

Institut Royal Colonial Belge

SECTION DES SCIENCES MORALES
ET POLITIQUES

Mémoires. — Collection in-8°.
Tome XXIII.

Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut

SECTIE VOOR MORELE EN
POLITIEKE WETENSCHAPPEN

Verhandelingen. — Verzameling
in-8°. — Boek XXIII.

EVANGELISATIEPOGINGEN IN DE BINNENLANDEN VAN AFRIKA

gedurende de XIXe eeuw

DOOR

P. Dr. M.-B. STORME

Missionaris van Scheut.

Avenue Marnix, 25
BRUXELLES

Marnixlaan, 25
BRUSSEL

1951

PRIX : Fr. 500
PRIJS :

INSTITUT ROYAL COLONIAL BELGE

MÉMOIRES

KONINKLIJK BELGISCH KOLONIAAL INSTITUUT

VERHANDELINGEN

INSTITUT ROYAL COLONIAL BELGE

Section des Sciences Morales et Politiques

MÉMOIRES

KONINKLIJK BELGISCH KOLONIAAL INSTITUUT

Sectie voor Morele en Politieke Wetenschappen

VERHANDELINGEN

In-8° — XXIII

Avenue Marnix, 25
BRUXELLES

Marnixlaan, 25
BRUSSEL

1951

IMPRIMERIE J DUCULOT
S. A.
GEMBLoux

EVANGELISATIEPOGINGEN
IN DE BINNENLANDEN
VAN AFRIKA

gedurende de XIXe eeuw

DOOR

P. Dr. M.-B. STORME

Missionaris van Scheut.

In memoriam Patris.

Verhandeling voorgelegd ter zitting van 20 november 1950.

Cum licentia
Superior. Congregationis.

Imprimatur :
Mechliniae, 20-2-1951.
† L. SUENENS *vic. gen.*

RÉSUMÉ

Le XIXe siècle amène la reprise des missions catholiques en Afrique. Les missionnaires ne se contentent plus d'établir leurs postes sur les côtes, mais s'efforcent de pénétrer à tout prix dans l'intérieur de l'Afrique Centrale et Équatoriale. De tous côtés le continent est assailli : du Nord, à travers le Sahara et par la voie du Nil ; de l'Ouest, par la Guinée Supérieure et Inférieure ; de l'Est, en partant de Zanzibar ; du Sud, vers le Zambèse et au delà de ce fleuve.

L'étude, se basant sur les documents de nombreuses archives, donne une synthèse de ces tentatives, en examinant les divers projets de pénétration missionnaire dans l'Afrique Intérieure, leur origine, leur exécution, le développement et les résultats, leur coordination ainsi que leur connexion avec les explorations et les événements politiques. Après avoir illustré en particulier les efforts et l'activité du Roi Léopold II en vue d'obtenir des missionnaires pour le Congo, elle se termine par l'érection du Vicariat Apostolique du Congo Indépendant.

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	9
Afkortingen	15
Bronnen	17
Onuitgegeven bronnen	17
Gedrukte bronnen	18
Bibliografie	22
Inleiding : Terreinverkenning	31
Eerste Deel : CENTRAAL-AFRIKA	43
EERSTE AFDELING. — <i>De Penetratiepogingen vanuit de Westkust.</i>	44
HOOFDSTUK I. — Voorspel	44
§ 1. De Protestanten	44
§ 2. Senegal	49
HOOFDSTUK II. — Het Apostolisch Vicariaat van Guinea .	62
1. Liberia	62
2. Libermann	72
3. De Ramp van Guinea	81
4. Herstel	90
5. Concentratie te Dakar	98
6. Mgr Bessieux	105
7. Senegambië	111
HOOFDSTUK III. — De Afrikaanse Missiën van Lyon	120
1. Mgr De Marion-Brésillac	120
2. In Afrika	127
BESLUIT. — DE MISSIE VAN GUINEA	134
TWEEDE AFDELING. — <i>Vanuit het Noorden</i>	138
HOOFDSTUK I. — Het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika	138

§ 1. De Propaganda	139
1. Het ontstaan van het Vicariaat	139
2. Mgr Annetto Casolani	150
3. P. Maximiliaan Ryllo	165
4. Ignatius Knoblecher	172
5. Onzekerheid	184
6. Angelo Vinco	197
§ 2. Het Marienverein	208
1. Oostenrijkse Missionarissen	208
<i>a.</i> Kartoem	208
<i>b.</i> Gondokoro	214
<i>c.</i> Sint-Kruis	220
<i>d.</i> Een balans	225
2. Verona	234
<i>a.</i> Het Plan van Don Mazza	234
<i>b.</i> Verkenning	241
<i>c.</i> Missie	244
<i>d.</i> Matthias Kirchner	247
<i>e.</i> Schellal	252
3. De Franciskanen	256
<i>a.</i> P. Reinthaler	256
<i>b.</i> Ludovico da Casoria	260
§ 3. Daniel Comboni	268
1. Het plan	268
2. Cairo	278
3. Het Vaticaans Concilie	286
4. Kordofan	291

HOOFDSTUK II. — De Apostolische Prefectuur van de Sahara en Soedan

§ 2. Mgr Lavigerie	303
§ 2. Westelijk Soedan	314
§ 3. Tombuktu	320
§ 4. Bornu-Sokoto	326

BESLUIT VAN HET EERSTE DEEL	330
-----------------------------------	-----

Tweede Deel : EQUATORIAAL-AFRIKA	332
EERSTE AFDELING. — <i>Oost-Equatoriaal-Afrika</i>	334
HOOFDSTUK I. — Livingstone achterna	334
§ 1. David Livingstone	334
§ 2. Nyassa	316
§ 3. De Zambesi-missie	359
HOOFDSTUK II. — Naar de grote meren	374
§ 1. Zanzibar	374
§ 2. Exploraties	386
§ 3. De Conferentie van Brussel	396
§ 4. Twee plannen	414
1. Mgr Comboni	414
2. P. Planque	419
§ 5. De Protestanten	422
1. De oproep van Stanley	423
2. De C. M. S.-en L. M. S.	427
§ 6. Mgr Lavigerie's Geheim Memorandum	433
1. Alarm	433
1. De Vier Missies van Equatoriaal-Afrika	449
§ 7. De Penetratie	463
1. Naar het Victoria-meer	463
<i>a.</i> Mgr Comboni	463
<i>b.</i> Rubaga	475
2. Tanganyka	484
§ 8. De Vuurproef	491
1. Victoria-Nyanza	493
2. Mpala	500
TWEEDE AFDELING. — <i>West-Equatoriaal-Afrika</i>	504
HOOFDSTUK I. — De wedloop naar Stanley-Pool	508
§ 1. De Apostolische Prefectuur van Kongo	508
§ 2. Stanley	523
§ 3. De Protestanten	531
§ 4. De Paters van de H. Geest	536

1. Boma	536
2. de Brazza	539
3. Wedijver	550
4. Prosper Augouard	557
<i>a.</i> Naar Stanley-Pool	557
<i>b.</i> Linzolo	566
§ 5. Noord- en Zuid-Kongo	577
HOOFDSTUK II. — Het Apostolisch Vicariaat van de Onafhankelijke Kongo-Staat	
§ 1. De Portugese aanspraken	587
§ 2. Het Congres van Berlijn	598
§ 3. Kasayi	607
§ 4. Het Afrikaans Seminarie	617
§ 5. De strijd om Kongo	630
1. Kwamouth	630
2. Het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo ..	636
3. De Onafhankelijke Kongostaat	644
§ 6. De Congregatie van Scheut	661
1. Afrikaanse Seminarie	661
2. Eul Che San hao	667
3. De fusie	674
BESLUIT	687
ALFABETISCHE NAAMLIJST DER PERSONEN	695
ALFABETISCHE LIJST DER GEOGRAFISCHE NAMEN	703

VOORWOORD

Er wordt heel wat geschreven en gepubliceerd over de geschiedenis van de jongste Afrikaanse Missiën : tal van biografieën verhalen het leven van eminente missionarissen die in Midden-Afrika werkzaam waren ; monografieën behandelen de geschiedenis van een bepaalde periode, de evangelisatie van een beperkt gebied of het verloop van een bijzondere gebeurtenis ; andere werken beschrijven de activiteit van een afzonderlijke Orde, Congregatie of Societeit, en er bestaan zelfs algemene samenvattingen en overzichten van de missiegeschiedenis van heel Afrika.

Wij echter hebben ons speciaal tot doel gesteld een uitgebreide Synthese te geven van de missie-penetratie in de binnenlanden van het zwarte continent gedurende de 19^e eeuw. Een dergelijke studie bestond nog niet en was ongetwijfeld zeer gewenst. We hebben het derhalve nuttig geoordeeld een onderzoek in te stellen naar de diverse penetratie-plannen en -pogingen in binnen-Afrika, hun wording en hun groei, hun onderlinge samenhang, hun verband met de exploraties en met de politieke gebeurtenissen en ten slotte hun verloop en hun resultaten.

Twee grote hinderpalen hebben we op onze weg ontmoet ; vooreerst de onbetrouwbaarheid van een groot gedeelte van de bestaande literatuur, en vervolgens de ontoegankelijkheid van vele bronnen.

Dat vele geschriften over de moderne Afrikaanse missie-geschiedenis onbetrouwbaar zijn is te wijten aan het feit dat dergelijke publicaties hoofdzakelijk uitgaan van

de beroepspropagandisten van Missie-geenootschappen of Instituten.

Dezulken bewijzen de missiewetenschap beslist onschatbare diensten door het aanbrengen of het verwerken van nieuwe bronnen, doch het hoeft gezegd, ze berokkenen haar vaak ook ontzaglijk veel nadeel. Immers, daar het bij hen voornamelijk of uitsluitend gaat om het verwekken van sympathie en steun, schrikken zij er niet voor terug in sommige gevallen de objectiviteit, de volledigheid en soms zelfs de historische waarheid een ernstige deuk te geven ten einde bepaalde personen of feiten in een gunstiger daglicht te stellen.

Als de missie-propaganda het terrein van de geschiedenis betreedt, komt de historische wetenschap er op vele punten verwrongen uit: zo zijn overdrijving en verbloeming, reticentie en onvolledigheid, onnauwkeurigheid en verwarring in de moderne Afrikaanse Missie-geschiedenis binnengeslopen. En het is thans zo ver gekomen dat door klakkeloze overname en veelvuldige herhaling, niet weinige onverantwoorde beweringen voor geschiedkundige waarheid doorgaan: men acht het zelfs overbodig de bronnen op te zoeken en in te zien, en een kritisch onderzoek in te stellen.

De historicus, die deze geschiedenis wenst te behandelen, begeeft zich bijgevolg op een uiterst gevaarlijk terrein: hij weet dat de bestaande literatuur onbetrouwbaar is, en toch kan hij deze niet uitschakelen. Want daar is een andere hinderpaal waartegenover hij noodzakelijkerwijze onmachtig staat. Het gaat immers over een al te recente periode van de missiegeschiedenis waarvan de documenten bewaard liggen in ontoegankelijke archieven of archiefgedeelten.

Toch hebben wij het geluk gehad tal van stukken in te zien of informaties te verkrijgen, die ons in staat gesteld hebben heel wat leemten aan te vullen of een nieuw

en vollediger beeld te geven van reeds gekende zaken. (Zie bronnenopgave).

Zo hebben we het ondanks de grote moeilijkheden toch aangedurfd een uitgebreide schets te geven van de missiepenetratie in Afrika's binnenlanden gedurende de 19^e eeuw. Aanvankelijk hadden we enigszins gevreesd niet eens voldoende stof te zullen vinden voor het opmaken van deze studie. Doch, naarmate onze opzoekingen vorderden, kwamen we voor een overweldigend materiaal te staan.

Reeds blijkt voldoende dat onderhavige studie noch exhaustief, noch definitief kan zijn. Het onderwerp is immers te uitgebreid, de documentatie te overvloedig en toch onvoldoende. Na ons moeten anderen komen om ons werk verder uit te diepen en aan te vullen.

We hebben ons inderdaad gevoeld als een explorator die, voortgaande op de gegevens van vroegere reizigers, alsmede op tal van hypothesen, een werelddeel gaat verkennen dat reeds door tal van ontdekkingsstochten in zijn afzonderlijke delen betrekkelijk volledig is gekend. Nog blijven sommige gebieden duister, andere zijn onvoldoende geëxploreerd, maar bovenal ontbreekt de kennis van de samenhang van de gebieden onderling. Hij waagt zich derhalve in het binnenland, verkent de onbezochte streken, gaat door reeds bereisde gewesten en vult aan, rectifieert, doet nieuwe ontdekkingen om ten slotte bij zijn terugkeer zijn bevindingen, samen met die van zijn voorgangers, neer te leggen in de eerste gedetailleerde en overzichtelijke geografische kaart van het continent dat hij bestudeerde.

Dit hebben we gepoogd te doen voor de geschiedenis van de missiepenetratie in Afrika's binnenlanden.

Na ons zullen anderen komen om ons werk te vervolledigen, totdat eindelijk een volledige studie over het onderwerp kan geschreven worden.

Dit weze dan het dubbel nut van deze studie: dat ze in de mate van het mogelijke :

1° voor de eerste maal een algemeen en uitgebreid overzicht geeft van de diverse missie-penetratieplannen en-pogingen in binnen-Afrika, in de loop van de voorbije eeuw ;

2° aan de hand van nieuwe bronnen, de missie-geschiedenis van Afrika verrijkt met de kennis van ongekende initiatieven en gebeurtenissen, tal van gekende zaken in een vollediger of zelfs in een nieuw daglicht stelt en ten slotte, waar het nodig blijkt, en waar het mogelijk is, aanvult, ontwart en rechtzet.

Thans rest ons nog een hartelijk en gemeend dankwoord toe te sturen aan allen die bijgedragen hebben tot het welslagen van deze studie. We vernoemen in de eerste plaats E. P. Dr V. VAN BULCK, S. J. professor aan de Gregoriaanse Universiteit te Rome: hij heeft niet opgehouden ons aan te moedigen en te helpen, en van hem komt het idee ook Centraal-Afrika te betrekken in deze studie, die we aanvankelijk enkel bedoeld hadden voor Equatoriaal-Afrika.

Een bijzonder dankwoord ook aan al diegenen die ons de toegang tot de bronnen hebben mogelijk gemaakt of vergemakkelijkt of ons in onze opzoekingen bijstonden. We betuigen derhalve onze welgemeende dank aan Z. Em. Cardinaal VAN ROEY, Aartsbisschop van Mechelen, en Z. E. H. Kanunnik J. TAMBUYSER, archivaris van het Aartsbisdom ; aan H. E. P. J. VANDEPUTTE, Algemeen Overste van de Congregatie van Scheut, en de archivaris P. V. RONDELEZ ; aan Mgr J. MONTICONE, archivaris van de S. C. de Propaganda Fide te Rome ; aan de H. E. P. Superior van het Missie-instituut der Zonen van het H. Hart te Verona, en de Algemene Procurator te Rome, E. P. AG. CAPOVILLA ; aan E. P. M. BRAULT, Algemeen Procurator van de Congregatie van de H. Geest te Rome, en E. P. CABON te

Parijs ; aan E. P. J. GUÉRIN, Vicaris-Generaal der Afrikaanse Missiën van Lyon te Rome ; aan E. P. K. SCHOETERS, S. J., van de Apostolische School te Turnhout. En ten slotte aan zovele anderen die ons door hun belangstelling en sympathie hebben aangemoedigd en gesteund.

Een woord van dank weze ook gericht aan het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, dat de uitgave van dit werk heeft willen verzorgen.

AFKORTINGEN

- ABP Annali del Buon Pastore, Verona 1872.
 Acta Acta S. C. de Propaganda Fide. (AP).
 AL Archief van de Societeit der Afrikaanse Missiën van Lyon.
 AM Archief van het Aartsbisdom Mechelen.
 AP Archivium S. C. de Propaganda Fide, Rome.
 APF Annales de la Propagation de la Foi, Paris 1822.
 AS Archief van de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria, Scheut-Brussel.
 AT Archief van de Belgische Apostolische School te Turnhout.
 AV Archief van het Instituut der Afrikaanse Missiën, Verona (Zonen van het H. Hart).
 BC La Belgique Coloniale, Bruxelles.
 BKB Biographie Coloniale Belge. Belgische Koloniale Biografie. T. I, Brussel 1948.
 BM Bulletin (mensuel de la Congrégation du Saint-Esprit), Paris.
 B.M.S. Baptist Missionary Society.
 C.M.S. Church Missionary Society.
 Corr. Le Correspondant, Paris.
 DCi Recueil de Documents relatifs à la Mission de la Cimbébasie, Landana 1885.
 DCo Documents relatifs à la Préfecture Apostolique du Congo, Paris 1881.
 I.A.V. Internationale Afrikaanse Vereniging.
 I.V.K. Internationale Vereniging van Kongo.
 JM Jahresbericht des Marien-Vereines zur Beförderung der katholischen Mission in Central-Africa, Wien 1851.
 Jus Pont. de Martinis, R., Jus Pontificium de Propaganda Fide, Romae 1888-1909.
 KBKI Koninklijk Belgisch Kolonial Instituut.
 LD Lettere e Decreti della S.C. e Biglietti di Mons. Segretario(AP).
 L.I.M. Livingstone Inland Mission.
 L.M.S. London Missionary Society.
 LN La Nigrizia, Verona 1883.
 MA Le Mouvement antiesclavagiste, Bruxelles 1889.
 MC Les Missions Catholiques, Lyon-Paris 1868.

- MMCC Le Mouvement des Missions Catholiques au Congo, Bruxelles 1903 (voortzetting van MA).
- MSF Missions de Scheut, Bruxelles 1889.
- MSN Missiën van Scheut, Brussel 1889.
- NDL Notes et Documents relatifs à la vie et à l'œuvre du Vénérable François-Marie-Paul Libermann, Supérieur Général de la Congrégation du Saint-Esprit et du Saint Cœur de Marie, 13 t. Paris 1929-1941.
- Port. em Afr. Portugal em Africa, Lisboa 1944.
- RC La Revue Congolaise, Bruxelles 1910.
- RCA Revue du Clergé africain, Mayidi 1946.
- RDM Revue des Deux Mondes, Paris.
- RG Revue Générale, Bruxelles.
- RHM Revue d'Histoire des Missions, Paris 1924.
- RLJ Recueil des Lettres de la Vénérable Anne-Marie Javouhey, Fondatrice et première Supérieure Générale de la Congrégation de Saint-Joseph de Cluny, 5 t. Paris 1909-1917 :
- SO Scrittura Originali Riferite nelle Congregazioni Generali (AP).
- SRC Scripture Riferite nei Congressi. (AP).
- Ud. Udienze di Nostro Signore. (AP)
- UMCF Union Missionnaire du Clergé de France, Paris 1924.
- UMCI Unione Missionaria del Clero in Italia, Roma.
- ZM Zeitschrift für Missionswissenschaft, Münster 1911.

BRONNENOPGAVE.

1. ONUITGEGEVEN BRONNEN.

ROME.

Archivium S. C. de Propaganda Fide. (AP)

Acta S. C. de Propaganda Fide. (Acta).

Lettere e Decreti della S. C. e Biglietti di Mons. Segretario (LD).

Udienze di Nostro Signore. (Ud.)

Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali. (SO)

Scritture Riferite nei Congressi. (SRC)

Deze dossiers hebben we vrij kunnen onderzoeken tot en met het jaar 1850.

Stippen we evenwel aan dat SRC Afr. Centr. n. 5 loopt van 1848 tot 1857. (De folio's zijn niet genummerd, doch de documenten zijn in chronologische orde gerangschikt).

Het Propaganda-archief is beslist de voornaamste bron voor de missie-historicus, gezien de rijkdom en de verscheidenheid en vooral de geschiedkundige waarde van de verzamelde documenten.

Doch vermits dit Archief ontoegankelijk is wat de periode der laatste 100 jaren aangaat, zijn we ervan verstoken gebleven voor de laatste periode van de door ons behandelde geschiedenis. We hebben echter deze leemte gedeeltelijk kunnen aanvullen door de documentatie welke ons werd verschaft door raadpleging van andere archieven, van de gepubliceerde bronnen, en van de rapporten, brieven en mededelingen in de toenmalige missie-tijdschriften, vooral APF, MC, ABP, JM, etc.

Archief van de Societeit der Afrikaanse Missiën van Lyon. (AL)

Rapport van P. Planque aan de Propaganda, 7 Mei 1877.

Briefwisseling der jaren 1876-1878.

MECHELEN.

Archief van het Aartsbisdom (AM).

— Cardinaal Petrus-Lambertus Goossens. (Go)

Farde II (Go II) :

Dossier : Correspondance avec le Saint-Siège.

Dossier : Maison Royale de Belgique.

Farde IX (Go IX) :

Dossier : État Indépendant du Congo.

Farde X (Go X) :

Dossier : Séminaire Africain de Louvain.

Dossier : Missions. Congo Belge.

Dossier : Vicariat Apostolique du Congo.

— Scheut : briefwisseling met de Missie-Congregatie van Scheut.

SCHEUT-BRUSSEL.

Archief van de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria. (AS)

— Annalen van de Congregatie I/I/A.

Hierin : pp. 136-144 : Historique de la Mission du Congo, par M. Gueluy.

— Verslagen over de Algemene vergadering te Eul che san hao, 1887.

— Rapporten en briefwisseling over de Kongo-missie.

TURNHOUT.

Archief van de Belgische Apostolische School. (A T)

— Brieven van Mgr Comboni aan P. Boeteman.

VERONA.

Archief van het Instituut der Afrikaanse Missiën. (A V)

— Scritti del Servo Dio Daniele Comboni.

Verzameling der geschriften van Mgr Comboni voor het proces van Zaligverklaring.

Brieven, rapporten en geschriften van Mgr Comboni, Apostolisch Vicaris van Centraal-Afrika. Brieven aan Mgr Comboni. Het zijn Kopieën van documenten die berusten in de archieven te Rome, Verona, Kartoem, Lyon, Wenen, enz. en van brieven of rapporten die gepubliceerd werden in tijdschriften APF, MC, ABP e. a.

— Documentatie over de vroegere geschiedenis van het Apostolisch Vicariaat.

2. GEDRUKTE BRONNEN.

A l'assaut des Pays nègres. *Journal des missionnaires d'Alger dans l'Afrique équatoriale.* Paris 1884.

- Annali del Buon Pastore. Verona 1872. (ABP)
- Aperçu historique sur la Mission de Saint-Joseph de Ngasobil, depuis sa première fondation jusqu'à la mort de Mgr Kobès, 11 octobre 1872. *Vicariat apostolique de la Sénégambie*. (Dakar), juin 1875.
- AUGOUARD, MGR, 28 années au Congo. *Lettres*, 3 t., Poitiers z. d. (t. III, 1914).
- AUGOUARD, Mgr, Carnets de voyage, in de WITTE, J. Mgr. Augouard. (Zie bibliografie).
- BELTRAME, G., Il Fiume Bianco e i Denka. *Memorie*, Verona 1881.
- BENTLEY, W. H., Pioneering on the Congo. 2 t., London 1900.
- BRUN-ROLLET, M., Le Nil Blanc et le Soudan, Paris, 1855.
- Bulletin (mensuel de la Congrégation du Saint-Esprit et du Saint-Cœur de Marie). (BM)
- COMBALUZIER, F., Documents. Le Vicariat Apostolique d'Abyssinie. RHM IX (1932), pp. 418-436, 334-581.
- COMBONI, D., L'Afrique centrale. Aperçu historique et état actuel du Vicariat. APF 1878 et MC 1877-1878.
- COMBONI, D., Piano per la Rigenerazione dell' Africa, Torino, 1864.
- CORDEIRO, L., Obras. Questoês coloniais. Coimbra 1934.
- De *Apostolische School van Belgenland*. Tienjarig overzicht. Aalst, 1883.
- DE CHAVANNES, Ch., Avec Brazza : Souvenirs de la mission de l'Ouest Africain (mars 1883-janvier 1886), Paris 1935.
- DE CHAVANNES, Ch., Le Congo français. Ma collaboration avec Brazza 1886-1894. Nos relations jusqu'à sa mort 1905. Paris 1942.
- DE COMPIÈGNE, M., Voyage d'exploration dans l'Afrique équatoriale. *Corr.* 1874 III pp. 1344-1377, IV pp. 355-393, 705-744, 1875 I pp. 86-126, 626-665, 1285-1321.
- Documents relatifs à la Préfecture Apostolique du Congo, Paris 1881. (DCo)
- École Apostolique Belge. *Missions en Afrique*, 2e édition, Turnhout, 1879.
- FAVA, M., Lettre de M. l'Abbé Fava, Vicaire Général de Saint-Denis (IIe de la Réunion) et Vice-Préfet Apostolique de Zanguebar. (25 juillet 1831, à Mgr de Maupoint) RHM X (1933) pp. 107-121.
- GIMALAC, P., Le Vicariat Apostolique d'Abyssinie (1839-1931). RHM IX (1932) pp. 129-190.
- GRUSSENMEYER, A., Vingt cinq années d'Épiscopat en France et en Afrique. Documents biographiques sur S. Em. le Cardinal Lavigerie, 2 t. Alger 1888.
- Jahresberichte des Marien-Vereines zur Beförderung der Katholischen Mission in Central-Africa, Wien 1851. (JM)
- KNOBLECHER, I., Das apostolische Vicariat von Central-Afrika. Wien 1850.
- Ook in't Italiaans : Il Vicariato apostolico dell' Africa Centrale, Vienne 1850.
- KAUFFMAN, A., Das Gebiet des Weissen Flusses und dessen Bewohner, Brixen 1861.
- KAUFMANN, A., Schilderungen aus Central-Afrika. Brixen, 1862.

- LAFFITTE, A., *Le Dahomé, Souvenirs de voyage et de Mission*. Tours.
- LAVIGERIE, Ch., *Recueil de Lettres publiées par Mgr l'Archevêque d'Alger, Délégué apostolique du Sahara et du Soudan sur les œuvres et Missions africaines*, Paris, 1869.
- *Mémoire secret sur l'association Internationale Africaine de Bruxelles et l'Évangélisation de l'Afrique Équatoriale adressé à S. Ém. le Cardinal Préfet de la S. C. de la Propagande par Mgr l'Archevêque d'Alger*. Alger 2 janvier 1878.
- *Œuvres choisies de Son Éminence le Cardinal Lavigerie, archevêque d'Alger*. T. I. Œuvres concernant les Missions. Paris 1884.
- Les Annales de la Propagation de la Foi*. Paris 1822 (APF).
- Les Missions Catholiques*, Lyon 1868. (MC)
- Deze twee tijdschriften, APF en MC, bevatten een rijke documentatie van eerste gehalte: rapporten en brieven van de missieoversten en missionarissen, mededelingen van de Propaganda, gegevens over missionarissen en missies.
- LIVINGSTONE, D., *Missionary Travels and Researches in South Africa, including a sketch of sixteen years' Residence in the Interior of Africa, and a journey from the Cape of Good Hope to Loanda on the West Coast, thence across the continent, down the River Zambesi, to the eastern Ocean*, London, 1857.
- LIVINGSTONE, D. and CH., *Narrative of an Expedition to the Zambesi and its Tributaries; and of the discovery of the lakes Shirwa and Nyassa*. 1858-1864. London 1865.
- LIVINGSTONE, D., WALLER, *Dernier Journal du Docteur David Livingstone relatant ses explorations et Découvertes de 1866 à 1873 suivi du récit de ses derniers moments rédigé d'après le rapport de ses fidèles serviteurs Chouma et Souzi*, 2 t., Paris 1876.
- MASSAJA, G., *I miei trentacinque anni di missione nell' alta Etiopia*, 12 t., Roma 1921-1932.
- MAYO, E., *De rebus Africanis. The Claims of Portugal to the Congo and Adjacent Littoral, with remarks on the French annexation*. London 1883.
- MAZZA, N., *Prospetto dei Poveri Istituti*, Verona 1854.
- Missioni dell' Africa Centrale. Relazione dei Sacerdoti dell' Istituto. Mazza missionarj*. Verona 1859.
- Nos Missions*. Atlas historique. Notes géographiques extraites des Documents du Saint-Siège relatifs à nos Missions. Maison-Carrée 1931. (Missionnaires d'Alger).
- NEY, N., *Conférences et lettres de P. Savorgnan de Brazza sur les trois explorations dans l'Ouest africain de 1875 à 1886*, Paris 1887.
- Notes et Documents relatifs à la vie et à l'œuvre du Vénérable François-Marie-Paul Libermann, Supérieur Général de la Congrégation du Saint-Esprit et du Saint-Cœur de Marie*, 13 t. Paris 1929-1941. (Pour distribution privée). (NDL)

- (PEDEMONTE, G. ?), Viaggio d'esplorazione sul fiume Bianco. Relazione inedita stesa dai missionari dell' Africa Centrale. Aprile 1850. LN 1897-1898 (onvolledig).
- PEREIRA DE OLIVEIRA E AZEVEDO, E., Estudo sobre as Missoes no ultramar, Porto 1882.
- Recueil de Documents relatifs à la Mission de la Cimbébasie, Landana, 1885. (DCi).
- Recueil des lettres de la Vénérable Anne-Marie Javouhey, Fondatrice et première Supérieure Générale de la Congrégation de Saint-Joseph de Cluny, 5 t., Paris 1909-1917. (RLJ)
- SANTAREM, V. DE, Demonstraçãõ des direitos que tem a coroa de Portugal sobre os territorios situados na costa occidental da Africa entre 0 5º e 0 8º de latitude meridionale, e por consequente aos territorios de Molembo, Cabinda, Zaire e Ambriz, pelo Visconde de S..., Lisboa 1855.
- SCHYNSE, A., Zwei Jahre am Congo. *Erlebnisse und Schilderungen*. Köln 1889.
- STANLEY, H., How I found Livingstone, *Travels, adventures and Discoveries in Central Africa ; including four months' residence with Dr. Livingstone*. London 1872.
- STANLEY, H., A travers le continent mystérieux, 2 t., Paris. 1879.
— Cinq années au Congo, 1879-1884. Bruxelles 1885.
- THOMPSON, R., Léopold II et le Congo, révélés par les notes privées de Henry S. Sanford, Congo 1931 I pp. 167-196.
- THOMPSON, R., Léopold II et Henry S. Sanford. Papiers inédits concernant le rôle joué par un diplomate américain dans la création de l'État indépendant du Congo. *Congo* 1930 II, pp. 295-331.
— Léopold II et la Conférence de Berlin. Documents inédits provenant de la correspondance particulière de l'Hon. Henry S. Sanford. *Congo* 1931 II, pp. 325-352.
- Trois ans dans l'Afrique Australe, Débuts de la Mission du Zambèse. *Lettres des PP. Depelchin et Ch. Croonenberghs S. J.*, 1879, 1880, 1881, 2 t., Bruxelles 1882-1883.
- VINCO, A., Relazione delle sue esplorazioni sull'alto Nilo (1849-1853). JM 1852 (spec. n.) ; *Annali Lateranensi* 1940 (Città del Vaticano), pp. 283-328 ; CRESTANI, E., Don Angelo Vinco, missionario-esploratore, Verona 1941, pp. 74-134.

BIBLIOGRAFIE

De bibliografie over de moderne Afrikaanse Missiën is zeer omvangrijk. Om zich daarvan een idee te vormen volstaat het even de afdeling « Africa » in te zien in : DINDINGER, G., — ROMMERSKIRCHEN, G., *Bibliografia Missionaria*, Roma. Dit jaarlijks bibliografisch overzicht bevat enkel werken en artikelen die verschenen zijn sinds 1933. De voortzetting van STREIT, R., *Bibliotheca Missionum*, met de volumes over Afrika, welke eerlang zullen gepubliceerd worden zal ons over de vroegere periode inlichten.

In onze bibliografie zullen we enkel deze werken en artikelen vermelden die ons het meest nuttig zijn gebleken voor ons onderwerp. Het zou ons trouwens te ver brengen, moesten we alles aangeven wat we in verband hiermee hebben geconsulteerd.

We verwijzen derhalve naar de meer gedetailleerde en gespecialiseerde bibliografieën die in de meeste van de hierna vermelde werken te vinden zijn.

- ALBERS, P., *De hoogerwaarde Pater Joannes Philippus Roothaan, XXI Generaal der Societeit van Jesus, en de voornaamste lotgevallen zijner Orde*, 2 t., Nijmegen 1912.
- ALEXIS- M. G., *Le Congo Belge illustré ou l'État Indépendant du Congo (Afrique Centrale) sous la souveraineté de S. M. Léopold II, Roi des Belges. Histoire de sa fondation, etc. d'après les documents officiels et les récits des explorateurs*. Liège 1888 (2e éd.).
- *La traite des nègres et la Croisade africaine. Documents*. Liège 1889.
 - *La Barbarie africaine et l'action civilisatrice des missions catholiques au Congo et dans l'Afrique équatoriale*, Liège 1889.
 - *Stanley l'Africain, sa jeunesse, ses quatre grandes expéditions*, Liège-Alost, 1890.
- ALMAGIA, R., *L'Opera degli Italiani per la conoscenza dell' Egitto e per il suo risorgimento civile ed economico*, Roma 1926.
- Angelo Vinco. *Relazione delle sue esplorazioni sull' alto Nilo (1849-1853)*. *Annali Lateranensi* 1940 pp. 283-328.
- ANDERSON-MORSHEAD, A., *The History of the Universities « Mission to Central Africa », 1859-1898*, London 1899.
- ARENDT, L., *Les origines de l'État Indépendant du Congo*. RG 1889 I pp. 163-200, 289-316.
- RENS, B., *Die katholische Missionsvereine, Freiburg i. B.*, 1922.

- ARIMONT, J., — BROU, A., Jésuites Missionnaires au XIXe et au XXe siècles, Paris, 1928.
- AUGOUARD, P., Les Missions et Expéditions au Congo. *Corr.* 1892 I pp. 635-659.
- BANNING, E., Les voyages et découvertes dans l'Afrique intérieure. *Écho du Parlement Belge* 1876, 17 jan., 14 et 15 Févr.
- L'Afrique et la Conférence Géographique de Bruxelles, Bruxelles 1878 (2e éd.)
- L'Association Africaine et le Comité d'Études du Haut-Congo. *Travaux et Résultats de décembre 1877 à octobre 1882*. Bruxelles 1882.
- Mémoire sur les droits et les pénétrations du Portugal à la souveraineté de certains territoires de la côte occidentale d'Afrique. Paris 1883.
- Le partage politique de l'Afrique d'après les transactions internationales les plus récentes (1885-1888), Bruxelles 1888.
- La Conférence de Bruxelles. Son origine et ses actes. *Bull. Acad. Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique*, 1890, 3e s. t. 20 pp. 375-397.
- Mémoires politiques et diplomatiques, Bruxelles 1927.
- BAUNARD, Mgr, Le Cardinal Lavigerie, 2 t. Paris, 1896.
- BECKMANN, J., Die Katholische Kirche im neuen Afrika, Einsiedeln / Köln, 1947
- BERLIN, E., Tagesanbruch am Kongo. Die fünfundzwanzigjährige Missionsarbeit des « Schwedischen Missionsbundes » in Niederkongo, Berlin 1912.
- Berlioux, F., La Traite orientale, Histoire des chasses à l'homme organisées en Afrique depuis quinze ans pour les marchés de l'Orient. Paris, 1870.
- BERNOVILLE, G., Anne-Marie Javouhey, Paris 1942.
- BESLIER, G., L'Apôtre du Congo, Mgr Augouard. Paris 1932.
- BÉTHUNE, L., Les missions catholiques d'Afrique, Lille 1899.
- Les Missions catholiques de l'État Indépendant. RG. 1903, pp. 307-377.
- BRÉBION, A., Alexis Pouplard des Pères Blancs (1854-1881) Alger 1925 (2e éd.).
- BRIALMONT, Notice sur Em. Banning, membre de l'Académie. *Ann. de l'Acad. de Belgique LXVI* (1900) pp. 81-152.
- BRIAULT, M., La reprise des Missions d'Afrique au 19e siècle. *Le Vén. P. Libermann*. Paris 1936.
- BROU, A., Cent ans de Missions, 1915-1936. (Les Jésuites missionnaires au XIXe et au XXe siècles). Paris 1935.
- Zie Arimont.
- L'Expansion missionnaire en Afrique depuis cent ans. RHM XLV (1937) pp. 108-128.
- BROU, A., — GIBERT, G., Jésuites missionnaires. Un siècle (1823-1923), Paris 1924.

- BROWN, W., History of the Propagation of Christianity among the Heathen since the Reformation, 3 t. London s. d.
- BÜCKLER, M., Der Kongostaat Leopolds II, 2 t. Zürich-Leipzig, 1912.
- (CALBRECHT, J.), Bij het 50.-jarig bestaan van ons huis te Leuven. *Chronica Congregationis I. C. M.* n. 88, Mei 1938.
- CAMPBELL, R., Livingstone, London 1929.
- CAPECELATRO, A., Vita del P. Ludovico da Casoria, (Capua) 1887.
- CAPOVILLA, A., Il servo di Dio Daniele Comboni, Verona 1944 (5e ed.).
- CARTON DE WIART, E., Les sentiments religieux de Léopold II. *RCA IV* (1949), pp. 296-297.
- CARTON DE WIART, H., Beernaert et son temps, Bruxelles 1935.
- CARTON DE WIART, B., De Missie-wekroep van een groot Koning. *Kerk en Missie XXX* (1950) pp. 37-41.
— L'Appel Missionnaire d'un grand Roi. *Bulletin des Missions XXIV* (1950) n. 1, pp. 1-5.
- CICOGNANI, D., La Questione della Schiavitù coloniale dal Congresso di Vienna a Oggi, Firenze, 1935.
- CLEMENTE DE TERZORIO, Le Missioni dei Minori Cappucini. *Sunto Storico T. X.*, Africa 1639-1938. Roma 1938.
- COMBONI, D., Quadro storico delle scoperte africane, Verona 1880. Ook: ABP n. 22 sq.
- CORNET, R., Katanga, Bruxelles, 1946 (3e éd.).
- COSTANTINI, C., Gregorio XVI e le Missioni. Gregorio XVI, Miscellanea commemorativa II (Roma 1948) pp. 1-18.
- COUPLAND, R., Livingstone's Last Journey. London 1945.
- CRAEYNEST, M., Amaat Vyncke, Vlaanderens Geloofsgezant in Midden-Afrika, Antwerpen z. d.
— Kardinaal Lavigerie, Apostel van Afrika, Antwerpen 1942.
- CRESTANI, E., La prima missione italiana nell'africa Centrale per opera di Don Nicola Mazza. Verona 1931.
— Vita del Servo di Dio D. Nicola Mazza, Verona 1933 (2e ed.).
— Don Angelo Vinco, missionario-esploratore, Verona 1941.
- CUSSAC, P., Un géant de l'Apostolat (Lavigerie), Toulouse 1940.
- CZERMINSKI, M., O. Maksymilian Ryllo (S. J.) Misyonarz Apostolski, 2 t., Krakow 1911-1912.
- DALLAGIACOMA, F., I missionari Camilliani con Mgr. Comboni nell' Africa Centrale 1867-1877, Verona 1924.
- DARMSTAEDTER, P., Geschichte der Aufteilung und Kolonisation Afrikas seit dem Zeitalter der Entdeckung. Bd. I; 1415-1870, Berlin-Leipzig, 1913.
- DAYE, P., Stanley, Paris 1936.
- DE BIZEMONT, H., Une nouvelle expédition dans l'Afrique équatoriale, Savorgnan de Brazza. *Corr.* 1879 I pp. 734-754.
— La France en Afrique. *Corr.* 1883 I pp. 56-81 (Algérie et Tunisie), 667-695) (Sénégal et dépendances), 1883 II pp. 222-246 (Gabon et Congo).

- DE CHEVIGNY, V., Le Congo. Explorations de MM. Henry Stanley Savorgnan de Brazza et Bellay dans l'Afrique Équatoriale. *Corr.* 1885 III, pp. 237-262.
- DE COMPIÈGNE, M., Les Missions catholiques dans le Gabon. *Corr.* 1873 IV, pp. 150-165.
- DE CRISENOY, M., Le Héros du Congo. Pierre Savorgnan de Brazza, Paris, 1941.
- DE HAULLEVILLE, P., Le roi Léopold II et l'État indépendant du Congo. *Corr.* 1890, III, pp. 413-442.
- DEHÉRAIN, J., Le Soudan Égyptien de Mohamed Aly à Ismaïl Pacha. T. IV de : Hanotaux, G., *Histoire de la Nation Égyptienne*, Paris 1936.
- DE JONG KARD., POST, R., Handboek der Kerkgeschiedenis. Deel IV, *De nieuwste Tijd* (1789-1949), Utrecht-Antwerpen, 1949.
- DE JONGHE, E., Gordon Pacha au service de Léopold II. Congo 1937, II, pp. 556-563 et *KBKI Bull.* VIII (1937 II) pp. 332-346.
— La Question des subsides scolaires au Congo Belge. *Zaire* I (1947) pp. 35-54.
- DEPLAÇE, F., KIEFFER, PH., La Vénérable Mère Anne-Marie Javouhey, Fondatrice de la Congrégation de Saint-Joseph de Cluny, 1799 (1851, 2 t. Paris 1914 (2e ed.).
- DE LAVELEYE, E., L'Afrique Centrale et la Conférence Géographique de Bruxelles, Bruxelles 1878.
- DE LICHTERVELDE, L., Léopold II, Bruxelles 1926.
- DE LICHTERVELDE, H., Contribution à l'Histoire des Origines du Congo Belge (Note sur les écrits de Luciano Cordeiro, publiciste portugais). *KBKI Bull.* VII (1936 III) pp. 468-487.
— Contribution à l'histoire des origines du Congo belge. *KBKI Bull.* VIII (1937 III) pp. 770-787.
- DELLICOUR, F., Mgr Augouard et le Congo Belge, *KBKI Bull.* 1944, pp. 1-31.
- DE MAUPÉOU, H., Le R. P. Hoener et la fondation de la mission de Zanguebar. *RHM* IX (1932) pp. 506-533.
- DEMAY, Ch., Zanzibar, Colons allemands et anglais dans l'Afrique orientale. *Corr.* 1888 IV pp. 658-674, 831-861, 1889 I pp. 92-115, 486-510.
- DE MEEUS-VAN STEENBERGHEN, Les Missions religieuses au Congo Belge, Anvers 1947.
- DEPESTER, H., Les Pionniers belges au Congo, Tamines 1932.
- DE PETIT, J., L'Afrique et ses derniers explorateurs. *RG* IX (1873) I, pp. 190-207.
— La traite orientale et les missions catholiques en Afrique. *RG* IC (1873 I), pp. 673-692 (1873 II) pp. 52-70, 128-146.
- DESCAMPS, B., Histoire Générale comparée des Missions. Paris-Bruxelles-Louvain 1932.
- DE SCHAEZTEN, E., Origine des Missions Belges au Congo, Brasschaet, 1937.

- DE WITTE, J., Les deux Congo, Paris 1913 (2e ed.).
— Mgr Augouard, 1925.
- DICHTL, J., Der Sudan, Graz 1884.
- DIEU, L., Dans la Brousse Congolaise. Les origines des missions de Scheut au Congo. Liège, 1946.
- DRONSART, M., L'Angleterre en Afrique. L'Ouganda. *Corr.* 1893, IV, pp. 936-964.
- DU PLESSIS, J., The evangelisation of Pagan Africa, Cape Town-Johannesburg, 1929.
- DU QUESNOY, P., L'Afrique Centrale. Le Pays des Niams-Niams et des Monbutous. *Corr.* 1874 II pp. 1205-1251.
— Le Général Gordon. *Corr.* 1884, I pp. 808-832.
- DUTREUIL DE RHINS, J., Le Congo Français. Paris 1885.
- ENGEL, P., Die Missionsmethode der Missionare vom H. Geist auf dem Afrikanischen Festland, 1932.
- EUCHER, Le Congo. Essai sur l'histoire religieuse de ce pays depuis sa découverte (1484) jusqu'à nos jours. Huy 1894.
- FORGET, V., L'Islam et le Christianisme dans l'Afrique Centrale, Paris 1900.
- FÖRSTER, Die Ansprüche Portugals auf den Kongo. *Das Ausland* 1884, n. 5 pp. 91-93.
- FROMENT-GUIEYESSÉ, G., Brazza, Paris 1945.
- GEERTS, F., Ontwikkeling der Kerkelijke Indeling, en der kerkelijke Hierarchie in Belgisch Kongo. *Kerk en Missie*, 1948, pp. 9-18, 40-49.
- GÉRARD, J., Les grands Commis de Léopold II, Bruxelles 1941.
- GOSSART, E., Émile Banning et Léopold II, Bruxelles 1920.
- GAFFAREL, P., Le Sénégal et le Soudan Français, Paris, 7e ed. z. d.
- GOYAU, G., Le Cardinal Lavigerie, Paris 1925 ; Id. : RDM 1925 II en III.
— Un grand « homme » : Mère Javouhey, apôtre des Noirs. Paris 1929.
— L'œuvre Africaine des Missions de Lyon. In : l'Église en marche II (Paris 1930), pp. 130-191.
— Le grand Pape missionnaire du XIXe siècle : Grégoire XVI. Renouvellement de l'outillage missionnaire. In : *Missions et Missionnaires*, Paris 1931, pp. 106-127.
— Le Cinquantenaire des martyrs de l'Ouganda. RHM XIII(1936) pp. 321-340.
— Clergé colonial et spiritualité missionnaire. La Congrégation du Saint-Esprit. Paris 1937.
— Les débuts africains des Pères Blancs, leurs six premiers martyrs. *Grands Lacs* LIII (1937) p. 309-316, 439-455.
- GRANCELLE, M., Mons. Daniele Comboni e la Missione del l'Africa Centrale, Verona 1923.
— Mons. Daniele Comboni, Rivendicazione da recenti attachi. Verona 1926.

- GRANIER, M., L'Apôtre du Gabon : Mgr J.-R. Bessieux 1803-1876, Montpellier 1912.
- GUILCHER, R., Un ami des Noirs, Augustin Planque, Lyon 1928.
— Un apôtre de l'Afrique au XIXe siècle. Augustin Planque (1826-1907). RHM IV (1927) pp. 161-184, 359-390, V (1928) pp. 54-77.
- GUILDAY, D., The Life and Time of John England, First Bishop of Charleston, 2 t. New-York, 1927.
- HARDY, G., Vue Générale de l'Histoire d'Afrique. Paris 1937 (3e ed.).
- HARTMANN, R., Die Katholischen Missionen und der Menschenhandel am weissen Flusse. Zschrft. f. Allg. Erdkunde (Berlin) 1861, Neue Folge, XI, pp. 446-461.
- HENNEBERT, L., Le Soudan français, *Corv.* 1890 IV, pp. 625-653.
- HEYSE, Th., Le Congrès de Berlin (1884-1885), d'après les Documents diplomatiques français. KBKI Bull. IV (1933 III) pp. 694-723.
- HILDEBRAND, P., Les droits historiques du Portugal sur le Congo, Congo 1938 I, pp. 23-54.
- HUONDER, A., Der einheimische Klerus in den Heidenländern, Freiburg im Br. 1909 (Afrika : pp. 212-247).
- HÜTTICHE, A., Krieg und Mission in den siebenziger Jahren. ZM V (1915) pp. 34-45.
- JANIN, J., Le Clergé colonial de 1815-1850. Paris 1936.
- JANSSENS, E., -CATEAUX, A., Les Belges au Congo. Notices biographiques. 3 t. Anvers 1908-1911.
- KERMANS, H., Esquisses d'Histoire Congolaise, Anvers 1944.
- KLEIN, F., Les Missions de l'Afrique équatoriale. *Corv.* 1890 III pp. 681-703.
— Un royaume de chrétiens nègres dans l'Afrique équatoriale : l'Ouganda. *Corv.* 1890, III, pp. 876-907.
— Le Card. Lavigerie et ses œuvres d'Afrique, Paris 1893 (3e ed.).
- KNOPS, P., L'Évangile en Afrique Occidentale. Bull. UMC (Bruxelles) XXVII (1947) pp. 129 sq. XXVIII (1948) pp. 35 sq., XXIX (1948) pp. 43 sq.
- LACERDA E ALMEIDA, Dr., Travessia da Africa, Lisboa, 1936.
- LANIER, L., L'Afrique, Paris 1889.
- LAVIGERIE, Ch., Lettre sur l'Esclavage africain. MC XX (1888) pp. 457 ss.
- LECLÈRE, G., La Formation d'un Empire Colonial Belge. Bruxelles 1932.
- LECLERCQ, J., Les martyrs de l'Ouganda. *Bull. Acad. Roy. Brux.* 1912 pp. 374-387.
- LELOIR, L., Lavigerie, Namur, 1939.
— Marion de Brésillac, Namur 1939.
— Libermann, Namur 1939.
— Verbist, le Fondateur de Scheut, Namur.
- LE ROY, A., Le cinquantenaire du Vicariat apostolique de Zanguebar, RHM, XI (1934) pp. 1-4.

- LESOURD, P., Aperçus historiques sur les missions des Pères Blancs du Cardinal Lavigerie. RHM XII (1935) pp. 348-385, 524-554.
 — Histoire des Missions catholiques, Paris 1937.
- LOTAR, L., Souvenirs de l'Uele. Miani. Congo 1925 II, pp. 367-387.
 — Un précurseur des missionnaires en Uele (Congo) Giovanni Miani. Congo 1928 I pp. 41-46.
 — Souvenirs de l'Uele, Congo 1930, I pp. 607-611, 711-778 : II 1-8, 149-169, 635-661 ; 1931 I pp. 493-514, 671-686 ; II pp. 482-505 ; 1932 II pp. 1-22, 342-361, 498-503, 1933 I pp. 199-213, 333-350, II pp. 658-682 ; 1934 I pp. 1-12 ; 1935 I pp. 641-667 ; II pp. 665-684.
 — Communication relative à l'expédition entreprise par Miani dans l'Uele en 1872. KBKI Bull. II (1931, II) pp. 249-253.
 — Souvenirs de l'Uele. Le gouvernement égyptien (1875-1885) Congo 1938 I, pp. 361-404 ; II pp. 7-58, 121-178.
- LOUSSE, E., Geschiedenis van de Hedendaagsche Beschaving (Magistra vitae VI) Leuven-Brussel 1945.
- LUPI, D., Don Giovanni Beltrame, missionario ed esploratore italiano in terra d'Africa. Profilo. Verona 1938.
- MATHÄSER, W., Bayerische Benediktinische Missionsversuche in Nordafrika um die Mitte des 19. Jahrhunderts. Wissenschftl. Studien und Mitteilungen aus dem Benediktinerorden und seiner Zweige (München), 1933 pp. 276-296.
 — Der Ludwig Missionsverein in der Zeit König Ludwigs I von Bayern, München 1939.
- MAZÉ, J., Les idées principales du Card. Lavigerie sur l'Évangélisation de l'Afrique. RHM II (1925) pp. 351-396. *Grands Lacs* LV (1938) pp. 406-437.
- MITTERRUTZNER, J., Kurze Lebensbeschreibung des hochw. Herrn Alois Haller, Innsbruck, 1855.
 — Dr Ignaz Knoblecher, Apostolischer Provicar der Katholischen Mission in Central-Afrika, Brixen 1869.
- MONHEIM, C., Le Passé Colonial de la Belgique, Louvain, 1930.
 — Afschaffing van den Slavenhandel. *Nieuw Afrika* 1938 pp. 525-539.
- MONNENS, Th., Les grandes heures de l'Afrique. *Grands Lacs* 1936 pp. 267-275.
- MONTALBAN, J., Manuale Historiae Missionum, Shanghai 1935.
- NARDI, G., Il venerabile Ludovico da Casoria e i Collegi dei Moretti, Milano 1932.
- NEUVILLE, D.-BRÉARD, Ch., Les voyages de Savorgnan de Brazza, Ogooué et Congo (1875-1882) Paris 1884.
- NICQ, A., Le Père Siméon Lourdel de la Société des Pères Blancs et les premières années de la Mission de l'Ouganda, Maison-Carrée 1932 (3e ed.)
- OTTO, J., Gründung der neuen Jesuitenmission durch General Pater Johann Philipp Roothaan. Freiburg 1939.

- PAULITSCHKE, P., Die geographische Erforschung des Afrikanischen Continents von den ältesten Zeiten bis auf unsere Tage. Wien 1880 (2e ed.).
- PERBAL, A., Le nationalisme de Mgr Augouard, RHM 1938 pp. 385-407.
— Les missionnaires français et le nationalisme, Paris 1939.
- PHILIPPE, A., Au cœur de l'Afrique. Ouganda. Un demi-siècle d'Apostolat au centre africain 1878-1928. Paris 1929.
— Missions des Pères Blancs en Tunisie, Algérie, Kabylie, Sahara. Paris, 1930.
- PIOLET, J. B., La France au dehors. Les Missions catholiques Françaises au XIXe siècle. T. V. Missions d'Afrique, Paris 1902.
- PIQUET, V., Histoire des colonies françaises, Paris 1931.
- PITRA, J.-B., Vie du Vén. Serviteur de Dieu Fr.-Marie-Paul Libermann, Paris 1913 (5e ed.).
- PROST, A., Les Empires Soudanais au moyen âge. RHM XV (1938) pp. 60-79.
— L'Islam en Afrique Occidentale. *Grands Lacs* 1947 pp. 11-19.
- RADICE, C., Il contributo italiano all'azione antischiaivista nei secoli XIX-XX. Le Missioni Cattoliche (Milano) 1941-1942-1943.
- RENIER, A., L'Œuvre civilisatrice au Congo, Héroïsme et Patriotisme des Belges, Gand 1913.
- RENOUARD, G., L'Ouest Africain et les Missions catholiques. Congo et Oubangui. Paris z. d.
- RICARD, Mgr, Le Cardinal Lavigerie, Lille, z. d.
- RICHTER, J., Allgemeine evangelische Missionsgeschichte. B. III. Geschichte der evangelischen Mission in Afrika. Gütersloh 1922.
- ROEYKENS, A., Les Capucins et les Missions Congolaises au XIXe siècle. *Aequatoria* XI (1948) pp. 128-136.
— Les Pères du Saint-Esprit et l'acceptation de la Mission du Congo au XIXe siècle. *Aequatoria* XIII (1950) pp. 67-72, 93-100.
- SALOTTI, G., La Rançon de l'Uganda, Namur 1939.
- SANTANDREA, St., Bibliografia di Studi Africani della Missione dell'Africa Centrale, Verona 1948.
- SCHMIDLIN, J., Katholische Misionsgeschichte, Steyl 1924.
— Zum « Imperialismus » der französischen Missionare. ZM XIX (1929) pp. 247-250.
— Gregor XVI als Missionspapst 1831-1846. ZM XXI (1931) pp. 209-228.
- SCHOMERUS, H., Missionswissenschaft, Leipzig 1935.
- SCHWAGER, Fr., Die katholische Heidenmission der Gegenwart in Zusammenhang mit ihrer groszen Vervangenheit. T. II. Die Mission im Afrikanischen Weltteil, Steyl 1908.
- SIMAR, Th., La géographie de l'Afrique centrale dans l'Antiquité et au moyen âge. RC 1912-1913.

- Léopold II et l'Erythrée. Congo V (1924, II) pp. 319-326.
- Léopold II et le Soudan. Congo V (1924 II) pp. 506-528.
- SIMPELAERE, A., Les missionnaires protestants anglais dans le Bas-Congo et le Haut-Congo. MMCC 1902-1903.
- SOUL, J., Monseigneur Maupoint et la Fondation des missions de l'Afrique orientale. RHM XIII (1936) pp. 44-52.
- STINGLHAMBER, Col. - DRESSÉ, P., Léopold II au Travail, Bruxelles-Paris 1944.
- TAPPI, C., Cenno storico della Missione dell'Africa Centrale, Torino 1894.
- VIDAL DE LA BLACHE P. - GALLOIS, L., Géographie Universelle. T. XI, Bernard A., Afrique septentrionale et occidentale, I : Paris 1937 ; II : Paris 1939. — T. XII : Maurette, F., Afrique équatoriale, orientale et australe, Paris 1938.
- VILLAMUS, A., Le journal de Gordon pendant le siège de Khartoum. *Corr.* 1885, III, pp. 82-101.
- Emin-Pacha et le continent noir. *Corr.* 1889. II pp. 96-113.
- WALRAET, M., Émile Banning, un grand Belge, 1836-1898. Bruxelles 1945.
- WAUTERS, A. J., Stanley au secours d'Émin-Pacha. Paris 1890.
- Les Missions catholiques au Congo. Historique. Le Congo illustré 1894 pp. 169-171, 195-197.
- L'État Indépendant du Congo, Bruxelles 1899.
- WINANDY, A., La répression internationale de la Traite et de l'Esclavage, Bruxelles 1909.
- Die *Anfänge* der afrikanischen Mission im 19. Jahrhundert, Knechtsteden, 1918.
- Biographie Coloniale Belge / Belgische Koloniale Biografie. T. I, Bruxelles-Brussel 1948 (Afk. : BKB).
- Guida* delle Missioni Cattoliche, Roma 1935.
- Le *Missioni* Cattoliche dipendenti della sacra Congregazione de Propaganda Fide. Cenni geografici e storici. Dati statistici. Roma 1946. (Agenzia Fides).
- Vie abrégée* du noble prélat Mgr de Marion, Comte de Brésillac, évêque de Pruse, Fondateur des Missions africaines de Lyon 1813-1859. D'après sa correspondance, par un prêtre des Missions africaines. Lyon 1927.

INLEIDING

TERREINVERKENNING

Wanneer Prins Hendrik de Zeevaarder in 1460 stierf, was zijn gedurfde droom reeds gedragen op de geestdrift van de hele Portugese natie en met groeiend verlangen stuwden de koene verkenners hun karvelen immer dieper het Zuiden in, langs de Afrikaanse Westkust, de evenaar voorbij, op zoek naar nieuwe gebieden voor het geloof, de handel en de wetenschap.

Het was begonnen nadat Ceuta in 1415 op de Moren was veroverd. Met een kruisvaart-geest bezielde, aangevuurd ook door motieven van politieke, commerciële en wetenschappelijke aard, zond de Prins geregeld expedities op ontdekking uit. Wellicht, zo hoopte hij, kwamen de exploratoren in contact met het kristenrijk van de mysterieuze Priester Jan en kwam met deze een verbond tot stand om de Mohammedanen in Noord-Afrika tegelijk van voor en in de rug aan te vallen.

Geleidelijk echter werd de krijgshaftige kruisvaartbezieling omgezet in een even enthousiaste beweging tot vreedzame verspreiding van het geloof onder de nieuwontdekte ongelovigen. ⁽¹⁾ Bij het stijgend succes van de vloottochten en de onrustwekkende rivaliteit van de Spaanse ontdekkingsreizigers, ontwikkelde zich dan uit herhaalde Pauselijke bulles het Patronaatsrecht, waarbij aan de katholieke koningen van Portugal en Spanje uitgebreide kerkelijke privileges met volledige en exclusieve jurisdictie toegekend werden, met de opdracht van

⁽¹⁾ BROCHADO, C., A Espiritualidade dos Descobrimentos e Conquistas dos Portugueses, Port. em Afr. II (1945) pp. 7-21, III (1946) pp. 16-19, 232-240.

de evangelisatie der « ontdekte en nog te ontdekken gebieden », waarvan hun ook, mits inachtneming van de Demarcatie-lijn, het veroverings-, bezits- en handelsmonopolie werd toegewezen. ⁽¹⁾

Portugese missionarissen landden in Guinea, in het koninkrijk Kongo, Angola, Mozambique en Abyssinië. Ze zetten zich vol ijver aan 't werk, doopten koningen en onderdanen, bouwden kerken en kapellen, stichtten scholen en seminaries, maar moesten al even vlug aanzien hoe de vruchten van een al te snelle opgang en de hooggespannen verwachtingen fataal werden neergehaald door een samenloop van moeilijkheden, waartegen hun moed en hun macht niet opgewassen bleek te zijn. Het moordend klimaat maaide meedogenloos in hun rangen, de gemene handelwijze van gewetenloze kolonisten en handelaars doemde de beste initiatieven tot mislukking en de diep-ingewortelde corruptie van het heidendom brak de schoonste resultaten stuk. Bovendien was na korten tijd, bij het vorderen van de ontdekkingen, het brandpunt van de belangstelling verplaatst naar de rijkere gebieden van Indië en Brazilië, zodat de enige ernstige zorg die Portugal nog aan Afrika besteedde, ging om het behoud en de bloei van de factorijen en aanlegplaatzen langs de kust, waar ivoor, « slaven en andere inheemse producten » werden opgestapeld en ingeladen voor de verre tochten van de handelsvloot ⁽²⁾.

Meer dan drie eeuwen lang was de missionering op de Afrikaanse kusten een onafgebroken wenteling van hoopvol initiatief, vroegtijdige bloei, verval, mislukking, onderbreking en herbeginnen. Seculiere priesters en kloosterorden, Augustijnen, Franciskanen, Capucienen,

⁽¹⁾ LETURIA, P., *Las Grandes Bulas Misionales de Alejandro VI* : 1493, *Bibl. Hisp. Miss.* I (1930), pp. 209-251.

⁽²⁾ DE GOUVEIA, T. *A grande Abandonada*. *Port. em Afr.* III (1946) pp. 197-205.

Carmelieten, Jezuïeten en Dominicanen, allen kenden dezelfde ongelukkige ervaring. Hun ontoereikend getal, de vele ziekte- en sterfgevallen, het gebrek aan onderzanding, methode en contact, de herhaalde perioden van interruptie, de zorgeloosheid van Portugal, het fanatisme van Hollandse Calvinisten op de Westkust en van Mohammedanen op de Oostkust, tal van tegenkantingen en misbruiken hebben steeds het apostolaat der zendingen belemmerd, hun werkterrein beperkt en duurzaamheid onmogelijk gemaakt.

In hun vruchteloze pogingen om toch maar gedeeltelijk te houden of te herstellen wat eens verworven was, hebben de missionarissen er wellicht nooit aan gedacht — en bij het ervaren van de treurige werkelijkheid het zelfs niet durven dromen — ooit diep en blijvend binnen te dringen in de onverkende binnenlanden. Alleen in Kongo en Mozambique kwam het tot een noemenswaardige penetratie, bij zover dat in de 17^e eeuw de missionarissen van Kongo meenden het centrum van Afrika bereikt te hebben, daar waar ze in feite slechts op geringe afstand van de kust werkzaam waren. ⁽¹⁾

Ook de exploratoren kenden weinig succes en behalve enkele bescheiden initiatieven om de Yelala-vallen voorbij te komen en dwars door het continent een weg te banen van Kongo naar Abyssinië, naast de pogingen om Angola door middel van een handelsroute met Mozambique te verbinden alsook verscheidene tochten naar Kazembe en het rijk van Mwata Yamvo, en zelfs bij deze, schijnt niemand meer met de wetenschappelijke exploratie van het donkere werelddeel begaan te zijn ⁽²⁾.

⁽¹⁾ PAULITSCHKE, PH., *Die Geographische Erforschung des Afrikanischen Continents von der ältesten Zeiten bis auf unsere Tage*, Wien 1880 (2 ed.) p. 66. P. Hieronymus de Montesarchio kwam op zijn reizen tot in de streek van Stanley-Pool. Zie daarover: DE BOUVEIGNES, O, *Jérôme de Montesarchio et la découverte du Stanley-Pool*, in *Zaire II* (1948) pp. 189-1013; CUVELIER, J., *Montesarchio (Jérôme de)*, in *BKB. I* 707-714.

⁽²⁾ LACERDA E ALMEIDA, *Travessia da Africa*, Lisboa, 1936, inleiding van Dr. M. Múrias; WAUTERS, A.-J., *L'État Indépendant du Congo*, Bruxelles 1899, pp. 5-6.

Zodat het ook voor de aardrijkskundigen en cartografen, die aanvankelijk grote verwachtingen hadden gesteld in de aanval op Afrika, een geweldige teleurstelling was geworden. De geheimen van de binnenlanden werden niet ontsluitend en er was ook geen spoedige wending in het vooruitzicht. De belangstelling was teloorgegaan. Men had immers dra genoeg ondervinding en kennis opgedaan om zich ervan te overtuigen dat natuurlijke hindernissen overal de toegang tot Midden-Afrika afgegrensd hielden en dat slechts herhaalde bovenmenselijke inspanningen en offers in staat zouden zijn het klimaat en de gevaarlijke insekten ⁽¹⁾, de reusachtige gebergten, de woestijnen en oerwouden, de stroomversnellingen en watervallen en de vijandige negerstammen te overwinnen. Er was trouwens ook niemand meer die nog het onmiddelijk nut inzag noch de noodzakelijkheid om verder aan te dringen. Want de handel met Indië en Zuid-Amerika was gewis meer winstgevend dan de avonturen en gevaren in Afrika's onherbergzame binnenlanden.

Bij het ingaan van de 19^e eeuw waren de Afrikaanse kust-missies weerom op het dode uitgekomen. Het was een onvermijdelijk gevolg van de Europese omwentelingen.

Over Europa waren immers gedurende de laatste helft van de 18^e eeuw revoluties, vervolging en verwoesting losgebroken. De geesten en gemoederen waren beroerd geworden en een golf van vijandigheid tegen Kerk en godsdienst had vernieling en afvalligheid gezaaid in de rangen van priesters en gelovigen.

In Portugal was het de almachtige eerste minister Sebastiaan Jozef de Carvalho, markies van Pombal (1699-1782), die de strijd tegen de Kerk en de Jezuiten ontketende. Hij voerde een ongenadige despotische poli-

(1) BRASIO, A., O inimigo dos antigos Colonos e missionarios de Africa, Port. em Afr. I (1944), pp. 215-229.

tiel om een nationale Portugese Kerk te vormen en de invloed van de geestelijkheid te breken. Er groeide in de leidende kringen een liberale stroming, welke zich uitte in een systematische oppositie tegen de godsdienst, de Kerk en de kloosters.

De opheffing van alle religieuze Orden en Congregaties in 1834 was daar de bekroning van ⁽¹⁾.

Meteen was ook het lot beslecht van de Afrikaanse gebieden, waarvan de jurisdictie door het patronaatsrecht aan Portugal was toevertrouwd. De laatste religieuzen werden er verjaagd en de weinige kristenen overgelaten aan de ontoereikende zorgen van enkele Portugese seculiere priesters en een minderwaardige inlandse clerus.

Doch ook zonder deze uitdrijving was de dood van deze missies reeds een voldongen feit. Sinds lang immers bleef er in de Portugese jurisdictiegebieden, waar eens bloeiende kristenheden hadden bestaan, niets meer over dan vervallen puin. Hier en daar leefde nog een groepje getrouwen, mensen van goede wil, die zich heel gelukkig achtten als een alleenstaand missionaris er ongehinderd zijn leven en werk kon of wilde wijden aan hun zieleheil, maar zich veelal moesten tevreden stellen met het min of meer regelmatig bezoek van een priester, die officieel de zorg te dragen had over een veel te uitgestrekt gebied. De Afrikaanse kustmissies bleven voortkwijnen in een erbarmelijke toestand van verwaarlozing en verval, « sine duce, sine luce, sine cruce ». « Omnia desunt : desunt sacerdotes... desunt Ecclesia... Religio est pene extincta ». Zo luidde het reeds in 1819 in een rapport over Angola aan de Propaganda te Rome ⁽²⁾. Het op-

⁽¹⁾ BERKELBACH VAN DER SPENKEL, J. W., e. a., Wereldgeschiedenis. De geschiedenis der mensheid van de oudste tijden tot heden, Utrecht 1940, sq. IV, p. 225.

LOUSSE, E., Geschiedenis van de Hedendaagsche beschaving, Leuven-Brussel 1945 (Magistra Vitae VI), p. 16.

⁽²⁾ « Zonder leiding, zonder licht, zonder kruis... Er is niets meer : geen pries-

heffingsdecreet van 1834 bracht dus enkel de besteding van een reeds bestaande toestand.

Portugal kwam grotelijks te kort aan de plichten van zijn Patronaatschap en stuurde omzeggens geen missionarissen meer. Zelfs de bisschopszetel van het diocees Angola en Kongo bleef geruimen tijd onbezet (1826-53). Toch verdedigde het met klem de rechten ervan en weigerde halsstarrig de toegang voor vreemde zendelingen. Onbewust was dit eens zo roemrijk en verdienstelijk land op weg om zichzelf uit zijn eigen bezittingen te verbannen en zijn eigen vlag in Afrika neer te halen. Dit was de keerzijde van deze onzinnige kerkvervolging ⁽¹⁾.

In *Frankrijk* was de Kerk als een wrak uit de bloedige revoluties te voorschijn gekomen; haar goederen waren aangeslagen, de religieuzen gesecculariseerd, de geestelijkheid burgerlijk ingericht, de niet-beëdigde priesters gevangen, verbannen of vermoord, godsdienstige en kerkelijke instellingen en tradities afgeschaft of gelatiseerd. Napoleon zag de noodzakelijkheid van verzoening in, maar daar hij de clerus en de Kerk aan zijn politieke bestrevingen zocht aan te spannen, bracht hij slechts nieuwe verwickelingen en conflicten teweeg ⁽²⁾.

Van al deze troebelen had Engeland gretig gebruik gemaakt om vaste voet te krijgen in de Franse koloniën. Zo kwam ook het Afrikaans bezit van Frankrijk, « Sénégal et dépendances » — (Gorée, St-Louis, de posten van Kaap Verde en aan de Gambië), onder Engels bewind te staan ⁽³⁾.

ters... geen kerken... De godsdienst is zo goed als uitgedoofd ». Zie: CUVELIER, J., *Missionnaires Capucins des Missions de Congo et d'Angola du XVIIe et XVIIIe siècles*, in *Congo 1932 II*, p. 703 n. 1.

⁽¹⁾ BROU, A., *Cent ans de Missions, 1815-1934. (Les Jézuïtes Missionnaires au XIXe et au XXe siècles)*, Paris, 1935, p. 67.

⁽²⁾ DE JONG-POST, *Handboek der Kerkgeschiedenis, deel IV, De Nieuwste Tijd (1789-1949)*, Utrecht-Antwerpen 1949 pp. 10 sq. LOUSSE, E., *o. c.*, pp. 92-102.

⁽³⁾ PIQUET, V., *Histoire des Colonies françaises*, Paris 1931, pp. 204-5.

Terwijl aldus elke toevoer van Franse priesters werd geschorst en het Protestantse Engeland zich begrijpelijkerwijze niet om de katholiekenzorg bekommerde — integendeel — , heerste in deze kolonies weldra een ellendige toestand van godsdienstige en zedelijke decadentie.

Doch te midden van deze uitzichtloze toestand waren daar reeds duidelijk de eerste tekenen en het voorspel van Afrika's intrede in het rijk van de beschaving. Het liet zich aanvoelen dat er iets groots in aantocht was over dit vergeten werelddeel. Het uur was gekomen en de 19^e eeuw zou de eeuw worden van Afrika.

Reeds gedurende de laatste decennia van de 18^e eeuw ontwikkelde zich vooral in Engeland, onder de stuwning van mannen als Granville Sharp, Clarkson, Wilberforce e. a. , een hevige actie tegen de slavenhandel en de slavernij. De volgehouden werking van Granville Sharp kende eindelijk een eerste groot succes in 1772, toen het Opperste Gerechtshof in het Sommerseth-proces verklaarde dat « elke slaaf die de Engelse bodem betreedt, ipso facto de vrijheid bekommt ». Met zijn uitgebreide documentatie over de onmenselijke gruwelen van de negerhandel bewerkte Thomas Clarkson de publieke opinie en verwekte een rechtmatige verontwaardiging en reactie. Uitmuntende krachten bundelden zich samen en gingen in 1787 over tot de stichting van een Comité voor afschaffing van de slavenhandel. William Wilberforce bracht de zaak vóór het Parlement en bleef onophoudend hameren op de geïnteresseerde onwil van de staatslieden. Hoewel gesteund door de welsprekendheid en het prestige van een Pitt, Burke, Fox, Lord Grenville e. a., werd zijn wetsvoorstel herhaalde keren verworpen en het was pas in 1807 dat, onder de groeiende druk van de volksagitatie, de « bill for abolition of slavery » door de beide Kamers en ten slotte ook door de Koning werd goedgekeurd.

Middelerwijl waren in alle beschaafde landen humane stemmen opgegaan tegen de mensonwaardige handel. Engeland zette de strijd op internationaal gebied verder in congressen en verdragen, zodat na weinige jaren de meeste Europese landen bijgetreden waren. Logisch volgde dan de tweede phase, de strijd om de afschaffing van de slavernij en de emancipatie van zovele duizenden neger-slaven in de overzeese gebieden. En in de loop van de 19^e eeuw werd door alle koloniserende landen de slavernij vervallen verklaard (1).

Dit alles leidde de aandacht weer naar Afrika. Hele contingenten vrij-geworden slaven werden uit hun ballingschap teruggebracht naar de Afrikaanse Westkust, waar, met het oog op deze repatriëring, gronden werden aangekocht. Engelse kruisers patroeljeerden langs de kusten en kaaptten de schepen van sluikhandelaars in menselijke waar. De oude havens en forten kregen een nieuwe betekenis en er ontstond stilaan een geregelde handel tussen inboorlingen en blanken.

Ook bij de aardrijkskundigen was de belangstelling voor Afrika en zijn binnenlanden weer losgekomen. Reeds in 1788 was te Londen de « Association for Promoting the Discovery of the Interior Parts of Africa » gesticht en de geografische genootschappen in Frankrijk en Duitsland begonnen eveneens hun aandacht aan Afrika te wijden. Van alle zijden werd de aanval ingezet en stuk voor stuk zouden de verborgen gebieden hun mysteries moeten prijsgeven. De oude vraagstukken van de Nijl-bronnen en de Maanbergen, van de Niger en de Kongo kwamen weer boven en de geleerden verdiepten zich opnieuw in hypothesen en onopgeloste problemen, waartoe

(1) Cfr ALLARD, P., *Esclavage*. Dict. Apol. (d'Ales) fasc. V, kol. 1457-1522 ; CICOGNANI, D., *La Questione della Schiavitù coloniale dal Congresso di Vienna a oggi*, Firenze 1935 ; WINANDY, A., *La Répression internationale de la Traite et de l'Esclavage*, Bruxelles 1909 (Extr. du *Bulletin de la Société belge d'Études coloniales*) pp. 1-9.

ze met spanning de exploratietochten volgden en hun resultaten bestudeerden.

Meteen werden eindelijk de poorten van dit weerbarstig werelddeel ingebeukt en de weg gebaad voor de beschaving, het kristendom en de kolonisatie. Het werd een wedloop naar de binnenlanden van Afrika.

Het machtsverval van de katholieke koloniserende landen was gepaard gegaan met de opbloei van de Protestantse mogendheden en een machtsverschuiving had zich voltrokken. En terwijl troebelen en godsdienststrijd hier de katholieke krachten lam legden, ontwikkelde zich daar een nieuwe vitaliteit in de verschillende Protestantse secten.

Zowel in leerstelling als in praktijk had het Protestantisme zich oorspronkelijk haast niet bekommerd om de heidenen, tenzij om zich uitdrukkelijk te kanten tegen de evangelisatie van deze verdoemden. Het tij keerde en nu ontstond een lawineachtige missie-beweging, gesteund door de ruime mildheid van de rijke geloofsgenoten. De missiegenootschappen rezen als paddestoelen uit de grond op, vooral in Engeland, Duitsland, Noord-Amerika, en de Scandinavische landen ⁽¹⁾, en wierpen zich ook op de Westkust van Afrika, waar ze in de slavennederzettingen een dankbaar arbeidsveld meenden te zullen vinden en vooral een loopplank voor de penetratie en de evangelisatie van de verdere binnenlanden.

Eindelijk kwam ook bezinning in de katholieke landen. Na de diepe inzinking en gewelddadige verdrukking kwam ontspanning, inkeer en godsdienstige herleving. De vervolgingen hadden ten slotte ook de redding niet gebracht. Een geest van romantisme brak door; en met

(¹) CRIVELLI, C., *Le Missioni Protestanti. Studia Missionalia, Romae, I* (1943), pp. 51-100; SCHOMERUS, H. W., *Missionswissenschaft, Leipzig* 1935, pp. 158 sq.

zijn idealisme, zijn universalistische en humanitaire tendenzen en zijn drang naar het vreemde en exotische, bracht het ook in de vergane missiegeest nieuw leven.

Een jonge geestdrift en de roep der verten deed de oude Orden weer hun missietaak opnemen ; de Societeit van Jezus werd in 1815 hersteld ; nieuwe Congregaties met uitsluitend missiedoel kwamen tot stand en de andere reeds bestaande richtten eveneens hun schreden naar de heidenlanden ; zelfs vrouwelijke religieuzen trokken erheen om zich te wijden aan het apostolaat van onderwijs en caritas. En die hele actie werd ondersteund en gevoed door de ijver, offers en gebeden van de gelovigen, in de schoot van de vele organisaties en genootschappen die met dit doel in 't leven werden geroepen ⁽¹⁾.

Door de verruiming der horizonten, de vergemakkelijking der communicaties en de uitbreiding van het handelsverkeer, de nieuwe uitvindingen en geografische ontdekkingen en andere oorzaken meer, had de wereld een ander uitzicht gekregen en een modernere geest opgedaan. De Kerk paste zich geleidelijk aan, maar vooral de missionarissen schakelden zich actief in bij deze algemene vooruitgang en verjonging.

Het is vooral onder Gregorius XVI (1831-1846) dat de grote heropbloei van de katholieke missiën een definitieve richting zou ingaan en dat eindelijk ook Afrika zijn lang-verbeide beurt zou krijgen ⁽²⁾. Vóór zijn verkiezing tot Paus was hij Prefect geweest van de Congregatie de Propaganda Fide en zette nu als Paus zijn mis-

⁽¹⁾ ARENS, B., Die katholische Missionsvereine, Freiburg i. Br. 1922. Over de heropleving cfr BROU, Al. L'expansion missionnaire depuis cent ans. RHM XIV (1937), pp. 108-128 ; SCHMIDLIN-TRAGELLA, Manuale di Storia delle Missioni Cattoliche, t. III (Milano 1929), pp. 9-15.

⁽²⁾ SCHMIDLIN, J., Gregor XVI als Missionspapa 1831-46. ZM XXI (1931), pp. 209-228 ; Papstgeschichte I, pp. 662-75 ; COSTANTINI, C., Gregorio XVI e le Missioni. Gregorio XVI, Miscellanea commemorativa II (Romae 1948), pp. 1-18 ; GOYAU, G., Le Grand Pape Missionnaire du XIXe siècle, Grégoire XVI. In Missions et Missionnaires, Paris 1931, pp. 106-127.

sieactie onverminderd voort. Kan men hem wellicht het verwijt toesturen in zijn algemeen bestuur wat al te anti-modern geweest te zijn, in missieaangelegenheden was hij zeer vooruitstrevend en om de uitbreiding van de Kerk bleef hij persoonlijk zeer bezorgd.

Terecht mag de hervatting van de evangelisatie en van de penetratie-pogingen in Afrika op zijn naam geschreven worden. De omstandigheden waren hem trouwens uiterst gunstig: door de verovering van Algiers (1830) sloeg Frankrijk een belangrijke bres in de Islam-burcht van Noord-Afrika; het Egypte van Mohammed Aly zette zijn poorten open; en in Zuid-Afrika was reeds in 1818, na de Engelse verovering op de Hollandse Calvinisten, het Ap. Vicariaat van de Kaap en Mauritius opgericht geworden. Bovendien werd Afrika bestormd door verkenners en avonturiers en verhief de philanthropische wereld zijn stem ten voordele van het zwarte ras.

Toen weerklonk ook het gezagvol woord van de Paus en den 3 December 1839 verscheen een encycliek tegen de slavenhandel. Maar Gregorius stuwde ook de Kerk naar Afrika en waar bij de aanvang van zijn Pontificaat Afrika amper een tiental verwaarloosde en bloedloze kerkelijke indelingen telde ⁽¹⁾, had het bij zijn dood een totaal ander uitzicht gekregen. In 1837 splitste hij het Ap. Vic. van de Kaap en Mauritius in twee Vicariaten; in 1838 richtte hij het bisdom Algiers op; het volgende jaar het Ap. Vic. van Egypte en Arabië, en de Ap. Prefectuur van Abyssinië; in 1842 het Ap. Vic. der beide Guinea en Sierra Leone; in 1846 het Ap. Vic. der Galla en tenslotte, hetzelfde jaar nog, kort vóór zijn dood, legde hij de basis van de eerste grote penetratie-poging

⁽¹⁾ In Noord-Afrika: Ap. Pref. Tripoli (1912), Ap. Pref. Tunis (1624), missio Marocco (1620); in West-Afrika: Ap. Pref. Senegal (1769), bisdom Santiago (1536), bisdom San Thomé (1534), bisdom Angola (1596), Ap. Pref. Kongo (1640); in Zuid-Afrika: Ap. Vic. Kaap en Mauritius (1818); in Oost-Afrika: Prelatuur Mozambique (1618). Cfr. APF XII (1840), pp. 336-340...

in Midden-Afrika, door de oprichting van het Ap. Vic. van Centraal-Afrika, den 3 April 1846.

De aanloop was genomen. De opvolgers van Gregorius XVI zouden diens werk voortzetten ⁽¹⁾.

Zo staan we dan, na deze terreinverkenning en met de verheugende verschijnselen van een rijzende dageraad, op de drempel van ons onderwerp; de plannen en pogingen der missionarissen van de 19^e eeuw om binnen te dringen in de binnenlanden van het zwarte Continent.

Een hoofd-indeling dringt zich als vanzelf op. Het is de geografische verdeling van Midden-Afrika in twee onderscheiden gebieden:

1° Het gebied dat ligt tussen de Sahara en de 5^e graad Soedan of Centraal-Afrika; ⁽²⁾

2° Het gebied dat zich uitstrekt vanaf de 5^e graad N. B. tot aan de Zambesi: Equatoriaal-Afrika.

Deze indeling leent zich uitstekend voor de behandeling van ons onderwerp, omdat de penetratie-geschiedenis twee fasen omvat, die in hun grote lijnen juist samenvallen met die beide geografische gebieden van Afrika.

Zo zal onze studie twee delen beslaan:

1. De plannen en pogingen van missie-penetratie in Centraal-Afrika of Soedan;
2. in Equatoriaal Afrika.

⁽¹⁾ BROU, A., *L'Expansion Missionnaire en Afrique depuis cent ans*, RHM XIV (1937), pp. 113-115.

⁽²⁾ Sommigen noemen Centraal-Afrika: het middengedeelte van Afrika tussen de beide keerkringen, t. t. z. van de 20^e graad N. B. tot de 22^e graad Z. B. Dus Soedan en Equatorial Afrika. Anderen geven diezelfde benaming aan Equatoriaal-Afrika of het gebied tussen de 5^e graad N. B. en de Zambesi.

Omdat het ons meer opportuun lijkt, sluiten wij ons aan bij diegenen die de naam Centraal-Afrika beperken tot Soedan. De Zuidergrens, die Soedan scheidt van Equatoriaal-Afrika is echter niet nauwkeurig te bepalen: ze ligt tussen de 5e graad N. B. de en evenaar.

Zie: VIDAL DE LA BLACHE, P.-GALLOIS, L., *Géographie Universelle*, t. XII: *Afrique équatoriale, orientale et australe*, Paris 1938, p. 1.

EERSTE DEEL.

CENTRAAL - AFRIKA

In dit eerste deel wordt behandeld de penetratie in Centraal-Afrika

1. Vanuit de Westkust.
2. Vanuit het Noorden, hetzij doorheen de Sahara, hetzij langs de Nijlweg.

De eerste afdeling, die we aanstonds aanvangen, bevat drie hoofdstukken :

1. Een voorspel.
 2. De missie van Guinea.
 3. De Afrikaanse Missiën van Lyon.
-

EERSTE AFDELING :
DE PENETRATIEPOGINGEN VANUIT DE WESTKUST.

HOOFDSTUK I.

Voorspel.

§ 1. DE PROTESTANTEN. (1)

Na het Sommerseth-proces, in 1772 (2) waren er in Engeland en kolonies niet weinig slaven die hun meester ontvluchtten. Vooral de havensteden Londen en Liverpool werden weldra een toevluchtsoord voor dergelijke sukkelaars, die zich met bedelen en stelen in 't leven moesten houden.

Sierra Leone.

Bij sommige philanthropen kwam toen het idee op de vrijgeworden slaven te repatriëren en een nederzetting te vormen op de Afrikaanse Westkust, in Sierra Leone. Het plan vond de aandacht en de instemming van de slavernij-bestrijders en ook de Engelse regering zag er een beste gelegenheid in om het land te verlossen van de zwarte hulpelozen en immigranten, die in steeds

(1) BROWN, W., *History of the Propagation of Christianity among the Heathen since the Reformation*, 3 dl., London ; DU PLESSIS, J., *The Evangelisation of Pagan Africa*, Cape Town 1929 ; RICHTER, J., *Geschichte der evangelischen Mission in Afrika*, Gütersloh 1922.

(2) Zie inleiding.

groeïend aantal de maatschappij besmetten en reeds een ernstig sociaal probleem begonnen uit te maken. De ongelukkigen verlangden trouwens zelf niet beter dan vrij en beschermd te mogen terugkeren naar hun continent.

In Sierra Leone werd een grondgebied aangekocht en reeds in 1787 vertrok een eerste groep van een 400-tal gewezen slaven en een 60-tal blanken, meestal slechte vrouwen waarvan Engeland zich met genoegen ontleed. Het liep echter spoedig op een mislukking uit. De gerepatrieerden waren immers karakterloze en zedeloze verschopten; ze leidden een ongeregeld leven en daar ze het klimaat ontwend waren stierven ze in groten getalle, terwijl bovendien de vijandigheid van de naburige inboorlingen en vooral van de slavendrijvers, voor wie de kolonie natuurlijk een doorn in 't oog was, de rest uiteendreef.

Intussen was in Engeland in 1791 met het oog op de handelsexploitatie van de streek, de « Sierra Leone Company » opgericht. Deze zorgde er voor dat de verstrooide resten weer samengebracht werden en in 1792 ging men over tot de stichting van Freetown, met een contingent van ongeveer 1100 vrij-geworden negerslaven uit Nieuw-Schotland.

De « Sierra Leone Company » was een commerciële onderneming, die de oprichting van een handelsfactorij op de Sierra Leone-kust beoogde alsmede het aanknopen van handelsbetrekkingen, voornamelijk met het binnenland. Een commerciële penetratie, die ongetwijfeld de beschaving van Afrika zou ten goede komen.

Ze had trouwens dit uitgesproken civilisatie-doel op haar programma (1), want in de lijn van de anti-sla-

(1) De formule der Statuten luidt als volgt : « The introduction of civilisation into Africa, by means of the establishment of a secure factory at Sierra Leone, with a view to a new trade in produce *chiefly with the interior* ». DU PLESSIS, J., o. c., p. 62.

vernij-beweging was men algemeen de mening toege-
daan dat het meest probate middel voor Afrika's be-
schaving erin bestond een geregeld en normaal handels-
regime met Europa tot stand te brengen en de mense-
lijke waar te vervangen door andere winstgevende
producten. Zo zouden geleidelijk orde, vrede, welstand
en beschaving hun intrede doen in deze barbaarse en
bloedende gewesten.

De « Sierra Leone Company » zou echter niet in staat
zijn met ernst te werken aan de verwezenlijking van
haar programma. Want de kritiek van vele zijden, de
tegenwerking en sabotage vanwege de slavenhandelaars,
en de luiheid, ontevredenheid en onbekwaamheid van
de ingeweken zwarten, veroorzaakten onoverkomelijke
moeilijkheden, die naar een onvermijdelijk financieel
bankroet leidden. Gelukkiglijk bracht de Engelse rege-
ring in 1808 de redding door Sierra Leone als kroonko-
lonie over te nemen.

Intussen hadden ook enkele Protestantse missie-
verenigingen hun geloofspredikers naar Sierra Leone
gestuurd. In 1797 deden een zestal jonge Schotten van
de Glasgow and Scottisch Missionary Societies er hun
intrede; de Church Missionary Society van Engeland
zond in 1804, bij gebrek aan Engelse kandidaten, enkele
aangeworven Duitse missionarissen van het Jänicke-
Instituut te Berlijn; en in 1811 kwamen ook de eerste
zendelingen van de Wesleyan Methodist Church te
Freetown aan.

Men trof er echter een uiterst ondankbaar terrein.
Sierra Leone werd immers door de aangebrachte immi-
granten en de slaven van de gekaapte konvoeien, welke
de bevolking van Freetown in 1825 reeds tot 18.000
opvoerden, een warboel van mensen, afkomstig uit alle
mogelijke stammen van de Westkust en het binnen-
land, een Babel van talen, een chaos van de meest

zonderlinge superstities en gebruiken en vooral een heterogene opeenhoping van zedeloze verschopten en ontwortelden, waarin noch harmonie noch eenheid te krijgen was. Ook de geloofspredikers waren niet in staat het tij te doen keren.

Hun werk was trouwens ook te individueel en te oppervlakkig om diepgaande en blijvende resultaten te kunnen opleveren. Er bestond geen leiding en geen eenheid in hun activiteit en het ontbrak hun bovendien aan dynamisme en doorzettingsvermogen. Werd het « White Man's Grave » voor velen een treurige waarheid — en kan zulks als excuus inroepen voor de algemene mislukking —, er waren ook vele anderen die aan de dodelijke greep ontkwamen. Hun roep naar Afrika schijnt echter meestal slechts een voorbijgaande vlaag van geestdrift geweest te zijn, zodat ze bij het zien en ervaren van de brutale werkelijkheid al spoedig ontnuchterd en ontmoedigd rechtsomkeer maakten, of hun evangelisatiewerk geheel of gedeeltelijk gingen vervangen door meer winstgevende bedrijvigheden.

De eerste jaren van de Sierra-Leone-missie brachten derhalve een lang-gerokken fiasco en de geschiedenis van deze periode is haast niets meer dan « een kataloog van komende en aanstonds terugkerende of stervende predikers ». (1)

Niet alleen de vorming van een degelijke kristengemeenschap bij de inwijkelingen te Freetown bleef uit, maar ook van de penetratie-pogingen in het binnenland kwam weinig of niets terecht.

Hoewel de blik der zendelingen nog niet heel ver reikte, toch was de drang naar de heidense stammen, van de kust weg, een verheugende verschijning. Reeds de eerste Schotse missionarissen, die in 1797 aankwamen,

(1) DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 78.

hadden de Susu-stam op het oog en wilden langs de Rio Pongo daarheen penetreren. Een van hen, Campbell, zag reeds in zijn vurige verbeelding een seminarie, talloze inlandse missionarissen, en heel Afrika door hen geëvangeliiseerd ⁽¹⁾. De Schotse missie werd echter dra opgegeven en noch van de droom van Campbell, noch van de bekering der Susunegers kwam iets terecht.

Het oorspronkelijk initiatief van de C. M. S., in 1804, was eveneens op de Susu gericht. Drie posten werden begonnen, maar welhaast ook volledig prijsgegeven en de zendelingen trokken zich terug op de kust.

Gambië.

In 1821 kwamen twee missionarissen van de Wesleyan Methodist Missionary Society zich vestigen te Bathurst, aan de monding van de Gambië-stroom. Daar hadden na de overgave van Senegal aan Frankrijk enkele Britse handelslui hun factorijen opgericht en de plaats scheen best geschikt om te dienen als uitgangspunt van de doorbraak naar het binnenland. De Gambië was immers over een vrij verre afstand bevaarbaar en het was langs deze weg dat Mungo Park, eerst in 1795 en een 2^e maal in 1805 zijn succesrijke exploratietochten—de laatste was hem ook noodlottig—had aangevangen, zodat zich hier waarlijk een gemakkelijke gelegenheid scheen aan te bieden voor een penetratiepoging.

Weldra ontstond een missiepost op het Mc Carthy-eiland op 280 km van de monding. Deze moest het centrum en de basis worden voor de evangelisatie der Mamdingo, Fula en Bondu en zelfs van verder wonende stammen. Doch alle pogingen bleven vruchteloos, daar

⁽¹⁾ BROWN, W., *o. c.*, pp. 450-456. « Before his sanguine imagination, visions of future glory rose in rapid succession. He saw his little scholars converted, and becoming missionaries, and all the continent of Africa evangelised through their ministrations ». p. 451.

ze stuitten op de onverbiddelijkheid van de Islam, welke bij deze volkeren reeds vasten voet had gekregen. ⁽¹⁾

§ 2. SENEGAL.

Intussen werd van Franse katholieke zijde een penetratieplan ontworpen in Senegal.

Wanneer Frankrijk in 1816 weer bezit ging nemen van zijn vroegere overzeese gebieden, was de toestand er sinds de revolutie niet op verbeterd. Wel waren deze kolonies, dank zij de Engelse bezetting, van troebelen gespaard gebleven, maar er was ook gedurende deze 25 jaren geen enkele priester meer aangekomen en de weinigen die nog overbleven waren ziek of oud geworden. Martinique telde nog 10 zulke priesters, Guadeloupe 7, Bourbon 5, Guyana, 1, terwijl Saint-Pierre-et-Miquelon en de factorijen in Indië en Senegal helemaal zonder priester stonden. ⁽²⁾

Van die jarenlange verwaarlozing droegen de kolonisten en de bevolking dan ook de diepste sporen. Van kristelijk leven was omzeggens niets meer overgebleven en de zedelijke toestand van de aan zich zelf overgelaten Europeanen en inlanders was verre van schitterend te noemen.

De Franse bezittingen in Senegal, nl, de stad Saint-Louis en het eilandje Gorée, schenen er op dit gebied het ergst aan toe. « Men moet hier ter plaatse zijn en het met eigen ogen zien, om het te kunnen geloven », schreef Moeder Rosalie, Overste van het pas gevormde Instituut der Zusters van Cluny te Saint-Louis, in 1819 aan de Algemene Overste en Stichteres A.-M. Javouhey.

⁽¹⁾ RICHTER, J., *o. c.*, pp. 69-71.

⁽²⁾ Rapport van M. Fourdinier, Directeur van het Koloniaal Seminarie, in het begin van 1816. JANIN, J., *Le clergé colonial de 1815-1850*, Toulouse 1935, p. 21.

« Moest ik U alles schrijven wat ik gezien en gehoord heb omtrent de gebruiken en gewoonten in dit waarlijk wilde land, dan zoudt Ge het geen tweede maal willen lezen en mijn brief zou bij U de weg opgaan van de slechtste roman ». (1)

Wanneer bij het weer overnemen van de kolonies, de Restauratie-Regering in Februari 1816 de Overste van het Seminarie van den H. Geest officieel belastte met de vorming van een koloniale clerus, had men wellicht niet zonder reden een spoedige beterschap mogen verwachten, doch het bleef grotendeels bij verwachtingen.

De Koloniale Clerus.

De recrutering van priesters voor de overzeese gebieden werd vooreerst erg bemoeilijkt. De Franse geestelijkheid was nog niet helemaal bekomen van de zware ramp waarmee de revoluties haar geteisterd hadden. Terechtstellingen, verbanning, beëdiging en afvalligheid hadden in haar rangen ernstige leemten aangebracht en Frankrijk telde in 1816 nog 13.000 parochies zonder pastoor. (2) Het is dan ook licht begrijpelijk dat de bisschoppen hun priesters liefst niet naar den vreemde zagen vertrekken en dezen zoveel mogelijk in hun eigen bisdommen trachtten te weerhouden. Zulks was vooral het geval waar het ging om goede krachten, zodat benevens het getal ook het gehalte van de koloniale clerus veel te wensen overliet. Er waren ontegensprekelijk ook flinke elementen bij, heilige en ijverige priesters zelfs, doch dit neemt niet weg dat het grootste getal van hen die zich voor de kolonies presenteerden en er werkelijk ook heentrokken, op vrijheid beluste

(1) Brief van 7 Aug. 1819. DELAPLACE-KIEFFER, *La vénérable Mère Anne-Marie Javouhey, Fondatrice de la Congrégation de Saint-Joseph de Cluny 1779-1851*, Paris 2e éd. 1914, I p. 192.

(2) DE JONG,-POST, *o. c.*, IV, p. 74.

ontevredenen waren, of onhandelbare karakters, die wegens hun moeilijkheden in eigen bisdom, hun geluk in den vreemde wilden gaan beproeven.

Uit het gebrek aan kandidaten volgde haast onvermijdelijk een onvoldoende vorming. Immers in de kolonies moesten de openstaande posten kost wat kost bezet worden, zodat de meeste aangeworven priesters na een vluchtige voorbereiding in het koloniaal Seminarie, soms zelfs zonder enige opleiding tot hun taak, naar het hun aangewezen gebied moesten afreizen.

En ook daar was hun toestand niet zeer bemoedigend. De koloniale clerus werd immers beschouwd en behandeld als een onderdeel in het raderwerk van de staatsadministratie, naast de civiele en militaire afdelingen. De kolonie-priesters waren beambten van de Staat, van het Ministerie van Marine en Koloniën. Ze werden, op voorstel van de Overste van het Seminarie voor de Koloniën, door de Minister ingeschreven in het « Kader van de Koloniale Clerus ». De Minister had alle zeggenschap over hen, deed de benoemingen, besliste over de afreis en kon naar belofte verplaatsen of terugroepen. In hun dienst volledig onafhankelijk van de Seminarie-Overste, stonden de koloniale priesters voor geestelijke zaken onder het gezag van de Apostolische Prefecten, doch zowel dezen als zijzelf werden door de plaatselijke Goeverneur als ondergeschikten gecontroleerd en bij het Ministerie gerapporteerd.

Een warboel van oude en nieuwe wetten en van onduidelijke en tegenstrijdige instructies en ordonnanties schiep bovendien vaak onhoudbare toestanden in de verhouding tussen wereldlijk en geestelijk gezag en in deze onafwendbare conflicten waren de priesters praktisch zonder verdediging tegen de Goeverneur, die in principe steeds gelijk haalde te Parijs.

De koloniale geestelijken waren dus louter staatsbeambten, geprangd in het keurslijf van de burgerlijke

administratie, en hun verregaande onderworpenheid aan de civiele macht, hun inschakeling in het kolonisatiekader, was een grote handicap voor invloedrijke werking en bewegingsvrijheid. ⁽¹⁾

Zo was het ook in de Ap. Pref. van Senegal, en tot overmaat van ramp: « Senegal deed van zich spreken, meer dan al de overige kolonies samen ». ⁽²⁾

Het begon reeds in 1817 met de aankomst van de eerste nieuwe Apostolische Prefect, die zich weldra terugtrok wegens de gespannen verhoudingen met de Gouverneur Schmalz. Zijn opvolger, in 1819, hield het nog geen maand vol en verliet Senegal na het interdict geworpen te hebben op Saint-Louis. Het duurde twintig maanden. Dan ging de reeks verder: scherpe conflicten, weinig stichtende histories en personages, ontgoochelingen en verbitterde aftochten. ⁽³⁾

Geen wonder dan ook dat men geen aandacht schonk aan het binnenland. De Franse regering was trouwens alleen bezorgd om factorijen te Saint-Louis en Gorée en de priesters, bovendien ontoereikend in getal, hadden er geen behoefte aan en kregen er trouwens ook de gelegenheid niet toe om hun werkkring uit te breiden tot de negerstammen dieper in het binnenland. De penetratie in Afrika's binnenlanden scheen dus niet van hieruit te zullen opgenomen worden.

Moeder Javouhey. ⁽⁴⁾

Eennmaal toch werd juist uit de grootste nood een golf van gegronde hoop geboren.

⁽¹⁾ Cfr JANIN, *o. c.*, pp. 129 sq.

⁽²⁾ « Le petit Sénégal pouvait se vanter de faire du bruit plus que toutes les autres colonies réunies. » *Ib.*, p. 94.

⁽³⁾ *Ib.*, pp. 59 sq.; BROU, A., *Les Missions dans les Colonies françaises*. RHM VIII (1931), pp. 167-8.

⁽⁴⁾ DELAPLACE-KIEFFER, *o. c.*, 2 dl.; GOYAU, G., *Un grand « homme »: Mère Javouhey, apôtre des Noirs*, Paris 1929; BERNOVILLE, J., *Anne-Marie Javouhey*, Paris, 1942.

De nood aan priesters in de Franse kolonies, het allesbehalve bevredigend statuut van de koloniale clerus, en vooral de pijnlijke verlatenheid waarin de Zusters van Cluny te Saint-Louis, gedurende de twintig maanden van het interdict, aan hun lot waren overgelaten, brachten Moeder Javouhey op het gewaagd idee zelf een Societeit van priesters in 't leven te roepen voor de beschaving van Afrika en de vorming van inlandse helpers.

Ze besprak haar plan met sommige vurige priesters in Frankrijk, vroeg raad en steun, vond instemming maar ook afkeuring. Moeder Rosalie (Saint-Louis) zocht de stichteres zelfs af te brengen van haar zonderling voornemen negerjongens naar Frankrijk over te brengen om deze op te leiden tot medehelpers in het apostolaatswerk, maar Moeder Javouhey gaf daarom de moed niet op. En eens het interdict opgeheven besloot ze zelf naar Senegal te gaan om de mogelijkheid tot verwezenlijking van haar plannen te onderzoeken.

In Senegal scheen de toestand opgeklaard met de komst van een nieuwe Goeverneur, Lecoupé, in 1820. In tegenstelling met zijn voorganger Commandant Schmalz, was deze de godsdienst genegen en begunstigde hij het werk van de nieuwe Apostolische Prefect Baradère.

Moeder Javouhey kwam er aan in het begin van 1822 en de Apostolische Prefect vond dat haar plannen met de zijne overeenstemden. ⁽¹⁾

Hij was inderdaad voorstander van een inlandse clerus en derhalve van een seminarie voor inboorlingen. Hij had zelfs reeds in deze richting gewerkt. Maar zijn buitensporige gedachten en bestrevingen hadden hem tot een onzinnige accommodatie gedreven.

(1) DELAPLACE-KIEFFER, *o. c.*, I, p. 217.

Om de negerstammen van het binnenland te kunnen bekeren, zo had Baradère eerst geoordeeld, moesten de Europese missionarissen omzeggens zelf herboren worden bij het betreden van de Afrikaanse grond. Ze moesten hun Europese kledij vaarwel zeggen en zich tevreden stellen met een lendendoek en blote voeten; het voedsel van de inboorlingen moest het hunne worden; hun taal, hun gebruiken en gewoonten, hun klimaat, alles. ⁽¹⁾

Het spreekt vanzelf dat hij onder de Franse priesters geen kandidaten vond voor een dergelijk onzinnig opzet.

Deze ontgoocheling bracht Baradère echter op een nieuw idee, nl. dat zwarten alleen door zwarte priesters, door hun eigen rasgenoten, met succes konden geëvangéliseerd worden. Weerom op voorwaarde dat ze helemaal de levenswijze van hun primitieve broeders bleven volgen. Hij wilde daartoe een seminarie oprichten. Maar hij werd niet begrepen noch gevolgd door de autoriteiten te Saint-Louis en het bleef bij een plan en een wens.

Dan ging Baradère op zoek naar een zwarte priester in de Portugese kolonie te Kaap Verde en vond er een die bereid was hem te helpen. De Prefect stuurde er zelfs op aan deze negerpriester tot zijn opvolger te doen benoemen. Doch de tegenstand in de Senegal was algemeen en ontmoedigd keerde Baradère in Juni 1822 terug naar Frankrijk. ⁽²⁾

Moeder Javouhey was weliswaar gewonnen voor het plan van een inlandse clerus, maar liet zich toch niet,

⁽¹⁾ « Il faut qu'ils laissent sur le rivage leurs habits, leurs souliers, qu'ils endossent des pagnes, qu'ils mangent le mil et le poisson sec; qu'ils courent pieds nus sur le sable brûlant; qu'ils couchent sur des nattes ou des roseaux; qu'ils parlent une langue qu'ils n'ont jamais entendue, et qui change selon les peuplades, parfois même selon les caravanes; enfin qu'ils se portent bien là où les blancs meurent... ». PIOLET, J. B. *La France au dehors. Les Missions catholiques françaises au XIXe siècle*. Vol. V: *Missions d'Afrique*, Paris 1902, p. 107.

⁽²⁾ JANIN, J., *o. c.*, 235-236; BERNOVILLE, G., *o. c.*, pp. 86-87.

zoals Baradère, begoochelen door niet te verwezenlijken utopiëen. Ze was meer realist.

Met onvermoeibare ijver werkte ze aan de stichting van een reductie in de nabijheid van de Franse post Dagana, langs de Senegal, op meer dan 40 mijlen van de monding. Een epidemie brak uit en alles viel in duigen. Zijzelf ontsnapte nauwelijks aan de dood. Op uitnodiging van de Protestantse Goeverneur van Sierra Leone, Mc Carthy, reisde ze naar Bathurst om er het hospitaal over te nemen en uit zijn vervallen staat te herstellen, en zelfs naar Sierra Leone.

Bij deze contactname met Afrika kreeg haar plan vastere vorm en werd haar voornemen nog sterker. Het viel haar niet moeilijk tot het besef te komen dat bij de evangelisatie van deze primitieve volkeren beschaving en kristendom moesten samengaan. Deze mensen moesten tegelijk op spiritueel en op materieel gebied vooruit geholpen worden. Daarom luidde het programma van Moeder Javouhey: naast de kristelijke leer en de kristelijke levenswijze ook een zekere materiële beschaving en welstand invoeren in Afrika. De eerste vereiste daartoe bleek te zijn: de inboorlingen te leren werken en de arbeid, vooral de akkerbouw, waarderen. Dagana was reeds een eerste poging geweest in deze richting maar het succes ervan was uitgebleven.

Toch hield Moeder Javouhey vol. Reeds stelde ze een actieprogramma op: voorbeeld en predikatie, gebed en caritas, arbeid en onderwijs en alles wat maar enigszins kon bijdragen tot de integrale beschaving van deze arme volkeren. Er waren veel priesters vandoen, kloosterzusters en voorbeeldige lekenhelpers om haar plan ten uitvoer te brengen. Meer nog, een Societeit. Want alleen een religieuze Societeit, één van vorming, één van geest en wil, kon daartoe in staat zijn. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ « Je le repète, il n'y a qu'une société religieuse qui soit capable d'une telle entreprise ». RLJ, I, n. 48 (April 1822).

Ze droomde verder. Er zouden scholen opgericht worden. Daaruit zouden wellicht inlandse priesterroepingen groeien. Men zou een klein seminarie stichten dat met den tijd inlandse apostelen zou vormen voor gans Afrika. ⁽¹⁾

Gans Afrika ! Dat was het penetratie-plan van Moeder Javouhey : Een inlands seminarie dat priesters zou voortbrengen voor de wedergeboorte van het hele continent. Het waren geen ijdele woorden en geen luchtkastelen, al was het opzet gewaagd. Een waagstuk was het zeker voor deze vrouw, maar « Madame Javouhey c'est un grand homme », zegde koning Louis-Philippe.

Het waren ook geen dingen voor later, want bij haar was een gedachte een plan, en een plan een poging.

Afrikaans Seminarie.

In het begin van 1824 in Frankrijk teruggekeerd, zette Moeder Javouhey onmiddellijk de zaak in gang. Den 21 April schreef ze reeds een brief aan de Minister van Marine en Koloniën, M. Clermont-Tonnerre, en zonder veel omhaal van woorden legde ze zakelijk en raak haar plan uiteen. Te Bailleul-sur-Thérain wenste ze een groep negerjongens en -meisjes onder te brengen om priesters en onderwijzers, kloosterzusters en leraressen te vormen. Aan een dergelijk werk, dat ongemene vruchten liet verhoppen voor het heil van Afrika, zou de Minister zeker zijn steun niet kunnen ontzeggen. ⁽²⁾

⁽¹⁾ *Ib.* : « Un petit séminaire qui, par la suite, donnerait des ministres de notre religion à toute l'Afrique ».

⁽²⁾ « Votre Excellence daignera-t-elle seconder un projet que je médite depuis longtemps, et dont les suites pourraient avoir d'heureux résultats pour le bonheur des pauvres Africains ? Je désire élever un certain nombre d'enfants noirs de huit à dix ans, tant garçons que filles. Des garçons, on en ferait, selon leurs dispositions, des prêtres ou des instituteurs ; les filles pourraient devenir des religieuses ou des institutrices séculières pour l'Afrique.

Nous placerons ces enfants dans notre maison de Bailleul-sur-Thérain ; là,

Het plan verwekte geestdrift en bewondering. Men liep er zelfs hoog mee op waar zij zelf het doodeenvoudig vond. (1) IJverige priesters verklaarden zich bereid tot medewerking en de grootste verwachtingen werden gebouwd op deze nieuwe en originele onderneming. En reeds in de lente van 1825 kwam een eerste groep van elf kinderen zijn intrek nemen te Bailleul. Moeder Javouhey twijfelde er geen ogenblik aan dat sommigen van deze jongens zouden geroepen worden tot het priesterschap. Maar er was nog meer. De inlandse clerus vormde slechts een gedeelte van het grote plan. Daarom zou ze ook Franse jongens, die de bekwaamheid en de neiging vertoonden om priester te worden, in haar seminarie opnemen, en samen met de jeugdige Afrikanen zouden zij de kiem vormen van de Societeit in wording, de Broeders van de H. Jozef, de mannelijke tak van hare Congregatie. (2)

De nieuwe Minister van Marine en Koloniën, Chabrol, was vol enthousiasme om de durf en het doorzicht van deze kranige vrouw en zag klaar in welke gevolgen aan het slagen van dergelijk opzet zouden verbonden zijn voor de penetratie en de beschaving van Afrika. Dit plan moest immers leiden, schreef hij, tot de progressieve

nous les ferons élever sous nos yeux, dans la simplicité, l'amour du travail et des sciences utiles, et surtout dans la religion. L'aumônier de la Communauté se chargerait de l'instruction des jeunes garçons, et ils habiteraient un local qui leur serait exclusivement destiné. La Congrégation se fera un devoir et un plaisir de contribuer de tous ses moyens à entretenir toujours ce même nombre d'enfants.

Je supplie Votre Excellence de donner des ordres, afin que nos Sœurs puissent choisir ces enfants parmi ceux qui appartiennent au Gouvernement, et qu'ils soient rendus en France dans l'établissement de Bailleul, aux frais du Roi, sous la conduite d'une Sœur que je désignerai pour cela.

Monseigneur, ce projet demanderait d'autres développements, je les donnerai à Votre Excellence si elle le juge nécessaire.

Je suis... » RLS, I, n. 107 (21 April 1824).

(1) RLJ, I, n. 72.

(2) « prêtres africains et français, qui seront les Frères de Saint Joseph, enfants de notre famille ». RLJ, I, n. 107 (13 Jan. 1826).

verovering van het donkere continent voor de civilisatie, te beginnen met de Franse bezittingen en de naburige gebieden. (1) Inlandse priesters zouden de apostelen worden van hun eigen rasgenoten en de realisatie van Moeder Javouhey's inzichten zou stuk voor stuk de primitieve volkeren ontrukken aan de klauw van duistere machten om ze te leiden naar de uiteindelijke redding door de beschaving en het kristendom.

Van 1828 tot 1833 verbleef Moeder Javouhey in Frans Guyana, waar ze, op aandringen van minister Chabrol, te Mana een kolonisatie-onderneming leidde en haar organisatie-talent breed kon ontplooiën. Daar, in de eenzaamheid, beseftte ze ten volle de nood aan priesters en vooral aan degelijke priesters. Slechts enkelen zouden er wonderen kunnen verrichten. Niet alleen te Mana en in Guyana. Want in alle Franse kolonies was de toestand treurig en ze maakte het op uit de brieven die ze van de Zusters ontving — de ergste slachtoffers waren juist haar klooster-communiteiten. Zonder te spreken van de ongelukkige bevolking. (2)

Weer teruggekeerd in Frankrijk was het haar eerste bekommernis. En tegen het einde van 1833 had Moeder Javouhey te Limoux reeds 6 priesters samengebracht, 1 diaken, 1 onderdiaken, 6 zwarte studenten in filosofie en meerdere jongeren die zich voorbereidden op het apostolaat van onderwijs of handenarbeid. Haar

(1) « Le plein accomplissement des vues de Mme Javouhey n'importe pas seulement à la prospérité de notre colonie du Sénégal ; il touche encore à des intérêts d'un ordre plus élevé, et qui depuis quelques années surtout, excitent le zèle philanthropique des principaux gouvernements de l'Europe c-à-d. au moyen d'introduire graduellement la civilisation parmi les peuplades de l'Afrique, en commençant par celles qui avoisinent nos possessions ». Brief aan baron de Damas, Minister van Buit. Zaken, 30 Juni 1827. DELAPLACE-KIEFFER, *o. c.*, I, p. 352; GOYAU, *G. o. c.*, p. 89.

(2) « Au Sénégal, il n'y a qu'un prêtre depuis près de 18 mois ; à Gorée, point ; à Saint-Pierre et Miquelon, un qui est fou, qui dit la Messe le soir, qui chasse les Religieuses de l'église ; à Mana, un prêtre de 3 en 3 mois, etc. Eh ! grand Dieu ! que de choses à dire ! » RLJ, II, n. 260 (22 Jan. 1834).

gedroomde Societeit van Priesters en Broeders van den H. Jozef scheen dus van stapel gelopen en de Bisschop van Carcassonne had ze, samen met de Aartsbisschop van Albi, onder zijn speciale bescherming genomen. Het doel was : het heil van Afrika en de geestelijke leiding van de Zusterscommunititeiten ⁽¹⁾.

Doch door de omstandigheden had het vage begrip Afrika in de geest van Moeder Javouhey een wijziging ondergaan. Het was enigszins afgeweken van de oorspronkelijke betekenis. Immers in Guyana had ze zelf contact genomen met de negerslaven en aan deze ongelukkigen had ze het beste van haar werk en zorgen besteed. Zij waren het voorwerp geworden van een nieuwe liefde en een nieuwe ijver, die nu haar groot ideaal hadden opgeslorpt. Haar plannen waren een zijspoor ingeslagen. De gewijzigde objectieven en de ervaring van onvermoede noden hadden het zo geëist. Voortaan zouden de Franse en Afrikaanse leden van haar Societeit van priesters en broeders in alle Franse kolonies ingezet worden en vooral buiten Afrika. ⁽²⁾

Met deze vernieuwde inzichten poogde ze haar mannencongregatie te stichten te Limoux, waar het Afrikaans Seminarie van Bailleul was ondergebracht. Het begon uitstekend. Maar weldra rezen moeilijkheden op. De Overste van de Congregatie van den H. Geest en van het Koloniaal Seminarie voelde het monopolie van de koloniale clerus bedreigd en maakte zich ongerust. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Une association de prêtres et de frères, à l'instar de notre Congrégation, sous la direction d'un Supérieur Général et d'un Conseil, vient de commencer auprès de notre maison de Limoux, sous la protection spéciale de Mgr l'Évêque de Carcassonne et de l'Archevêque d'Albi. Il y a déjà six prêtres, un diacre, un sous-diacre, six Africains en philosophie et plusieurs jeunes gens pour l'instruction, d'autres Frères convers... Le but principal, c'est le salut des Africains et la direction spirituelle des maisons de notre Congrégation ». RLJ, II, n. 255 (24 Déc. 1833).

⁽²⁾ « Les noirs... dans toutes les colonies françaises ». RLJ, II, n. 257 (14 Jan. 1834).

⁽³⁾ « Je vois que cela donne de l'inquiétude aux Pères du Saint-Esprit ; ils

Moeder Javouhey kon deze bekrompenheid moeilijk begrijpen. ⁽¹⁾

Maar nog vóór haar tweede afreis naar Mana, in December 1835, was de mislukking van de Societeit der Priesters van den H. Jozef een voldongen feit. ⁽²⁾

Haar werk is niet vergeefs geweest.

Weliswaar is Moeder Javouhey niet tot in het binnenland van Midden-Afrika doorgedrongen, maar eenmaal toch heeft ze aan de evangelisatie van gans Afrika gedacht als aan een verre vrucht van haar groot beschavingsplan. Het was een voorbijgaande droom, te vaag en te onbepaald, te abstract om tastbare werkelijkheid te worden. Maar die droom was gedragen door een liefde, groot genoeg om gans Afrika te omvatten.

Het was een voorspel. Moeder Javouhey heeft een terrein en een weg aangewezen. Door haar scherpe aanlachten van wantoestanden en misbruiken, door haar invloedrijke werking in gezaghebbende kringen, door haar gedurfde initiatieven, door haar onophoudend beuken op de gebarrikadeerde monopoliepoort van de koloniale clerus, heeft ze de geestdrift verwekt, de gesloten horizonten opengeslagen, en de rem, die op de missie-actie drukte, helpen los maken. Zo heeft ze onbewust de stichting van Libermann's missie-con-

m'ont témoigné qu'ils en verront le succès avec peine ». RLJ, II, n. 260 (22 Jan. 1834).

(1) « Je ne pouvais le croire, puisqu'au contraire cela doit les aider dans les travaux qui leur donnent tant de soucis et si peu de résultat... ils n'ont presque personne à envoyer dans les colonies, et le peu est bien médiocre... » *Ib.*

(2) In 1840 werden 3 jonge Afrikanen, oud-leerlingen van het Klein-Seminarie te Bailleul en Limoux, priester gewijd. Kort daarop keerden dezen naar Afrika terug. Zie: DELAPLACE-KIEFFER, *o. c.*, II, p. 200 n. 1. Intussen was in Senegal zelf een inlands Seminarie opgericht. Want reeds in 1836 (toen waren er een 15-tal seminaristen) vroeg de Ap. Prefect, Abbé Mareille, aan de Propaganda een bisschop in partibus te benoemen, die hun de wijdingen zou toedienen. Brief van 13 Juli 1836 in APSRC Senegal (1781-1840) ff. 526-28.

gregatie helpen voorbereiden en het succes ervan begunstigd.

« Wij verwachten dat de Heer iemand voor deze grote taak zal voorbestemmen », schreef ze bij haar aankomst in Senegal. ⁽¹⁾ Wanneer ze in 1843 van haar tweede verblijf in Mana terugkeerde naar Frankrijk, vond ze deze providentiële man: Libermann. En samen met hem zou ze voortwerken aan het heil van haar « beminde Afrikanen ».

(1) RLJ, I, n. 48 (April 1822).

HOOFDSTUK II.

Het Apostolisch Vicariaat van Guinea.

Met Libermann komen we plots terecht in de geschiedenis van de missie van Guinea. Deze is reeds voldoende gekend vooral door de publicaties van de Paters van de H. Geest. ⁽¹⁾ We behandelen ze opnieuw, doch ditmaal de nadruk leggend op de plannen en pogingen om door te dringen naar de binnenlanden. Vanuit dit oogpunt beschouwd, krijgt deze geschiedenis waarlijk een bijzondere en verrassende betekenis.

1. Liberia.

Naar het voorbeeld van Engeland in Sierra Leone, werden door de in 1816 te Washington gestichte « American Colonisation Society » ⁽²⁾ eveneens op de Westkust van Afrika enkele gronden gekocht, waar Amerikaanse uit slavernij bevrijde zwarten, die zich daartoe bereid verklaarden, hun geluk konden gaan beproeven. De eerste nederzetting in 1820, langs de Mano-rivier tegenover het Sherbro-eiland, eindigde al spoedig op een ramp wegens de talrijke sterfgevallen en de ontmoediging van de overblijvenden die naar Sierra Leone de redding gingen zoeken. Enkelen echter trokken meer

⁽¹⁾ Een uiterst belangrijke verzameling van documenten wordt ons aan de hand gedaan door de 13 vol. *Notes et Documents relatifs à la vie et à l'œuvre du vénérable François-Marie-Paul Libermann, Supérieur Général de la Congrégation du Saint-Esprit et du Saint-Cœur de Marie*, Paris 1929-1941 (pour distribution privée). Noteren we de afkorting : NDL.

⁽²⁾ American Society for the Colonisation of the free people of colour in the United States.

Zuidwaarts en vestigden zich in de streek van Kaap Mesurado. Daar is het dat in 1822 versterking kwam uit Amerika en dat de stad Monrovia werd gesticht.

Aanvankelijk hadden de kolonisten af te rekenen met de inlandse stammen uit de omtrek, doch de hulp van Europese handelslui en militairen, waaronder de bekende explorator Majoor Laing, kon tijdelijk de rust herstellen en de ingeweekenen de gelegenheid verschaffen zich in hun nieuwe nederzetting te verstevigen en vast te organiseren.

Na het welslagen van deze poging der American Colonisation Society volgden meerdere initiatieven dit voorbeeld na. Zo zorgde de « Maryland Colonisation Society » in 1831 voor een kolonie bij de Palmenkaap; andere emigratie-verenigingen zochten nieuwe plaatsen op en weldra was het kustgebied rond Monrovia bezaaid met dergelijke gemeenschappen van vrij-geworden slaven uit Amerika. Stilaan ontstond de politieke eenheid. In 1838 werd een Constitutie uitgevaardigd voor « Liberia » en er werd een Goeverneur benoemd. In 1847 werd Liberia een onafhankelijke Republiek, waarbij tien jaar later ook de vrije nederzetting van Maryland zich aansloot, zodat van dan af de Republiek Liberia een grondgebied besloeg dat zich langs de kust uitstreekte van iets benoorden Kaap Monte tot aan de Kavallyrivier, met onbepaalde grenzen in het binnenland.

In het begin werd de hele actie geleid door Protestanten en droeg zelfs een uitgesproken anti-katholiek karakter. En daar de emigranten meestal behoorden tot de secten der Baptisten, Methodisten, Anglikanen en Presbyterianen, is het dan ook niet te verwonderen dat er bij de Protestantse leiding gedacht werd aan de zielezorg van deze zwarten. Samen met de agenten van de Colonisation Society en van de Amerikaanse regering vertrokken derhalve ook predikanten.

Reeds in 1822 stuurden de Methodisten een zendeling:

mee terwijl de Baptisten van in den beginne zich tevreden stelden met de aanwezigheid van enkele ontwikkelde kleurlingen die het predikers-ambt zouden waarnemen.

Een tijdlang bleef het zo. Maar wanneer de kolonie begon te bloeien en definitief gevestigd scheen, dachten de Protestanten ook aan een meer uitgebreide actie. Verscheidene secten sloten zich aan bij de Colonisation Society, om met de steun van deze ook de evangelisatie van de inboorlingen in het binnenland op te nemen. ⁽¹⁾

Zo werd Liberia vanaf 1833 een centrum van Protestantse activiteit. Verscheidene denominaties deden er hun intrede: de Presbyterian Church of the U. S. A., de Methodist Episcopal Church, de American Board of Commissioners for Foreign Missions, de Protestant Episcopal Church en andere meer. Liberia zou dus de basis worden, voor de Protestantse evangelisatie van West-Afrika.

Het verging deze missionarissen echter niet beter dan hun confraters in Sierra Leone. Geen uithoudingsvermogen, geen continuïteit, veel laksheid tegenover de zwarten omwille van de onderlinge concurrentie ⁽²⁾, geen adaptatie. Het werd bij de zwarten een belachelijk naäpen en uitstallen van Amerikaanse en Europese gewoonten, zodat men terecht deed opmerken dat al het werk van de zendelingen op niets zou uitloopen, zolang de nodige accomodatie achterwege bleef. ⁽³⁾ Ze lieten echter begaan en vergenoegden zich met het instuderen van talen, het opstellen van woordenlijsten en grammatica's, het vertalen van de Bijbel en de gebe-

⁽¹⁾ AP Acta n. 196 (1833) f. 181 (Memoria Mgr England): « I Sinodi dei Presbiteriani, Mettodisti, Battisti, Luterani, Calvinisti, e di alcuni degli Episcopaliani, Protestanti, hanno prese delle misure per unirsi colla Società, e per mezzo di questa Colonia di Liberia, pensano di aprire delle missioni per li milioni indotti di Africani, i quali a poco a poco diverranno attaccati a delle persone del loro colore, le quali non soltanto sono civilizzati, ma ancora prosperi... ».

⁽²⁾ RICHTER, J., *o. c.*, p. 88.

⁽³⁾ DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 106.

den, zodat ze van hun levenloos werk ook geen vitale vruchten vermochten te plukken.

Van penetratie in het binnenland kwam weinig terecht. Trouwens de Liberianen zelf verzetten zich ertegen, daar ze in hun pretentie en superioriteitsgevoel met de heidenen van het binnenland niets wilden te maken hebben.

Een eerste poging om in contact te komen met de Basa en de Vai was reeds in 1828 uitgegaan van vijf jonge leden van het « Evangelische Missionsgesellschaft zu Basel », doch na een jaar was reeds een van hen bezweken, drie anderen hadden het opgegeven en de terugweg naar Europa aangevat, terwijl de enige overblijvende zich te Monrovia vestigde. Ook daar hield de missie het met de aangekomen versterking amper een jaar vol, en ze verhuisde naar Sierra Leone. ⁽¹⁾ De Amerikaanse Baptisten en Episcopalianen, die insgelijks de Basa en buurstammen viseerden en deze werkelijk bereikten, boekten eveneens geen blijvend resultaat. ⁽²⁾

Er werd niet meer aangedrongen. De offers bleken te groot en de vruchten te gering. En tenslotte, was dit gedoe in de nabijheid van de kusten wel de naam van penetratie-poging waardig? Sterfgevallen, ziekte, ontmoediging zetten elke doorbraak stop en het besluit van de laatste Basel-missionaris, Kissling, luidde dat Afrika alleen door Afrikanen zou te bekeren zijn, door inlandse predikers en onderwijzers, die geen last zouden ondervinden van het klimaat noch vanwege de inboorlingen. ⁽³⁾

Middelerwijl kwamen ook de Amerikaanse katholieken los om zich te verdedigen tegen de tendentieuze propaganda der Protestanten, die alles in het werk

⁽¹⁾ RICHTER, J., *o. c.*, pp. 90-91; DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 98.

⁽²⁾ RICHTER, J., *ib.*

⁽³⁾ DU PLESSIS, J., *ib.*

stelden om de Kerk te discrediteren in de ogen van de Amerikaanse negers en philanthropen, en een treffend argument meenden te vinden in de geschiedenis van de slavenhandel. In pamfletten en vlugschriften, en zelfs in de officiële documenten van de Colonisation Society, werd de Kerk vlakweg voorgesteld als de vijand van de vrijheidsbeweging. (1)

Het ging waarlijk over zijn hout en daarop reagerend stelden sommige invloedrijke katholieken zich actief in het werk der repatriëring. In de Maryland Colonisation Society zetelden reeds katholieke bestuursleden.

Tenslotte kwam ook een missie tot stand.

Het was Mgr John England, bisschop van Charlestown, die de zaak in gang zette. (2) Bij zijn bezoek aan Rome in 1833, diende hij bij de Propaganda een Memorandum in waarin hij het ontstaan schetste en de ontwikkeling van de Liberia-kolonie. Hij onderlijnde de bedrijvigheid van de Protestanten en drong er op aan opdat de Propaganda, zo ze zelf niet tot het initiatief van een missie kon overgaan, de zaak tenminste zou toevertrouwen aan een bijeen te roepen Provinciale Synode der Amerikaanse bisschoppen. Dit laatste was dan ook het besluit van de Congregatio Generalis van 20 Mei 1833. (3)

In het tweede Provinciaal Concilie te Baltimore, in October 1833, kwam de kwestie ter sprake. Het gevolg was dat het Concilie de Propaganda smeekte beroep te doen op de Jezüieten. (4) De Generaaloverste P. Root-

(1) AP Acta n. 196 (1833) ff. 181^v-182. Estratto Documento della Società. *Ib.* f. 181 : « Estratto degli ultimi documenti della Società col quale dimostra come i nemici della S. Sede e della Chiesa si sforzano di oltraggiarla, e denigrarla anche sul punto del traffico degli schiavi ».

(2) Zie : GUILDAY, D, *The Life and Time of John England, First Bishop of Charleston*, 2 dl., New-York, 1927.

(3) AP *Ib.*, f. 182. Dubbj 2 : Qual provvidenza debbasi adottare per la spirituale cultura della Colonia de Negri nell'Africa chiamata Liberia ? Resp. : Dilata, et exquiratur votum Concilii Provincialis quamprimum cogendi.

(4) « Ut missio in eam regionem sub cura Patrum Societatis Jesu instituat ».
Coll. Lac. III, kol. 42, decr. 6.

haan, hierop door de Propaganda tot een beslissing uitgenodigd, stuurde in April 1834 een opdracht door naar de Ordeprovincie van Maryland. De uitvoering bleef echter uit en nadat in 1835 de Secretaris van de Propaganda nogmaals had aangedrongen, werd de missie definitief afgewezen omdat ze te weinig belangrijk scheen en ook geen vooruitzichten bood. (1)

Nog wendde de Propaganda zich tot Mgr Garibaldi, Nuntius te Parijs, teneinde Franse missionarissen voor Liberia te interesseren, doch zonder resultaat. (2) Er gingen jaren voorbij en het plan van de Liberia-missie scheen totaal vergeten en opgegeven.

Totdat in 1841 de Propaganda de kwestie weer bovenhaalde. Mgr England (Charlestown), Mgr Kenrick (Philadelphia) en Mgr Hughes (New York) kregen opdracht elk een priester van hun bisdom naar Liberia te sturen om er de geestelijke belangen van de katholieke inwijkelingen te behartigen. (3) Deze bisschoppen richtten inderdaad een oproep tot hun geestelijkheid en op 21 December 1841 vertrokken uit Baltimore naar Kaap Palmas twee priesters: Edward Barron, Vicaris-Generaal van de bisschop van Philadelphia, en John Kelly van het bisdom New-York, samen met een leek-catechist Denis Pindar. Wanneer de drie missionarissen op 31 Januari 1842 de Palmaskaap bereikten en hun arbeidsveld betraden, had de Propaganda reeds op 22 Januari een vorm gegeven aan de nieuwe onderneming onder de naam van Apostolische Prefectuur van Boven-Guinea, en E. Barron tot Apostolisch Prefect benoemd. (4)

Het was een bescheiden begin en van penetratie in de binnenlanden was natuurlijk nog geen spraak. Het

(1) Coll. Lac. III, kol. 43-44; OTTO, J. A., *Gründung der neuen Jesuitenmission durch General Pater Johann Philipp Roothaan*, Freiburg 1939, pp. 249-250.

(2) NDL, VIII, p. 410.

(3) NDL, V, p. 147; VIII, pp. 410-411.

(4) NDL, V, p. 83; VIII, p. 411.

ging immers officieel alleen om de geestelijke zorg onder de ingeweken katholieken in Liberia en een dringende verdediging tegen de actie van de Protestanten. ⁽¹⁾ Toch scheen het feit van de oprichting van een Apostolische Prefectuur, welke niet de naam kreeg van Liberia maar van Boven-Guinea, te laten vermoeden dat Rome verdere plannen koesterde, te meer daar de Propaganda bij de bisschop van Philadelphia en bij Barron zelf aandrong opdat ze zouden zorgen voor meer missionarissen. ⁽²⁾

De Apostolische Prefect was niet van de sterksten en de gezondsten, maar hij was bezielde met een grote ijver voor Gods glorie en voor de hem toevertrouwde missie. ⁽³⁾ Zijn eerste werk was natuurlijk de verkenning van het terrein.

Het vroeg niet veel tijd om tot de vaststelling te komen dat, in tegenstelling van wat Mgr England in 1833 aan de Propaganda had menen te mogen verklaren ⁽⁴⁾, het aantal katholieken zeer gering was. Kaap Palmas telde op 500 immigranten en 3000 inboorlingen amper 18 katholieken en te Monrovia met zijn 5000 inwoners was de verhouding niet beter. ⁽⁵⁾ Op zijn reizen van Kaap Monte tot Akra bezocht Barron verscheidene plaatsen en moest overal de deerniswekkende toestand van de bevolking en de nood van de oude vervallen kust-kristenheden aanschouwen. Hij maakte er kennis

⁽¹⁾ « Ut Coloniae illius curam suscipere ». NDL, V, p. 82 ; « Ut populus iste in verae fidei tramite consistat atque in nihilum redeant conatus quibus heterodoxi spirituali ejus bono minantur ». NDL, V, p. 83.

⁽²⁾ NDL, V, p. 83.

⁽³⁾ « Weak in health, but strong in zeal for glory of God and this mission ». Dagboek van J. Kelly, NDL, V, p. 157.

⁽⁴⁾ « Molti dei Negri della Colonia in tutta probabilità sono cattolici, e molti cattolici vi anderanno ». AP Acta n. 196 (1833) f. 181.

⁽⁵⁾ Rapport Barron 1842. NDL, V, pp. 13-20 (25 Juli 1842) ; APF XV (1843) pp. 314-319.

met de vele moeilijkheden: het klimaat van « The White Man's Grave », de ingewikkelde talen, het zedelijk bederf, de polygamie, de Protestantse actie.

Dit laatste vooral verontrustte hem. In Sierra Leone en Monrovia hadden de Protestantse ministers reeds vaste voet gekregen en over de hele Guinea-kust was het een bestendig komen en gaan van Engelse en Amerikaanse predikers, hoewel de resultaten geenszins in verhouding waren met wat hun uiterlijke bedrijvigheid liet uitschijnen. Ze bleven echter niet werkeloos, en al werden hun posten geteisterd door talrijke sterfgevallen, moedeloze terugtochten en onderbrekingen, toch breidden ze zich uit met de vele nieuwe krachten. Reeds was de Goudkust bezet, want in 1828 had het « Basler Gesellschaft » eerst Christiansborg en daarna Akropong betrokken met het inzicht vandaar op te rukken naar Kumasi en de binnenlanden van het Ashanti-rijk; (1) in 1835 waren de Wesleyanen naar Coast Castle gekomen; en reeds was de verhuizing begonnen van de Yorubanegers die uit Sierra Leone naar hun land terugkeerden, naar Bedagri en Abeokuta, waar weldra, vanaf 1842, ook de Zendingen van de C. M. S. en de Wesleyanen hen volgden. (2)

Meer nog, een van de Wesleyanen-missionarissen van Coast Castle had reeds sinds 1839 verscheidene reizen ondernomen in het binnenland, naar Kumasi, de hoofdstad van het Ashanti-rijk, naar Abome, de stad van de koning van Dahomey, en naar de Yorubastreek, zodat alles er op wees dat de Protestanten het ernstig meenden met de evangelisatie van de Afrikaanse Westkust en met de penetratie in de binnenlanden. (3)

Barron wilde een tegenactie op touw zetten en zelf

(1) DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 112.

(2) RICHTER, J., *o. c.*, pp. 81, sq; 93 sq.

(3) *Ib.*, p. 108.

de evangelisatie van de heidenen op zich nemen. Zijn gesprekken met de chefs van de meerdere dorpen wekten in hem immers de hoop op verheugende resultaten. Het volk bleek van aard te zijn, leidzaam en ontvankelijk voor het Evangelie, niettegenstaande de vele ondeugden die de bekering van deze mensen in de weg zouden staan. ⁽¹⁾

Doch met de enige priester waarover hij beschikte en de catechist Pindar, kon Barron onmogelijk iets van zijn plan ten uitvoer brengen. Hij had missionarissen nodig, priesters voor de prediking en lekenhelpers voor het aanleren van nuttige ambachten, want net als Moeder Javouhey was hij ervan overtuigd geworden dat de invoer van de arbeid en de arbeidskennis onontbeerlijk was voor Afrika's beschaving en kerstening. ⁽²⁾

Bovendien moest hij de missie zien te financieren en op zoek gaan naar geldmiddelen die uitbreiding en intensieve actie zouden mogelijk maken. Voorlopig was de onderneming uitsluitend bekostigd geworden met het privaat kapitaal van Barron zelf en met de opbrengst van enkele omhalingen in Amerika ⁽³⁾, doch om ernstig en duurzaam werk te kunnen leveren en ook buiten Kaap Palmas het apostolaat onder de heidenen te kunnen aanvatten, was een veel ruimere steun van doen.

Barron liet dus de post te Kaap Palmas over aan de zorgen van Kelly en de catechist, om op 8 April 1842 naar Amerika af te reizen en vandaar Frankrijk, Engeland, Ierland en Rome aan te doen. In Frankrijk hoopte hij het verlangde personeel te zullen vinden : een religieuze Congregatie met priesters en lekebroeders. Hij zou zich

⁽¹⁾ APF XV (1843) p. 318.

⁽²⁾ « Rien ne servirait plus à attirer à la religion et à lui gagner l'entière confiance de ces nombreuses tribus, que de leur enseigner les métiers de la société civile, qui leur seraient les plus utiles ». *Ib.*

⁽³⁾ NDL, V, pp. 127, 157 (Dagboek van Kelly).

wenden tot enkele dergelijke Societeiten. Zo dit mocht mislukken, dan zou hij naar Ierland gaan, zijn geboorteland, en zich wenden tot de bisschop van Waterford en tot het pas gestichte Seminarie van Younghall, hetwelk de Propaganda hem reeds had aanbevolen. ⁽¹⁾

Einde Juli vinden we Barron te Lyon. Zijn pogingen moeten vruchteloos gebleven zijn, want in een rapport dat hij op 8 September te Rome opmaakte en bij de Propaganda indiende, is geen sprake van een aangevorven Congregatie. ⁽²⁾ Toch werd den 3 October het Apostolisch Vicariaat van de beide Guinea en Sierra Leone opgericht ⁽³⁾ en Barron op 1 November bisschop gewijd.

Te Rome deed hij beroep op de Capucienen, maar zonder te wachten op het antwoord van de Generaal-overste reisde hij af naar Engeland en Ierland. Op zijn doortocht te Parijs werd hij echter onverwacht in verbinding gesteld met een nieuwe missie-congregatie. In Amerika had hij ze reeds horen vernoemen en bij zijn eerste verblijf in Frankrijk er vruchteloos naar gezocht. Ook Cardinaal Frasoni had ervan gesproken, maar gemeend dat ze geen missionarissen zou beschikbaar hebben. ⁽⁴⁾ Nu vond hij ze, de Congregatie van het H. Hart van Maria, en haar stichter Libermann.

⁽¹⁾ « Et puisqu'en France on trouve des Sociétés religieuses qui ont des frères laïques versés dans ces divers métiers, j'ai résolu de m'adresser d'abord à quelques-unes de ces Sociétés... Si ce projet ne réussit pas, j'ai l'intention de m'adresser à Mgr l'évêque de Waterford en Irlande, et au Séminaire dernièrement fondé à Younghall, dans le Comté d'York, en Irlande ». NDL, V, pp. 27-28.

⁽²⁾ NDL, V, pp. 25-29. Rapport à Mgr le Secrétaire de la Propagande, 8 Sept. 1842.

⁽³⁾ Jus. Pont. V, pp. 301-302.

⁽⁴⁾ NDL, V, p. 133.

2. *F. M. P. Libermann.* (1)

De Congregatie van het H. Hart van Maria werd geboren uit het contact tussen drie seminaristen van Saint-Sulpice: Frederic Le Vasseur, Eugène Tisserant en François-Marie-Paul Libermann. De eerste had in zijn jeugd op het eiland Bourbon, vanwaar hij afkomstig was, de grote nood aan priesterzorg en de ellendige toestand van verwaarlozing vooral van de negerbevolking gezien en aangevoeld. Tisserant had van zijn moeder, een creoolse van San Domingo (Haïti), de liefde en het medelijden voor de beklagenswaardige kleurlingen van dit eiland overgeërfd. En beider contact met Libermann, een bekeerde Rabbijnzoon, die na de mindere wijdingen ontvangen te hebben, wegens ziekte zijn opgang naar het priesterschap gebroken zag, leidde tot een gemeenschappelijk streven om zich helemaal te wijden aan het heil van het zwarte ras.

Een tijdlang was er spraak geweest het initiatief en de vurige idealisten op te nemen in de Congregatie der Eudisten, waar Libermann sinds 1837 te Rennes met toewijding en talent het ambt van Novicenmeester waarnam. In 1839 immers scheen de Overste van deze Congregatie daartoe bereid en de aspiranten zouden er hun noviciaat beginnen (2), doch plots nam Libermann het besluit Rennes te verlaten en de zaak te Rome te gaan voorleggen. Het was in December 1839.

Te Rome werd het Memorandum van Libermann (3) eerder koud onthaald. Stilaan echter begon de Propaganda het belang van het voorstel in te zien, informeerde

(1) GOYAU, G., *Clergé Colonial et Spiritualité Missionnaire, La Congrégation, du Saint-Esprit*, Paris 1937; BRIAULT, M., *La reprise des Missions d'Afrique au dix-neuvième siècle, Le Vénérable Père F.-M.-P. Libermann*, Paris 1946; PITRA, J.-B., *Vie du Vén. Serviteur de Dieu Fr. Marie-Paul Libermann*, Paris 1913 (5e éd.); NDL, 13 vol.

(2) NDL, II, p. 67.

(3) Mémoire à Mgr Cadolini, 11 Maart 1840, NDL, II, pp. 68-76.

bij Mgr Garibaldi, Nuntius te Parijs, omtrent Libermann en zijn gezellen, en stuurde tenslotte op 6 Juni 1840 een brief van aanmoediging ⁽¹⁾.

Hoewel Libermann herhaaldelijk gewag maakte van « alle zwarten, gelijk waar ze wonen » en de evangelisatie van dezen als enig doel van zijn te stichten Congregatie beoogde, toch schijnt hij aanvankelijk niet eens aan eigenlijk Afrika gedacht te hebben, doch enkel aan die duizenden neger-slaven en geëmancipeerden, die buiten Afrika in de kolonies een misprezen en treurig bestaan leidden. Het waren immers zijn twee vrienden, Le Vasseur en Tisserant, die hem deze verstotelingen hadden leren kennen en liefhebben en die hem ook Haïti en Bourbon tot bepaald werkterrein hadden doen uitkiezen. Hij stelde eveneens belang in Madagascar. Maar Afrika, het werkelijke negercontinent, scheen zijn aandacht volledig te ontgaan. Bij zover zelfs dat hij, aangezien de Propaganda hem niet de verzekering kon geven aan zijn verlangen omtrent Haïti, Bourbon of Madagascar te zullen kunnen voldoen, ook de mogelijkheid van een ander apostolaat in 't vooruitzicht stelde, niet bij de zwarten ⁽²⁾.

Zo kwam het dat Libermann in de voorlopige Regel welke hij toen opstelde, ook meer algemene termen gebruikte ⁽³⁾. Ongetwijfeld bedoelde hij voort de negermissie, die immers op eminente wijze beantwoordde aan het plan dat hij zich voorgenomen had en waarin als leitmotief steeds maar weerkeerde: de drang naar de armste, de meeste verlaten en meest verwaarloosde zielen.

⁽¹⁾ NDL, II, pp. 14-15.

⁽²⁾ « Il n'est pas encore tout à fait certain qu'on nous enverra chez les Nègres, mais on fera ce qu'on pourra pour nous y envoyer, si la chose est possible ». Brief 19 Juni 1840. NDL, II, p. 129.

⁽³⁾ « Annoncer son saint Évangile et établir son règne parmi les âmes les plus pauvres et les plus délaissées dans l'Église de Dieu »: NDL, II, p. 69 (27 Maart 1840); « missions étrangères et lointaines »: NDL, II, p. 235 sq.

De algemene formulering bleef echter een uitweg bieden voor andere mogelijkheden.

Het is bovendien sterk opvallend hoe Libermann aanvankelijk niet sprak over apostolaatswerk onder de eigenlijke heidenen. Hetgeen echter begrijpelijk is, daar in de Franse kolonies, die het concrete voorwerp vormden van zijn ijver, daaromtrent alle zwarten door toedoen van hun vroegere eigenaars gedoopt waren en derhalve tot de Kerk behoorden. Wat hem getroffen had, en hem als 't ware obsedeerde, was juist de grote verlatenheid van deze gekerstende zielen ⁽¹⁾. Er was niemand die zich om hen bekommerde en de koloniale clerus liet ze in hun onwetenheid of verdorvenheid voortleven, terwijl sommige priesters bovendien nog door hun eigen gedragingen schandaal verwekten en het slechte voorbeeld gaven.

Om deze wantoestanden tegen te gaan, werkte Libermann in zijn voorlopige Regel ⁽²⁾ een apostolaatsmethode uit die bestond in predikatie, missies en retraites, vasten- en adventpreken, priesterlijk ministerie-werk, apostolaat onder de priesters in de kolonies, seminaries voor zwarten, enz. Waar de koloniale clerus in gebreke bleef, daar zou de Congregatie van Libermann de nood helpen lenigen.

In haar wezen zelf was de onderneming een breuk met het statuut van de koloniale clerus. Libermann begreep de kwaal en ging naar de wortel. De volledige en uitsluitende afhankelijkheid van Rome, — « zijn grootste verlangen » —, moest de priesters van zijn Congregatie bevrijden van dat juk waarin de koloniale clerus door zijn inschakeling in de koloniale staatsadministratie geklemd zat. De absolute weigering van vaste en bezoldigde pastorijen moest de nieuwe missionarissen einde-

⁽¹⁾ « ... négligés, oubliés et perdus dans l'Église de Dieu... Dans un pays soumis à l'Église... ». Ib.

⁽²⁾ Zie NDL, II, pp. 235 sq.

lijk bewegingsvrijheid verschaffen, om rondreizend door het land, contact te zoeken met de verwaarloosde negerbevolking ook in de afgelegen plaatsen. Daarom ook de gelofte van armoede, die bovendien de deur zou sluiten voor vele misbruiken op alle gebied. En ten slotte eiste Libermann het communiteitsleven, een waarborg voor de eigen vervolmaking van de leden, voor blijvende ijver en uniformiteit in het apostolaat en voor de mogelijke vorming van een degelijke inlandse clerus.

Een na een verzvonden de moeilijkheden. Libermann werd priester gewijd en den 28 September 1841 liep de Congregatie van het H. Hart van Maria van stapel met de aanvang van het Noviciaat te La Neuville bij Amiens.

Nu kwam het er op aan een van de begeerde missievelden te zien opengaan voor de jonge ijver van zijn kandidaten-missionarissen. Het ging echter niet gemakkelijk en de zaken wilden maar niet vlotten.

Haïti, Bourbon, Madagascar, Mauritius... Overal waar men wenste heen te gaan, werden de grendels dichtgeschoven. De onverbiddelijke oppositie van M. Foudinier, Overste van de Congregatie van de H. Geest en Directeur van het Koloniaal Seminarie, sneed voor dit revolutionnaire korps alle mogelijkheden af omtrent het begeerde apostolaat in de Franse koloniën. In Haïti en in de Engelse bezittingen stelde zich een scherpe nationaliteitenkwestie, zodat de Franse missionarissen geen toegang kregen.

Zo zag de toestand er uit op het einde van 1842. Libermann beschikte over een groepje zendelingen, en nieuwe kandidaten waren reeds in vorming of werden verwacht, doch «la terre nous manque», zo kloeg hij zijn nood bij M. Desgenettes, zijn vriend die pastoor was van N. -D. des Victoires te Parijs, een van zijn geliefkoosde genadeoorden.

Dezelfde M. Desgenettes ontving kort daarop het

bezoek van Mgr Barron, de Apostolische Vicaris van Guinea die geen missionarissen vond. En de beide noden rijgden aaneen tot een dubbele redding.

Aanstonds was Libermann gewonnen voor deze nieuwe missie, blij omdat hij eindelijk ruimte had gevonden voor zijn volk. En wat hem niet minder gelukkig maakte was het feit dat de aangeboden missie een van de lastigste en van de meest verlatene ter wereld was. Het was bovendien niet alleen bij de zwarten, maar in het authentieke negerland zelf. Beter had hij niet kunnen wensen voor zijn Congregatie, die juist met dit doel gesticht was.

Een onmetelijk gebied lag voor hen open, want het Apostolisch Vicariaat dat aan Mgr Barron was toevertrouwd, besloeg de hele kuststreek van Boven- en Beneden-Guinea, zonder bepaalde grenzen in het binnenland ⁽¹⁾.

In het oprichtingsdecreet had de Propaganda zich beperkt tot een vage aanduiding van « *vastissimi regionum tractus* », uitgestrekte gebieden, welke het nieuwe apostolaatsveld vormden ⁽²⁾. Een grensbepaling in het binnenland was trouwens onmogelijk, want men wist toen nog zo bitter weinig af van de dieper gelegen gebieden.

Wel hadden de laatste tijd verscheidene exploratoren een groot deel van de landen tussen de Westkust en het Tchadmeer verkend, doch de belanstelling voor deze tochten reikte nog niet ver buiten de beperkte kringen van geografische genootschappen en handelscompagnieën. De grensbepaling van de binnenlanden zou dan pas volgen, wanneer eens politieke belangen in 't gedrang zouden komen en de koloniale mogendheden zich ermee zouden bemoeien.

⁽¹⁾ Jus Pont. V pp. 301-302.

⁽²⁾ « In Guinea Superiore et Inferiore, atque in tota regione, quae Sierra Leone dicitur, proprium ac peculiarem Vicariatum Apostolicum, qui vastissimos illos regionum tractus comprehendat erigimus et constituimus ». Ib.

De eerste meldenswaardige tocht staat op de naam van Mungo Park die, in opdracht van de Londense « African Association » in 1795 langs de Gambië Afrika binnentrok en de Niger bereikte. Bij een tweede tocht, in 1805, was hij reeds, langs de Niger, voorbij Tombuktu gekomen toen hij bij een schermutseling met de inboorlingen dichtbij Bussa verdronk.

Na 1815 volgden meerdere expedities langs de Senegal en de Gambië en vanuit de Sierra Leone-kust.

In 1827 verbleef Caillié, die langs de Rio Nuñez was vertrokken, enkele tijd te Tombuktu, waarop hij, dwarsdoor de Sahara, uitgeput te Tanger aankwam. En terwijl vanuit verscheidene punten langs de Guinea-bocht tal van wetenschappelijke verkenneren, handelsreizigers en Protestantse zendelingen, echter zonder groot succes, Afrika poogden binnen te dringen, werd door de expedities van Clapperton (1825-1827), de Gebroeders Lander (1830), Laird (1832), en Trotter (1841) de beneden- en middenloop van de Niger geëxploreerd tot Bussa, de plaats die Mungo Park uit de andere richting had bereikt om er jammerlijk om te komen ⁽¹⁾.

Ook uit Noordelijke richting waren intussen pogingen ondernomen geworden om Midden-Afrika te verkennen. De reizigers volgden de lange en lastige karavaanwegen door de Sahara en zo konden Oudney, Denham en Clapperton in 1822 het T Chadmeer bereiken en verscheidene exploratie-tochten in de omstreken tot een goed einde brengen. In 1825 reisde Gordon Laing over Gadamis en Insala naar Tombuktu, waar hij een maand vertoefde; op zijn terugreis werd hij vermoord te Arawan. En dan volgde een lange stilstand in de verkenningsreizen door de gevaarlijke Sahara ⁽²⁾.

⁽¹⁾ PAULITSCHKE, PH., Die geographische Erforschung des Afrikanischen Continents von den ältesten Zeiten bis auf unsere Tage, Wien 1880 (2^e ed.), pp. 161, sq.

⁽²⁾ IB., pp. 129 sq.

Des te meer bedrijvigheid heerste dan op de Westkust. Vooral het Niger-probleem stond in het brandpunt van de belangstelling. En wanneer de drie Amerikaanse missionarissen, Barron, Kelly en Pindar, zich begin 1842 te Kaap Palmas kwamen vestigen, was de expeditie van Trotter, waaraan ook twee C. M. S. - zendelingen hadden deel genomen met het doel langs de Niger inlandse kristenheden en reducties op te richten, reeds rampzalig beëindigd. Overal manifesteerde zich bij de Protestanten een groeiende drang naar het binnenland en zowel de missie van Bazel als die van de Wesleyanen hadden reeds het terrein verkend bij de Ashanti en in Dahomey. De beide hoofdsteden Kumasi en Abome zouden dus binnenkort de oprichting van een Protestantse missie kunnen beleven.

Mgr Barron bleef daar niet onverschillig voor. En nu deze immense gebieden als Apostolisch Vicariaat aan hem waren toevertrouwd was hij ook niet van zin op de kust te blijven hangen. De binnenlanden moesten aangepakt worden.

Met Libermann besprak hij deze plannen en van toen af was de stichter vol vuur voor de penetratie-gedachte.

Men moest planmatig te werk gaan. Er werd besloten eerst en vooral de grootste vijand, het klimaat, onschadelijk te maken door middel van een jaar acclimatisering te Kaap Palmas. En dan, met het vermeerderen van het aantal missionarissen en na voldoende kennis gemaakt te hebben met de streek en het volk, zou men met Gods zegen het binnenland intrekken ⁽¹⁾.

Dit binnenland, « l'intérieur des terres », werd voortaan een van Libermann's hoofdbekommernissen. De penetratie-drang had zich volledig van hem meester gemaakt. Het ging immers om een oppervlakte van 3 tot 4 maal

(1) « Une fois acclimatés il les enverra dans l'intérieur des terres, selon que le bon Dieu le lui inspirera, après qu'il aura acquis l'expérience du pays ». Brief van 3 Jan. 1843, NDL, IV, p. 65.

Frankrijk schreef hij, en een bevolking van millioenen, totaal verwaarloosde zielen.

Ook bij Mgr Barron was het gemeente ernst. Met dit penetratie-inzicht wenste hij zich een boot aan te schaffen voor het oversteken van rivieren en meren (1). Bedoelde hij hiermee de Niger en het T Chad-meer? Of andere gebeurlijk te ontdekken wateren in nog onverkende gebieden? Of alleen de vele lagunen van de Guinea-Kust? Hij gaf Libermann eveneens de raad zich de reisverhalen aan te schaffen van de exploratoren die reeds verscheidene plaatsen en koninkrijken, welke deel uitmaakten van zijn Vicariaat, bezocht en beschreven hadden (2).

Een ernstige penetratie-poging werd dus voorbereid. Mgr Barron was op 30 December 1842 naar Engeland en Ierland afgereisd om daar zijn missie bij de bisschoppen en katholieken aan te bevelen. De afreis naar Afrika was voorzien voor Februari-Maart 1843. En 5 missionarissen van de Congregatie van het H. Hart van Maria maakten zich klaar om te vertrekken.

Te Rome had Mgr Barron zich in zijn nood tot de Capucienen gewend in de hoop daar missionarissen te vinden voor zijn Vicariaat. Gedurende zijn afwezigheid zette de Propaganda de onderhandelingen verder en op een schrijven van 14 Januari 1843, waarin de Cardinaal-Prefect vijf missionarissen vroeg voor de Guinea-missie, maakt de Generaaloverste van de Orde de vraag over aan de vertegenwoordiger van de Spaanse Provincie (3). Het

(1) In een brief aan de clerus en de gelovigen van Engeland in 1843, vraagt Mgr Murry, Aartsbisschop van Dublin, hulp voor de Guinea-missie van Mgr Barron; gebeden, missionarissen en aalmoezen. Onder de gevraagde voorwerpen noemt hij o. a. ook « un bateau, pour passer les lacs et les rivières ». NDL, V, pp. 115-117.

(2) « Les voyages dans la Sénégambie, Sierra-Leone, dans l'intérieur, vers la Gambie, comme encore sur la côte de Guinée, présenteraient de la matière utile pour nous à savoir ». Brief Barron aan Libermann 13 Maart 1843. NDL., V, p. 45.

(3) CLEMENTE DA TERZÓRIO, *Le Missioni dei Minori Cappucini*, 10 dl, Roma, 1913-1938, d. X Africa 1637-1938, pp. 356-357.

gevolg was dat op 23 Januari reeds vijf Spaanse kandidaten werden voorgesteld, vier Paters en een Broeder, en meteen wees de Generaal op de noodzakelijkheid een van hen te benoemen tot Overste met de titel van Apostolisch Prefect, waartoe hij P. Jozef-Maria da Granollers aanwees⁽¹⁾. Drie dagen later deelde de Propaganda inderdaad deze benoeming mee en informeerde tevens naar de vermoedelijke datum van aankomst te Bordeaux, teneinde Mgr Barron te kunnen verwittigen ⁽²⁾. Het antwoord luidde : einde Februari of begin Maart ⁽³⁾.

Wat er van deze groep Capucienermissionarissen is geworden blijft enigszins duister. Ze vertrokken naar Bordeaux en reisden vandaar door naar Marseille voor de inscheping. Doch in Engeland had Mgr Barron, op aanraden van een koloniaal geneesheer, de afreis uitgesteld tot Augustus om aldus met het gunstigste seizoen in Afrika aan te komen. Daar vernam hij ook uit een brief van een student aan het Iers College te Rome, dat de Capucienen een treurige reis hadden gekend. Ze verkeerden in geldnood en hun toestand te Marseille was zeer onaangenaam. Daarom stuurde hij hun op 31 Juli uit Londen een bedrag van 70 pond sterling voor de betaling van gemaakte schulden en voor de reis naar Amiens, waar ze zich bij de missionarissen van Libermann zouden aansluiten ⁽⁴⁾.

Doch wanneer P. da Granollers deze brief ontving, hadden reeds twee van zijn gezellen de moed opgegeven en de terugweg aangevat. Hijzelf wenste het voorschrift van Mgr Barron uit te voeren en vroeg aan Cardinaal Frasoni om verdere instructies en de vervanging van de weergekeerde missionarissen ⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ NDL, V, pp. 118-119.

⁽²⁾ CLEMENTE DA TERZORIO, *o. c.*, p. 357.

⁽³⁾ NDL, V, pp. 119-120.

⁽⁴⁾ *Ib.*, pp. 120-121.

⁽⁵⁾ Brief van 11 Aug. 1843, NDL, V, pp. 122-123.

Het verder verloop van deze geschiedenis blijft voorlopig een raadsel ⁽¹⁾. En Mgr Barron moest het zonder Capucienen stellen.

3. *De Ramp van Guinea.* ⁽²⁾

Intussen leidde de samenwerking tussen Mgr Barron en Libermann tot een concrete vormgeving aan de plannen. Het uitstellen van de afreis gaf tijd en gelegenheid om van verschillende zijden informatie in te winnen omtrent landen en volkeren van het uitgestrekte Vicariaat.

In Juli 1843 werd besloten de missionarissen in Afrika in twee groepen in te delen. Enkelen zouden zich voorlopig te Gorée vestigen om later van daaruit in Senegambië binnen te dringen in de koninkrijken Baol, Kayor en Sin. Het was de Propaganda zelf die zulks had gesuggereerd op aanbeveling van een Frans marine-officier ⁽³⁾; en Libermann, die vooral om de binnenlanden bekommerd was, had dadelijk toegegrepen. De tweede groep zou doorreizen tot Kaap Palmas, daar acclimatiseren en zich later verspreiden over het Zuidelijk gedeelte van het Vicariaat ⁽⁴⁾.

Zo vertrokken den 13 September 1843 zeven missionarissen waarvan er vier voor Gorée en drie voor Kaap Palmas bestemd waren.

Doch intussen gaf Mgr Barron het plan van Baol, Kayor en Sin op, daar de inlichtingen die men hem over deze rijken verstrekke hem weinig succes lieten voorzien ⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ CLEMENTE DA TERZORIO (*o. c.*, p. 358) heeft in de Orde-archieven geen spoor meer gevonden van deze missionarissen. Ook APSRC en LD maken er geen gewag meer van.

⁽²⁾ Een kort overzicht in: BRASIO Ant., Centenario de Martirio. Port. em Afr. I (1944), pp. 40-45.

⁽³⁾ NDL, V, p. 29.

⁽⁴⁾ *Ib.*, IV, pp. 327, sq.; 329-330; 339-398.

⁽⁵⁾ *Ib.*, V, pp. 30-32; Barron aan Propaganda 21 Nov. 1843.

Daarop kwam de Franse regering met een onverwacht aanbod. Frankrijk had immers onlangs bezit genomen van enkele punten op de Guinea-kust en wenste missionarissen voor de posten van Garraway (Palmenkaap), Grand-Bassam, Assinie en Gabon. De Paters Picpussen hadden reeds geweigerd en nu wendde de Minister zich tot Libermann (1). Het was in October 1843.

Op twee zaken viel bij Libermann niet af te dingen: de volledige onafhankelijkheid der missionarissen tegenover de civiele macht waar het ging om geestelijke aangelegenheden, en de vrijheid van beweging naar het binnenland. Hij was kategoriek en onverbiddelijk en het contract dat gesloten werd tussen Libermann en Mgr Barron enerzijds en de Minister van Marine en Koloniën anderzijds, gaf hem dan ook volledige voldoening op dit gebied (2).

Garraway, Assinie en Gabon zouden elk twee missionarissen krijgen. De Franse regering zou zorgen voor een woning, een kapel, het onderhoud van de priesters en van de katholieke eredienst in elk van deze posten. De vrijheid was verzekerd alsook ruime bescherming tegen de Protestantse ministers (3).

Natuurlijk had Rome geen bezwaar in te brengen tegen dit allervoordeligst contract, maar liet toch niet na nog even aan te dringen opdat ook Baol, Kayor en Sin niet uit het oog zouden verloren worden (4).

Toen was Mgr Barron reeds den 22 November 1843 uit

(1) NDL, IV, p. 31.

(2) Artikel 10 van de overeenkomst luidt: « MM. les Supérieurs des Missions auront toute liberté pour la direction, le déplacement ou le remplacement des missionnaires, en se concernant à cet égard avec les Gouverneurs ou Commandants de nos possessions. Ils pourront accorder aux missionnaires la permission d'*aller à l'intérieur* prêcher la parole divine aux naturels, sauf à en donner également avis aux administrateurs coloniaux, qui, de leur côté, seront invités à prêter à ces pieuses excursions, l'appui de leur autorité et de leur influence... » NDL, IV, pp. 491-492.

(3) *Ib.*

(4) Brief van 23 Jan. 1844. NDL, V, pp. 89-90.

Londen afgereisd naar Afrika, in gezelschap van twee Ierse scholastieken, welke hij voor de Guinea-missie had aangeworven.

De aanval op West-Afrika werd ingezet. Het zou lastig zijn, men wist het. Maar de geestdrift zag over de moeilijkheden heen en de toekomst scheen beloftevol. « Als we volk genoeg hebben, schreef Libermann in zijn grenzeloze ijver, dan zullen we heel West-Afrika voor onze rekening nemen » ⁽²⁾.

Het werd een ware katastrofe.

De 7 missionarissen waren reeds vertrokken, toen de nieuwe regeling werd getroffen met de Franse Regering en waren derhalve niet op de hoogte van de gewijzigde beslissingen in Europa. Onderweg namen ze echter op eigen houtje het besluit, in plaats van zich in twee groepen te splitsen, allen samen door te varen naar Kaap Palmas. En zo gebeurde het ⁽³⁾.

Hun eerste contact met de bevolking van Palmenkaap was een zware ontgoocheling. Alom zedelijk bederf, grotelijks nog in de hand gewerkt door het schandelijk gedrag van sommige blanke kolonisten en handelslui. Dit deed hen hartstochelijk verlangen naar een beter gebied, van de kust weg, waar de bevolking wellicht nog niet zo verdierlijkt was en waar ze niet zouden stoten op onwil en onverschilligheid die ze machteloos maakte. Een van de Paters schreef het reeds korten tijd na de aankomst te Kaap Palmas dat men liever aanstonds zou willen het binnenland intrekken. Daar was de bevolking

⁽²⁾ « Si nous avons du monde, nous embrasserons toute l'Afrique occidentale... » Brief 2 Nov. 1843. NDL, IV, p. 421.

« Une grande porte nous est ouverte pour l'Évangile ; il me coûterait de ne pouvoir pas en profiter ». 27 Nov. 1843, *Ib.*, p. 438.

⁽³⁾ Over deze periode bezitten we het dagboek van P. Audebert, NDL, V, pp. 181-250.

niet in betrekking met vreemde verdervers en gaf ook blijk van meer eenvoud en leidzaamheid ⁽¹⁾.

Er was nog een andere reden die de missionarissen er toe aanzette zich in het binnenland te begeven, liever dan op de kust te blijven. Het was de handelwijze van de Protestanten. De Methodisten te Kaap Palmas hadden reeds allerlei valse geruchten en lasterpraatjes over J. Kelly rondgestrooid, zodat deze het besluit genomen had de kust en Kaap Palmas vaarwel te zeggen en zich een twintigtal mijlen dieper landinwaarts te vestigen, waar hij inderdaad een stuk grond kocht ⁽²⁾. Ongetwijfeld zal hij ook de missionarissen van Libermann de raad gegeven hebben zijn voorbeeld te volgen.

Maar daar was bovenal het klimaat. Het was minder gunstig dan men had gemeend en Kaap Palmas bleek allesbehalve een geschikt acclimatisatie-oord te zijn. De missionarissen, die nog geen ondervinding hadden van het leven in de tropen, volgden bovendien vol ijver het communiteitsleven zoals ze het in Frankrijk gewoon waren, met een zware dagorde van taalstudie, arbeid, gebed en versterving, waarvan ze weldra de ernstige gevolgen moesten aanvoelen. Hun gestel was niet bestand tegen deze onaangepaste levenswijze en in korten tijd werd de missie te Kaap Palmas « een waar hospitaal ». Tegen het einde van Januari 1844 telde men reeds drie graven en den 18 Januari was Kelly ontmoedigd naar Amerika teruggekeerd.

Het gevolg was dat de missionarissen die aan de dood ontsnapten nog meer hun aandacht en hun hoop op het binnenland stelden. Het klimaat bleek er milder. In ieder geval waren allen het erover eens dat Kaap Palmas absoluut ongeschikt was om te dienen als basis en cen-

⁽¹⁾ « Nous aimerions bien... aller ainsi dans l'intérieur, où il nous semble que les peuples sont plus simples et plus faciles à conduire à cause de l'isolement où ils sont des étrangers ». 2e Dimanche Avent 1843. NDL, V, p. 261.

⁽²⁾ BRASIO, A., *A. c.*, p. 45.

trum van de te stichten missies. En men nam zich voor te verhuizen ofwel naar het binnenland, waar Kelly een terrein had gekocht, ofwel naar een andere en betere plaats (1).

Intussen was Mgr Barron op 1 Maart 1844 te Kaap Palmas aangekomen. En vermits, ingevolge de overeenkomst met de Franse regering, de plaatsen Garraway, Assinie en Gabon zonder verwijl moesten bezet worden, was dit zijn eerste bekommernis. Hij viel echter van de ene beslissing in de andere, liet zich door elke nieuwe reden beïnvloeden en overhalen tot wijziging van de voorgenomen schikkingen, en kon daarbij zijn gedachten niet afwenden van Joal, Sierra Leone en Kaap Monte, waar hij graag ook aanstonds een missie had willen beginnen. Hij was vol plannen maar zijn beslissingen bleven voortdurend schommelen.

Deze « hopeloze onbeslistheid » (2) werkte nadelig op het moreel van de missionarissen en bracht allerhande verwickelingen mee. Mgr Barron was in de ogen van de Franse scheepskapiteins als Engelsman geen persona grata en ook dit verwekte moeilijkheden. De reis naar Grand-Bassam en Assinie werd een kruisweg, een sjouwen en sleuren en een wanhopig heen en weer geloop.

Ongeluk, ontbering en onmacht, ziekte en dood werd het droevig lot van deze missionarissen. Ze kregen niet eens de gelegenheid zich degelijk aan 't werk te zetten. En in Augustus 1844 waren van de 15 leden van de missie (3) zeven gestorven en één teruggekeerd; Mgr Barron was met drie overblijvenden op weg naar Europa, ter-

(1) « Nous voulions avancer à 20 lieues dans l'intérieur, où tout était propice et où M. Kelly avait acheté pour faire un établissement, ou bien aller ailleurs. Mgr s'opposa formellement à avancer... » Brief Bessieux, 9 Mei 1845. NDL, V, p. 287.

(2) P. Audebert spreekt van « indécision désespérée »; Mgr est toujours en projets, mais toujours indécis ». NDL, V, p. 230.

(3) 7 pp. en 3 Br. van Libermann, Mgr Barron en 4 gezellen.

wijl P. Bessieux met Broeder Jan vanuit Kaap Palmas in tegenovergestelde richting voer, te Grand-Bassam Broeder Grégoire oppikte en den 28 September te Gabon aan wal stapte.

Dit was de treurige balans van deze rampzalige missie. Mgr Barron was tot het besluit gekomen dat het niet in de Franse factorijen was dat de pogingen zouden slagen ⁽¹⁾. Het klimaat was er niet beter dan elders en van alle posten op de Westkust waren de Franse, te jong nog, het minst voorzien van wat voor de blanken in deze streken onontbeerlijk was. Bovendien was de inlandse bevolking moreel verpest door de blanke kolonisten, zodat het apostolaat er tot steriliteit gedoemd zou blijven. Daarentegen boden de negerdorpen in het binnenland een veel grotere kans op een goed resultaat, doch daar Assinie en Grand-Bassam op een landtong gelegen waren, werd het contact met deze inlandse bevolking erg bemoeilijkt en praktisch onmogelijk zonder veel verlorren inspanningen en nutteloze reizen.

Het binnenland was toch spijs alles de droom geweest van de missionarissen. En zelfs in de grootste nood hadden ze nog de moed niet opgegeven. P. Bouchet had het nog een paar maanden vóór zijn dood geschreven in 't zicht van Assinie: « Si Jésus et Marie le veulent, nous tâcherons de pénétrer, petit à petit, dans l'intérieur » ⁽²⁾.

Mgr Barron was ervan overtuigd dat elke poging om Afrika door Europese missionarissen te evangeliseren fataal moest doodlopen op het moordend klimaat van de Westkust, die niet zonder reden — hij had het maar al te goed ondervonden — de naam van « the White Man's Grave » droeg. Er was echter nog een oplossing: een inlandse clerus. Op 3 September 1844, de dag van zijn aankomst te Gorée, schreef hij het aan Libermann ⁽³⁾. Het

⁽¹⁾ NDL, V, p. 65 (Brief 7 Aug. 1844).

⁽²⁾ Brief van 22 Maart 1844, NDL, V, p. 270.

⁽³⁾ Brief 3 September 1844, Ib., pp. 67-68.

bewijs van de mogelijkheid tot uitvoering van een dergelijk plan lag niet ver te zoeken ; in Senegal had Mgr Barron immers kennis gemaakt met een van de drie priesters uit het Afrikaans Seminarie van Moeder Javouhey, abbé Moussa, en hij uitte zijn tevredenheid over diens voorkomen en werking.

Feitelijk had Libermann zelf reeds in een brief van 16 Februari 1844, nog vóór hij iets afwist van de tegenslagen en de uiteindelijke ramp in Guinea, aan Mgr Barron zijn voornemen medegedeeld tot het vormen van een Afrikaanse clerus in Frankrijk ⁽¹⁾.

Doch terwijl het bij Mgr Barron nu alleen te doen was om een afweermiddel tegen het klimaat, had Libermann zich toen hoofdzakelijk laten inspireren door de dringende nood aan missionarissen. Naar zijn overtuiging zou Frankrijk immers nooit een voldoende aantal priesters kunnen leveren om de immense gebieden van Afrika te evangeliseren. Dat de inlanders beter bestand zouden zijn tegen het klimaat en de moeilijkheden van aanpassing aan land en volk, was eerder een van de voordelen die daarmee zouden gepaard gaan. Zijn hoofddoel was zendingen te vormen, voldoende in getal, om eindelijk een grootscheepse beweging te kunnen op touw zetten voor de missie-penetratie en de beschaving van Afrika.

Aanstonds had Libermann een concreet en gewaagd plan uitgewerkt : in Afrika scholen oprichten, waar, om te beginnen, de elementaire kennissen samen met de eerste grondbeginselen en praktijken van godsdienst en zedenleer moesten aangeleerd worden ; uit deze scholen zouden de bekwaamsten en voorbeeldigsten voor verdere studie bestemd worden, terwijl de overigen, naar gelang hun voorkeur en geschiktheid, in een of ander vak

(1) « Il faut maintenant, Monseigneur, que je Vous fasse part d'un projet que je médite, et qui m'occupe fortement : c'est de former en France un établissement pour y élever des enfants noirs... Je crois qu'il faut absolument nous procurer un clergé indigène ». NDL, VI, pp. 53-54.

of ambacht zouden ingewijd worden; onder de jongens van de eerste groep zou men de geroepenen tot het priesterschap in Frankrijk opleiden en de anderen, de niet-geroepenen, eveneens speciale studies laten voortzetten, terwijl hun tevens een diepere en meer beredeneerde kennis en beleving van de godsdienstige en zedelijke principes zouden meegegeven worden ⁽¹⁾.

Het was een plan van integrale beschaving, dat niet alleen moest strekken tot geestelijke verheffing van Afrika, maar ook de materiële vooruitgang en welstand beoogde. De vorming van een volledige Afrikaanse Kristengemeenschap. Het was als de voortzetting en de voltooiing van de Afrikaanse droom van Moeder Javouhey.

En waarlijk, ook deze verscheen weer op het toneel. Vorig jaar was ze na een lang verblijf in Guyana naar Frankrijk weergekeerd. De kennismaking tussen haar en Libermann, in Maart 1844, openbaarde een wonderbare gelijkenis in beider streven en dadelijk legden ze de handen in mekaar tot innige samenwerking en onderlinge steun. Hun initiatieven schenen zelfs in elkaar te zullen groeien, wanneer Moeder Javouhey op 11 April de vereniging van de beide Congregaties voorstelde, onder de leiding van Libermann. Doch daar Libermann geen geestdriftig voorstander was van deze fusie, kwam ze ook niet tot stand ⁽²⁾.

Volgens Libermann moest Senegal het hoofdkwartier vormen van de Guinea-missie en daar ook moest zijn hele plan gestalte krijgen. Wanneer hij in Juni de ongelukkige wending van de zaken in Afrika vernam, werd deze overtuiging nog sterker. Het kwam er op aan het leven van zijn priesters te sparen en deze niet roekeloos en on-

⁽¹⁾ Brief 25 Februari 1844. NDL, VI, pp. 65-69.

⁽²⁾ NDL, VI, p. 226; RIJ, IV, n. 469 (25 Maart 1844); DELAPLACE-KIEFFER, *o. c.*, II, p. 225.

bezonnen in de strijd te werpen tegen de veel machtiger vijanden die de toegang en de penetratie in het continent verhinderden.

Het moest een strategische terugtocht worden naar Senegal, waar een communititeit van missionarissen de vorming van een inlandse clerus en van inlandse catechisten op zich zou nemen, en in afwachting van de definitieve aanval op Guinea, alvast de gebieden in de omgeving van Senegal, in Senegambië, zou bezoeken en evangeliseren. Na een acclimatisatie-periode in Senegal zouden de zendelingen gedurende het beste seizoen van het jaar oprukken naar de kusten en de binnenlanden van Guinea om er te prediken en te onderwijzen. Zij die tegen het tropenklimaat bestand zouden blijven, zouden zich blijvend vestigen op de gezondste plaatsen en een steun zijn voor de zwarte priesters die zouden ingezet worden in de minder gezonde kustmissies en in het binnenland ⁽¹⁾. Misschien, zo meende Libermann, ware het zelfs best de blanke priesters zelf aanstonds de penetratie te laten opnemen, want wellicht was het binnenland niet zo ongezond ⁽²⁾.

Het is opvallend hoe Libermann steeds maar terugkwam op de penetratie en dan nog in de meest kritieke tijd, wanneer de ramp in Guinea zich aan 't voltrekken was. « L'intérieur des terres ». Het was als een obsessie. Daar immers leefden millioenen mensen, verlaten en verwaarloosd, maar ze bleken meer ontvankelijk te zijn voor het Evangelie dan de reeds ontaarde kustbevolking. Deze mensen, waar niemand naar omzag, vormden het voorwerp van zijn bekommernissen. En daarom juist,

(1) « Il faut des prêtres noirs, qu'on placera dans les endroits les plus mauvais sur les côtes, et dans l'intérieur des terres. Les missionnaires européens... »NDL, VI, pp. 274 sq.

(2) « J'ai pensé que, si on se portait de suite dans l'intérieur des terres, il y aurait peut-être moins à risquer ; peut-être l'intérieur n'est pas si malsain ». NDL, VI, pp. 279 sq.

omdat er niemand was die zich hun lot aantrok, wilde hij zijn missionarissen erheen stuwen. Hij twijfelde er niet aan dat zijn plan de weg zou openen en « on pénétrera peu à peu dans l'intérieur des terres » (1).

4. *Herstel.*

Wanneer Libermann in October 1844 de volledige ondergang van de Guinea-missie en de aftocht van Mgr Barroon vernam, was wellicht het plan, dat hij sinds maanden koesterde en mediteerde, de voornaamste drijfveer en zijn stevigste steun tot het voortzetten van deze ongelukkige missie. Het gaf hem een krachtige hoop en een waarborg voor de toekomst. De ramp zelf leverde hem bovendien het treffende bewijs van de noodzakelijkheid dezer enig-mogelijke oplossing. En zijn logische gevolgtrekking was: een vast geloof in de verrijzenis van Afrika door een Inlandse clerus (2).

Van opgeven was dus geen ogenblik sprake. Integendeel. Juist door deze harde beproeving was de Guinea-missie hem en zijn jonge aspiranten zo dierbaar geworden, dat allen hem smeekten er te mogen heengaan en hijzelf voortaan aan Guinea de beste plaats ging schenken in zijn liefde en zijn streven. Hoe kon hij immers die vele millioenen zielen aan hun lot overlaten om ze te zien verloren gaan voor eeuwig? Want wie weet of dit soms niet de enige kans was die hun door de Goddelijke Voorzienigheid werd aangeboden?

Hij was ten zeerste bezorgd om Afrika en wilde de enige gelegenheid met beide handen vastgrijpen. Anders geraakte het negercontinent onvermijdelijk en voor al-

(1) NDL, VI, p. 294.

(2) Je crois donc définitivement qu'on ne pourrait sauver le pays qu'en formant de jeunes Noirs en France ». Brief 9 oct. 1844 aan M. Javouhey. NDL, VI, p. 372.

tijd verstrikt in de netten van de dwaalleer, de Islam of het Protestantisme (1).

Vooral dit laatste verontrustte hem (2). In de brieven van zijn missionarissen had hij immers een onrust waargenomen om de concurrentie van de Protestantse predikers, die « met hun schrikwekkende bedrijvigheid en hun geweldige kapitalen » de hele Westkust kwamen inpalmen en ook het binnenland wilden intrekken. Voor de katholieken was het voorlopig nog niet te laat, want van de vele tientallen Protestantse zendelingen waren velen gestorven, nog meer hadden de moed verloren en de overblijvenden gaven zich meestal over aan exploratie en handel, taalstudie of Bijbelvertaling, zonder zich ernstig en volhardend te bekommeren om hun scholen en de zorg voor de min of meer gegroepede adepten.

Toch was het hoog tijd. Want de inboorlingen voelden zich aangetrokken door de verbluffende uitstalling van begerenswaardige dingen die de blanken in overvloed schenen te bezitten en zouden zich door de eerste de beste laten meeslepen. Het was voor Afrika een kwestie van leven of dood, van redding of ondergang, want, « als we te laat komen, schreef hij, zullen al deze volkstammen voor ons verloren zijn, ten prooi aan dwaalleer en bederf » (3).

Begin November 1844 legde Libermann zijn nieuw project voor aan de Propaganda en duidde Rome zelf aan voor de stichting van het Afrikaans Seminarie (4). P. Schwindenhammer stuurde hij erheen om de onderhandelingen te voeren. Daar kwam ook Mgr Barron aan, die het hele plan steunde. En den 16 Januari 1845 werd de

(1) NDL, VI, p. 385.

(2) « Peut-être le protestantisme s'emparerait-il de ces vastes contrées ». NDL, VI, pp. 391-392.

(3) NDL, VI, p. 422.

(4) Ib., pp. 391-399.

Guinea-missie onder de titel van Apostolische Prefectuur toevertrouwd aan de Congregatie van het H. Hart van Maria ⁽¹⁾.

Intussen was Libermann ook, in de lijn van zijn plan, druk in de weer om het bekomen van de jurisdictie over St-Louis en Gorée, hetwelk een *conditio sine qua non* was voor het welslagen.

Daar immers moest het centrum en het hart komen van de evangelisatie van Guinea.

Na aan verscheidene oordeelkundige personen raad gevraagd te hebben, maakte hij zijn voorstel bekend aan de Nuntius te Parijs, de Gouverneur van Senegal, de Minister van Marine en Koloniën en aan de Propaganda. Mocht dit tot een goed einde komen, zo meende hij, dan was de toekomst van de Guinea-missie verzekerd ⁽²⁾.

Iedereen wist dat de grootste hinderpaal voor dit project te vinden zou zijn bij de Overste van het Koloniaal Seminarie, M. Fourdinier, die mordicus vasthield aan zijn monopolie. Deze zat trouwens ook met plannen om de Franse koloniën en de hele koloniale clerus onder de jurisdictie en het gezag te brengen van de Congregatie van den H. Geest. Tot tweemaal toe had hij reeds pogingen gedaan om een hervorming in te voeren. Een eerste maal in 1836, toen hij de priesters van de kolonies in zijn Congregatie wenste in te lijven, en opnieuw in 1843 wanneer hij zich vergenoegde voor te stellen dat voorlopig alleen leden van zijn Congregatie tot Apostolisch Prefect zouden benoemd worden en dat voortaan eveneens enkel leden van de Congregatie naar de koloniën zouden gestuurd worden ⁽³⁾.

Zo is het te begrijpen dat M. Fourdinier zich steeds hals-

⁽¹⁾ NDL, V, pp. 100-101.

⁽²⁾ « Si la chose pouvait s'exécuter, il me semble que c'est le moyen le plus efficace pour pourvoir à la mission de la Guinée ». NDL, VI, pp. 265-266.

⁽³⁾ NDL, Supplément au t. IX.

starrig verzet tegen de komst van de Paters van Libermann in de Franse bezittingen. Hij was er immers van overtuigd vroeg of laat in zijn reformatie-opzet te zullen slagen en beschouwde Libermann dan ook vanzelfsprekend als een ongewenste indringer.

M. Fourdinier stierf op 5 Januari 1845. Er scheen een vergelijk te zullen tot stand komen want er werd onderhandeld omtrent een mogelijke vereniging van de Congregatie van het H. Hart van Maria met deze van de H. Geest, die in nood verkeerde. In April viel echter alle hoop ineen. De fusie bleef uit en de Senegal-kwestie, die daardoor vanzelf tot een oplossing zou gekomen zijn, werd door Libermann voorlopig opgegeven. De gemeenschap van Gorée — in Juni vertrokken reeds twee Paters en een Broeder — zou geen jurisdictie hebben en ook geen priesterministerie uitoefenen in de stad.

Doch van Gorée uit zou men het vasteland betreden om in Senegambië een centrale post op te richten, een basis voor verdere uitbreiding langs de kust en voor de penetratie in nabije en afgelegen binnenlanden. Voor het Zuidelijk gedeelte van de Prefectuur wenste Libermann zelfs een tweede centrum in Gabon — Mgr Barron had hem deze plaats aanbevolen — ⁽¹⁾, van waaruit de missionarissen eveneens de streek zouden gaan verkennen, het binnenland bezoeken en geschikte plaatsen uitkiezen voor de oprichting van missieposten ⁽²⁾.

In deze beide posten moesten dan de eerste opleidingsinstituten ontstaan voor de vorming van inlandse elementen. Maar tenslotte bleef voor Libermann steeds de

(1) « Le Gabon me semble promettre mieux que les autres comptoirs. Les missionnaires doivent être placés non pas dans les blockhaus avec les Blancs mais dans les villages des Noirs... ». NDL, V, p. 67 (3 Sept. 1844).

(2) « Cette communauté (Gabon) acquerra peu à peu l'expérience du pays ; ils chercheront à pénétrer dans l'intérieur des terres, y trouveront avec le temps des sites convenables et l'on s'y établira ». Brief 7 Mei 1845. NDL, VII, p. 166, Cfr VII, p. 186 (30 Mei) ; VII, p. 214 (14 Juni) : « peu à peu le Saint Évangile pénétrera dans ces vastes contrées ténébreuses ».

laatste en beslissende phase : de penetratie van de kristelijke beschaving in de donkere diepten van het Afrikaanse continent.

Er kwamen haast ongelooflijke berichten uit Afrika : M. Bessieux zou in leven zijn. Terwijl eenieder hem dood waande.

En inderdaad, P. Bessieux was met Broeder Grégoire den 28 September 1844 te Gabon verzeild geraakt. Ze hadden er samen een teruggetrokken leven geleid in de hoop welhaast instructies en versterking uit Amiens te zullen krijgen. Acht brieven had P. Bessieux reeds naar Libermann geschreven en verstuurd, maar geen enkele was ter bestemming gekomen zodat ook geen antwoord gevolgd was.

Een grote verlatenheid woog over hem en hij waande zich verstoten door zijn Overste. Of was de Congregatie misschien te niet gegaan na de ramp van Guinea ? Had men soms Afrika opgegeven ? Bessieux hield helftig vol, wat er ook mocht geschied zijn. Hij dacht aan de toekomst en spande zich in om het terrein te verkennen en voor te bereiden voor de gebeurlijke komst van nieuwe missionarissen. Het kostte hem bovenmenselijke moed en offers om de taal van de inboorlingen enigszins te ontraadselen ; hij leerde het volk kennen, hun gaven en gebreken, en trachtte, waar het kon, wat goed te doen.

Zijn brief van 12 Maart 1845 — de eerste die Libermann bereikte — was weerom een noodkreet en een pleidooi voor het behoud van de Afrikaanse missie. Afrika mocht niet opgegeven worden ! Te Gabon was het klimaat trouwens gezond ⁽¹⁾. Meer nog, Gabon bood een schitterende gelegenheid voor de zo vurig begeerde pene-

(1) « A Dieu ne plaise, mon Père, que vous abandonniez notre pauvre Afrique ! Le pays ici n'est pas malsain. Nous retirer après un premier essai malheureux, ce serait, il me semble, manquer à Dieu et à ces pauvres peuples ». NDL, V, pp. 278-286.

tratie in de binnenlanden. Die kans mocht niet verloren gaan. ⁽¹⁾

Hij schreef en herschreef het, maakte gedurfde plannen en zag vol ongeduld uit naar de Confraters die Liber-
mann beloofde te zenden. Zijn enige vrees was dat hun
aantal ontoereikend zou zijn voor de grootse taak die
hun te wachten stond. Daarom smeekte hij zijn Overste
dat hij Gabon zou aanbevelen bij de Jezuïeten en de
Lazaristen. Dezen konden de kust evangeliseren, ten
Noorden en ten Zuiden, terwijl hijzelf met zijn Confraters
de stroom zou volgen, het binnenland in. ⁽²⁾

Zijn onbaatzuchtige ijver was niet meer in te tomen.
De drang naar het binnenland, naar Midden-Afrika,
overweldige hem en reeds zag hij vol spanning uit naar de
dag waarop hij eindelijk definitief het onbekende in zou
trekken. Hij sprak met inboorlingen die van verre kwamen
naar de kust om er hun waren te ruilen. Hij won bij
hen inlichtingen in en maakte deze zwarten gunstig gestemd
tegenover de blanke priester, wiens goedheid en
liefde ze bij hun terugkeer in hun dorpen ongetwijfeld
zouden verkondigen. Hij was er zeker van dat men ginder
reeds in blijde verwachting de komst der missionarissen
te gemoet zou zien.

Zo meende Bessieux de poort open en de weg vrij. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Nous sommes ici environnés de peuples féroces. Nous ne pouvons arriver à eux que par degrés. C'est là plutôt que l'Évangile fera du progrès... Il y a plus à espérer chez eux que chez les fainéants de la rive. Déjà ils connaissent le prêtre catholique. Ce sont les plus voisins ; avec ceux-ci nous pouvons aller plus loin. Pour cela, il faudra peut-être bien du temps... Si nous sommes faits pour les peuples délaissés, mon Père, c'est ici qu'il faut envoyer ». Ib.

⁽²⁾ « Mon Père, parlez du Gabon aux Jésuites, aux Lazaristes, ces côtes sont abandonnées. Les uns pourraient faire une maison principale, pour s'acclimater, sur l'une des rives, à l'embouchure, les autres de l'autre côté. Et de là se diriger, les uns du côté du Midi, les autres vers le Nord. Et nous, nous suivrions la rivière pour aller à l'intérieur. Jamais notre petite maison ne fournira des prêtres assez pour ces pays immenses ». Brief 14 Sept. 1845. NDL, V, pp. 295-6.

⁽³⁾ « Voilà comme le bon Dieu nous a déjà ouvert la porte pour avancer chez les peuplades nombreuses qui par l'intermédiaire d'autres peuples, sont en relation de commerce avec des peuples bien reculés ». Brief van Bessieux aan P. Arragon, 18 October 1845. NDL, V, p. 311.

Zelf had hij aanstonds een poging willen wagen, maar de Franse autoriteiten te Gabon maanden hem aan voorzichtig te zijn en zich niet roekeloos bloot te stellen aan gevaren die wellicht verwickelingen en oorlog konden meebrengen. Sommige dorpen waren de blanken immers vijandig gezind. Maar Bessieux vreesde niet. De inboorlingen wisten wel dat hij geen handel dreef en ook geen oorlog voerde. Hij was in hun ogen een man van vrede, een goede blanke. Toch bedwong hij zijn onstuimigheid omwille van de goede verstandhouding. Het zou voor later zijn.

Intussen trachtte hij voor de toekomst een dergelijke tegenstand uit den weg te ruimen of onschadelijk te maken door bij Libermann aan te dringen op een regeling van de bewegingsvrijheid en onafhankelijkheid tegenover de civiele macht. Zoniet kon men alleen de gang van de missie belemmerd zien. ⁽¹⁾

Noodgedwongen berustte hij in zijn lot. Voorlopig maar. Want hij wist dat eens de tijd zou komen om ongehinderd zijn hunker naar de binnenlanden van Afrika te bevredigen.

De berichten en noodkreten van P. Bessieux deden Libermann besluiten aanstonds over te gaan tot de uitvoering van zijn plan omtrent Gabon. Daar moest een centrum opgericht worden voor het Zuidelijk gedeelte van de Guinea-missie. Hij schreef het aan de Propaganda ⁽²⁾, en meldde tevens dat de aangeduide Apos-

⁽¹⁾ « Je suis certain qu'il n'y a aucun danger pour moi d'aller même dans les villages ennemis des Blancs ; ils savent que je ne fais ni commerce, ni guerre... J'ai vu que le temps n'est pas encore venu ; plus tard, je l'espère, l'expérience fera justice de tout... Je crois, M. le Supérieur, que le bien de notre mission demande que nous soyons affranchis de toute surveillance civile qui entraverait tout bien. Comme missionnaires, c'est à nous de juger si nous pouvons et devons aller à droite ou à gauche. Jusqu'ici je n'ai pu m'écarter tant soit peu de la rive sans exciter de vives craintes ». 25 Oct. 1845. NDL, V, p. 316.

⁽²⁾ « Je vais donc tâcher d'entreprendre sérieusement cette mission, et diriger de ce côté nos principaux efforts ». NDL, VII, pp. 318-319.

tolische Prefect, M. Tisserant, weldra naar zijn missie zou afreizen.

Nieuwe moeilijkheden kwamen echter het gunstig verloop van de missie in den weg te staan. Te Gorée waren verwickelingen ontstaan tussen de plaatselijke clerus en de nieuwe missionarissen, zodat Libermann er de voorkeur aan gaf het eiland te verlaten en aanstonds te beginnen op het vasteland, te Dakar.

Een groter ongeluk trof de missie door de schipbreuk van de « Papin », waarbij de Apostolische Prefect Tisserant den 7 December 1845, op weg naar Guinea, dichtbij de Marokkaanse kust, om het leven kwam. De grote verwachtingen die Libermann gesteld had in de bekwaamheid van Tisserant verzwonden, maar de beproevingen ontmoedigden hem geenszins. Reeds begin 1846 werd P. Gravière aangeduid als opvolger van Tisserant en nieuwe missionarissen trokken naar Guinea.

Te Dakar bouwde men een centrale post, het hart van de missie en het verbindingspunt met Europa. Gabon zou instaan voor het gebied van Beneden-Guinea en later de wiplank worden voor Kongo.

Ditmaal scheen de onderneming op goeden weg. En reeds dacht Libermann in te gaan op het voorstel van een derde stichting tussen Senegambië en Gabon, te Weida. Het was op het herhaald aandringen van de Gebroeders Régis, handelaars te Marseille, die daar een kantoor hadden opgericht en de plaats als zeer gezond aanbevolen. De firma wenste vurig de komst van missionarissen en beloofde alle mogelijke hulp en steun. Het was misschien een gelegenheid om te penetreren in het rijk van de koning van Dahomey, met wien de handelaars zeer vriendschappelijke betrekkingen onderhielden, en Libermann had gaarne toegegrepen. Toch vond hij het raadzaam voorlopig te wachten. ⁽¹⁾

(¹) NDL, VII, passim. (Brieven Aug.-Dec. 1845).

5. *Concentratie te Dakar.*

Nieuwe bekommernissen brachten Libermann andermaal naar Rome, waar hij op 15 Augustus 1846 een merkwaardig Memorandum indiende inzake de Guineamissie. ⁽¹⁾ Het werd behandeld in de Congregatio Plenaria van de Propaganda den 22 September.

Na een algemene uiteenzetting van de medelijdenswaardige toestand der negervolkeren en van de voornaamste hinderpalen die hun bekering in den weg stonden, kwam Libermann weer met zijn plan voor den dag: het opleiden van bekwame inlandse grondbebouwers, ambachtslieden, onderwijzers, catechisten en priesters met het oog op de kristelijke beschaving van Afrika. De Propaganda nam een afwachtende houding aan, vooraleer haar goedkeuring of afkeuring te geven. ⁽²⁾

Een voorstel om de rechtstreekse inheemse helpers in het missiewerk, zoals catechisten en dergelijke, naar het voorbeeld van de beginperiode der Kerk, de aangepaste mindere Orden toe te dienen en in de clerus in te schakelen zonder het vooruitzicht op het priesterschap, werd zonder meer verworpen. ⁽³⁾

Een ontwerp van zeer wijze artikelen welke er naar streefden de onderscheiden machten van de Missieoversten en de religieuze Oversten en hun onderlinge betrekkingen te regelen, vond weer geen definitieve oplossing. ⁽⁴⁾

Tenslotte werd een laatste wens van Libermann vervuld en het Apostolisch Vicariaat heropgericht.

⁽¹⁾ AP Acta n. 209 (1846) ff. 359-382; NDL, VIII, pp. 222-277.

⁽²⁾ « Providebitur in sequentibus ». AP Acta Ib. f. 351; NDL VIII, pp. 413-414.

⁽³⁾ « Se convenga a suo tempo il S. Padre perchè accordi ai Vescovi o Vic. Ap. della Negrizia a la facoltà di conferire gli ordini minori ai Catechisti sebbene non intendano di ascendere agli ordini sagri ne di vivere nel celibato? » « Resp. : Negative ». Ib.

⁽⁴⁾ « Habebitur ratio suis loco et tempore ». Ib. n. 3.

Meteen kregen sommige grensbetwistingen hun beslag : de Portugese posten van Boven-Guinea bleven onder de jurisdictie van de bisschop van Kaap Verde ; Senegambië, dat gedeeltelijk was opgeëist geworden door de Apostolische Prefect van Senegal, werd definitief toegekend aan de Congregatie van het H. Hart van Maria als behorend tot het Guinea-Vicariaat ; en in Beneden-Guinea strekte de jurisdictie van de Apostolische Vicaris zich uit tot alle gebieden die niet onbetwistbaar onder het gezag stonden van de bisschop van Angola en Kongo. ⁽¹⁾

Door de oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, den 3 April 1846, kreeg de missie van Guinea de grenzen van dit vicariaat als grens in het binnenland. Er was echter geen nauwkeurige afbakening. Bovendien was de aandacht van Mgr Casolani en Ryllo reeds van West-Soedan afgeleid naar de Nijl, zodat de missionarissen van Guinea eenvoudig Soedan bij hun missie voegden. ⁽²⁾

De nieuwe Apostolische Vicaris van Guinea was Mgr Benoît Truffet, die op 25 Januari 1847 tot bisschop werd

⁽¹⁾ Ib., n. 4-6. « Se alla domanda per la determinazione dei limiti della Guinea inferiore possa risponderci che la Missione delle Guinee si estende a tutti i luoghi della Guinea inferiore nei quali costi non aver giurisdizione il Vescovo di Angola e Congo ? » Resp. « Affirmative ». Toch bleef de moeilijkheid voortbestaan, vermits de grenzen van het jurisdictiegebied van Angola en Kongo nooit nauwkeurig werden bepaald. Hieromtrent ondervraagd door de Secretaris van de Propaganda, antwoordde Mgr Frezza, Secretaris van de Consistoriale, dat de jurisdictie van het bisdom Angola en Kongo zich uitstreckte « non solamente nei Regni del Congo e di Angola, ma anche in altri Regni e dominj » en dat « si dica in genere che la Diocesi è vastissima, e che appena in un anno puo vedersi tutta, senza però che si descrivano i confini e i regni che comprende ». AP Acta Ib. f. 382. Sommario n. 4.

⁽²⁾ Aldus schrijft Mgr Kobès in 1854 dat het vicariaat « renferme en entier tous les pays de la Nigritie : la Sénégambie, le *Soudan*, la Guinée Supérieure et Inférieure... entre les 17° L. N. et 17° L. S. et les 20° L. E. et 20° L. O. »

« APF XXVI (1854), p. 439. Dit is beslist een persoonlijke interpretatie van Mgr Kobès, gevolg van de vage en zeer algemene grensaanduiding. Zie later : Ap. vic. van Centraal-Afrika.

gewijd. Hij deelde volledig de inzichten van Libermann en benoemde deze tot zijn Vicaris-Generaal. Den 18 Maart sloot hij zelfs een overeenkomst met hem, waarbij de machten van de Apostolische Vicaris en die van de religieuze Overste met hun onderlinge relaties duidelijk en bepaald waren beschreven. Het was nagenoeg dezelfde regeling als die welke Libermann in zijn Memorandum aan de Propaganda ter goedkeuring had voorgelegd maar geen beslissende beoordeling had ontvangen. Libermann stuurde een afschrift van het contract naar Rome en weerom was het antwoord ontwijkend. ⁽¹⁾

Nu zou men van wal steken. Het kwam er op aan zonder overhaasting, behoedzaam en na rijp overleg vooruit te gaan, bescheiden te beginnen en niet door een al te groots opgevatte en overmoedige bestorming zichzelf te laten overrompelen. Men moest zich met soepelheid zien aan te passen en zich niet koppig willen doodbeuken op « des idées déterminées et fixes ». ⁽²⁾ Het was immers nog steeds de periode van verkennen, zoeken, toetsen en aanpassen. Het plan lag in grote lijnen klaar, maar van de eerstkomende wending zou de dood of de duurzaamheid van het opzet afhangen.

Het programma was eenvoudig: eerst en vooral zorgen voor een stabiele nederzetting op de kust, vervolgens het terrein verkennen om tenslotte te penetreren in het binnenland. ⁽³⁾

De onmiddellijke zorg moest dus gaan naar de twee centra Dakar en Gabon, die zich zouden ontwikkelen tot bloeiende haarden van kristendom en beschaving en de kern worden — want dit was tenslotte de uiteindelijke

⁽¹⁾ « Conventionem perspectam habet, eamque in posterum maturius expendet ». 29 Juni 1847. NDL, IX, p. 397.

⁽²⁾ Cfr NDL, IX, pp. 43-44.

⁽³⁾ « Nous commençons par nous bien établir sur les côtes. De là nous apprendrons à bien connaître le pays, et une fois que nous serons bien éclairés sur le pays, nous pénétrerons dans l'intérieur des terres et c'est là où il y a le plus de bien à faire ». NDL, IX, p. 215

roeping en bestemming van de kustmissies voor de uitstraling van geloof en beschaving over Afrika's duistere binnenlanden, bakens van licht voor de donkerten der heidense nachten. ⁽¹⁾

Teneinde de werking intenser en effectiever te maken, droomde Libermann reeds van een tactische verdeling van het uitgestrekte Vicariaat in een vijftal gebieden, die later zouden uitgroeien tot evenveel Pro-Vicariaten en Apostolische Vicariaten. Senegambië zou het centrum blijven van de Guinea-missie, onder het direct bestuur van de Apostolische Vicaris, met hoofdstad en residentie te Dakar. Dan stelde hij de volgende indeling voor : 1) Sierra Leone, van Senegambië tot aan de Kavallyrivier, met hoofdstad Freetown ; 2) Het Ashanti-rijk van de Kavally tot aan de Volta, met hoofdstad Kumasi ; 3) Dahomey, van de Volta tot de Niger, met hoofdstad Abome ; 4) Gabon, van de Niger tot Gabon en 5) Kongo, van Gabon tot aan de Kongostroom. ⁽²⁾

Dit zou de Apostolische Vicaris ontlasten van de rechtstreekse leiding van een groot deel dezer immense gebieden, de actie der missionarissen concentreren rond bepaalde brandpunten en tenslotte de zekerste en gemakkelijkste weg openen voor de penetratie in de binnenlanden vanuit verschillende punten tegelijk.

Het woord en de daad waren nu aan de Apostolisch Vicaris Mgr Truffet.

Mgr Truffet vertrok in April 1847. Hij bracht enkele nieuwe missionarissen mee.

Zijn voornaamste bekommernis was de stabilisatie van de centrale missie te Dakar en de onmiddellijke voorbereiding van zijn priesters op hun taak. De communiteit te

⁽¹⁾ « Ces missions sont importantes, il faut leur donner tout le développement dont elles sont susceptibles, en étendant le bienfait de la civilisation chrétienne dans l'intérieur des terres », 22 Mei 1847. NDL, IX, p. 146.

⁽²⁾ AP Acta Ib. Memorandum Libermann. Geografische kaart f. 358.

Dakar werd als een soort direct missie-noviciaat, waar door een intense bovennatuurlijke en ascetische vorming de apostolische ijver werd aangewakkerd en getraind voor de komende actie.

Een groot principe leidde Mgr Truffet en hij wilde dat zijn missionarissen er volledig zouden van doordrongen zijn. Het was het beginsel van de grootst mogelijke aanpassing : zich in alles gelijk te maken met het volk dat men wenste voor Kristus te winnen. Zijn vurige conferenties brachten de Paters in vervoering en iedereen overtuigde zich van de noodzakelijkheid en doeltreffendheid van deze methode. Alle contact met Europeanen werd opgezegd en tijdens de lange initiatie-periode trachtten de missionarissen zich meer en meer de levenswijze van de inboorlingen eigen te maken.

Ook Libermann was opgetogen over deze methode die Mgr Truffet in voege wilde brengen. En hij liet niet na in zijn brieven de missionarissen aan te moedigen in hun accomodatiepogingen. Ze waren naar zijn oordeel de goede weg ingeslagen en hadden nu het beste middel ter hand om tot het volk te naderen en vat te krijgen op het gemoed en de ziel van de Afrikanen. ⁽¹⁾

Ongelukkiglijk gingen ze in hun ijver te ver. Aange trokken en meegesleept door de vurige imaginatie van Mgr Truffet en vervuld van zijn adaptatie-principes, waren de Paters eenparig van oordeel dat ook het inlands voedselregime moest ingevoerd worden. Aanvankelijk gaf het experiment voldoening en alle Europese voeding werd voor goed verbannen. ⁽²⁾ Het duurde enkele maanden reeds en Mgr Truffet was verheugd te kunnen schrij-

⁽¹⁾ « Faites-vous nègres avec les nègres, pour les former comme ils le doivent être, non à la façon de l'Europe, mais laissez-leur ce qui leur est propre ; faites-vous à eux comme des serviteurs doivent se faire à leurs maîtres, aux usages, au genre et aux habitudes de leurs maîtres, et cela pour les perfectionner, les sanctifier, les relever de la bassesse et en faire peu à peu, à la longue, un peuple de Dieu ». 19 Nov. 1847. NDL, IX, pp. 324-331.

⁽²⁾ IB. X, pp. 68, 50-51.

ven aan Libermann dat de inheemse voeding « zeer gezond en zeer economisch was en dat een Europees dieet enkel goed was om zowel het gestel van de missionarissen als de financies van de missie te ondermijnen ». ⁽¹⁾ Libermann vond het natuurlijk een prachtige oplossing.

Tegen het einde van het jaar maakte Mgr Truffet reeds plannen om in Mei 1848 een bezoek te gaan brengen aan de meest belangrijke plaatsen van Senegambië tot Gabon : Sierra Leone, Kaap Monte, Kaap Palmas, Grand-Bassam, Assinie, Weida, Gabon, e. a., en had ook twee nieuwe stichtingen in het vooruitzicht, nl. te Kaap Palmas en op het eilandje Koniquet tegenover Gabon. ⁽²⁾ Maar de zaken namen een andere wending. De te ver doorgedreven accomodatiepogingen eisten een zware tol en in October 1847 waren daar reeds de eerste sporen van ongesteldheid. Doch koppig hielden de missionarissen vol en weigerden zelfs Europese geneesmiddelen in te nemen. Allen werden ziek maar leden moedig en geduldig zonder ooit een klacht te uiten. Het was alsof een adaptatie-mystiek hen had vastgegrepen en blij bereidden ze zich voor op de komende dood. Doch het was alleen Mgr Truffet die op 17 November, wanneer de anderen reeds allen buiten gevaar verkeerden, zelf ziek geworden, na enkele dagen, den 23 van dezelfde maand bezweek.

Bij het vernemen van deze nieuwe beproeving maande Libermann zijn missionarissen tot meer voorzichtigheid aan. Ze moesten hun leefregel veranderen en geleidelijk weer de normale levenswijze aannemen. ⁽³⁾ Maar tevens drong hij aan opdat ze de goede voorbeelden van Mgr Truffet zouden indachtig blijven en vooral zijn vurig geloof en zijn grote liefde voor Afrika zouden navolgen.

⁽¹⁾ Ib. IX, p. 446.

⁽²⁾ Ib., IX, pp. 448, 306 ; X, pp. 71, 100, 111.

⁽³⁾ Ib. X, pp. 19-21, 27-31, etc.

De strategische plannen ondergingen geen wijziging. Te Dakar zat nu een flinke groep missionarissen gereed om de geweldige onderneming in te zetten. Er was zelfs reeds een inlands seminarie begonnen met een twaalftal jonge levieten, die eveneens vol verlangen uitzagen naar de priesterwijding en die in afwachting alvast de binnenlanden van het Vicariaat onder mekaar verdeelden. (1)

Met welbehagen had Libermann het plan vernomen van een stichting op het eilandje Koniquet, tegenover Gabon. Het scheen een best geschikte plaats als centrum voor het Zuidelijk gedeelte van het Vicariaat. Een klein seminarie zou ook daar opgericht worden, dat door de bebouwing van een bijbehorend terrein en door wat veeteelt gemakkelijk in zijn eigen onderhoud zou kunnen voorzien en zelfs gedeeltelijk in dat van de gemeenschappen van Koniquet en Gabon en van de andere missionarissen die zich in het continent zouden wagen. Want natuurlijk ontging het niet aan de aandacht van Libermann, dat Koniquet, door middel van de Gabon-rivier, de communicatie met de binnenlanden zeer gemakkelijk zou maken. (2)

In afwachting van een nieuwe Apostolische Vicaris nam P. Bessieux in opdracht van Libermann, het interim waar. Hij hief de concentratie te Dakar op en stuurde enkele missionarissen uit naar sommige nabije kustplaatsen. Zo ontstonden de bescheiden missies van Joal, Mbour, en Bathurst (St^e Marie de Gambie). Het was slechts een voorlopige oplossing. De hele missie verkeerde trouwens in een onnatuurlijke toestand, zolang niet definitief een hoofd benoemd was om de opeengehoopte dadendrang te richten naar het te bereiken doel.

(1) BETHUNE, L., *Les Missions catholiques d'Afrique*, Lille 1889, pp. 264-265.

(2) « Elle prête beaucoup de facilité aux communications avec l'intérieur des terres par le fleuve du Gabon ». 6-7 Maart 1848. NDL, X, p. 111.

6. *Mgr Bessieux.* (2)

In April 1848, werden door de nieuwe-gekozen Overste van de Congr. van de H. Geest, M. Monnet, weer voorstellen gedaan om de onderhandelingen omtrent een mogelijke fusie der beide Congregaties herop te nemen. Ditmaal verliepen de besprekingen gunstig en Libermann werd Algemeen Overste van de « Congregatie van de H. Geest en van het H. Hart van Maria ». Meteen waren de moeilijkheden omtrent Senegal van de baan, maar tevens werd ook de werkring van Libermann uitgebreid tot alle Franse kolonies.

Rond half Juli kwam dan het bericht toe van de benoeming van een Apostolisch Vicaris van Guinea. Het was Mgr Bessieux. Libermann had hem als kandidaat aangeduid, omdat hij de aangewezen persoon was voor deze taak: als enige overlevende van de eerste karavaan had hij door een jarenlang verblijf in Afrika genoegzame ondervinding opgedaan van streek en volk, stond in aanzien bij de koloniale ambtenaren en bij de inboorlingen en hij was bezielde met een ontembare ijver voor de bekering van Afrika en voor de penetratie in de binnenlanden.

Er was nog meer. De vorige experienties wenste Libermann niet meer herhaald te zien. Immers, door de vroegtijdige dood van alle Oversten van de Guineamissie, had de onderneming, telkens wanneer ze op dreefscheen gekomen, een nadelige periode van onderbreking gekend in leiding en bestuur; hetgeen vanzelfsprekend de loop der zaken en de vooruitgang erg belemmerd had. Er viel steeds met veel verlies van tijd te herbeginnen. Om nu een nieuwe soortgelijke ervaring te voorkomen, vroeg en bekwam Libermann te Rome een Coadjutor

(2) GRANIER, M., *L'Apôtre du Gabon*, Mgr J.-R. Bessieux 1803-1876, Montpellier 1912.

voor de Apostolische Vicaris, eveneens bekleed met de bisschoppelijke waardigheid. De keuze viel op Mgr Kobès. Deze zou onder de leiding van Mgr Bessieux en door de samenwerking met hem geleidelijk de nodige experientie opdoen omtrent het Vicariaat en tevens een niet te onderschatten hulp betekenen bij de administratie van de missie. (1) En desnoods hem helemaal vervangen.

Voor Libermann was het ook de eerste stap naar de verdeling van het immense Vicariaat in Noord en Zuid en later zelfs in meerdere gebieden, volgens het plan dat hij twee jaar te voren aan de Propaganda had voorgelegd. (2) Alvast zou de praktische scheiding aanstonds ingevoerd worden, vermits Mgr Kobès zou instaan voor Senegambië, terwijl Mgr Bessieux het Zuidelijk gedeelte Gabon rechtstreeks op zich zou nemen.

In Februari 1849 vertrokken de beide bisschoppen met een nieuwe karavaan missionarissen.

Toch was alles niet bemoedigend. Wel telde het hele Vicariaat nu een dertigtal priesters en broeders en zelfs twee communititeiten van Zusters voor de opleiding van meisjes, (3) doch de financies wekten zorg en vrees bij Mgr Bessieux. Frankrijk had weer een revolutie door-gemaakt en de toelagen van het Genootschap van Lyon verminderden gestadig. Terwijl integendeel in de missie de noden en behoeften stegen. Men had in 1848 amper voldoende ontvangen om te kunnen voorzien in het onderhoud der missionarissen en het behoud van de reeds bestaande werken te verzekeren. (4)

Graag had Mgr Bessieux zich in het binnenland be-geven en telkens wanneer hij hoorde spreken van een

(1) NDL, X, pp. 101-105.

(2) Zie hierboven.

(3) Zusters van de Congregatie van de Onbevleete Ontvangenis te Castres.

(4) Brief Mgr Bessieux, 16 Februari 1848. NDL, XI, p. 41.

nieuw gebied ontstond in hem spontaan een verlangen en een voornemen tot het stichten van een missie. Hij wilde de penetratie eindelijk voor goed beginnen. Hij wachtte immers reeds zolang en elk uitstel betekende een verlies, dat wellicht nooit meer zou kunnen goedgemaakt worden. Daar waren zoveel volkeren die rijp bleken te zijn voor het geloof en waar ook de Protestantse predikers op aasden. Het Vicariaat geraakte langzamerhand overstroomd door een vloed van propagandisten van de dwaling, die immer Zuidwaarts afzakten, tot Kameroen en Gabon, en eensdaags op hun beurt de doorbraak in de binnenlanden met succes konden organiseren.

Het was voor Mgr Bessieux een gewetenskwestie, die hij pijnlijk aanvoelde. Hij moest de dwaling vóór zijn. Maar in plaats van het sein te mogen geven tot de penetratie in het Afrikaanse continent, zag hij zich genoodzaakt de reeds geplande stichtingen te Kaap Palmas en op het eiland Koniquet op te schorsen, hoe belangrijk ze hem ook voorkwamen en hoe dringend ze ook mochten zijn. ⁽¹⁾

Een andere zorg kwelde hem. Ze vormde onderweg het onderwerp van zijn gesprekken met Mgr Kobès. Zou de fusie met de Congregatie van den H. Geest soms niet noodlottig zijn voor de Afrikaanse missies? Zou de aandacht van Libermann niet afgeleid worden naar de meer gemakkelijke missies in de Franse kolonies? Zou Guinea niet verwaarloosd worden en maar een nietig getal missionarissen toebedeeld krijgen?

Het gevaar was niet denkbeeldig. Er bestond gevaar. En dit terwijl de Apostolische Vicaris grootse plannen beraamde om de onmetelijke gebieden van zijn Vicariaat te bezetten « dans toute leur étendue géographique ».

⁽¹⁾ « Nous serions en mesure de nous étendre davantage et nous nous voyons arrêtés ». NDL, XI, p. 41.

Als een hersenschim, een spook, kwam het vóór zijn verbeelding opdagen. Het gebrek aan missionarissen zou hem machteloos maken en hem tot werkloosheid veroordelen. ⁽¹⁾

Mgr Kobès deelde zijn vrees. Samen zochten ze naar een oplossing en tenslotte stelden ze Libermann vóór de keus : ofwel de andere kolonies prijsgeven, ofwel de hulp van vreemden inroepen. ⁽²⁾

Het verwerkte opschudding en ontsteltenis te Amiens.

Volgens Libermann werd de missie tegen de Congregatie uitgespeeld : Uit onbezonnen overhaasting werden de rechten en de belangen van de Congregatie over het hoofd gezien. Was de missie dan niet toevertrouwd aan de Congregatie ? En was het niet juist omwille van de zo onontbeerlijke verstandhouding tussen beide te verzekeren dat de Propaganda de Congregatie-Overste zijn kandidaten voor het bestuur van de missie liet voorstellen ? En daarbij, zou de komst van vreemden niet meer na - dan voordeel bieden ? Overigens tot wien zouden ze zich wenden en welke Congregatie zou op hun voorstel ingaan ?

Libermann wist dat het bij Mgr Bessieux alleen een vlaag van onstuimigheid was, dat hij zich liet verleiden door zijn ongeduld. Neen, het kon geen breuk zijn met de Congregatie. Enkel het verlangen naar de verwezenlijking van een driftige droom : de penetratie in Afrika's binnenlanden en de evangelisatie van de nog onaangestaste volksstammen. Hij beloofde derhalve volk, veel volk, aanstonds. Hij verzekerde hem bovendien dat Guinea steeds de voornaamste plaats zou blijven behouden in zijn liefde en zijn werk. Maar trachtte hem meteen

⁽¹⁾ NDL, XII, p. 177.

⁽²⁾ « Nous craignons que les anciennes colonies ne nous enlèvent du monde et que nous ne puissions plus nous développer... Nous serons obligés d'appeler des prêtres d'ailleurs à moins que vous ne renonciez à ces colonies ou que les arrangements à venir ne vous les fassent perdre ». BRIAULT, M., *o. c.*, p. 310.

ervan te overtuigen dat de tijd nog niet gekomen was, dat het zelfs gevaarlijk zou zijn voor het behoud van de missie, dit gesloten continent in één forse, maar onbezonnen ruk te willen opengooien. Het kwam er voor de toekomst op aan eerst en vooral een stevige basis te vormen, een bruggenhoofd, in plaats van de krachten te versnipperen in menigvuldige initiatieven die vroeg of laat toch op een mislukking moesten uitlopen. Denkt aan de toekomst, schreef hij aan de beide bisschoppen, denkt er aan dat het vooral uw taak is te bouwen voor de toekomst. ⁽¹⁾

Met den tijd zagen Mgr Bessieux en Mgr Kobès ook in dat ze van koers moesten veranderen en dat het geen zin had zich te overhaasten. Want zelfs een heel leger missionarissen zou niet bij machte zijn zo maar in één overweldigende stormloop Afrika in te palmen voor het kristendom en de beschaving. Er was immers nog geen houvast en het zou onverantwoord zijn door een dergelijk waagstuk het leven van vele missionarissen en van de missie zelf op het spel te zetten.

Den 12 Mei 1849 verliet Mgr Bessieux Gorée met bestemming naar zijn residentie te Gabon. Onderweg verkende hij een hele strook van de Guinea-kust. Te Grand-Bassam vroegen de chefs van de streek om missionarissen. Te Assinie bleef hij twee maanden aan land en maakte zelfs een tocht naar de hoofdstad Kinjabo, waar hij goed onthaald werd door de Koning, die hem eveneens om priesters smeekte. Ook Axim, Elmina, Akra, Christiansborg en alle plaatsen waar hij geestelijke nood ontwaarde, wekten zijn apostolische ijver op en hij

⁽¹⁾ « Songez tous les deux que vous n'êtes pas seulement pour le présent, vous devez bâtir pour l'avenir... Votre fonction capitale n'est pas seulement le travail de l'apostolat, elle est autant et surtout dans l'administration, dans l'organisation ». Brief 21 Oct. 1849. NDL, XI, p. 193.

« En se pressant on sauverait peut-être un certain nombre de plus dans ce moment mais on en perdra plus tard dix pour une qu'on gagnerait d'abord ». Brief 21 Jan. 1850, NDL, XII, pp. 14 sq.

wilde overal zo gauw mogelijk zendelingen sturen. Weida lokte hem aan en het rijk van de koning van Dahomey. Hij bezocht ook Fernando Po, Principe en San Thomé met hun verwaarloosde naam-kristenen en enkele ongelukkige priesters; en hij vatte het plan op om op het Principe-eiland een seminarie op te richten voor de vorming van inheemse priesters, hetgeen meteen de weg zou openen voor de evangelisatie van Angola en de andere Portugese bezittingen in Afrika.

Tenslotte landde hij op 1 October te Gabon, rijk aan plannen maar arm aan middelen.

Gedurende zijn afwezigheid hadden de Paters van Gabon op het herhaald aandringen van de bewoners, een tweede post opgericht te Kaap Esterias, St Jozef-bij-de-Benga. Nu wilde Mgr Bessieux aanstonds na zijn aankomst een missie zien tot stand komen te Kaap Lopez, ongetwijfeld met de bedoeling van daaruit langs de nog onverkende Ogowe het binnenland in te trekken. Hij stuurde eerst P. Lossodat op verkenning uit, doch daar deze, omwille van de onverschilligheid van de bevolking en de oppositie van de chefs, de penetratie onmogelijk achtte en enkel een mislukking in 't vooruitzicht stelde, zag de bisschop van zijn plan af en richtte dan zijn aandacht naar de Remboë-rivier.

Enkele mijlen stroomopwaarts viel de keuze op een plaats die men Tchintchoua noemde. Daarheen verzegelde Mgr Bessieux zelf zijn missionarissen om er de Sint-Jaak-missie op te richten. Gedreven door de drang naar het binnenland, trok hij zelfs met een Broeder verder stroomopwaarts, met het welbepaalde inzicht de mogelijkheid te onderzoeken van een geleidelijke penetratie door het stichten van een reeks immer dieper gelegen missieposten. Maar de ijverige Apostolische Vicaris deed een gevaarlijke dysenterie op en moest onverwijld naar Gabon terug om vandaar voor zijn herstel naar Frankrijk af te reizen den 22 Mei 1851.

De Sint-Jaak-missie kwam niet op dreef en weldra moesten de missionarissen wijken voor ziekte, uitputting en onmacht. De plaats was ongezond en bood geen gemakkelijke communicaties met de kust. De missionarissen verlieten de post in December 1851 om naar Gabon weer te keren. Door tegenheden overmand en bij gebrek aan personeel zagen ze zich ook verplicht een ander reeds gepland opzet voor een stichting in het gebied van Koning Denis, tegenover Gabon, op te zeggen. En gedurende de volgende jaren concentreerden ze zich op het groeiende Sainte-Marie du Gabon. ⁽¹⁾

Daar ontwikkelde zich met de jaren een waar evangelisatie-centrum : kerk, scholen, ateliers, tuinen en plantages. Geleidelijk werden de moeilijkheden uit de weg geruimd en werden de horizons breder totdat eindelijk de tijd van penetratie en een gunstige gelegenheid zou komen. Daar zou de missie van Gabon inderdaad haar providentiële taak moedig opnemen en binnentreden in de duisternissen van Equatoriaal Afrika. ⁽²⁾

7. Senegambië.

Mgr Kobès nam zijn intrek te Dakar. Hij wilde de missie stevig grondvesten en koesterde grote plannen.

Tijdens het interim, na de dood van Mgr Truffet, had Mgr Bessieux, bij een voetreis naar Joal, de zeer gunstige ligging opgemerkt van een plaats, die hem als best geschikt was voorgekomen voor de stichting van een missie. En men had besloten daar, te Ngazobil ⁽³⁾,

⁽¹⁾ Zie BRIAULT, M., *o. c.*, pp. 343 sq. ; ENGEL, P., *Die Missions-methode der Missionare vom H. Geist auf dem Afrikanischen Festland*, Münster, 1932, p. 18 ; PIOLET, J. B., *o. c.*, p. 226.

⁽²⁾ Zie Tweede deel.

⁽³⁾ Zie : *Aperçu historique sur la mission de Saint-Joseph de Ngasobil depuis sa première fondation jusqu'à la mort de Mgr Kobès*, 11 October 1872 (Dakar) 1875 ; ook APF XLVIII (1876), pp. 97-135, 185-214.

het klein seminarie en de jeugdinstituten van Dakar in te planten. Het zou een model-missie worden.

Eerst nog werden de kleine kustlocaliteiten, waar reeds met de evangelisatie begonnen was, georganiseerd en zo kregen Ndiangol, Mbour, Joal, Bathurst e. a. de nodige zorgen. Langs de Gambia werd zelfs te Albreda, op een zevental mijlen van de monding, een onderneming gewaagd.

In Maart 1850 werd Ngazobil gesticht. De uitgestrekte gronden boden ruimte genoeg om met den tijd van deze post het hart te maken van de Senegambië-missie. De plannen lagen gereed voor scholen, colleges, seminarie, plantages, modelhoeve, enz. En zelfs voor de residentie van Mgr Kobès.

Ook Mgr Kobès dacht aan de penetratie in de binnenlanden van Senegal en Soedan. Te meer daar deze gebieden steeds meer en meer de aandacht op zich trokken.

In 1848 had de goeverneur van Senegal, M. Baudin, een gezantschap ontvangen van Segu, «het grootste handelcentrum van Afrika.» Bij deze gelegenheid schreef M. Baudin vol enthousiasme aan de Overste van het Koloniaal Seminarie dat de weg naar dit land weldra zou vrijkomen niet alleen voor de Franse handel, maar ook over de missionarissen ⁽¹⁾.

Omstreeks deze tijd ook, was de vice-prefect van Senegal, M. Arlabosse, herhaalde malen de richting van het binnenland ingetrokken om er de gewoonten en gebruiken en het karakter van de inlanders te bestuderen en tevens persoonlijk de mogelijkheden van evangelisatie na te gaan.

Tot op 160 mijlen van de kust was hij geweest en als resultaat van deze tochten had hij het plan opgevat in de streek van Galam een missie te ondernemen. Galam

⁽¹⁾ « Nos missionnaires pourront, sans doute, s'y répandre ». PROLET, J., *o. c.*, p. 139.

was immers het centrale punt voor de betrekkingen met de nog dieper gelegen binnenlanden en het zou niet moeilijk zijn van daaruit het Evangelie verder te verspreiden bij de volkeren van Bondou, Kaarta, Bambuk, Bambara, Tombuktu, enz. ⁽¹⁾

Arlabosse was een van de zeldzame priesters van de koloniale clerus, die, met een apostolische geest bezielde, de werkelijke toestand durfden in te zien. Hij had de moed zich los te rukken uit zijn weerloosheid. Hij wilde niet berusten in een bezoldigde onverschilligheid, maar reageerde en besloot te gaan naar die gebieden welke nog niet door Europeanen verpest waren. Daar tenminste zou hij vrij kunnen werken en ook vruchten mogen verwachten van zijn arbeid. ⁽²⁾

Hij mikte ineens ver, het verst van allen. En het werd een ware penetratie-poging in Centraal-Afrika.

Wanneer in 1849 Mgr Bessieux en Mgr Kobès, op weg naar Guinea, Senegal aandeden, sprak de vice-prefect hun over zijn project. Er werd overeengekomen dat Arlabosse naar Frankrijk zou teruggaan om zich te laten opnemen in de Congregatie van den H. Geest en het H. Hart van Maria. Dan zou de Apostolische Vicaris het initiatief steunen en helpen in gang zetten.

Libermann was ten zeerste ingenomen met het plan dat zo in eenklank was met zijn penetratie-inzichten en hij verklaarde zich bereid alles te offeren voor het welslagen van de poging. ⁽³⁾ Weldra duidde hij enkele

⁽¹⁾ « Après avoir tout examiné, j'ai fait le plan et le projet d'une mission dans le pays de Galam, point central pour les relations avec tout l'intérieur... On portera plus loin la parole de Dieu. A Galam, on aura des communications avec les peuples du Boundou, du Bambou, du Carta, du Bambara, du Tomboutou, etc. » Brief 22 April 1850. NDL, XII, pp. 161-164.

⁽²⁾ « La mission réussira d'autant mieux qu'elle sera entreprise dans les lieux éloignés des centres où habitent les Européens ». Ib.

⁽³⁾ « M. Libermann approuve un projet qui est si en harmonie avec ses idées, et il est disposé à faire tous les sacrifices en son pouvoir pour le favoriser ». Ib.

Paters en Broeders aan die Arlabosse zouden vergezellen naar de Galam-missie.

Het was een gewaagde onderneming en het was niet zonder enige angst dat Libermann zijn missionarissen zo maar ineens zover het binnenland liet intrekken, te midden van de Mohammedaanse stammen en zonder enig steunpunt op de lange weg.

Den 16 October 1850 lichtte hij de Propaganda in. ⁽¹⁾ Rome scheen niet al te zeer in te stemmen met dergelijk waagstuk en gaf dan ook blijk van wantrouwen en ontevredenheid. ⁽²⁾ Maar het was te laat. De zendelingen waren reeds vertrokken.

Arlabosse had moed en hoop. ⁽³⁾ Aanstonds ging hij op verkenning uit en koos op de linkeroever van de Senegal een plaats uit, Bakel, dat een eerste centrum zou worden. In December 1850 kwam hij zich daar definitief vestigen en een maand later volgden de andere missionarissen, twee Paters en drie Broeders. De constructie der gebouwen ving aan. Maar het zware werk, het bestendig waken omwille van het gevaar van rondzwervende plundersaars benden, het klimaat en de ontoereikende ravitaillering op zo verre afstand van de basis te St-Louis, matten de zendelingen af. Arlabosse moest ernstig ziek terugkeren naar het hospitaal te St-Louis, waar hij den 15 September 1851 stierf. Hij werd vervangen en de Bakel-missie, meer bescheiden nu, kon nog een paar jaren stand houden. Totdat in 1854 een overstroming van de Senegal de gebouwen vernielde en het lot van de overigens reeds onhoudbare missie beslechtte. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ NDL, XII, pp. 429 sq. « C'est un projet hardi que nous faisons avec angoisse ».

⁽²⁾ NDL, XII, p. 464.

⁽³⁾ « Ce sera avec bonheur que je m'enfoncerai dans l'intérieur de la Sénégambie ». NDL, XII, pp. 161-164.

⁽⁴⁾ BRIAULT M., *o. c.*, p. 326; PROLET, J. B., *o. c.*, p. 138; MC VIII (1876), p. 158.

Mgr Kobès wijdde zijn beste aandacht aan de organisatie van de Senegambië-missie. De taak was niet licht en de middelen waarover hij beschikte waren geenszins in verhouding met de hinderpalen die hem in de weg stonden. Niet alleen was hij niet in staat de penetratie ernstig op te nemen en door te voeren, maar zelfs op de kust zag hij zich grotelijks in zijn vrijheid belemmerd.

Daar was het heidendom met zijn fetichisme en ongelooftijke superstities, des te moeilijker uit te roeien, omdat deze godsdienstige praktijken omzeggens vergroeid waren met de sociale structuur. Daar was de concurrentie van het protestantisme met zijn machtige beschermers en mecenasen, die het de zendelingen vooral in Sierra Leone en Liberia mogelijk maakten de primitieve inboorlingen te overbluffen en aan te trekken door hun rijkdom en luxe. Daar was helaas ook het noodlottig contact van de zwarten met gewetenloze Europese handelaars en koloniale beambten, die, in plaats van te beschaven, het civilisatie-werk van de missionarissen belemmerden. En talloze andere hindernissen, het moeilijk verkeer en de grote afstanden, de verscheidenheid van talen en dialecten, het klimaat en zo meer. ⁽¹⁾

De grootste hinderpaal niet alleen voor de ontwikkeling van de reeds bestaande werken, maar ook en bovenal voor de penetratie in de binnenlanden, was wel de gevaarlijke Islam met zijn onverdraaglijkheid en zijn vijandig fanatisme. Het waren juist de binnenlanden die het meest aangetast bleken. De Islam heerste over heel Noord-Afrika, de Sahara en Soedan, en dit sinds eeuwen. ⁽²⁾ En immer dieper Zuidwaarts drong zijn invloed door. Zodat het voor een niet-georganiseerde

⁽¹⁾ APF XXVI (1854), pp. 441-447. (Rapport Mgr Kobès).

⁽²⁾ Zie : PROST, A., *Les Empires Soudanais au Moyen Age*, RHM, XV (1938), pp. 60-79 ; ID., *L'Islam en Afrique Occidentale*. *Grands Lacs* LXIII, n. 1 (17 Oct. 1947), pp. 11-19 ; DE MONTCLOS, P., *L'Islam en Afrique Occidentale Française*. UMCF XXI, n. 7 (Juli 1945) ; BARILLEC, P., in MC IX (1877), pp. 244-246 ; RICHTER, J., *o. c.*, pp. 50 sq., pp. 150-158.

missie onbegonnen werk was die vloed te willen tegen- gaan. Er moest eerst een sterke dam geworpen worden, zonder dewelke elke penetratie-poging op een mislukking zou uitlopen.

Maar de Franse Regering oordeelde er anders over. Om de Muzelmannen gunstig te stemmen en rustig te houden voerde Frankrijk, zoals in Algerië, ook in Senegal een politiek van « la France, grande puissance musulmane », en werkte aldus de Islam-propaganda in de hand.

De koloniale administratie beperkte zich niet tot een negatieve actie, door het vermijden van alles wat enigszins een mogelijke vijandige reactie der Muzelmannen zou kunnen uitlokken, maar voerde een program uit van positief favoritisme, door het bouwen van een moskee te St-Louis, de oprichting van een Mohammedaans gerecht, een Arabisch bureau en het toekennen van allerhande voorrechten aan de Mohammedaanse chefs. Zonder in te zien dat aldus een dualisme tussen Fransen en inlanders in de hand werd gewerkt en het nationaliteitsgevoel en religieus fanatisme van de zwarte muzelmannen bevorderd. ⁽¹⁾

De talrijke protesten van gezaghebbende lieden, die deze handelwijze een misdaad noemden tegen de beschaving en het kristendom, konden de regering er niet toe bewegen haar politiek te wijzigen.

De gevolgen waren hard voor de missie van Senegambië, maar ook voor Frankrijk zelf. De koningen van Kayor en Sin, in wier grondgebied Ndiangol, Mbour (Kayor), Ngazobil, Joal (Sin), en andere missieposten gelegen waren, lokten onlusten uit. In Juli 1850 werd de missie te Mbour geplunderd en in Januari 1851 eiste de koning van Sin bij het goevernement te Gorée de opheffing van Ngazobil, zeggende dat hij niet meer kon in-

(1) Le Mahométisme au Sénégal. MC VI (1874), pp. 104-105, 119-120, 132-133.

staan voor de veiligheid van de missionarissen en ook niet bij machte zou zijn een plundering te verhinderen. Mgr Kobès oordeelde het veilig de post voorlopig te supprimeren en in October trok hij de missionarissen en de kinderen naar Dakar terug. ⁽¹⁾

Dan ontketende de fanatieke marabout El Hadi Omar een verwoede oorlog tegen Frankrijk en de kristenen. Heel het Senegal-bekken dreigde onder zijn bewind te komen en hij stuurde er op aan een uitgestrekt Mohammedaans Rijk te organiseren. Generaal Faidherbe slaagde er aanvankelijk niet in hem te overwinnen en in 1858 bezat Frankrijk enkel nog Gorée. Totdat de kansen keerden en Faidherbe in 1858 zegevierend door Boal, Sin en Saloem trok en in 1861 ook Kayor terug kon onderwerpen.

Libermann was in 1852 gestorven. De moeilijkheden in Senegambië en de financiële toestand van de missie maanden meer en meer tot gematigdheid en voorzichtigheid aan. De toekomst stond immers op het spel: de dynamische drang naar onmiddellijke uitbreiding en penetratie moest plaats maken voor een bezadigde concentratie van de krachten. Het was de wens geweest van Libermann, gesteund op veel ervaring; bouwen voor de toekomst.

Het vicariaat was te groot en de Congregatie kon amper voldoende missionarissen leveren voor de bestaande werken en instituten. Een periode van 11 jaar had op 75 missionarissen 42 sterfgevallen of aftochten wegens ziekte gekend. En in 1854 waren in de posten van het immense vicariaat nog een 15-tal priesters, 11 Broedres en een 20-tal Zusters. ⁽²⁾

Een enkele Congregatie kon niet volstaan. Zo oordeel-

⁽¹⁾ Aperçu historique, APF XLVIII (1876), p. 25 sq. Zie ook: BETHUNE, L., o. c., pp. 265 sq.

⁽²⁾ APF XXVI, (1854), p. 448. Rapport Mgr Kobès.

den Mgr Bessieux en Mgr Kobès. Er was plaats voor de ijver van velen. En liever dan de missie onbewerkt te laten, riepen ze andere werklieden bij. De Dominikanen beloofden hun medewerking in de Engelse gebieden. Rome keurde zulks goed, maar ze kwamen niet. ⁽²⁾

Met vreugde werd dan de komst van Mgr de Marion-Brésillac begroet.

⁽²⁾ Ib., p. 451 ; AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Brief Mgr Kobès, 23 Mars 1857.

HOOFDSTUK III.

De Afrikaanse Missiën van Lyon.

1. *Mgr de Marion-Brésillac.* (1)

Wanneer Mgr de Marion-Brésillac, Apostolisch Vicaris van Coimbatore in Indië, den 17 Maart 1855 van Pius IX het gevraagde ontslag bekwam, was hij geenszins van plan zijn missieroeping vaarwel te zeggen. Bij zijn verzoek om ontslag had hij zich trouwens ook niet laten leiden door een verlangen naar rust. Hij was er enkel toe gedreven geweest door de onhoudbare toestand in zijn Vicariaat omwille van de oppositie van zijn eigen missionarissen, die zijn inzichten en zijn streven niet wilden begrijpen noch delen.

Tijdens een geestelijke afzondering in het Capucienenklooster te Versailles vroeg hij zich ernstig af wat nu van hem gevraagd kon worden en na rijp overleg besloot hij zich tot de Paus te wenden om zijn diensten aan te bieden voor een andere missie. Hij was nog jong en wenste niet inactief te blijven, terwijl er nog zoveel goed te doen was.

Wellicht, zo oordeelde hij, was zijn bisschoppelijke wijding een beletsel voor zijn inlijving in een reeds georganiseerde missie, maar er waren op de wereld nog zoveel gebieden waar nog geen enkele missionaris een voet had gezet. Bij voorbeeld: Midden-Afrika. Hij schreef naar Mgr Barnabò, Secretaris van de Propaganda,

(1) Vie abrégée du noble prélat Mgr de Marion, Comte de Brésillac, évêque de Pruse, Fondateur des Missions Africaines de Lyon, 1813-1859, d'après ses mémoires et sa correspondance, par un prêtre des missions africaines, Lyon 1927.

om zich aan te bevelen voor een missie, om 't even waar, hetzij een reeds bestaande circonscriptie, hetzij een nieuw terrein in binnen-Afrika, waar nog geen zendeling had gepenetreerd. ⁽¹⁾

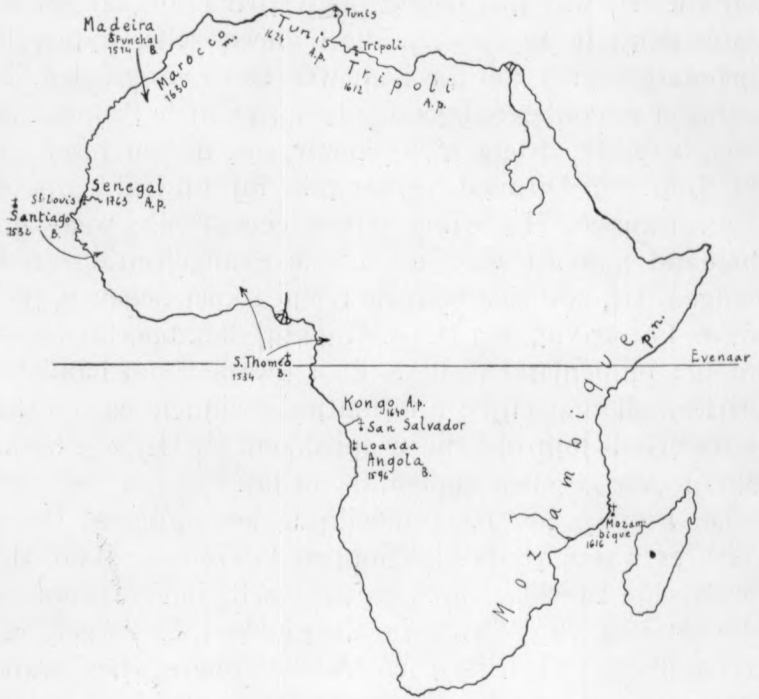
Het was nog maar een vage aanduiding van binnen-Afrika. Hij was dus bereid naar Afrika te gaan en het binnenland in te trekken, heel alleen zelfs, indien hij niemand vinden zou die hem wenste te vergezellen. En wanneer een onbevredigend antwoord van de Propaganda hem bereikte, drong hij opnieuw aan in een brief van 23 Juni. ⁽²⁾ Ditmaal vernoemde hij uitdrukkelijk de Guinea-missie. Hij wilde echter een streek, waar nog niemand geweest was, om er de evangelisatie aan te vangen. Hij zou zich naar de Guinea-kust begeven, daar bij de Paters van den H. Geest en bij de inboorlingen, die uit het binnenland naar de kust kwamen om handel te drijven, alle mogelijke informaties inwinnen, en ten slotte met Gods hulp daarheen oprukken. ⁽³⁾ Hij zou beslist een of twee gezellen vinden, dacht hij.

De Propaganda bleef moeilijkheden opperen. Overigens, er waren reeds bisschoppen in Guinea. Maar Mgr de Marion-Brésillac antwoordde: zelfs indien eventueel alle streken van Afrika in theorie aan de zorgen van Apostolische Vicarissen en Missie-Congregaties waren toevertrouwd, dan nog zou er toch nog altijd een gebied bestaan dat in feite onbezet bleef en op missionarissen wachtte. Ook in Guinea. Trouwens, bij het vernoemen van dit Vicariaat had hij alleen een dergelijk onbewerkt district bedoeld, in de hoop dat de Paters van den H. Geest zo vriendelijk zouden zijn hem de nodige tijd bij hen te laten doorbrengen om zich voor te bereiden op

⁽¹⁾ Brief 26 Mei 1855. « Ou bien une mission quelconque selon son bon plaisir, ou bien l'autorisation d'aller essayer une mission dans l'Afrique intérieure, là où les missionnaires des Vicaires Apostoliques n'ont pas encore pénétré ». Vie abrégée, pp. 159-160.

⁽²⁾ Ib. p. 161.

⁽³⁾ Ib. « Je m'élancerai dans les bras de la Providence, vers l'intérieur ».

AFRIKAANSE MISSIËN ± 1800

de penetratie. ⁽¹⁾ De taal? Maar was dat dan niet een moeilijkheid voor elke beginnende missie en voor gelijk welke missionaris die voor het eerst een onverkend gebied binnentrok?

Hij zou zelf naar Rome komen. Want bij een persoonlijk contact met de Propaganda zouden vele kleine hindernissen kunnen verwijderd worden, die bij een onvolmaakte briefwisseling steeds zouden blijven bestaan.

Intussen werd hem een gebied aangewezen, dat ten volle aan zijn aspiraties beantwoordde.

Er waren immers te Versailles twee Capucienen aan wie Mgr de Marion-Brésillac zijn besluit had bekend gemaakt: P. Ambrosius, Gardiaan, en de Novicenmeester P. Dominicus. Toevallig maakte de Gardiaan te Marseille kennis met de oudste van de gebroeders Régis, « homme très bon chrétien, dit-on, fort riche, armateur faisant le commerce sur les côtes de Guinée », welke hem sprak over Weida en Dahomey, waar geen enkele priester was. M. Régis zou volgaarne een mogelijk plan van evangelisatie aldaar persoonlijk steunen met al de invloed die hij bij de koning en het volk van Dahomey had verworven, en hij had zelfs herhaalde malen de Paters van de H. Geest naar Weida uitgenodigd; doch bij gebrek aan manschappen en wegens de talrijke sterfgevallen was de stichting van een missie immer uitgesteld geworden.

P. Ambrosius lichtte Mgr de Marion in, maar deze scheen er aanvankelijk weinig belang in te stellen. Totdat een paar maanden later ook de Novicenmeester er over schreef en hem sterk aanraadde M. Régis te Marseille even te gaan opzoeken. Hij deed het en na het onderhoud met M. Régis was hij volledig gewonnen voor Dahomey. M. Régis had hem verteld over de koning van Dahomey,

⁽¹⁾ « Pour prendre des informations nécessaires avant de pousser plus loin à l'intérieur ». Ib. p. 162.

die de blanken gunstig gestemd was ; over het volk, dat zeer barbaars was, maar gelukkiglijk de Fransen genegen ; over de pogingen van de Protestantse zendingen, welke hij door zijn invloed bij de koning voorlopig had kunnen verhinderen ; over zijn aandringen bij Libermann en Mgr Bessieux, die graag Weida hadden willen bezetten, maar steeds hadden moeten uitstellen ; over het contract van de Franse vloot-officier M. Bouet met koning Guezo in 1851, waarvan het art. 10 vrijheid en bescherming verzekerde voor de Franse missionarissen. (1)

Vol plannen en verwachtingen kwam Mgr de Marion in December 1855 naar Rome, waar hij den 4e Januari 1856 een gedetailleerd rapport indiende bij de Propaganda. Daarin schetste hij het verloop van zijn vorige onderhandelingen, zijn onderhoud met M. Régis, voegde er een drietal bijlagen bij over het contract Bouet-Guezo, over Dahomey en Weida, weerlegde enkele opwerpingen en vroeg ten slotte dat een afzonderlijke missie in het koninkrijk Dahomey aan hem zou toevertrouwd worden. (2)

Tot nu toe bleef alles bij een persoonlijke onderneming van Mgr de Marion-Brésillac. Desnoods was hij bereid alleen te gaan. Het liefst wenste hij toch een of twee gezellen om de missie in gang te zetten. En daarna ? Ook de voortzetting van de begonnen missie moest verzekerd worden.

Reeds in zijn brief van 23 Juni 1855 had hij zijn mening daarover geuit en in zijn rapport kwam de kwestie weer ter sprake. Het was immers evident dat hij alleen, of

(1) AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Rapport 4 Jan. 1856. Art. 10 : « Le Roi prend l'engagement de donner toute sa protection aux missionnaires français qui viendront s'établir dans ses états, de leur laisser l'entière liberté de leur culte, et de favoriser leurs efforts pour l'instruction de ses sujets ». Appendice n. 1.

(2) Ib.

zelfs met enkele medewerkers onmogelijk zou kunnen instaan voor de toekomst van het opzet. Hij antwoordde daarop dat zijn doel er enkel in bestond, afhankelijk van de Propaganda, alleen de eerste stoot te geven, het terrein te verkennen en de missie in gang te steken. Eens zo ver, zo meende hij, zou het niet veel moeite vergen om een of andere Congregatie of Societeit van priesters aan te lokken. (1) Om te beginnen zou een prievaat initiatief ruimschoots volstaan.

Het was Card. Barnabò die hem echter een nieuwe richting instuurde. En onder diens aansporing ontwierp Mgr de Marion de stichting van een eigen missie-seminarie om priesters te vormen voor de meest verlaten streken van Afrika en in 't bijzonder voor Dahomey.

Met een aanmoediging en een belofte van de Propaganda verliet hij Rome om in Frankrijk deze droom tot werkelijkheid uit te voeren. Zijn seminarie kwam tot stand te Lyon en tegen het einde van 1856 kon hij reeds de aanwerving melden van een paar priesters, waaronder vooral Augustin Planque, professor in de filosofie aan het Seminarie te Arras, hem met grote verwachtingen vervulde. Drie jonge aspirant-studenten bevolkten reeds zijn seminarie.

Doch zolang de Propaganda geen bepaald missiegebied aanwees, zou de recruteringsnoodzakelijkerwijze met buitengewone moeilijkheden gepaard gaan, daar sommige priesters-kandidaten zich voorlopig niet durfden aan te melden omwille van de vage situatie en de onzekere bestemming. De Propaganda had beloofd daarvoor te zullen zorgen. Er kwam echter geen nieuws hoewel Mgr de Marion herhaaldelijk aandrong.

Het stilzwijgen van Rome was uiterst pijnlijk en in het seminarie te Lyon ontstond onrust en twijfel. Mgr de Marion dacht dat wellicht moeilijkheden waren

(1) Ib. Zie : LELOIR, L., Marion de Brésillac, *Grands Lacs*, Namur 1939, p. 10.

opgerezen tegen het toekennen van Dahomey en verklaarde zich bereid deze beloofde missie prijs te geven voor gelijk welk ander gebied in Afrika, als dan maar een spoedige beslissing kwam om een einde te stellen aan de angst en de onzekerheid. ⁽¹⁾

Er kwam geen antwoord op deze brief van 3 Maart 1857 en ook bij een nieuwe instantie van 28 April gaf Rome geen teken van leven. ⁽²⁾

De Propaganda had haar belofte vervuld. Reeds op 14 Januari 1856 had ze geschreven naar Mgr Kobès om hem zijn opinie te vragen nopens de te nemen beslissing. Mgr Kobès antwoordde uit Dakar den 25e April en zond zijn brief naar de Algemeen Overste P. Schwindenhammer, die hem zou doorsturen naar Rome.

De Propaganda bleef echter wachten op dit schrijven. ⁽³⁾ Intussen bleef Mgr de Marion aandringen en, zonder aan Lyon iets te laten weten, herhaalde ze den 10e December haar vraag aan Mgr Kobès en stuurde hem een afschrift van de vorige brief van 14 Januari. Weer antwoordde Mgr Kobès op 23 Maart 1857: hij verheugde zich in de hulp van Mgr de Marion-Brésillac, gaf echter Dahomey weinig kans op slagen en stelde Sierra Leone voor, waar men trouwens dringend om katholieke missionarissen vroeg en de Dominikanen op zich lieten wachten. ⁽⁴⁾

Zo kwam het dat de Propaganda, als antwoord op Mgr de Marion's instantie van 3 Maart 1857, den 27e April

(1) « S'il y avait des obstacles à ce que la mission du Dahomey nous fût bientôt confiée, nous vous prions de nous en assigner une autre dans un des lieux de l'Afrique où le besoin des missionnaires se fait le plus sentir, sauf à nous charger plus tard du Dahomey si vous le désirez ». 3 Maart 1857, AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

(2) Ib. 28 April 1857.

(3) De brief van Mgr Kobès van 25 April 1856 bevindt zich nochtans in het archief van de Propaganda AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Vermoedelijk werd hij door P. Schwindenhammer pas later doorgestuurd.

(4) AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

de missie van Sierra Leone aanbood. ⁽¹⁾ De brief kwam niet aan en ongeveer terzelfder tijd, den 28 April, had Mgr de Marion opnieuw aangedrongen. De Propaganda, die meende dat haar antwoord intussen zou ter bestemming gekomen zijn, achtte het onnodig te antwoorden. En het was pas na een nieuw verzoek van Mgr de Marion (28 Augustus 1857) ⁽²⁾ dat hem eindelijk op het einde van September een kopie van de brief van 27 April met het voorstel van Sierra Leone werd toegezonden.

Mgr de Marion-Brésillac was opgetogen omdat hij eindelijk na dit lange wanhopige wachten zekerheid had, en met vreugde aanvaardde hij het aanbod. ⁽³⁾ Toch was het ook een zekere ontgoocheling, omdat hij al zijn verwachtingen gesteld had in Dahomey, waar hij zou kunnen werken onder niets dan primitieven en « wilden », terwijl hij in Sierra Leone ongetwijfeld zou af te rekenen hebben met al de miseries en tribulaties die aan een Europese kolonie verbonden waren. ⁽⁴⁾

Niettegenstaande alles had hij er moed op en zijn missionarissen met hem. De aanval zou beginnen.

2. *In Afrika*

Sierra Leone.

Een decreet van 13 April 1858 scheidde Sierra Leone af van het Vicariaat der beide Guinea om het als afzonderlijk Vicariaat toe te vertrouwen aan Mgr de Marion-Brésillac, die tot Apostolisch Vicaris werd benoemd. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Ib. Nota op de brief van Mgr de Marion (3 Maart 1857) : « 27 Aprile, Resp. : offrendogli la Missione di Sierra Leone ».

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ « Nous accepterons avec joie la mission de Sierra Leone ». Ib. 25 September 1857.

⁽⁴⁾ Vie abrégée, p. 223.

⁽⁵⁾ Jus Pont. VI^a, p. 280 CCX.

Het besloeg het gebied tussen de Rio Nuñez en de Kavally-rivier, met onbepaalde grenzen in het binnenland.

Den 4e November vertrokken twee priesters en een Broeder naar Freetown om er de oprichting van een missie voor te bereiden en het eerste apostolaat te beginnen. Enkele maanden later, na de zorg voor zijn seminarie te Lyon volledig overgelaten te hebben aan de kunde en de bekwaamheid van M. Planque, in wien hij een onbegrensd vertrouwen stelde, reisde Mgr de Marion den 11^e Maart zelf af uit Brest, in gezelschap van een priester en een Broeder.

Na een bewogen reis en veel oponthoud was de communiteit van Freetown rond half Mei voltallig : de Apostolische Vicaris, drie priesters en twee Broeders. Het was voldoende om een missie in gang te zetten. Voor Freetown zelf was het meer dan genoeg, zodat men reeds van meet af aan uitbreiding in het binnenland dacht. Twee van de priesters, M. Riocreux en M. Reymond, zouden alvast tegen het einde van de maand een expeditie ondernemen langs een dichtbij gelegen rivier, op drie dagreizen van Freetown, en de streek verkennen. Daar echter Riocreux ziek werd, kwam van de tocht niets terecht. ⁽¹⁾

De missionarissen waren op een zeer ongelukkig tijdstip te Freetown aangekomen. Er heerste een ongewone hitte en een droogte, zoals men sinds vele jaren niet meer had gekend. De regen wilde maar niet komen en de warmte was zwaar en stikkend. Soms merkte men wel een kleine wolkenverzameling op, men hoorde een dof dondergerommel en was er hoop op regen, doch dan kwam één enkele verzengende windvlaag die de wolk en de regenverwachting ineens deed verzwinden. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Vie abrégée, p. 258.

⁽²⁾ « La pluie n'arrive pas et la chaleur continue lourde, étouffante, comme celle d'une étuve. Les nuages se rassemblent un peu, le tonnerre gronde sourdement, on espère la pluie, et une seule rafale de vent brûlant emporte le nuage avec l'espérance de la pluie ». Brief Reymond. Vie abrégée, pp. 257-258.

Epidemieën braken uit. De zwarte bevolking werd geteisterd door de pokken, die tal van slachtoffers eisten, terwijl de gele koorts de blanken ongenadig uitroeide. ⁽¹⁾ Er was geen genade en het bleef duren.

De nauwelijks begonnen missie van Freetown ging er aan ten onder. In één maand tijd stierven alle missionarissen. Den 2e Juni viel het eerste slachtoffer na amper acht dagen ziekte: P. Riocreux. Drie dagen later volgde P. Bresson hem naar het graf. Den 13e bezweek Broeder Gratianus en de tweede Broeder, Eugeen, kon gelukkig nog gered worden door een onmiddellijke terugkeer naar Frankrijk. Mgr de Marion, die nog gezond gebleven was, dacht er aan de volgende maand een verkenningstocht te ondernemen naar Dahomey ⁽²⁾, maar nog vóór het einde van Juni was ook hijzelf (25 Juni) en P. Reymond (28 Juni) gestorven.

The White Man's Grave.

« Moesten de zee en haar klippen van dit jaar mijn laatste jaar maken, dan zult gij daar zijn om er voor te zorgen dat mijn werk geen schipbreuk lijdt », had Mgr de Marion vóór zijn afreis geschreven aan P. Planque. En de 33-jarige Vlaming ⁽³⁾, « intelligent, instruit, ferme et habile » — zo had de Stichter hem leren kennen en waarderen — zette door te Lyon met de kleine schare overgeblevenen: twee priesters, zes aspiranten en twee Broeders. Het Seminarie voor de Afrikaanse Missiën bleef in leven om de droom en de taak van Mgr de Marion en zijn gezellen voort te zetten.

⁽¹⁾ « La petite vérole décime la population noire, et le choléra ou plutôt la fièvre bilieuse, se changeant souvent en vomito negro (fièvre jaune) détruit la population blanche ». Ib.

⁽²⁾ Brief 18 Juni. GOYAU, G., *L'œuvre africaine des Missions de Lyon. L'Église en marche* II, p. 136.

⁽³⁾ Zie: GUILCHER, R., *Un ami des Noirs, Augustin Planque*, Lyon 1928; Id., *Un apôtre de l'Afrique au XIXe siècle*, Augustin Planque. RHM IV (1927), pp. 161-184, 359-390; V (1928), pp. 54-77.

De hoogste beproeving bracht geen wanhoop maar was een aansporing tot volharding. (1) Pius IX moedigde aan en ook Cardinaal Barnabò was over van vreugde en bewondering om deze standvastigheid. P. Planque voerde het testament van Mgr de Marion zorgvuldig uit. De Societeit kreeg haar Regel in de lijn van de onvoltooide schikkingen van de Stichter en het Seminarieging, over de moeilijkheden heen, groeiend de toekomst in.

Intussen zette P. Planque ook de onderhandelingen weer in voor de verwezenlijking van de dierbaarste droom van Mgr de Marion : Dahomey. Mgr. Kobès en P. Schwindenhammer uitten geen bezwaar en een decreet van de Propaganda richtte op 28 Augustus 1860 het Apostolisch Vicariaat van Dahomey op. (2) De nieuwe missie werd onder de leiding gesteld van P. Planque.

Dahomey. (3)

Het Apostolisch Vicariaat van Dahomey omvatte de kuststrook tussen de mondingen van Volta en Niger. Hoever het zich in het binnenland uitstreckte werd niet bepaald.

Te Lyon werden drukke voorbereidingen getroffen en reeds op 3 Januari 1861 vertrokken drie jonge priesters uit Toulon : een Italiaan, P. Borghero, een Fransman, P. Edde, en een Spanjaard, P. Fernandez. Te Freetown brachten ze een bezoek aan de tomben van Mgr de Marion-Brésillac en zijn ongelukkige gezellen. Het begon droevig, want ook P. Edde moest er ter aarde besteld worden. Daarna zetten Borghero en Fernandez de reis verder en kwamen den 18e April te Weida aan.

Was Sierra Leone nu berucht geworden om zijn moordend klimaat, het koninkrijk Dahomey was het

(1) APF XXXI (1859) p. 479.

(2) Jus Pont. VI^a p. 319, CCXLI.

(3) Zie : Dahomey (Speciaal nummer van Grands Lacs 1946) ; LAFFITTE, A., Le Dahomé. Souvenirs de voyage et de Mission, 6e éd., Tours 1883.

niet minder om zijn bloedige barbaarsheid en zijn rituele mensenhecatomben. Het verhaal van deze afgrijselijke tonelen schrikte P. Borghero geenszins af. Hij wilde naar de hoofdstad Abome om er de koning Glegle, die in 1858 zijn vader Guezo had opgevolgd, te groeten en van hem de vrijheid van godsdienst en van evangelisatie in zijn rijk af te smeken. Als hij dit kon verkrijgen en als daarbij de bekering van Dahomey of van een ander naburig rijk werkelijkheid kon worden, wat een vooruitzichten zou zulks niet bieden voor de kerstening en beschaving van het hele continent.

Hier zag hij immers de poort van Centraal-Afrika. Hier moest de penetratie in de binnenlanden een aanvang nemen. Daar lagen in het Noorden en het Oosten de twee uitgestrekte en machtige gebieden der Yoruba en Haussa op de weg naar Tombuktou en naar het T Chad-meer; daar moest men heen. En in het Westen het Ashanti-rijk met zijn hoofdstad Kumasi, die in verbinding stond met het binnenland tot Senegambië toe. P. Borghero wist reeds de helft van Afrika in zijn bereik. Wel zou men af te rekenen hebben met de Islam, maar zou ook voor deze godsdienst niet eens de tijd van verdwijnen aanbreken ? ⁽¹⁾

Hij ging naar Abome en werd er eervol onthaald door koning Glegle, die hem echter eerder beschouwde als een gezant van Napoleon III. Glegle scheen niet zeer in-

(1) « Nous ne connaissons pas les desseins de Dieu ; mais en jetant les yeux sur la carte de l'Afrique, il est aisé de voir que la conversion du Dahomey ou de quelque autre pays voisin aiderait puissamment à celle de toute l'Afrique Occidentale et serait un bon moyen de porter l'Évangile dans l'intérieur. Le Dahomey comme le Benin, se rattache par le Nord aux deux vastes royaumes, du Yarriba et du Haoussa. De là, les communications jusqu'à Tombouctou et au lac Tchad sont faciles. Il est vrai que, sur le versant boréal du Kong, la croix se rencontrera avec le croissant, mais celui-ci ne doit-il pas s'éclipser quelque jour ? A l'occident nous avons le grand royaume d'Achanti, dont la capitale Coumassie étend ses relations jusqu'à la Sénégambie. Si donc le christianisme s'enracine ici, il pourra facilement rayonner dans ces directions pour en éclairer les ténèbres... ». Brief P. Borghero 30 Sept. 1861. APF XXXIV (1862), pp. 231-232.

genomen met de terechtwijzing van de missionaris, want hij hield hem weken lang te Abome, praktisch in gevangenschap. Tot hij hem eindelijk terug liet gaan naar Weida, waar twee nieuwe missionarissen waren aangekomen.

Het enige resultaat voor de missie was een officiële verblijfstoelating in het Portugese fort te Weida en een belofte van godsdienstvrijheid voor de reeds gedoopten, doch tevens een verbod van bekering en doopsel voor de heidense onderdanen. ⁽¹⁾

Het was derhalve een teleurstelling. Alle hoop op de bekering van Dahomey en op de penetratie in de verdere binnenlanden verzwond en de droom van P. Borghero zou niet in vervulling gaan. Er bleef niets anders over dan zich op de kust te vestigen, er wat apostolaat uit te oefenen door onderwijs en ziekenzorg, en te wachten tot de omstandigheden voor een doorbraak gunstiger zouden worden.

Weida werd georganiseerd. P. Borghero ondernam zelfs enkele kleine verkenningstochten Westwaarts tot Porto Seguro en Oostwaarts langs Kutanu en Porto Novo naar Lagos en Abeokuta.

De moeilijkheden waren groot en de missionarissen weinig in getal. Nog geen 10 jaren na de stichting was het alsof de Dahomey-missie niet meer bestond: Weida moest verlaten worden omwille van de vijandigheid van de chefs, en de oorlog van 1870-71 die voor Frankrijk op een nederlaag was uitgelopen, deed de invloed en het prestige der Fransen op de Afrikaanse Westkust zo sterk afnemen, dat de zendelingen van Lyon omzeggens steriel werk leverden. Terwijl de Protestanten meer en meer vrij spel kregen.

⁽¹⁾ GOYAU, G., *o. c.*, p. 148. Zie de brieven van P. Borghero in APF XXXIV (1862), pp. 209-235, 153-156; XXXV (1863), pp. 8-48; XXXVI (1864), pp. 419 sq.; XXXVII (1865), pp. 83 sq. XXXIX (1867), pp. 109 sq., 232 sq.; LAFFITTE, A., *o. c.*, pp. 188 sq.

Dahomey was zo goed als mislukt en de penetratiepogingen waren in de kiem gesmoord. Zodat P. Planque naar andere en betere gebieden begon uit te zien voor de ijver van zijn missionarissen.

Toch werd Dahomey niet volledig opgegeven.

En wanneer, rond 1880, een grote penetratiebeweging zich uitbreidde, rukten ook de missionarissen van Lyon mede op. Naar het voorbeeld van hun collega's in Equatoriaal Afrika trokken ze ter verovering uit, in het spoor van de exploratoren, naar de binnenlanden van Centraal Afrika. ⁽¹⁾

(1) Zie de reisverhalen van de PP. Chausse en Holley, in MC XVI (1884), pp. 413 sq.; XVII (1885), pp. 16 sq.

BESLUIT. — DE MISSIE VAN GUINEA.

Intussen werkten de missionarissen van Senegambië en Gabon aan hun modelmissies Ngazobil en Ste-Marie du Gabon, en in de verschillende bijposten langs de kust.

Senegambië.

Nadat ten gevolge van de gewapende actie van Generaal Faidherbe, de rust hersteld was in Senegambië, dacht Mgr Kobès in 1862 weer aan de hervatting van de Ngazobil-missie. Zulks gebeurde werkelijk in Januari 1863. Kort daarop, den 6e Februari 1863, werd Senegambië als afzonderlijk Ap. Vicariaat van dit der beide Guinea afgescheiden. ⁽¹⁾

Mgr Kobès concentreerde zijn werkzaamheid op Ngazobil. In de omgeving van deze missiepost ontstonden dra ook enkele kristendorpen. En, door nieuwe moeilijkheden heen — hongersnood, oorlog, epidemie, de brand van Joal — ging het Ap. Vicariaat langzaam maar zeker een mooiere toekomst tegemoet.

Mgr Kobès stierf den 11e October 1872 en werd opgevolgd door Mgr Duret, die tegen nieuwe Islam-revoluties te kampen had. De Islam bleef immer de grote hinderpaal vooral voor de penetratie in de binnenlanden van Senegambië. Maar met ongeduld wachtten de missionarissen op betere tijden die hun deze penetratie zouden mogelijk maken. ⁽²⁾

Doch de onlusten luwden niet. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Jus Pont. VI^a, p. 385 n. CCLXXXVI.

⁽²⁾ « Quand donc viendra le moment où nous pourrons pénétrer chez les peuples de l'intérieur ! » MC V (1873) p. 617.

⁽³⁾ MC VI (1874) passim.

Op zijn beurt stierf Mgr Duret den 29e Dec. 1875. (1) Mgr Dubois, die hem opvolgde, had het eveneens hard te verduren. Want naast de beroerde tijden kwam nog de brand van Ngazobil den 8e Februari 1877 (2) en een epidemie te Gorée en Dakar in 1878. (3)

Toch begaf de moed niet en de penetratie-drang bleef ongestild. Den 31e Mei 1877 schreef P. Riehl nog over het eiland Mc Carthy, een belangrijk handelscentrum, 300 mijlen diep in het binnenland, en drukte de hoop uit dat daar ten minste een catechist zou geplaatst worden omwille van het grote belang « voor de evangelisatie van de binnenlanden van Afrika. » (4)

Doch er was een kentering ingetreden in de ideeën en de methodes. De tijd en de ervaring hadden wijsheid en voorzichtigheid aangekweekt. In de eerste jachtige jaren waren de missionarissen zonder enige ervaring naar Afrika gekomen en ze waren er te werk gegaan als « leerjongens die de zaken willen vooruitlopen en zich laten begoochelen door de eerste successen ». (5) Maar de harde realiteit had hun onstuimigheid ingetoomd.

Hun grootste verdienste is geweest dat ze hebben volgehouden, spijs alles, met als wegwijzer de hinderpalen en als aanmoediging « le faible progrès de quelques reprises ». (6)

Het binnenland trok hen steeds aan. Eensdeels, omdat ze meenden dat het klimaat er milder moest zijn, anderdeels, omdat ze na hun contact met de kustbevolking ervan overtuigd waren, dat de stammen van het binnenland veel gaver en moreel gezonder zouden voor-

(1) MC VIII (1876) pp. 88, 163-4, 189.

(2) MC IX (1877), pp. 213-216.

(3) MC X (1878), pp. 445-8.

(4) MC IX (1877), p. 432.

(5) « Des apprentis qui veulent aller trop vite et se font illusion dès les premières apparences de résultats ». BRIAULT, M., *o. c.*, p. 329.

(6) *Ib.*

komen. Sommigen waagden het werkelijk, maar hun illusie was groot toen ze dachten in betrekking gekomen te zijn met de onaangetaste rassen van het binnenland van Centraal-Afrika. Want in feite reikten hun verste tochten amper een vijftigtal kilometer ver. ⁽¹⁾

Het voornaamste was echter, al slaagden ze er niet in het te verwezenlijken, hun drang naar het binnenland. «*L'intérieur des terres*». Ze reikhalsden er naar als naar het land van belofte, en het is ten slotte deze drang die de kiem was van de latere penetratie-successen.

Gabon.

Den 9e September 1865 werd een heel gebied ten Zuiden van Gabon van het Vicariaat losgemaakt en de Apostolische Prefectuur van Kongo heropgericht. Na Ngazobil en Gabon ontstond nu een derde centrum: Landana. Het was een stap dichterbij Kongo. ⁽²⁾

Te Gabon koesterde de te vroeg oud geworden en versleten bisschop, Mgr Bessieux, nog steeds zijn jonge penetratie-droom. En wanneer in 1873, na de nederlaag op Duitsland, de Franse Regering er aan dacht de post van Gabon op te geven en reeds maatregelen nam om dit plan uit te voeren, antwoordde Mgr Bessieux aan de Admiraal-Gouverneur van de Atlantische vloot, die hem daarvan op de hoogte bracht en zijn diensten aanbood voor de evacuatie van het personeel en het materiaal van de missie: «*Admiraal! We staan hier voor een poort die toegang geeft tot een continent en die eensdaags zal opengaan. Laten we blijven!*» ⁽³⁾ De Missie bleef en ook de Franse post werd behouden.

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 203.

⁽²⁾ Zie Tweede deel.

⁽³⁾ DE WITTE, J., *Un Explorateur et un Apôtre du Congo français* Monseigneur Augouard, Archevêque titulaire de Cassiopée, Vicaire Apostolique du Congo français. Sa Vie, ses Notes de voyage et sa Correspondance. Paris 1924, p. 11; GRANIER, M., *o. c.*, pp. 104-105; BRIAULT, M., *o. c.*, p. 529; BERGER, A., *Une noble figure missionnaire, Mgr Bessieux (1803-1876)*, RCA III (1948), pp. 380-391.

Mgr Bessieux leidde te Ste-Marie een teruggetrokken ascetisch leven van gebed en versterving. De administratie van het vicariaat liet hij over aan P. Le Berre.

P. Le Berre zag duidelijk de voortekenen en de eerste verschijnselen van een nieuwe tijd die in aantocht was voor Equatoriaal-Afrika. Met aandacht volgde hij de gebeurtenissen, die voor de missie van het allergrootste belang waren. Want, we zijn niet gekomen voor de kustbewoners alleen, schreef hij, maar voor al de volkeren van de nog onverkende streken van Afrika. Hij wist dat de onverschrokken exploratoren door de Voorzienigheid uitgestuurd waren om de weg te banen voor de missionarissen, die dan ook niet mochten blijven stilstaan. De ontdekkingen in Equatoriaal-Afrika waren voor hem een spoorslag. ⁽¹⁾

Dan ging de poort open. Mgr Bessieux zou nog het voorspel beleven en wanneer de Brazza op het einde van October 1875 te Gabon aankwam om zich voor de Ogowe-exploratie gereed te maken, bereidde hij zich reeds voor op de dood.

Maar zijn opvolger, Mgr Le Berre, zou de gemeenschappelijke penetratie-droom naar de verwezenlijking voeren. ⁽²⁾

(1) Brief VAN P. LE BERRE, 1 Maart 1873 : « Ce n'est pas seulement pour les indigènes du littoral, c'est pour ces peuples entiers des régions encore inexplorées de l'Afrique et plongées dans les ténèbres de la mort. De hardis explorateurs semblent amenés par la Providence pour ouvrir les voies aux missionnaires. Il suffit de rappeler ici le souvenir de ces voyageurs célèbres dont les noms marquent de glorieuses conquêtes dans le domaine de la géographie et de l'ethnographie du continent africain... Resterons-nous en arrière ? La découverte des sources du Nil aurait-elle un intérêt plus propre à passionner que l'extension toujours croissante du royaume de Jésus-Christ et la conquête des âmes ? ». APF XLV (1873), p. 231.

(2) Zie Tweede Deel.

TWEEDE AFDELING.

VANUIT HET NOORDEN.

Na de beschrijving van de penetratie-plannen en -pogingen vanaf de Westkust, onderzoeken we thans de geschiedenis der penetratie die vanuit het Noorden beraamd en ondernomen werd, hetzij doorheen de Sahara, hetzij langs de Nijl.

Aldus behandelen we in een eerste hoofdstuk het drama van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, en vervolgens, in het tweede hoofdstuk, de Apostolische Prefectuur of Delegatie van de Sahara en Soedan.

HOOFDSTUK I.

Het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika.

Hier gaat het over een heldenperiode die ongelukkig in de geschiedschrijving van de moderne Afrikaanse missies te veel verwaarloosd wordt.

Rond het midden van de 19^e eeuw, lang nog vóór de grote exploratiereizen, trokken missionarissen uit ter verovering van de ongekende en onverkende gebieden van Centraal- en zelfs van Equatoriaal-Afrika. De hinderpalen en moeilijkheden waren echter te groot in verhouding tot de krachten en de middelen waarover de missionarissen beschikten, zodat dezen er niet in geslaagd zijn hun stoutmoedige droom, de penetratie en evangelisatie van binnen-Afrika, te verwezenlijken.

In deze geschiedenis kunnen we drie perioden onderscheiden :

1. de missionarissen die rechtstreeks door de Propaganda uitgezonden werden ;
2. het vicariaat onder het « Marienverein » ;
3. de wederopname door Daniel Comboni.

§ 1. DE PROPAGANDA.

1. *Het ontstaan van het Vicariaat.*

De geschiedenis van de eerste perioden van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika is nog steeds het voorwerp van veel verwarring en op vele punten worden tal van onverantwoorde meningen verspreid en onnauwkeurigheden overgenomen.

Het begint reeds met de kwestie over de oorsprong van deze missie. ⁽¹⁾ Wie valt de eer te beurt de stichting van het Vicariaat van Centraal-Afrika bij de Propaganda te hebben uitgelokt? Sommigen noemen de Poolse Jezuiet Maximiliaan Ryllo, een missionaris in Syrië die in 1845 benoemd werd tot Rector van het Collegium

⁽¹⁾ OTTO, J., Gründung der neuen Jesuitenmission durch General Pater Johann Philipp Roothaan, Freiburg 1939, p. 238 n. 197, beweert dat de enige bruikbare en betrouwbare schets te vinden is in het boek van CZERMINSKI, M., O. Maksymilian Ryllo (S. J.) Misyonarz Apostolski, 2 dl., Krakow 1911-1912, II pp. 210-330: « Sie beruht auf dem meist ungedruckten Briefwechsel der ersten Missionare. Was sonst bis in die neueste Zeit über die Gründung geschrieben wurde, ist voller Fehler und Irrtümer ». P. Otto maakt geen melding van TAPPI, G., Cenno Storico della Missione dell' Africa Centrale, Torino 1894. Dit werk wordt nochtans door Czerminski zelf aangehaald en is wat de oorsprong van het Apostolisch Vicariaat betreft, even betrouwbaar. Wij hebben het geluk gehad het Propaganda-Archief in te zien, hetgeen ons in de gelegenheid heeft gesteld tal van valse beweringen te weerleggen, leemten aan te vullen en ten slotte de eerste periode van deze geschiedenis te reconstrueren.

Onlangs verscheen over dit Vicariaat een zeer nuttige en gedetailleerde bibliografie: SANTANDREA, St., Bibliografia di Studi Africani della Missione dell' Africa Centrale, Verone 1948, pp. 111 sq.

Urbanum de Propaganda Fide te Rome ⁽¹⁾; anderen kennen de eer toe aan Annetto Casolani, kanunnik te Malta en oud-leerling van het Propaganda-College; ⁽²⁾ anderen weer verdelen de verdienste onder deze beiden. ⁽³⁾

Het is waar dat P. Ryllo in zijn brieven aan de Generaal-Overste herhaaldelijk aandrang op het vormen van missionarissen voor Egypte en de Mahommedaanse gebieden van Afrika. ⁽⁴⁾ Hij schijnt in Syrië kennis gemaakt te hebben met een Katholieke handelaar die in Soedan handel had gedreven in ivoor; deze zou hem tal van interessante bijzonderheden medegedeeld hebben omtrent de toestand en de levenswijze van de zwarte inboorlingen, van wier ontvankelijkheid voor beschaving hij zich had kunnen vergewissen ⁽⁵⁾.

Er is geen spoor van een dergelijk voorstel van Ryllo aan de Propaganda.

Het eerste document is van de hand van de Maltese kanunnik A. Casolani. Deze legde immers een niet geringe belangstelling aan den dag voor de aardrijkskunde en de ontdekkingsreizen. Te Malta bevond hij zich trouwens in een bevoorrechte positie. De stad was een centrum voor het verkeer en de handel met het nabije Oosten en Noord-Afrika, zodat het hem niet moeilijk viel in betrekking te komen met exploratoren en handelsreizigers en bij hen overvloedige gegevens te

⁽¹⁾ Aldus: JM I (1852), p. 3: « Es war der Gedanke P. Ryllo S. J. den Versuch zu wagen »; MITTERRUTZNER, J., Dr Ignaz Knoblechter, Apostolischer Provicar der katholischen Mission in Central-Africa, Brixen 1869, p. 104: « Von ihm (Ryllo) stammt der kühne Gedanke Mittelafrika zu bekehren »; DICHTL, J., Der Sudan, Graz, 1884, pp. 336-337; « der Urheber der Mission »; COMBONI, SCHWAGER, etc.

⁽²⁾ TAPPI, C., *o. c.*, p. 26; Guida delle Missioni Cattoliche, Roma 1935, p. 224: « ideata da Mons. Casolani ».

⁽³⁾ GRANCELLE, M., Mons. Daniele Comboni e la Missione dell'Africa Centrale, Verona 1932, p. 23: « va diviso tra Ryllo e Casolani ».

⁽⁴⁾ CZERMINSKI, M., *o. c.*, II pp. 219 sq.

⁽⁵⁾ COMBONI, D., Le Vicariat Apostolique de l'Afrique Centrale, Cairo 15 Febr. 1870. Ms te Kartoem, kopie in AV, eerst gepubliceerd in APF XLIII (1871), pp. 108-123, en daarna, herzien en aangevuld in APF L (1878), pp. 35-58, 204-228, en in MC IX (1877) en X (1878).

verzamelen omtrent de ongekende en onbeschreven streken, die zij bezocht en bereisd hadden.

Casolani werkte zelfs aan een studie over de geografie van Centraal-Afrika. (1) Dit bracht hem in contact met de reisverhalen en boeken van de meeste exploratoren en reizigers. Ook het werk van de Bohemer-koopman Ignaz Pallme, die in 1838 en 1839 Darfur en Kordofan had bezocht, viel hem in handen. (2) Daarin trok de schrijver de aandacht op de naïeve eenvoud van de inboorlingen, maar wees tevens op het gevaar van de Islaminsijpeling, wat hem deed besluiten tot de opportuniteit en de noodzakelijkheid van een onmiddellijke missie-poging bij deze volkeren. Straks immers kon het te laat zijn, want waar de Islam zich eens had vastgeankerd, daar bleek geen macht op aarde nog in staat de opinies en de harten te doen keren naar het kristendom.

Bij een bezoek aan Rome in 1844 (3) had Casolani de gelegenheid met Cardinaal Frasoni, Prefect van de Propaganda, van gedachten te wisselen omtrent de evangelisatie-mogelijkheden in Centraal-Afrika, en liet hem zelfs een uittreksel na uit het boek van Pallme. (4)

(1) TESCAROLI, C., Nel primo Centenario della Missione dell'Africa Centrale, in *Osservatore Romano* van 31 Oct. 1948, schrijft dat Casolani, « aveva compiuto diversi viaggi di esplorazione nell'Africa ». Zulks is zeer onwaarschijnlijk. Casolani reisde wel in Klein-Azië, maar er is geen enkele aanduiding van een reis in Afrika. Hijzelf spreekt enkel van informaties opgedaan uit boeken of uit de mond van handelsreizigers.

(2) PALLME, J., Beschreibung von Kordofan, Stuttgart 1843; in Engelse vertaling: *Travels in Kordofan*, London 1844. Zie PAULITSCHKE, o. c., p. 91.

(3) TAPPI, C., o. c., p. 26, gewaagt zelfs van een Memorandum van Casolani omstreeks 1840. Andere auteurs nemen dit over: CAPOVILLA, A., in *Riv. UMCI* 1925, p. 227; BINI, P., in *Rev. Ill. de l'Expos. Miss. Vaticane* II n. 5 (15 Febr. 1925), p. 146; MONNENS, TH., Les Grandes Heures de l'Afrique, in *Grands Lacs* LII n. 5-6 (1 Maart 1936), p. 269. Van het bestaan van een dergelijk Memorandum hebben we in AP geen spoor gevonden; de Propaganda zelf maakt er ook geen allusie op.

(4) Estratto di un libro che ha per titolo *Viaggi in Kordofan, compresa una descrizione dell'Egitto etc. delle maniere e costumanza degli abitanti*. AP SO n. 968 (1846), ff. 17-18; Acta n. 209 (1846) f. 22 (Sommario I). Volgens CZERMINSKI, M., o. c., p. 221, is het van een onbekende. Het originele document in AP SO

De Propaganda stond niet onverschillig tegenover deze suggesties en, met het inzicht inderdaad over te gaan tot de oprichting van een missie, drong ze op 12 December 1844 bij Casolani aan om verdere schriftelijke inlichtingen en nuttige notities omtrent de binnenlanden van Afrika en speciaal Kordofan. ⁽¹⁾

Dezelfde maand nog antwoordde Casolani. Hij beloofde eerlang uitvoerige informaties en een kopie van de studie waaraan hij werkte. Hij schreef tevens dat het niet bepaald om Kordofan zou gaan, maar over de gebieden gelegen tussen dit Rijk en Darfur, de Prefectuur van Tripoli, het Vicariaat Tunis, het bisdom Algiers, het Apostolisch Vicariaat van Guinea en de Maanbergen: een immense oppervlakte die vele Rijken omvatte, waaronder voornamelijk « Bournou, Niffe, Houssa, Bambara ed il tanto decantato Timbuctu ». Men zou er te doen hebben met twee soorten mensen: de negers, volslagen heidenen, maar rijp voor de beschaving en het kristendom, en de Arabieren en Moren, die zich daar sinds de 10^e eeuw hadden vastgezet en bijna de helft van het hele gebied onderworpen hadden. Bij deze laatsten zou het apostolaat moeilijker vallen, daar ze over 't algemeen de Islam aankleefden, hoewel niet zo fanatiek als hun geloofsgenoten in Turkije. De veiligste weg voor de penetratie daarheen was deze vanuit Tripoli, zodat het wenselijk zou zijn de te vormen missie aan te schakelen aan de Prefectuur van Tripoli, die de basis moest worden voor de penetratie en de evangelisatie van Centraal-Afrika. ⁽²⁾

Daarop richtte de Propaganda zich in een brief van

is inderdaad niet ondertekend, maar het geschrift verraadt de hand van Casolani. Het is niet zozeer een uittreksel uit het boek van Pallme, maar schijnt het klad te zijn van een onafgewerkt rapport, geschreven na lezing van Pallme's werk.

⁽¹⁾ AP LD n. 331 (1844) f. 919.

⁽²⁾ AP SO n. 968 (1846) ff. 21-24; Acta n. 209 (1846) ff. 22v-23 (brief van 25 December 1844). Sommario II.

23^e Januari tot de Apostolische Prefect van Tripoli, P. Venantius a S. Venantio, om diens mening te vernemen omtrent het nieuw initiatief. ⁽¹⁾ P. Venantius was dit plan niet ongenegen en in twee opeenvolgende brieven van 6 Februari en 4 April 1845 schetste hij, naar gegevens uit het archief van de Prefectuur, de vroegere penetratie-pogingen in Centraal-Afrika, gaf enkele praktische wenken en beschouwingen en drukte ten slotte zijn overtuigde hoop uit dat ditmaal een missie-expeditie in Bornu met succes zou bekroond worden. ⁽²⁾

Den 5^e Juni 1845 stuurde Casolani zijn beloofde studie: ⁽³⁾ een verzameling van allerhande gegevens, welke hij geput had uit betrouwbare publicaties van de jongste ontdekkingsreizigers, aangevuld en vervolledigd met wat hij mondeling had kunnen vernemen van verwanten en vrienden uit Malta, die verscheidene van de beschreven gebieden of de aanpalende gewesten hadden bezocht.

Deze «Descrizione» bevatte vooreerst een uitgebreide informatie over de algemene geografie, geschiedenis, staatkunde en ethnografie van de streken ten Zuiden van de Sahara, tussen de Guinea-kust en het T Chad-meer. Vervolgens beschreef Casolani elk Rijk afzonderlijk om ten slotte over te gaan tot het onderzoek van de mogelijkheden van evangelisatie.

Twee toegangswegen boden zich aan: Noord-Afrika en de Atlantische kust, allebei echter niet zonder moeilijkheden en gevaren. De laatste weg bleek, zoniet onmogelijk, dan toch de moeilijkste te zijn, zodat bij een gebeurlijke missie-penetratie het veiligste zou zijn vanuit

⁽¹⁾ AP LD n. 332 (1845) f. 40.

⁽²⁾ AP SO n. 968 (1846) ff. 79-82; Acta n. 209 (1846) f. 36-37 (Sommaro n. IV en V).

⁽³⁾ Descrizione rimessa all'Emo Prefetto dal Canonico Casolani de' Paesi dell'Africa, situati fra il Gran Deserto ed i Monti della Luna. Malta 5 Giugno-1845. AP SO, Ib. ff. 27-77; Acta Ib. ff. 23-35 (Sommaro n. III).

Tripoli te vertrekken. Het kwam er echter op aan met omzichtigheid en overleg te werk te gaan ; de missionarissen mochten de ware reden van hun tocht niet bekend maken, ten einde de achterdocht en de oppositie van de Muzelmannen te ontwijken, en — daar wees ook P. P. Venantius op ⁽¹⁾ — moesten zich derhalve doen doorgaan als gewone reizigers, vakkundigen of artsen.

Het kwam Casolani voor dat Gadamis een zeer geschikt punt zou zijn als verzamelplaats en basis voor de onderneming. Immers van daaruit bestond een bestendige communicatie met Centraal-Afrika, door middel van mindere karavanen die gestadig heen en weer reisden door de Sahara, en de grote expedities die tweemaal 's jaars de verbinding met Tombuktu verzekerden. Nadat de missionarissen derhalve te Gadamis de gunst en het vertrouwen van de handelslui zouden aangetrokken hebben, zouden ze zich zonder moeite bij een van deze handelskaravanen kunnen aansluiten. En eens in Centraal-Afrika, zouden ze dra aanzien en achting verwerven bij de bevolking door hun kennis van de geneeskunde, hun caritatief werk en door onderricht in de meest nodige en nuttige ambachten, waartoe de hulp van enkele vurige en in dergelijke vakken bekwame lekenapostelen zeer gewaardeerd zou zijn. Dit was de weg naar de beschaving van Centraal-Afrika en naar het kristendom.

Ten slotte herhaalde Casolani zijn voorstel om de Apostolische Prefectuur van Tripoli uit te breiden tot de Sahara en heel Centraal-Afrika, alsmede de penetratiepoging onder de speciale leiding te plaatsen van een ervaren Apostolisch Vicaris met bisschoppelijk karakter.

De « *Descrizione* » van Casolani draagt de sporen van de toenmalige vaagheid en onzekerheid in de aardrijkskundige kennis van Afrika. Rijken en steden worden

⁽¹⁾ In zijn brief van 4 April : « *Facilissimo poi il poterci andare sotto l'aspetto di qualche arte meccanica, o medica* ». AP SO n. 968 (1846) f. 82 ; Acta n. 209 (1846) f. 37.

dooreen vermengd en er zijn nog vele leemten en onnauwkeurigheden.

Er wordt Casolani aangewreven dat hij de Oostelijke gewesten opvallend naar het Westen zou verschoven hebben, daar hij zogezegd de gebieden ten Noorden van de Nijlbronnen bedoelde en in feite de beschrijving gaf van het hinterland van West-Afrika of Boven-Guinea.⁽¹⁾

Dit is onjuist. Weliswaar was het initiatief ontsproten naar aanleiding van Pallme's boek over Kordofan en aanpalende gebieden en gaf Casolani als Zuidergrens van zijn Centraal-Afrika de Maanbergen aan, welke men in Oost-Afrika meende te mogen zoeken, zodat men eerder en terecht een studie over de Oostelijke gewesten van Midden-Afrika zou moeten verwachten; doch in zijn brief van 25 December 1844 had Casolani reeds uitdrukkelijk medegedeeld dat zijn werk niet zou gaan over Kordofan, maar bepaald over de Afrikaanse binnenlanden tussen Darfur, Noord-Afrika en de Maanbergen.⁽²⁾

De verwarring is ongetwijfeld veroorzaakt door de aanduiding der Maanbergen als Zuidergrens van de beschreven gebieden. Doch als we nagaan wat Casolani precies bedoelde met deze « Monti della Luna » kan van een verschuiving van Oost naar West geen spraak meer zijn. De Maanbergen noemt hij immers een ononderbroken keten van hoogvlakten die loopt van Oost-naar West-Afrika, met inbegrip van de Sierra Leone-bergen en de Futa Djallon.⁽³⁾ Casolani situeerde trouwens zelf de

⁽¹⁾ OTTO, J., *o. c.*, p. 239, n. 204.

⁽²⁾ « I luoghi sui quali intendo relatare non sono precisamente il Kordofan, ma quelli bensì che da un lato confinano con quel paese e Darfur e terminano all'Occidente in vicinanza dei paesi soggetti alla giurisdizione spirituale del Vic. Ap. della Guinea, e che da settentrione toccano colla Pref. di Tropoli, col. Vic. di Tunisi e colla Diocesi di Algeri, e si estendono a mezzo giorno fino ai Monti della Luna dietro ai quali il terreno è finora quasi interamente sconosciuto ». AP SO n. 968 (1846) f. 23; Acta p. 209 (1846) f. 23.

⁽³⁾ « Una non interrotta catena de Monti della Luna traversa questo paese dall'Oriente all'Oceano; cominciano dalla costa Atlantica (fuori dei limiti di queste contrade); verso la Colonia di Sierra Leone, portano colà il nome di Leoni.

ligging van zijn Centraal-Afrika nog nader : « tussen het Tchad-meer en de landen van de Guinea-kust, tussen de Sahara-woestijn en de Maanbergen, d. i. tussen 15° O. L. en 4° W. L. , 8° en 16° N. B. ⁽¹⁾

Casolani gaf dus blijk van een betrekkelijk juiste kennis van de ligging der door hem beschreven gebieden. En de verwarring die sommigen menen te ontdekken, schijnt alleen een kwestie van een naamverschil te zijn.

We zouden ons nog kunnen afvragen met welk recht Casolani dit deel van Afrika Centraal-Afrika mocht noemen. Die benaming was volledig verrechtvaardigd. Immers, wanneer we een oogslag werpen op de kaart van Afrika, daarbij bedenkend dat in dien tijd het Zuidelijk gedeelte eerder als een aanhangsel werd beschouwd, daar het bijna geheel onbekend was gebleven, — « quasi interamente sconosciuto », schreef Casolani, — dan vinden we het Tchad-meer ongeveer in het midden van het continent ⁽²⁾ en komt het geenszins abnormaal voor de gewesten rond dit meer Midden-Afrika te noemen.

De Propaganda besloot het te wagen. Er was veel kans op slagen en elk uitstel zou daarbij een onherstelbaar verlies kunnen betekenen. Te meer daar Casolani in de brief die zijn « Descrizione » begeleidde, de Cardinaal-Prefect op de hoogte bracht van het gerucht als zou de Anglikaanse bisschop van Malta voornemens zijn Protestantse zendelingen naar Centraal-Afrika te sturen. ⁽³⁾

Traversando indi i Paesi di Futa Giallo e di Kankan... Più verso l'Oriente si dividano alquanto... s'innalzano di nuovo nella parte meridionale della gran pianura di Housa... massima altitudine al Sud del Regno di Bonoa ». Descrizione. Deze opvatting van Casolani is trouwens niet zo buitengewoon, vermits de Midde-eeuwse geografen eveneens de Maanbergen in het Westen plaatsten, bij de Atlantische Kust. Cfr SIMAR, TH., La géographie de l'Afrique Centrale dans l'Antiquité et au Moyen âge. RC III (1912-1913), p. 293.

⁽¹⁾ Descrizione.

⁽²⁾ « Il Lago Tchad, quasi nel centro dell'esteso continente Africano ». Ib.

⁽³⁾ Ib.

In dit geval zou het verschuiven van de zaak alleen voor gevolg hebben dat een nieuwe hinderpaal zou komen in de weg te staan om de missie wellicht meer last en grotere moeilijkheden te berokkenen dan deze welke men van de Islam mocht verwachten.

Aan Casolani werd gevraagd of hij bereid was zelf de leiding van de onderneming op zich te nemen en of hij desgevallend ook dacht te Malta vrijwilligers te zullen vinden om hem te vergezellen. ⁽¹⁾ Casolani stelde zich volledig ter beschikking van de Propaganda, in de hoop te Malta inderdaad de nodige gezellen te kunnen vinden, doch tevens aandringend opdat de hulp van de Jezuïeten zou ingeroepen worden, zonder dewelke hij de gewaagde penetratie niet zou durven aangaan. ⁽²⁾

Op deze wens van Casolani ingaande vroeg Cardinaal Frasoni aan P. Roothaan, Generaal-Overste der Orde, enkele zijner onderdanen af te staan voor de missie « tussen de Grote Woestijn en het Maangebte ». ⁽³⁾ Doch het gebrek aan beschikbare manschappen alsmede de zeer geringe kans op succes, deed P. Roothaan afwijzend antwoorden. ⁽⁴⁾ 's Anderdaags echter voegde hij bij deze brief van 3 September, na rijper overleg, een nota met het voorstel van een verkenningstocht — « per vedere se e come » —, waartoe hij geen geschikter persoon meende te kunnen aanbieden dan de Poolse Pater Maximiliaan Ryllo, Rector van het Propaganda-College. Ryllo was immers jarenlang als missionaris werkzaam geweest in Syrië, sprak vloeiend Arabisch en was vertrouwd met de zeden en gebruiken van de Mohammedanen; hij was daarbij kloek van gestel, gezond, onverschrokken, taai en vol apostolische ijver. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ AP LD n. 332 (1845) ff. 470v-471. Brief 12 Juli.

⁽²⁾ AP SO n. 968 (1846), pp. 83-84; Acta n. 209 (1846), f. 37-37v. Brief van 5 Aug. 1845.

⁽³⁾ AP LD n. 332 (1845), f. 607. Brief van 22 Aug. 1845.

⁽⁴⁾ AP SO n. 968 (1846) f. 85; Acta n. 209 (1846) ff. 37v-38. Brief van 3 Sept. 1845.

⁽⁵⁾ AP SO f. 85; Acta f. 38. Foglio aggiunto.

Dit wijze voorstel vond bijval. P. Ryllo werd aangesproken en verklaarde zich aanstonds bereid. Aan P. Venantius werden de laatste informaties gevraagd omtrent Gadamis en de mogelijkheden van een exploratieris naar Midden-Afrika door een of twee missionarissen.⁽¹⁾ De verstrekte informaties waren gunstig.⁽²⁾ En ten slotte werd in de Congregatio Generalis van 26 Januari 1846⁽³⁾ besloten tot de voorgenomen verkenningstocht, onder leiding van Casolani, die als Apostolisch Vicaris met bisschoppelijk karakter de jurisdictie zou bekomen over de Sahara en Centraal-Afrika. In de audiëntie van 1 Februari 1846 keurde Gregorius XVI deze beslissing goed⁽⁴⁾ en twee maanden later werd een decreet uitgevaardigd door de Propaganda (30 Maart) en verscheen een Pauselijke Breve (3 April) waarbij het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika tot stand kwam.⁽⁵⁾

Voor Casolani hield de beslissing van de Propaganda een dubbele verrassing in.

Eerstens was, in tegenstelling met wat hijzelf had voorgesteld, een afzonderlijk Vicariaat opgericht, dat helemaal onafhankelijk was van Tripoli.

Vervolgens omvatte de nieuwe circumscriptione veel ruimere gebieden dan hij had verwacht. Het Vicariaat kreeg immers als Oostergrens het Apostolisch Vicariaat van Egypte en de Prefectuur van Abyssinië,⁽⁶⁾ zodat

(1) AP LD n. 332 (1845), f. 637. Brief van 12 Sept. 1845.

(2) AP SO n. 968 (1846), ff. 89-90; Acta n. 209 (1846), f. 38-38v. Brief 2 October.

(3) Gewoonlijk wordt een verkeerde datum aangegeven: 26 December 1845 (TAPPI, COMBONI, OTTO, CZERMINSKI, DICHTL, MITTERRUTZNER, MONNENS, enz.), AP SO en Acta (resp. f. 15 en 16): « In Congregatione Generali de Propaganda Fide habita die 26. Januarii anno 1846, etc. ».

(4) Ib. « Ex Audientia Ssmi die 1 Februarii, etc. ».

(5) Het Decreet S.C.P.F. in AP LD n. 333 (1846 I) f. 286-287. De Breve in: Jus Pont. V p. 361 CCLXVIII.

(6) De Ap. Pref. van Abyssinië had geen bepaalde grenzen: Ze omvatte « Abyssinië en aanpalende gewesten ». Zodat de Oostgrens van het Ap. Vic. van Centraal-Afrika eveneens onbepaald bleef.

niet alleen Westelijk Soedan maar ook Oost-Soedan er in begrepen was. Tot nog toe was alleen in het uittreksel van Pallme's « Reizen in Kordofan » even spraak geweest van Darfur, Kordofan, Sennaar, Nuba, Kodero, Shilluk, Runga, Kulla, Dongola, enz., en ook bij zijn eerste schrijven aan Casolani had Cardinaal Frasoni speciaal Kordofan vernoemd, doch sindsdien was, naar aanleiding van Casolani's antwoord en zijn « Descrizione », alle aandacht afgeleid geworden naar Westelijk Soedan. Zodat de zaak enkel in dien zin en met de woorden van Casolani zelf aan de Congregatio Generalis was voorgelegd geworden. ⁽¹⁾ Op deze gegevens had de Propaganda dan haar beslissing getroffen.

Het decreet en de Breve verruimden nu het gebied. Om welke motieven en door wiens toedoen de streken ten Oosten van het Tchad-meer aan het Vicariaat werden toegevoegd, blijft ons onbekend. Wel beweert Grancelli dat zulks geschiedde op aandringen van Casolani ⁽²⁾ en we vinden in het Archief van de Propaganda inderdaad een latere nota die dit uitdrukkelijk beweert ⁽³⁾, doch een brief van Casolani zelf schijnt deze mogelijkheid volledig uit te sluiten. Casolani schrijft inderdaad dat de Propaganda om billijke redenen de grenzen

⁽¹⁾ « I luoghi sui quali s'invocano le provide cure dell'Eminenze VV. RR. sono precisamente quelli che da un lato confinano col Kordofan e Darfur, e terminano all'occidente in vicinanza dei Paesi soggetti alle giurisdizione de Prefetto Apostolico delle due Guinee, che da settentrione toccano la Prefettura di Tripoli il Vicariato di Tunisi e la Diocesi di Algeri, e si estendono a mezzogiorno fino ai Monti della Luna, dietro ai quali il terreno è finora quasi intieramente sconosciuto ». AP Acta n. 209 (1846) f. 12 ; letterlijk overgenomen uit Casolani's brief van 25 Dec. 1844, AP SO n. 968 (1846) f. 21 ; Acta n.209 (1846) f. 22v. Zie p. 132 n. 1.

⁽²⁾ *O. c.*, p. 23.

⁽³⁾ « A richiesta di Mons. Casolani nel Decreto di erezione e in conseguenza nel Breve Ap. fu estesa la missione dell'Africa Centrale anche al Kordofan... » Deze nota SRC Afr. Centr. 4 (1848-1857) is niet ondertekend, maar is klaarblijkelijk van de hand van de mutant Rinaldini die slechts na de oprichting van het Ap. Vic. van Centraal-Afrika naar Rome werd uitgenodigd om dit ambt in de Propaganda waar te nemen (3 October 1846) : AP LD 334 (1846 II) f. 1007.

anders bepaalde dan hijzelf had voorgesteld « nl. door enerzijds het Vicariaat af te zonderen van Tripoli en anderzijds de gebieden ten W. van het T Chad-meer, die hij steeds buiten bespreking had gelaten, bij de nieuwe missie te voegen ». (1)

We menen echter te mogen veronderstellen dat P. Ryllo aan deze wijziging wellicht niet totaal vreemd moet geweest zijn. Tappi beweert het uitdrukkelijk dat Ryllo « zijn mening te kennen gaf aan Paus Gregorius XVI en aan de Cardinalen van de Propaganda, en aldus bewerkte dat het Ap. Vicariaat nieuwe grenzen en ook een nieuwe betekenis toegewezen kreeg ». (2) Zodat we P. Ryllo in deze zin de mede-stichter van de Centraal-Afrika-missie en de initiator van de Nijlmissie zouden mogen noemen. (3)

2. Mgr Annetto Casolani.

Tegen het einde van April was Casolani te Rome, waar hij den 24 Mei door Cardinaal Fransoni bisschop werd gewijd. (4)

(1) « Per giusti motivi però la S. C. nel creare il mio Vicariato definì i suoi limiti diversamente da quanto io aveta raccomandato, facendo cioè precisione di Tripoli da una parte e riunendo dall'altra tutt'i paesi all'oriente del gran Lago, da me fin'allora mai accennati ». Brief 25 Maart 1847. AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 648 v.

(2) « Ryllo espose i suoi pensieri al S. Pont. Gregorio XVI, e tanto fece, anche presso i Cardinali di Propaganda, che riuscì a far dare al Vicariato dell'Africa nuovi confini ed anche nuovi ideali a tutta l'impresa ». TAPPI, C., *o. c.*, pp. 79-80.

(3) In dien zin kunnen we akkoord gaan met BÉTHUNE, L., *Les Missions catholiques d'Afrique*, Lille 1899, p. 150: « Ryllo eut le premier la pensée d'établir une mission dans les régions du Nil supérieur annexées par l'Égypte ». Béthune loopt echter de geschiedenis vooruit wanneer hij schrijft: annexées par l'Égypte...

(4) Een typisch voorbeeld van de verwarring en van de immer voort overgenomen onnauwkeurigheden: SCHWAGER, FR., (*Die katholische Heidenmission der Gegenwart in Zusammenhang mit ihrer groszen Vergangenheit*, dl II: *Die Mission im Afrikanischen Weltteil*, Steyl, 1908, p. 174), en SCHMIDLIN, J., (*Gregor XVI als Missionspaps 1831-46*, ZM XXI 1931, p. 216 n. 39) beweren dat Mgr Casolani gewijd werd door Gregorius XVI zelf; DICHTL, (*Der Sudan*, p. 338):

Intussen was het groepje missionarissen-exploratoren reeds gestegen tot vier man, daar de Propaganda gezorgd had voor twee jonge priesters van het Collegium Urbanum: Ignatius Knoblecher, van het bisdom Laibach in de Oostenrijkse Provincie Krain, reeds vóór de oprichting van het Vicariaat voor deze missie aangeduid, en Angelo Vinco van Verona. ⁽¹⁾

Er was echter een gewichtige verandering op komst in de plannen van Mgr Casolani. Door de verruiming van het Vicariaat kwam zich een andere weg aanbieden naar Centraal-Afrika. Het was de Nijlweg. En deze bleek heel wat gemakkelijker en veiliger te zijn dan de trage tocht door de onmetelijke Saharawoestijn, met zijn gevaren en vermoeienissen. Op een bepaald punt kon men immers de Nijl verlaten om zich aan te sluiten bij een karavaan die in de richting van Kordofan en Darfur trok, en vandaar Westwaarts binnendringen in de diverse rijken van Midden-Afrika.

Uit een brief van Angelo Vinco, den 25 April, blijkt dat toen reeds twijfel bestond maar nog geen beslissing genomen was. Vinco spreekt immers van twee mogelijke wegen, Gadamis en Egypte; men zou eerst een reis ondernemen naar het Oosten en het H. Land en intussen informeren bij ervaren reizigers welke van de twee routen te verkiezen was. ⁽²⁾ Er werd echter niet zo lang gewacht en dra was beloten Gadamis op te zeggen om de tweede

in de kerk van de Propaganda; CRESTANI, EM. (Don Angelo Vinco, missionario-esploratore, Verone 1941, p. 55, n. 30): den 17 Mei etc.

De oplossing vinden we in MASSAJA, G., (I miei trentacinque anni di Missione nell' alta Etiopia, 12 dl., Roma 1921-1932, I, 1,15) die samen met Mgr Casolani werd bisschop gewijd den 24 Mei 1846 door Cardinaal Fransoni in de kerk San Carlo al Corso te Rome.

⁽¹⁾ Zie MITTERRUTZNER, J., *o. c.*: over Knoblecher; CRESTANI, EM., *o. c.*: over Vinco. Beiden waren vóór de bisschopswijding van Casolani aangeduid. En toch noemt MONNENS, TH. (*o. c.*, p. 270) Mgr Casolani « évêque sans missionnaire ».

⁽²⁾ CRESTANI, EM., *o. c.*, p. 39.

weg te volgen tot Darfur, waar het eerste centrum van evangelisatie zou gevormd worden. ⁽¹⁾

Daarmee ging de aandacht nu volledig naar het Oosten, naar de Nijl, Kordofan en Darfur, van waaruit men later de weg zou zoeken voor de penetratie in West-Soedan.

Wie of wat de aanleiding geweest is van deze wijziging kunnen we weerom enkel gissen : P. Ryllo, die gewis bij Mgr Casolani en bij de Propaganda daartoe zal aangedrongen hebben. Het gaat echter niet op te gewagen van onenigheid op dit punt en een breuk tussen Ryllo, aan wie de Propaganda zagezegd de keuze van de weg zou overgelaten hebben en die derhalve de Nijlroute verkoos, en Mgr Casolani, die mordicus zou vastgehouden hebben aan Tripoli en Gadamis en de tocht doorheen de Sahara naar Tombuktu en Centraal-Afrika. ⁽²⁾ In laatste instantie was het toch Mgr Casolani die, als leider van de expeditie, de beslissing te nemen had. Hij deed het, en koos de Nijlweg omdat hij, zij het ook door toedoen van Ryllo, inzag dat er meer voordelen aan verbonden waren dan aan de eindeloze karavaantocht door de Sahara.

Hij deed zelfs meer. Want terwijl Ryllo nog te Rome vertoefde en Knoblecher met Vinco, zoals het geregeld was, naar Gazir in Syrië vertrokken waren om zich de Arabische taal eigen te maken, stippelde Mgr Casolani, steunend op de vele opgedane informaties, een nieuw reisplan uit en schetste hij reeds een concreet actie-program.

In een brief van 25 Augustus bracht hij Cardinaal Fransoni en de Secretaris Mgr Brunelli daarvan op de hoogte : bij het aanbreken van het gunstig seizoen zou men Kartoem zien te bereiken, daar een steunpunt vestigen voor de komende operaties, zo vlug mogelijk langs

⁽¹⁾ Uit een brief van Vinco 18 Juni, 1846, CRESTANI, Em., o. c., p. 44.

⁽²⁾ Deze voorstelling (COMBONI, TAPPI, p. 30 en 74, DICHTL, p. 339-340, CZERMINSKI, II, pp. 233-234, CRESTANI, p. 54-55 etc.) schijnt eerder uitgevonden om een verklaring te kunnen geven voor het « onmiddellijk » ontslag van Mgr Casolani, waarvan men de reden noch de juiste tijd kende (Zie later).

de Witte Nijl een aantal heidense stammen bezoeken en bij hen alvast enkele missieposten oprichten, naargelang de beperkte middelen dit zouden toelaten; vervolgens bij een geschikte gelegenheid nog dieper in het Zuiden de streek van de Maanbergen verkennen, en ten slotte Kordofan en Darfur, ten einde na te gaan welke de beste manier zou zijn om de nieuwe Afrikaanse Kerk te organiseren en uit te breiden, ze duurzaam te maken en onafhankelijk van Europese hulp. ⁽¹⁾

Wat de aandacht van Mgr Casolani zo ineens op Kartoem heeft gericht, blijft een raadsel. Vermoedelijk is zijn ontmoeting met de Lazarist Serao daaraan niet vreemd geweest en, was deze er niet de aanleiding van, hij zal de beslissing op zijn minst bevestigd hebben bij Mgr Casolani, want ongetwijfeld moet diens relaas een verrassende openbaring geweest zijn voor hem.

De Lazarist L. Montuori, een der missionarissen van de Apostolische Prefectuur van Abyssinië, was den 20^e Mei 1842, vluchtend voor de vervolging van de Ethiopische Kopten, te Kartoem aangekomen.

Kartoem was toen nog een onooglijk stadje, een onregelmatige agglomeratie van hutten en een doolhof van nauwe vuile kronkelstraatjes. Gesticht door Mohammed Aly, vice-koning van Egypte, bij zijn veroveringstochten naar het Zuiden, was deze plaats een centrum geworden van de handel met de binnenlanden en reeds hadden ook

⁽¹⁾ « Arrivata la favorevole stagione passare in Kartum e fissare questo sito come un punto d'ajuto a tutte le nostre operazioni; fatto questo percorrere del più presto possibile quanti regni si potrà lungo il fiume bianco, abitati interamente dai Pagani, ed in questi aprire quante Missioni i nostri limitati mezzi permetteranno; poi se le circostanze lo permetteranno vedere tutto quello che si potrà dei Popoli Pagani nei Monti della Luna; ed in ultimo percorrere il Kordofan ed il Darfur onde poter conoscere bene tutto quello che si richiederà provedersi onde ben stabilire ed organizzare questa novella Chiesa Africana e dilatarla nei vasti limiti del novello Vicariato e procurare di rendere il ben fatto e da farsi più che mai permanente e per quanto sarà fattibile indipendente dagli ajuti d'Europa che forse non sempre potranno aversi ». Brief van 25 Augustus 1846 aan Card. Frasoni: AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847), f. 589.

enkele blanken zich daar gevestigd, hoewel de hevige warmte en de ligging binnen de samenvloeiing van de twee Nijlarmen, welke de reeds gevaarlijke vochtigheid nog verhoogde, niet zeer voordelig waren voor hun gezondheid.

Daar zette Montuori zich neer en begon er met de oprichting van een school voor jongens. Hij maakte plannen voor het bouwen van een Kerk, de inrichting van een kerkhof, de stichting van een college voor jongens van de Galla, Shilluk en andere stammen langs de Witte Nijl. Het was zijn bedoeling deze leerlingen te vormen tot catechisten, die de missionarissen bij de evangelisatie van hun eigen volk zouden behulpzaam zijn.

Montuori beoogde dus de bekering van de Zuidelijke binnenlanden. Nog vooraleer de kwestie van de oprichting van de missie van Centraal-Afrika in de Propaganda ter sprake was gekomen, had hij reeds zijn penetratieplan. Hij schreef het aan de Cardinaal-Prefect in een brief van 10 Juli 1843 : door middel van goed-onderwezen en flink-gevormde inlandse catechisten zouden de missionarissen in contact komen met het centrum van Afrika en er een katholieke missie kunnen oprichten. ⁽¹⁾

Sterk door de instemming van de vice-koning Mohammed Aly en de bescherming van de Franse consul ⁽²⁾ werkte hij ijverig door en niet zonder succes.

In 1844 kreeg Montuori het gezelschap van een jonge Confrater, Serao. Hijzelf keerde kort daarop naar Abyssinië terug. Ook Serao hield het niet lang vol en verliet in 1846 Kartoem. Te Malta kwam hij in betrekking met

⁽¹⁾ « Con questo mezzo vi saranno fra breve dei giovanetti ben instruiti nella nostra Santa Religione, che potranno molto bene servire da catechisti nei loro paesi, conoscendo l'idioma. Ci potremo così mettere in comunicazione col centra dell'Africa, ed aprirvi una missione cattolica per la conversione di tanti povere anime abbandonate ». CAPOVILLA, Ag., *Il servo di Dio Daniele Comboni*, Verona 1944, (5e éd) p. 39 n. 1.

⁽²⁾ COMBALUZIER, F., *Documents. Le Vicariat Apostolique d'Abyssinie*. RHM, IX (1932) p. 569 ; Zie ook SANTANDREA, St., *o. c.*, p. 113

Mgr Casolani, die zijn onderneming aan 't voorbereiden was en die van de jonge Lazarist voorzeker heel wat belangrijke en nuttige inlichtingen moet ontvangen hebben over Kartoem en de Witte Nijl, over de jaarlijkse Egyptische expedities naar het Zuiden en de penetratie-mogelijkheden. Daarenboven wenste Serao de Lazaristen vaarwel te zeggen en zich aan te sluiten bij de nieuwe missie van Centraal-Afrika.

Mgr Casolani wilde wel graag deze onverwachte hulp aanvaarden, want te Kartoem kon Serao gewis zijn onderbroken apostolaat voortzetten en tevens vanuit dit steunpunt de missionarissen van de binnenlanden onschatbare diensten bewijzen. Doch daar hij zonder de goedkeuring van de Propaganda geen beslissing wenste te treffen, stuurde hij Serao naar Rome, om er bij de Cardinaal-Prefect van de Propaganda zelf zijn geval voor te leggen en de oplossing af te wachten. Het is bij deze gelegenheid dat Mgr Casolani met Serao de brief van 25 Augustus meegaf, waarin hij zijn nieuw plan bekend maakte. ⁽¹⁾

Te oordelen naar een brief van de Propaganda aan de Overste der Lazaristen in Egypte, den 13^e September 1846, werd Serao te Rome koud onthaald, omdat hij op een niet te verantwoorden wijze zijn post te Kartoem had verlaten, terwijl er niemand was om hem ginder te vervangen. ⁽²⁾ Aan Casolani werd geantwoord dat men het geval Serao zou onderzoeken en later daarover beslissen. ⁽³⁾ En sindsdien is deze Lazarist onopgemerkt verdwenen uit de geschiedenis van de missie van Centraal-Afrika.

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ AP LD n. 334 (1846 II) f. 930. Ook de Apost. Prefect van Abyssinië, J. de Jacobis, uitte zijn ontevredenheid, omdat « il collegio sta per rovinare interamente perché il giovane Serao rimasto solo, si è ritirato in Europa ». CAPOVILLA, *A., o. c.*, pp. 36-39.

⁽³⁾ AP Ib. f. 923, Brief 10 September 1846.

Officieel ging het nog steeds om een loutere exploratiereis. Zo had P. Roothaan het voorgesteld « dat men eerst en vooral een expeditie zou uitzenden om de streek te verkennen en de mogelijkheden van blijvende missionering te onderzoeken ».⁽¹⁾ De Propaganda was daarop ingegaan en had den 26^e Januari 1846 het project goedgekeurd om de drie reeds aangeduide zendelingen (Casolani, Ryllo, Knoblecher) naar binnen-Afrika te laten trekken, en bepaald naar Gadamis, om ter plaatse zelf te informeren naar de gesteltenissen van het volk en de mogelijkheid tot het stichten van een missie. ⁽²⁾

Daar echter gelijktijdig besloten werd tot de onmiddellijke oprichting van het Apostolisch Vicariaat en de benoeming en bisschopswijding van de Apostolische Vicaris Mgr Casolani, bleek nu klaar dat de Propaganda én een verkenningstocht én meteen de aanvang van de evangelisatie bedoelde. Zo luidde de eenvoudige interpretatie en zowel de Propaganda als de missionarissen oordeelden het best zonder verder verwijl en definitief met de missionering te beginnen.

Dit was trouwens heel begrijpelijk, want daar men te Rome vooraf toch overtuigd was van de gunstige afloop der komende reis, achtte men het niet eens nodig de resultaten ervan af te wachten. Men twijfelde immers geen ogenblik meer aan het welslagen van de verkenningstocht, vermits de Propaganda vóór de oprichting van het Vicariaat van verschillende zijden de meest beloftevolle en eensgezinde inlichtingen had ontvangen en voldoende waarborgen aanwezig waren om elke mislukking uit te sluiten.

⁽¹⁾ « Che prima di tutto si facesse colà una escursione per vedere se e come... onde riconoscere i luoghi, scoprire qual fondamento reale vi abbia di raggiungere il divisato scopo ». Foglio aggiunto van 4. Sept. 1845. Zie hierboven.

⁽²⁾ Dubbj 1 : « Se sui dati, che si hanno, convenga spedire i tre nominati soggetti nell' interno dell' Africa, e precisamente a Ghadamis, onde esplorare sul luogo il paese, e le disposizioni di que' Popoli, per quindi stabilirvi una regolare Missione ? » Resp. : Affirmative. AP Acta n. 209 (1846), ff. 15v-16.

Daarom ook werd bij de drie reeds aangeduide missionarissen een vierde toegevoegd, Angelo Vinco. ⁽¹⁾

Het gaat dus niet op te beweren dat de missionarissen zich hebben laten verleiden om op eigen initiatief over te gaan tot de stichting van een missie, dat ze uit eigen beweging verder zouden gegaan zijn dan hun opdracht reikte. ⁽²⁾ De bedoeling van de Propaganda was evident en herhaaldelijk heeft ze haar instemming betuigd met de plannen van de aangewezen missionarissen, en tot de uitvoering ervan aangespoord.

Immers nadat Mgr Casolani op 25 Augustus 1846 de nieuwe wijziging van het reis- en operatie-plan had medegedeeld, — de penetratie naar het Zuiden langs de Witte Nijl en de oprichting van « zoveel missieposten als de beperkte middelen het zouden toestaan », ⁽³⁾ — dan uitte Cardinaal Frasoni daartegen niet het minste

⁽¹⁾ De reeds aangehaalde Archiefnota van Rinaldini beweert : « La Congr. però volle che il Capo dei missionari che doverro incaricarsi di tale intrapresa, fosse rivestito del carattere episcopale, onde trovando il modo di penetrare in Africa avesse ben tosto i tutti i mezzi per formare una Chiesa ». Hetgeen overeenkomt met de Popenza van Acta 1848 f. 15 : « E a dir vero trattandosi di una missione tanto estesa, ed importante, quanto quella sia di cui è ragione, parebbe espediente che un Vicario Apostolico vi presidesse fin dale principio, e che insignito fosse del carattere episcopale, onde provveder *tosto, e intieramente* ai varii bisogni della novella Cristianità da formarsi fra i Negri. Apparterrà però al sapiente giudizio dell' EE. VV. RR. il pronunziare si si abbia fin d'ora a consecrar Vescovo il Canonico Casollani, ovvero, si debbano attendersi prima la relazione che trasmetteranno dall' Africa Centrale i tre Missionarj allorchè vi saranno penetrati. In quest' *ultima ipotesi pevaltro* volendosi dalle EE. VV. RR. costituire un Vescovo fra i novelli Cristiani nella persona del Canonico Casolani più volte nominato, coverrebbe a questo o da Ghadamis o da quel pia interno paese dove fosse per avventura pervenuto, ritornare in Europa, o almen recarsi per l'Africa in cerca di un Vescovo da cui rivecere la consacrazione episcopale. Ma una tale assenza del capo della Missione, potrebbe assai probabilmente tornar canoso alla novella Chiesa dell'Africa Centrale ». Dubbj, n. 3 : Se sia espediente conferirgli fin d'ora il titolo di Vic. Ap. col carattere Episcopale, ovvero se convenga piuttosto differire la sua consecrazione finchè si abbiano notizie più positive sulla progettata Missione ? Resp. Affirmative et ad D. Secretarium cum SSmo. Ex Audientia SSmi. : praesertim ad tertium benigne in omnibus adprobavit. (f. 16).

⁽²⁾ OTTO J., *o. c.*, p. 241 n. 214.

⁽³⁾ Zie hierboven.

bezwaar maar betuigde integendeel zijn uitdrukkelijke goedvinding. ⁽¹⁾

Met dezelfde inzichten beijverde Mgr Casolani zich te Malta — weerom gesteund door de Propaganda — om een Seminarie op te richten voor de vorming van priesters voor de missie van Centraal-Afrika, ⁽²⁾ voor een inlandse clerus zelfs. ⁽³⁾

Er werd onderhandeld omtrent de overname van een zeker « Benefizio tal'Iskof » te Malta en Mgr Casolani had reeds een vijftal jonge kandidaten aangeworven, doch daar de zaken niet wilden vlotten en de hoop verging, besloot hij de jongelingen naar het College van Gazir te sturen met P. Ryllo, die er in December 1846 Knoblecher en Vinco zou gaan afhalen om samen met hen langs het H. Land naar Egypte te reizen. ⁽⁴⁾

De hele voorbereiding was dus op een werkelijke en onmiddellijke missie gericht en niet op een loutere exploratie-reis. De Propaganda was ervan op de hoogte en werkte mee, in de overtuiging dat de verkenning toch maar een formaliteit kon zijn. Zij gewaagde slechts van een « missie » en de leden van de aanstaande expeditie spraken en handelden eveneens in deze zin. P. Ryllo nam uit Rome allerhande materiaal mee voor de missie ⁽⁵⁾ en Vinco sprak in zijn brieven alleen over een missie,

⁽¹⁾ « Intanto mi è grato esternarle la mia soddisfazione sul piano dhe Ella si è proposto di seguire nel principio della sua Missione ». AP LD n. 334 (1846 II), f. 923. 10 September.

⁽²⁾ AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 584 : 25 Augustus 1846. AP LD n. 334 (1846 II) f. 1139 : Aan Ryllo 3 December.

⁽³⁾ « un Seminario, il quale lo erigeremo a Malta e sarà composto di mezzi Europei e mezzi Africani, essendo questo il divisamento del nostro Vescovo ». Brief van Vinco 25 April 1846, in CRESTANI, Em., o. c., p. 38.

⁽⁴⁾ AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) ff. 583-584 : Mgr Casolani 25 Augustus 1846 ; f. 609 : Ryllo, 15 October 1846 ; ff. 611-612 : Mgr Casolani, 15 December 1846 ; AP LD n. 334 (1846 II) ff. 1138v-1139 : Ryllo, 3 December.

⁽⁵⁾ Onder andere een « cassa di quadri destinati per la Missione » welke de boot bij zijn vertrek uit Civitavecchia, den 26 October 1846, niet kon meenemen, en die Mgr Brunelli hem naar Malta liet achternasturen. AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 601.

vol verlangen naar het uur van de afreis, en de aanvang van het apostolaatswerk in Afrika. ⁽¹⁾ En wanneer Mgr Casolani de twee jonge missionarissen Knoblecher en Vinco een omreis liet doen langs het H. Land, bedoelde hij het als een aanmoediging en een gunst, daar het voor hen wellicht de laatste gelegenheid zou zijn, vorealer te vertrekken naar Afrika, « om er wie weet voor altijd te blijven ». ⁽²⁾

Het blijkt dus klaar dat én de Propaganda én de missionarissen zich van in den beginne beijverd hebben om samen met de verkenning ook de onmiddellijke evangelisatie in deze eerste tocht te betrekken. De zendelingen zouden penetreren in de binnenlanden van Midden-Afrika, zich op een geschikte plaats vestigen en alvast de missie inzetten ; op een gunstig rapport — daar twijfelde men toch niet aan — zou Rome meer missionarissen sturen, zodat binnen-Afrika zou uitgroeien tot een regelmatige en bloeiende missie. ⁽³⁾

Tegen het einde van 1846 scheen de afreis nakend. In December vertrok immers Ryllo uit Malta naar Beiroet en Gazir, en in het voorjaar van 1847 moest de hele groep met Mgr Casolani te Alexandrië samenkomen om de allerlaatste schikkingen te treffen en met het wassen van de Nijl Zuidwaarts te varen.

Te Rome heerste er reeds ongeduld en was men ietwat wrevelig geworden om dit lange aanslepen. Te meer daar zowat van overal met belangstelling en verwachting werd uitgezien naar het begin en het toekomstig ver-

⁽¹⁾ Brief van Vinco 18 Juni 1846, in CRESTANI, *o. c.*, p. 43-44. Gewaagt van « abitare tra i carissimi miei Negri », en « le nostre missionarie fatiche ».

⁽²⁾ « Prima di recarsi nel cuore dell'Africa per rimanervi, forse, per tutta la vita ». Brief Casolani aan Card. Frasoni 25 Maart 1847, AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) ff. 647-652.

⁽³⁾ Zo schreef de Propaganda aan Mgr Viale Prelà, Nuntius te Wenen, den 30 Mei 1846 : « Da principio si recano ad esplorare i luoghi, quindi si aumenteranno gli Operaj, e col favore divino si formerà nell'interno dell'Africa una regolare missione ». AP LD n. 333 (1846 I) f. 593v.

loop van de onderneming. Het nieuws had zich immers alom verspreid en had vooral de aandacht getrokken van de geografische kringen die zich interesseerden voor Afrika. Uit Parijs en Londen werden gratis alle gewenste astronomische instrumenten en nuttige boeken aangeboden en Wenen verklaarde zich bereid de missie van het nodige te voorzien. Blijken van sympathie werden niet gespaard en de Centraal-Afrika-missie mocht groot gaan op ruime belangstelling en steun. Zelfs de vicekoning van Egypte had zijn bescherming beloofd in al de gebieden die onder zijn gezag stonden tot Darfur. ⁽¹⁾

De Propaganda zelf beschouwde de nieuwe missie als een belangrijk initiatief en wachtte derhalve met spanning en ongeduld op de definitieve aanvang. Het ging immers om niets minder dan de evangelisatie van ontelbare Rijken en volkeren, een immens grondgebied waar nog geen missionaris was binnengedrongen. En daar zovele ogen op de onderneming gericht waren aanzag de Propaganda het enigszins als een punt van eer ze tot een goed einde te brengen. Weliswaar onderschatte ze de moeilijkheden niet, doch ze wist de overwinning in het bereik van de koene en uitgelezen zendingen. ⁽²⁾

Intussen kon te Malta de onstuimige Ryllo, die aanstonds wenste te vertrekken, de Apostolische Vicaris Mgr Casolani, die in zijn bezadigdheid niets aan het toeval wilde overlaten en de expeditie zo nauwkeurig

⁽¹⁾ « La nostra Missione si è già sparsa da per tutto, e non meno in Roma che in Vienna, a Parigi, a Londra ed altrove se ne va spesso parlando. E le Società di Parigi e di Londra ci offersero gratis tutti gli strumenti astronomici e libri che noi vogliamo e da Vienna ci fu scritto che, se di qualche cosa abbisognamo, parliamo... Mohamet Ali, etc. » Brief van Vinco 25 April 1846. CRESTANI, Em., *o. c.*, pp. 38-39.

⁽²⁾ « In fatti trattasi nientemeno che di evangelizzare molti e molti Regni sparsi per un immenso territorio, sui quali pare non sia giammai spuntata la luce dell'Evangelio. Le difficoltà da superarsi per penetrare nel cuor del l'Africa sono molte e grandissime... » Brief aan Mgr Viale Prelà, AP LD n. 533 (1846 I) f. 593v.

mogelijk voorbereidde, overhalen en de toestemming bekomen om Knobler en Vinco te gaan afhalen te Gazir. Mgr Casolani zou dan onmiddellijk volgen. Deze schikking deelde P. Ryllo op 15 December mee aan de Propaganda. ⁽¹⁾

Met dezelfde post zond Mgr Casolani hetzelfde bericht. Doch zijn instanties omtrent het bekomen van aanbevelingsbrieven voor de Pacha en de hogere ambtenaren van Egypte, welke hij onontbeerlijk achtte, ⁽²⁾ en zijn bezorgheid om de stichting van een Afrikaans Seminarie te Malta, ⁽³⁾ schenen de Propaganda te vervelen, vooral daar hij verklaarde te zullen wachten op het antwoord van de Cardinaal-Prefect vooraleer zich te gaan voegen bij zijn missionarissen. ⁽⁴⁾ En, terwijl de Propaganda aan Ryllo de betuiging van haar tevredenheid over zijn besluit overmaakte, ⁽⁵⁾ was het antwoord aan Mgr Casolani eerder koud. De Cardinaal toonde zich misnoegd om het lange uitstel en verlangde dat men zonder meer zou vertrekken naar Afrika. Mgr Casolani moest trouwens inzien dat de missie van Centraal-Afrika nog niet gevestigd was en dat het derhalve betaamde dat hij zich in de eerste plaats voorbereidde op de verkenningstocht, in plaats van zich met alle macht en middelen in te laten met wat men pas

⁽¹⁾ « Per non perdere il tempo l'ho persuaso di lasciarmi partire col prossimo vapore per Bairut onde diporre il tutto per la nostra definitiva partenza per la nostra cara missione ed egli mi ha dato parola di seguirmi immediatamente ». 15 December 1846. AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 609.

⁽²⁾ « giacchè diversamente io non spero poter condurre con esito felice l'ardua missione che mi fu affidata dovendo necessariamente incontrare grandi difficoltà di ogni specie in quei Paesi Barbari e sconosciuti, che non potranno superarsi neanche con tutta la nostra perseveranza e con tutta la moneta che ci si potesse somministrare ». AP SCR Afr. Centr. 4 (1841-1847) ff. 611-612. Brief 15 December 1846.

⁽³⁾ « Uno stabilimento di prima necessità per la Missione. » Ib.

⁽⁴⁾ Ib.

⁽⁵⁾ « Ho sentito con piacere che Ella sia si risoluta a partire da Malta per dare senz'altro principio alla S. Opera cui si è consagrada ». 9 Januari 1847, AP LD n. 335 (1847 I) f. 123.

moest aanvangen eens dat men vaste gegevens zou bezitten omtrent de mogelijkheden tot bekering van Afrika's binnenlanden. ⁽¹⁾

Voor de reis langs de Nijl moest echter het regenseizoen en het hoge tij afgewacht worden en zo was de afspraak met Ryllo om te Alexandrië samen te komen pas voor April. Het zou dus voor Mgr Casolani geen zin hebben aanstonds naar Alexandrië te vertrekken of zich te gaan aansluiten bij zijn missionarissen die eerst de H. Plaatsen in Palestina mochten bezoeken.

Wanneer dan in Maart de Propaganda vernam dat Mgr Casolani nog steeds te Malta verbleef, uitte ze vrij scherp haar misnoegdheid. Vertrok de karavaan, waarbij hij zich had moeten aansluiten, niet in Januari? Te Rome meende men dat hij reeds enkele tijd geleden zou afgereisd zijn en het had de Propaganda waarlijk verrast te vernemen dat zulks niet het geval was. De traagheid van Mgr Casolani werd te Rome des te meer gelaakt, daar Mgr Massaja, die samen met hem bisschop gewijd was, zich aanstonds naar zijn Vicariaat der Galla begeven had en reeds merkwaardige vooruitgang kon melden. Men hoopte dus dat Mgr Casolani de afreis niet langer meer zou uitstellen en het vertrouwen dat de Propaganda in hem stelde, werkelijk niet zou beschamen. ⁽²⁾

⁽¹⁾ « La missione dell'Africa Centrale non è ancora stabilita, quindi per ora convien meglio occuparsi della concertata esplorazione, di quello che dei mezzi che saranno da adoperarsi, quando si abbiano dei dati certi per la conversione dell'interno dell'Africa... La S. C. gradirebbe che V. S. partisse senz'altro per raggiungere i suoi missionarii, e per così dar principio alla S. Opera a cui si è consagrada ». 10 Januari 1847. AP LD n. 335 (1847 I) ff. 123-124.

⁽²⁾ « Mi riesce di vera sorpresa il conoscere che V. S. dimori tuttora in Malta mentre io riteneva che Ella nel mzo di quest'anno avrebbe già dato principio alla Sua missione. La Carovana della quale V. S. dovea profittare per penetrare nei luoghi del suo Vicariato secondo le notizie da Lei med^a fornite alla S. C. partiva in Gennaio quindi Ella per non perdere siffata occasione ne avrebbe dovuto già sa qualche tempo essersi ricongiunta ai suoi missionarj. Ad ogni modo io non posso a meno di manifestarle il dispiacere della S.C. per la lentezza onde procede quanto riguarda la missione dell'Africa, lo che è tanto più sensibile in quanto che sono ben consolanti le notizie che si ricevono di Mgr Massaja.

Mgr Casolani antwoordde dat het een onbegrijpelijke vergissing was van de Propaganda te denken dat hij met de karavaan, die in Januari uit Gadamis vertrok, zou meegegaan zijn, vermits deze route sinds lang was opgezegd en het nieuwe plan om langs de Nijl te gaan haar was meegedeeld geworden en ook haar goedkeuring had ontvangen. Bovendien zou zelfs in dit eerste geval, zoals hij vroeger wel duidelijk had geschreven, vóór de afreis naar Centraal-Afrika een lang verblijf te Gadamis noodzakelijk geweest zijn en zou de voorbereiding aldaar heel wat meer tijd gevergd hebben.

Het lange uitstel verklaarde hij door de minutieuse toebereidselen, die voor een dergelijke onderneming nodig bleken. Overigens zag hij zich toch verplicht het gunstig reisseizoen en de bevaarbaarheid van de Nijl af te wachten. Intussen had hij zijn tijd geenszins nutteloos doorgebracht en alles was nu gereed om met P. Ryllo en de andere missionarissen na 15 April te Alexandrië samen te komen.

Mgr Casolani verwierp de vergelijking van zijn missie met die van Mgr Massaja. Abyssinië en het gebied der Galla was niet zo groot, bovendien reeds voldoende geëxploreerd, had ook een zekere beschaving, en bood dus ook meer veiligheid voor vreemden; daar was de toegang niet bemoeilijkt door woestijnen en onverkende streken en volkeren. Terwijl daarentegen Centraal-Afrika een immense oppervlakte besloeg, moeilijk toegankelijk was en bewoond door fanatieke Muzelmannen en door heidense stammen, wier karakter nog niet gekend

il quale recatosi immediatamente dopo la sua consecrazione in Abissinia si trova di aver già fatti dei passi importanti nella missione dei Gallas. Dopo ciò io spero che V. S. troncherà ogni dimora e compiendo il Sacro dovere che le incombe di dedicarsi alla conversione dei Popoli africani corrisponderà alla fiducia che la S. C. ha in Lei riposta per un'opera così santa e della quale oramai si parla anche più di quello che avrebbe recato seco l'aspettazione che se ne era concepita fin dal principio». Brief aan Casolani 10 Maart 1847. AP LD n. 335 (1847 I) ff. 281-282.

was en wier mogelijke houding tegenover de blanken men niet eens kon gissen.

Ten slotte meende Mgr Casolani dat het volstrekt onontbeerlijk was dat aan het hoofd van een dergelijke onderneming iemand zou staan, die kon rekenen op het volle vertrouwen van de Propaganda. Daar hij echter moest vaststellen dat zulks met hem niet het geval was, zag hij zich in geweten verplicht zijn ontslag aan te vragen, opdat de Propaganda zonder verwijl zou kunnen overgaan tot de keuze van een opvolger in wien ze de ver- eiste kwaliteiten aanwezig wist. ⁽¹⁾

⁽²⁾ Brief van Casolani aan Card. Frasoni 25 Maart 1847. AP SCR Afr. Centr. 4 (1841-1847) ff. 647-652.

Het ontslag van Mgr Casolani is het voorwerp geweest van heel wat gewaagde hypothesen, die thans nog courant zijn. De meeste auteurs plaatsen het in 1846, haast onmiddellijk na de bisschopswijding, hetgeen bij sommigen een gewaagde veronderstelling heeft doen ontstaan, die op een zeer vranke manier wordt weergegeven door ALBERS, P. De Hoogerwaarde Pater Johannes Philippus Roothaan, XXI Generaal der Societeit van Jesus en de voornaamste lotgevallen zijner Orde, 2 dl. Nijmegen 1912, II pp. 247-248. We citeren het uittreksel zonder commentaar: « Pater Ryllo vertrok in het najaar van 1846 met twee andere Paters en een leerling der Propaganda naar Alexandrië in Egypte, om daar den gemelden priester, die het plan der zending gemaakt en voor de uitvoering daarvan de wijding tot bisschop in partibus ontvangen had, af te wachten. Maar hoe lang ze ook te Alexandrië en te Cairo vertoefden, de nieuw benoemde apostolische vicaris verscheen niet. Het werd duidelijk, dat hij het missieplan ontworpen had niet uit zielenijver, maar met het oog op de bisschopswijding, en daarmee tevreden Pater Ryllo met de zijnen aan hun lot overliet. »

Anderen, zoals we hierboven reeds noteerden, zoeken de beweegreden van Mgr Casolani's ontslag in een voorgewend conflict met Ryllo omtrent de te volgen weg. Aldus: Comboni, Tappi, Dichtl, Czerminski (April 1847: *o. c.*, p. 254), Tescaroli, Crestani, e. a. We hebben deze bewering reeds voldoende weerlegd.

Een andere verklaring als zou Mgr Casolani de afreis uitgesteld hebben in de hoop op een benoeming tot bisschop van Malta (door de dood van de titularis was de zetel vacant) is eveneens van alle grond ontbloot. Zie OTTO, J., *o. c.*, p. 242 n. 220.

Ten slotte vinden we de juiste interpretatie bij Grancelli M., *o. c.*, p. 24: « Il Casolani... interpretando la lettera del Cardinale Prefetto come un un segno che in lui non si avesse piena fiducia, si dimetteva salla sua carica. »

3. *P. Maximiliaan Ryllo.*

Die man bestond : P. Ryllo, die immers herhaalde malen blijk gegeven had van zijn ongeduld en zijn vaste wil om zo gauw mogelijk de missie te beginnen. ⁽¹⁾ Trouwens reeds op 8 Maart had de Propaganda, toen ze vernomen had dat P. Ryllo zich gereed maakte om naar Alexandrië te vertrekken en dat Mgr Casolani nog steeds te Malta vertoefde, bij Ryllo aangedrongen opdat hij zo haast mogelijk naar Centraal-Afrika zou afreizen. ⁽²⁾ Doch om nu een nieuw uitstel te vermijden wenste men te Rome niet over te gaan tot de benoeming van een Apostolisch Vicaris. Er werd derhalve besloten bij Z. H. de Paus alleen de faculteiten van Apostolisch Provicaris te vragen voor Ryllo. Dit gebeurde in de audiëntie van 18 April 1847. ⁽³⁾

De Generaal-Overste, P. Roothaan, den 22^e April op de hoogte gebracht van deze beslissing, toonde zich bepaald ongerust. Hij kende Ryllo door en door, zijn gaven en gebreken. Hij schreef het aan de Propaganda : Ryllo was zeker met buitengewone gaven begunstigd, maar zo onstuimig van aard dat hij gemakkelijk de perken van voorzichtigheid en discretie te buiten ging. Ryllo was waarlijk een man om bergen te verzetten,

⁽¹⁾ Het is niet onmogelijk dat de houding van de Propaganda ten opzichte van Mgr Casolani ingegeven werd of ten minste verscherpt door het ongeduld waaraan Ryllo in zijn brieven uiting gaf.

⁽²⁾ Brief aan Ryllo 8 Maart 1847 : « L'Em^o Prefetto... mi incarica di raccomandarle il dar presto principio alla missione dell'Africa che tanto è a mano alla S. C. e della quale ormai si parla anche troppo ». AP LD n. 335 (1847 I) f. 369v.

⁽³⁾ Eigenaardig is het feit dat de ontslag-aanvraag van Mgr Casolani niet als reden aangegeven wordt, maar wel « differendo Mgr. Casolani Vicario Apostolico dell'Africa Centrale la sua partenza per quella Missione » (AP UD. n.106 (1847 I) f. 440 n. 2 en f. 447), terwijl de brief van Mgr Casolani toch op 8 April reeds in de Propaganda was. Het ontslag van Mgr Casolani werd slechts behandeld en aangenomen in de audiëntie van 2 Mei, zonder vermelding van de door Mgr Casolani aangegeven reden (gemis aan vertrouwen), doch : « fa conoscere di non essere più al caso di portarsi in quelle regioni, quindi supplica... » AP Ud. n.106 (1847 I) f. 473, n. 3.

maar zijn al te driftige ijver moest door iemand in toom gehouden worden. Daarom meende P. Roothaan dat hij de geschikte persoon niet was om te besturen, en zekerlijk niet om te administreren, en hij achtte zich in geweten verplicht de Propaganda te verwittigen. ⁽¹⁾

Trouwens reeds den 2^e November 1846 had hij ook aan Mgr Casolani gesmeekt aan Ryllo geen geldzaken toe te vertrouwen, daar diens lofwaardig maar overdreven misprijzen voor het slijk der aarde wel eens treurige gevolgen zou kunnen meebrengen voor de gehele missie. ⁽²⁾

Aanstands stelde de Propaganda P. Roothaan gerust. De benoeming van P. Ryllo was slechts voorlopig en « ad interim ». Het enige motief van de Propaganda was geweest de zo belangrijke missie van Centraal-Afrika niet langer meer te moeten uitstellen. Overigens, het ontslag van Mgr Casolani was nog niet aangenomen. ⁽³⁾

Toch kon P. Roothaan zijn vrees niet afleggen. Hij zocht en vond voor P. Ryllo een gezelschap, een « zichtbare schutsengel », speciaal om eventuele buitensporigheden van de Provicaris te voorkomen. Het was P. Pedemonte, « een bezadigd mens, robust, vol ijver en ervaren econoom ». ⁽⁴⁾ De geschikte man dus om de ijver van R. Ryllo in evenwicht te houden. P. Roothaan gaf hem bevel naar Napels te komen opdat hij zich zo vlug mogelijk zou gaan voegen bij de missionarissen te Alexandrië.

Den dag waarop de Paus hem benoemde tot Provicaris van de Centraal-Afrika-missie, 18 April 1847, kwam

⁽¹⁾ « Talento straordinario — robustezza di complessione sorprendente — animo generoso e intrepido — ingegno di trovar ripiego negli incontri difficili e quasi disperati — e operajo zelantissimo ed instancabile ». AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 662. Brief 24 April 1847.

⁽²⁾ Ib. f. 663. Brief Roothaan aan Casolani 2 November 1846 (Kopie).

⁽³⁾ « Di non più a lungo ritardare l'incominciamento di quella importante Missione ». AP LD n. 335 (1847 I) f. 503, 24 April.

⁽⁴⁾ AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 670. 9 Juni 1847.

Ryllo met Knoblecher en Vinco, in overeenstemming met de instructies van Mgr Casolani, te Alexandrië aan. Ze waren nog onwetend omtrent de jongste gebeurtenissen en wachtten dus op de Apostolische Vicaris die hun beloofd had tegen het einde van de maand daar te zijn om de reis naar Midden-Afrika aan te vangen. ⁽¹⁾

De Propaganda had het bericht en het decreet van Ryllo's benoeming den 23^e April ⁽²⁾ nog naar Beiroet gestuurd, zodat het, vandaar doorgezonden, pas in de eerste dagen van Mei Alexandrië bereikte. Dan kwam een nog meer verrassend bericht : Mgr Casolani wenste als gewoon missionaris mee uit Alexandrië te vertrekken. ⁽³⁾ Bij het vernemen van dit nieuws trok P. Roothaan de benoeming van P. Pedemonte in, doch de Pater was reeds uit Napels afgereisd en het bericht kwam te laat. ⁽⁴⁾

Half Juni was eindelijk alles bijeen te Alexandrië en rond 10 Juli vertrokken de vijf missionarissen naar Cairo. Daar werden de laatste voorbereidingen getroffen en de nodige voorraden opgedaan voor de boottocht naar Kartoem, die drie maanden in beslag zou nemen. Toch werd het nog September eer de 5 missionarissen de grote tocht uit Cairo konden beginnen : Ryllo, provicaris ; Mgr Casolani, die op aanvraag van Ryllo zich liet doorgaan als leider van de expeditie ; Pedemonte,

⁽¹⁾ « Siamo giunti in questa capitale giusta le istruzioni dal nostro Vicario Apostolico Mgr Casolani jeri, pronti a proseguire il nostro viaggio... Mgr Casolani... ci fa sperare in fine di questo mese di raggiungerci ». Ryllo, Knoblecher en Vinco aan Card. Frasoni, Alexandrië 19 April 1847. AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 661.

⁽²⁾ AP LD n. 335 (1847 I) bevat twee decreten die als motief aangeven : f. 391 : « Cum R. P. D. Annetus Casolani Episcopus Mauricastrensis atque Africae Centralis Vicarius Aplus a S. C. de P. F. postulaverit ut alius in suum officium sufficiatur ad eam missionem ineundam atque regendam... », en f. 491 : « Cum R. P. D. ... pro nunc in loca sui Vicariatus non sit profecturus... ».

⁽³⁾ « Mgr. Casolani mi ha scritto non è guari da Malta che si disponeva a partire per Alessandria onde unirsi alla P. V. nella qualità di Miss^o ». Prop. aan Ryllo, 2 Juni 1847. AP LD Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 641.

⁽⁴⁾ Orto, J., *o. c.*, p. 243.

bewaarengel van Ryllo, en ten slotte de apostolische missionarissen Knoblecher en Vinco.

Het jongste plan van Mgr Casolani had Ryllo nagenoeg onveranderd gelaten. De penetratie bleef op het Zuiden gericht, langs de Witte Nijl. Het naaste doel was Kartoem. Daar zou men halt houden en terwijl Ryllo in December in gezelschap van twee andere missionarissen de ivoorexpeditie langs de Witte Nijl zou meemaken om de exploratie-opdracht uit te voeren, zouden de twee anderen te Kartoem blijven als steun en communicatie met de beschaafde wereld voor de drie verkenners in verre, onbereisde en gevaarlijke gebieden. Meteen konden ze de zielezorg van enkele verlaten kristenen in de stad op zich nemen. ⁽¹⁾

De reis was lang en lastig. Ryllo deed een gevaarlijke dysenterie op. Een twintigtal dagen oponthoud te Dongola konden hem slechts gedeeltelijk opknappen, zodat men besloot de Nijl te verlaten en de kortere karavaanweg te nemen door de Bajudawoestijn, recht naar Kartoem, waar men eindelijk den 11^e Februari 1848 aankwam.

Een welwillende Mohammedaan verschaftte de missionarissen onderkomen. Het was echter te laat om nog langs de Nijl verder te reizen : de periode van afvaart der handelsexpedities was voorbij. Trouwens, de missionarissen waren te uitgeput door de lastige tocht en hadden ook de middelen niet meer om de lange reis naar het Zuiden nog te wagen.

Daarmee viel Ryllo's plan in duigen en de expeditie moest noodgedwongen te Kartoem blijven pleisteren. Doch weldra zag iedereen het nut in van een missie-

(*) « Ai primi di dicembre, epoca in cui i negozianti d'avorio sogliono rimontare il fiume bianco, penso di partire con loro unitamente ai due di miei compagni onde esplorare le tribù idolatre abitanti sulle sponde del medesimo, e compiere così entro quest'anno medesimo gli ordini della S. Cne ». Ryllo aan Prop. 9 Juli 1847. AP SRC Afr. Centr. 4 (1841-1847) f. 679.

stichting te Kartoem zelf. Het bleek zelfs een noodzakelijkheid voor het goede verloop van de komende operaties in Centraal-Afrika. Een post in deze stad moet niet alleen een steunpunt zijn, maar het centrum van het Vicariaat en juist van Kartoem scheen het welslagen van de hele onderneming te zullen afhangen. Immers, als verst vooruitgeschoven punt waar nog een regelmatige verbinding bestond met Europa en de beschaafde wereld, drong Kartoem zich vanzelf op om een basis te worden en het verbindingspunt tussen Europa en de binnenlanden van Centraal-Afrika; en gelegen op de samenloop van de Blauwe en de Witte Nijl was daar het uitgangspunt en de loopplank voor de penetratie. Reeds was de stad het centrum geworden van de Nijl-handel en jaarlijks trokken de ivoorexpedities het Zuiden in, zodat het verkeer mogelijk en gemakkelijk zou zijn. Daarbij zou Kartoem kunnen dienen als acclimatisatieoord voor de volgende missionarissen, die er hun voorbereidingsperiode zouden doormaken vooraleer het binnenland in te trekken. ⁽¹⁾

De Provicaris besloot derhalve van Kartoem het hart van de missie te maken. Toch wilde hij de opdracht van de Propaganda volledig vervullen en de exploratietocht volvoeren.

Hijzelf lag ziek te bed en was niet in staat die taak op zich te nemen. Mgr Casolani verving hem en trok in Maart met Knoblecher en Vinco op verkenning uit in Sennaar. Heel ver kunnen ze niet gegaan zijn want in April waren ze reeds terug te Kartoem. De ingebrachte inlichtingen deden bij Ryllo het plan opkomen tot vorming van drie reducties bij de heidense negerstammen: een eerste bij de Sangalla langs de Blauwe Nijl, een tweede in Djebel Nuba in Kordofan en een derde bij de

⁽¹⁾ KNOBLECHER, I., *Il Vicariato Apostolico dell'Africa Centrale*, 1850; MITTERRUTZNER, J., *o.c.*, pp. 11-12; DICHTL, J., *o.c.*, pp. 341-342; JMI (1852) p. 4.

Beri langs de Witte Nijl. ⁽¹⁾ Men wachtte alleen nog op versterking en middelen om te beginnen.

Ook Ryllo was er dus van overtuigd dat de Propaganda niet een loutere exploratie-reis beoogde, maar dat zijn opdracht tevens de planting van de missie behelsde. Verkenning en missie, — het waren de twee fasen van éénzelfde onderneming. P. Ryllo kende voldoende de bedoeling van Rome uit de brieven van de Propaganda, waarin onophoudend werd aangedrongen op de onmiddellijke stichting van de missie van Centraal-Afrika. ⁽²⁾ Er werd zelfs meer nadruk gelegd op de onmiddellijke aanvang van de evangelisatie dan op de exploratie.

Het was dan ook ten volle gerechtvaardigd en in de geest van de Propaganda dat Ryllo, net zoals Mgr Casolani, de hele voorbereiding van de expeditie gericht had op de onmiddellijke organisatie van een missie in Centraal-Afrika en dat hij te Kartoem ook aan de verwezenlijking daarvan begon. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Brief van Ryllo, 10 April 1848, in APF XX (1848) pp. 449-452 : « Pendant que la maladie me condamnait à garder le lit, mes compagnons ainsi que Mgr Casolani ont exploré le pays situé entre les deux fleuves, le blanc et le bleu. D'après les observations qu'ils ont faites et les informations qu'ils ont recueillies, on pourra, lorsque de nouveaux missionnaires seront arrivés, ouvrir trois réductions parmi les noirs idolâtres : l'une parmi les Sangalla, sur le Nil bleu ; l'autre à Gebel Nuba, dans le Kordofan ; et la 3me chez les Bérès, sur le Nil blanc ».

⁽²⁾ Zie hierboven. Verder : Brief 23 April 1847 : « e ciò perchè non sia più a lungo ritardato l'incominciamento della nuova *missione* nell'interno dell'Africa... Ora adunque la *missione* dell'Africa è affidata intieramente allo zelo di Lei, e dei due alunni D. Angelo Vinco e D. Ignazio Knoblechter », en het decreet van dezelfde datum : « ne diutius initium dictae *missionis* retardetur » (AP LD n. 335 (1847 I) ff. 458 en 491) ; Brief van 2 Juni 1847 : « Quanto ai fondi necessari per continuare il viaggio, ed *incominciare la missione dell'Africa*, prevengo la P. V. che vado a dare le disposizioni opportune... » (AP Ib. ff. 640v.-641) ; Brief 12 Juli 1847 : « Posto ciò è ragionevole la domanda che mi fa V. P. d'un altro soccorso per la missione dell'Africa Centrale... Ora poi confido nella conosciuta attività della P. V. e nello zelo dei suoi missionarii *nel buon andamento e progresso della missione dell'Africa...* » AP LD n. 336 (1847 II) f. 884v.)

In dien zin schreef ook Vinco vanuit Cairo op 18 September, kort vóór de afreis : « potendo noi ora piantare subito la missione fra i selvaggi ». CRESTANI, Em., o. c., p. 52.

⁽³⁾ Het gaat dus niet op te beweren dat de missionarissen zich door de schijn

Na de terugkeer van de 3 verkenners beschouwde de Provicaris de exploratie-opdracht als beëindigd. De missie mocht beginnen. Met het laatste geld kocht Ryllo te Kartoem een woonhuis met een stuk grond. Enkele verwaarloosde mulatten en weeskinderen werden bijeengebracht en er werden enige negerjongens uit de slavernij vrijgekocht. Met dezen kwam een school tot stand. Het moest volgens de inzichten van Ryllo een seminarie worden voor de vorming van toekomstige inlandse helpers bij de evangelisatie van binnen-Afrika. ⁽¹⁾

De missie was ingezet. Men wachtte op steun en versterking uit Europa, om Kartoem stevig in te richten en de geplande uitbreiding met de begeerde penetratie te verwezenlijken. Te Kartoem waren ziekte en armoede het lot van de vijf missionarissen. Ze ontmoetten in de stad ook niets dan verderf. Zodat ze des te groter verwachtingen stelden in de penetratie naar de verre binnenlanden. ⁽²⁾

De financies waren uitgeput en manschappen hadden des te dringender vandoen daar Ryllo maar niet genas en Mgr Casolani en Vinco zich bovendien gereedmaakten om naar Europa weer te keren. ⁽³⁾

en de omstandigheden hebben laten verleiden om met het beschikbare geld en de manschappen, bestemd voor een loutere exploratie-reis, onmiddellijk een missie te stichten te Kartoem. De Propaganda schrijft immers uitdrukkelijk dat het geld bestemd was « per iniziare la missione dell'Africa » (AP LD n. 336 (1847 II) f. 1152v. Brief aan Ryllo 26 September 1847). Toch houdt Orro, L., o. c., p. 241 n. 214 zulks staande. Zo ook P. Repetti, waar hij in zijn verslag aan de Propaganda (AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857) 1849) beweert dat P. Ryllo « se spese in provvedere molta roba, lo fece dietro l'idea sua e di Propaganda che quello non fosse semplice perlustrazione dei paesi sconosciuti dell'Africa come era stato proposto alla Sacra Congregazione dal R. Padre nostro Generale, e perciò nessuna spesa che io mi aspia fatta dal P. Ryllo non mi pare superflua : soltanto io vi scorgo il difetto di chi laborat falso supposito » (?).

⁽¹⁾ JM I (1852) p. 4 : « die Pflanzschule künftiger Glaubensboten für das innere Afrika ».

⁽²⁾ Brief van Ryllo aan de Cardinaal-Prefect. Zie Santandrea, St., o. c., p. 114.

⁽³⁾ Vinco was ziek (zie later). Wat Mgr Casolani betreft : JM V (1856) p. 4

Intussen smeekte Ryllo zijn Generaal-Overste de missie voor de Orde te aanvaarden en duidde zelfs de namen aan van de Paters die hij naar Afrika wenste te zien komen. Ook bij de Propaganda drong hij aan om nieuwe missionarissen en geld. ⁽¹⁾

Niet lang daarna bezweek hij, den 17^e Juni 1848, als eerste slachtoffer van de reeds zo beproefde missie, na in zijn laatste stonden toch nog, bezorgd om de voortzetting van de begonnen onderneming, een document gedictieerd en ondertekend te hebben, waarin hij, « Ryllo moriente », zijn volmachten van Provicaris overdroeg aan de jonge en veelbelovende Ignaas Knoblecher. ⁽²⁾ Deze daad redde de missie van Centraal-Afrika van een haast onvermijdelijke ondergang.

4. *Ignatius Knoblecher.*

Een paar dagen vóór Ryllo's dood had ook Mgr Casolani (13 Juni) en dan Knoblecher (15 Juni) P. Roothaan gesmeekt de missie van Centraal-Afrika niet in de steek te laten. Nu herhaalden ze deze hulpkreet, alsof de stervende Ryllo hun dit als laatste wens en testament had overgemaakt. Slechts twee Paters en een Broeder zouden voorlopig voldoende zijn om het vol te houden te Kartoem en zelfs een uittocht te wagen. ⁽³⁾ Meteen bracht Knoblecher ook de Propaganda op de hoogte van de toestand en smeekte hij ze om hulp.

en 28 ; MITTERRUTZNER, J., *o. c.*, p. 11 ; DICHTL, J., *o. c.*, p. 343 ; COMBONI, D., *Rel. Stor.* 1870, e. a. geven gezondheidsredenen aan. Het blijkt nochtans dat Mgr Casolani enkel terugkeerde om de missie-aangelegenheden te bespreken met de Propaganda en de Generaaloverste der Jezuïeten (Zie later). Stippen we hier nog aan dat, in tegenstrijd met wat sommige auteurs beweren (indien ze tenminste Casolani's reis naar Kartoem vermelden), de terugkeer van Mgr Casolani niet vóór, maar na de dood van Ryllo geschiedde.

⁽¹⁾ CZERMINSKI, M., *o. c.*, II, p. 273.

⁽²⁾ TAPPI, D., *o. c.*, p. 127 ; DICHTL, J., *o. c.*, p. 343 ; GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 25.

⁽³⁾ OTTO, J., *o. c.*, p. 244.

De Propaganda was geenszins van plan de onderneming te verzaken en de missionarissen terug te roepen. ⁽¹⁾ Integendeel, ze nam zich de zaak van Centraal-Afrika ter harte en deed beroep op de Generaal-Overste P. Roothaan. Zo werden twee Jezuïeten aangeduid, P. Repetti en Br. D'Ottavio die langs Syrië zouden omreizen waar P. Repetti een andere Pater zou uitkiezen voor de missie van Centraal-Afrika. De beide missionarissen verlieten Rome in October 1848. ⁽²⁾

Intussen trachtte de Propaganda ook Mgr Casolani, wiens terugkeer ze vernam uit een brief van Knoblecher, te Cairo tegen te houden. Het betaamde immers dat hij, nu Ryllo gestorven was, de leiding van de missie weer volledig op zich zou nemen; hij moest derhalve de komende missionarissen opwachten en hen ter bestemming brengen om ze vervolgens te sturen naar de gebieden van Centraal-Afrika; wat hij aan de Propaganda had mede te delen kon hij evengoed schriftelijk laten geworden. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Er wordt algemeen beweerd dat de Propaganda, bij het vernemen van Ryllo's dood, de missie wilde opheffen en de missionarissen uit Kartoem terugroepen.

⁽²⁾ Den 18 Oct. 1848 schrijft de Propaganda aan P. Pasquale Cambi (?) over een zekere P. Stefano Romani (?) die den 16 Oct. was voorgesteld geworden voor de missie van Centraal-Afrika: « non si crede opportuno di destinare per la missione dell'Africa Centrale ». AP LD n. 337 (1848) f. 780v.

Den 25 Oct. schrijft ze aan P. Roothaan: « Parte da Roma il P. Giust. Repetti insieme col fratello Francesco d'Ottavio per la missione dell'Africa Centrale, ma non conduce seco un compagno sacerdote siccome richiede il bisogno attuale della missione sud^a. Si è quindi pensato di far prendere al P. Repetti la via del Mte Libano, onde possa cola trovare un Padre fornito delle qualità necessarie per la Missione dell'Africa. Io adunque invito la P. V. a dare dal suo canto il consenso perchè il P. Repetti possa scegliere al Mte Libano il Religioso in discorso... ». Ib., f. 782v.

⁽³⁾ « Ne prevengo V. S. per sua norma, e nel tempo stesso l'avverto che stante la morte del P. Ryllo conviene ch'Ella riassuma tutta la cura dell'anzidetta missione per cui venne già promossa all' Episcopato... Ritengo che V. S. li accompagnerà al proprio destino occupandosi d'indirizzare l'opera dei medesimi a quelle vaste contrade, di cui Ella insinuò l'evangelizzazione... » AP LD n. 337 (1848)f. 782, 24 October. Aan Knoblecher 20 November 1848: « io gli ho scritto in Alessandria esortandolo a tornare indietro ed a riprendere il governo della

Den 7^e November echter schreef Mgr Casolani dat hij zich naar Malta zou begeven, waar hij de instructies van de Propaganda zou afwachten. ⁽¹⁾

Mgr Casolani zou niet meer weerkeren naar Afrika. Zijn positie tegenover de missie was trouwens te delicaat geworden : na zijn ontslag gegeven te hebben als Ap. Vic. was hij als gewoon missionaris naar Centraal-Afrika getrokken ; de Provicaris Ryllo had echter gewild dat hij, omwille van de omstandigheden, zich uiterlijk zou laten doorgaan als de leider van de groep en hij had het gedaan ; ⁽²⁾ maar stervend had Ryllo dan in een geschreven document zijn machten overgedragen aan Knoblecher ; nu echter wilde de Propaganda dat hijzelf weer de leiding zou overnemen !

Te Kartoem heerste intussen grote nood en Knoblecher en Pedemonte hingen tussen vrees en hoop. In Maart 1849 kwamen P. Repetti, D. Zara en Br. D'Ottavio te Kartoem aan.

Met deze aangekomen versterking steeg de hoop van Knoblecher. Hij wilde de penetratie doorvoeren, naar de verste streken van het Vicariaat, het hoofddoel van de onderneming. ⁽³⁾

Te Kartoem was immers weinig te verrichten. Daar woonden een aantal Koptische kettters, Armeense en

missione ». Ib. pp. 813v-814. Aan Casolani 6 December : « io le abbia scritto in Alessandria che la S. C. avrebbe desiderato ch'Ella ripigliasse le redini della missione dell'Africa, e ritornasse perciò indietro onde riunirsi agli altri missionarj... ». Ib., f. 851v.

⁽¹⁾ « nell'ultima sua dei 7 Nov. V. S. mi scrisse che si sarebbe recata a Malta, ed avrebbe atteso la istrusioni della S. C. ». AP LD n. 337 (1848) f. 851v.

⁽²⁾ « Quanto alla qualità che V. S. ha assunta esternamente nell'Africa di Capo della Missione, nulla ha da osservare in contrario, avendo Ella cio fatto dietro la richiesta del defunto Pro-vicario, e perché la circostanze il richiedevano ». Ib.

⁽³⁾ « In fine di quella lettera (20 April 1849) promisi a darle parte quando che saro in istato d'inviarmi con alcuni dei miei compagni verso le contrade più interne del Vicariato ». Brief Knoblecher 19 Juli 1849. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). « Das Hauptziel, das Vordringen zu den Negerstammen im Inneren, niemals aus den Augen gelassen ». JM I (1852) p. 4.

Griekse Schismatieken en een vijftal Europese handelaars, doch van geen enkele zijde viel veel goeds te verwachten. Alleen één of twee Griekse katholieken en een drietal Oosterse gelovigen van Aleppo kwamen de H. Mis bijwonen en minstens op Pasen de H. Sacramenten ontvangen. Voor de rest was alles Islam of geïslamiseerd heidendom ⁽¹⁾.

Daarenboven was Kartoem in de lijn van de penetratie enkel bedoeld als een eerste etappe naar Centraal-Afrika, een communicatiepunt met Cairo en Europa, een procure voor de missies in de binnenlanden en een acclimatisatieoord voor de zendelingen. Hoofdzaak was de evangelisatie van eigenlijk Midden-Afrika.

Reeds onder Ryllo had Knoblecher de korte verkenningstocht in Sennaar meegemaakt. Daar had men veel ellende ontmoet bij de negerbevolking, die voortdurend verontrust en opgejaagd werd door de Mohammedaanse slavenjagers en die dan ook van de missionarissen medelijden en hulp had afgesmeekt. ⁽²⁾ Daar kon dus een vruchtbaar werkterrein bestaan voor de geloofsverspreiding.

Doch de blik van Knoblecher reikte nog verder, langs de Witte Nijl, waar de onafhankelijke Shilluk-negers woonden en waar de jaarlijkse expedities uit Kartoem heentrokken. Er was echter een hinderpaal : het klimaat, dat zeer ongezond bleek te zijn. Het ware derhalve misschien beter nog dieper door te dringen. Men had immers gunstige notities omtrent een gebied, dat een meer gezond klimaat scheen te bezitten. Men wist het van een slaaf, die aan de missie te Kartoem ten geschenke was gegeven. Deze was afkomstig van een zekere bergstreek, waarvan de bewoners « Bari of Beri » genoemd werden. ⁽³⁾ Om deze te bereiken moest men

⁽¹⁾ Relazione esibita alla S. C. di Propaganda dal P. Repetti reduce da Char-tum sulla missione dell'Africa Centrale. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ De Bari en Beri zijn verschillende stammen. Het gaat hier vermoedelijk alleen over de Beri, te oordelen naar de verdere uitleg van P. Repetti.

de Shilluk verlaten en een maand lang met kamelen zuidwaarts reizen. De volkeren die er leefden wisten weinig of niets af van God of godsdienst; waren steeds in oorlog met mekaar en doodden iedere zwarte die niet tot hun stam behoorde. Doch de Islam was nog niet tot bij hen doorgedrongen en de chef van de streek, die had horen spreken over Europeanen zou ongetwijfeld graag met hen kennis maken.

Daarheen wilde Knoblecher en hij overwoog de mogelijkheden om deze streken te bekeren. De veiligste methode, dacht hij, was wellicht reducties te vormen op het grensgebied van de Egyptische invloedsfeer. Men kon eerst een vijftigtal slaven kopen, afkomstig uit deze bergen, ze de grond leren bewerken, en hun godsdienstonderricht geven, zodat ze als goed-gevormde en te vertrouwen kristenen naar hun stamgenoten zouden kunnen teruggaan om er de vooroordelen en de vrees weg te nemen en de komst van de missionarissen voor te bereiden.

Het zou echter heel wat tijd en vooral veel geld vergen eer men zo ver zou zijn. Daarom gaf Knoblecher er de voorkeur aan mee te varen met de Nijlhandelaars tot in de nabijheid van de Beri-bergen en daar direct uit te zien naar een penetratie-gelegenheid om aanstonds ter plaatse de evangelisatie te beginnen.

Ook deze methode zou heel wat onkosten met zich meebrengen en tevens zou de missie zich een eigen bark moeten aanschaffen voor het regelmatig heen en weer reizen langs de Nijl om de posten te bevoorraden en te bezoeken. Toch was dit de droom van de Provicaris en hij wachtte alleen op de nodige middelen om de poging aan te gaan. ⁽¹⁾

In plaats van steun kwamen uit Europa niets dan ontstellende berichten.

(1) Relazione Repetti.

Het jaar 1848 was in verscheidene Europese landen weer een jaar van troebelen en omwentelingen geweest. Rome zelf was niet gespaard gebleven en de Paus, Pius IX, had de wijk genomen naar Gaëta. Cardinaal Frasoni vluchtte naar Napels en de Propaganda maakte moeilijke tijden door.

Reeds in September 1847 had de Propaganda bij Ryllo geklaagd over financiële moeilijkheden en over de overgrote sommen die de missie van Centraal-Afrika had opgeslorpt. ⁽¹⁾ Ook Knoblecher ontving niets dan klachten over de uitgeputte middelen, en berispingen om in naam van de Propaganda geleende en verbruikte gelden. ⁽²⁾

Alleen het onverwoestbaar optimisme van Knoblecher hield de missie recht. Maar de toestand werd immer erger. P. Repetti's gezondheid ging zienderogen achteruit en in Juli 1849 nam hij dan ook het besluit de missie te verlaten. Bovendien begonnen P. Pedemonte en Br. D'Ottavio ongeduldig te worden. Pedemonte zou blijven tot December, maar dan zou hij ook onverbiddelijk heengaan zelfs in geval nog geen hulp was komen opdagen. Knoblecher verzette zich niet tegen dit voornemen: de bijna 60-jarige Jezuïet was immers toch te oud om zich aan de jonge en lastige missie te kunnen aanpassen, meende hij. P. Zara en Br. D'Ottavio daarentegen gingen akkoord met het voorstel van Knoblecher, nl. te wachten op de beslissing van hun Generaal Overste, die van de toestand zou op de hoogte gebracht worden. Aldus bleef de missie voorlopig voortleven, maar het personeel en

⁽¹⁾ « Nelle strettezze economiche in che trovati attualmente la Propaganda... » 26 September 1847. AP LD n. 336 (1847 II) f. 1152.

⁽²⁾ « Del rimanente conviene ch'ella sappia trovarsi per le difficili circostanze dei tempi si esausta di mezzi pecuniarj la Prop. che non vale oramai più a far fronte alle ordinarie spese che le incombono ». Brief 20 Novemb. 1848. AP LD n. 337 (1848) f. 814. Ook aan Casolani 6 Dec. 1848: « Cio sarebbe riuscito di aggravio in ogni tempo alla Prop., ma nelle attuali vicente d'Italia e d'Europa è altresì ben difficile... » Ib. 851v.

de middelen lieten het niet toe een uitval te wagen naar de binnenlanden. ⁽¹⁾

Knoblecher wanhoopte niet. Er was hem immers hulp beloofd uit Oostenrijk. ⁽²⁾ En toch, in de veronderstelling dat omwille van de toestand in Europa van al deze beloften niets zou terecht komen, richtte hij zich tot de Propaganda en vroeg desgevallend een toelage van 1000 daalders, de benoeming van een procurator in Europa of de toelating om zelf naar Europa te komen voor de recruterij van manschappen en de inzameling van steun. Er moest absoluut klaarheid gebracht worden in deze onzekere toestand van de missie en er was haast bij. Anders zou men eeuwig moeten blijven wachten vóór de poort van Midden-Afrika, zonder hoop en zonder uitzicht. En het had geen zin zich op te sluiten in Kartoem, dat ten slotte maar een onvoorziene en gedwongen halte geweest was. Men moest vooruit, kost wat kost, dit jaar nog. ⁽³⁾

Maar de Propaganda antwoordde niet. ⁽⁴⁾

In October 1849 bracht Vinco bij zijn terugkeer te Kartoem een nieuwe ontgoocheling. Hij was naar Italië gegaan met de belofte na zijn herstel weer te komen naar Afrika, voorzien van het nodige voor de uitvoering van Knoblecher's plannen. De reis had hem reeds opgeknapt en den 19^e Januari 1849 was hij nagenoeg helemaal hersteld te Verona aangekomen. Hij wilde zo gauw mogelijk terug en ook de Propaganda raadde hem aan

⁽¹⁾ Knoblecher aan Prop. 19 Juli 1849, AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Knoblecher 10 Juli 1849 : « In quanto ai soccorsi i quali da vari lati, come di già esposi a Va Eccza Rma nell'ultima mia de 20 Aprile, mi furono promessi... ». AP SRC Afr. Centr. 5. — Relazione Repetti : « promesse gli vennero dalla Carniola sua patria... » Ib.

⁽³⁾ « poichè senza di questo dovrà aspettarsi sempre nella più inquieta incertezza sulla porta di questo vastissimo campo senza mai potervi entrare... ». Ib. Brief Knoblecher, 10 Juli 1849.

⁽⁴⁾ « Per ora non si risponde » noteert de Propaganda op de brief van Knoblecher 10 Juli 1849.

aanstonds weer te vertrekken, ⁽¹⁾ zodat er van bedelen voor de missie niet veel in huis kwam, want in Maart was Vinco opnieuw op weg naar Kartoem. Te Cairo had hij amper genoeg geld om een lening, die Knoblecher er had aangegaan, te vereffenen ⁽²⁾ en kwam dan ook « als een echte apostel zonder geld en zonder bagage » ⁽³⁾ te Kartoem aan.

Daarmee verzwond ineens alle hoop op de voorgenomen expeditie langs de Nijl naar de onaangetaste en veelbelovende negerstammen. De enige periode, die daartoe geschikt was, brak immers aan en dreigde te zullen voorbijgaan zonder dat Knoblecher enig initiatief zou kunnen nemen. Het viel hem des te harder, daar Vinco uit Cairo van de vice-koning een schriftelijke toelating en vrijgeleide voor een tocht langs de Witte Nijl had meegebracht. ⁽⁴⁾ De missie verkeerde in de onmogelijkheid de huurprijs van een bark en de provisies voor een reis van vijf maanden over een afstand van meer dan 1500 mijlen te betalen.

En toch kwam er een oplossing. Een Nijlhandelaar, Brun-Rollet, bood Knoblecher een bark aan en stelde

⁽¹⁾ Vinco aan Card. Frasoni en Mgr Barnabò 22 Januari 1849 : « io non mi intratterò qui che pochissimo tempo, durante il quale non mancherò di addoperarmi a tutto potere affin di procurare qualche mezzo... » AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Prop. aan Vinco 13 Februari 1849 : « sento poi con piacere che trovisi già Ella in miglior stato di salute, e si vada disponendo a tornare in missione ove, mi sembra inutile di avvertirla, che si rechi pure direttamente ». AP LD n. 338 (1849) f. 101.

⁽²⁾ Vinco aan Mgr Barnabò 18 Mei 1849. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽³⁾ Brief aan Knoblecher 6 November 1849. AP Ib.

⁽⁴⁾ « Io stava aspettando in angoscia dei soccorsi dall'Europa per continuare la mia missione verso le contrade più interne de'miei Neri... e dipiù vidi tutte le mie speranze per le progrettate spedizioni, per cui è atta l'unica stagione dell'inverno, deluse e svanite. Il mio dolore mi riuscì tanto più sensibile poichè Dn Angelo mi portava un firmano dal Vice-Ré d'Egitto il quale ci permetteva di fare un viaggio su per il Fiume Bianco, via principale e diretta per andare da quelle tribù dei Neri le quali lontane ancora dalla contaminazione dell'Islamismo si conoscono per le più industrie d'ingegno e le più mansuete d'indole e costumi fra tutti quanti i Neri del Sudan Orientale ». Ib.

zich tevreden met een betaling in natura bij de terugkeer van de expeditie. De Provicaris greep toe. Met ivoor, dat hij onderweg, gelijk de andere kooplui, van de inboorlingen zou afkopen tegen de prijs van blinkende parels en andere door de zwarten begeerde voorwerpen, zou hij gemakkelijk de reis kunnen bekostigen. Er waren immers olifantstanden in overvloed in gindse streken en de inlanders kwamen ze zelf te koop aanbieden bij de doortocht van de handelsvloot. ⁽¹⁾

Den 13^e November 1849 vertrokken Knoblecher, Pedemonte en Vinco in gezelschap van enkele handelaars — in 't geheel zeven barken — naar het Zuiden. ⁽²⁾

Het doel was de bergstreek van de Beri-negers. Pedemonte en Vinco verlangden hevig zich daar aanstonds blijvend te mogen vestigen. Maar Knoblecher, die trouwens zelf niet anders wenste, besloot toch wijselijk te wachten met de beslissing en eerst ter plaatse te onderzoeken en te zien of het wel raadzaam zou zijn die begeerte in te volgen. Twee missionarissen als enige blanken onder deze barbaarse stammen ! Wel zouden ze de schijn geven gekomen te zijn met heel onschuldige intenties, Vinco voor geographische exploratie en Pedemonte voor grondonderzoek en landbouwproeven ; wel was daarbij de gunst verzekerd van Nigila, een van de chefs der Bari, met wien de missionarissen reeds hadden kennis gemaakt te Kartoem en dien Knoblecher beschouwde als een heel flink figuur onder de zwarten — « uomo dotato di qualità che fanno onore ad un uomo nato fra gente barbara

⁽¹⁾ « Un Negoziante ci offrì una barca a condizione d'essere poi al mio ritorno rimborsato in denti d'elefante i quali si portano in abbondanza da quelle contrade ». Ib.

Zie : BRUN-ROLLET, M., *Le Nil blanc et le Soudan*, Paris 1855, pp. 193-194.

⁽²⁾ Zie : *Viaggio d'esplorazione sul Fiume Bianco. Relazine inedita stesa dai missionari dell'Africa Centrale*, in *La Nigrizia* 1897, pp. 46-48, 76-79, 104-107, 156-158 ; 1898, pp. 28-31, 45-46, 60-63. Het is de onvolledige publicatie van een relaas « probabilmente dovuta al P. Pedemonte » (SANTANDREA, *St., o. c.*, p. 12), gedateerd « Kartoem April 1850 » ; KNOBLECHER, I., *o. c.*, pp. 6-8 ; JMI (1852), pp. 4-5 ; MITTERRUTZNER, J., *o. c.*, pp. 14 sq.

ed incolta » — ; doch er waren wellicht omstandigheden die deze vurige wens en het mooie plan in de weg konden staan en de uitvoering tot het volgend jaar doen uitstellen.

In zijn verbeelding zag Knoblecher reeds de toekomst van de missies in Centraal-Afrika. Het zou iets moeten worden in den aard van de reducties der Jezuïeten in Paraguay, Parana en Uruguay, waar moerassen en oerwouden waren omgevormd geworden tot vruchtbare gronden en de primitieve agglomeraties tot kristenrepublieken. De streken van Midden-Afrika leenden zich daartoe als vanzelf : ver van alle betrekkingen met de verwijderde wereld en een vruchtbaarheid die « millioenen mensen » zou kunnen voeden. Voor bekwame en ijverige missionarissen zou het derhalve niet moeilijk vallen daar kristengemeenschappen te vormen die de eenvoud, de ijver, de godsvrucht en de broederlijkheid van de kristelijke beschaving alom zouden uitstralen. ⁽¹⁾

Het was de droom van Ryllo die Knoblecher had overgeërfd : door de invloedssfeer van de Islam heendringen en daar kristenreducties vormen als een dam tegen de dreigende overrompeling. Knoblecher wilde de missie zo ver mogelijk in het Zuiden vestigen, daar waar de zwarten nog gaaf en onverdorven waren en niet zo hebzuchtig en wantrouwig als de stammen die woonden in de door Egypte geannexeerde gebieden en die, door het voortdurend contact met corrupte Turken, Arabieren en andere vreemde kooplieden, van dezen alle mogelijke ondeugden hadden overgenomen en met hun eigen gebreken vermengd. Daar ook waren de bewoners nog vrij, zodat de missionarissen hun apostolaat, omwille van de invloed en de reactie van de fanatieke Islam, niet zouden moeten beperken tot een bescheiden activiteit in eigen huis of in een zeer begrensde kring. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Knoblecher aan Prop. 6 Nov. 1849. AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽²⁾ Brief P. Zara, in CRESTANI, Em., *o. c.*, p. 67.

Het was bijgevolg van het allergrootste belang voor de evangelisatie dat de stammen, waar men zich wilde vestigen, hun onafhankelijkheid zouden blijven behouden en niet door Egypte tot onderwerping zouden gedwongen worden. Egypte immers betekende Islam, uitbuiting, ontaarding, slavenhandel..., de dood dus van elke missie-poging. Dit wenste Knoblecher te helpen verhoeden. Hij maakte zijn plan aan de Propaganda bekend en schreef naar de Regering te Wenen : hij wilde bij een volgende expeditie een bondgenootschap bemiddelen tussen Oostenrijk en Nigila, ten einde Egypte alle lust te ontnemen ooit deze gebieden der vrije Bari-negers in te palmen. Een dergelijk akkoord kon, naar de mening van Knoblecher, enkel de vredelievende verspreiding van het geloof ten goede komen, de beschaving van Midden-Afrika bevorderen en de vernietiging verhaasten van de slavenhandel — « tante volte stipolata e giammai eseguita ». (1)

Den 16^e Januari 1850 was de expeditie aan het einde van haar tocht : bij de Bari, op 5° N.-B., de toenmalige terminus van de Nijlvaart.

De Bari hadden het uitzicht van een schoon en krachtig volk, gezond en intelligent. (2) Uit deze slanke, « prachtige Wilden » konden wel eens prachtkristenen groeien. De hoofdmannen zelf, Nigila en Scioba, verlangden vurig dat de missionarissen zich in hun gebied zouden vestigen. Zodat Knoblecher besloot in te gaan op de wens van Pedemonte en Vinco en hun de toestemming te verlenen daar te blijven om er de missie in gang te zetten. (3)

Terwijl de Provicaris met Vinco de poging meemaakte

(1) Knobl. aan Prop. 6 November 1849. AP SRC Afr. Centr. 5.

(2) Zie : DICHTL, J., *o. c.*, pp. 143-169 ; KAUFMANN, A., *Das Gebiet des Weissen Flusses und dessen Bewohner*, Brixen 1861, pp. 192-200 ; BELTRAME, G., *Il Fiume Bianco e i Denka*, Memorie, Verona, 1881, pp. 297-314.

(3) « Tutti i due mi assicurani d'essere risoluti a rimanervi ad ogni costo ; io però mi riserbo la definitiva decisione là sul luogo, ove da vicino e con maggior lume vederò... » Knobl. aan Prop. 6 Nov. 1849. AP SRC Afr. Centr. 5.

om met een drietal barken nog verder zuidwaarts te varen, voorbij Gondokoro, tot aan de voet van de Logwek-berg, trok Pedemonte met een groep negers op verkenning naar Belenia, het dorp van Nigila, met het oog op de stichting van een missiepost. De oude Pater kon echter de vlugge zwarten moeilijk volgen en zag zich verplicht nog onderweg rechtsomkeer te maken om vóór zonsondergang de barken te kunnen bereiken. Hij meende overigens reeds genoeg te weten om de plaats voor de oprichting van een missie te mogen afkeuren. Zijn besluit was dat men de oever van de Nijl moest verkiezen. ⁽¹⁾

Anderzijds hadden de Mohammedanen, die deel uitmaakten van de expeditie en die natuurlijk met tegenzin de sympathie van de chefs en van de bevolking tegenover de missionarissen zagen groeien, tijdens de afwezigheid van de drie zendelingen, hun best gedaan om door allerlei lasterpraatjes en intriges wantrouwen te wekken. De toestand vertroebelde en Knoblecher trok de toelating om te blijven weer in. Men zou voorlopig ervan afzien en het volgend jaar terugkeren, wanneer de spanning zou verdwenen zijn, de herrie ontward en de opgeruide gemoederen tot bedaren gebracht.

Zo vertrok men weer naar Kartoem. Maar op de terugvaart werden de missionarissen achterhaald door Nigila, die tijdig het bedrog had ingezien en Knoblecher smeekte weer te keren en te blijven. De Provicaris kon de chef tevreden stellen met de belofte het volgend seizoen stellig terug te komen met priesters en al wat nodig was voor de oprichting van een missiepost. ⁽²⁾

(1) « Bastavagli d'altronde, a giudicare quel luogo inopportuno al nuovo stabilimento, il saperlo così sotto al monte da dovervisi sentire insopportabile il calore. A ciò si aggiungeva la triste qualità dell'acqua che colà si attinge dai pozzi... sulla sponda del fiume ». Viaggio d'esplorazione, p. 60.

(2) JM I (1852), pp. 4-5 ; DICHTL, J., o. c., pp. 348-349.

Knoblecher meende het ernstig. Want hij twijfelde er niet aan dat bij zijn aankomst te Kartoem blijde verrassingen zouden klaar liggen: gunstige berichten uit Europa, overvloedige steun en de missionarissen welke hij vóór zijn afreis naar het Zuiden aan de Propaganda had gevraagd. Met de geldmiddelen zou hij vóór alles een bark kopen voor de missie, en de nieuwe priesters, ja ook lekenhelpers, zouden na een acclimatisatie-periode te Kartoem met de komende Novembermaand het Zuiden in varen, waar nu de horizon was opengegaan en het eerste werkterrein gevonden. ⁽¹⁾

Hij koesterde nog andere plannen: in de lijn van Ryllo's programma, volgens hetwelk niet alleen langs de Witte Nijl, maar ook langs de Blauwe Nijl en in Kordofan evangelisatie-centra moesten gevormd worden. De Gouverneur van Kordofan had hem reeds uitgenodigd tot een bezoek aldaar, en ook in de streek van Fazogl moest iets tot stand komen. Dit alles was voor later en de aandacht concentreerde zich voorlopig alleen op de Witte Nijl. ⁽²⁾

Den 16^e Maart 1850 was de expeditie terug te Kartoem. Het was voor Knoblecher een grote teleurstelling; geen antwoord van Rome, geen versterking en geen financiële steun.

Hij wachtte niet meer en maakte zich gereed om met Br. D'Ottavio naar Europa te reizen ten einde de missie van Centraal-Afrika — nu de hoop zo groot was, maar de nood nog veel groter — van de ondergang te redden.

5. *Onzekerheid.*

Knoblecher wist niet dat de missie van Centraal-Afrika te Rome het voorwerp was geworden van ernstige zorgen en drukke onderhandelingen. En het was in

⁽¹⁾ Knoblecher aan Prop. 6 November 1849. AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽²⁾ Ib.

afwachting van de oplossing dat de Propaganda het verkieslijker achtte de instanties van de Provicaris niet te beantwoorden. ⁽¹⁾

Wanneer de Apostolische Prefect van Tripoli, P. Venantius, die bij de voorbereiding van de stichting van het Vicariaat van Centraal-Afrika betrokken was geworden, vernomen had dat de missionarissen van de weg langs Gadamis afzagen om de Nijlroute te volgen, stelde hij in Juni 1847 aan de Propaganda voor hemzelf een poging te laten wagen om langs deze weg te penetreren in de binnenlanden van Midden-Afrika. Rome nam zulks gunstig op, maar vroeg P. Venantius dat hij eerst nog nauwkeuriger informaties zou inwinnen en de kwestie rijp overwegen om vervolgens zijn plan opnieuw voor te leggen. ⁽²⁾ Tevens stelde de Propaganda bij P. Ryllo reeds een mogelijke verdeling van de jurisdictie in het vooruitzicht. ⁽³⁾ Doch de zaak was blijven rusten.

Wanneer dan het grote penetratie-opzet te Kartoem was blijven steken en noch de missionarissen noch de Propaganda enige mogelijkheid zagen om uit dit slop te geraken, omwille van de overgrote financiële moeilijkheden, waarin de Propaganda en de missie te Kartoem

⁽¹⁾ Net zoals de brief van 10 Juli 1849, (zie hierboven) kreeg ook deze van 6 November de vermelding: « Per ora non si risponde ».

⁽²⁾ « Circa poi il tentativo chez la P. V. vorrebbe fare per penetrare nell' interno dell' Africa prendendo la via di Ghadamis la S. C.... non sarebbe aliena dall' approvare il di Lei progetto. Ella adunque potrà procacciare ulteriori schiaramenti in proposito e quando abbia sufficientemente maturata la cosa mi proporrà di nuovo il piano che vorrebbe seguire, onde sia preso nella debita considerazione ». Aan P. Venantius, 24 Juli 1847. AP LD, n. 336 (1847 II) ff. 865v-866.

⁽³⁾ « In questa occasione poi io partecipo alla P. V. che in seguito di varie notizie interessanti che il P. Prefetto di Tripoli mi ha or ora fornite pel viaggio che potrebbe intraprendersi per l' Africa Centrale dalla parte di Tripoli, la S. C. non è aliena dall' inviare nell' interno dell' Africa alcuni PP. RR. dalla Barberia. Se un tal progetto avrà a realizzarsi, si prenderanno le convenienti misure per regolare la giurisdizione dei nuovi missionarj, ed il tutto sarà partecipato a suo tempo alla P V ». Aan P. Ryllo, 23 Juli. Ib. f. 863.

verkeerden, ⁽¹⁾ werd te Rome nog een ultieme poging overwogen om het Vicariaat te redden. De missie van binnen-Afrika was immers te belangrijk en men had er te grote verwachtingen in gesteld, om alles zo maar ineens op te geven en de reeds gebrachte offers totaal te vergoien.

Men zou het weer beproeven langs de weg door de Sahara. Langs Gadamis. Om echter P. Venantius niet een te grote last op te leggen met een opdracht die weinig of niets te maken had met de eigenlijke Prefectuur van Tripoli, werd door de Propaganda naar een geschikt persoon uitgezien om te Tripoli in het archief van de missie en op gelijk welke andere wijze de nodige inlichtingen te verzamelen. De keuze viel op de ex-Prefect van Albanië, P. Dionisius d'Afragola, die den 10^e November 1849 te Tripoli aankwam. ⁽²⁾

P. Dionisius gaf echter weinig hoop en zijn rapport van 27 December 1849 was een teleurstelling. Behalve enkele gegevens uit het archief van de Prefectuur over een paar vroegere penetratie-pogingen naar Bornu (1710), Agades en Kano of Katsena (1711), kon hij slechts twee inlichtingen bezorgen: over de mogelijkheden om Fezzan en Agades te bereiken. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « è assolutamente impossibile di farli altri sussidj ». Prop. aan Vinco 11 Juli 1849. AP LD n. 338 (1849) f. 174v. Zie hierboven.

⁽²⁾ Prop. aan P. Venantius 22 Sept. 1849: « Siccome però la Pñda non ha perduto per questo la speranza di poter attirare la divisata Missione nell' interno dell' Africa; e quindi pensa a realizzare il progetto già concepito altra volta di diriggere i Missionarii in quel nuovo Vicariato dalla parte di Ghadamis così io ho bisogno ora di completar le notizie che già per di Lei mezzo ho riunite su questo rapporto, per quindi prendere in proposito una qualche determinazione... Ho deciso d'inviare costà il P. Dionisio d'Afragola Ex-Pref^o dell' Albania, onde egli s'incarichi di prender tutte le migliori informazioni che proirà ottenere sull' affare in discorso, tanto col mezzo dell' Archivio di codesta Prefettura, quanto col prendere relazioni e notizie in tutti i modi che avrà a sua disposizione ». AP LD n. 338 (1849) f. 324v-325.

⁽³⁾ AP SRC, Afr. Centr. 5 (1848-1857). Napels 27-12-1849.

Noteren we hier de reis van de Italiaanse Franciscan Filippo da Segni. In 1849 vertrok hij uit Rome naar Tripoli waar hij zich gereed maakte voor een tocht naar Bornu, ten einde er een kristen familie te gaan bezoeken en te sterken.

Het scheen dus weer met een sisser te zullen aflopen.

Daar bood zich toch nog een uitkomst. Een priester van Malta, Luigi Marchetti, had aan de Propaganda de toelating gevraagd om te mogen vertrekken naar Murzuk in Fezzan voor het apostolaat onder de Arabische Muzelmannen aldaar. En daar hij zich nu gereed maakte om af te reizen, bracht de Propaganda hem op de hoogte van haar penetratie-plan en van de tot nog toe mislukte pogingen, hem vragende dat hij dit plan voor de bekering van Afrika's binnenlanden zou indachtig zijn tijdens zijn verblijf te Murzuk, wetenswaardige inlichtingen verzamelen en daarover rapport uitbrengen. (1)

In Februari 1850, dacht nu P. Venantius weer dat het wenselijk zou zijn gebruik te maken van de vestiging van een nieuwe Engelse Consul te Gadamis, om een missionaris naar Centraal-Afrika te laten gaan. Hij verwittigde de Propaganda die inderdaad bij de Curia Generalitia van de Gereformeerde Minderbroeders aandrang op het zenden van een geschikte Pater voor deze missie. (2) In April deed de Propaganda zelfs stappen voor de keuze van een nieuwe leider van de te ondernemen missie. (3)

Van dit alles kwam echter niets terecht. Marchetti

Den 20 Januari 1850 sloot hij zich aan bij een karavaan die over Bilma naar Centraal-Afrika trok. De missionaris bereikte Kuka bij het T Chad-meer. In April was hij weer te Tripoli en keerde vandaar terug naar Rome. Zie: Voyages italiens en Afrique, Rome (Ministero delle Colonie) 1931, pp. 49-50.

(1) Mgr Barnabò aan Marchetti 30 Januari 1850: « Cio adunque che la Prop. richiederebbe ora da V. S. sarebbe che recandosi a Morzouk avesse presente l'indicate progetto di Missione per l'Africa Centrale tanto per procurarsi all'opportunità utili notizie da comunicare in proposito alla S. C. quanto altresì per suggerire alla med^a tutto quello che a giudizio di V. S. potrebbe esserle utile per attivare utilmente la rimembrata Missione ». AP LD n. 339 (1850) ff. 71-72.

(2) Aan P. Venantius, 9 April. Ib. ff. 258v-259.

(3) Prop. aan Mgr de Bisschop van Limoges, vraagt inlichtingen over « R. D. De Montagut Canonicum Poenitentiarium in Ecclesia Montis Albani... ut novae cuidam Missioni erigendae tuto praefici queat »; in marge staat aangeduid dat het gaat over « Africa Centrale ». AP LD, Ib. f. 304, 23 April.

stelde zijn plan voor Murzuk uit tot lateren datum ; ⁽¹⁾ P. Venantius werd in Juni als Apostolisch Prefect van Tripoli vervangen ; ⁽²⁾ en bovendien was de aandacht weer afgewend naar Kartoem.

Want gedurende deze onderhandelingen was natuurlijk ook de kwestie van Kartoem ter sprake gekomen. Mgr Barnabò had immers na de terugkeer van P. Repetti, aan deze een rapport gevraagd over de reis en over de resultaten en vooruitzichten van de missie. En P. Repetti had geantwoord met een gedetailleerde schets van de toestand te Kartoem en van de plannen van Knoblecher. Als grootste moeilijkheid voor de doorbraak naar de binnenlanden van Midden-Afrika, het eigenlijk doel van de missie, noemde hij de financiële toestand. Zonder geldelijke hulp was geen vooruitgang mogelijk en kwam zelfs het behoud van de missiepost te Kartoem in 't gedrang. ⁽³⁾

Daar de Propaganda zelf in geldnood verkeerde en derhalve geen steun kon zenden, was Mgr Barnabò van mening dat deze poging volledig moest prijsgegeven worden ten voordele van het nieuwe opzet, waartoe Dionisius d'Afragola te Tripoli de mogelijkheid aan 't onderzoeken was. Op 10 November 1849 deelde hij zijn opinie mee aan Cardinaal Fransoni, stuurde hem tevens het verslag van P. Repetti met een brief van

⁽¹⁾ Een priester van Malta, Luigi Demech, had 22 Januari 1850 bij de Propaganda stappen gedaan om de afreis van Marchetti te doen verbieden, « adducendo all' uopo, e la malferma di lui salute, e il gran bene di cui renderebbero privarsi Malta per l'allontanamento del lodato Ecclesiastico » ; Rome was er niet op ingegaan. (AP LD, Ib. f. 160 aan L. Demech 1 Febr. 1850) ; Toch vertrok Marchetti niet, zoals we vernemen uit een brief aan hem in AP LD Ib. f. 973v. 25 November ; « Ho ricevuto la sua dei 10 Nov. corr. dalla quale ho appreso che V. S. ha prudentemente differito ad altro tempo l'esecuzione del noto suo piano ».

⁽²⁾ AP LD, Ib. ff. 479v-480. 14 Juni 1850. Deze vervanging werd reeds besproken ter gelegenheid van de zending van P. Dionisius.

⁽³⁾ Affrica 1849. Relazione esibita alla S. C. di Propaganda dal P. Repetti reduce da Chartum sulla Missione dell' Africa Centrale. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

Knoblecher, en zegde te zullen wachten op de beslissing van de Cardinaal. ⁽¹⁾

Cardinaal Fransoni vatte echter een ander plan op. Hij sprak er met de Paus over en er werd besloten de missionarissen uit Kartoem terug te roepen, ze aan te sluiten bij Mgr Massaja en ze vanuit het gebied der Galla een nieuwe penetratie-poging te laten ondernemen in de binnenlanden van Centraal-Afrika. ⁽²⁾

Het was dus geen capitulatie, geen eenvoudig terugroepen van de 3 missionarissen naar Europa noch hun inlijving bij de Galla-missie, zoals algemeen wordt beweerd; het was alleen een verandering van tactiek. Want de Propaganda wilde deze onderneming, waarop ze zo grote verwachtingen had gebouwd en die zoveel ophef gemaakt had, niet totaal opgeven. ⁽³⁾

(1) « Posto cio io sarei di subordinato parere che abbandonandosi il primo progetto si applicasse esclusivamente la Prop. a vedere se dalla parte di Gadamis potrebbero spedirsi dei Missionarj con maggior probabilità di buon successo tanto più che la spedizione a Tripoli del P. Dionisio d'Afragola ci porge ora l'opportunità di conoscere fra breve se potrà attivarsi una Missione nell' interno dell' Africa mandando dei sagri ministri dalla parte della Barberia. In ogni caso però io attendo prima di rispondere all' alunno Knoblecher che l'E. V. si degno rimettermi la lettera del med., insieme colle opportune istruzioni ». AP LD n. 338 (1849) f. 482-483. 10 November 1849.

(2) « Nella venerata sua dei 20 Dec. l'E. V. R. si compiacque indicarmi che il S. Padre avea convenuto nel suo parere di richiamare da Chartum i missionarii dell' Africa, e di unirli a Mgr Massaja onde vedere se dalla parte dei Gallas potesse loro riuscire di penetrare nei paesi più interni dell' Africa ». Mgr Barnabò aan Card. Fransoni 10 Jan. 1850. AP LD n. 339 (1850) f. 92.

(3) « non sapendo ridursi la S. C. ad abbandonare intieramente un 'impresa su cui avea concepite tante grandi speranze... » Mgr Barnabò aan Mgr. Massaja, 8 Jan. 1850, AP LD Ib. f. 9. Deze passage is het voorwerp van zeer grote verwarring. Enkele rechtzettingen zullen dus niet zonder nut zijn:

1. We zijn hier op het einde van 1849 en in het begin van 1850. Sommige auteurs anticiperen: 1848 nl. na de dood van Ryllo.

2. JM I (1852) p. 6 schrijft dat « ein Missionär den das heisse Klima nach Europa zurückgetrieben hatte, erhob gegen jedem möglichen Erfolg die lautesten Zweifel », wat door sommigen geïnterpreteerd wordt als: Mgr Casolani (o. a. Comboni). Klaarblijkelijk wordt hier P. Repetti en zijn rapport bedoeld.

3. Men beweert doorgaans dat de Propaganda, voortgaande op het verslag van deze missionaris, « décida d'abandonner la mission » (Comboni; ook Mittertuzner, e. a.) Dit is niet juist. Card. Fransoni stelde immers voor een andere

Den 8e Januari 1850 ging derhalve vanuit Rome een voorstel naar Mgr Massaja, Apostolisch Vicaris der Galla in Abyssinië. Hij zou Knoblecher en Vinco en misschien ook een Jezuiet, teruggeroepen uit Kartoem, in zijn Vicariaat opnemen en hun de gelegenheid verschaffen van daaruit binnen te dringen in Midden-Afrika. Wellicht had hij enig bezwaar tegen dit plan en kwam het hem niet opportuun voor, hetzij om financiële redenen, hetzij om enig ander motief. Daarom zou de Propaganda zijn antwoord afwachten vooraleer over te gaan tot de uitvoering van deze voornemens. ⁽¹⁾

De zaak bleef echter hangend, daar Mgr Massaja, die de brief pas in April ontving te Massawa, ⁽²⁾ zijn antwoord uitstelde omdat hij toch van zin was spoedig zelf naar Rome te komen, waar hij de kwestie rechtstreeks met de Propaganda zou kunnen bespreken. ⁽³⁾ Zo kwam het dat Rome ook niet antwoordde op de angstige noodkreten van Knoblecher uit Kartoem. ⁽⁴⁾

Eindelijk den 17^e Augustus 1850 schreef Mgr Massaja te Rome een brief aan Mgr Barnabò. Hij had niets in te brengen tegen de overname van Knoblecher en Vinco, op voorwaarde dat ze zouden paraat zijn voor gelijk welke benoeming en bestemming, in het kader van andere

weg te beproeven om binnen te dringen in Centraal-Afrika: nl. doorheen het gebied der Galla-volkeren.

4. Andere beweringen, die in verband zijn met de vorige, zijn eveneens te verwerpen, nl. dat de Propaganda aan de missionarissen van Kartoem de toelating gaf « de rentrer en Europe pour être destinés à d'autres missions », hun « libertà di rimpatrio » verleende, of dat « der Beschluss, die Mission aufzuheben und die Missionare anderswo zu verwenden schon unterzeichnet war ».

⁽¹⁾ « si sarebbe pensato di richiamare i Missionarj dell' Africa da Chartum, e di unirli a V. S. per procurar loro dalla parte dei Gallas l'ingresso nell' Africa Centrale... Si riducono a soli due Alunni di Prop. ed a qualche Padre Gesuita che forse li seguirebbe ove passassero in Abissinia ». AP LD Ib.

⁽²⁾ MASSAJA, G., *o. c.*, I, p. 145, vergist zich inderdaad wanneer hij schrijft dat hij de brief ontving « se non erro, in Aden ».

⁽³⁾ Brief van Massaja 17 Aug. 1850. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Cfr MASSAJA, G., *o. c.*, I, p. 146.

⁽⁴⁾ Zie hierboven.

plannen welke hij bij zijn terugkeer in Abyssinië wilde ten uitvoer brengen.

Anderzijds was Massaja van oordeel dat de missie van Sennaar of Kartoem toch niet mocht in den steek gelaten worden. Eensdaags zou ze immers opperbest kunnen gebruikt worden voor de verwezenlijking van nieuwe penetratie-plannen in de zo moeilijk te bereiken binnenlanden van Afrika. (1)

Om echter alle onbezonnenheid te vermijden stelde hij voor nog geen beslissing te treffen, vermits hij bij zijn terugkeer naar Abyssinië langs Kartoem moest reizen en dus de gelegenheid zou hebben om ter plaatse de opportuniteit van de te nemen maatregelen na te gaan. Bovendien had hij op zijn doortocht te Alexandrië vernomen dat een van de missionarissen van Centraal-Afrika te Cairo was aangekomen, ongetwijfeld met de bedoeling naar Rome te reizen om er met de Propaganda te onderhandelen. Wellicht had deze nieuwe gegevens bij, die de zaak een heel andere richting konden insturen, zodat het beter ware voorlopig nog wat te wachten. (2)

Het was inderdaad Knoblecher die met Br. D'Ottavio op terugweg was naar Europa. Intussen waren ze reeds den 13e Augustus te Trieste aangekomen. Knoblecher wachtte er ongeduldig en ongerust op een woord van de Propaganda, welke hij vanuit Kartoem en dringend nog eens vanuit Alexandrië (6 Aug.) op de hoogte had gebracht en om raad gevraagd. Maar Rome zweeg. Ten slot-

(1) « Ho nessunissima difficoltà di ricevere i due missionari Propagandisti di cui mi parla nella sua, a condizione che i medesimi siano disposti a ricevere qualunque destinazione che sarò per dare loro, quando nel mio ritorno dovrò eseguire alcuni altri progetti che ho ideato.

Io sono però di avviso che la Missione del Sennaar dopo che ha costato tanto non debba così facilmente abbandonarsi, non fosse altro perchè il Sennaar è un luogo centrale che potrebbe servire mirabilmente... onde portare il Vangelo più avanti all' immensa famiglia degli Africani nomadi dell' interno difficilissima a penetrarsi non solo dalla parte del Sennaar, ma da tutte le parti ». Massaja. aan Mgr Barnabò, 17 Aug. 1850. AP SRC Afr. Centr. 5.

(2) Ib.

te schreef Knoblecher den 19^e Augustus dat hij niet langer te Trieste kon blijven en zonder verder uitstel zijn reis zou voortzetten naar Laibach en Wenen. Br. D'Ottavio bracht deze brief naar Rome. ⁽¹⁾

De Propaganda scheen besluiteloos. Daar was enerzijds het eerder ongunstig rapport van P. Repetti en anderzijds een pas aangekomen geestdriftig relaas van Knoblecher over zijn reis naar de Bari, en over zijn toekomstplannen. ⁽²⁾

Er scheen een nieuwe wending in te treden, want de Propaganda gaf Knoblecher moed ⁽³⁾ en vroeg meteen aan de Nuntius te Wenen dat hij de Provicaris zou raad geven en hem helpen in alles wat hemzelf en de missie van Centraal-Afrika kon tot voordeel strekken. ⁽⁴⁾

Toch gingen de onderhandelingen met Mgr Massaja voort. Hem werd het verslag van P. Repetti overhandigd samen met de brief van Knoblecher. Hij las beide documenten met belangstelling en gaf daarop zijn mening te kennen in een brief van 8 September. Knoblecher kwam hem voor als een « actief en ondernemend man, vol goede wil en durf en met persoonlijke plannen », maar wat hij schreef was wellicht beter geschikt om de kristenmensen warm te maken dan om een dicasterie van de Kerk tot handelen te bewegen. Men mocht niet alles klakkeloos aannemen, want de Provicaris was ongetwijfeld een rechtschapen en ijverig missionaris,

⁽¹⁾ Knoblecher aan Card. Frasoni 19 Aug. 1850. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Dit was de brief van Knoblecher, 6 Aug. 1850 uit Alexandrië. Deze bevindt zich niet in AP SRC maar de Propaganda spreekt er over in haar antwoord op Knoblecher 's brief van 19 Aug. : « quasi contemporaneamente ricevete l'altra sua colla data di Alessandria 6 Agosto pp. Da questo ho appreso lo scopo, ch' Ella si prefigge nel recarsi a Vienna non che il risultato del viaggio da Lei fatto lungo il fiume bianco e le speranze che offre al presente ma lissione dell' Africa Centrale ». Brief van 2 Sept. 1850. AP LD n. 339 (1850) ff. 773v-774.

⁽³⁾ AP LD Ib.

⁽⁴⁾ Ib. f. 774, 2 September 1850.

doch de inboorlingen spreken en beloven zo gemakkelijk, dat men moeilijk staat mocht maken op hun mooie woorden en beloften en vooral niet als het er om te doen was gewichtige dingen aan te gaan. Het relaas van P. Repetti scheen hem positiever en dichter bij de werkelijkheid.

Toch zou het volgens Massaja geen zin hebben de plannen van Knoblecher direct te willen vernietigen. Het ware eerder wenselijk dat men geleidelijk en met zachtheid zijn ideeën zou matigen en, zonder hem echter de geplande penetratie langs de Witte Nijl te verbieden, zijn durf en ondernemingsgeest, met de middelen waarover hij zou beschikken, af te leiden naar en te concentreren op het plan dat Massaja nogmaals voorstelde en uitvoeriger verklaarde.

Volgens dit plan van Massaja moest de missie van Kartoem behouden worden als een centrum voor de penetratie in Abyssinië en in alle andere gebieden van Afrika. Daartoe was het eerst en vooral vereist Kartoem stevig te organiseren, de missie aldaar op te helpen uit de « eenvoudige toestand van dode kapelanie voor de vier Europeanen die er wonen ». Scholen en weldadigheidswerken moesten er de sympathie veroveren van de bevolking en van de missie het aantrekkingspunt maken van de omstreken. Dan zou het gemakkelijk zijn om de penetratie te wagen in gelijk welke richting, zonder gevaar en met weinig onkosten. De gelegenheid zou zich immers vanzelf aanbieden. Knoblecher's plan om onmiddelijk een grootscheepse actie op touw te zetten in de diepste binnenlanden, vond Massaja te onstuimig en enigszins roekeloos en onbedacht. Er moest een beredeeerde strategie aangewend worden die meer kans op slagen zou bieden. Geen machtsgreep naar Centraal-Afrika, maar een geleidelijke penetratie in de binnenlanden. (1)

(1) Brief van 8 Sept. 1850. AP SRC Afr. Centr. n. 5 (1848-1857).

De Propaganda noteerde op deze brief dat men met deze suggestie zou rekening houden bij de komst van Knoblecher te Rome⁽¹⁾. Intussen reisde Mgr Massaja af om den 27^e Maart 1851 te Marseille in te schepen voor Egypte en vervolgens langs Kartoem in zijn Vicariaat te komen. Toen was Knoblecher nog steeds niet te Rome aangekomen en er was ook nog geen beslissing getroffen.

In weinige maanden tijd had de verschijning van Knoblecher in Oostenrijk wonderen verricht en van hoog tot laag een buitengewone geestdrift doen ontvlammen voor Centraal-Afrika.

Keizer Frans Jozef I nam de missie onder zijn persoonlijke bescherming, beloofde een jaarlijkse gift van 1000 florijnen voor Kartoem en gaf opdracht aan de Minister van Eredienst een omzendbrief, vergezeld van een gedrukt relaas van Knoblecher⁽²⁾ te sturen naar al de katholieke bisschoppen van het Rijk, opdat ze de gelovigen zouden aanzetten bij een jaarlijks te houden omhaling in de kerken de missie van Midden-Afrika te steunen. De leden van de keizerlijke familie en van het hof volgden dit hoge voorbeeld en stortten belangrijke bijdragen, evenals de Ministers, die bovendien er zouden naar streven, ieder in zijn ambt en competentie, de missie, waar het mogelijk was, van dienst te zijn.

De Regering legde waarlijk een grote ijver aan den dag. Ze ging zelfs in op de herhaalde instanties van de Provicaris om de reeds benoemde consul te Kartoem, van wien Knoblecher wist dat hij kolonisatie-plannen koesterde die wellicht de missie konden schaden, te vervangen door een nieuwe consulaire agent die nauwgezette instructies ontving met de opdracht de missionarissen te helpen in hun betrekkingen met de locale regering. Ook aan de Algemene Consul in Egypte werden dergelijke

⁽¹⁾ « si avrà presente quando verrà a Roma l'al^o Knoblecher ».

⁽²⁾ Das Apostolische Vicariaat in Central-Afrika, Wien 1850, Zie SANTANDREA, *St., o. c.*, p. 114.

richtlijnen gegeven, en daarbij bekwam de Oostenrijkse gezant te Constantinopel van de Sultan con firman welke niet alleen de vrijheid van handelen verzekerde in de aan Turkije onderworpen gebieden, maar ook de ongehinderde doortocht naar de onafhankelijke negerlanden. ⁽¹⁾

Van overal kwamen de giften toegestroomd: geld, erediensbenodigheden, werkalaam en materiaal voor de constructie van gebouwen en alles wat een beginnende missie maar kon gebruiken.

Om de sympathie van de Oostenrijkse katholieken levendig te houden, nam Knoblecher het initiatief tot de oprichting van een Genootschap speciaal voor de missie van Centraal-Afrika. Hooggeplaatste Prelaten, priesters en leken vormden weldra een Comité en stichtten het « Marienverein zur Beförderung der katholischen Mission in Central-Afrika ». ⁽²⁾ Dit Comité zou door de publicatie van een jaarlijks verslag en van de rapporten der missionarissen de belangstelling gaande houden en het contact tussen de Oostenrijkse katholieken en de missie bestendigen. ⁽³⁾ En het Marienverein, waaraan later dezelfde voordelen zouden verbonden worden als aan het Genootschap van Lyon, was een waarborg voor de continuïteit van de steun der gelovigen door gebed en een geldelijke bijdrage. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ Verslag van Knoblecher in zijn brief aan de Propaganda, 8 April 1851, AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857); ook: MITTERBUTZNER, *o. c.*, p. 16; DICHTL, *J., o. c.*, pp. 351-352.

⁽²⁾ President: Mgr Meschutar, Aartsbisschop van Wenen; Leden: Dr Fr. von Hurter, Graf M. Fries, Dr Hock, Freiherr von Spens, Graf O' Donell, K. von Hammer, L. von Dvorzack. Zie DICHTL, *J., o. c.*, p. 353.

⁽³⁾ Jahresberichte des Marienvereines, vanaf 1851. Zie Santandrea St., *o. c.* p. 117. Deze J M bieden ons een belangrijke bron voor het opmaken van de geschiedenis dezer missie. Toch moeten we aanmerken dat ze de oorzaak zijn van veel verwarring en onnauwkeurigheden vooral wat aangaat de periode voor 1851.

⁽⁴⁾ De leden van het Genootschap verplichtten zich tot een maandelijks bijdrage van 5 kronen en het dagelijks gebed: Koningin des Hemels, bid voor de ongelukkige zwarten, opdat ze de beloften van Christus mogen deelachtig worden. MITTERRUTZNER, *o. c.*, p. 17; ARENS, B., Die katholische Missionsvereine, Freiburg, i. Br. 1922.

Maar wat Knoblecher gewis het nauwst aan 't hart lag, was de recrutering van priesters en helpers voor de missie. Weldra boden vrijwilligers zich aan, maar de Provicaris wenste eerst de opinie van Rome te kennen vooraleer hen aan te nemen. ⁽¹⁾

Meer nog. Het Comité van het Marienverein zou zorgen voor de verdere aanwerving van missionarissen.

Met dergelijke resultaten en de beste vooruitzichten voor de toekomst kwam Knoblecher eindelijk in Juli 1851 naar Rome. Alle moeilijkheden en vooroordelen werden uit de weg geruimd. De onzekerheid en vrees hadden plaats gemaakt voor nieuwe hoop. Geen wonder dan ook dat de ter dood veroordeelde missie van Kartoem begenadigd werd. Het vonnis werd ingetrokken en Knoblecher kreeg zijn officiële benoeming tot Provicaris van Centraal-Afrika. ⁽²⁾ De Paus zelf, Pius IX, betoonde in een audiëntie van 10 Augustus de meeste belangstelling en warmste sympathie voor de missie van Binnen-Afrika. ⁽³⁾

Einde Augustus 1851 was Knoblecher reeds op weg naar Alexandrië, in gezelschap van vijf Oostenrijkse priesters en een lekenhelper. Kartoem zou straks herleven en de missie in de diepste binnenlanden van Midden-Afrika, bij de Bari, zou weldra met geestdrift aangevat worden. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ Knoblecher aan Prop. 8 April 1851. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Er was ook twijfel ontstaan omtrent de geldigheid van de machtsoverdracht van Ryllo aan Knoblecher « in caso di morte »: « se per conseguenza il Knoblecher abbia validamente amministrata la cresima e legittimamente le altre facoltà ». Ook deze zaak werd opgelost. Nota al Sig. Archivista 29 Agosto 1851. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽³⁾ DICHTL, J., *o. c.*, pp. 355-356.

⁽⁴⁾ Knoblecher aan Prop. 28 Aug. 1851 dal bordo del piroscalo « Italia ». AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

6. *Angelo Vinco.*

Tijdens de afwezigheid van Knoblecher was de Afrikaanse missie het toneel geweest van verheugende maar tevens van pijnlijke gebeurtenissen.

Vóór de afreis van de Provicaris had Vinco in zijn ijver herhaaldelijk bij hem aangedrongen om alleen naar de Bari te mogen gaan. Het prestige van de missionarissen stond immers op het spel, daar men Nigila beloofd had het volgend jaar te zullen terugkeren. Wie weet welke treurige gevolgen een gebeurlijke woordbreuk en de daarop volgende teleurstelling van de chef en van de zwarten met zich konden meebrengen? De vijandiggezinde handelaars zouden bovendien in dit geval een geschikte grond vinden om hun lasterpraat tegen de missie en de priesters uit te strooien.

Knoblecher had het echter niet durven toe staan. Maar op weg naar Cairo dacht hij er ernstig over na en, daar aangekomen, gaf hij Vinco in een brief van 20 Juli 1850 de gevraagde toelating. Vinco mocht het wagen, maar moest zelf zorgen voor de reismogelijkheid en de middelen. Daarenboven bestond het doel van de tocht er enkel in aan Nigila het bewijs te leveren van de goede intenties der missionarissen tegenover hem en zijn volk. ⁽¹⁾

Het kwam er dus voor Vinco op aan een middel te vinden om de tocht te kunnen ondernemen en vooral om enkelen tijd bij de Bari te kunnen vertoeven, zonder de reeds hachelijke financiële toestand van de missie nog te bezwaren. Het wees zichzelf aan. En net zoals Knoblecher

⁽¹⁾ « Carissimo Dn Angelo, Io ho preso in matura considerazione la proposizione fatta mi da Voi alcuni giorni prima della mia partenza di costi. — Eh bene nel nome di Dio io vi permetto di partire quest' anno sul fiume bianco se potete trovarvi i mezzi per tal viaggio — e lo scoppo di esse deve essere d'assicurare il nostro buon Nigla delle buone intenzione che noi nutriamo verso di Lui e tutto quanto il suo popolo. — Augurandovi il più felice successo di tale impresa disastrosa mi dichiaro... ». AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

een jaar te voren een akkoord had gesloten met de ivoorhandelaar Brun-Rollet, zo gelukte ook Vinco er in een regeling te treffen welke hem volledig bevredigde. Brun-Rollet stelde twee barken ter zijner beschikking, bemanning inbegrepen, met de nodige levensmiddelen voor een verblijf van willekeurige duur in Midden-Afrika.

Het voornaamste was dat hij alleen zou kunnen reizen, zonder het hinderend gezelschap van de Turkse Mohammedanen, die een jaar terug de nederzetting van hemzelf en P. Pedemonte hadden verhinderd. ⁽¹⁾

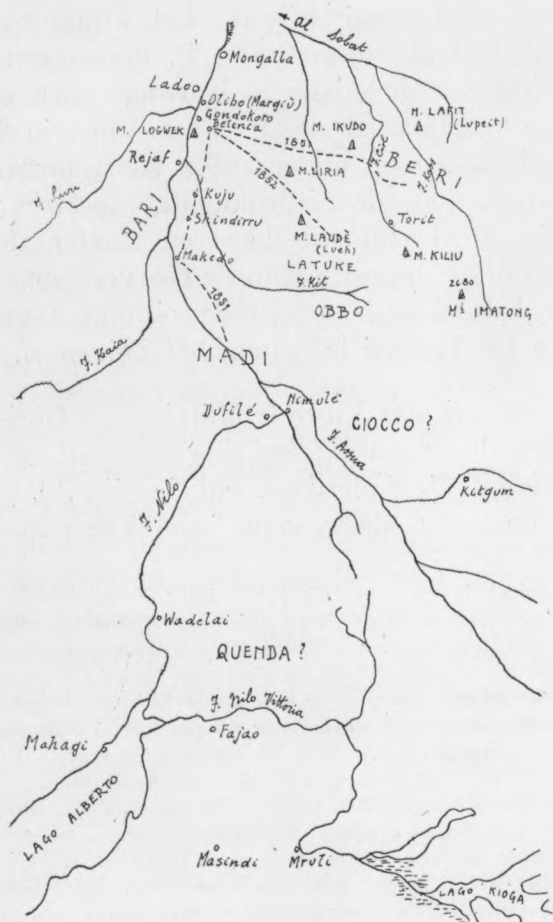
Dit gaf echter aanleiding tot onzeglijke moeilijkheden die een zeer treurige toestand zouden verwekken. Het was immers juist in die tijd dat de Goeverneur van Kartoem, Abel Latif Pacha, het monopolie van de Nijlhandel in handen trachtte te krijgen. ⁽²⁾ De meeste handelaars schikten zich in diens macht en maatregelen. Doch in Brun-Rollet vond de Goeverneur zijn hevigste tegenstander. Zodat ook Vinco in de strijd betrokken werd. Te meer wellicht daar de missionaris, om de mogelijke tegenwerking van de Mohammedanen te ontwijken, voorwendde met commerciële doeleinden naar het Zuiden te trekken. Het was trouwens de methode die Mgr Casolani had willen aanwenden bij de penetratiepoging langs Gadamis, zodat Vinco er geen bezwaar meende te moeten in vinden. ⁽³⁾

De spanning nam niet af en de Pacha, opgehitst door de concurrenten van Brun-Rollet, wilde niet toegeven.

⁽¹⁾ « mi riuscì di poter avere due barche per fare la spedizione da me solo senza aver niente che fare coi Turchi, e più i vivere necessari per potermi trattenero presso i negri del fiume Bianco secondo il mio desiderio ». Vinco aan Prop. 9 Aug. 1852. AP SRC Afr. Centr. 5. Brun-Rollet aan Prop. 1 Maart 1851, Ib. Zie BRUN-ROLLET, M., *Le Nil Blanc et le Soudan*, Paris, 1855, pp. 194-195.

⁽²⁾ BRUN-ROLLET, M., *o. c.*, pp. 178-180.

⁽³⁾ « d'inviarci in abito ed in esercizio di commercianti per la via di Tripoli, Gadamiscu, affinché non fossimo conosciuti dai Musulmani ». Vinco aan Prop. 9 Aug. 1882. AP SRC Afr. Centr. 5.

DE REIZEN VAN VINCO . BOVEN-NIJL

(Almagià, R., Angelo Vinco. Relazione delle sue esplorazioni sull'alto Nilo (1849-1853). Annali Lateranensi (-Città del Vaticano) 1940, p. 284.)

Maar ook Vinco bleef bij zijn besluit en Brun-Rollet maakte gretig gebruik van diens vastberadenheid om zijn slag thuis te halen.

Wat echter meer tragisch was: het kwam tot een breuk met P. Pedemonte en Zara. P. Pedemonte, aan wien de leiding van de missie te Kartoem was toevertrouwd, verzette zich tegen de afreis van Vinco in dergelijke omstandigheden en onder zulke voorwaarden. ⁽¹⁾ Maar deze, sterk door de uitdrukkelijke toelating van de Provicaris, dreef zijn wil door, en zonder zich te bekommeren om de oppositie van de Goeverneur of van de Europese handelaars, en van de « infami Gesuiti », reisde hij den 12^e Januari 1851 naar het Zuiden af.

Den 24^e Februari was Vinco te Margiù, het Bari-dorp gelegen tussen de 5e en de 4e N. - B graad. ⁽²⁾ De hoofdman Nigila, die inderdaad enkele tijd te voren, bij de aankomst van de gewone jaarlijkse expeditie,

⁽¹⁾ In zijn « Relezione Storica » van 1870 (AV) schrijft Comboni dat Vinco de reis ondernam « avec l'agrément des S. J. qui dirigeaient la mission ». Wat zeker onjuist is. In AP SRC Afr. Centr. n. 5 (1848-1857) zijn twee brieven van Mgr Massaja Kartoem 9 Oct. en 12 Nov. 1851. Daarin brengt Massaja de Propaganda op de hoogte van de gebeurtenissen en de toestand te Kartoem, naar gegevens geput uit de verhalen van de Europeanen in de stad en van P. Pedemonte. Ze zijn vol beschuldigingen tegen Vinco die o. m. openlijk zou verklaard hebben « di non aver più che fare colla Missione ». Het is echter moeilijk aan te nemen dat Vinco met de Missie zou gebroken hebben. Immers door Brun-Rollet liet hij de Propaganda op de hoogte brengen van zijn reis en haar om bescherming vragen tegen de Turkse handelaars (Brief van 1 Maart 1851, AP SRC Afr. Centr. 5) en hijzelf stuurde van bij de Bari een rapport naar Rome. Ook keerde hij aanstonds terug naar Kartoem, wanneer Knoblechter hem riep.

De breuk schijnt derhalve niet met de Missie, maar met Jezuïeten te Kartoem geschied te zijn.

Wellicht kan de correspondentie van P. Pedemonte met de Generaal-Overste, waarvan Massaja spreekt, in deze netelige zaak meer klaarheid en waarheid brengen.

⁽²⁾ Zie het reisverhaal van Vinco in JM 1852 (speciale editie) en een beknopt verslag in JM II (1853) pp. 20-23. Het werd opnieuw volledig gepubliceerd met nuttige commentaren door ALMAGIA, R., Angelo Vinco. Relazione delle sue esplorazioni sull'alto Nilo (1849-1853) in Annali Lateranensi 1940 (Città del Vaticano) pp. 283-328; alsook door CRESTANI, E., in o. c. pp. 74-134. Zie SANTANDREA, St., o. c., p. 13.

de missionarissen te vergeefs had opgewacht, was teleurgesteld teruggekeerd en reeds verder het Zuiden ingetrokken om handel te drijven. Men had hem immers verteld dat de priesters toch niet zouden komen omdat ze uit Kartoem reeds naar Europa teruggegaan waren.

Aanstands stuurde Vinco hem twee gezanten achterna om zijn aankomst te melden en na een tiental dagen was Nigila daar met zijn gevolg. De vriendschap werd bezegeld met geschenken en Vinco gaf zijn inzicht te kennen om minstens een jaar lang in de streek te blijven. Doch Nigila durfde zulks niet toe te staan, uit vrees voor een mogelijke reactie van zijn achterdochtig en bevooroordeeld volk, waarvan hijzelf en de missionaris wel eens het slachtoffer zouden worden. Toch gaf hij Vinco de toelating om als zijn persoonlijke vriend en gast althans een paar weken in zijn dorp Belenia te verblijven.

In die streek, die nog door geen blanke was betreden noch besmet, won de missionaris weldra door zijn goedheid en geschenken de algemene sympathie, en na de vastgestelde term van het toegestane verblijf, waarbij hij alleen beoogde de vrees en vooroordelen weg te nemen, sprak niemand meer van heengaan. Vinco had zijn doel bereikt ; hij bleef en iedereen was er mee akkoord. Zodat hij besloot minstens een jaar te vertoeven in deze streek, die het terrein zou zijn van de toekomstige missie-onderneming.

Zijn taak was nu zich vlug in te wijden in de taal, de zeden en gewoonten van het volk, ten einde geen verkeerde stappen te doen en overal een gunstige indruk te verwekken. Want van zijn gedrag bij het eerste contact en van de beoordeling dezer primitieve mensen zou zijn toekomstig lot en de mogelijkheid ener missie afhangen. Vinco ging derhalve al weldoende rond en veroverde de gunst van deze eenvoudigen, bij wie hij, als de gelegenheid zich voordeed, stilaan iets van de kristelijke levensbeschouwing trachtte te laten insijpelen. Het moest

geleidelijk gaan. Hij was trouwens ook niet van plan een plotselinge omwenteling te ontketenen. Treffend wist hij hun te vertellen over de goedheid van God, over de schepping, de geboden en het hiernamaals, ⁽¹⁾ en deze spontane lieden schonken hem hun vertrouwen en op zijn voorbeeld beaamden ze zijn woord.

Alles scheen een schitterende toekomst te voorspellen en Vinco voelde het aan dat de zwarten ontvankelijk zouden zijn voor het Evangelie en het geloof. Hij was er zich van bewust dat hij nu de komst van de Kerk in de binnenlanden van Midden-Afrika aan 't voorbereiden was. Hij zette zich ook niet vast te Belenia, maar bereisde het hele gebied en nam contact met alle stammen uit de omgeving. En immer voort steeg zijn populariteit.

Een lange excursie in Z. O. richting bracht hem bij de Beri, waar hij anderhalve maand vertoefde, in Juli en Augustus 1851. Verscheidene chefs, van ver en dicht bij, kwamen hem bezoeken en hem vragen dat hij zich in hun dorpen zou komen vestigen. Hijzelf ging tot hen en verzamelde intussen ethnografische en aardrijkskundige gegevens over streek en stammen.

Van op een hoge berg bij de Beri overschouwde Vinco op zekeren dag de verre einders in alle richtingen. Hij liet zich de namen noemen van de gebieden en volkeren ten Noorden, ten Oosten, ten Zuiden en ten Westen en besloot als missionaris met een blik in de toekomst. Hij had immers het geluk gehad met sommige van deze stammen in betrekking te komen, deels door ze persoonlijk te gaan bezoeken, deels door andere relaties, en hij wist dat allen, hoe wild ze ook mochten voorkomen, min of meer gereed waren voor de boodschap van de beschaving en het kristendom. Er moesten missionarissen komen, ervaren en deugdzame zendelingen, die geen vaar of vrees kenden ⁽²⁾.

⁽¹⁾ CRESTANI, Em., *o. c.*, p. 110; ALMAGIA, R., *o. c.*, p. 316.

⁽²⁾ « Tutte le enumerate tribù... sono bensi fieri e selvaggio, ma tutte o più

De exploratie-drift had hem meteen gegrepen. Vinco wilde de volkeren verkennen en dacht er zelfs aan op zoek te gaan naar de bronnen van de Nijl. De informaties die hij daaromtrent opdeed bij de Beri en hun bureu, gaven hem het plan in, twee van de meest ervaren Berinegers het Zuiden in te sturen, naar de Ciocco en de Kuenda, met geschenken voor de stamhoofden en met de opdracht van elk dezer stammen twee man mee te brengen, die hem als gidsen en tolken zouden vergezellen op de reis die hij daarheen wou wagen. Na twee maanden, den 30 Jan. 1852, kwamen de afgezanten terug met twee Ciocco-negers en een uitnodiging met geschenken vanwege de Kuenda-hoofdman. Van deze reizigers bekwam Vinco eveneens belangrijke inlichtingen en reeds stond hij op het punt de tocht aan te vangen, toen de herhaalde koortsaanvallen en de berichten van oorlog tussen de Bari en de Beri hem voorlopig van zijn voornemen deden afzien. Hij zag zich verplicht de beide Ciocco-gidsen alleen te laten vertrekken. ⁽¹⁾

Doch een tijd later, hersteld van zijn ziekte, rukte hij op vanuit Belenia, in zuidelijke richting, langs de rechter Nijloever. Te Lugufi echter, op nauwelijks een paar honderd kilometer in vogelvlucht van het Albert-meer, liet hij zich tot de terugkeer overreden, omwille van het gevaar vanwege de Bari-vijandige Madi-stammen.

Nog ondernam Vinco in de lente van 1852 op uitnodiging van de plaatselijke chefs, een tocht naar de Zuid-oostelijke bergstreek tot bij de Latuke. En toen hij wandaar te Belenia weerkeerde, vernam hij het nieuws

«o meno disposte ad essere civilizzate ed a ricevere la luce del S. Vangelo, allorchè missionarj di grande virtù ed speranza, disprezzando ogni pericolo, nonchè la propria vita, si risolvano con apostolico zelo di restare fra loro, affine di istruirle e di rigenerarle...». Reisverhaal van Vinco.

⁽¹⁾ Zie ook BRUN-ROLLET, M., *o. c.*, pp. 116-118. Deze geeft o. a. een schets van de reis der afgezanten van Vinco. Vele plaats- en stamnamen zijn moeilijk te vereenzelvigen met de huidige benamingen; zie daarover de zeer interessante nota's in ALMAGIÀ, R., *o. c.*

van de aankomst der handelsbarken te Margiù. Nieuws verwachtend en misschien missionarissen trok hij er heen. Maar zijn correspondentie bevatte het bericht van Kno-blecher, dat hem om dringende redenen naar Kartoem terugriep. Hij ging en kwam er den 11 Juni 1852 aan.

Bij zijn aankomst te Alexandrië, in April 1851, kreeg Mgr Massaja de bevestiging van het nieuws, dat hij reeds te Parijs vernomen had, dat nl. een van de missionarissen van Kartoem langs de Witte Nijl was vertrokken en diep in het Zuiden de weg bereidde voor de vestiging ener missie. Voortgaande op de gegevens van zijn vriend Antoon d'Abbadie, die bij zijn exploratie in Abyssinië de Blauwe Nijl voor de Witte Nijl had genomen, dacht Massaja dan ook dat Vinco in zijn eigen jurisdictiegebied vertoefde of minstens in de nabijheid ervan.

Hij lichtte de Propaganda in. Wel verheugde hij zich in elk initiatief voor de bekering van Afrika, schreef hij, doch de missionarissen van Kartoem begaven zich juist daarheen waar hijzelf wenste te gaan, op zoek naar een gebied dat zich zou lenen voor een rustig apostolaatswerk, vrij van die vervelende intriges en uitzichtloze moeilijkheden welke tot nog toe zijn deel waren geweest. ⁽¹⁾

Maar te Kartoem, in het begin van October, nam Massaja nadere inlichtingen en stelde de vergissing van d'Abbadie vast, zodat hij aanstonds de Propaganda verwittigde opdat ze gebeurlijke maatregelen ingevolge zijn vorige brief zou intrekken of ongedaan maken.

De vrees was immers ongegrond en het gevaar denkbeeldig, want de volkeren in gindse streken waren zeer talrijk en de enige weg erheen ging langs Kartoem en de Witte Nijl.

Daarom ook herhaalde hij het dat de missie van Kartoem kost wat kost moest behouden blijven, precies

(1) Brief aan de Prop. 19 April 1851, AP SRC Afr. Centr. 5.

om de evangelisatie van de volksstammen langs de Witte Nijl, zelfs tot aan de Nijlbronnen rond de evenaar. ⁽¹⁾ De missionarissen van Centraal-Afrika mochten er dus gerust hun werkzaamheid heenrichten en ongestoord hun apostolaat uitoefenen over een uitgestrektheid van 15 breedtegraden, in een dichtbevolkte streek, buiten het gebied der Galla. ⁽²⁾

Het blijkt dat Massaja, die nog niet op de hoogte kon zijn van de jongste beslissing van Rome omtrent het behoud van Kartoem en de missie van Centraal-Afrika en die nog steeds met het inzicht te informeren naar de opportuniteit van de door Rome aan hem gedane voorstellen Kartoem aandeed, toch reeds vermoedde dat de beslissing zo zou uitvallen. Hij was echter nooit erg te vinden geweest voor de nieuwe last die men hem had willen opleggen door het initiatief van de penetratie in de binnenlanden van Midden-Afrika op zijn schouders te laden.

Te Kartoem werd het een besliste weigering. Daar immers vernam hij de droevige geruchten die de ronde deden op rekening van Vinco en die de missie met een ernstig schandaal bezoedelden.

Mgr Massaja reisde incognito en gaf zich uit als dokter Bartorelli, zodat de handelslui te Kartoem en zelfs de Goeverneur Latif Pacha, die hem opvallend vriendelijk ontving, hem vrijuit hun mening zegden, en wellicht des te liever daar dokter Bartorelli op de missie logeerde en derhalve niet zou nalaten alles aan P. Pedemonte en Zara over te maken. Zo vernam hij allerlei kwaad over Vinco, Brun-Rollet, de Oostenrijkse consulaire agent Dr Reiz en zelfs over Knoblechter. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « anche fino alle sue sorgenti, probabilmente situate sull' Equatore ». Zie de brieven van Massaja aan de Prop., 9 Oct. en 12 Nov. 1851, AP 1b.

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ Zie MASSAJA, G., *o. c.*, II, pp. 58 sq. ; BRUN-ROLLET, M., *o. c.*, pp. 178-179 ; Verdediging van Vinco in CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 177-192 : Il Card. Massaia e Don Vinco.

Vinco was het algemeen mikpunt. En wanneer dan ook P. Pedemonte, de enige aan wien Massaja zijn ware identiteit had bekend gemaakt, hem onbewimpeld zijn mening uitte, scheen alle twijfel uitgesloten: Vinco, vroeger in het College van de Propaganda een voorbeeld van deugd, had zich laten verleiden door geldzucht, deed goede zaken in het Zuiden en zou gewis met verscheidene duizenden rijksdaalders op zijn rekening te Kartoem terugkeren. Maar intussen betekende het de ondergang van de missie. Te meer daar de Provicaris Knoblecher er niet vreemd aan was en klaarblijkelijk meedeed in deze ongeoorloofde handelspraktijken, onder voorwendsel van nood en noodzakelijkheid. Massaja schreef dit alles naar Rome. ⁽¹⁾

Zijn oordeel was streng: Vinco was een gevaarlijk individu voor de missie en kon alleen nog haar bestaan compromitteren. Daarom vroeg Massaja aan de Propaganda, in 't belang van de uiterst gewichtige missie van Centraal-Afrika, Vinco zonder meer terug te roepen en liet meteen weten dat hij niet van zin was ooit enige opdracht met betrekking tot deze missie op zich te nemen. ⁽²⁾

Het is niet onze taak — het is trouwens vooralsnog onmogelijk — de zaak Vinco in detail aan de historische kritiek te onderwerpen. Klaarblijkelijk is heel dit jammerlijk geval ontstaan uit de vijandigheid van Brun-Rollet 's handels-concurrenten en de oppositie van P. Pedemonte. Van dezen maakte Mgr Massaja zich de tolk bij de Propaganda en bij het publiek. Weliswaar beweerde hijzelf dat de Europeanen, die hem inlichtten, geen voorbeelden waren van deugd — « sono di una corruzione stommachevole » —, doch P. Pedemonte, de « vecchio venerando », die zijn volle ver-

⁽¹⁾ Brief aan Prop. 12 Nov. 1851. AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽²⁾ Ib.

trouwen genoot, bekrachtigde de getuigenissen met eigen gegevens zodat er voor Massaja geen twijfel meer mogelijk was.

Ongetwijfeld hebben de passies hierbij een grote rol gespeeld, ⁽¹⁾ vooral waar het ging om de bedrijvigheid van Vinco in het Zuiden. Niemand wist juist wat de missionaris er uitrichtte, en toch deden allerlei verdachtmakingen en beschuldigingen de ronde te Kartoem. Zelfs zijn zedelijk gedrag werd niet onbesproken gelaten. ⁽²⁾

Dan kwam Vinco terug te Kartoem, niet met de « *migliaja di talleri* » die Massaja had voorspeld, maar even arm als hij vertrokken was.

Zijn verdediging bij de Propaganda, in een brief van 9 Augustus 1852, was waardig en zakelijk. Hij loochende het niet dat hij langs de Witte Nijl olifantstanden had geruild met de inboorlingen. Het had misschien wel de schijn van handel, maar hij had nooit de bedoeling gehad geld te winnen, zodat er geen sprake kon zijn van een overtreding van de Kerkelijke wetten noch van de decreten van de Propaganda. Hij had gemeend een daad te stellen die niet alleen zonder blaam was, maar zelfs lofwaardig. Het ging immers om het behoud en het prestige van de missie in het binnenland, waartoe, omwille van het gegeven woord, een nieuwe reis naar het Zuiden allernoodzakelijkst was. De Provicaris had dit trouwens ook ingezien en hem de toelating verleend, wel wetende dat er geen andere mogelijkheid bestond voor de reis

⁽¹⁾ Merken we op dat reeds in 1849 een zekere wrijving bestond tussen de Provicaris en de Jezuiten, hetgeen blijkt uit de brief van Knoblecher van 6 Nov. waarin hij aan de Propaganda richtlijnen vraagt inzake de verhoudingen van de missieoverste tegenover de missionarissen van andere Orden of Congregaties, « *affinchè egli non fosse trattato da loro con titolo di straniero o da non legitimo superiore, cui dando ascolto si mancherebbe al dovere di religioso ed agli statuti del proprio ordine ; coe le quali accadute a me mi riuscirono dolorose ed amare all' eccesso e che non vorrei che avessero rinovarsi a chiunque venisse in luogo mio* ». AP SRC Afr. Centr. n. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ BRUN-ROLLET, M., *o. c.*, p. 201.

dan een contract met een handelaar. Knoblecher had het hem immers voorgedaan. En was het ook niet het plan geweest van Mgr Casolani ? ⁽¹⁾

Vinco had de hem toevertrouwde taak tot een goed einde gebracht. Hij had de streek geëxploreerd en contact genomen met de verschillende negerstammen, hun taal geleerd, hun zeden en gebruiken leren kennen, en bovenal had hij hun genegenheid en vertrouwen gewonnen voor zijn persoon en voor de missie : de eerste vereiste voor een daadwerkelijke, duurzame en diepe penetratie van het Evangelie in deze binnenlanden van Centraal-Afrika. Daar lag nu een gebied en een volk te wachten op de komst van de zendelingen en de missie had in Vinco een rijkdom opgedaan die niet bestond in munt, maar in sympathie, kennis en ondervinding.

De weg naar de Evenaar lag open. ⁽²⁾

§ 2. HET MARIENVEREIN.

1. Oostenrijkse missionarissen.

a. Kartoem.

Wanneer PP. Pedemonte en Zara te Kartoem vernamen dat Knoblecher in aantocht was, kende hun vreugde geen grenzen. Het betekende voor hen de bevrijding uit deze hel, want ze waren reeds teruggeroepen door hun Generaal-Overste en verlangden vol ongeduld om weer te keren naar Europa. ⁽³⁾ Massaja toefde ook

⁽¹⁾ Brieven van Vinco aan de Cardinaal-Prefect en aan Mgr de Secretaris van de Propaganda 9 Augustus 1852, in AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Massaja beoordeelt ook het later verloop van de Missie van Centraal-Afrika naar de maatstaf die hij in 1851 bij zijn bezoek aan Kartoem heeft opgedaan, want in zijn « Mémoires » schrijft hij : « Guidata da uomini esperti e forniti di spirito apostolico, avrebbe raccolto sul fiume Bianco copiosissimo frutti spirituali ed aperta la strada all'Equatore », maar « per la malvagità di alcuni uomini avidi di danaro, e per la debolezza ed inesperienza di due giovani sacerdoti, fu rovinata per sempre ». MASSAJA, G., o. c., II, p. 56.

⁽³⁾ MASSAJA, G., o. c., II, p. 54.

niet langer meer en slechts weinige dagen vóór de aankomst van de Provicaris reisde hij af naar Abyssinië.

Den 17^e December 1851 werd Knoblecher met vier nieuwe Oostenrijkse missionarissen — Milharčič, Dovjak, Trabant en Mosgan — door de Oostenrijkse Consul te Kartoem feestelijk verwelkomd. Te Korosko had hij met zijn groep de kortere karavaanweg genomen om de Nijlbocht af te snijden, en zich afgescheiden van de vijfde priester Kočijančič, die met de « Stella Matutina », de grote zeilboot welke te Cairo voor de missie was aangekocht, de lange waterweg moest volgen om pas op 29 Maart van het volgend jaar Kartoem te bereiken. (1)

De aankoop van de « Stella Matutina » bewijst voldoende dat Knoblecher zijn penetratie-poging wilde doordrijven. Het Zuiden was zijn voornaamste mikpunt. Maar ook het belang van Kartoem ontging hem niet. De Propaganda zal de Provicaris ongetwijfeld ingelicht hebben omtrent de inzichten van Massaja, volgens dewelke Kartoem moest opgevat worden als een eerste centrum van evangelisatie om later te dienen als uitgangspunt voor de penetratie in alle richtingen.

De financiële toestand was nu helemaal opgeklaard, en deze grote bekommernis om het voortbestaan van de missie had voortaan uitgediend. Zodat Knoblecher onbevreesd en ongehinderd mocht aan 't werk gaan voor de uitvoering en de verruiming van zijn plannen.

Hij was er zich bewust van dat zijn werk niet van voorbijgaanden aard mocht zijn en dat hij vooral moest bouwen voor de toekomst. Het ging immers niet om een vluchtige vlaag van missie-ijver en van geestdrift voor de bekering van Centraal-Afrika, maar om de planting van de onvergankelijke Kerk, om de duurzame chris-

(1) Zie reisverhaal in JM I (1852) pp. 12-33 (Knoblecher), pp. 33-39 (Kocijančič); DICHTL, J., *o. c.*, pp. 95 sq.; de « Stella Matutina » (reproductie naar foto) in MC XVI (1884), p. 361.

tianisatie van de Afrikaanse volkeren. Hij mocht derhalve niet uitsluitend begaan zijn met het onmiddellijk succes of met een uiterlijke en oppervlakkige machtsontplooiing. In dien zin beschouwde hij zichzelf en zijn mede-missionarissen als de wegbereiders en de grondleggers, die een stevige basis moesten bouwen voor de toekomst. Hij wist ook de last van de komende generaties op zijn schouders wegen, maar hij zou blijgemoed zijn verantwoordelijkheid opnemen en de taak van hen, die na hem zouden komen, verlichten en draaglijker helpen maken door beredeneerd en blijvend werk te leveren en de organisatie van de missie helemaal op de toekomst af te richten. ⁽¹⁾

Knoblecher begon met het bouwwerk te Kartoem. Een degelijke huisvesting was een allereerste noodzakelijkheid, vooral in dit land waar een primitieve woning, onophoudend blootgesteld aan en vaak beschadigd door plotse rukwinden en stortbuien, voor de missionarissen niets dan ongemakken bood en voortdurend nieuwe onkosten vergde. ⁽²⁾ Voor deze werken had hij in Oostenrijk een oproep gedaan om vrijwillige arbeiders voor de Missie. En elk jaar zou de karavaan priesters voortaan vergezeld zijn van een aantal lekenhelpers, die edelmoedig en belangloos hun vakkennis en hun arbeid voor een bepaalde tijd ten dienste stelden van de missie van Centraal-Afrika. ⁽³⁾

Zo kreeg Kartoem een behoorlijke stenen residentie. ⁽⁴⁾

Ook voor het jongensinstituut werd gezorgd. Dit was immers de hoop der toekomst en Knoblecher besteedde

⁽¹⁾ « io trovo una grande consolazione nel pensiero di risparmiare ai miei attuali e futuri companj e successori, una quantità senza numero di fatighe, di disturbi e di pene ». Knoblecher aan Prop. 15 October 1855. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ Aldus kwamen van 1852 tot 1858, 33 vrijwilligers naar de missie. DICHTL., *J., o. c.*, p. 380.

⁽⁴⁾ Reproductie in MC XVI (1884) pp. 366-367.

er het beste van zijn zorgen aan. Het vormde een van de voornaamste schakels in zijn penetratie-plan.

Voor het grootste deel waren het uit slavernij vrijgekochte knapen, die blijk gaven van een meer dan middelmatige begaafdheid en talent. Ze behoorden tot diverse stammen uit Afrika's binnenlanden en zouden later, na een degelijke vakkundige en godsdienstige opleiding, met de missionarissen meegaan terug naar hun stam, waar ze de zuurdesem zouden zijn voor de wedergeboorte van hun volk in het kristendom en de beschaving. Door hun voorbeeld en getuigenis en met hun steun zouden de zendelingen in de binnenlanden van Midden-Afrika vasten voet krijgen, de sympathie en het vertrouwen verwerven, de harten en geesten ontvankelijk maken voor het geloof en de eerste kristengemeenschappen vormen in Centraal-Afrika. ⁽¹⁾

Op deze medewerking van inlandse elementen stelde Knobler ongemene verwachtingen. Hij noemde het jongensinstituut « een van de sterkste steunpilaren voor de toekomst van de hele missie » ⁽²⁾ en zorgde er derhalve voor dat de jongens zouden beziel worden met een warme apostolaatsgeest en een vurig apostelverlangen. ⁽³⁾ Daar zouden zijn catechisten uitgroeien, priesters misschien, terwijl de overigen eveneens van zeer groot nut konden zijn, als de toekomstige elite van hun stamgemeenschap waarop ze bijgevolg een reusachtige invloed zouden uitoefenen ten gunste van het kristendom.

Dat juist bedoelde de Provicaris. Niet de invoer van een stel uiterlijke en onaangepaste geplogenheden, maar de kerstening van de hele sociale structuur; niet de

⁽¹⁾ « Sollten die erste christliche Gemeinde Central-Afrikas bilden ». MITTERRUTZNER, J., *o. c.*, pp. 13-14.

⁽²⁾ « Uno dei più forti appoggi per l'avvenire della Missione tutta quanta ». Brief aan Prop. 23 Nov. 1852, AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽³⁾ « noi ci ingegniamo in ogni modo a dare loro una educazione per potere in avvenire assistere i missionari nei travagli che intraprenderanno nei paesi loro ». *Ib.*

bekering van een zo groot mogelijk aantal enkelingen, niet een dood formalisme noch een som van oppervlakkigheden en bijkomstigheden, maar een levende kristelijke gemeenschap ; niet een Europese kristelijke beschaving in Afrika — een karikatuur, — maar een Afrikaanse Kerk, een jonge twijg op de oude moederstam van Rome, groeiend en zich ontwikkelend naar eigen levensvorm en -norm.

De jongens van het instituut te Kartoem waren geroepen om met de missionarissen deze geleidelijke omwenteling te helpen bewerken. Met hun godsdienstige, zedelijke en vakkundige vorming zouden ze zich weer gaan inplanten in hun eigen stam, waaraan ze eens waren ontrukkt geworden, daaraan nieuw leven meedelen en hun volk verheffen en veredelen in het kristendom.

Toch ontbrak er nog iets. Knoblecher wist dat de levende kern van de gemeenschap de familie is. Zij is de draagster, en de voortzetster van het leven, de spontane verspreidster van de levens-uitingen en de natuurlijke opvoedster. Een kristelijke gemeenschap bestaat alleen door kristelijke families. En daarom moesten goede kristelijke families tot stand komen om het kristelijk leven in de Afrikaanse gemeenschappen in gang te zetten, te verspreiden en voort te planten en de sociale structuur te helpen kerstenen.

Derhalve dacht Knoblecher ook aan een instituut voor de opvoeding van zwarte meisjes onder de leiding van kloosterzusters. Tijdens zijn kort verblijf te Rome, in de zomer van 1851, had hij reeds stappen gedaan bij de Dames van het H. Hart en vernam weldra dat de Algemene Overste het klooster « Trinità dei Monti » te Rome als vormingshuis van missie-zusters voor Centraal-Afrika had aangewezen en dat zelfs meerdere religieuzen zich reeds voorbereidden. (1)

(1) Brief Knoblecher 15 Juli 1852 en 20 October 1851. Zie JM I (1852) pp. 8-10. DICHTL, J., *o. c.*, p. 375 n. 1.

Toch zou Knoblecher de verwezenlijking van dit plan niet mogen beleven, daar de Dames van het H. Hart om ongekende redenen aan de missie verzaakten, en een latere overeenkomst, in 1855 met de « Vrouwen van den Goeden Herder » te Cairo, evenmin werd uitgevoerd.⁽¹⁾

Des te meer zorg besteedde Knoblecher aan de jongensschool. Hij dacht er zelfs aan de besten onder de knapen voor verdere opleiding, zo mogelijk tot het priesterschap, naar Europa te sturen. Reeds had Mgr Casolani bij zijn terugkeer twee jongens meegenomen naar Malta ⁽²⁾, en in Italië was reeds een hele beweging ontstaan voor het aannemen en opvoeden van vrijgekochte negerkinderen, vooral in kloosters en onderwijsgestichten, ⁽³⁾ en daar was ten slotte ook nog het College van de Propaganda dat wellicht ook Afrikaanse seminaristen zou willen opnemen. ⁽⁴⁾

De missie van Centraal-Afrika mocht dus terecht groot gaan op de beste vooruitzichten. Kartoem werd stevig ingezet en verwierf weldra aanzien en achting, ook in hogere kringen en bij de gezagdragers. De Oostenrijkse consul, die speciaal belast was met de verdediging van de belangen der missie bij het plaatselijk gouvernement, en de firman, door toedoen van de Oostenrijkse Keizer, te Constantinopel en te Cairo bekomen, bereikten onder alle opzichten de verwachte resultaten. ⁽⁵⁾ De Goeverneur van Soedan, Ismail Pacha, betoonde zelfs openlijk zijn sympathie voor de missie, bracht de missionarissen hartelijke bezoeken en bezegelde zijn vriendschapsbetuigingen met nuttige geschenken.

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ JM V (1856) p. 4 ; VI (1857) p. 27.

⁽³⁾ Zie later : Don Olivieri en Don Mazza.

⁽⁴⁾ Wat inderdaad in 1856 zou gebeuren : de Propaganda nam twee jongelingen op uit de school van Kartoem.

⁽⁵⁾ Brief Knoblecher aan Prop. 23 November 1852. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Massaja (II p. 58) had anders niet veel goeds verwacht van de Oostenrijkse consul te Kartoem, « Protestante di religione e di filosofia Volteriana, il quale non servirà non poco ad ajutare gli indocili nel caso di dover ricorrere ».

Kartoem was echter niet het hoofddoel. Want onophoudend hield Knoblecher zijn aandacht gericht op de binnenlanden van Midden-Afrika. Kartoem was enkel een basis en een hoofdkwartier voor de zo verlangde penetratie. In de binnenlanden zou men posten oprichten, de ene na de andere immer dieper, het kristendom dragen van de ene stam naar de andere tot in de verste en meest afgelegen gebieden van het ongekende werelddeel, en zo aan de Afrikanen de grote weldaad brengen van beschaving en welstand, eendracht, vrede en sociale deugden, en gedaan maken met haat, oorlog, slavernij en heidendom. ⁽¹⁾

b. Gondokoro.

Na de afreis van de Jezüieten Pedemonte en Zara beschikte de Provicaris te Kartoem nog over zes missionarissen: Vinco en de vijf nieuw-aangekomen priesters.

Het was voldoende om, niettegenstaande de drukke werkzaamheden te Kartoem zelf, in het eerstkomend reisseizoen een werkelijke missiestichting bij de Bari te wagen. Knoblecher aarzelde niet eens en tegen het einde van October 1852 stuurde hij Vinco met de eerste afreizende barken voorop naar het Zuiden. ⁽²⁾

Slechts twee priesters te Kartoem achterlatend, vertrok hij zelf den 30^e November 1852 in gezelschap van

⁽¹⁾ « Indi di stazioni in stazione progredirebbe il Cristianesimo da una Tribù all'altra fino nelle più remote regioni di quell'ignota terra, promovendo tra quei semplici Negri la cultura e il benessere intrecciato delle virtù sociali, la concordia e la paca subentrebbero alle mutue ostilità... » KNOBLECHER, I., Il Vicariato Apostolico dell'Africa Centrale, Vienna 1850 — Italiaanse vertaling van de omzendbrief (Zie hierboven). Een exemplaar bevindt zich in AP SRC Afr. Centr. 5. (1848-1857).

⁽²⁾ Knoblecher waardeerde het voorbereidend werk van Vinco: « Egli si è stabilito fra i Bari ove dimorò per quattordici mesi studiante la loro lingua ed i loro costumi e visitando le contrade delle tribù vicine per preparare la strada alla missione ». Knoblecher aan Prop. 23 Nov. 1852, AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

de drie anderen en enkele jongelingen van de school. Nu was het definitief want de « Stella Matutina » was geladen met alles wat nodig was voor de oprichting van een missiepost in zo'n afgelegen streek. ⁽¹⁾

De faam van de missionarissen, en vooral van Knoblecher — Abuna Solima, d. i. Vredevorst, noemden de zwarten hem, — had zich reeds overal verspreid en de oeverbewoners uitten met aandrang hun verlangen de priesters blijvend bij zich te hebben, zodat Knoblecher reeds een tweede stichting, bij de Kietsch, in 't vooruitzicht stelde. ⁽²⁾

De penetratie ging echter dieper, naar de Bari, en na een reis van 33 dagen werd de « Stella Matutina » door Vinco en een talrijke menigte verwelkomd. Het was te Ulibari, ongeveer op de 5^e N. B. graad.

Ongeveer een uur verder zuidwaarts werd een plaats uitgekozen en een groot stuk grond aangekocht voor de nederzetting O. L. V. van Gondokoro. De ligging scheen prachtig: « gezonde lucht, verrukkelijke vergezichten op de omstreken met hun bergen, valleien, wouden, enz. en wellicht het centrale punt van de Bari-stam », zodat Gondokoro geleidelijk kon uitgroeien tot een basis voor de penetratie naar de omwonende volkeren. ⁽³⁾

Van bij den aanvang werd echter reeds en groot offer gevergd van de nog niet geboren missie: Vinco, de enige die niet vreemd was in de streek en bij het volk, werd ziek weinige dagen na de aankomst van de « Stella Matutina ». ⁽⁴⁾ Zijn toestand verergerde zodanig dat men de

⁽¹⁾ « Tutto quello che occorre per fondare una nuova stazione e fornirla del bisognevole in contrade si remote ». Ib.

⁽²⁾ « Il che dovrà essere la prossima mia cura di provvedere cioè appresso la tribù dei Bary per i quali siamo diretti attualmente, le popolazioni del vasto territorio dei Kyk, il che potrò fare, se il Signore vorrà colmare di frutto si abbondanti raccolte della Società di Maria... » 16 Jan. 1853 AP Ib.

⁽³⁾ « il quale poco a poco diventerebbe il punto centrale, anche per le tribù adiacenti ». 1 Febr. 1853, AP Ib.

⁽⁴⁾ « pochi giorni dopo il nostro arrivo presso i Bary Don Angelo cominciava a sentirsi male ». Ib. Het verhaal van Vinco's dood door CRESTANI, Em., o. c., pp. 156-157 is louter verzinsel.

dood begon te vrezen. Sedert zijn terugkeer naar Kar-toem wa hij niet meer de onverschrokken Vinco van vroeger en nu ontredde de ziekte hem helemaal, zodat hij niet ophield de Provicaris om ontslag te smeken. Knoblecher gelukte er niet in hem tot andere inzichten te brengen of hem te overreden en stemde ten slotte toe. Daar echter de waterstand te laag was moest de bark, waarmee Vinco afvoer nog dezelfde dag terugkeren naar Ulibari. Deze tegenvaller brak de zieke volledig en zijn toestand werd met den dag bedenkelijker zodat Knoblecher hem op 22^e Januari 1853 de laatste HH. Sacramenten toediende. Hij stierf de volgende morgen « tranquillante e in santa pace ». (1) Het was een zware beproeving voor de missie. Op de drempel van het bereikte doel ontviel degene die door zijn schatten van ervaring en populariteit als 't ware het welslagen van de hele onderneming moest waarborgen. Bijna alles was nu van het begin af te herdoen. De experientie van Vinco en zijn taalkennis gingen met hem in het graf en er bleef alleen nog zijn nagedachtenis, die de inboorlingen nog langen tijd in ere hielden en die gelukkig ook gedeeltelijk op de hele missie overging. (2)

Nauwelijks was Vinco plechtig begraven of Knoblecher begaf zich met zijn drie gezellen, Dovjak, Mosgan en Trabant, op 25 Januari, van Ulibari naar Gondokoro om er het aangekochte terrein in bezit te nemen en de voorbereiding te beginnen van een stevige woning, een school en de kapel van O. L. V. « ad flumen Album. » (3) Zodat reeds den 28^e Februari de plechtigheid van de eerste steenlegging kon doorgaan.

Het verlies van Vinco weerhield de Provicaris te

(1) Knoblecher aan Prop., Gondokoro, 1 Febr. 1853. AP Ib.

(2) Zie de getuigenissen over Vinco's populariteit in BRUN-ROLLET, M., *o. c.*, pp. 200-204, en LEJEAN, J., *Le haut Nil et le Soudan*, RDM XXXVII (1862) p. 876. Cfr CRESTANI, Em., *o. c.*, pp. 157-160.

(3) Knoblecher aan Prop., 1 Febr. 1853. AP SRC Afr. Centr. 5.

Gondokoro langer dan voorzien. Toen hij eindelijk rond half April van zijn drie missionarissen afscheid nam om weer naar Kartoem af te reizen, waren de werken reeds ver gevorderd. De oostelijke vleugel van het gebouw was af en bood een deftig onderkomen voor de missionarissen, terwijl ook voor de scholen reeds enkele ronde hutten naar inlands model opgetrokken waren. (1)

De gedroomde missie in de diepte van Midden-Afrika, Gondokoro, liep van stapel. Drie Oostenrijkse priesters begroeven zich in de verre binnenlanden, niet ver van den evenaar, alleen te midden van de negerstammen. Ze waren bezielde met een ideaal dat alle volkeren van Midden-Afrika tot voorwerp had. Jaren moeite had het reeds gekost, veel ontbering en strijd om deze eerste etappe van de missie-penetratie in Centraal-Afrika te kunnen bereiken.

Het was een bescheiden begin : drie missionarissen die zich inspanden om de taal der Bari te leren, zich bezig hielden met de beplanting van de grond rond het gebouw van de missie en zo goed als het ging, wat catechismus-onderricht gaven aan enkele kinderen. Intussen gewenden ze zich aan het klimaat en konden ze stilaan kennis maken met de mensen uit de omgeving. (2)

Het was nog alles voorbereidend werk, want zolang ze de taal niet volledig meester waren, konden ze ook hun activiteit niet uitbreiden en ten volle ontplooiën.

Bij zijn terugkomst te Kartoem vond de Provicaris er alles in de beste toestand. Uit Wenen kwam een be-

(1) Brief 16 Juni 1853. AP Ib.

(2) « I tre missionarj s'occuperanno intanto a perfezionarsi nella lingua del paese, a scrivere dei vocabularj, a catechizare i fanciulli ed a coltivare nel medesimo tempo il terreno intorno alla casa. Durante queste variate occupazioni essi si accostumeranno al clima del paese e faranno poco a poco conoscenza colla gente delle vicinanze. Quando poi essi saranno in piena cognizione dalla lingua, allora e non prima potranno coll'ajuto del Signore incominciare a lavorare più in esteso ». Ib.

richt dat de roepingen voor Centraal-Afrika zeer talrijk waren, zodat dezelfde zomer nog een groep kranige priesters zou afreizen.

In de meest optimistische gesteltenissen om de gunstige wending en de blijde vooruitzichten, ging Knoblecher de karavaan afhalen te Alexandrië. Ze bestond uit vijf priesters, een onderwijzer en meerdere geschoolde vaklieden. ⁽¹⁾

Op de terugreis naar Kartoem begon de lange kruisweg, die het lot zou worden van de hele onderneming. L. Jeran werd ziek en moest naar Europa terug; te Berber stierf op 24 September 1853 Milharčič die vanuit Kartoem de groep te gemoet gekomen was; en bij hun aankomst te Kartoem op het einde van December vonden de missionarissen er de missie zonder priester, daar ook Kocijančič er sinds een maand gestorven was.

Nauwelijks uitgerust van de vermoeiende reis naar Egypte voer Knoblecher weer naar het Zuiden om een van de nieuwe missionarissen, Kohl, naar Gondokoro te brengen. Toen hij er aankwam vond hij ook daar, tot zijn grote ontsteltenis, alleen nog de missie-overste Mosgan in leven.

Het werd een ongelijke strijd tegen een overmachtige vijand, het klimaat. Knoblecher en zijn mannen vochten met heldenmoed, krachtig ondersteund door het Marienverein, dat regelmatig missionarissen en middelen verschafte. Het mocht niet baten, want de jaarlijkse toevoer zou niet eens in staat zijn de leemten aan te vullen, die zonder ophouden in de rangen werden geslagen.

De geschiedenis van deze enkele jaren missie in Centraal-Afrika werd een necrologie.

⁽¹⁾ Kohl, Jeran, Gostner, Lap, Haller; de onderwijzer was M. Hansal, de latere Oostenrijkse Consul te Kartoem. JM III (1854) p. 20. Bij deze karavaan sloten zich onderweg nog 2 priesters aan, leden van het Instituut Mazza te Verona. Om verwarring te vermijden, behandelen we deze episode afzonderlijk. Zie later.

De grootste vergissing lag wellicht in de keuze der plaatsen voor de op te richten posten. Men dacht er niet aan zonder steunpunt van de Nijl af te wijken en zich verder in het binnenland te wagen. Het opzet bestond er in de missie eerst stevig te ankeren op een paar plaatsen langs de stroom en daar centra te vormen voor de bekeringsactie in de omgeving en voor de diepere penetratie.

Juist deze taktiek werd de missie noodlottig.

Massaja noemde later de keuze van Kartoem als centrale missiepost een zeer zware vergissing — « un gravissimo sbaglio » (1) en P. Carcereri heette Kartoem een vreselijke mislukking — « il più terribile insuccesso » (2) — want er kon waarlijk geen ongelukkiger keuze gedaan worden. Gelegen op de samenvloeiing van de twee Nijlarmen, werd de stad, die reeds omwille van de verzengende hitte de naam van hellehoofdstad — « die verrufene Hauptstadt der Hölle » — verdiende, tijdens het regenseizoen een ware poel, een broeinest van tropische ziekten, veroorzaakt door de ongezonde uitwasemingen van stroom en plassen en door de insecten die er bij miljoenen uit opstegen. (3)

De missionarissen treft echter geen verwijt. Ook Massaja had bij de Propaganda Kartoem aangeprezen (4) en P. Carcereri bekende dat men toen nog geen ervaring had en dat hijzelf in dezelfde omstandigheden dezelfde vergissing zou begaan hebben. (5)

Hoewel het klimaat er merkelijk milder was, toch bleek ook Gondokoro niet goed gekozen, wat door de dood van Vinco en de twee gezellen van Mosgan weldra bewezen was. Wanneer Knoblecher er aankwam, vond Mosgan het raadzaam een gunstiger gelegen plaats te

(1) MASSAJA, G., *o. c.*, II, p. 54.

(2) Over Carceri: zie later.

(3) Zie: MASSAJA, G., *l. c.*, CARCERI, St., in MC IV (1872), p. 481; DICHTL, J., *o. c.*, pp. 64-65, 70 sq.; GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 25.

(4) Zie hierboven.

(5) CARCERERI, St., *l. c.*

gaan opzoeken en hij vestigde zich bij de Kietsch, op de Westelijke oever van de Nijl, rond 6°40' N. B. (1) Intussen hielp de Provicaris de jonge Kohl bij het werk te Gondokoro. Hij nam het onderricht van de volwassenen op zich, terwijl Kohl catechismus gaf aan de kleinen en door zijn algehele opoffering en toewijding weldra uitermate vereerd en bemind werd. Wanneer de missie dan weer goed op dreef gekomen was, besloot Knoblecher af te reizen, doch weinige dagen vóór de vastgestelde datum overleed Kohl, den 12^e Juni 1854, en hij zag zich verplicht nog enkele tijd te blijven. Ten slotte moest hij toch noodgedwongen de jonge kristenheid zonder priester achterlaten en de post toevertrouwen aan de zorg van een verkleefde dienaar. (2)

Het was hard voor de ijverige Provicaris, vooral nu de eerste resultaten van de jeugdige missie reeds zichtbaar waren en zoveel beloofden voor de toekomst. Onder de jeugd te Gondokoro was immers een ware geestdrift ontstaan en de knapen volhardden in het school- en godsdienstonderricht.

Maar hij moest terug naar Kartoem.

c. Sint-Kruis.

Te Kartoem was intussen den 10 Juni 1854 ook Haller gestorven. (3) Zodat Knoblecher er bij zijn terugkeer nog slechts 2 priesters aantrof. (4) Doch tegen het einde van October van dit jaar 1854 kwamen uit Oostenrijk weer drie priesters en meerdere lekenhelpers de gelederen aanvullen. (5)

Zo kon de Provicaris in het begin van het volgend jaar

(1) Knoblecher aan Prop. 15 Oct. 1855. AP SRC Afr. Centr. 5.

(2) Ib.

(3) Zie MITTERRUTZNER, J., Kurze Lebensbeschreibung des hochw. Herrn Alois Haller, Innsbruck, 1855.

(4) Beltrame niet meegerekend. Zie later.

(5) Ueberbacher, Rainer, Kirchner. JM IV (1855) pp. 4-5.

weer afreizen naar het Zuiden om een van deze priesters, Ueberbacher, naar Gondokoro te brengen.

Enkele tijd tevoren, op het einde van 1854, was te Kartoem een decreet uitgevaardigd, waarbij de nieuwe Vice-koning van Egypte Said Pacha de slavenhandel langs de Witte Nijl verbood. Daar echter sommige handelaars reeds waren vertrokken vóór de bekendmaking van deze verordening, wisten ze er niets van af en hadden dan ook, zoals gewoonlijk, naast een lading ivoor ook slaven ingescheept.

De terugkerende barken konden toch tijdig vanuit Kartoem verwittigd worden maar zagen zich verplicht hun menselijke koopwaar af te laden, indien ze aan de sancties wilden ontkomen. Zo kwam het dat Knoblecher erin gelukte onderweg van verscheidene handelaars die reeds op terugreis waren, een vijftiental jongens en meisjes op de « Stella Matutina » bijeen te krijgen. Hij bracht ze bij Mosgan, die er eveneens reeds eenzelfde aantal onder zijn bescherming had genomen en naast zijn eenzame hut enkele nieuwe inlandse woningen had gebouwd om ze er in onder te brengen.

Langen tijd had Mosgan alleen geleefd in de streek van de Kietsch, waar hij zich had nedergezet aan de rand van een bos. Boven op het dak van zijn woning had hij een kruis opgericht en de wordende missiepost de naam gegeven van Sint-Kruis bij de Kietsch. Dan had hij kennis gemaakt met de mensen uit de omgeving, hun taal geleerd en hun zeden en gewoonten bestudeerd.

Met de aankomst van Knoblecher en van de kinderen begon een nieuwe periode voor Sint-Kruis en de missie kreeg een meer bepaalde betekenis. Volgens de plannen van Knoblecher moest Sint-Kruis uitgroeien tot een basis van penetratie in verschillende richtingen.

Eerst in het Westen. De kinderen waren immers bijna allemaal afkomstig van een stam, die 4 of 5 dagreizen Westwaarts van Sint-Kruis woonde. Ze hadden mekaar

dan ook aanstonds herkend en waren nu gelukkig met zovelen samen te mogen leven in een mooie hut, zonder vrees opnieuw in slavernij gesleurd te zullen worden. Ze gaven blijk van veel goede wil bij het onderricht en bij de lichte handenarbeid. Want daar was vooral het vooruitzicht en de belofte eens te mogen terugkeren naar hun streek, hun dorp, en hun ouders.

Knoblecher zou ze inderdaad te gelegener tijd in gezelschap van missionarissen terugbrengen naar hun familie en hun volk. Daar zouden ze ongetwijfeld met geestdrift de zendelingen bijstaan, de veroordelen en het wantrouwen van hun rasgenoten helpen uitroeien en apostelen worden. Waren zijzelf immers niet het levend bewijs van de goedheid der priesters en van de leer die deze kwamen verkondigen? Weggerukt in slavernij, sinds lang dood gewaand of in de macht van onmenselijke meesters, waren ze verlost geworden en opgenomen door de missionarissen, die ze als hun eigen kinderen behandelden, ze opvoedden en onderwezen, om ze ten slotte zelf terug te brengen naar hun stam! Knoblecher twijfelde niet aan de kracht van dit argument bij de inboorlingen en hij zag de toekomst ruim en schoon. ⁽¹⁾

Sint-Kruis zou een belangrijk centrum worden. Het drong zich op door zijn ligging om te dienen als basis, niet alleen voor de stichting van andere missieposten bij de Kietsch, of in de nabijheid in westelijke richting, maar veel verder nog, bij de Arol, de Gok, de Djur en de nog meer verwijderde volkeren ten westen van de Witte Nijl, in het echte hart van Afrika. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Knoblecher aan Propaganda 15 Oct. 1855. AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽²⁾ « Si apprirà coll'avvenire un vastissimo campo, imperochè essa in forza della sua posizione centrale dovrà servire di punto di partenza non soltanto per altre stazioni da erigersi fra i Kyc, ma ancora per quelle che col tempo dovranno apprirsi nella direzione dell'Occidente fra le numerose tribù degli Arol, dei Gok, dei Jur ed altre nazioni in maggior distanza. Allora la S. Croce diventerà in pari tempo un ospizio per tutti quei missionarj, i quali venuti fin là per la via del fiume vorranno internarsi nella suddetta direzione ». Ib.

Knoblecher preciseerde nog nader. Daar waren rond Sint-Kruis uitgestrekte gronden die verlaten lagen en onontgonnen bleven. Zodat de methode van de oude Orden die Europa hadden gekerstend en de zompen en wouden hadden omgeschapen in vruchtbare akkers, ook hier kon toegepast worden. Misschien zou een van deze Orden eertlang hierheen komen en Afrika helpen beschaven? (1) Intussen zou Mosgan het terrein voorbereiden en beproeven, een tuin aanleggen en landbouw-onderricht geven.

Wellicht was de verwezenlijking niet meer zo ver af en Knoblecher droomde reeds van een bloeiend Sint-Kruis, centrum van evangelisatie en van penetratie in de diepste binnenlanden van Midden-Afrika. (2)

Een jaar geleden had de Provicaris Gondokoro zonder priester moeten achterlaten. Nu bracht hij Ueberbacher er heen en hijzelf zou, net zoals het vorig jaar, de nieuwe missionaris gedurende enkele maanden in zijn taak inwijden en hem bijstaan.

De «Stella Matutina» werd blij verwelkomd door een groep van een vijftigtal jongens en meisjes, neofieten en catechumenen die processiegewijs de Provicaris en de nieuwe priester kwamen afhalen, onder leiding van de dienaar aan wien Knoblecher de zorg van de missie had overgedragen. Het troostte hem te vernemen dat ze gedurende zijn afwezigheid elken dag waren samengekomen vóór het beeld van O. L. Vrouw om er de aangeleerde gebeden op te zeggen. Ook de kleine kristenheid was ten zeerste opgetogen, want sedert twee maanden had men met angst en ongeduld op de bark van de missie gewacht. Vijandige handelaars hadden immers allerhande

(1) JM V (1856) pp. 23-24.

(2) « Von hieraus werden Neubekehrte und Missionäre nach allen Richtungen sich ins Innere des Landes begeben können ; durch diese Station in der Nähe des Strömes wird ebenfalls die so nothwendige Communication mit der Mutterstation zu Chartum und daher mit Europa erhalten ». Ib.

geruchten verspreid : dat Knoblecher te Kartoem gestorven was, dat hij zich niet meer bekommerde om Gondokoro en om de Bari, en zo meer.

Er heerste weer drukke bedrijvigheid op de missie te Gondokoro. Knoblecher gaf onderricht aan de volwassenen en de oudere jeugd, terwijl Ueberbacher zich beijverde om de kleinen. Op het feest van de HH. Petrus en Paulus werden de best gevorderde catechumenen gedoopt : een week later volgde een tweede groep ; en wanneer Knoblecher vertrok naar Kartoem, kon hij een dertigtal gedoopten en driemaal zoveel doopleerlingen aan de zorgen en de ijver van Ueberbacher overlaten. ⁽¹⁾

De beide missieposten in Midden-Afrika, Sint-Kruis en Gondokoro, lagen op éézelfde lijn langs de Witte Nijl. Zulks bevorderde uitstekend de geregelde communicatie met Kartoem alsook de onderlinge verbinding, die zo noodzakelijk bleek te zijn voor de instandhouding van jonge stichtingen in totaal afgelegen en ongelovige streken. Bovendien was de afstand tussen Sint-Kruis en Gondokoro groot genoeg om van deze beide posten afzonderlijke centra te maken en basissen voor de penetratie in hun respectievelijke nabije en verre omgeving. Een uitgebreid actieggebied lag open voor de beide staties en daar woonden talrijke en zeer dicht bevolkte stammen waarheen de Provicaris het Evangelie en de Verlossing wilde dragen. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Knoblecher aan Prop. 15 Oct. 1855. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). Zie MITTERRUTZNER, J., Dr Ignaz Knoblecher, Apostolische Provicar der Katholischen Mission in Central-Africa, Brixen, 1869, pp. 28 sq.

⁽²⁾ « Una delle circostanze le più importanti si è di certo d'aver potuto stabilirsi delle stazioni in un'e medesima linea, la quale favorisce la comunicazione reciproca, che è tanto necessaria per la stabilità di novelle cristianità in paesi d'infedeli. Le già erette stazioni si trovano in distanza sufficiente per servire di stazioni centrali quando verranno apprisi delle altre imperochè le contrade in mezzo fra l'una e l'altra stazione ed al canto delle medesime sono abitate da numerosissime popolazioni pagane ». Knoblecher aan Prop. 15 Oct. 1855. AP Ib.

Eindelijk toch scheen de missie op goede weg. Mosgan hield stand te Sint-Kruis en Ueberbacher zou voor Gondokoro zorgen. Alles wat Knoblecher nu nog wenste was een groter aantal missionarissen om het behoud van de beide posten te verzekeren en vooral om zijn verdere plannen uit te werken: de diepere penetratie naar de vele volkeren van Midden-Afrika. Doch hoe Knoblecher zich ook zou inspannen om de missie te stuwen naar dit gedroomde doel, zijn pogingen werden keer op keer ontzenuwd door de vereende tegenheden. Moed en wilskracht bezat hij in onbegrensde mate en zijn optimisme verdween niet, doch tegen de overmacht en de onoverwinbare moeilijkheden was ook hij niet opgewassen. Alles bleek vergeefs en in plaats van te kunnen overgaan tot een bredere ontplooiing en een verdere penetratie, had hij alle moeite om de gestichte posten langs de Witte Nijl, Sint-Kruis en Gondokoro, op peil en zelfs in stand te houden.

d. Een Balans.

Aan geestdrift ontbrak het niet, want zowel de missionarissen als de katholieken in Oostenrijk waren vol vuur voor de missie van Centraal-Afrika en de bekering van het zwarte werelddeel. De dromen en de idealen reikten ver, doch botsten op de ontzuisterende realiteit.

De hoogste tol werd betaald aan het moordend klimaat. Tweemaal moest L. Jeran nog vóór de aankomst te Kar-toem, in 1853 en 1854, wegens ziekte de terugtocht naar Oostenrijk aanvagen. En van de eerste 19 missionarissen die de missie bereikten, waren er vóór het einde van 1855 reeds 10 begraven, twee ziek naar Europa weer-gekeerd, en de beide Jezuïeten Pedemonte en Zara door hun Generaal-Overste teruggeroepen.

Onder de lekenhulpers was het sterftcijfer niet geringer.

Zo beschikte de Provicaris tegen het einde van 1855 nog slechts over vier priesters, verdeeld over drie posten : Gostner en Kirchner te Kartoem, Mosgan te Sint-Kruis, en Ueberbacher te Gondokoro.

De nefaste invloed van het klimaat werd nog grotelijks in de hand gewerkt door de last van vermoeiende reizen over verre afstanden in zeer ongunstige omstandigheden, en door de zware materiële arbeid in de te beginnen missieposten. ⁽¹⁾ Daarbij kwam nog het gebrek aan ervaring inzake het leven in de tropen, zodat het de missionarissen begrijpelijkerwijze vaak mangelde aan soepelheid en aanpassing aan de nieuwe omstandigheden. Soms was het ook wel eigen onvoorzichtigheid en voortvarendheid, — met de beste bedoelingen weliswaar, maar ook met de meest noodlottige gevolgen voor de missie. ⁽¹⁾

De ijzersterke Knoblecher, die elk jaar vanuit Kartoem de Zuiderposten ging bezoeken en op wien de dodende druk van het klimaat en van de vermoeienissen geen vat scheen te hebben, moest telkens vaststellen dat weerom nieuwe leemten waren geslagen in het personeel van de missie en dat de versterking welke hij aanbracht steeds te onbeduidend was om te kunnen overgaan tot de uitvoering van zijn verdere penetratie-plannen. Het was alles nauwelijks voldoende om de doden te vervangen en het werk in stand te houden. Gondokoro was zelfs een jaar lang zonder priester geweest. Nu had hij Ueberbacher er heen gevoerd, maar hij was niet eens in staat geweest noch Gondokoro, noch Sint-Kruis een tweede missionaris te bezorgen.

Twee posten langs de Nijl met elk één priester, — wat betekende zulks vergeleken bij zijn uitgebreide plannen ? Het was niet eens toereikend voor de bescheiden posten.

⁽¹⁾ JM III, (1854) p. 5.

⁽²⁾ Knoblecher aan Prop. 15 Oct. 1855. AP SRC Afr. Centr. 5.

Bij zijn terugkeer te Kartoem, tegen het einde van 1855 waren vijf nieuwe priesters uit Oostenrijk in aantocht, maar slechts twee van hen, Morlang en Pircher, bereikten de missie. Midden-Afrika scheen jaloers op zijn duisternissen en verzette zich kordaat tegen elke penetratie in zijn binnenlanden.

De talrijke en onophoudende sterfgevallen veroorzaakten niet alleen een groot verlies, maar tevens een steeds herhaalde vertraging bij het evangelisatiewerk in de reeds gestichte posten. Het was een immer opnieuw beginnen en het duurde telkens een hele tijd vooraleer de verse krachten, die de plaats van de gestorvenen kwamen innemen, meestal zonder voorbereiding, zich konden aanpassen en ingewijd geraakten in hun taak. Als ze tenminste niet zelf onmiddellijk bezweken.

Knoblecher voelde zijn onmacht aan en het nijpend probleem van het missiepersoneel kwelde hem. Als de missie van Centraal-Afrika onder dezelfde voorwaarden moest blijven voortsukkelen, kon hij nooit zijn penetratie-doel bereiken.

Priesters had hij nodig, dringend.

Den 15 October 1855 stuurde hij een rapport naar de Propaganda, schetste de toestand van de drie bestaande posten en slaakte zijn noodkreet: « Onze missie heeft een Seminarie nodig in Europa ». Het ging niet alleen om het aanwerven van kandidaten voor Centraal-Afrika, maar ook, en zelfs het meest, om hun voorbereiding en vorming. Geestdrift en goede wil bleken onvoldoende. Daarom moesten de priesters die zich voor Centraal-Afrika geroepen voelden, vóór hun afreis, onder de leiding van een ervaren missionaris ingewijd worden in de bijzonderheden en de vereisten van hun toekomstige taak. Meteen zou deze maatregel een gelegenheid bieden de fysieke en morele sterkte te meten van de kandidaten, alsmede de ernst en de stevigheid van hun roe-

ping. Het was in het belang van de missie en ook van de zendelingen zelf dat zulks geschiedde vóór het te laat was. De ervaring had de Provicaris immers geleerd dat niet iedere priester, hoe heilig en ijverig ook, voor de missie van Centraal-Afrika geschikt was. De meeste missionarissen waren tot nog toe totaal onvoorbereid naar Afrika gekomen en reeds in de eerste jaren van de missie had Knoblecher moeten klagen omdat een tijdelijke vlaag van onstandvastigheid en moedeloosheid bijna alle nieuw-aangekomenen had overvallen. Het klimaat en de koortsen waren er de oorzaak van en daar was geen ontkomen aan. En vooral zij die van over de Alpen zouden komen of uit eender welk land van Noord-Europa, zouden er het meest aan onderhevig zijn. Daarom was het wenselijk dat het Seminarie voor Centraal-Afrika in Zuid-Europa gevestigd werd, teneinde voor deze kandidaten door de verandering van klimaat en een gunstige overgang de aanpassing te vergemakkelijken.

Knoblecher deed derhalve beroep op Cardinaal Fransoni en smeekte hem te Rome zelf een lokaal te bestemmen voor het uiteengezette doel. Het moest niet noodzakelijk een afzonderlijk gebouw zijn : enkele kamers in een of ander instituut of klooster, om er een kleine gemeenschap van een bescheiden aantal priesters onder te brengen, zouden ruimschoots voldoende zijn. De kandidaten zouden er een vormingsperiode doormaken, welke een of twee jaar zou beslaan, en de kosten die dit alles zou vergen zouden in ruime mate opwegen tegen deze welke men anders toch verloren moest besteden aan de reizen en het onderhoud van haast onnutte leden en lastposten.

Knoblecher bedacht nog een ander middel om het priester-personeel van de missie te vermeerderen : de vervanging van de missionarissen die te Kartoem de school in handen hadden. Indien een gemeenschap van Broeders de taak van dezen wilde overnemen, dan zou-

den de priesters allen kunnen ingezet worden in het echte missie-ministerie en de penetratie : terwijl ze nu, bij gebrek aan leerkrachten voor de school, hun tijd en werk moesten wijden aan iets dat evengoed door niet-priesters kon uitgevoerd worden. Deze oplossing zou tevens een waarborg zijn voor de uniformiteit en systematische methode in het onderwijs zelf.

Ook hiervoor vroeg Knoblecher de hulp van de Cardinaal-Prefect, dat hij nl. onderhandelingen zou aanknopen met een van die Broedercongregaties, die zich toelagden op jeugdonderwijs, om ze voor Centraal-Afrika en speciaal voor de school te Kartoem te winnen.

Ten slotte maakte Knoblecher van de gelegenheid gebruik om nogmaals de kwestie naar boven te halen van vrouwelijke religieuzen voor de opleiding van Afrikaanse meisjes. Er waren hem immers van verschillende zijden door jonge vrouwelijke aspiranten inlichtingen gevraagd omtrent een mogelijke Congregatie, waar ze zich zouden kunnen aanmelden om als kloosterzuster in de missie van Centraal-Afrika terecht te komen. En weer meende Knoblecher dat Cardinaal Frasoni zijn tussenkomst zou willen verlenen om een Congregatie van Zusters voor zijn Vicariaat te winnen en hij gaf zijn voorkeur te kennen voor een van die Instituten die reeds in de missies van het Oosten werkzaam waren. ⁽¹⁾

Naast het moordend klimaat, de vele verliezen en het gebrek aan missionarissen, waren daar nog andere factoren die de vooruitgang van de missie van Centraal-Afrika belemmerden en waartegen haast geen verweer bestond.

Een dergelijke niet te onderschatten hinderpaal was gewis de tegenwerking van de handelslui. De Nijlhandelaars, zowel katholieke Europeanen, als anderen, en vooral de Turkse en Arabische Mohammedanen, zagen

(1) Knoblecher aan Prop. 15 October 1855. AP SRC Afr. Centr. 5.

inderdaad met tegenzin de vestiging van de missie langs de Witte Nijl, in het hart van hun operatie-gebied. De missionarissen waren nu immers getuige van hun vrijpostige handelwijze tegenover de negerbevolking, van hun losbandig gedrag en hun schreeuwend onrechtvaardigheden. Niet alleen waren ze er de getuigen van, maar ook de onbevreesde aanklagers. Bovendien namen ze de verdediging en bescherming van de benadeelde en verdrukte inlanders op zich en vormden aldus een grote handicap in een winstgevende maar gewetenloze handel. Hun aanwezigheid alleen maakte de inlanders sterk en voorkwam tal van misbruiken en wreedheden.

De vijandigheid van de Nijlhandelaars was derhalve niet zonder reden. De missie was hun een doorn in 't oog. Vooral de onverschrokken en invloedrijke Kno-blecher boezemde hun ontzag in. Uit vrees voor de Oostenrijkse Consul te Kartoem, durfden ze het niet aan zich rechtstreeks te kanten tegen de Provicaris, doch in 't geniep en gedurende diens afwezigheid trachten ze hem op alle mogelijke manieren in discredit te brengen bij de inlanders, door allerlei ophitsende geruchten op zijn rekening rond te strooien. ⁽¹⁾

Het waren vooral de slavenhandelaars — « ces bêtes féroces à figure humaine » —, die de aanwezigheid en de werking van de missie moeilijk konden verkroppen.

De Missionarissen klaagden hun schaamteloze praktijken in Europa aan, zodat men daar nu met zekerheid wist dat de slavenhandel, hoewel officieel verboden, toch op grote schaal bleef voortbestaan in Egypte en dat hij niet alleen beoefend werd door enkele sluikhandelaars, maar bovendien beschermd en bevorderd door de autoriteiten en staatsambtenaren, die op zijn minst oogluikend toezagen en rijkelijk deelden in de winst.

Wat wellicht erger was, de meeste Europese handels-

(1) Zie: MITTERRUTZNER, J., *o. c.*, p. 31.

lui deden mee in deze mensenhandel. Maar het was een van hun voornaamste bekommernissen er voor te zorgen dat zulks in Europa niet bekend geraakte. Daar heette het dat ze ivoorhandel dreven en in de ogen van Europa waren ze de pioniers van een nieuwe en grote handel en de voorboden van de beschaving in binnen-Afrika. Hun land was hun veel verschuldigd, want ze waren de rusteloze bewerkers van vooruitgang; en ook de wetenschap, want ze deden aardrijkskundige ontdekkingen. ⁽¹⁾

Het is dan ook begrijpelijk dat deze blanken de missionarissen als ongewenste indringers en vijanden aanzagen, en de missie als de grootste belemmering van hun teugelloze vrijheid.

Het is ook begrijpelijk dat de haat van de zwarten zich vaak richtte tegen alles wat blank was. Ze leefden in een atmosfeer van ophitsing en wraak, onrust en vrees, zodat de streken waar de slavenhandelaars regelmatig hun razzia's hielden, volstrekt geen goede grond waren voor de evangelisatie. En zelfs daar waar de missionarissen de sympathie en het vertrouwen gewonnen hadden, ontbraken toch de vereiste voorwaarden voor een vruchtbare werking. Haast onverbeterlijke gebreken, omzeggens vergroeid met de natuur der zwarten, vormden een geweldige hinderpaal voor hun bekering. Een onverzadigbare hebzucht, utilitarisme, onbetrouwbaarheid, huichelarij, de vrij algemene polygamie, diep-ingewortelde wraaklust, aanleiding tot herhaalde onderlinge twisten en bloedige oorlogen, de door Europeanen en Mohammedanen ingevoerde of aangevuurde corruptie en ontaarding: dit alles was geenszins van aard om het apostolaat der missionarissen te vergemakkelijken en het succes er van te bespoedigen. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Zie HARTMANN, R., Die katholischen Missionen und der Menschenhandel am weissen Flusse. Zscht. f. Allg. Erdkunde 1861, Neue Folge, XI, pp. 446-461; de PETIT, J., La Traite orientale et les missions catholiques en Afrique. RG IX (1873 II) pp. 52 sq., 128 sq.

⁽²⁾ JM VI (1857) p. 2.

Daarom is het dat de missionarissen van bij het begin hun aandacht wendden naar de jeugd, die wellicht nog ontvankelijk zou zijn voor de kristelijke leer en moraal, spijs de ontstellende voorbeelden der ouderen. De jeugd was de hoop der toekomst, de kern van de komende kristenheid en van Afrika's bekering. ⁽¹⁾

Het Vicariaat van Centraal-Afrika was te groot en veel te uitgestrekt voor het handvol zendelingen waarover Knoblecher beschikte en zelfs voor de betrekkelijk velen die hij er verwachtte van het Marienverein te Wenen en van het gedroomde Romeins Seminarie. Er was plaats voor ontelbare priesters en de komst van enkele Missiecongregaties leek hem zelfs een noodzakelijke vereiste tot de mogelijkheid van realisatie zijner grootse penetratie-plannen.

Knoblecher vroeg niet beter, en nu meer dan ooit, dan dat anderen zouden bijspringen. Het was steeds zijn vurige begeerte geweest en van den aanvang af had hij reeds dit verlangen geuit bij de Propaganda, dat namelijk een van de verdienstelijke Missieorden een deel van Centraal-Afrika zou komen bewerken. ⁽²⁾

Wel had hij tot nog toe enkel seculiere priesters aangenomen, mits betrouwbare en goede getuigschriften van hun Ordinarius, en de hem voorgestelde religieuzen had hij immer afgewezen ; maar hij had het alleen gedaan omdat deze laatsten door hun Oversten steeds waren voorgesteld geworden onder dit beding dat ze eens aanvaard, niets meer zouden te maken hebben met hun Orde. Door zo te handelen had hij geenszins de religieuzen willen uitsluiten. Integendeel, hij was bereid gelijk welk deel van zijn immens Vicariaat aan hun ijver af te staan,

⁽¹⁾ JM V (1856) p. 15.

⁽²⁾ « Io sin dal principio bramava e bramo più che mai che qualcheduno di quei ordini religiosi si benemeriti per la propagazione della nostra S. Fede e della civilizzazione fra popoli barbari e selvaggi in altre parti del mondo venisse coltivare anche nell'Africa centrale una qualche parte della vigna del Signore ». Knoblecher aan Prop. 15 Oct. 1855, AP SRC Afr. Centr. n. 5.

op voorwaarde dat ze, onder de jurisdictie van de Apostolische Vicaris, steeds in hun Orde of Congregatie ingeschakeld zouden blijven. ⁽¹⁾

Reeds had hij een akkoord gesloten met het Instituut Mazza van Verona. Deze priesters mochten langs de Witte Nijl een gebied uitkiezen voor hun activiteit. ⁽²⁾ Maar nog andere corpsen waren gewenst om vanuit de centrale punten de penetratie in verschillende richtingen op te nemen. ⁽³⁾ Aldus kon men met vereende krachten eindelijk definitief gaan binnendringen in de verborgene streken van Centraal-Afrika.

In het begin van 1856 vertrok de Provicaris met de « Stella Matutina » weer naar het Zuiden om er ieder van de beide posten te voorzien van een nieuwe missionaris: Pircher bracht hij naar Sint-Kruis en Morlang naar Gondokoro. De eerste bezweek echter kort na de aankomst.

Wanneer dan weer drie nieuwe zendelingen te Kartoem waren aangekomen, reisde hij in Maart 1857 weer af naar de Zuiderposten om twee van hen, Kaufmann en Lanz, daarheen te voeren. Hij was tevreden over de toestand daar.

De vermoeienissen van de laatste jaren, het heen en weer reizen van Kartoem naar Sint-Kruis en Gondokoro en terug, ⁽⁴⁾ de lastige werken te Kartoem, de zware zorg om de missie en het harde klimaat hadden ten slotte ook zijn sterk gestel ondermijnd. Knoblecher was uitgeput wanneer hij einde September van het Zuiden terug-

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ Zie later.

⁽³⁾ « per fornire ai punti centrali in soccorso proporzionato in altre direzioni ». Brief 15 Oct. 1855. AP Ib.

⁽⁴⁾ GRANCELLE, M. Daniele Comboni, Rivendicazione da recenti attacchi. Verona 1926, p. 109, zegt dat Knoblecher in 't geheel 4 maal de reis deed naar het Zuiden. Dit is onjuist. Knoblecher ondernam juist zes maal de boottocht Kartoem-Gondokoro, heen en terug: 1849-1850, 1852, 1853, 1854-1855, 1856, 1857; eenmaal kwam hij naar Europa (Oostenrijk en Rome) in 1850-1851, en in 1853 naar Alexandrië.

keerde in de centrale post te Kartoem. Hij voelde dat hij herstel nodig had.

Hij was trouwens ook sinds enkele tijd van zin naar Rome te reizen om de hangende missieaangelegenheden bij de Propaganda te bespreken en de toekomst van het Vicariaat wat meer zekerheid te verschaffen. Nu waren te Kartoem twee missionarissen, te Sint-Kruis drie en te Gondokoro twee, zodat zijn afwezigheid de gang van de missie niet zozeer meer kon schaden. ⁽¹⁾

In October 1857 reisde hij af. Te Asuan ontmoette hij de karavaan zendelingen van het Instituut Mazza van Verona.

Hij gaf hun zijn laatste wenken en zegde hun vaarwel, want hij had een voorgevoel dat hij Afrika niet meer terug zou zien.

2. Verona.

Een paar keren reeds hebben we in de loop van deze geschiedenis gewag moeten maken van de missionarissen van het Instituut Mazza te Verona, die in het Vicariaat van Centraal-Afrika kwamen arbeiden. Met de afreis van Knoblecher naar Europa geschiedt de eigenlijke intrede van deze priesters in de missie.

Doch het initiatief dat uitging van Don Mazza, was reeds sinds enkele tijd opgevat en vóór de definitieve komst van deze zendelingen werd de mogelijkheid tot uitvoering der beraamde plannen onderzocht.

We zullen derhalve enkele jaren moeten teruggaan om de oorsprong van het plan van Don Mazza, het plan zelf en de voorbereidingen van de onderneming te behandelen.

a. *Het Plan van Don Mazza.*

Te Verona leefde een ijverig priester, Don Nicolà

⁽¹⁾ Brief aan Prop. 30 September 1857. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

Mazza, stichter van een Instituut voor arme en verlaten meisjes (1828) en van een gelijkaardig gesticht voor be-gaafde, maar behoeftige jongens (1832). ⁽¹⁾ De meisjes werden er gevormd tot volwaardige huisvrouwen, terwijl de jongens een volledige opleiding genoten in een weten-schap of vak naar hun eigen keuze.

Men verhaalt van Don Mazza dat hij als jong priester er van gedroomd had missionaris te worden in Kongo. Mocht deze droom niet in vervulling gaan, Don Mazza zou toch een van de meest verdienstelijke promotors worden van de missie van Centraal-Afrika en zijn Instituten actief inschakelen in het bekeringswerk van de negervolkeren.

Angelo Vinco was de eerste rijpe missievrucht van het jongensinstituut. Hij werd in Augustus 1845, op aan-vraag van Mazza, door Cardinaal Frasoni kosteloos opgenomen in het College van de Propaganda en reeds het volgend jaar bestemd voor het pas gesticht Vicariaat van Centraal-Afrika. ⁽²⁾

Enkele tijd na het afscheid van Vinco, kwam Don Olivieri nieuwe horizons openen voor de ijver van Don Mazza. Nicolà Olivieri was een priester van het bisdom Genua, sinds 1878 begonnen met een origineel liefde-werk : de vrijkoop van jonge negerlavinnetjes welke hij voor een kristelijke opvoeding en een degelijk bestaan zocht toe te vertrouwen aan de zorgen van medelijdende gezinnen, opvoedingsgestichten of kloostergemeenschap-pen in Europa. ⁽³⁾ Het werk vond bijval, daar verschei-dene vrouwelijke Instituten en kloosters in Frankrijk en Italië Don Olivieri om een of meer negermeisjes

⁽¹⁾ Zie CRESTANI, E., *Vita del Servo di Dio D. Nicola Mazza, Fondatore di Pii Istituti*, Verona, 1933 (2e ed.).

⁽²⁾ Zie hierboven.

⁽³⁾ Zie TRAVERSO, L., *Niccolo Olivieri e il riscatto delle schiave africane*, Firenze 1916 ; RADICE, C., *Il contributo italiano all'azione antischiavista nei secoli XIX-XX. Le Missioni Cattoliche* (Milano) LXXI (1942) n. 12 LXXII, (1943) n. 1.

smeekten. ⁽¹⁾ Het aanvankelijk bescheiden opzet groeide en breidde zich uit tot een hele organisatie, waarvan het Piemonteese Consulaat te Alexandrië de procure werd en waaraan invloedrijke personen hun medewerking en steun verleenden.

Zo richtte Don Olivieri zich ook tot Mazza voor het opnemen van enkele meisjes in het Instituut te Verona. De gevoelige Mazza voelde daar wel iets voor, maar stelde voorwaarden welke Olivieri niet wilde aanvaarden omdat ze niet overeenstemden met het wezen en het doel van zijn stichting.

Mazza liet echter niet na daar verder over na te denken en raad te vragen. Er was immers iets goeds te verrichten en Mazza was er de man niet naar om een zo schone gelegenheid zonder meer te laten voorbijgaan. Er rijpte in hem een plan tot aanvulling en vervolmaking van alles wat hij tot nog toe had tot stand gebracht. En hij zag weldra klaar in dat hem de kans werd geboden om door dit nieuwe element aan zijn beide Instituten de ontbrekende eenheid in bestaan en streven te geven : het bood immers een gemeenschappelijk doel, een uitkomst en een afzetgebied voor zijn twee gestichten en het zou de draad worden waaraan zijn idealen en zijn activiteit voortaan zouden aangespannen worden.

Het plan van Mazza behelsde niets anders dan de geleidelijke penetratie van de kristelijke beschaving in Midden-Afrika. Maar volgens een heel bijzondere methode.

In zijn jongensinstituut kende Mazza missieroepingen, en ook onder de jonge priesters die er reeds uit gekomen waren en die na hun priesterwijding nog enkele jaren

⁽¹⁾ In meerdere Italiaanse steden ; in Frankrijk, Angers, Chambéry, Nice, Toulon, Grenoble, Avignon, etc. GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 12.

Te Keulen werd het « Verein zur Unterstützung der armen Negerkinder in de Zentral-afrikanischen Mission » gesticht, om Don Olivieri te steunen in zijn werk. Het publiceerde een eerste « Jahresberichte » in 1853. Zie : STREIT, R., *Bibl. Miss.* I p. 627, n. 1307.

te zijner beschikking bleven, vond hij reeds enkele vurige idealisten die de stappen van Vinco wensten te volgen. Zulke roepingen zou hij voortaan met meer aandacht volgen en bevorderen.

Daarnaast zou hij in het Instituut der meisjes negerinnetjes opleiden om deze later terug te sturen naar hun land, waar ze met de missionarissen, zijn priesters, te midden van het ongeloof en de barbaarsheid, de eerste grondslagen zouden leggen van de katholieke godsdienst en de beschaving. ⁽¹⁾

Het zou als volgt geschieden. De missionarissen van Mazza zouden eerst een huis oprichten, ergens op een goed uitgekozen plaats in Midden-Afrika, niet in volledig onbeschaafd gebied waar noch de priesters noch de meisjes zouden veilig zijn ; ook niet in een streek waar beschaving en godsdienst reeds begonnen wortel te schieten, maar op het grensgebied van beide — « sul limite del terreno selvaggio e colto » . ⁽²⁾

Daar zouden eerst de priesters hun apostolaat beginnen, het terrein zo goed mogelijk voorbereiden en tevens in hun residentie een school vormen van inlandse jongens. Na enkele jaren dergelijke voorbereiding in Afrika, zou Mazza reeds in staat zijn een eerste groep van tien tot twaalf gevormde meisjes daarheen te sturen. Deze zouden zich vestigen op een plaats daartoe door de missionarissen in de nabijheid van de residentie in gereedheid gebracht. Dan zou ieder jaar een andere groep volgen, telkens op een andere plaats, zodat weldra de missiepost in alle richtingen zou omringd zijn van dergelijke stichtingen, die door de priesters van zijn Instituut zouden bestuurd worden.

⁽¹⁾ « Dovranno essere di mezzo e di ajuto colà a'miei Preti, per cominciare a porre in quelle parti selvaggi i fondamenti della Religione Cattolica e della civile coltura ». Brief aan Prop. 23 Augustus 1852. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Ib.

De taak van elk dezer kleine nederzettingen was dubbel. De meeste van de meisjes zouden de roep van de natuur volgen en huwen door zich een van de reeds bekeerde jongelingen tot echtgenoot te nemen. Aldus zouden kristelijke families ontstaan en de kinderen die daaruit zouden geboren worden, zouden meteen van huis uit de principes van godsdienst en kultuur ingeprent worden. De meisjes echter die wensten ongehuwd te blijven, zouden dan voor de kinderen van de streek een school openen en er onderricht geven.

Dit dubbel element, katholieke families en scholen, kwam Mazza voor als de dubbele hoeksteen voor het op te trekken gebouw van integrale kristelijke beschaving in de Afrikaanse landen. ⁽¹⁾ Beide elementen waren een waarborg voor de duurzaamheid en de stevigheid van de te bekomen resultaten. De loutere verspreiding van het geloof, een individuele evangelisatie, een oppervlakkige penetratie leken hem onvoldoende. Het kwam er immers op aan een kristengemeenschap te vormen, de sociale structuur te verkristelijken en te civiliseren.

Daar stuurde hij op aan met zijn plan en hij ging direct en zonder omwegen tot de bron van de gemeenschap en van het sociaal leven : de familie en de opvoeding der jeugd.

En ten slotte, eens de bezette streek genoegzaam ontgind en geciviliseerd, kon men overgaan tot een verdere penetratie steeds maar dieper in de binnenlanden van Midden-Afrika, naar gelang de omstandigheden het zouden toelaten. ⁽²⁾

⁽¹⁾ « Queste due cose mi pajono come due pietre fondamentali per cominciare ad introdurre stabilmente e la Religione e la cultura. » Brief 4 Januari 1853. AP Ib.

⁽²⁾ « Sempre più addentro nell'incolto e selvaggio ». Ib. « Dirozata così un po quella parte di terra occupata, si potrà di mano in mano avanzando terreno, inoltrarsi più addentro secondo che le circostanze dei luoghi il permetteranno col mandare e fondare altre eguali case di Preti miss., e case di Morette educate ». Brief 23 Aug. 1852. AP Ib.

De terugkeer van Vinco en zijn kort verblijf te Verona, in het begin van 1849, verwekten bij de jonge priesters en studenten van het Instituut Mazza een ongemene geestdrift voor de missie van Centraal-Afrika, en een groot medelijden met de volkstammen van « Nigritië » waarvan Vinco de treurige toestand beschreef. ⁽¹⁾ En wanneer de missionaris in Maart weer naar Kartoem afreisde was hij belast met een opdracht van Don Mazza: jonge slaafjes vrij te kopen en naar Verona te laten brengen.

Het was ernst bij Mazza. Aanstonds werd in zijn beide Instituten de studie van 't Arabisch op het programma geplaatst. En reeds gingen twee kandidaten-missionarissen, de priesters Beltrame en Castagnaro, naar Venetië om er in het S. Servolo-hospitaal zich te bekwamen in de praktische geneeskunde, ziekenzorg en chirurgie. Meteen zouden ze bij de Mechitharisten van S. Lazarus, in de buurt van het hospitaal, de Arabische taal leren.

Den 17^e September 1851 kwamen dan de eerste vier jongens en drie meisjes te Verona aan, met de Francischaner-missionaris Jeremias van Livorno aan wien Vinco te Alexandrië de opdracht van Mazza had overgemaakt.

Mazza was enigzins teleurgesteld. Het waren immers geen uit slavernij vrijgekochte negerkinderen, maar Arabische of Koptische jongens; enkelen waren zelfs reeds kristen en enkel door toedoen van godvruchtige personen naar Europa gestuurd, voor de vervolmaking van hun kristelijke opvoeding. ⁽²⁾

Mazza liet dan ook niet na bij P. Jeremias aan te dringen en wanneer den 26 Juli 1852 een volgende groep van 18 negerjongens en 10 meisjes aangekomen was, achtte hij het ogenblik geschikt om eens in Afrika zelf het terrein

« Darmi sul principio alla conversione di una parte piccola dell'Africa ed a mano a mano distendermi poi alle parte più interne della stessa Africa e di primo getto nello stesso tempo ». CRESTANI, Em., *o. c.*, p. 231.

⁽¹⁾ COMBONI, D., in APF L (1878) p. 41.

⁽²⁾ GRANCELLI, M., *o. c.*, p. 13, p. 20, n. 7.

te gaan verkennen, de mogelijkheden te onderzoeken en, daar hij aan het gunstig resultaat niet eens durfde te twijfelen, alvast een gunstige plaats uit te kiezen voor de eerste stichting. Daartoe vroeg hij op 28 Augustus 1852, langs zijn vriend Mgr Besi om, aan de Propaganda de toelating en de apostolische faculteiten voor twee van zijn priesters, Beltrame en Castagnaro, die deze taak op zich zouden nemen. ⁽¹⁾

Mazza gaf in zijn brief een korte schets van zijn plan. Daaromtrent wenste Cardinaal Frasoni echter meer preciese informaties, ⁽²⁾ dewelke Mazza hem aanstonds verstrekke. Ditmaal was er ook sprake van de vorming van negerjongens, die te Verona godsdienstonderricht zouden ontvangen alsmede een nuttige kulturele en vakkundige opleiding, en die later, terug in hun land, met de meisjes van de missie betere en meer stevige families zouden kunnen stichten dan de ter plaatse opgevoede knapen. ⁽³⁾

De Propaganda was zeer terughoudend. Bovendien had een vriend van de Cardinaal-Prefect in een brief van 7 December 1852 Mazza beschuldigd van Rosminiaanse doctrines. ⁽⁴⁾ Er werden derhalve inlichtingen gevraagd bij de bisschop van Verona over Don Mazza, zijn dubbel Instituut, zijn ervaring inzake missie-aangelegenheden en meer bepaald omtrent de leerstellingen welke zijn priesters er op na hielden. ⁽⁵⁾ Daar deze bisschop intussen gestorven was, antwoordde de Vicaris van het Kapittel in zijn plaats en hij was vol lof over Don Mazza en de door hem gevormde priesters ; ze hadden echter nog geen missie-ervaring zodat hij het best achtte de leiding van

⁽¹⁾ AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽²⁾ Brief 13 Dec. 1852. CRESTANI, E., *o. c.*, p. 130.

⁽³⁾ Brief 4 Jan. 1853. AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽⁴⁾ Brief Toffaloni, 7 Dec. 1852 AP SRC Afr. Centr. 5.

⁽⁵⁾ Card. Frasoni aan Mgr L. Guglielmi, 31 Jan. 1853 Ib.

de mogelijke Afrikaanse onderneming toe te vertrouwen aan een voorzichtig en ondervindingrijk man. ⁽¹⁾

Zo kwam het dat de Propaganda den 13 April 1853 aan Mazza liet weten dat zij, «rebus sic stantibus», geen actief deel wenste te nemen in zijn pogingen. Doch Mazza, ziende dat hier een misverstand in het spel was, antwoordde dat hij niet de goedkeuring van de Propaganda gevraagd had, noch haar medewerking, maar enkel de toelating en de apostolische faculteiten voor een verkenningstocht in Afrika, met het doel de mogelijkheid en de opportuniteit van zijn plan ter plaatse na te gaan. ⁽²⁾

De Propaganda, die geen bezwaar koesterde tegen deze tocht, verwees Mazza voor het bekomen van de faculteiten naar de Apostolische Vicarissen of Prefecten van de gebieden, waar de missionarissen bij gelegenheid ministerie zouden willen uitoefenen. ⁽³⁾

b. Verkenning.

Einde September 1853 vertrokken Giovanni Beltrame ⁽⁴⁾ en Antonio Castagnaro, voorzien van een aanbevelingsbrief van het Marienverein gericht aan de Provicaris van Centraal-Afrika, Knoblecher. Den 24 November achterhaalden ze te Korosko, de Provicaris, die met een groep pas uit Oostenrijk aangekomen missionarissen op weg was naar Kartoem. ⁽⁵⁾

Te Kartoem verklaarde Knoblecher zich akkoord met het plan van Mazza en beloofde een overeenkomst te sluiten na zijn terugkeer uit Gondokoro, waar hij dringend heen moest met versterking en waar men hem vol ongeduld opwachtte.

⁽¹⁾ Brief Vicario Capitolare di Verona, 27 Febr. 1853. Ib.

⁽²⁾ Brief 5 Mei 1853. AP SRC Afr. Centr. 5; CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 131-134.

⁽³⁾ Brief 6 Juni 1853. CRESTANI, E., *o. c.*, p. 134.

⁽⁴⁾ Zie LUPU, D., Giovanni Beltrame, Missionario ed esploratore italiano in terra d'Africa, Profilo, Verona 1938.

⁽⁵⁾ Zie hierboven.

Middelerwijl hielp Beltrame te Kartoem in de school en bij de zielezorg van de Europeanen in de stad. Castagnaro integendeel lag ziek en stierf den 6 Februari 1854.

Mazza aarzelde echter geen ogenblik en toen hij de dood van Castagnaro vernam, moedigde hij Beltrame aan niet te versagen. Hij zou voor andere gezellen zorgen. ⁽¹⁾

Wanneer dan in Juli Knoblecher uit het Zuiden was teruggekeerd, waar intussen de nieuwe post te Sint-Kruis begonnen was, werd een contract opgemaakt, waarbij aan Don Mazza de toelating werd verleend om op een plaats naar keuze langs de blauwe Nijl een Instituut op te richten voor de kristelijke opvoeding van de heidense jeugd. ⁽²⁾

Beltrame wilde echter de opdracht van Mazza volledig ten uitvoer brengen en zelf met eigen ogen ter plaatse gaan zien of het plan in het aangewezen gebied wel degelijk kans op slagen had. Hij bezocht derhalve de streek langs de Blauwe Nijl en reisde tot Rosères. Na vier maanden was hij weer te Kartoem, doch onbevredigd. Hij had immers moeten vaststellen dat de Islam er het hoge woord voerde en zich bovendien fanatiek en agressief aanstelde. Het zou dus onbegonnen werk zijn daar de eerste stichting te wagen. Mazza zelf had hem juist aangemaand niet te aanvaarden indien daar Mohammedanen woonden of andere anti-katholieken, die, zoals de Muzelmannen, de onderneming al te zeer in den weg zouden staan. ⁽³⁾

Er moest dus naar een ander gebied uitgezien worden misschien in Sennaar, langs de Jal of de Sobat.

Ondertussen was Knoblecher in het begin van 1855 opnieuw naar de Zuiderposten vertrokken en wanneer

⁽¹⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, p. 142.

⁽²⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, p. 143 ; GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 14.

⁽³⁾ CRESTANI, E., *l. c.*

deze eindelijk te Kartoem was teruggekeerd, werd dan op 3 Augustus een tweede document opgesteld en ditmaal werd de keuze van de plaats volledig overgelaten aan de voorkeur van Mazza en zijn missionarissen. De Provicaris verlangde alleen dat te Kartoem een procurator zou verblijven om de verbinding met Verona en de te stichten posten in het binnenland in stand te houden en meteen te helpen bij het apostolaatswerk in de school en in de stad te Kartoem. ⁽¹⁾

En aanstonds reisde Beltrame af naar Europa en Verona.

Mazza, wiens plan veel opspraak verwekte, had het te Verona hard te verduren. De enen waren enthousiast en steunden zijn plan, maar er waren anderen die het opzet als een roekeloosheid en een gekke utopie bestempelden. Er heerste onbegrip en misverstand omtrent het plan.

Daarom publiceerde Mazza een verdediging van zijn ideeën en lanceerde tevens een vlammende oproep tot steun aan het werk dat de bekering van Afrika beoogde. ⁽²⁾

Doch de tegenwerking bleef aanhouden. Zelfs onder zijn eigen priesters in het jongensinstituut was mistevredenheid ontstaan en in de lente van 1856 lieten vier van hen hem in de steek. Het was een gevoelige slag voor de vurige stichter. Maar hij zette door en weldra kwam ook de stilte na den storm.

In 1856 kwam Mazza ook in betrekking met het Marienverein van Wenen. Het ging om een plan van Knoblicher, nl. in Europa of in Egypte een Instituut op te richten speciaal voor de vorming van zwarte pries-

⁽¹⁾ GRANCELLE, M., *o.c.* p. p.15. Tekst van het contract in COMBONI, D., *Relazione Storica.* (AV).

⁽²⁾ MAZZA, N., *Prospetto dei Poveri Istituti*, Verona 1854.

ters, predikers, catechisten, leraars en zielzorgers. (1) De keuze van het Marienverein viel op Rome en aan Mazza werd een directeur gevraagd voor dit ontworpen Seminarie. Mazza stemde toe in een brief van 11 Juni 1856, en stelde zelfs voor de leerlingen voorlopig onder te brengen te Verona. (2)

Zo bracht Mitterutzner, Kanunnik van Lateranen en leraar te Brixen, een van de meest actieve ijverers voor de missie van Centraal-Afrika, (3) den 12 September 1856 vier negerjongens naar Verona. Gedurende zijn kort verblijf bij Mazza zag hij met eigen ogen in welke moeilijkheden de Instituten verkeerden, en te Wenen sprak hij er voor ten beste. Het Marienverein beloofde hulp en er ontstond een onderlinge samenwerking, zodat reeds op 10 September 1857 vijf missionarissen van het Instituut met een lekenhelper uit Trieste konden afreizen en den 19 October vanuit Cairo de tocht naar Centraal-Afrika aanvangen. (4)

c. Missie.

Te Asuan ontmoette de karavaan de Provicaris Knoblecher die uitgeput op weg was naar Rome. Hij gaf de missionarissen zijn richtlijnen omtrent hun taak te Sint-Kruis, de post, dien hij voor hen als basis bestemde. « Blijft er enkelen tijd, sprak hij, gaat de streek verkennen, bestudeert de gewoonten van de inboorlingen, leert de taal en kiest dan een plaats uit die naar uw oordeel het best gelegen is voor de uitvoering van uw plannen ». (5)

(1) JM VII (1858) p. 16.

(2) CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 149 sq.

(3) Comboni noemt hem: « la più ferma colonna della Missione dell'Africa Centrale ».

(4) Het zijn: Beltrame, Oliboni, Melotto, Dal Bosco, Comboni en de leek Zilli.

(5) BELTRAME, G., *Il Fiume Bianco e i Denka, Memorie*, Verona 1881, p. 10.

Knoblecher had een voorgevoelen dat zijn einde naderde en zegde bij het afscheid dan ook roerend vaarwel. ⁽¹⁾ En inderdaad, hij zou niet eens Rome bereiken. Want hij stierf te Napels den 13 April 1858, amper 38 jaar oud.

Te Kartoem werd enkele dagen uitgerust van 8 tot 21 Januari 1858 en terwijl Dal Bosco er als procurator achterbleef, vertrokken de overigen met de « Stella Matutina » onder geleide van Kirchner, die door de Provicaris met de jaarlijkse visitatie van de Zuiderposten was belast, naar Sint-Kruis. Daar troffen ze bij hun aankomst nog één missionaris, Lanz, daar diens gezelschap, Mosgan, enkele weken tevoren den 26 Januari bezweken was.

De eerste zorg ging om een degelijke huisvesting vóór het aanbreken van de regenperiode. En dan begon de studie van de taal, de vertaling van gebeden, het opmaken van woordenlijsten, het vervaardigen en vertalen van een aangepaste catechismus. ⁽²⁾

In het program van de onderneming was Sint-Kruis enkel bedoeld als een voorbereiding, een voorlopig verblijf. Er moest inderdaad een andere plaats gekozen worden voor de oprichting van het eerste Afrikaans instituut van Mazza. Na een gunstige keuze gedaan te hebben, zouden de missionarissen zich daar installeren en met een nieuwe groep zendelingen van Verona, zou ook de eerste karavaan gevormde jongens en meisjes, zich daar komen vestigen om definitief te beginnen aan de uitvoering van het beraamde plan van christianisatie en

(1) « Non so se ci revedremo ancora. Io mi sento sfinito e temo di dover presto morire... se mai, arriverci in cielo ». Ib.

(2) Zie de Brochure: MISSIONE dell'Africa Centrale. Relazione dei Sacerdoti dell'Istituto Mazza missionarj, Verona 1859. Deze bevat: 1. Een uittreksel uit een brief van Melotto, 8 Dec. 1858; 2 en 3. Rapport van Beltrame; 4. Extract uit een brief van Melotto, 4 April 1859; 5. Biografische nota's over Melotto. Zie ook: CRESTANI, E., o. c.; LUPI, D., o. c.; en CRESTANI, Em., La prima missione italiana nell'Africa centrale per opera di Don Nicola Mazza, Verona 1931.

verdere penetratie van binnen-Afrika. In afwachting nu hielpen de priesters van Mazza de Oostenrijkse missionaris Lanz bij het apostolaat en het werk in de missie van Sint-Kruis. ⁽¹⁾

Iedereen hoopte dat nu, na acht jaren van zware beproevingen en harde tegenslagen, eindelijk een nieuw tijdperk zou aanbreken voor deze zo deerlijk gehavende missie van Centraal-Afrika, het tijdperk van de definitieve penetratie. Tot nu toe waren de vruchten niet bepaald schitterend geweest en gewis niet in evenredigheid met de hoge verwachtingen en de gedane inspanningen. Het was eerder een jarenlange strijd geweest om het vestigen en het in stand houden van drie schamele missieposten, dan een rechtstreekse bekeringsactie; eerder een wanhopig gevecht tegen de talrijke tegenheden dan een vrije ongehinderde ontplooiing van krachten.

Maar de ongelukkige reeks ging verder. Nog geen anderhalve maand na de aankomst stierf de 33-jarige Oliboni (26 Maart), slachtoffer van de onvoorzichtige gestrengheden, waartoe zijn grote liefde voor Afrika hem dreef, maar waartegen zijn gestel, hoe kloek ook, in dit ongezond klimaat niet bestand kon zijn. ⁽²⁾

Drie dagen nadat Knoblecher te Napels gestorven was, bezweek te Kartoem ook zijn plaatsvervanger Gostner, den 16 April 1858. Cardinaal Barnabò, de nieuwe Prefect van de Propaganda, had hem reeds benoemd tot opvolger van Knoblecher. Maar bij het vernemen van dit nieuw verlies, was hij van zin de ongeluksmissie van Centraal-Afrika totaal op te geven. Na zoveel verliezen was het naar zijn oordeel immers nutteloos nog verdere offers te vergen.

Doch Kanunnik Mitterutzner, die als afgevaardigde van het Marienverein naar Rome was gekomen, wist de

⁽¹⁾ MISSIONE..., pp. 7-8.

⁽²⁾ CRESTANI, E., Vita del Servo di Dio..., p. 182.

Cardinaal-Prefect van dit besluit af te brengen. ⁽¹⁾ Het was op 6 September 1858. Een voorstel van zijn eigen benoeming tot Provicaris wees hij evenwel van de hand en stelde Kirchner voor. Deze gaf echter geen teken van leven ; hij schreef niet en liet zich ook niet zien te Rome. De missie verkeerde weer in groot gevaar. ⁽²⁾

Intussen was ook Mazza te Verona ten prooi aan een angstige onzekerheid omtrent het lot van zijn missionarissen en van de hele missie. Valse geruchten waren verspreid geworden en het heette dat er twist ontstaan was onder de zendelingen en dat de missie omwille van het moordend klimaat volledig opgezegd was. Hij vernam eveneens dat de Propaganda nog steeds haar vooroordeelen rond zijn plan niet had afgelegd en nog meer verontrustte het hem wanneer hij op twee opeenvolgende brieven geen antwoord kreeg. Zijn vriend, Mgr Nardi, aan wien hij zijn droefheid en angsten had bekend gemaakt, stelde hem echter gerust : de Cardinaal-Prefect waardeerde Mazza en zijn priesters, hoewel er toch wel in de Propaganda enig wantrouwen aanwezig was rond Mazza's plan van opvoeding, huwelijk en kristelijke kolonisatie in Afrika. ⁽³⁾

En alles wat Mazza kon doen was weerom zijn plan uiteenzetten en verdedigen. ⁽⁴⁾

d. Matthias Kirchner.

Kirchner kwam toch naar Rome om ten uitvoer te brengen wat door de dood van Knoblecher verhinderd was geworden. Het was immers de wens geweest van Knoblecher het immense gebied van Centraal-Afrika

⁽¹⁾ MITTERRUTZNER, J., *o. c.*, p. 40 ; DICHTL, J., *o. c.*, pp. 354-355 n. 1 ; 385.

⁽²⁾ « nè si fa vedere nè scrive e così Propaganda a Roma s'indurrà a togliere tutta la missione ». MITTERR. aan Mazza, December 1858. CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 179-180 ; GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 43.

⁽³⁾ CRESTIANI, E., *l. c.*

⁽⁴⁾ *Ib.*, pp. 181-182.

te verdelen en een stuk toe te vertrouwen aan een religieuze Orde, welke bij het onderricht ook de landarbeid zou voegen, gelijk eertijds de Benedictijnen en de Cisterciënsers in Noord-Europa. ⁽¹⁾

Kichner ijverde nu in dezelfde richting en onderhandelde met de Franciscanen, waarvan de Generaal-Overste, P. Bernardinus a Montefranco geneigd scheen op het voorstel in te gaan.

Voor Kirchner was het eveneens een uitgemaakte zaak dat men weg moest van de Nijl. Eerst dacht hij er aan, zoals Knoblecher had verlangd, in Westelijke richting Midden-Afrika binnen te dringen, maar de moeilijkheden leken hem onoverkomelijk.

De meest dringende kwestie was echter — en daar wezen ook Cardinaal Barnabò en Pius IX zelf op ⁽²⁾ — een gezonde plaats uit te kiezen, waar de zieke missionarissen zich konden terugtrekken voor hun herstel en waar de jonge zendelingen zich eerst zouden acclimateren vooraleer zich dieper in Zuidelijke streken van het Vicariaat te wagen. De plaats Schellal bij Asuan, waarop reeds in 1853 ook Knoblecher 's aandacht gevallen was, scheen daartoe best geschikt te zijn. ⁽³⁾ Van daaruit zouden de missionarissen dan om de beurt telkenjare gedurende het meest gezond seizoen, de Zuiderposten Sint-Kruis en Gondokoro gaan bezoeken om er de inlandse helpers, die zich daar blijvend zouden kunnen vestigen, de nodige ondersteuning en leiding te verschaffen en het evangelisatiewerk een nieuwe stuwung te bezorgen. ⁽⁴⁾

Met den dood van Knoblecher was de grote geestdrift der voorbije jaren te loor gegaan en men dacht er

⁽¹⁾ « In jener Weise, in welcher die alten Benediktiner und Cistercienser den Norden Europa's den Christenthum und der dasselbe begleitenden Versittlichung gewonnen haben ». JM VII (1858) p. 5.

⁽²⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 385.

⁽³⁾ *Ib.*, p. 371.

⁽⁴⁾ JM VIII (1859) p. 7.

alleen nog aan de missie van Centraal-Afrika van de dreigende ondergang en afschaffing te redden. Het waren geen gedurfde penetratie-plannen meer die men beraamde, want men wist dat elke poging in de huidige omstandigheden slechts een nutteloze uitval zou zijn en een onvermijdelijke mislukking, een verlies van tijd en energie. Het moest een beredeneerde terugtocht worden, een strategisch achteruittrekken. Het kwam er immers op aan de kostbare krachten te sparen, ze te bundelen en met minder roekeloosheid een nieuwe tactiek te beproeven.

In Januari 1859 behandelde de Congregatio Plenaria van de Propaganda, in aanwezigheid van Kirchner, de toestand van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika. Het werd over geheel de lijn een zegepraal voor Kirchner en Mazza.

Niet alleen bleef het Vicariaat behouden, maar er werd bepaald dat de priesters van Don Mazza Sint-Kruis als basis mochten nemen voor de voorgenomen stichtingen bij de Dinka, volgens het plan van Mazza. De missie van de Instituten van Verona werd officieel bekrachtigd door de Propaganda: het jongens-instituut zou priesters en meesters naar Afrika sturen, het meisjesgesticht onderwijzeressen, en met deze krachten zou men in Centraal-Afrika een mannelijk en een vrouwelijk college oprichten voor de inboorlingen. Er werd eveneens besloten de hulp van de Minderbroeders in te roepen, doch de hele missie moest haar Oostenrijks karakter bewaren, ten einde de geldelijke steun van het Marienverein niet te verliezen. En ten slotte zou gezorgd worden voor een inlandse clerus in het jongensgesticht van Mazza te Verona alsmede in het Seminarie van P. Ludovico da Casoria te Napels. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 181-182; GRANCELLO, M., *o. c.*, p. 43. Over P. Ludovico da Casoria, zie later.

En eindelijk dan, na lang en herhaald aandringen, aanvaardde Kirchner de leiding van de missie als Provicaris.

Intussen was de toestand in Afrika er niet op verbeterd. Te Sint-Kruis hadden de missionarissen, na de dood van Oliboni, haast onophoudend te kampen tegen de koortsaanvallen. Een lange en zeer vochtige regenperiode legde hun leden en hun werkkraft lam en het was slechts bij tussenpozen dat er iets kon verricht worden. ⁽¹⁾

De beste dagen werden besteed aan taalstudie en aan de instructie van de kleine kolonie op de missiepost. Doch hoe optimistisch men ook geweest was in het begin van de nederzetting van de bevrijde kinderen, toch bleek weldra dat deze ongelukkigen reeds erg bedorven waren, zodat de lessen weinig invloed uitoefenden op hun gedrag. ⁽²⁾ Het was een hopeloos werk.

Wanneer dan te Sint-Kruis op 13 November 1858 met de eerste koerier uit Kartoem een reeks ongeluksberichten aankwam — de dood van Knoblecher en Gostner, de afreis van Kirchner naar Europa, het afsterven van de lekenhelper Zilli, die men ziek naar Kartoem had teruggestuurd — en daarbij bedacht dat de zieke Dal Bosco in zijn eenzaamheid de hele last van de centrale post te dragen had, besprak men samen de toestand. Er moest dringend een beslissing genomen worden en ten uitvoer gebracht. Te meer daar Melotto en Comboni uiterst verzwakt waren en volstrekt niet mochten blijven in het ongezonde Sint-Kruis, waar bovendien slavenrazzia's, moorden en diefstallen, gepleegd door Arabische en blanke kooplieden die in de nabijheid hun handels-etablissemten hadden opgericht, de streek onveilig maakten en onrust veroorzaakten onder de bevolking.

⁽¹⁾ MISSIONE ..., pp. 6-7.

⁽²⁾ Getuigenis van Melotto en Beltrame in CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 185-186.

Zo namen de missionarissen van Mazza eensgezind het besluit Sint-Kruis te verlaten, op zoek te gaan naar een betere plaats bij de Dinka langs de Sobat en vervolgens naar Kartoem te varen om zich bij Dal Bosco te voegen, en instructies uit Europa af te wachten. De Oostenrijkse priester Lanz zou op de post blijven. ⁽¹⁾

Den 13 Januari 1859 kwam de enige nieuwe missionaris van het vorige jaar, Viehwaider, ⁽²⁾ te Sint-Kruis aan en twee dagen later vertrokken Beltrame, Melotto en Comboni in Noordelijke richting. ⁽³⁾ Langs de Sobat werd geen geschikte plaats voor een nieuwe nederzetting gevonden, daar men pas na vijf dagen varen langs deze stroom een bewoond dorp aantrof. De slavenjagers en de onderlinge oorlogen hadden er een ware verwoesting aangebracht en de bevolking weggesleept, verjaagd of uitgeroeid. Langs de Witte Nijl, meer Noordwaarts, trok echter een mooi gelegen streek de aandacht van Beltrame en hij nam zich voor later terug te keren om daar een stichting te wagen. Het was bij de Abialang, op ongeveer 40 mijlen van Helle Kaka, aan de voet van de Tefanberg. ⁽⁴⁾

Den 4 April bereikten de drie missionarissen Kartoem. Maar weldra bezweek Melotto (28 Mei) terwijl Comboni in zo deerniswekkende toestand verkeerde, dat Dal Bosco en Beltrame hem verplichtten voor zijn herstel naar Verona terug te gaan. Wenend, en met het vaste voornemen weer te keren, verliet Comboni de Missie.

Te Sint-Kruis en Gondokoro werd de toestand immer erger en hachelijker. Het was een periode waarin de slavenjacht en de slavenhandel steeds meer onrustwekkende afmetingen begon aan te nemen. De missionarissen zagen zich totaal ontwapend en machteloos

⁽¹⁾ MISSIONE..., p. 7.

⁽²⁾ JM VII (1858) pp. 15-16.

⁽³⁾ Zie reisverhaal Beltrame in MISSIONE..., pp. 20-28, JM IX (1860) pp. 28-30.

⁽⁴⁾ BELTRAME, G., *o. c.*, p. 289; GRANCELLI, M., *o. c.*, p. 40.

tegenover deze stijgende vloed van onmenselijke ellende en er werden verhoudingen geschapen die hun missiewerk en elke toekomstige penetratie onmogelijk maakten.

Immers, hoe kon het kristelijk beschavingswerk gedijen in deze streken, waar het Kruis onmiddellijk gevolgd werd door de banier van de slavenjagers ? Na de aansporingen tot deugd en vrede aanhoord te hebben, waren de inboorlingen aanstonds reeds getuige of slachtoffer van corruptie en plunderingen : bij het verlaten van de kerk moesten ze vluchten voor de mensenjagers. ⁽¹⁾

De Witte Nijl was een uitzichtloos arbeidsveld geworden. « Hoe kon het anders ? » zegde de missionaris Morlang. » Als we ten koste van veel moeite en offers er in geslaagd waren een zwarte te bekeren en te beschaven, vonden de gemene handelaars hem het vangen waard. De weinige neophieten die we bij de Bari onderwezen en gedoopt hebben, zijn niet hier ; ze zijn ofwel gedood of als slaven naar Kartoem gesleurd ». ⁽²⁾

Het is wellicht met de bedoeling een beter terrein op te zoeken dat Morlang ten Z. O. van Gondokoro in Liria, vervolgens in het Z. W. tot bij de Makraka en Niam-Niam en ook in zuidelijke richting op verkenning uittrok en zijn opzienbarende exploratiereizen in ongekende gebieden volbracht. ⁽³⁾ Toch leverden deze tochten geen resultaat op voor de missie en de penetratie van het Evangelie, vermits de nieuwe Provicaris Kirchner met heel andere plannen naar Kartoem weerkeerde en aanstonds aan de uitvoering er van begon.

e. Schellal.

Zo brak het jaar 1860 aan. Kirchner was naar Afrika

⁽¹⁾ Zie HARTMANN, R., *a. c.*, pp. 450 ; DE PETIT, J., *a. c.*, pp. 140-141.

⁽²⁾ DE PETIT, J., *l. c.*, n. 1.

⁽³⁾ Reisverhalen gepubliceerd in JM IX (1860) pp. 30-43, en in PETERMANN'S Mitteilungen, Ergänzungsband II, 1862-1863, Gotha 1863, pp. 115-124. Cf. SANTANDREA, *St. o. c.*, p. 16.

gekomen met drie Franciskanen, waarvan reeds een te Cairo gestorven was. De beide anderen bleven te Schellal (1), terwijl de Provicaris naar Kartoem was getrokken om de overblijvende leden van de missie naar Schellal te roepen.

Beltrame, die den 1 Dec. 1859 met de «Stella Matutina» de missionarissen van het Zuiden was gaan afhalen, kon den 29^e Maart 1860 slechts drie priesters te Kartoem weerbrengeu, Morlang, Lanz en Kaufmann, daar Viehwaidcr intussen te Gondoro gestorven was. Den 30^e April overleed dan ook nog Lanz te Kartoem en de overigen trokken zich vervolgens met enkele leerlingen van de school naar Schellal terug.

Het was een droevig afscheid geweest in de Zuiderposten. Te Gondokoro had de boot nog de oever niet verlaten, of de hebzuchtige inboorlingen wierpen zich luidruchtig juichend op de residentie om er alles weg te halen wat hun bruikbaar scheen of begerenswaardig was. Te Sint-Kruis was de kolonie eerder bedroefd om het vertrek van de missionarissen en er waren zelfs enige kinderen die spontaan verlangden mee te gaan. (2)

Na dit noodgedwongen afscheid hadden de slavenhandelaars en het gepeupel vrij spel. Te Gondokoro werd het missiegebouw weldra door Mohammedaanse kooplieden betrokken en dezen maakten van het dorp een centrum van hun mensenjachten. Zedeloosheid, losbandigheid en luiheid ondermijnden bovendien de bewoners, zodat naast slavernij en emigratie, ook syphilis en hongersnood de ontvolking van de streek met kracht in de hand werkten. (3)

Dezelfde beklagenswaardige toestand heerste ook in

(1) JM IX (1860), p. 14, geeft de lijst van het personeel van de missie op het einde van 1859: Provicaris Kirchner; te Kartoem: Beltrame en Comboni (Dal Bosco?); te Sint-Kruis: Lanz en Kaufmann; te Gondokoro: Morlang; te Schellal: Reinthaler en Bas. Fraticelli. In 't geheel 8 priesters.

(2) DICHTL, J., *o. c.*, p. 386.

(3) HARTMANN, R., *o. c.*, pp. 448-450.

de omgeving van Sint-Kruis, waar de beruchte slavenjager Mohammed Kher met zijn soldaten en trawanten zijn operatiegebied had uitgekozen. ⁽¹⁾

Te Schellal werd nu met ijver gewerkt aan de oprichting van de nieuwe missiepost. En met het aanbreken van het reisseizoen, tegen het einde van 1860, gingen drie missionarissen, Morlang, Reinthaler en Kofler ⁽²⁾, volgens het vastgestelde plan, de kristenen in het Zuiden bezoeken.

Kort na de aankomst te Sint-Kruis moest Kofler reeds begraven worden, en terwijl Reinthaler er bleef om de post wat op te knappen, reisde Morlang verder naar Gondokoro. Daar zag hij het onhoudbare van de toestand in en, de missieresidentie toch niet helemaal willende prijsgeven, verhuurde hij het gebouw en de eigendom aan een handelaar, Debono, ⁽³⁾ in de hoop later de missie te kunnen heropenen, zoniet te Gondokoro zelf, dan toch bij de Bari, om van daaruit andere punten op te zoeken.

In Europa was de geestdrift voor de missie van Centraal-Afrika weg. De ononderbroken reeks sterfgevallen en de noodzakelijke achteruittocht naar Schellal ontmoedigden de belangstellenden en schrikte de kandidaten af. Er waren zoveel priesters, jong en sterk, rechtstreeks de dood ingegaan door zich naar Centraal-Afrika te begeven. En waar bleef de vrucht van hun offer? Schellal!

Miterrutzner, die zich immer met ijver had ingespannen voor het aanwerven van zendelingen onder de Oostenrijkse clerus, moest nu met droefheid de teleurgang vaststellen: geen kandidaten meer en ook geen vooruitzicht dat er in de nabije toekomst nog priesters zich

⁽¹⁾ DICHTL, J., *o. c.*, pp. 220-226, 387.

⁽²⁾ Vermoedelijk de laatste door het Marienverein aangeworven Oostenrijkse priester. GRANCELLE, M., *o. c.*, pp. 47-48 maakt van hem (HOFLEER) de te Cairo gestorven Francisciaan, wat zeker onjuist is.

⁽³⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 224.

zouden aanmelden. ⁽¹⁾ Hij moest onmachtig toezien hoe de missie van Centraal-Afrika, waaraan hij nu sinds tien jaren zijn beste krachten had gewijd, onafwendbaar in verval geraakte. Het Vicariaat zou ten onder gaan bij gebrek aan missionarissen. ⁽²⁾

De brieven van Dal Bosco en Beltrame lieten niet veel goeds verhoplen. Dal Bosco schreef reeds in Mei 1860 dat de missie het zo nooit zou blijven volhouden en dat hij het einde nabij zag. ⁽³⁾ Ook Beltrame uitte vrankweg zijn mening en gaf de missie hoogstens nog twee of drie jaar te leven. ⁽⁴⁾ Ze was volgens hem slecht ingezet en het was wellicht te laat om nu nog de begane fouten te kunnen herstellen. ⁽⁵⁾

Kirchner zocht naar een oplossing. Want ook hij zag de werkelijkheid in en hij voelde zich voor het alternatief gesteld: de missie totaal opgeven, om niet verder nutteloos manschappen en middelen te verspillen, ofwel een laatste poging wagen om ze over te dragen aan een religieuze orde. ⁽⁶⁾ Het was de enige radikale uitkomst uit het slop waarin de missie was vastgeraakt. Kost wat kost willen stand houden met een paar afzonderlijke

⁽¹⁾ « Kein Priester hat sich mehr gemeldet, und ich habe wenig Hoffnung, dasz noch einer kommt. Die notwendige Rückzug der Missionäre nach Schellal und die neuesten Todesfälle entmutigen die Leute ». Brief aan Marienverein 13 Juli 1860, JM IX (1860) p. 15.

⁽²⁾ « Mi sembra, con mio sommo dolore, che la Missione dell' Africa Centrale abbia il regresso e non il progresso; mancano i missionari necessari all'opera ». Mitt. aan Mazza. CRESTANI, *o. c.*, p. 196.

⁽³⁾ « Che la missione non possa più sostenersi e che l'ora in cui abbia a cessare sia molto vicina », aan Mazza 6 Mei 1860. *Ib.*

⁽⁴⁾ « Io debbo dir francamente? Gli affari della missione vanno assai male, e temo che dopo due o tre anni questa Missione più non esisterà ». Aan Mazza. 22 Mei 1860, *Ib.*

⁽⁵⁾ « Ah mi creda pure che tutte queste lacrimolevele conseguenze dipendono anche dall'essere stata questa Missione male iniziata, ed il porvi ora rimedio è una cosa assai difficile ». *Ib.*

⁽⁶⁾ « Lo stato della nostra missione dell' Africa Centrale è arrivato a tal segno, che io mi sento obbligato in coscienza di fare l'ultimo tentativo per acquistare un Ordine religioso per detta missione o di abbandonarla del tutto, per non perdere inutilmente forze, spese e persone ». CRESTANI, *E., o. c.*, p. 212.

missionarissen bracht geen redding ; het was alleen een lapmiddel. ⁽¹⁾ Zijn grootste hoop berustte nu op een of andere religieuze orde of een gelijkaardige instelling, die genezing, bloei, duurzaamheid en penetratie zou kunnen brengen.

Kirchner liet de zaak niet rusten en einde Juni 1861 was hij reeds met P. Reinthaler op weg naar Europa om te Rome en te Wenen een beslissing af te dwingen. ⁽²⁾

3. *De Franciskanen.*

a. P. Reinthaler.

Kirchner haalde zijn slag thuis. Schriftelijk had hij reeds het Marienverein en de Generaal-Overste van de Franciskanen voor zijn inzichten gewonnen. Zo had P. Bernardinus a Montefranco reeds op 1 Juni 1861 een omzendbrief gestuurd naar alle Duitse Franciskanerprovincies om jonge priesters op te roepen voor de missie van Centraal-Afrika. ⁽³⁾ En hij liet niet na de Provinciale Oversten aan te sporen zich tegen mogelijke roepingen niet te verzetten.

Het Marienverein van Wenen was alleen bezorgd om het behoud van het Oostenrijks karakter der missie en van de Statuten ; het eiste ook dat, ingeval van overname door de Franciskanen, de correspondentie en de verslaggeving met het Comité te Wenen toch zou voortgezet

⁽¹⁾ « Il voler provvedere ad essa con qualche individuo missionario non è che un palliativo, non mai una cura radicale che solo potrebbe farsi da un Ordine religioso o simile Istituzione, senza di che non par possibile di continuare più innanzi ». Beltrame aan Mazza 15 Juni 1861. Ib.

⁽²⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 387.

⁽³⁾ « Ut si quis ad hoc magnum pietatis opus se noverit vocatum ad nos scribere festinet, et illico ei mittemus litteras obedientiales, dummodo vera necessaria requisita ad tantum munus exercendum cognoverimus se habere per testimoniales litteras sui respectivi ministri Provincialis ad nos simul cum postulatione mittendas ». Zie COMBONI, D., *Relazione Storica*. Av. GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 56.

worden en wilde ook zijn recht van voorkeur bij de benoeming van de missieoversten handhaven. ⁽¹⁾

De onderhandelingen verliepen vlot. Want ook de Propaganda stelde geen moeilijkheden, daar ze zelf in de overname de beste oplossing zag en wenste. Den 4 September 1861 werd het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika dan ook formeel overgedragen aan de Franciskaanse Provincie van Stiermarken. P. Reinthaler, die als rechterhand van Kirchner een groot deel van dit succes op zijn rekening mocht plaatsen, werd benoemd tot Apostolisch Prefect en vertrok zonder uitstel naar Oostenrijk om er de voorbereidingen te treffen voor een spoedige afreis met zoveel missionarissen mogelijk.

Den 28 October 1861 kon hij reeds uit Trieste afvaren met een schare priesters en leken, 28 in getal, waarbij zich te Alexandrië nog vijf derde ordelingen uit Napels kwamen aansluiten. ⁽²⁾ Den 29^e November was de groep te Schellal.

De missie van Centraal-Afrika was nu in Franciskaanse handen. Van de vroegere Oostenrijkse missionarissen bleef de ex-Provicaris Kirchner in Europa; Kaufmann was reeds in 1860 teruggekeerd naar Oostenrijk, en Morlang besloot te Schellal te blijven. ⁽³⁾ Bij zijn doortocht te Verona had Reinthaler aan Mazza gevraagd Beltrame en Dal Bosco hun werk in Afrika te laten voortzetten en zelfs nog meer priesters te sturen. Ze zouden allen opgenomen worden in de derde Orde der Franciskanen en aldus in samenwerking met de Franciskanerorde in een voor hen voorbehouden post het oorspronkelijk plan van Mazza ter verwezenlijking voeren. Weliswaar had de vrome priester aanstonds daarmee willen instemmen, maar hij wenste geen beslissing te treffen vooraleer Reinthaler te Schellal de betrokkenen zelf, Beltrame en Dal

⁽¹⁾ JM X (1862), p. 12; DICHTL, J., *o. c.*, p. 388.

⁽²⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 389.

⁽³⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 389.

Bosco, daarover zou gesproken hebben. Het zou van hun goedkeuring afhangen. Doch vele redenen en niet het minst hun verzwakte gezondheid, dwongen de beide missionarissen naar Italië terug te keren. En half December 1861 verlieten ze de missie om begin Februari 1862 te Verona aan te komen. ⁽¹⁾

Er scheen een nieuwe periode van voorspoed en bloei ingeluid voor de missie van Centraal-Afrika. Er was nu personeel in overvloed, hoewel de opvallend ongunstige verhouding tussen het aantal priesters en dit der lekebroeders en derde-ordelingen wel enigzins tot argwaan konden stemmen; er waren in 't geheel amper 6 Paters tegen 28 leken. ⁽²⁾

P. Reinthaler maakte echter grote plannen. Hij wilde aanstonds de opgegeven stellingen terug in bezit nemen, Franciskaanse kloostergemeenschappen nederzetten, die de streek zouden beschaven en evangeliseren, en zelfs een nieuwe missiepost oprichten ten Noorden van Helle Kaka. Eerst werd Schellal bezet, vervolgens Kartoem en ten slotte trok P. Rheintaler zelf met een sterke groep naar het Zuiden om Sint-Kruis en Helle Kaka van missionarissen te voorzien. ⁽³⁾

Doch de poging kende geen beter lot dan de voorgaande. Ze was slechts een laatste opflakking, een stuiptrekking vóór de dood. Want weldra begonnen de Franciskanen de eene na de andere ziek te vallen om na korten tijd te sterven. Het klimaat te Helle Kaka was niet beter dan te Sint-Kruis en in beide posten had men bovendien af te rekenen met tal van moeilijkheden vanwege de slavenhandelaars. ⁽⁴⁾ P. Rheinthaler viel zelf ziek en stierf te Berber den 30 April 1862, wanneer hij

⁽¹⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 214-215; GRANCELLI, M., *o. c.*, pp. 57-58.

⁽²⁾ « Pochi i primi e troppi i secondi » zegt GRANCELLI, M., *o. c.*, p. 57.

⁽³⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 390.

⁽⁴⁾ Ib.

op weg was naar Schellal om er een nieuwe karavaan van 17 Missionarissen, den 25 Maart uit Trieste afge-reisd, te verwelkomen en enkelen er van naar de Witte Nijl te brengen.

De nieuwe penetratie-poging was weer verijdeld. De ontredderde missie werd nog enkele tijd zonder veel geestdrift voortgezet, doch naargelang de sterfgevallen vermeerderden, steeg ook het aantal van hen die Afrika vaarwel zegden, zodat in 1863 met een balans van 22 doden, nog één priester te Kartoem verbleef, Fabianus Pfeifer, met een paar leken.

De maat liep over en de Propaganda vertrouwdede directie en de administratie van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika toe aan de Apostolische Vicaris van Egypte (1).

Intussen had Mazza niet gerust. Zijn negerinstituten leefden voort. Maar weldra was gebleken dat de Afrikaanse kinderen evenmin tegen het klimaat van Verona bestand waren als de Europese missionarissen tegen dit van Centraal-Afrika. Want in 1860 vielen reeds twee slachtoffers te betreuren en men vreesde nog voor het leven van anderen. In December mocht Comboni, vice-rector van het negerinstituut te Verona, enkele zieke of verzwakte kinderen overbrengen naar het milder klimaat van Napels, in het gesticht van P. Ludovico da Casoria. (2)

Ook Comboni had zijn liefde voor Afrika geenszins opgezegd en zijn drang naar de missie die hij wenend had verlaten, liet hem geen rust.

In het voorjaar van 1861 reisde hij naar Aden om er, in opdracht van Mazza, enkele bevrijde negerkinderen

(1) Ib. pp. 390-391. Jus. Pont. VIb p. 151 CCCXXXXVI: «demandatum curae Vic. Ap. Aegypti et fratrum Minorum Ordinis S. F. regendum et administrandum».

(2) Zie later.

af te halen. Daar droomde hij van een grootse onderneming en hij stelde aan Mazza voor in Madagascar 100 of 50 jonge slaafjes los te kopen en ze naar Verona te brengen, waar ze voor de missie van Centraal-Afrika zouden opgeleid worden. (1) Dit plan ging niet in vervulling en in Maart was Comboni weer te Verona.

Reeds bereidde hij zich voor op de afreis naar Centraal-Afrika, waar hij zich bij Beltrame en Dal Bosco zou aansluiten, toen bij Mazza het bericht aankwam van de hopeloze toestand in Afrika en van Kirchner's voornemen de missie over te laten aan een religieuze Orde. Zodat Comboni's vertrek vanzelfsprekend werd afgelast.

Toch gaf Mazza het nog niet op. Nadat de missie Franciskaans geworden was, onderhandelde hij nog met de Propaganda. In 1862 gaf Cardinaal Barnabò zelfs zijn voornemen te kennen om een afzonderlijke Prefectuur in Centraal-Afrika toe te vertrouwen aan het Instituut Mazza en deelde zulks mee aan de Generaal-Overste der Franciskanen, die, al vond hij het uitstekend, een definitieve beslissing uitstelde. In Afrika was immers de hele missie ontredderd door de dood van P. Reinthaler en meerdere missionarissen, en de Generaal-Overste wachtte op een rapport van de Apostolische Vicaris van Egypte, dien hij met een visitatie-opdracht in Centraal-Afrika had belast.

Mazza drong niet meer aan en liet het initiatief aan de Propaganda. Intussen gingen de zaken in Afrika steeds maar slechter en werd het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika praktisch ingelijfd bij dit van Egypte. (2)

b. Ludovico da Casoria.

In de loop van de 19^e eeuw heeft het voorwaar niet ontbroken aan plannen die de penetratie en de bekering van

(1) GRANCELLE, M., *o. c.*, pp. 51-53.

(2) CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 219 sq. ; GRANCELLE, M., *o. c.*, pp. 58-60.

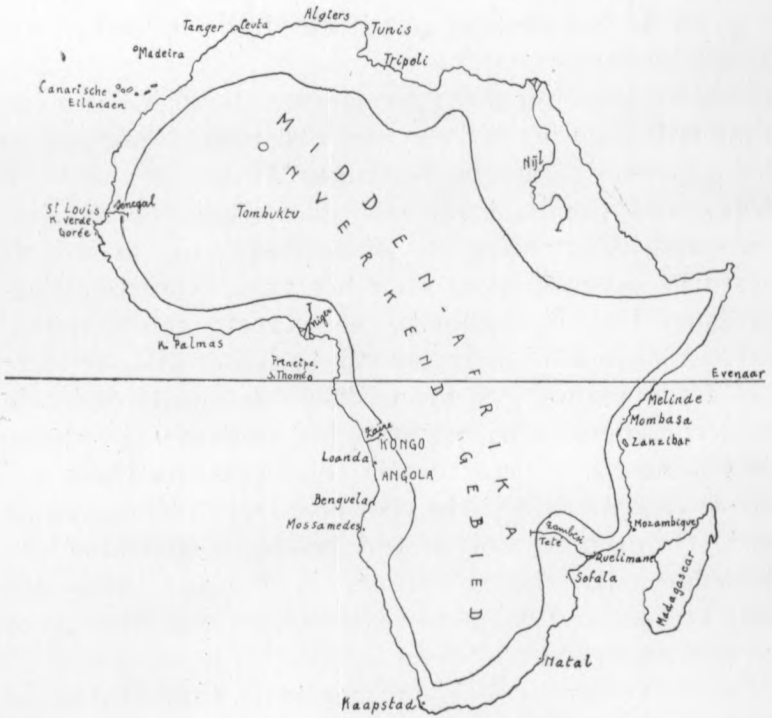
Midden-Afrika beoogden. Nog waren de verscheidene penetratie-pogingen niet volledig mislukt, of telkens was daar reeds weer een vurige apostelziel die een nieuw plan op touw had gezet. Zo werd de rampzalige missie van Centraal-Afrika herhaaldelijk van de ondergang en de vergetelheid gered, en steeds op het meest kritieke moment.

Ook nu waren er nog twee mensen die zich hevig bekommerden om het lot van de Afrikanen: Comboni en P. Ludovico da Casoria. Terwijl in Afrika alles verloren bleek, was Comboni op reis door Italië, Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland om overal de geestdrift op te wekken voor het arme Nigritië (1862-1864) en had P. Ludovico te Napels een kapitaal gereed waarmee hij de missie van bankroet wilde redden.

P. Ludovico was een Franciscan, de minste onder de Minderbroeders — zo noemde hij zichzelf: « l'ultimo frate minore », — en woonde te Napels. ⁽¹⁾ Daar had hij een ziekenhuis gesticht voor priesters en leken van de derde Orde en na korten tijd kende dit initiatief een bloeiende ontwikkeling. Maar « la Palma », zoals het gesticht genoemd werd, zou zich weldra ook lenen voor een heel ander werk.

Den 5 November 1854 ontmoette P. Ludovico in de straten van Napels Don Olivieri met twee vrijgekochte negerjongens. Deze ongewone ontmoeting deed de Minderbroeder denken aan het door Sint Franciscus zo vurig beminde Afrika, en met een Franciscaanse spontaneïteit, zonder verder na te denken, vroeg P. Ludovico hem de beide knapen te mogen meenemen om ze te onderrichten en op te leiden tot een deugdzaam kristelijk leven en bestaan. Don Olivieri stond de jongens af en « la Palma » werd hun tehuis.

⁽¹⁾ Zie CAPECELATRO, A., Vita del P. Ludovico da Casoria (Capua) 1887; NARDI, G., Il venerabile Ludovico da Casoria e i Collegi dei Moretti, Milano 1932; RADICE, C., Il Contributo Italiano all'Azione antischivista. Le Missioni Cattoliche (Milano) LXXIII, (1943), n. 3, pp. 30-32.

AFRIKA ± 1800

De Afrikaanse jongens maakten goede vooruitgang en bevredigden P. Ludovico ten zeerste. Er groeide in hem een plan om Afrika te bekeren door de Afrikanen. Deze twee knapen zouden de eerste inzet vormen van een grootse onderneming.

Er moesten nog meer jongens naar « la Palma » komen. P. Ludovico zou er een college voor zwarten oprichten, ze onderwijzen, dopen, kristelijk opvoeden en ze later laten terugkeren naar hun land, als lekenapostelen, als priesters zelfs, om er aan hun eigen volk het geloof te verkondigen en te verspreiden door hun woord, hun leven en hun kristelijk beschavingswerk.

Het had iets van Don Mazza's plan, hoewel geen enkele aanduiding er op kan wijzen dat P. Ludovico door Mazza zelf of door diens ideeën zou beïnvloed geweest zijn. Waarschijnlijk wist hij toen nog niets af van wat er te Verona aan 't gebeuren was.

De grondlijn van de beide plannen was dezelfde: Afrika bekeren door de Afrikanen. Maar P. Ludovico legde de nadruk op het vormen van inlandse priesters en catechisten, terwijl Mazza meer scheen te verwachten van de vorming en de nederzetting van degelijke kristenfamilies, hoewel hij ook het andere element, de medewerking van inheemse apostelen, niet verwaarloosde. ⁽¹⁾

P. Ludovico zette een actie op touw. Weldra mocht hij zich verheugen in de goedkeuring van de Generaal-Overste, en van de Provinciaal-Overste van Napels, en « la Palma » werd officieel bestemd voor het « Collegio di Moretti per le Missioni dell' Africa ». Don Olivieri nam het op zich het College te bevolken.

Het werk kreeg vaste vorm en in de statuten welke P. Ludovico opstelde kwam klaar en duidelijk zijn ware bedoeling uit: hij wilde met een Afrikaanse Franciskanerfamilie, te Napels gevormd, het zwarte continent binnendringen en evangeliseren.

⁽¹⁾ NARDI, G., *o. c.*, pp. 51-52.

De jongens zouden tot aan den ouderdom van 18 jaar de elementaire studies volgen. Daarna zouden ze in drie categorieën ingedeeld worden, naar gelang hun roeping en bekwaamheid : de clerici, bestemd voor de studie en het priesterschap ; de « laici professi, ma artisti », lekebroeders, die naast grondiger geloofsonderricht, zich in allerhande vakkennis en praktijk moesten bekwamen ; en de leken van de derde Orde, eveneens in een of ander vak of ambacht ingewijd.

De eerste twee groepen, priesters en broeders, zouden geloften afleggen en, *servatis servandis*, de regel der Minderbroeders volgen, maar allen, ook de derde-ordeelingen, moesten zich onder eed verbinden tot de terugkeer naar Afrika.

Te gelegener tijd zou dan de afreis plaats grijpen : de priesters als missionarissen, de lekebroeders in dienst van de priesters en tevens als catechisten en onderwijzers ; terwijl de tertiarii zich in Afrika zouden vestigen om er, onder de leiding der missionarissen, hun kennis, hun werk en hun levend voorbeeld ten dienste te stellen van de geloofsverspreiding en de beschaving.

Men zou zich steeds in groep nederzetten, nooit alleen, t. t. z. een priester met een broeder of liefst een priester met een broeder en een tertiarius.

Aldus zou ieder er volgens zijn staat en bestemming zijn aangewezen rol vervullen in het beschavingswerk van eigen land en volk en zou P. Ludovico met zijn Afrikaanse Minderbroederorde penetreren in de binnenlanden van het heidens werelddeel.

Cardinaal Frasoni moedigde P. Ludovico aan en beloofde hem in relatie te zullen brengen met de missie van Centraal-Afrika. Maar wanneer P. Ludovico in zijn ongeduld om het lange wachten op een bericht, den 11 April 1856 nogmaals aangedrongen had, was het antwoord van de Propaganda een vraag om uitleg : de

Cardinaal was overleden en in de Propaganda wist men niets af van het plan van de Minderbroeder. ⁽¹⁾

P. Ludovico riep de tussenkomst in van Cardinaal de Medici te Napels, die inderdaad eerst door een mondelinge en daarna door een schriftelijke instantie het werk van « la Palma » bij de nieuwe Prefect van de Propaganda, Cardinaal Barnabò, aanbeval. Er waren toen reeds te Napels een tiental negerjongens ⁽²⁾, die allen gekleed gingen in Franciskaans habijt; de plaatselijke autoriteiten, zowel geestelijke als burgerlijke, hadden het werk hun steun toegezegd en nu kwam het er enkel nog op aan het College in te schakelen in en dienstbaar te maken aan de Afrikaanse missie, waartoe de bescherming van de Propaganda werd ingeroepen. ⁽³⁾

Zo werd de toenmalige Provicaris van Centraal-Afrika, Knoblecher, op de hoogte gebracht van het nieuwe initiatief en wanneer deze op het einde van 1857 Afrika verliet om voor de bespreking en de regeling van de zaken van het Vicariaat naar Rome te komen, stond ook een onderhoud met P. Ludovico op zijn program. Maar Knoblecher stierf te Napels den 13 April 1858, zodat er noch van onderhandelingen noch van overeenkomsten iets terecht kon komen.

Doch eindelijk na de bespreking met het Marienverein en Kirchner, werd P. Ludovico, door de Congregatio Plenaria van Januari 1859, samen met Mazza belast met de vorming van een inheemse clerus voor Centraal-Afrika. ⁽⁴⁾

Met verdubbelde ijver spande P. Ludovico zich nu in

⁽¹⁾ Brief P. Ludovico aan Card. Frasoni 11 April 1856. AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857). « Risp^o 26 Apr. 1856 : che si spieghi meglio essendo passato a miglior vita l'Emo Frasoni ».

⁽²⁾ Op het einde van 1858 was het getal reeds gestegen tot 38, in 1859 tot 45 en het zou de 64 bereiken. (RADICE, C. p. 31).

⁽³⁾ Card. de Medici aan Card. Barnabò, Napels 1856. AP SRC, Afr. Centr. 5 (1848-1857).

⁽⁴⁾ Zie hierboven.

en zijn College vorderde goed. In 1860 bekwam hij van de H. Stoel de toelating tot de canonieke oprichting van een Noviciaat voor de zwarte aspiranten en van een Scholasticaat. Het jaar daarop begon het Noviciaat met vijf kandidaten, in 1862 volgden 13 anderen en in 1863 weer vijf.

Intussen was in 1861 de missie van Centraal-Afrika officieel overgegaan in de handen van de Franciskanen. P. Ludovico zag daarmee ineens alle horizonten vóór zich open. Nu immers zou zijn plan en zouden zijn zwarte Franciskanen zekerlijk en zonder moeite hun plaats krijgen in deze missie en met ongeduld wachtte hij op de eerste resultaten.

In zijn rusteloze ijver voor Afrika had P. Ludovico meteen in 1859 ook een Instituut voor negermeisjes tot stand gebracht, in samenwerking met de Zusters Stigmatinnen. Verder had hij ook nog een College gesticht voor wezen en straatbengels, een huis voor doofstommen en zelfs een Congregatie van de « Frati Bigi », de Grijze Broeders. Deze laatsten, de « Frati Bigi », begeesterde hij met zijn Afrikaans ideaal en zo kwam het dat in October 1861 vijf van hen zich te Alexandrië gingen voegen bij de groep Franciskanen die P. Reinthaler naar Midden-Afrika voerde. En bij de tweede karavaan, in Maart 1862, trokken weer drie Frati Bigi mee, samen met de eerste vrucht van het College der zwarten: twee Afrikaanse derde-ordelingen.

Wanneer dan de poging van P. Reinthaler volledig gelijkwideerd was, achtte P. Ludovico de tijd gekomen om op zijn beurt de missie van Centraal-Afrika te redden met zijn negerapostelen.

P. Ludovico ijverde totdat hij in 1864 van de Propaganda de missie van Schellal, de poort van Centraal-Afrika, bekwam om er de proef te nemen met zijn inheemse apostelen. De propaganda wenste bovendien dat hijzelf er heen zou gaan om bezit te nemen van deze

basispost en er de zaken op dreef te brengen. Comboni die na zijn kruistocht door de verschillende landen van Europa een nieuw plan had opgevat en voorgelegd, zou P. Ludovico vergezellen, om de mogelijkheden tot uitvoering van dit plan te onderzoeken en met hem een praktische regeling te treffen, welke aan de Propaganda ter goedkeuring zou overgemaakt worden. (1)

Wegens het uitbreken van de cholera te Alexandrië en te Cairo, moest de afreis een hele tijd uitgesteld worden en het was pas in October 1865 dat een procurator met twee broeders naar Egypte kon vertrekken om de komst van P. Ludovico en zijn groep voor te bereiden. Een maand later, den 12 November, na een reis naar Oostenrijk, onder leiding van Comboni, scheepste ook P. Ludovico in te Trieste, met zijn eerste zwarte priester, P. Bonaventura van Kartoem en een paar zwarte Franciskanerbroeders, en met Comboni. Op Driekoningen 1866 bereikte men Schellal. En er werd van wal gestoken met een hospitaal, een vakschool en een school voor Arabisch en Italiaans.

Maar weldra viel de hele onderneming in duigen, nog vóór men aan een doorbraak in de binnenlanden kon denken. Pas was P. Ludovico te Schellal aangekomen, of hij werd ijlings teruggeroepen naar Napels, waar omwille van een epidemie in de stad, zijn Colleges in gevaar verkeerden. En hij vertrok den 9 Januari 1866.

In de zomer werd inderdaad het meisjes-instituut aangetast en in drie dagen tijd werden 43 gevallen van besmetting vastgesteld, waarvan er 24 fataal uitvielen. Beschuldigingen werden tegen P. Ludovico ingebracht en hij werd den 30 Augustus 1866 gearresteerd. Hoewel hij na een tiental dagen weer werd vrijgelaten, toch was door deze gebeurtenissen een blaam geworpen op hemzelf en discrediet op zijn werk, zodat

(1) Zie later: COMBONI.

hij zich in zijn verdere activiteit ten zeerste belemmerd zag.

Ook in Afrika gingen de zaken niet zo voorspoedig als men aanvankelijk had durven verhoppen. In het begin verliep alles vlot. De missionarissen hadden de handen vol met de instructie der kinderen en met de lichamelijke en geestelijke verzorging van de massa hulpelozen die van overal kwamen toegestrompeld; zodat ze er zelfs aan dachten een tweede stichting te beginnen te Asuan. Doch de financiële toestand belette niet alleen dit plan maar kelderde ook Schellal. Noch Rome, noch Lyon, noch Wenen wilde de bekostiging van de missie op zich nemen. Tot overmaat van ramp kwam de voedselbevoorrading uit Europa niet tijdig aan en daar het onmogelijk was zich ter plaatse de nodige provisie aan te schaffen, moest men het hospitaal en de scholen sluiten en terugkeren naar Napels. Dit geschiedde in October 1866.

Alles was mislukt. Nog trachtte P. Ludovico de missie te herstellen, maar toen hij vernam dat Comboni Centraal-Afrika voor zich opeiste en dat de Propaganda geneigd was daarop in te gaan, gaf hij op 2 April 1867 Schellal vrij in de hoop later zelf nog met een betere kans te kunnen her beginnen. ⁽¹⁾

§ 3. DANIEL COMBONI.

1. *Het Plan.*

Wanneer Comboni P. Ludovico naar Schellal vergezelde, dan was dit op aanraden van Cardinaal Barnabò en met het oog op de uitvoering van een nieuw plan, dat hij had opgevat toen hij, na zijn reizen door Europa, te Rome, den 15 September 1864, bij het graf van Sint Petrus, de treurige situatie van de Afrikaanse missie

⁽¹⁾ GRANCELLO, M., *o. c.*, pp. 108-110.

overwoog. Het was in hem opgekomen als een licht in de duisternis. ⁽¹⁾

In hoofdzaak was dit plan een strategisch opzet tegen de grootste vijand van Centraal-Afrika's penetratie en bekering, het klimaat, en het was geboren uit de ervaringen die men tot nog toe bij de verschillende pogingen, waarbij diverse methoden beproefd en ongeschikt bevonden werden, ten overvloede had kunnen opdoen.

Het was immers voldoende even het verleden in te kijken en een oogslag achteruit te werpen op de ononderbroken reeks rampzalige penetratie-pogingen, om dadelijk in te zien dat het waarlijk nutteloos was Europese missionarissen aanstonds en alleen het binnenland in te sturen waar het dodend klimaat zelfs de sterkste gestalten in korten tijd ondermijnde en neerverelde. Zonder dan nog rekening te houden met de andere moeilijkheden in een onbeschaafd en onherbergzaam land, bij arme en primitieve volkeren, in die onmetelijke gebieden, waar vermoeiende reizen de overgrote afstanden moesten overbruggen. Vijftien jaar lang hadden nu kloeke en met ijver bezielden zendelingen met alle macht gepoogd vooruit te dringen en stand te houden. Met de vroegtijdige dood van zovelen was echter in Europa de geestdrift vergaan om plaats te maken voor ontgoocheling en scepticisme. Een paar keren nog was de vlam weer opgeblaaid, even maar, totdat nu Centraal-Afrika weer was opgegeven en aan zijn droevig en duister lot lag overgelaten, in theorie toevertrouwd aan de zorg of de zorgeloosheid van een stiefmoeder, het Apostolisch Vicariaat van Egypte.

Anderzijds had ook het plan van Mazza evenmin aan de hoge verwachtingen beantwoord. Want weldra was

⁽¹⁾ Biografieën van Comboni : GRANCELLI, M., *o. c.* ; CAPOVILLA, A., *Il Servo di Dio Daniele Comboni, Vicario Apostolico dell'Africa Centrale, Fondatore delle Missioni Africane di Verona e delle Pie Madri della Nigrizia, Verona 1944* (5^e ed.).

gebleken dat de Afrikaanse kinderen het klimaat niet beter verdroegen dan de Europese missionarissen dit van Afrika. Te Verona waren reeds enkelen gestorven en anderen ziek geworden of verzwakt, hoewel ze door Mazza met de beste zorgen omringd werden. Men had een oplossing gezocht in het Instituut van P. Ludovico da Casoria te Napels, waar het klimaat meer Zuiders was en wellicht meer aangepast aan hun gestel, maar daarvan moest men toen nog de werkelijke resultaten afwachten.

Doch zelfs indien de negerkinderen onder het klimaat van Europa niet zouden te lijden hebben, dan nog vertoonde zowel de methode van Mazza als die van P. Ludovico een zeer gevaarlijk defect, dat misschien eens het doel van het hele werk zou kunnen in de weg staan. De kinderen werden immers van jongsaf aan opgevoed en grootgebracht in een Europees milieu, in een totaal andere mentaliteit en een volledig verschillende beschaving dan die van Afrika en van hun volk, waartoe ze geroepen waren eens als apostelen weer te keren. Zouden ze zich nog weer kunnen aanpassen? Zouden ze hun eigen volk nog kunnen begrijpen? Zouden ze er niet aankomen en er leven als ontwortelden, zonder ooit nog enig levend contact te krijgen met hun volksgenoten? En zouden ze wellicht niet hun haast onvermijdelijk superioriteitsgevoel laten omslaan in een van uit de hoogte neerblikkend misprijzen voor hun zo laag gezonken heidense broeders? En zelf de scheiding slaan tussen hun eigen hoogte en de diepe ellende van hun stamgenoten?

En toch was volgens Comboni de inschakeling van deze inheemse elementen noodzakelijk. De Afrikanen moesten zelf meewerken aan de penetratie en de bekering van Afrika. Mazza had zijn negerinstituten opgevat als een liefdewerk, waarvan de vruchten gewis van groot nut en wellicht zonder weerga zouden zijn voor de evangelisatie van Afrika, want de te Verona gevormde zwarten zou-

den een effectieve en onschatbare hulp betekenen voor de missionarissen van Centraal-Afrika. Bij Comboni was het meer. Voor hem was de vorming van zwarte helpers een noodzaak, een *conditio sine qua non* voor het welslagen van de Afrikaanse missie en de penetratie in de diepe binnenlanden. Het was dus ook geen louter principieel, geen theoretische stelling, geen schermen met missiologische dogma's, maar een kwestie van methode waarvan de ervaring de noodzakelijkheid had geleerd en bewezen, een kwestie van strategie in de strijd tegen de grote vijand van de missie en vooral van de penetratie, het klimaat. Het was een eis, gegroeid uit jaren van droevige experientie.

Comboni zag geen andere uitkomst dan zijn plan. ⁽¹⁾ Het bestond er in op plaatsen, waar zowel de blanken als de zwarten konden leven — « *dove l'africano vive e non si muta, e l'uropeo opera e non soccombe* » — instituten op te richten, waar Europese missionarissen inlandse apostelen en helpers zouden vormen en van waaruit volgens een bepaald program de penetratie in de binnenlanden van Midden-Afrika zou uitgaan, in alle richtingen.

Op de grensgebieden van de beide klimaten moesten deze instituten leefbaar zijn. Daar immers kon zowel de Europeaan als de inlander leven en werken. Deze plaatsen moesten zorgvuldig uitgekozen worden, zo dicht mogelijk bij de binnenlanden van Nigritië, op veilig terrein, waar reeds enige beschaving bestond.

Aldus wilde Comboni heel Afrika omgorden met een kring van dergelijke stichtingen, centra van waaruit geleidelijk bepaalde groepen, bestaande uit priesters, catechisten, onderwijzers, vaklieden, inlandse maagden

⁽¹⁾ COMBONI, D., *Piano per la rigenerazione dell'Africa*, Torino 1864. Kende meerdere uitgaven. Cfr SANTANDREA, *St., o. c.*, pp. 120-121.

en onderwijzeressen, enz. zich zouden gaan vestigen in het binnenland om er het katholiek geloof en de kristelijke beschaving te verspreiden onder de Afrikaanse inboorlingen. Ook Europese priesters zouden zich bij deze groepen aansluiten, doch, om zich te verdedigen tegen de moordende greep van het klimaat, zouden dezen om de twee of drie jaar elkaar afwisselend vervangen en telkens nieuwe krachten komen opdoen in de centrale-posten.

Dit plan was niet helemaal nieuw. Het was een gelukkige combinatie van de goede elementen uit de verschillende plannen en methodes, die tot nog toe op de missie van Centraal-Afrika waren uitgedacht geworden en beproefd. Bij alle leunde het aan, maar Comboni paste het aan op de ervaring van vele mislukkingen: Kartoem, Verona, Sint-Kruis, Schellal. Napels zou weldra deze treurige reeks aanvullen.

Comboni paste het niet alleen aan, maar breidde het bovendien uit tot alle missies van Afrika. Zijn plan behelsde heel Nigritië of Negerland en het was een groots opgevat en algemeen penetratie-plan in binnen-Afrika uit alle richtingen, « vanuit de 12 Apostolische Vicariaten, de 9 Prefecturen en de 10 bisdommen die reeds op het vasteland en op de naburige eilanden opgericht waren ».

Daarom moesten alle Orden of Congregaties, die op de kustgebieden van Afrika werkzaam waren, tot het plan toetreden, om zodoende een eensgezinde en algemene aanval in te zetten op de binnenlanden van het gesloten werelddeel. Deze eenheid zou kunnen bereikt worden door de vorming van een Comité in Europa, bestaande uit verstandige, vurige en actieve mensen die het ernstig meenden met de missie-penetratie, en die derhalve vooral moesten gekozen worden uit de belanghebbende Orden en Congregaties. Comboni suggereerde de oprichting van een dergelijk Comité en schetste reeds in enkele punten de taak die het zou te vervullen hebben.

Zo was Comboni's « Piano per la Rigenerazione dell' Africa ». Hij schreef het neer met het vuur van iemand die de oplossing gevonden heeft van een uiterst ingewikkeld en boeiend probleem. En aan de verwezenlijking van dit ideaal besloot hij voort zijn leven te wijden, onder de leuze : « Nigrizia o Morte ».

De Cardinaal-Prefect van de Propaganda, andere Cardinalen, bisschoppen en prelaten van de Romeinse Curie, de Generaal-Overste der Jezuïeten, welke het plan ter inzage ontvingen, verleenden Comboni hun volledige instemming en moedigden hem aan. Pius IX zelf nodigde hem uit en besprak met hem op 28 October 1864 de kwestie, gaf hem praktische richtlijnen en betuigde hem de warmste sympathie : hij moest de missie-instituten en -societeiten voor zijn plan trachten te winnen. En als het hem gelukken zou een overeenkomst te sluiten met het Genootschap van de Voortplanting des Geloofs te Parijs, dan zou Cardinaal Barnabò een omzendbrief sturen naar alle Apostolische Vicarissen en Prefecten in Afrika en zou de Paus zelf door een decreet het plan goedkeuren en aanbevelen. In Centraal-Afrika zouden bovendien twee Vicariaten of Prefecturen opgericht worden, waarvan een voor het Instituut Mazza. ⁽¹⁾

Den 9 November reisde Comboni reeds naar Brixen om er met kanunnik Mitterrutzner, de « pilaar van de missie van Centraal Afrika », de toekomstplannen te bespreken, en half December was hij reeds op weg naar Frankrijk om de opdracht van Pius IX te vervullen.

Te Lyon was het resultaat eerder karig. P. Planque, Overste van het Seminarie voor de Afrikaanse Missiën, kantte zich tegen het plan en bestempelde het als « hersenschimmig en schadelijk voor de missies van Afrika » ⁽²⁾. Zulks is enigszins begrijpelijk, daar het Seminarie

⁽¹⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 68.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 72.

van Lyon alleen op de Westkust van Afrika werkzaam was, — en kon daar, in «the White Man's Grave», wel sprake zijn van een grensgebied van twee klimaten? Maar P. Planque beperkte zich niet tot het persoonlijk verwerpen van het plan van Comboni, hij gebruikte ook zijn invloed om de Centrale Raad van het Genootschap van Lyon en de Aartsbisschop, Mgr de Bonald, ongunstig te stemmen. ⁽¹⁾

Zo was het nutteloos nog verder aan te dringen en Comboni trok naar Parijs, waarheen hij door Mgr Massaja was uitgenodigd. Gedurende de zes maanden welke hij in de Franse hoofdstad doorbracht, als secretaris van de Apostolische Vicaris der Galla, die hem met raad en daad bijstond, wist Comboni er in alle kringen, en vooral bij het Bestuur van het Genootschap voor de Voortplanting des Geloofs, ruime belangstelling te wekken voor Afrika en zijn plan. ⁽²⁾ Zijn grote liefde voor Nigritië en zijn buitengewone ijver ontstaken in velen dezelfde vlam en zelfs Mgr Massaja was er van onder den indruk. Massaja bekende onomwonden dat de komst van Comboni en diens ijver voor de bekering van Afrika hem gesticht had en voor hem een les was, waaruit hij zelf veel nut had kunnen trekken.

« Ik had mij gegeven om te werken aan het heil van de Galla, schreef hij naar de Propaganda, en ik dacht iets bijzonders verricht te hebben. Nu heb ik iemand aange troffen met een hart dat nog veel groter is, dat het gewicht van gans Afrika torst en gans Afrika zou willen bekeerd zien ». ⁽³⁾

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ Ib., pp. 72 sq.; MASSAJA, G., *o. c.*, VIII, pp. 225-226.

⁽³⁾ « La venuta di questo sacerdote mi ha edificato molto, ed il suo zelo per la conversione dell'Africa è una lezione che Iddio mi ha mandato, dalla quale procurerò di trarre tutto il profitto che potrò, e di cui sarà capace la mia testa di zucca. Io mi ero dedicato alle salute dei Galla, e credevo di aver fatto qualche cosa, invece ho trovato un cuore molto più grande, che porta il peso di tutta l'Africa, e vorrebbe vederla tutta convertita ». Brief 10 Februari 1865. Aangehaald in CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 110, uit MONTICONE, G., Monsignor Daniele Comboni. L'Illustrazione Vaticane 15 Sept. 1931.

Van de afwezigheid van Comboni maakten sommigen gretig gebruik om zijn invloed te Verona bij Mazza en te Rome bij Cardinaal Barnabò te fnuiken. ⁽¹⁾ Zo kwam het dat de Cardinaal-Prefect in een brief van 17 Januari 1865 aan Mazza vroeg of Comboni handelde in opdracht van het Instituut, ofwel in eigen naam.

Het antwoord van Mazza was een zegepraal voor de belagers van Comboni: het nieuwe plan stemde weliswaar overeen, schreef hij, met wat hij zelf had uitgedacht en beproefd, doch de huidige moeilijkheden waren zo omvangrijk, dat ze absoluut onoverkomelijk bleken; hij kon dus Comboni niet meer beschouwen als lid van zijn instituut. ⁽²⁾

Comboni vernam zulks in het begin van April van Mgr Massaja, die door Cardinaal Barnabò op de hoogte was gebracht. Massaja nam zich de zaak ter harte en bemiddelde bij Mazza door hem een veelbetekenende foto te sturen, waarop hij zelf, de indrukwekkende bisschopsfiguur, naast de jonge Comboni stond afgebeeld, en waarop hij naar een tekst van Isaias zijn noodkreet slaakte: « *Torcular vineae Africanae calcabo solus... ? O Pater Mazza !!! Viribus unitis quidem...* » ⁽³⁾

Comboni hoopte nog steeds tegen alle hoop in. Na een reis naar Keulen, waar men hem een jaarlijkse subsidie van 5000 fr. beloofde ⁽⁴⁾, en vandaar over België naar Londen, waar Card. Wiseman, die hem had uitgenodigd, intussen gestorven was, trachtte hij Mazza zijn beslissing te doen intrekken. Zijn brief van 1 Juni 1865 was een hartstochtelijk pleidooi: dit jaar nog kon het Instituut een missie in Centraal-Afrika bekomen, alleen afhankelijk van de Propaganda; Mazza had maar te willen en te aanvaarden en een gering personeel beschikbaar te

⁽¹⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, pp. 79 sq.

⁽²⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, p. 231.

⁽³⁾ Ib. Zie reproductie in GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 88.

⁽⁴⁾ MC IX (1877) p. 505.

stellen. ⁽¹⁾ Dan waagde Comboni een gevoelige greep naar het hart van Mazza. En het is dan ook niet te verwonderen dat bij het weerzien te Verona alles weer goed kwam.

Op het einde van de maand mocht Comboni dan naar Rome vertrekken, met een brief van Mazza, die opnieuw een missie vroeg in Centraal-Afrika. Cardinaal Barnabò verwees hem naar de Generaal-Overste der Franciskanen, die hem op zijn beurt naar P. Ludovico da Casoria stuurde.

Comboni stelde een verdeling voor van Centraal-Afrika in Oost en West : voor de Franciskanen het Westelijk deel, tussen Egypte, de Nijl, de evenaar en Senegambië, en voor het Instituut Mazza het Oostelijk gedeelte, tussen de Kreeftskeerkring, het Apostolisch Vicariaat van Abyssinië en de Galla, de evenaar en de Nijl. ⁽²⁾

Doch vooraleer definitief te beslissen wenste de Propaganda dat Comboni met P. Ludovico mee zou gaan naar Afrika, om ter plaatse beter de opportuniteit van deze verdeling na te gaan en de eerste voorbereidselen te treffen voor de verwezenlijking van zijn plan. ⁽³⁾ Deze reis bracht weinig op, daar P. Ludovico ras terugkeerde naar Napels, zonder een akkoord vastgelegd te hebben. ⁽⁴⁾ Alles wat Comboni doen kon was een plaats uitkiezen voor de oprichting van twee instituten volgens zijn plan. Zijn keuze viel op Kene en Negade.

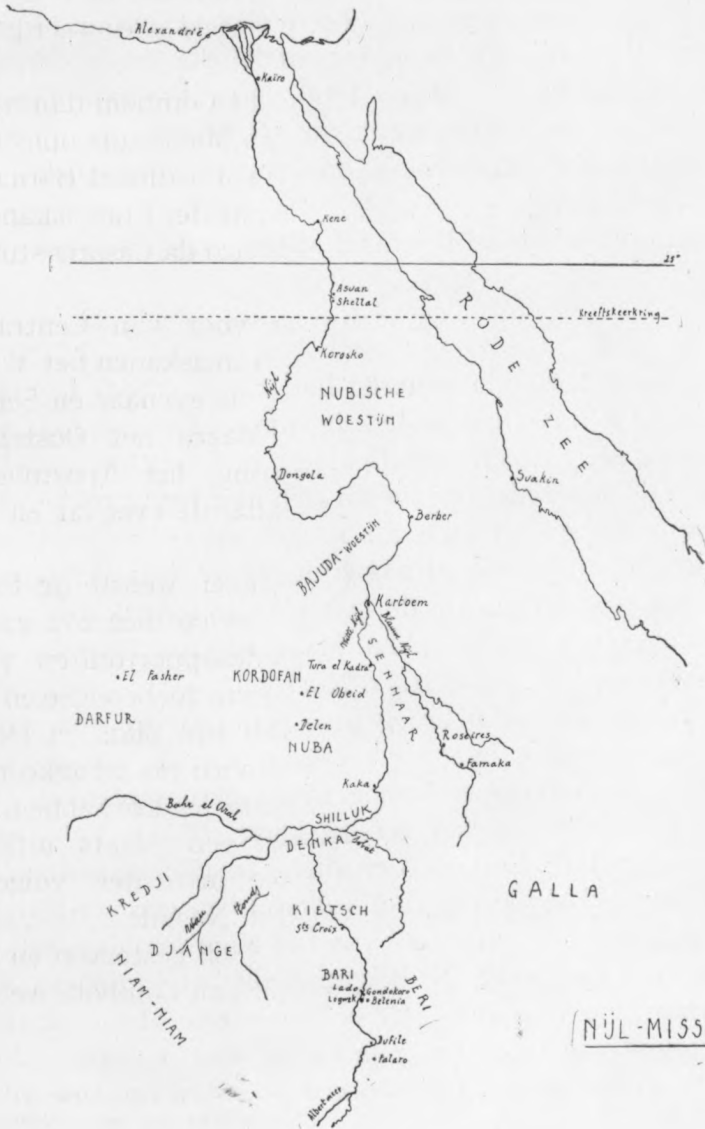
Doch Mazza was op 2 Augustus 1865 gestorven en de nieuwe Overste, Don G. Tomba, liet aan Comboni weten

⁽¹⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 233-234.

⁽²⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 92 ; CRESTANI, E., *o. c.*, p. 236 ; COMBONI, D., *Rel. Stor.* 1870, (AV) ; DICHTL, J., *o. c.*, p. 393 spreekt van een verdeling in Noord en Zuid, met als grens de Djebel Njemati ($\pm 12^{\circ}$ N.B.) : het Noordergebied vanaf Schellal voor de Franciskanen, het Zuiden tot aan den evenaar voor het Instituut Mazza. Hij verwacht met een later voorstel (Zie later).

⁽³⁾ Zie hierboven.

⁽⁴⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 98.

dat het Instituut, omwille van de zeer ernstige financiële moeilijkheden en het gebrek aan kandidaten, van de missie zou moeten afzien. Toch was Comboni blijven hopen. Maar bij zijn terugkeer uit Afrika kreeg de zaak haar beslag en op 1 April 1866 verzaakte Don Tomba officieel aan de Afrikaanse missie. ⁽¹⁾ Daarbij kwam dan de ramp van P. Ludovico's onderneming te Schellal en te Napels.

En Comboni stond helemaal alleen.

2. *Cairo.*

De dood voelende naderen had Don Oliboni te Sint-Kruis tot zijn confraters de volgende woorden gesproken : « Ook als slechts één van U moest in leven blijven, dat hij dan de moed niet opgeve en zich niet terugtrekke. » ⁽²⁾

Comboni bevond zich nu in het geval. Nu wellicht besepte hij de volle draagwijdte van Don Oliboni's woorden. En hij voelde de last van heel Afrika op zijn schamele schouders drukken. Maar hij zou hem torsen tot het einde toe : « Nigrizia o Morte » !

Cardinaal Barnabò vroeg hem een rapport over zijn reis naar Schellal, over de toestand van de missie van Centraal-Afrika en over de mogelijke toekomstplannen. ⁽³⁾ Begin Juli 1866 was het verslag klaar. Daarin betoogde Comboni dat P. Ludovico en diens Instituten ontoereikend waren. Hij bleef bij het voorstel van een verdeling. Hij suggereerde de inlijving van het Noordelijk gedeelte, Nubië, tot aan de 12^e N. B. graad, bij het Franciskaans Vicariaat van Egypte, om er later een afzonderlijke Prefectuur van te maken ; en vroeg voor Verona — hij hoopte werkelijk dat Don Tomba op zijn beslissing zou

⁽¹⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, pp. 238-239.

⁽²⁾ CRESTANI, E., *o. c.*, p. 240.

⁽³⁾ GRANCELLI, M., *o. c.*, pp. 103-104.

terugkomen — of voor een andere Congregatie het Zuidelijk gedeelte tot aan den evenaar. ⁽¹⁾

Don Tomba trok zijn besluit niet in, maar stelde graag de Afrikaanse jongelui van het Mazza-Instituut ter beschikking van Comboni voor de uitvoering van zijn plan. Zodat Comboni reeds in September 1866 de stichting van een meisjesinstituut te Cairo, en wellicht ook van een huis voor jongens, in 't vooruitzicht stelde. ⁽²⁾

Cardinaal Barnabò had hem immers een nieuw idee ingegeven : zelf een seminarie te stichten voor het vormen van missionarissen voor Afrika. In October was Comboni reeds op reis door Frankrijk, Engeland, België en Pruisen om sympathie en steun. Hij had zijn seminarie graag te Parijs of te Keulen zien ontstaan, ⁽³⁾ maar koos ten slotte Verona zelf uit, waar hij in korten tijd, met de hulp en onder de bescherming van de bisschop Mgr di Canossa, de eerste grondslagen legde van een vormingshuis. Dal Bosco aanvaardde het Rectoraat en trad op 1 Juli 1867 in functie. Comboni begon eveneens een Congregatie voor Zusters en een Genootschap in den aard van dit van Parijs en Wenen.

Dra daagden de eerste helpers op. De Algemene Overste der Zusters van de verschijning van St Jozef te Marseille zegde de medewerking van haar Congregatie toe en stond 3 Zusters af voor de ontworpen instituten in Egypte, terwijl enkele leden van het klooster der Camillianen te Verona, wier orde door toepassing van de Italiaanse opheffingswet in de Venetiaanse Provincie getroffen was, ⁽⁴⁾ zich voor vijf jaar ter beschikking stelden van Mgr di Canossa met het oog op de Afrikaanse missie van Comboni. Comboni kon hier en daar nog negermeis-

⁽¹⁾ Ib. p. 105.

⁽²⁾ CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 122.

⁽³⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 394.

⁽⁴⁾ De Italiaanse wet van 19 Juni 1866, waarbij alle religieuze Orden werden opgeheven, werd ook van toepassing in de Venetiaanse Provincie die in 1866 door de Italiaanse troepen werd veroverd. GRANCELLO, M., *o. c.*, p. 117.

jes bijeenzamelen en den 29 November 1867 vertrok hij met zijn karavaan uit Marseille naar Cairo om er een Instituut te beginnen en zijn plan te beproeven.

Te Cairo werd een dubbel huis gehuurd en daarin installeerde Comboni twee afzonderlijke communiteiten : een voor de priesters met de jongens, en een voor de zusters met de meisjes. Hij opende er ook een school voor geloofsonderricht en richtte een werk van ziekenverzorging in voor de negers van de stad.

Ditmaal wenste Comboni met grote omzichtigheid te werk te gaan. Er was geen sprake van aanstonds over te gaan tot de stichting van een missie in Centraal-Afrika. Hij zou het wellicht gekund hebben met de drie Cammillianen, Carcereri, Zanoni en Franceschini, en de reeds gevormde inlandse krachten. Maar het volstond, en het was noodzakelijk, in de lijn van het plan, zich voorlopig te beperken tot het leggen van stevige grondslagen. Intussen kon men te Cairo zelf heel wat vruchtbaar apostolaat uitoefenen, vooral door middel van de ziekenzorg. ⁽¹⁾

In Juli 1868, wanneer het werk goed op dreef was, reisde Comboni naar Italië, Frankrijk en Duitsland om nieuwe hulp, en in Februari van het volgend jaar was hij reeds terug te Cairo met nieuwe helpers en nieuwe middelen. Er kwam een derde Instituut bij en een dispensarium met apotheek.

Nog in dit stadium van voorbereiding der penetratie was Comboni's onderneming meteen van groot nut voor Cairo zelf. En de pastoor van de stad, P. Pietro da Taggia, bekende dat Comboni's opzet « in de korte tijdspanne van zijn bestaan reeds meer bekeringen had verwekt, voornamelijk van volwassenen, dan hij zelf gedurende de vele jaren van zijn verblijf en van zijn apostolaat aldaar

(1) Comboni dacht er niet meer aan zijn plan uit te breiden tot gans Afrika en tot alle Congregaties die er arbeidden, maar beperkte zich tot een persoonlijke poging in het Ap. Vic. van Centraal Afrika. GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 116.

had kunnen bewerken ». (1) Ook Mgr Meurin S. J., Apostolisch Vicaris van Bombay in Indië was na een bezoek aan Cairo zo enthousiast over Comboni's werk en plannen, dat hij de groeiende en veelbelovende onderneming in Europa ging aanprijzen bij de Missie-genootschappen, en te Keulen zelfs vroeg dat men alle inkomsten zou toekennen aan Comboni. Hij zelf was weliswaar gekomen om te bedelen voor zijn eigen missie, maar hij trok zich terug en gaf de voorrang aan Comboni, die het ongetwijfeld meer nodig had. (2)

Was Comboni voornemens de eigenlijke penetratie-poging — het grote doel van zijn streven — tot later uit te stellen, om ze met beredeneerde krachten en met honderdvoudige kansen te kunnen doorvoeren, toch hield hij zijn aandacht onophoudend op Midden-Afrika en de binnenlanden gericht. De gebeurtenissen die zich daar afspeelden ontgingen hem niet en hij volgde met spanning de beweging der verkenningstochten, hun verloop en hun resultaten. (3)

Want waar tot vóór enkele jaren de exploratoren hun actie geconcentreerd hadden op en rond het T Chadmeer en in de richting van Darfur, terwijl intussen de geografie der gebieden rond de Witte Nijl naar de evenaar toe enkel verrijkt werd door de sporadische gegevens en bevindingen van missionarissen, Nijlhandelaars en avonturiers, (4) was met de zestiger jaren een kering ingetreden. De Witte Nijl, diens bronnen en bijrivieren wer-

(1) CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 158.

(2) *Ib.*, pp. 158-160.

(3) Een duidelijk bewijs van zijn kennis inzake exploraties van Afrika is zijn « Quadro Storico delle Scoperte Africane » (Verona, 1880). Gepubliceerd in ABP IX (1880) en X (1881).

(4) ALMAGIA, R., *l'Opera degli Italiani per la conoscenza dell'Egitto e per il suo risorgimento civile ed economico*; Roma 1926, p. 158; PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 93-98; DEHERAIN, H., *Le Soudan Égyptien de Mohamed Aly à Ismail Pacha*; HANOTAUX, G., *Histoire de la Nation Égyptienne*, t. VI, Paris 1936, pp. 490 sq.

den voortaan het mikpunt en de exploratie kreeg een expliciet wetenschappelijk karakter. Verkenneren opereerden rond Gondokoro en drongen dieper door naar het Zuiden en naar het Westen.

De Venetiaan G. Miani, ⁽¹⁾ die reeds heel wat mededeelingen had kunnen verstrekken omtrent de Westelijke bijrivieren van de Witte Nijl, bereikte de Makedo-water-vallen en trok vandaar over land verder tot aan de Merikatarakten bij Galuffi. Vandaar ging hij langs de Oostelijke oever zuidwaarts en kwam tot aan 2° 30' N. B. waar hij zich echter verplicht zag, wegens ziekte en gebrek aan provisie, zijn reis stop te zetten. Als gedenkenis kerfde hij den 28 Maart 1860 zijn naam in de schors van een tamarinde, de « Miani-boom ».

Na Miani volgde de Italiaanse koopman Debono, die te Faloro, beneden de 3° 10' N. B. een ivoordepot oprichtte.

Een intense activiteit ontwikkelde zich vanuit Gondokoro in alle richtingen. Meerdere verkenneren bezochten de Bahr-el-Gazel en de streken ten Zuid-Westen van de Witte Nijl. De markies Antinori bezocht de Djur en verzamelde inlichtingen over de meer zuidwaarts wonende Niam-Niam, terwijl de avonturier Piaggia eveneens ten Zuid-Westen van de Witte Nijl opereerde van 1860 tot 1865. Lejean verkende de loop van de Bahr-el-Gazel in 1861, nadat hij zich met Peney de ontdekking van de Nijlbronnen had ten doel gesteld. Peney op zijn beurt reisde met de Gebroeders Poncet naar de onverkende Niambara (1860) en keerde zich vervolgens met Debono langs de Nijl Zuidwaarts, doch verplicht rechtsomkeer te maken, trokken ze samen naar Liria en de Beri, zonder echter verder te geraken dan de hoofdstad van Liria (1861). Petherick, die de expeditie van Grant en Speke, volgens afspraak, langs de Witte Nijl wilde tegemoet trekken maar zich hierin verhinderd zag, ging met Dr.

(1) Zie : LOTAR, L., Souvenirs de l'Uele, Miani Congo, 1925 II, pp. 367-387.

Murie, Brownwell en Evangelista Westwaarts naar het gebied van de Kietsch en de Djur tot bij de Mangara, vandaar Zuidwaarts over de Tira-bergen en vervolgens weer naar Gondokoro (1862-1863). Aanstonds daarop volgde een expeditie van mevrouw Alexandrina P. F. Tinne langs de Bahr-el-Gazal tot aan het Rek-meer en vandaar over de Djur : deze tocht verruimde de geografische kennis omtrent de Westelijke bijvloeden van de Nijl over twee breedte- en lengtegraden (1863-64). ⁽¹⁾

De grote stoot werd gegeven door Samuel Baker die op 12 December 1862, in opdracht van het Afrika-Genootschap te Londen, uit Kartoem afreisde naar Gondokoro om Speke en Grant bij te staan in hun onderneming. Deze beide exploratoren waren immers, nadat Speke op 3 Augustus 1858 het Ukerewe-meer (Victoria) had ontdekt, den 25 September 1860 uit Bagamoyo vertrokken om na te gaan hoe dit grote meer in verbinding stond met de Witte Nijl. Den 15 Februari bereikten ze inderdaad vanuit het Zuiden Gondokoro. ⁽²⁾ Op raad van Speke nam Baker dan het besluit de Nyanza-gebieden te gaan exploreren langs Liria, en Latuka. Te Mruli sloeg hij de Zuid-Westelijke richting in, ging verder recht Westwaarts en ontdekte den 14 Maart 1864 het Mvuta Nzigemeer, dat hij de naam gaf van « Albert Nyanza ». ⁽³⁾ Op het meer varende naar het Noorden toe bereikte hij de monding van de Somerset en trok vandaar te land weer naar Gondokoro. ⁽⁴⁾

Meer dan ooit werd Midden-Afrika door deze jongste grote ontdekkingen het voorwerp van de belangstelling en Kartoem werd een basis van waaruit menige exploratie-expeditie het Zuiden introk. In 1868 reisde G.

⁽¹⁾ Zie PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 98 sq.

⁽²⁾ *Ib.* pp. 249-251. Zie Deel II.

⁽³⁾ Zie GERARD, R., Le sens du nom « Mvuta Nzighe » donné au lac Albert. *Zaire* III, (1949) p. 557.

⁽⁴⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 105.

Schweinfurth af voor zijn succesrijke tocht ter verkenning van de volkeren in het hart van Afrika.

Anderen volgden : een nieuwe phase was ingeluid in de ontdekking van Equatoriaal Afrika.

Er begon ook een nieuwe periode in de Egyptische veroveringen.

De Egyptische troepen en ambtenaren hadden steeds de handelslui en exploratoren op de voet gevolgd, en geleidelijk de politieke invloedssfeer in Soedan zuid- en westwaarts uitgebreid. Soedan was een uitgestrekte Egyptische provincie geworden. De nieuwe ophefmakende ontdekkingen rond de evenaar en de Nijlbronnen waren nu een spoorslag voor verdere veroveringen.

In April 1869 organiseerde de vice-koning, Ismaël Pacha, een grootscheepse expeditie, zagezegd tegen de slavenhandel, in feite echter om de gebieden bij en rond den evenaar te annexeren. ⁽¹⁾ Hij deed beroep op Europeanen om de onderneming te leiden en niemand minder dan Samuel Baker werd aan het hoofd gesteld van de expeditie. Deze ontving de titel van Pacha en Algemeen Goeverneur van de te veroveren provincie. Zijn opdracht bestond er in langs de Witte Nijlforten op te richten met gewapende garnizoenen tegen de slavenhandelaars, een brede weg te banen van Gondokoro tot aan het Albert-meer en naar dit meer een kleine steamer over te brengen. Een leger van 1200 man stond daartoe ter zijner beschikking.

Er werd geen geld gespaard om de onderneming zo goed mogelijk voor te bereiden en het succes er van vooraf te verzekeren. Het moest een historische gebeurtenis worden.

Al deze bedrijvigheid om Equatoriaal Afrika ontging ook niet aan Comboni's aandacht. Het kwam hem voor

(1) DICHTL, J., *o. c.*, p. 56 ; GRANCELLI, M., *o. c.*, p. 170.

dat nu eindelijk de definitieve phase was aangebroken in de penetratie van Midden-Afrika, ook voor de missie. Het maakte hem ongerust en ongeduldig.

Voorals wanneer hij vernam dat Protestantse en Mohammedaanse zendelingen zich gereed maakten om Baker te volgen, kon hij zich niet meer bedwingen en hij schreef het aan Mgr di Canossa en aan de Propaganda. Mochten de katholieke missionarissen inactief toezien en de niet-katholieken zo maar laten begaan? Zou men waarlijk anderen laten bouwen op de puinen van de vroegere missies langs de Witte Nijl? ⁽¹⁾ Waar wachtte men op? Missionarissen? Ze zouden er zijn. Ze hadden nog nooit ontbroken in de geschiedenis van de Kerk en van de Missie. Intussen verklaarden te Cairo alle vier zich bereid om te gaan, de dood in als het moest, want ze hadden hun leven veil ook voor de redding van één enkele negerziel. Het klimaat van Afrika was geen hindernis meer voor hen en de tropenwarmte had op hen hetzelfde effect als een Italiaans zacht briesje op een Veronese dorpspastoor. ⁽²⁾

Er moest iets gedaan worden voor Midden-Afrika. Het was immers hoog tijd.

Daar was te Rome sinds December 1869 het Vatikaans Concilie aan gang. Kon Mgr di Canossa deze schitterende gelegenheid niet te baat nemen om met Cardinaal Barnabò en de Apostolische Delefaat van Egypte de stem te verheffen ten gunste van Centraal-Afrika? Hij bezwoer hem dit te doen. Een woord van de Paus, de toetreding

⁽¹⁾ « Si tratta che missionari protestanti e mussulmani seguono ora l'Inglese Baker (che arrivò a Chartum) e vanno a predicare, ove noi abbiamo predicato sul Fiume Bianco. Gli accatolici vanno avanti e noi resteremo qui neghittosi in un cucchiale d'acqua »? Brief aan Mgr di Canossa 17 Februari 1870. AV.

⁽²⁾ « Non mancano mai nella Chiesa gli operai evangelici che sospirano il martirio come la più cara e soave ricompensa delle più ardue fatiche; e tutti noi quattro siamo disposti di sostenere a piè fermo la morte col più atroce dei martiri, anche per salvare un'anima sola della Nigrizia; per noi i calori dell'Africa sono come uno zeffiro in Italia al più buon parroco Veronese ». Brief 25 Febr. 1870. AV.

van de bisschoppen, — en de katholieke wereld zou gewonnen zijn voor de zaak van Afrika. Apostelen zouden zich aanmelden en de geldelijke steun zou toestromen in overvloed. ⁽¹⁾

Zijn alarmkreet vond gehoor en nog wel in veel ruimere mate dan hij ooit had kunnen dromen. Want in Maart 1870 was hij reeds zelf op weg naar Rome om er in hoedanigheid van theoloog van Mgr di Canossa, die hem daartoe had geroepen, de zaak van Afrika zelf te bepleiten in het Concilie. Hij zou het doen met al de liefde en de passie die hem bezielde voor het heil van Nigritië.

3. *Het Vatikaans Concilie.*

Te Rome in het Concilie ontmoette Comboni vele bekenden : bisschoppen en vooraanstaande geestelijken, die hij op zijn reizen door Europa had bezocht en die hem zelf en de missie van Centraal-Afrika genegen waren. Onder hen bevond zich zijn vriend Mitterutzner, «a secretissimis» van Mgr Fessler, algemeen Secretaris van het Concilie. Ongelukkiglijk had Mgr Lavigerie, die onlangs eveneens zijn stem verheven had ten voordele van de penetratie in Afrika's binnenlanden en aan wien de Apostolische Delegatie van de Sahara en Soedan was toevertrouwd geworden, ⁽²⁾ reeds in Maart Rome en het Concilie vaarwel gezegd, zodat Comboni de steun van diens welsprekendheid en overtuigingskracht moest missen.

⁽¹⁾ « Ora che si sta discutendo sugli affari del rito orientale e quindi sulle missioni cattoliche, non sarebbe la circostanza opportuna perchè Ella si mettesse d'accordo col Card. Barnabò e Mons. Delegato per alzar la voce in Concilio in favore dell'Africa Centrale... Non sarebbe questo il momento di fare un colpo di stato e d'invocare i lumi della Chiesa, e l'appoggio di tutti i cattolici del mondo, rappresentati dai Vescovi del Concilio, per avere in poco tempo e uomini e denaro da stringere d'assedio la Nigrizia ? L'Eccellenza Vostra alzi la voce in Concilio... Una parola del Santo Padre in Concilio, un'adesione dei Vescovi, farebbe venire una convulsione a tutti i cattolici del mondo, e butterebbero quattrini per l'Africa, e sorgerebbero apostoli per la Nigrizia ». Brief 17 Febr. 1870, AV.

⁽²⁾ Zie het volgende hoofdstuk.

Weldra was Comboni klaar met een « Postulatum » dat, ingeleid door een omzendbrief die zinderde van harts-tocht voor Afrika, aan de leden van het Concilie moest voorgelegd worden. ⁽¹⁾

De omzendbrief in 't latijn opgesteld, was een welsprekend pleidooi gericht tot de Concilie-Vaders. Van overal waren ze toegestroomd gekomen, vanuit de verste hoeken van de wereld, om aldus getuigenis af te leggen van de universele verbreiding van Christus' Rijk en van de wonderbare vruchtbaarheid van zijn Kerk. Eén volk echter was niet vertegenwoordigd, een volk dat nog steeds verstoken bleef van het licht van het Evangelie en onwetend omtrent dit grote goed : het was het negervolk van Midden-Afrika, gedompeld in dwaling en bederf. « Dat het Concilie dan in Godsnaam zijn aandacht wijde aan deze immense gebieden en hun volkrijke stammen ! » Waren ook zij niet het erfdeel van Christus ?

Afrika was nog steeds het land van duisternis en dood. Waarom ? Alleen omwille van de uiterst moeilijke penetratie, het gebrek aan missionarissen en de ontoereikendheid der materiële middelen. Afrika, het meest verlaten deel van de wereld, vroeg om medelijden en hulp, en daarom richtte Comboni zich tot het Concilie. Het ging om de redding van gans binnen-Afrika, « het tiende deel van het hele mensdom » (?). Het Concilie moest de zaak ter sprake brengen en onderzoeken op welke manier en met welke middelen men de nood van de negervolkeren zou tegemoet komen. De bisschoppen moesten enkele van hun jonge priesters afstaan en hun gelovigen aansporen tot steunverlening aan het zo edele werk van de verovering van Afrika voor Christus.

Zie, reeds doorkruisten de vijanden van het geloof en de verspreiders van de dwaalleer deze barbaarse gebie-

⁽¹⁾ MANSI, Concilia, t. 53 Kol. 634 sq. ; AV. Zie CAPOVILLA, A., o. c., pp. 157 sq.

den, zonder vrees voor gevaren, alleen gedreven door menselijke roemzucht en winstbejag. De katholieken moesten derhalve op hun beurt krachtdadig willen en uitvoeren wat dezen konden.

De Nijl gaf de mysteries van zijn bronnen prijs, opdat de volkeren die daar woonden, zich in zijn wateren zouden zuiveren door het heilzaam bad van het doopsel. Alle krachten moesten dus ingespannen worden om Afrika in de Kerk op te nemen. Het ging om de eer en de glorie van Christus, die zijn bloed ook voor Nigritië had vergoten.

Daarom, betrouwend op de grootmoedigheid en de vurige apostelijver van de Concilie-Vaders, smeekte Comboni met aandrang en nederig dat allen het bijgevoegde Postulatum zouden willen onderschrijven.

In dit Postulatum werd door de ondergetekenden aan het Concilie gevraagd de aandacht te wijden aan binnen-Afrika, een gebied dat tweemaal zo groot was als Europa en honderd millioen mensen telde, die nog immer gebukt gingen onder het gewicht van hun rampzalige toestand. De katholieke missionarissen hadden weliswaar reeds heel wat gedaan voor de bekering van Afrika en een groot deel van de kustgebieden was reeds ingenomen door Apostolische Vicariaten en Prefecturen en zelfs bisdommen ; doch het binnenland was nog immer onverkend en alhoewel de Propaganda de laatste tijd op buitengewone wijze haar bekommernis om deze streken had betoond, toch bleven ze verlaten, zonder herder, zonder apostelen, zonder Kerk en zonder geloof.

Daarom smeekten de ondergetekenden dat het Concilie de bisschoppen zou aansporen, opdat ze deze verwaarloosde wijngaard van den Heer van werklieden zouden voorzien, of op gelijk welke wijze zouden helpen verzorgen ; en dat eveneens een plechtige oproep zou gericht

worden tot de hele katholieke wereld om de Afrikaanse onderneming aan alle gelovigen aan te bevelen.

Meer dan 200 bisschoppen traden toe en ondertekenden het Postulatum van Comboni. Het werd gunstig beoordeeld door de Commissie van afgevaardigden, aangeesteld door de Paus om de voorstellen van de Concilie-Vaders in overweging te nemen. Pius IX zelf onderschreef het persoonlijk op de dag van de dogmaverklaring van de onfaalbaarheid, den 18 Juli 1870, en gaf opdracht het bij de te behandelen onderwerpen te voegen. Het zou voorkomen bij de bespreking van de missie-aangelegenheden.

Doch voor de zoveelste maal spatten de schoonste verwachtingen en de meest schitterende vooruitzichten uiteen. De gebeurtenissen beschikten er anders over. Want op 20 September 1870 trokken de troepen van Italië door de bres bij Porta Pia Rome binnen. Het Concilie werd geschorst en het Postulatum van Comboni bleef niets meer dan een geschreven en begraven archief-document.

Na deze grote ontgoocheling begon Comboni een nieuwe kruistocht door Europa. Van Januari tot Augustus 1871 legde hij een buitengewone activiteit aan den dag. Hij pleitte de zaak van Afrika bij koningen en keizers, bij prinses en prelaten, edellieden en priesters, en wie hij persoonlijk niet bezoeken kon, bereikte hij door middel van de meer dan 1300 brieven welke hij gedurende deze rusteloze periode schreef.

In Oostenrijk wist hij het verwaterde Marienverein weer op te wekken en de zoek geraakte geestdrift nieuw leven te geven. Het Ludwig-Missionsverein van München gaf hem milde bijdragen, terwijl het Genootschap van Keulen hem het totaal van de inkomsten beloofde voor den duur van zes jaar.

Van dien tijd af beschouwde Comboni de missie van

Centraal-Afrika als definitief herrezen en de toekomst van zijn werk verzekerd. Alleen nog het probleem van de roepingen kwelde hem. Zijn Seminarie had immers met den dood van Dal Bosco (15 December 1868) praktisch opgehouden te bestaan, en de hoop die hij gesteld had op het Concilie van het Vatikaan was door de ongelukkige omstandigheden verijdeld geworden.

Comboni dacht aan de mogelijke hulp van meerdere missieorden en Congregaties en achtte het geen vermetele wens ooit in de toekomst diverse gebieden van de missie van Nigritië toevertrouwd te zien aan de Camillianen, de Jezuïeten, Dominicanen en Salesianen, het missie-seminarie van Milaan, en andere meer, — zovele afzonderlijke Vicariaten. ⁽¹⁾

Bij zijn terugkeer te Verona riep Comboni zijn Seminarie weer in 't leven en den 8 December 1871 werd het door een decreet van Mgr di Canossa canoniek opgericht onder de titel van « Instituut voor de Missiën van Nigritië ».

Gewapend met dit decreet, met een voorlopige regel voor het seminarie en mete en door Mgr di Canossa opgestelde aanvraag aan de Propaganda om het toekennen van een missie in Centraal-Afrika, kwam hij begin Februari 1872 te Rome. In een minimum van tijd was in de Propaganda de Ponzia voor de heroprichting van de missie klaar. Alles liet een gunstig resultaat voorzien.

Maar intussen had men in Afrika een uitval gewaagd en op het verslag over deze gebeurtenissen en de evangelisatie-mogelijkheden moest nu nog gewacht worden, vooraleer men tot de beslissing zou overgaan.

(1) « A tempo si potrebbe frazionare il vasto campo della Nigrizia, affidandone le varie parti ad Ordini religiosi — Camilliani, Gesuiti, Domenicani, Salesiani, Seminario Milanese delle Missioni — e formando per loro altrettanti Vicariati autonomi ». Brief 21 Mei 1871 aan Mgr di Canossa. GRANCELLO, M., p. 183.

4. Kordofan.

Vroeger had de missie van Centraal-Afrika de richting van de Witte Nijl gekozen en was de penetratie gericht geworden naar het Zuiden, de Nijlbronnen en de evenaar, met de bedoeling weliswaar van uit enkele stevige steunpunten langs de stroom, binnen te dringen in de dieper gelegen gebieden.

Nu echter was Comboni besloten zich eerst te wenden naar het Centraal gedeelte van het Vicariaat, in Westelijke richting, naar Kordofan.

In de loop van de 19^e eeuw was Kordofan door meerdere reizigers bezocht geworden. Reeds in 1824 bereikte Ruppell de hoofdstad El Obeid en verzamelde tal van ethnografische en aardrijkskundige gegevens, waarop hij een kaart van Kordofan en Zuidwaarts-gelegen streken opmaakte. In 1837 werd Kordofan ook door Holroyd en Rüssegger bereisd, in 1838 door Pallme en in 1839 door Kotschy. Later in 1848 trokken eveneens Brehm von Müller en Petherick erheen, en in 1850 Escayrac de Lauture. ⁽¹⁾

Tal van exploratoren en handelsreizigers volgden hun voorbeeld. De meesten van hen namen zich voor te penetreren in het verboden rijk Darfur. Slaagden ze er niet in hun doel te bereiken of, indien dit hun toch gelukte, uit Darfur levend weer te keren, toch hebben ze door hun pogingen, hun mislukkingen en hun ingezamelde informaties de weg helpen banen voor het succesvolle vooruitdringen van de Egyptische legers naar het Westen: Kordofan werd bezet en het zou ook niet lang meer duren eer de zegevierende troepen ook Darfur zouden binnenrukken en onder Egyptisch bewind brengen. ⁽²⁾

Kordofan kende een meer gematigd klimaat dan de

⁽¹⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 87-92.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 95-97.

lage zompige Nijl-oeveren, en vooral in de hoger gelegen streken bleek het tamelijk gezond te zijn. Bovendien was de bevolking er niet zo verdorven als elders, waar de Arabische handelaars hun centra hadden geïnstalleerd.

Deze gunstige omstandigheden zetten Comboni aan de mogelijkheden tot penetratie in deze gebieden te overwegen en de wegen naar het binnenland van Kordofan te bestuderen. Hij was immers van plan een missie te stichten « tussen de Nijl en de Niger ». Er was nog een andere reden die hem dit gebied deed uitkiezen als basis van zijn toekomstige activiteit. In dien tijd immers was het Vicariaat toevertrouwd aan de zorgen van de Franciscanen die nog steeds hun residentie hadden te Kartoem. Van daaruit konden dezen zich gemakkelijk uitbreiden, langs de Blauwe en de Witte Nijl, en aan Comboni de penetratie in het Westelijk gedeelte overlaten. ⁽¹⁾

Tegen het einde van 1871, waren er in de Instituten te Cairo 8 priesters, een student in theologie, 4 lekebroeders, 6 zusters van Marseille, 21 jongelingen, 18 onderwijzeressen en 42 meisjes. ⁽²⁾ De ploeg was groot genoeg om een uitval te wagen in binnen-Afrika, zonder dat het voortbestaan van de fundamentele Instituten gevaar zou lopen.

⁽¹⁾ « Je jugeai qu'il était préférable d'étudier les routes de l'intérieur, c'est-à-dire d'établir une mission entre le fleuve Blanc et le Niger, sur les territoires des royaumes et des tribus, territoires plus salubres, parce qu'ils sont plus élevés que les immenses marais du fleuve Blanc qui s'étendent de Khartoum aux tribus des Bari. Un autre motif me donnait à choisir pour base de notre action apostolique les pays de l'intérieur, à l'ouest du fleuve Blanc, où jamais l'Évangile n'avait encore été prêché. Le vicariat était alors confié aux Franciscains. De Khartoum, qui était leur résidence, ces religieux pouvaient étendre leur action sur le fleuve Blanc et sur le fleuve Bleu, et ils devaient facilement consentir à me laisser occuper à l'intérieur du côté de l'ouest, quelques pays que le missionnaire n'avait jamais visités et où j'établirais les prêtres de l'Institut de Vérone et les Sœurs de Saint-Joseph de l'Apparition. En outre, il me parut que ces régions de l'intérieur étaient plus à l'abri de la corruption qu'apportent avec eux les Giallabas et les soldats musulmans ». APF L (1878) pp. 49-50; MC IX (1877) p. 532.

⁽²⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 396.

P. Carcereri had reeds de toelating gevraagd voor een exploratiereis naar Kordofan en Comboni stemde toe in een brief uit Dresden, den 15 Aug. 1871.

Einde October vertrokken dan vier man uit Cairo : Carcereri, Francischini en twee lekenhulpers. Het ging over Korosko en Kartoem tot Tura el Kadra, waar men de Nijl overstak om de karavaanweg te volgen naar El Obeid, de hoofdstad van Kordofan. Deze werd rond half-Januari 1872 bereikt. ⁽¹⁾

El Obeid, een stad met 100.000 inwoners, drong zich waarlijk op als het centrum voor de evangelisatie van deze binnenlanden waar nog geen enkele missionaris ooit de voet had gezet. Het rapport van P. Carcereri was dan ook uiterst geestdriftig : gezond klimaat, goedkoop leven, een geregeld bestuur en gemakkelijke communicatie met Kartoem, Cairo en Europa. El Obeid was vooral geschikt om te dienen als basis voor de penetratie naar de vele negerstammen, wat tenslotte toch het doel was van de hele missie.

El Obeid was de « porta Nigritiae », gelegen in het midden van een halve cirkel die zich Zuidwaarts uitstreekte tot voorbij de evenaar en onbegrensd in Oostelijke en Westelijke richting. Slechts dertien dagen verwijderd van de Nuba-volkeren en vijftien van de Djange en de Kredji, vanwaar de weg open lag naar de talrijke Dinka-stammen, de Nuer, de Gok, Arol, Niam-Niam en andere meer, tot aan de evenaar. In acht dagen kwam men in Darfur en vandaar kon men immer verder binnendringen in de nog ongekende gebieden. Oostwaarts kon men zich uitbreiden tot Abyssinië en de Galla-volkeren. Kortom, in alle richtingen kon men vanuit El Obeid de penetratie in binnen-Afrika inzetten. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Zie MC IV (1872) pp. 60 en 253. Reisverhaal en rapport van CARCERERI in MC IV (1872) pp. 469-471, 481-483, 494-497 ; en in ABP n. 2 (1872) pp. 16-43.

⁽²⁾ « Nous sommes à treize journées seulement (350 milles) de la grande famille des Nouba, appelée par les indigènes Carco et Fanda... En quinze jours,

Zo droomde P. Carcereri reeds een hele schare missionarissen die zich in alle richtingen ontplooiden, om midden-Afrika voor het Evangelie te winnen. El Obeid zou de centrale basis zijn, van waaruit vier penetratiecentra moesten gevormd worden : het eerste te Famaka, langs de Blauwe Nijl, voor de Dinka, en de stammen van de Witte Nijl; een tweede voor de Shilluk, de Djange en de volkeren ten westen van de Djur; het derde voor de Nuba en de naburige gewesten ten Z. en ten W. met inbegrip van Darfur; en tenslotte een vierde centrum voor de stammen die woonden ten Z. van Darfur en ten W. tot aan de uiterste grens van het Vicariaat. ⁽¹⁾

Het rapport van P. Carcereri en de instemming van Mgr Ciurcia, Apostolisch Vicaris van Egypte, die met de administratie van het Vicariaat van Centraal-Afrika belast was, ruimden te Rome alle twijfels en vraagtekens uit den weg, zodat in de Congregatio Plenaria van 21 Mei 1872 besloten werd Centraal-Afrika te onttrekken aan de zorg van de Apostolische Vicaris van Egypte en het toe te vertrouwen aan het Missie-Instituut van Verona, wat officieel gebeurde door het decreet van 11 Juni. ⁽²⁾ Comboni zelf werd Provicaris benoemd.

Intussen had het vicariaat van 1846 een belangrijke grenswijziging ondergaan : door de oprichting van de Apostolische Prefectuur van de Sahara en Soedan, den 6 Augustus 1868 was het westelijk deel van Soedan ervan

nous pénétrons soit chez les Ghiangè, soit chez les Credgi, tribus encore inexplo-
rées. Une fois là, nous avons devant nous la nombreuse famille des Denka, qui
comprend les Nouer, les Gogh, les Arol, les Niam-Niam, et autres tribus de mou-
dre importance, qui n'ont pas encore entendu parler de Dieu. En huit jours de
marche vers l'ouest, nous arrivons à Darfur, et de là nous ne cessons de nous
avancer parmi les nègres répandus sur tout le territoire que les géographes
appellent régions inconnues. A l'est, nous pouvons nous étendre jusqu'à l'Abys-
sinie et au pays des Gallas; au sud, jusqu'à la partie de la Cafrererie qui tou-
che à l'équateur ». MC Ib. p. 495.

⁽¹⁾ DALLAGIACOMA, F., I Missionari Camilliani con Mgr Comboni nell'Africa
Centrale, 1867-1877, Verona 1924, pp. 48-49 (Brieven van Carceri, 14 Febr.
en 16 Juni 1872).

⁽²⁾ Jus Pont. VI b. p. 151 n. CCCXXXVI.

afgezonderd en onder de jurisdictie geplaatst van Mgr Lavigerie, aartsbisschop van Algiers. ⁽¹⁾

Toch besloeg het Vicariaat van Centraal-Afrika nog een immense oppervlakte en zou de nieuwe Provicaris Comboni voldoende ruimte hebben om zijn activiteit breed te ontplooien : westwaarts tot aan het T Chad-meer en zuidwaarts tot aan de Maanbergen, voorbij de evenaar.

De wens van Comboni was eindelijk nu vervuld : de missie van binnen-Afrika mocht weer opgenomen worden om hoopvol te herrijzen uit de puinen van de vorige penetratie-pogingen. Te Cairo bloeiden de basis-instituten en te Verona telde het Seminarie voor Afrika reeds 10 kandidaten. Uit Wenen, Keulen, Lyon, Parijs en van meerdere zijden kwamen toelagen voor de nieuwe penetratie-onderneming en in September 1872 kon Comboni uit Trieste afvaren met 4 priesters en een talrijke schare helpers. ⁽²⁾

Te Rome, in Juni, had Comboni reeds een program opgemaakt van wat hij voornemens was in Afrika te verrichten. Het behelsde drie punten : de bloei van de drie instituten te Cairo, het herstel van Schellal en Kartoem en later ook van Sint-Kruis en Gondokoro, en tenslotte de stichting van een nieuwe missie te El Obeid. ⁽³⁾

Bij zijn aankomst te Cairo, benoemde hij P. Carcereri tot Vicaris-Generaal, stuurde aanstonds versterking naar El Obeid en nam maatregelen voor de formele overname van Kartoem. Deze overname geschiedde den 27 Januari 1873 door P. Carcereri, daartoe uit El Obeid teruggeroepen. Comboni zelf had zich toen juist uit Cairo op weg begeven naar Kartoem, met een grote groep priesters, broeders, zusters en zwarte onderwijzeressen. ⁽⁴⁾

(1) « Dempta praefectura de Sahara. » Ib.

(2) Zie de lijst ervan in MC IV (1872) p. 633.

(3) Brief van 5 Juni 1872. AV.

(4) Zie MC V (1873) pp. 64, 149, 196, 222, 258, 362-364, en de lijst der vertrekkenden : pp. 98-99.

Kartoem kreeg nieuw leven en een nieuw uitzicht ; het werd weerom het hoofdkwartier van de penetratie in binnen-Afrika. P. Carcereri bleef er, terwijl Comboni in Juni 1873 met enkele helpers ⁽¹⁾ naar El Obeid afreisde.

Daar hadden de Camillianen, Carcereri en Franceschini, beschermd door de gunst van de mudir, reeds de missie ingezet, een bescheiden kapel ingericht en een school. Comboni werd er feestelijk verwelkomd den 19 Juni. ⁽²⁾

Twee basissen moesten gevormd worden : Kartoem en El Obeid. Elk met een eigen operatiegebied, gescheiden door de Nijl.

Kartoem zou dienen voor de penetratie en evangelisatie van het Oostelijk gedeelte van het Vicariaat, nl. het gebied dat zich uitstreekte « vanaf de Kreeftskeerkring, te Schellal, tot aan de 12^e graad Z. B. » ⁽³⁾ en begrensd was « door de Rode Zee, Abyssinië, het vicariaat der Galla en de Prefectuur van Zanzibar. ⁽⁴⁾ »

⁽¹⁾ Waaronder de eerste inlandse priester van Centraal-Afrika Dom Pius Hadrianus, priester gewijd te Subiaco. Zie MC IV (1872) pp. 578, 634, en biografische nota in MC v (1873) p. 550.

⁽²⁾ MC V (1873) pp. 578-579.

⁽³⁾ Reeds plaatst Comboni de zuidergrens van het Vicariaat (volgens de breve van 3 April 1846 : de Maanbergen) bij de 12^e graad Z. B., dus ten Zuiden van het Tanganyka-meer. Er is een evolutie in Comboni's opvatting omtrent de bepaling van deze zuidergrens, naargelang het vorderen van de exploraties, waarbij de Maanbergen niet ontdekt werden.

In zijn « Relazione Storica » van Febr. 1870 (AV) schrijft hij : « Monts de la Lune (dans le cas qu'ils existent réellement) entre le 5e L. S. et l'Équateur, à peu près là où les célèbres voyageurs Speke et Grant ont découvert en 1854 le Nyanza Victoria entre le 3e L. S. et l'Équateur, c.-à-d. le Lac qui forme avec beaucoup de probabilité la première source du Nil, et là où sir S. Baker a constaté en 1864 le grand bassin qui constitue la 2e source du dit fleuve, c.-à-d. le Nyanza Albert, ou Louta N'Zige à l'Équateur ».

In een brief van 29 Juli 1872 en ook in 1873 (24 Sept.) verschuift hij de grens van het vicariaat tot de 12e graad Z. B. (AV en Grancelli, M., *o. c.*, p. 192). In 1877 : « entre les 10e et 12e de lat. australe ». APF L (1878) p. 37.

Dan volgde de oprichting van de Apostolische Delegatie van Equatoriaal Afrika en de machteloze pogingen van Comboni om zijn evenaarsmissie te redden. (Zie Deel II.)

⁽⁴⁾ « A présent tous mes efforts sont consacrés à bien établir et à consolider les deux missions principales du vicariat ; 1° la mission de Khartoum, base d'o-

El Obeid moest worden «het centrum, steun en uitgangspunt van de penetratie naar de middegebieden van het Vicariaat.» ⁽¹⁾ De hoofdstad van Kordofan was dus «de ware ingangspoort van binnen-Nigritië», «slechts vier dagreizen van Darfur, drie van Nuba, dertig van Bornu, enz.» ⁽²⁾ En doorheen de Nuba-stammen liep de weg naar de evenaar. ⁽³⁾

De laatste poort ging weldra open in de richting van Nuba. Want kort na zijn aankomst te El Obeid, kwam Comboni in betrekking met Said Aga, een Nuba-hoofdman van Delen, ten Zuiden van El Obeid. De inlichtingen die deze chef hem verschaftte over zijn volk en streek waren uiterst gunstig, en ook Said Aga die zelf ten zeerste opgetogen was over zijn bezoek aan de missie liet bij de Provicaris een zeer goede indruk achter. Zodat Comboni

pérations pour porter l'étendard de la croix sur la partie orientale du vicariat qui s'étend depuis le tropique du Cancer, à Schellal, jusqu'au 12° lat. Sud, et confine avec la mer Rouge, l'Abyssinie, le vicariat des Gallas et la préfecture de Zanguebar. 2° El Obeid... » Brief van 24 Sept. 1873, in MC V (1873) p. 606.

«Kartoum est vraiment le centre et le point de départ pour répandre la foi dans les immenses pays et parmi les tribus qui constituent la partie orientale et méridionale du vic.» in COMBONI, D., Vicariat apostolique de l'Afrique Centrale : Aperçu historique et état actuel. APF L (1878)p. 50 ; MC IX (1877) p. 522.

⁽¹⁾ «Je me décidai donc à fonder, dans la capitale du Kordofan, une mission, qui devait être le centre, le point d'appui et le point de départ pour étendre graduellement notre action sur les pays et les tribus de la partie centrale du vicariat.» APF Ib., MC Ib.

⁽²⁾ «La mission d'El-Obeid, base d'opérations pour étendre la foi catholique dans la partie centrale du vicariat. En effet, la capitale de Cordofan se trouve à quatre journées de marche du royaume de Darfour, à trois des tribus Noubas, encore païennes, à trente de l'empire de Bournou, etc.» Brief van 24 Sept. 1873, MC V, (1873) p. 606.

⁽³⁾ In een brief van 1 Februari 1872 spreekt Comboni reeds van Kordofan als een «centre d'action apostolique pour répandre la prédication de l'Évangile dans une immense quantité de peuples noirs de l'Afrique Équatoriale». (AV) Het gaat hier ongetwijfeld om de nog onverkende gebieden, waar later de Kongostroom ontdekt zou worden. Vermits Comboni toen reeds de zuidergrens van zijn Vicariaat bepaalde tussen de 5° en 12° Z. B. graad (zie hierboven), behoorde volgens deze interpretatie, bijna gans het huidige Belgisch-Congo tot het Vicariaat van Centraal-Afrika.

Kartoem zou dus de basis worden voor de penetratie naar de grote meren, El Obeid voor de penetratie naar Congo.

het plan opvatte verkenneren uit te sturen naar Nuba om er de stichting van een missiepost voor te bereiden.

Wanneer dan, den 24 September, de opperhoofdman der Nuba, Kodjur Kakum, in hoogsteigen persoon met zijn gevolg de missie van El Obeid kwam bezichtigen en zodanig in vervoering geraakte dat hij Comboni uitnodigde ook in zijn gebied een missie te gaan oprichten, zette de Provicaris alle aarzeling opzij. In October stuurde hij de PP. Carcereri en Franceschini met een lekenhelfer Wisnewsky op verkenning uit. Nauwelijks twee weken later waren de verkenneren te El Obeid terug, maar het resultaat was zeer bevredigend : alles wat Said Aga en Kodjur over hun streek en volk hadden medegedeeld bleek juist en waar. ⁽¹⁾

Toch zag Comboni zich genoodzaakt de stichting van een missie, waartoe de plaats Delen was uitgekozen, te verdagen, wegens gebrek aan middelen en vooral aan personeel. ⁽²⁾

Ook andere aangelegenheden wachtten op een dringende oplossing. Het quinquennium van de Camillianen was voorbij en er moest een beslissing komen : vernieuwen van het contract of zich terugtrekken. Verder moest een akkoord bereikt worden met de Zusters van Marseille. Bij de Propaganda moest de benoeming van Comboni tot Apostolisch Vicaris van Afrika aangedrongen en ten slotte moest ook voor geldmiddelen gezorgd worden. Om deze kwesties in het klare te trekken, reisde P. Carcereri op het einde van 1873 naar Europa. ⁽³⁾

Sinds lang was er spraak geweest van een eigen post en een eigen missiegebied voor de Camillianen. Nu werd er een akkoord bereikt met de Orde : Berber zou haar

⁽¹⁾ Zie het relaas van P. Carcereri : *Le Pays des Noubas*, in *Mc VI* (1874) pp. 488-490, 499-501, 514-515, met buiten tekst kaart. Ook in *ABP n. 8* (1873) pp. 1-30.

⁽²⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 211.

⁽³⁾ *Ib.* pp. 212-213.

basis worden voor het door haar te bestrijken gebied van Dongola, Taka en Suakim. ⁽¹⁾ En in het begin van 1875 was P. Carcereri daar terug met een groepje Confraters voor Berber alsmede 7 missionarissen van het Seminarie van Verona en een paar lekenhulpers als versterking voor Comboni. ⁽²⁾

Den 29 Aug. 1874 had de Propaganda aan de Provicaris geschreven dat men te Rome wachtte op het rapport over de stichting te Delen, alvorens een beslissing te nemen omtrent het Apostolisch Vicariaat. Aanstonds, in November, had Comboni twee priesters, Bonomi en Martini, met twee lekenhulpers en een zwarte catechist, erheen gestuurd om de missie te beginnen. Versterking volgde en hij zelf deed er plechtig zijn intrede den 22 September 1875.

Alles liet een mooie toekomst voorzien. De Nuba waren prachtkerels en hadden naast hun vele gebreken, die de meeste zwarten eigen waren, polygamie, magie, superstitie, enz., toch ook beste kwaliteiten. Ze waren gezond, intelligent, werkzaam en vol goede wil. Er was eenheid en liefde onder hen en ze waren onderdanig aan hun chefs. Hun verwoede haat tegen de Islam zou bovendien met vrucht kunnen gebruikt worden om ze, ondanks hun superstities en hun bijgelovige ceremonieën, voor het kristendom te winnen. En waarlijk, te Delen had men met ongeduld op de missionarissen gewacht en de bewoners gingen reeds groot op de naam van Kristen. ⁽³⁾ In de plannen van Comboni vormde Delen het begin van de evangelisatie van de grote familie der Nuba-volkeren, die zich verspreidden tot voorbij de Zuid-Westelijke

⁽¹⁾ Ib., p. 216 ; DICHTL, J., *o. c.*, p. 401 ; MC VI (1874) p. 397, VII (1875) p. 251 ; CARCERERI, St., *La Station de Berber*, in MC VIII (1876) pp. 68-71.

⁽²⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 222.

⁽³⁾ MC VI (1874) p. 514 ; APF L (1878) pp. 215-216.

bergen. Delen was een steunpunt en een eerste etappe. ⁽¹⁾

Meer nog : Comboni wilde vanuit Delen niet alleen naar de Nuba-stammen, maar ook naar de verderwonende volkeren in de nog onverkende gebieden van Equatoriaal-Afrika, voorbij de evenaar, tot aan de verste grenzen van het Vicariaat, de 12^e graad Z. B. ⁽²⁾

Meteen beraamde hij meer concrete plannen voor een penetratie uit El Obeid naar het Westen, naar Darfur.

Tot dan toe was dit onmetelijk rijk gesloten gebleven voor Europeanen. Alleen Brown was er in 1793 in geslaagd de hoofdstad Tendelti of El Fascher te bereiken en levend uit Darfur weer te keren, echter na 3 jaren gevangenis. ⁽³⁾ Na hem hadden verscheidene andere reizigers een poging gewaagd doch zonder succes, want zij die er in gelukten over de grenzen van Darfur te komen, kwamen niet meer terug. ⁽⁴⁾

Onlangs waren de legers van Ismaël Ayub Pacha, in hun zegevierende opmarsch naar het Westen, dit ontoegankelijk rijk binnengedrongen en hadden in 1874 de hoofdstad veroverd. ⁽⁵⁾ Comboni verheugde zich ten zeerste om deze successen van de Egyptische troepen,

⁽¹⁾ « J'espère donc que nous pourrons y former une chrétienté qui nous rendra possible l'apostolat dans d'autres tribus. » Brief van 6 Jan. 1874. MC VI (1874) p. 129.

« Gebel Nouba... afin de se ménager un point d'appui et des moyens de communication pour faire pénétrer la foi parmi les idolâtres du centre du Vicariat ». MC VII (1875) p. 40. « Le pays de Delen... point d'appui, lieu de communication et comme la 1e étape de notre excursion apostolique parmi les peuples de la grande famille des Noubas, qui s'étend par-delà les montagnes au sud-ouest. » APF L (1878) p. 215.

« Delen : c'est la 1re étape de la mission. Pour fixer définitivement la station centrale, il nous faut pénétrer plus avant dans l'intérieur ». Brief 26 Juli 1875, MC VII (1875) p. 466.

⁽²⁾ Zie hierboven : El Obeid.

⁽³⁾ PAULISCHKE, P., *o. c.*, p. 83.

⁽⁴⁾ Bv. Dr. Cuny (1857-1858). *Ib.* p. 91.

⁽⁵⁾ « La conquête de Darfur est un fait accompli. S. Exc. Ismaïl Ayoub Pacha, gouverneur général, qui a fait cette importante conquête, vient de m'écrire qu'il reviendra à Khartoum... » Brief van Comboni 23 Mei 1875. MC VII (1875) p. 344.

omdat hij er een schikking van de Voorzienigheid in zag waardoor de communicaties in het uitgestrekt Vicariaat van Centraal-Afrika en de penetratie van het Evangelie vergemakkelijkt werden ⁽¹⁾. Ook gaf hij zijn verlangen te kennen om binnenkort een missie te stichten te El-Fascher of Tendelti, in de hoofdstad van Darfur. ⁽²⁾ Het zou een vooruitgeschoven basis zijn voor de penetratie in de richting van de Niger. ⁽³⁾

In Kordofan was de vijand van de missie niet zozeer meer het klimaat, maar wel de slavenhandel. Sedert de expeditie van Samuel Baker, die opereerde rond Gondokoro waar hij het fort Ismaelia had opgericht, was het voor de Nijlhandelaars een hopeloze zaak geworden. Niet alleen de slavenhandel werd bestreden, maar de hele Nijlhandel werd door Egypte gemonopoliseerd. De handelaars van Kartoem richtten derhalve hun aandacht af van de Nijl en meenden in de Westelijke binnenlanden, en meer bepaald in Kordofan, meer vrijheid en geluk te zullen kennen. El Obeid werd nu het grote centrum van de slavenhandel en Kordofan met zijn vele negerstammen het jachtgebied. ⁽⁴⁾

Intussen werd aan Europa met mooie woorden wijs-gemaakt dat deze gruwel niet meer bestond en dat de wegen van Gondokoro naar den evenaar en van den evenaar naar Zanzibar volstrekt veilig waren voor iedereen en dat per slot van rekening in alle gebieden die aan Egypte onderworpen waren, de slavenhandel verboden en verdwenen was. « Het is allemaal vals, schreef Comboni en de missie van Midden-Afrika is nog steeds getuige van deze onmenselijke handel welke een vreselijke

(1) « Toutes ces entreprises humaines sont, à mon avis, des moyens dont la Providence se servira pour faciliter les communications de mon immense Vicariat et pour y faire pénétrer la foi ». Brief 10 Maart 1875, MC Ib. p. 24.

(2) « J'espère pouvoir prochainement fonder une mission dans la capitale, El-Fascher, ou Tendelti ». Brief 23 Mei 1875. MC Ib. p. 344.

(3) Brieven aan de Prop. 22 Febr. en 14 Oct. 1874. AV.

(4) Rapport Carcereri, MC IV (1872) p. 483.

ramp betekent voor de ongelukkige negerstammen in de nabijheid van El Obeid en Delen ». (1)

Inderdaad Egypte speelde dubbel spel. Enerzijds werd uit vrees voor de macht en de invloed van de handelaars in het binnenland, uit vrees ook voor de bekendmaking van eigen gruwelpraktijken, plechtig aangekondigd dat de slavenhandel in de Egyptische gebieden had opgehouden te bestaan; en er werden ook maatregelen getroffen tegen de slavenhandelaars. Doch anderzijds waren het gouvernement en de ambtenaren er geenszins voor te vinden het winstgevend zaakje op te geven. De mooie ijver die men aan de dag legde was tenslotte enkel een actie ter bescherming van een monsterachtig staatsmonopolie. Er bestond immers in Egypte een stelsel dat een vicieuse cirkel was van snoodheid en immoralisme: slaven vormden het leger, dat meer uitgaven veroorzaakte dan het land dragen kon; om echter een deficit in de kas te voorkomen, betaalde de regering haar ambtenaren in natura, in slaven-mannen, vrouwen en kinderen, die ze in Soedan maar voor het grijpen had. (2)

Nu bestreed Comboni de plaag uit alle macht en de missie was een gevreesde vijand voor de openlijke en gecamoufleerde slavenhandelaars. De werking van de Provicaris en van de Missionarissen werd krachtig gesteund door de Europese consulaten te Kartoem. En met succes. Zo kwam het dat, weinige dagen vóór de aankomst van Comboni te El Obeid, de gouverneur de publieke slavenmarkt in de stad ophief en de menshandel verbood. (3)

De missie werd derhalve een zegen voor vele ongelukkige slaven: ze zochten er een onderkomen en bescherming. Comboni bleef onverbiddelijk in zijn actie, bij zover dat de Propaganda het nodig oordeelde hem aan te

(1) CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 221.

(2) DE PETIT, J., *o. c.*, pp. 64-65; DICHTL, J., *o. c.*, pp. 183 sq.

(3) RADICE, C., *o. c.*, *Le Missioni Cattoliche LXXII* (1943) pp. 3, 4, 4.

manen tot voorzichtigheid en diplomatie en niets te ondernemen zonder Rome te hebben geraadpleegd. ⁽¹⁾

Het grootste euvel was dat het bestuur van de Soedan-Provincies in onbetrouwbare handen berustte. De Gouverneurs en hun hogere en lagere ambtenaren vormden een nest van bedrog en omkoperij. Zij zelf hadden er de moed niet toe het winstgevend zaakje van volksuitbuiting en slavenhandel op te zeggen. Was het hun niet toegelaten of althans niet aangeraden openlijke slavenrazzia's te organiseren, zoals vroeger, dan deden ze zulks bedekt, onder een of ander voorwendsel en met een nieuwe naam: strafexpeditie of recruterij van soldaten.

Daar zou de missie van Delen aan ten onder gaan. Ze lag immers in het gebied van de Nuba, de meest gezochte slaven. ⁽²⁾ De missionarissen hadden er reeds een kapel en woning met omheining gebouwd en waren reeds aan de studie van de taal begonnen, toen Comboni er aankwam. Doch na korten tijd werden 13 van de 14 leden der missie ziek. En in deze benarde periode kwam plots een bericht van de Gouverneur van El Obeid, waarbij deze de priesters verzocht de plaats te verlaten. Op last van de Regering en onder voorwendsel de Nuba te bestraffen omdat ze zagezegd weigerden belasting te betalen, — in feite was het de organisatie van een mensenjacht in 't groot — moest hij een inval komen doen en verklaarde hij niet te kunnen instaan voor het leven van de zendelingen. Meer dan duizend soldaten met vier kanonnen waren reeds op drie dagreizen van Delen. Comboni trachtte nog te bemiddelen maar alles was vergeefs, zodat hij na zijn missionarissen geraadpleegd te hebben, tot de terugtocht besloot en den 30 October 1875 met het personeel van de missie afreisde in de richting van El Obeid. ⁽³⁾

De Provicaris was weliswaar van plan zodra mogelijk

⁽¹⁾ Prop. aan Comboni, 31 Aug. 1874. GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 218.

⁽²⁾ DICHTL, J., *o. c.*, p. 172; MC IX (1877) p. 544; X (1878) p. 57.

⁽³⁾ APF L (1878) pp. 219 sq. (Rapport van Comboni).

terug te keren, maar het was pas in 1877 dat de missie van Delen weer kon hervat worden. ⁽¹⁾

Nog vóór de stichting van Delen dacht Comboni reeds aan een nakende doorbraak naar de evenaar en de bronnen van de Nijl. Trouwens, zowel Kartoem als El Obeid en Delen beschouwde hij als uitgangspunten van een verre penetratie naar Equatoriaal Afrika ⁽²⁾, respectievelijk naar het Oostelijk gedeelte nl. de Grote Meren en de Nijlbronnen, en naar het Westelijk gedeelte nl. de onverkende gebieden van Equatoriaal Afrika, waar Stanley straks de Kongostroom zou volgen.

Don Squaranti, de Rector van het Seminarie te Verona, had het hem bij de stichting van Delen geschreven, dat hij zich verheugde om de nieuwe stap voorwaarts en de nog verder-reikende inzichten van de Provicaris ; « maar om Godswil, schreef hij, ga niet naar den evenaar, niet naar de Nyanza-meren, want de evenaar is voor mij ! » ⁽³⁾

Van dan af begon Comboni er ernstig aan te denken. Hij nam inlichtingen allerhande, volgde de verrichtingen van de exploratoren en reizigers, de actie van Egypte, en besloot na de stevige inrichting van Djebel Nuba, vóór alles een nieuwe missie te stichten « in de equatoriale gebieden bij de bronnen van de Nijl ». ⁽⁴⁾

Daar lag wellicht het meest vruchtbare gebied van het hele Vicariaat van Centraal-Afrika, meende hij. Ver-

⁽¹⁾ GRANCELLI, M., *o. c.*, p.290 ; DICHTL, J., *o. c.*, p. 255.

⁽²⁾ Zie hierboven.

⁽³⁾ « Sono lieto che andate innanzi a Gebel Nuba, e ancor più addentro anche per tutta l'Africa Centrale, ma per carità, non andate all'Equatore, ai Nyanzi, perchè l'Equatore è per me ». Uit een brief van Comboni 30 September 1878. AV.

⁽⁴⁾ « Sin d'allora ho pensato e preparato studi, e seguito tuute le fasi dei diversi viaggiatori che camminarono sulle tracce di Speke, Grant, Baker ed anche sulle diverse lingue e popoli diversi sparsi sull'Equatore ». Ib.

« Dopo aver bene stabilita ed avviata la missione di Gebel Nuba, riusciremo a stabilirne un'altra nelle regioni equatoriali presse le sorgenti del Nilo ». Brief 19 December 1874. AV.

borgen streken werden er blootgelegd en ongekende volksstammen ontdekt. Misschien was daar meer kans voor de geloofsverspreiding en de beschaving. De Egyptische veroveraars rukten op naar den evenaar, naar de grote meren, die door Baker, Speke en Grant waren ontdekt. De slav nhandel kreeg er een gevoelige deuk en scheen totaas te zullen verdwijnen, daar waar de kordate leden van de regeringsexpeditie hun macht en gezag vestigden. Want Baker had zijn opdracht ernstig opgenomen : met krachtdadigheid bestreed hij de slavenhandelaars, zuiverde de streek en oefende een scherpe controle uit langs de Witte Nijl.

Op het einde van 1873 was hij opgevolgd geworden door Gordon Pacha. Deze ontketende een ware Blitzkrieg tegen de mensenjagers, bouwde nieuwe versterkingen langs de Nijl en organiseerde de Egyptische Evenaarsprovincie. Comboni had de nieuwe Goeverneur leren kennen en wist dat deze vrome Protestant de katholieke missie zeer genegen was. ⁽¹⁾

Hij wilde derhalve naar de Evenaarsprovincie. De gedachte aan de Nyanza-meren en Equatoriaal Afrika obsedeerde hem. Waren de omstandigheden en de kans niet enig ? En welke mogelijkheden zouden er door een stichting bij de evenaar niet geboden worden voor de verdere penetratie in de diepste binnenlanden van het Vicariaat ?

Reeds staan we te midden van een nieuwe phase in de geschiedenis van de penetratie in Afrika's binnenlanden. Naar aanleiding van de succesrijke en sensatievolle tochten van Livingstone en Stanley, was Equatoriaal Afrika met zijn grote Meren en zijn nog te ontsluiereu geheimeu, in het brandpunt van de algemene belangstelling komen te staan. Ook de missionarissen vestigden hun aandacht op deze gebieden die echter het voorwerp uitmaken van het tweede deel dezer studie.

⁽¹⁾ Zie later.

HOOFDSTUK II

De Apostolische Prefectuur van de Sahara en Soedan.

Nu rest ons nog, in het bestek van dit Eerste Deel, dat handelt over Centraal-Afrika, de geschiedenis te beschrijven van de penetratie-plannen en pogingen van Mgr Lavigerie en zijn missionarissen, die doorheen de Sahara-woestijn wilden binnendringen in Westelijk Soedan.

In 1868 werd dit gebied als afzonderlijke Prefectuur van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika afgescheiden en toevertrouwd aan Mgr Lavigerie, aartsbischop van Algiers.

§ 1. MGR LAVIGERIE. (1)

Wanneer Mgr Charles Lavigerie, bisschop van Nancy, in 1867 de aartsbisschopszetel van Algiers aanvaardde, behelsde dit voor hem een dubbele opdracht. De eerste bepaalde zich tot het aartsbisdom zelf, terwijl de tweede niets minder omvatte dan de penetratie in Centraal-Afrika. Hij beschouwde immers Algiers als de ngangspoort naar het hart van het donkere werelddeel en van daaruit moest het Evangelie en de beschaving binnendringen in « het barbaars continent met zijn 200 miljoen zielen ». Het was voor hem geen bijkomstigheid, geen tweede rangzaak, maar een eis, een plicht, verbon-

(1) Bibliografie van en over Lavigerie: DINDINGER, J., *Missionsschrifttum von und über Kardinal Lavigerie*, in *Miscellanea Fumasoni-Biondi I* (Roma, 1947) pp. 105-191. Klassieke biografie: BAUNARD, Mgr, *Le Cardinal Lavigerie*, 2 t., Parijs 1896.

den aan het diocees en dringender wellicht dan het apostolaatswerk in het eigenlijk bisdom. Tot deze taak meende hij de clerus van Algiers geroepen en voorbestemd, en indien zijn priesters het wensten zouden ze aanstonds de kans mogen wagen. ⁽¹⁾

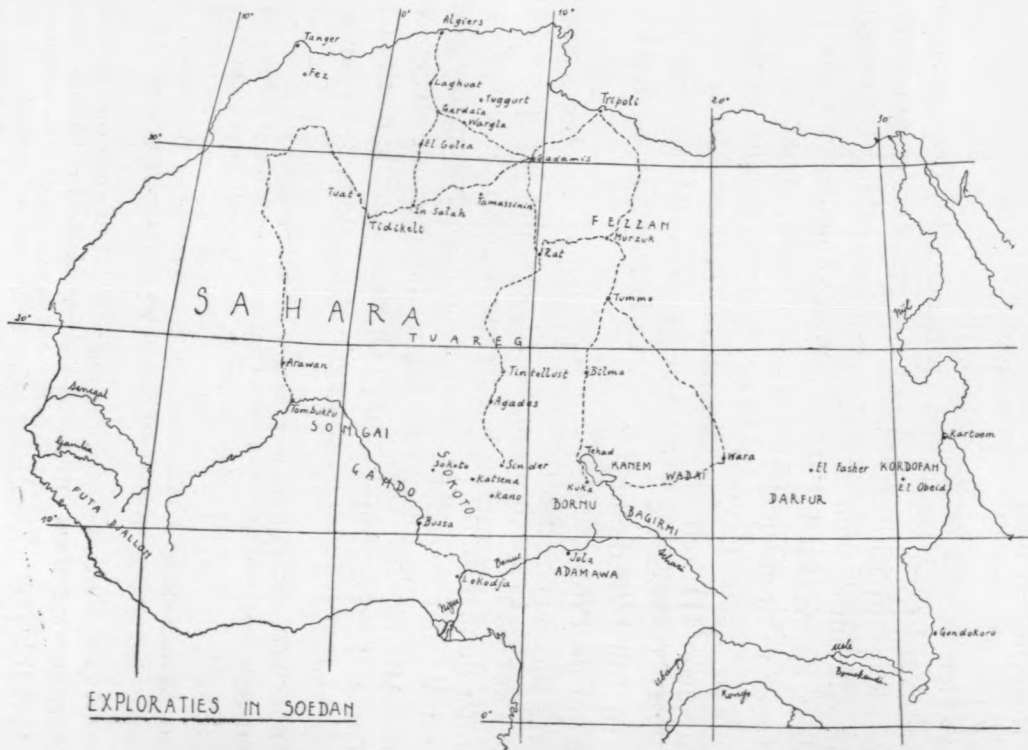
Met deze inzichten beziel, nam hij in Mei officieel bezit van zijn aartsbisdom en maakte bij deze gelegenheid zijn program bekend aan zijn priesters en gelovigen. Het was tevens een oproep en een aansporing tot eensgezinde medewerking, teneinde het Evangelie, bron en wet van alle beschaving, vooruit te dragen « naar de overzijde van de woestijn, tot in het centrum van het immense werelddeel, en aldus Noord- en Midden-Afrika in te schakelen in het leven van de kristenvolkeren ». Zo was de beschikking van God, het verlangen van de Kerk en van het Franse vaderland. ⁽²⁾

De onverbloemde ijver van de nieuwe bisschop verontrustte het Frans bestuur te Algiers, dat immers angstvallig wilde vermijden het fanatisme van de Muzelmanen op te wekken of te kwetsen en derhalve inzake godsdienst en apostolaat de Islam beschermde tegen elk proselytisme van anderen. ⁽³⁾ Op deze voor de Kerk noodlottige politiek van « l'Évangile aux Colons, le Coran aux

⁽¹⁾ « L'Algérie n'est qu'une porte ouverte par la Providence sur un continent barbare de deux cents millions d'âmes. C'est là surtout qu'il faut porter l'œuvre de l'apostolat catholique... C'est ce que je crois le clergé de l'Algérie appelé à tenter, un jour, et ce qu'il peut tenter dès demain, s'il le veut, au péril de sa vie ». GRUSSENMEYER, A., *Vingt-cinq années d'Épiscopat en France et en Afrique*. Documents biographiques sur S. Ém. le Card. Lavigerie, Alger, 1888, t. I pp. 107-108.

⁽²⁾ « Au delà du désert, jusqu'au centre de cet immense continent encore plongé dans la barbarie : relier ainsi l'Afrique du Nord et l'Afrique Centrale à la vie des peuples chrétiens. Telle est dans les desseins de Dieu, dans les espérances de la patrie, dans celle de l'Église, notre destinée providentielle... GRUSSENMEYER, A., *o. c.*, p. 116. Ook : Lavigerie, Mgr, *Recueil de Lettres publiées par Mgr l'Archevêque d'Alger, délégué Apostolique du Sahara et du Soudan, sur les œuvres et Missions africaines*. Paris 1869, p. 14 ; Id. *Œuvres choisies de son Éminence le Cardinal Lavigerie, archevêque d'Alger*, 2 t. Paris 1884, t. I. *Œuvres concernant les missions*, pp. 1-10 (Rede van 5 Mei 1867).

⁽³⁾ Zie PIOLET, J.-B., *o. c.*, pp. 58-62. Zie hierboven : Mgr Kobès.

indigènes » hadden ook de voorgangers van Mgr Lavigerie onvermijdelijk gebotst (Mgr Dupuch en Pavy) en hun apostolaatspogingen zien doodlopen op de onwil van de Regering en haar obsessie omtrent allerlei ingebeelde gevaren. ⁽¹⁾

Lavigerie was echter niet van zin toe te geven aan deze overdreven vrees en omzichtigheid en van meet af aan kwam hij kordaat uit voor de rechten en de plichten van zijn ambt, voor de vrijheid van godsdienst en apostolaat, en maakte hij ook aanstalten om zijn plannen ten uitvoer te brengen. Het kwam tot een conflict met MacMahon, maar Lavigerie ging zijn zaak bepleiten bij Napoleon III zelf en bewam tenslotte wat hij wenste. ⁽²⁾ De toegang tot Centraal-Afrika kwam vrij.

In Juli 1868 diende Mgr Lavigerie te Rome bij de Paus en bij de Propaganda een voorstel in tot oprichting van twee missiegebieden in de Sahara en Soedan : het eerste, de Oost-Sahara, van Zuid-Tripolitanie tot aan Egypte, onder de jurisdictie van de Apostolische Vicaris van Alexandrië ; het tweede, de West-Sahara of Soedan, tussen de Altantische Oceaan, Senegal, Marokko, Algerië, Tunis, Tripoli, Fezzan en Guinea, hetwelk hij voor zichzelf vroeg. Hij vond gehoor en bij decreet van 6 Augustus 1868 werd de Apostolische Prefectuur van de Sahara en Soedan opgericht en toevertrouwd aan Mgr Lavigerie, die meteen den titel ontving van Apostolisch Delefaat van de Sahara en Soedan. ⁽³⁾

In feite was de oprichting van deze Prefectuur een splitsing van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, dat toen onder de administratie stond van de Apostolische Vicaris van Egypte, en dat sinds de

⁽¹⁾ OTTO, J., *o. c.*, pp. 195 sq.

⁽²⁾ Zie BAUNARD, Mgr, *Le Cardinal Lavigerie*, Paris 1896, t. I, Chap. VIII, *La Liberté de l'Apostolat*, pp. 228-264.

⁽³⁾ Daarom wordt deze missie gewoonlijk genoemd : Delegatie van de Sahara en Soedan. Zie NOS MISSIONS. ATLAS historique (notes géographiques extraites des Documents du Saint-Siège relatifs à nos missions), Maison-Carrée 1931, pl. 1.

stichting nog geen enkele grenswijziging had ondergaan. Nu werd dus het Westelijk gedeelte er van afgescheiden. ⁽¹⁾

Nu de Franse Regering, onder de druk van Lavigerie's actie en vooral naar aanleiding van diens grote successen bij de liefdewerken tijdens de cholera- en hongersnoodperiode in Algerië, haar zienswijze had gewijzigd en de gedachten van den Aartsbisschop omtrent de assimilatie der inboorlingen enigszins was bijgetreden, maande ze hem toch aan tot voorzichtigheid. Lavigerie was trouwens ook niet van zin deze schitterende gelegenheid door een rechtstreeks proselytisme bij de Mohammedanen en de opwekking van hun fanatisme zo maar te verkwisten. Hij zou de gepaste methode aanwenden.

Deze lag ook niet ver te zoeken. Lavigerie wist ruimschoots gebruik te maken van de experientie van zijn voorgangers, Mgr Dupuch en Mgr Pavy. Beiden hadden er zich immers kunnen van overtuigen dat in deze streek slechts twee apostolaatsmethoden leefbaar waren. Rechtstreeks proselytisme was volledig uitgesloten; het zou onvermijdelijk botsen tegen de muur van het Mohammedaans fanatiek geloof en apriorisme en alleen een verkeerde reactie als gevolg hebben. Maar daar was als eerste mogelijkheid: te leven als kristelijk marabout te midden van de Arabieren, hun zeden en gewoonten overnemen, hun taal, hun kledij, enz. om aldus eerbied af te dwingen, door caritatief werk en zelfopoffering de harten en de sympathie te veroveren, en door een verheven en voorbeeldige levenswijze de superioriteit van de katholieke godsdienst te bewijzen. Het tweede middel bestond erin kinderen kristelijk op te voeden, ze uit de Mohammedaanse gemeenschap weghouden, waar ze noodzakelijkerwijze tot afvalligheid of tot volslagen isolatie zouden gedwongen worden, en met hen kris-

⁽¹⁾ Zie hierboven.

ten families en afzonderlijke dorpen te stichten met eigen bestaansmogelijkheid en met een spontane uitstralings-en aantrekkingskracht op de omgeving.

Mgr Dupuch en Mgr Pavy hadden met de hulp van enkele Jezuiëten de stichting van degelijke reducties beproefd, maar de tijden waren toen nog niet rijp gebleken en het experiment was mislukt. ⁽¹⁾

Nu was Mgr Lavigerie erin geslaagd de toegang tot de binnenlanden van Algerië open te maken. Hij zou er heen trekken, niet alleen omwille van de bekering van de inlandse stammen van het gebied dat Frankrijk aan zich had onderworpen, maar ook en vooral omdat het de *conditio sine qua non* was voor de penetratie naar Centraal-Afrika. Het ging immers om een doorgang en om vooruitgeschoven posten voor de verdere doorbraak naar Soedan, « het hart van Afrika ». ⁽²⁾

Met « het hart van Afrika », « het centrum van het continent » en andere gelijkaardige uitdrukkingen ⁽³⁾ schijnt Mgr Lavigerie niets meer bedoeld te hebben dan wat de toenmalige opinie eronder verstond : het gebied gelegen tussen de Sahara en de onverkende streken bij den evenaar, met als middelpunt het T Chadmeer.

Reeds had de aartsbisschop een vage blik gewaagd op het hele continent « met zijn 200 miljoen zielen », doch voorlopig ging zijn onmiddellijke aandacht enkel naar West-Soedan, naar de Prefectuur waarvan hijzelf de grenzen had aangeduid. Daar lag zijn « Centraal-Afrika », zijn « centrum van Afrika », waarvan hij de bevolking schatte op « ongeveer 30 miljoen Muzelmannen ». ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ OTTO, J., *o. c.*, pp. 195 sq.; zie ook MAZE, V., *Les idées principales du Card. Lavigerie sur l'évangélisation de l'Afrique. Grands Lacs VL* (1938) pp. 406-437; RHM II (1925) pp. 351-396.

⁽²⁾ Brief van Lavigerie in MC I (1869) pp. 122-124, 130-133.

⁽³⁾ « Cœur de l'Afrique », « Centre de l'Afrique », « Centre africain » e. a.

⁽⁴⁾ Lavigerie Mgr, *Recueil de Lettres...*, p. 69 (brief van 10 Mei 1869).

Als Zuidergrens gaf hij aan : Senegal en Guinea ⁽¹⁾ of de « hoogvlakten van Centraal-Afrika » ⁽²⁾, en voor het stichten van missieposten vormden de grote handelssteden in het centrum van Afrika zijn voornaamste mikpunt. Deze lagen immers aan de terminus van de grote handelskaravanen en waren derhalve voorbestemd om uit te groeien tot belangrijke evangelisatiecentra. ⁽³⁾

Zo is het te begrijpen dat Lavigerie, vermits hij toen nog niet Equatoriaal Afrika op het oog had, alleen Algerië en Senegal aanduidde als uitgangspunten van zijn penetratie-plannen in Centraal-Afrika. ⁽⁴⁾ Zo ook zou de activiteit van zijn missionarissen niet alleen de evangelisatie en de christianisatie van de bewerkte gebieden tot gevolg hebben, waar ook de verdere uitbreiding in het binnenland van de Franse invloed en macht. ⁽⁵⁾ In dien zin valt tevens te verklaren waarom Lavigerie, bij het stichten van zijn Societeit der missionarissen van Algiers, voornamelijk dacht aan de bekering van de Mohammedanen, aan « de missies bij de Arabische Muzelmannen buiten de Franse bezittingen in Afrika ». ⁽⁶⁾

⁽¹⁾ Ib., p. 73.

⁽²⁾ Ib., p. 90.

⁽³⁾ Ib., p. 93 : « Les grands marchés du centre de l'Afrique ».

⁽⁴⁾ Ib., pp. 73-74.

⁽⁵⁾ Ib., p. 93. En wederzijds was de evangelisatie « la consécration, la conséquence logique et providentielle de notre conquête algérienne ».

⁽⁶⁾ Ib., p. 90. En zelfs : « la conversion des *peuples musulmans* dans ma délégation apostolique et dans l'*Afrique entière*. » Ib. p. 93.

Ten onrechte beweert P. Charles (Les dossiers de l'Action Missionnaire, Manuel de Missiologie, Louvain-Bruxelles, 1939, 2e éd., vol. I, fasc. 5, p. 389) dat Lavigerie toen reeds (nl. « dix ans avant que Stanley n'eût ému le monde missionnaire (protestant et catholique) par ses lettres de l'Ouganda ») expliciet Equatoriaal-Afrika op het oog had, nl. « l'immense région... qui s'étendait du Bahrel-Gazal jusqu'au Zambèse, laissant à l'est et à l'ouest une bande de 400 kilomètres le long des côtes. » Dit plan was toen bij Mgr Lavigerie nog niet opgekomen ; het dateert slechts van 1877. (Zie Deel II). Vermoedelijk riskeert P. Charles deze geschiedkundige anticipatie (hij houdt immers geen rekening met de vooruitgang van de aardrijkskundige kennis omtrent Midden-Afrika en daaropvolgende evolutie in de plannen van Mgr Lavigerie) om te kunnen verklaren dat

Zijn opzet was dus niet nieuw. Het was het eerste doel geweest van Mgr Casolani en daartoe had de Propaganda in 1846 het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika opgericht. Mgr Casolani had echter zijn plan gewijzigd en was naar de Nijl afgezwinkt. Daarop had P. Venantius, Apostolisch Prefect van Tripoli, opnieuw het initiatief willen nemen, en toen later de missionarissen onder Knoblecher te Kartoem geblokkeerd zaten, had de Propaganda zelf weer stappen gedaan om de weg van Gadamis opnieuw te beproeven voor de penetratie in meer Westelijk Soedan. ⁽¹⁾

Meer recent was een in de kiem gesmoorde penetratiepoging van Beierse Benedictijnen.

Sinds 1838 werkte te München het Ludwigmismissionsverein van Beieren ten voordele van de missies, voornamelijk in Noord-Amerika, en er werd zelfs een plan naar voor gebracht tot de oprichting van een eigen Beiers missie-seminarie. Het bleef echter bij een vrome wens. ⁽²⁾

Doch in 1860 kwam de kwestie weer boven. Koning Maximiliaan II zelf liet de Abt van de St. Bonifatius-adbij, Dom Haneberg, die enkele jaren terug (1854) een artikel had gepubliceerd over de missiemogelijkheden in Noord-Afrika ⁽³⁾, naar zijn mening vragen omtrent de stichting van een Missie-Instituut. In zijn antwoord van 8 Februari 1860 legde Dom Haneberg een gedetailleerde schets voor van een plan voor een dergelijke onderneming. Hij gaf bovendien drie bepaalde gebieden aan, waar de

« le premier plan de l'évangélisation en bloc du centre africain vient du Cardinal Lavigerie ». Doch, zelfs indien Lavigerie's plan van 1877 naar 1868 kon verschoven worden, dan nog blijft deze bewering onjuist. Was immers het plan van Comboni in 1864 niet gericht op ditzelfde doel? En wat had de Propaganda anders op het oog bij de oprichting van het Ap. Vic. van Centraal-Afrika in 1846? (Zie hierboven).

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ Zie MATHÄSER, W., Der Ludwigmismissionsverein in der Zeit Köning Ludwigs I von Bayern, München 1939.

⁽³⁾ Die Aufgabe des Christenthum in Algier, in Historischen-Politischen Blätter XXXIV (1854) pp. 772 sq., 821 sq.

missionarissen zouden kunnen heengaan : Noord-Indië, Noord- en Midden-Afrika en ten slotte Klein-Azië. ⁽¹⁾ Er kwam weer niets van terecht.

Abt Haneberg nam toen zelfs het initiatief voor een missiepoing. In Noord-Afrika zou hij kloosters stichten, centra van beschaving en christianisatie en basissen voor nieuwe stichtingen en voor progressieve penetratie, door de woestijn langs de oasen heen, naar de binnenlanden van Midden-Afrika.

Zijn eerste aandacht ging naar de Berber-volkeren en in Januari 1861 reisde hij naar Algiers om er te onderhandelen met Mgr Pavy. Deze verklaarde zich aanstonds akkoord met het plan en gaf toelating tot een stichting in zijn bisdom. Doch na kennismaking met de toestand, besloot Haneberg aan Algiers te verzaken en naar Tunisië te gaan, waar hij « van de Arabische regering meer vrijheid verhoopde dan in Algerië van het Frans bestuur ». ⁽²⁾

De zaak werd derhalve geregeld met de Apostolische Prefect van Tunis en met de Propaganda, zodat reeds in Mei 1862 P. Hugo Strahuber zich te Porto Farina kwam vestigen met een Broeder en een knecht. Doch het volgend jaar was er reeds spraak van opgeven. De moeilijkheden waren groter dan men had voorzien en in Augustus 1864 werd Porto Farina opgezegd. ⁽³⁾

Nu was de beurt aan Mgr Lavigerie.

§. 2. WESTELIJK SOEDAN.

Laten we eerst toch een blik werpen op het gebied waarheen Mgr Lavigerie wilde penetreren.

⁽¹⁾ MATHÄSER, W., *o. c.*, p. 235.

⁽²⁾ MATHÄSER, W., Bayerische Benediktinische Missionsversuche in Nordafrika um die Mitte des 19. Jahrhunderts, in *Wissenschaftl. Studien und Mitt. aus dem Benediktinerorden und seiner Zweige* (München) LI (1933) p. 283.

⁽³⁾ *Ib.* pp. 288 sq.

Met het vooruitdringen van de Franse militaire expedities na de verovering van Algiers in 1830, kwam ook geleidelijk de weg open naar en door de West-Sahara, zodat de wetenschappelijke reizen heel wat minder gevaarlijk werden.

Verscheidene minder belangrijke exploratietochten waren reeds ondernomen geworden ⁽¹⁾, wanneer Henri Duveyrier in 1859 zijn activiteit inzette. Deze reisde over Biskra, Gardaia en Metlili tot El Golea met het inzicht verder door te dringen naar Tuat, doch hij zag van zijn plan af en keerde langs een meer oostelijke weg naar Metlili en Laghouat terug. In de herfst van datzelfde jaar waagde hij een nieuwe tocht naar Wargla en doorkruiste daarna tal van onverkende streken in Tunesisch gebied om vervolgens naar Biskra terug te keren.

De Franse regering zag weldra het belang in van deze ontdekkingsreizen en ondersteunde Duveyrier met belangrijke sommen wanneer deze in de zomer van 1860 de Sahara wenste in te trekken om het land der Touareg te exploreren. Hij zou meteen de stamhoofden er toe trachten te bewegen handelsbetrekkingen aan te knopen met de Fransen. Over Tuggurt, El Wed en Beresof ging de verkenners naar Gadamis, en hij exploreerde de streek tussen Gadamis en Tripoli. Nieuwe steun van de Franse Regering maakte het Duveyrier mogelijk de reis te doen naar Rat en Murzuk en de kennis van Afrika's Noordergebieden met tal van nieuwe geografische, ethnografische en natuurwetenschappelijke gegevens te verrijken. ⁽²⁾ In 1864 vinden we de onverschrokken G. Rohlfs, die reeds van 1861 tot 1863 de Marokkaanse gebieden grondig doorvorst had, op weg door de Sahara met bestemming Tombuktu. Hij kwam echter niet verder dan de Tuat-oase, daar hij wegens gebrek aan middelen

⁽¹⁾ Zie PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 142-146.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 146-147.

van zijn plan afzag en te Insala oostwaarts afzwenkte, om over Temassinin, El Gafgaf en Gadamis, Tripoli te bereiken en naar Europa terug te keren. ⁽¹⁾

Tien jaar later, in 1874, werden twee nieuwe pogingen gedaan om door de Algeriaanse Sahara tot Tombuktu door te dringen, daar het Frans Goevernement er prijs op stelde de verbinding te land tussen Noord- en West-Afrika verwezenlijkt te zien. Bij de eerste poging vanuit Gadamis werden Dournaux-Dupéré en Houbert vermoord; en bij de tweede, over Metlili, El Golea en Insala, moest Soleillet haastig uit de Tidikelt-oase wegvluchten. ⁽²⁾

Intussen werden ook vanuit de Westkust verscheidene exploratietochten ondernomen, waarvan de resultaten van minder belang waren voor de penetratie, daar men er niet in slaagde diep door te dringen of het beoogde Tombuktu te bereiken. Daar bleef het bij een meer nauwkeurige verkenning van de binnenlanden van Boven-Guinea. ⁽³⁾

Van meer belang voor de Katholieke missionarissen was het vooruitdringen van de Protestanten, die samen met de Niger-verkenners zowel Tombuktu als Bornu poogden te bereiken om er vasten voet te krijgen.

Reeds in 1842 hadden twee C. M. S. — zendelingen, Schön en Growther, de noodlottige expeditie van Trotter meegemaakt. ⁽⁴⁾ Sindsdien was de penetratie-ijver wat verzwakt geworden. Doch de jongste exploraties in Soedan, hun vooruitgang en successen gaven nieuwe hoop en moed.

Onder het impuls van J. Richardson, die naar een middel zocht om de slavenhandel te onderdrukken, rustte de

⁽¹⁾ Ib., pp. 147-148, 155-158.

⁽²⁾ Ib., pp. 140-141, 148.

⁽³⁾ Ib., pp. 161 sq.

⁽⁴⁾ Zie hierboven.

Engelse Regering in 1849 een expeditie uit, met het doel handelsakkoorden af te sluiten met de Soedanheersers. In gezelschap van Barth en Overweg vertrok Richardson derhalve over Murzuk, Rat, de Djebel Tantana, Tintellust en Agadas naar Soedan. Terwijl Richardson op weg naar Sinder, in zuidelijke richting, den 29 Februari 1851 stierf, waren Barth en Overweg Zuidwestwaarts afgezwenkt. Hun gezamenlijke en afzonderlijke tochten kenden ongemeen rijke resultaten : de verkenning van het in 1822 door Clapperton ontdekte Tchadmeer en van de omliggende rijken Bornu, Sokoto, Bautshi, Adamawa, Bagirmi en Kanem. Nadat den 27 September 1852 aan den oever van het Tchadmeer ook Overweg gestorven was, slaagde Barth er nog in doorheen Bornu en Sokoto de Niger te bereiken en zelfs Tombuktu, de « Koningin van de woestijn » (7 Sept. 1853). Onvermoeibaar reisde hij nog terug naar Bornu om vandaar weer in Noordelijke richting door de Sahara, over Bilma en Murzuk te Tripoli aan te komen .

Het was een uiterst belangrijke tocht geweest, die geleid had, volgens de woorden van Barth zelf, tot « de ontsluiting van het ware karakter van de Sahara, de vaststelling van de ligging en het verloop van de Mendifhoogvlakte, de ontdekking van de bovenloop van de Benue en de bevestiging der onafhankelijkheid van het Benue-watersysteem tegenover dit van het Tchadmeer, de verkenning van het stroomgebied van Bagirmi en Adamawa, en ten slotte de exploratie van de loop van de Niger tussen Sokoto en Tombuktu ». ⁽¹⁾

Intussen had de Engelse Regering in Februari 1853 in vervanging van de gestorven Richardson, een assistent aan de Londense sterrenwacht, Ed. Vogel, naar Afrika

⁽¹⁾ Zie PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 131-135. Tijdens zijn verblijf in de gebieden ten Zuiden van het Tchadmeer, had Barth zelfs iets vernomen omtrent het bestaan van een grote stroom in meer zuidelijk gebied nl. « de stroom der Kubanda ». Wellicht ging het hier om de Ubangi of de Kongostroom ? Ib.

gestuurd. In November 1855 ontmoette Vogel, op weg naar Sinder, den in Europa reeds dood-gewaanden Barth, en zette vervolgens zijn exploraties verder in Sokoto, Jakuba, Jola en Adamawa en waagde zich zelfs in Wadai, waarvan hij de hoofdstad Wara bereikte om deze echter niet meer te verlaten, daar hij door de Sultan ter dood werd veroordeeld. ⁽¹⁾

Het Benue-probleem was nu actueel geworden en in 1854 rustte Mc Gregor Laird een expeditie uit, welke met een schroefstoomboot, de « Pleiade », deze stroom zou gaan exploreren. De leiding van de onderneming werd toevertrouwd aan Kapt. Baikie. De C. M. S. die een groots penetratie-plan beraamde, waarbij de Niger zou aangevend worden als « eine Heerstrasse des Evangeliums in das Innere », sloot zich daarbij aan. ⁽²⁾ Het was dezelfde Crowther, een zwarte prediker van de Yoruba-missie te Abeokuta, die in 1842 de reis van Trotter had meege maakt, die nu ook op zich nam Baikie te vergezellen. In Juli voer de « Pleiade » af en kwam langs de Benue tot Goruwa, dicht bij Jola, de hoofdstad van Adamawa. Doch vandaar keerde Baikie terug, daar hij zich er toe verplicht had zijn opdracht nog dezelfde zomer te beëindigen en de tijd verstreken was. Toch was het resultaat merkwaardig: de verkenning van de Benue en het bewijs van zijn bevaarbaarheid tot ver in het diepe binnenland. ⁽³⁾

In 1857 waagde Baikie een nieuwe tocht met de « Dayspring », ditmaal met het doel de middenloop van de Niger te exploreren. Weer was Crowther van de partij. Zijn plan bestond er in op alle belangrijke plaatsen langs de Niger catechisten te vestigen om vervolgens van daaruit te land het Sokoto-rijk binnen te dringen, waar hij zou trachten de gunst te winnen van de machtige

⁽¹⁾ Ib., pp. 135-136.

⁽²⁾ RICHTER, J., *o. c.*, p. 137.

⁽³⁾ PAULITSCHKE, P., pp. 181-2.

Sultan. ⁽¹⁾ Het zou een betekenisvolle stap zijn in de geschiedenis der missie-penetratie in Centraal-Afrika. Doch voorbij de monding van de Benue, bij Rabba, voer de « Dayspring » tegen de rotsen. Enkele leden der bemanning trokken nog te voet uit in verscheidene richtingen op verdere verkenning, totdat de « Sunbeam » de schipbreukelingen in October 1858 afhaalde en terugbracht.

Plots kwam dan de verrassende reis van Rohlfs, die na zijn eerste mislukte poging om Tombuktu te bereiken, het in Maart 1865 vanuit Tripoli opnieuw wilde beproeven over Gadamis en Hogar. Te Gadamis zag hij de onmogelijkheid daarvan in en kwam door Fezzan en Kanem naar Bornu. Na een uitstap in de Zuidelijke provincie Wandala, sloeg hij de Westelijke richting in naar Sokoto, trok over het Gora gebergte naar Keffi, en kwam vandaar op de Benue uit (18 Maart 1866). Hij volgde deze tot aan zijn monding in de Niger bij Lokodja, voer langs de Niger stroomopwaarts tot Rabba, om tenslotte doorheen de Yoruba-landen in Mei 1867 te Lagos op de Guinea-kust uit te komen. Het was de eerste volledige tocht dwarsdoor West-Afrika, van Tripoli over het Tchad-meer naar Lagos. ⁽²⁾

Rond dien tijd verscheen Mgr Lavigerie op het toneel. Hij wilde zijn missionarissen, de priesters van zijn bisdom en alle vrijwilligers, inschakelen in de succesrijke penetratiepogingen. Zij zouden door de woestijn trekken naar de overzijde, niet met wetenschappelijke meet-instrumenten en nota-boeken gelijk de exploratoren, maar als geloofsgezanten met het kruis.

§ 3. TOMBUKTU.

Reeds op het einde van 1867 had Mgr Lavigerie in zijn Groot-Seminarie een drietal kandidaten aangetroffen voor

⁽¹⁾ DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 142.

⁽²⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 137-138, 183.

het apostolaat onder de Arabieren. Zij werden de kiem van een Societeit die in 1868 van stapel liep te El-Biar onder de ervaren leiding van een Pater van de Societeit van Jezus. Na de oprichting van de Prefectuur van de Sahara en Soedan had Mgr Lavigerie ook het geluk aanstonds de hulp te krijgen van een paar Jezuïeten : P. Rocher en P. Olivier vestigden zich weldra te Laghouat om er priesterministerie uit te oefenen bij het Frans garnizoen, een school te openen voor de kinderen en een dispensarium voor zieken. Meteen zou men contact nemen met de Sahara-bewoners ten einde te informeren naar de gesteltenissen van deze stammen in verband met de plannen van Mgr Lavigerie.

Soedan was het doel. Door de Sahara heen moest een ketting van vooruitgeschoven missieposten tot stand komen, de verbinding tussen Algerië en Guinea, de Zuidergrens van het hem toevertrouwde gebied. ⁽¹⁾

Er kwamen moeilijke jaren. Beroering en troebelen in Algerië, oppositie en hongersnood en de oorlog in Frankrijk dreigden de werken van Mgr Lavigerie ten onder te zullen brengen en hem zelf helemaal te ontmoedigen. Doch de crisis ging voorbij ; de werken waren weliswaar verzwakt, maar hielden stand.

In 1871 stuurden de Jezuïeten van Laghouat hun rapporten naar Mgr Lavigerie : een over de stammen van Mzab, bij dewelke de evangelisatie eventueel met succes zou bekroond worden, en een over de penetratie-mogelijkheid in Soedan doorheen de volkeren van de woestijn. Beide Jezuïeten stelden zich bovendien ter beschikking van de Aartsbisschop om de kans te wagen.

Mgr Lavigerie wenste echter deze opdracht te reserveren voor de priesters van zijn Societeit en trok de Jezuïeten terug op Kabylië. In de herfst van 1872 stuurde hij P. Charmetant op exploratie naar Mzab. De Sahara-

(1) Nos Missions, o. c., pl. 1.

missie zou straks ingeluid worden. Meer nog. Voor Lavigerie betekende het de aanvang van een grote penetratie-onderneming waarvan de eindterminus Equatoriaal-Afrika zou zijn, de grote meren. Het was toen immers de tijd dat de berichten over de reizen van Livingstone en zijn ontmoeting met Stanley bij het Tanganykameer de wereld beroerden en dit was natuurlijk ook aan Lavigerie's aandacht niet ontgaan. Wat Livingstone vanuit het Zuiden had bewerkt, zouden zijn missionarissen uit het Noorden beproeven en ten slotte uitkomen in de negerlanden rond de grote meren van binnen-Afrika. ⁽¹⁾

De ambitie van Mgr Lavigerie omvatte reeds gans Afrika. Ze kende geen grenzen meer, want grenzen waren slechts hinderpalen. Lavigerie had ruimte nodig, veel ruimte, om zijn geweldige reserves aan werklust en energie ten volle en naar beliefte te kunnen ontplooiën. Afrika bood hem wat hij verlangde. ⁽¹⁾

In het begin had hij zich heel vaag uitgedrukt en zijn werkkring beperkt tot de Sahara en West-Soedan. Maar, naargelang de onverkende gebieden ten Zuiden van den evenaar geëxploreerd werden, kon hij geleidelijk meer en meer het vage voorwerp van zijn grenzeloze ambitie duidelijk gestalte geven. Het werd de bekering van gans binnen-Afrika: de penetratie vanuit Algiers, doorheen de Sahara en Centraal-Afrika naar Equatoriaal-Afrika. Het zou een werk van vele jaren zijn.

P. Charmetant drong door tot Wargla, waar in 1873

⁽¹⁾ « C'est là, en effet, le but dernier de notre mission. Nous voudrions faire en partant d'Alger, quelque chose de semblable à ce qu'a fait par une autre voie le Dr Livingstone non pas, comme lui, pour des recherches géographiques que nous ne dédaignons pas sans doute, mais pour la conquête des âmes et la régénération de ces pauvres peuplades, où des millions de créatures de Dieu sont courbées sous le joug du plus cruel esclavage ». BAUNARD, Mgr, *o. c.*, I, p. 387.

⁽¹⁾ Zie de korte studies over Lavigerie's persoonlijkheid in RHM III (1926), pp. 1-6 (Cambon, J.), 7-29 (Mgr Baudrillart), 30-39 (Bérard, L.), 45-57 (Tournier, J.).

P. Richard hem volgde om er een school en een dispensarium op te richten. Doch om verder te penetreren naar het Zuiden, was de tijd nog niet gekomen: de streek was nog onveilig en moest eerst tot rust gebracht.

Een andere post kwam tot stand te Metlili, meer in het Westen. Zo werden stilaan basissen gevormd in het Noorden van de Sahara-woestijn: vooruitgeschoven posten, van waaruit eens de penetratie naar het Zuiden moest aangevat worden.

In Juli 1875 werd in de buurt van Metlili een overval gepleegd door een bende Touareg. De rovers liepen echter zelf in de val en werden meestal gedood terwijl de overigen gevangen genomen werden. Een van deze laatsten, Idda-ag-Gemmoen, die in de strijd gekwetst was, had zijn leven te danken aan de goede verzorging van de missionarissen te Metlili en uit dankbaarheid bood hij zich met zijn makkers aan om de priesters naar zijn streek te brengen.

Mgr Lavigerie werd daarvan op de hoogte gebracht, sprak ten beste bij de Goeverneur van Algiers en bekwam de vrijlating van Idda-ag-Gemmoen en van vier zijner gezellen. En stellig beloofden ze de kristen marabouts veilig door de woestijn te leiden.

Dra werden drie missionarissen aangeduid voor een expeditie met rechtstreekse bestemming Tombuktu: PP. Paulmier, Bouchaud en Ménoret. ⁽¹⁾

Mgr Lavigerie had reeds bepaalde plannen met Tombuktu. Naast het gewone werk van onderricht en ziekenverpleging zou hij ook de methode van Comboni's Instituten beproeven: de vrijkoop en opvoeding van zwarte kinderen, om dezen later als inheemse apostelen naar hun streek en stam terug te sturen. ⁽²⁾ Priesters en dokters

⁽¹⁾ Zie PHILIPPE, A., *Missions des Pères Blancs, en Tunisie, Algérie, Kabylie, Sahara*, Paris 1930, pp. 107-108.

⁽²⁾ « Il est une œuvre qui est vraiment pour l'intérieur de l'Afrique, l'œuvre de l'avenir, je veux dire celle du rachat et de l'éducation d'un certain nombre de

moesten er gevormd opdat Afrika door de Afrikanen zelf tot nieuw leven zou geroepen worden. De Europese missionarissen, die tegen het klimaat niet zouden bestand zijn, waren alleen nodig om het werk in gang te steken. Dan zou Afrika zijn eigen herwording voort bewerken. En wie weet of daar wellicht niet onder deze inlandse elementen een grote apostelziel zou opstaan om de brand te ontketenen die eens en voor goed de slavernij, de enige oorzaak van hun verworpenheid, zou doen verdwijnen. ⁽¹⁾

De geestdrift en de welsprekendheid van Mgr Lavigerie lokten van vele zijden steun en aanmoediging voor de expeditie. De verwachtingen stonden hoog gespannen en met grote belangstelling zag men uit naar het verloop en het resultaat van de gedurfde onderneming.

De reis was inderdaad niet zonder gevaren. En zij die beter op de hoogte waren van de plaatselijke toestanden en die de enorme hinderpalen vanwege klimaat, streken en volkeren kenden, lieten zich niet verleiden door een pathetische propaganda. De Franse militaire autoriteiten van Zuid-Algerië waren absoluut gekant tegen elke tocht buiten de onderworpen en gecontroleerde zone en ook de notabelen van Metlili poogden de missionarissen van het gevaarlijk waagstuk af te brengen. ⁽²⁾

Zelfs Comboni, de Provicaris van Centraal-Afrika, was er van overtuigd dat geen enkele van de zendelingen Tombuktu zou bereiken en dat ze allen zouden bezwijken onderweg, vermoord worden, of terugkeren. ⁽³⁾ Hij kon niet nalaten zijn mening mee te delen aan Mgr Lavigerie, en schreef hem een lange brief, waarin hij

jeunes nègres, qui seront ensuite renvoyés dans leur pays pour en devenir les apôtres». BAUNARD, Mgr, *o. c.*, I. pp. 497-498.

⁽¹⁾ *Ib.*

⁽²⁾ PHILIPPE, A., *o. c.*, pp. 110-111.

⁽³⁾ « Dissi ai miei missionarii che nessuno sarebbe arrivato al suo destino e che tutti sarebbero periti per via o massacrati e tornati indietro ». Uit een brief van Comboni, 30 Sept. 1878. AV.

steunend op zijn eigen ervaring inzake het reizen door de Afrikaanse woestijnen en hun volksstammen, zijn bezwaren opperde tegen de voorgenomen tocht en tevens te kennen gaf hoe naar zijn mening het doel later met de hoogste kans op succes kon bereikt worden. ⁽¹⁾

Spijts alles gaf Lavigerie in November 1875 bevel tot de afreis. ⁽²⁾ En den 15 Januari 1876 verliet de karavaan Metlili. Maar nauwelijks voorbij El Golea werden de missionarissen door hun gidsen trouweloos verraden, door de Touareg vermoord en hun lijken verbrand. ⁽³⁾

Het nieuws bereikte Algiers in het begin van April. Na een ogenblik verslagenheid werte het bij de andere missionarissen geestdrift en verlangen. Want tijdens deze eerste jaren heerste in de Societeit een opgedreven martelaarsmystiek en velen zagen in de marteldood het ideaal en het doel van hun missieroeping. Aanvankelijk was deze atmosfeer nog aangevuurd en opgewarmd geworden door Lavigerie zelf, doch nu begon deze in te zien dat de penetratie met meer omzichtigheid en berekening moest doorgevoerd worden.

De Goeverneur van Algerië liet weten dat hij zich voortaan bepaald zou verzetten tegen dergelijke vermetele expedities en vroeg zelfs dat de vooruitgeschoven posten in Zuid-Algerië en de Sahara zouden geëvacueerd worden. Dit gebeurde in 1878 doch niet zozeer om in te gaan op de wens van de Goeverneur, doch eerder om manschappen vrij te maken voor de nieuwe missies van Equatoriaal-Afrika en vooral om voor de penetratie naar Tombuktu een nieuwe tactiek te beproeven.

⁽¹⁾ « Gli scrissi una lunga lettera, additandogli il frutto della mia esperienza sul modo di viaggiare i deserti e tribù africane e dicendogli sommessamente il mio parere sul modo con cui avrebbe egli raggiunto con somma probabilità di successo il santo scopo, ma in tempo più lontano ». *Ib.*

⁽²⁾ MC VII (1875) p. 622.

⁽³⁾ Zie GOYAU, G., *Les Débuts africains des Pères Blancs : leurs six premiers martyrs*, in *Grands Lacs* LIII (1937) pp. 314-315. Brief van P. Charmetant 10 Mei 1876, in MC VIII (1876) pp. 220-221, 229-231.

§ 4. BORNU-SOKOTO.

Den 22 Januari 1878 verliet P. Richard Wargla om zich te Gadamis te vestigen. In Juni volgde P. Kermabon en in December twee anderen. Meteen werd te Tripoli een procure opgericht.

De doorbraak naar Soedan vanuit Algerië bleek voorlopig onmogelijk. De woestijnbewoners voelden niets voor een Franse heerschappij, en droegen de Fransen een onverzoenlijke haat toe. Bovendien waren de woestijnwegen immer onveilig gemaakt door plunderaarsbenden en woestijnschuimers.

Een poging vanuit Tripolitanië zou wellicht meer kans bieden. Er bestond immers tussen Gadamis en Soedan een geregelde handel door middel van de grote karavanen, en het is ook van hieruit dat vroeger Mgr Casolani zijn penetratiepoging naar Tombuktu had willen wagen.

Te Gadamis won P. Richard weldra door zijn voorbeeld en liefdewerken de algemene genegenheid. Onbevreesd trok hij de woestijn in om contact te zoeken met de Sahara-stammen en hun medewerking te verzekeren voor een eventuele doorbraak naar Midden-Afrika. «Ditmaal zijn we opperbest geplaatst voor de penetratie naar Soedan», schreef hij den 15 Maart 1878. In minder dan een anderhalf jaar of hoogstens in twee jaar tijd zou men reeds in het centrum van Afrika kunnen gevestigd zijn, door eerst een missie op te richten te R'at, op 15 dagen van Gadamis, en vandaar nog 45 of 50 dagen verder, te Kuba of Kano in Soedan. ⁽¹⁾

Met voorliefde besteedde P. Richard zijn aandacht aan de slaven afkomstig van Tombuktu of uit Haussa. Het schenen openhartige, goede en blijde mensen te zijn en het zien van deze arme stakkerds vuurde nog meer het ver-

(1) GOYAU, G., *A. c.*, p. 442 ; GRUSSENMEYER, A., *o. c.*, I pp. 332-333.

langen van de missionarissen aan om weldra de Blijde Boodschap te mogen dragen naar hun land. ⁽¹⁾

Wanneer dan in November PP. Guillet en Morat te Gadamis aankwamen, hadden ze een boodschap mee van Mgr Lavigerie, een formeel bevel om met de meeste omzichtigheid de tocht naar Soedan voor te bereiden. ⁽²⁾

De vooruitzichten werden immer gunstiger. Sinds 1878 waren de missionarissen in betrekking gekomen met Mohammed ben Ibrahim, een van de meest invloedrijke mannen van de Imeur'assaten, de Touareg-stam die juist het ergst gevreesd werd omwille van de terreur waarmee hij de woestijn beheerste. Maar eens hun woord gegeven, waren de Imeur'assaten en vooral Mohammed ben Ibrahim tot het uiterste te vertrouwen. Hoewel de priesters in het begin een grote gereserveerdheid aan de dag legden, namen de goede gesteltenissen van Ibrahim niet af. Hij ging groot op zijn vriendschap met de zendingen en beloofde zich in de lente van 1880 ter hunner beschikking te zullen stellen.

Meer dan ooit richtten de missionarissen van Gadamis hun aandacht op de penetratie-voorbereiding. Op Allerheiligen 1879 ontving P. Richard van de grote marabout van Tamassanin een aanbevelingsbrief voor verscheidene invloedrijke lieden van de Asdjer, en wanneer den 29 November een karavaan naar Soedan vertrok, werd in het dagboek van de missie uiting gegeven aan het vurig penetratie-verlangen. ⁽³⁾

PP. Richard en Kermabon maakten van een samenkomst van de Imeur-assaten- en de Asdjer-stammen gebruik om deze te bezoeken en over hun gesteltenissen

⁽¹⁾ GOYAU, G., *l. c.*

⁽²⁾ BREBION, A., Alexis Pouplard des Pères Blancs (1854-1881), Alger 1925, 2e éd., p. 129.

⁽³⁾ Zie GOYAU, G., *A. c.*, pp. 442 sq. « Nous la voyons partir avec des yeux d'envie. Que ne puissions-nous la joindre ! Dans trois ou quatre mois nous serons à Kano. Cher Soudan, terre promise, quand nous sera-t-il donné de te voir et de t'apprendre qui t'a créé, qui t'a racheté et qui peut te sanctifier ».

te polsen. Ze verbleven er van Mei tot Juli 1880 en konden zich ten volle overtuigen van de goede wil dezer Touareg tegenover hun werk en hun penetratie-voornemens. Het rapport van P. Richard aan Mgr Lavigerie (17 Juli) was derhalve een opgetogen relaas over het hartelijk onthaal bij deze gevreesde woestijnschuimers, hun mooie beloften en de grote verwachtingen en tevens een aandringen om de toestemming voor de penetratiepoging naar R'at. ⁽¹⁾

Mgr Lavigerie willigde de wens in en benoemde enkele missionarissen voor de tocht naar R'at. ⁽²⁾ Maar een schipbreuk waarbij de voorraden, bestemd voor de expeditie, verloren gingen, veroorzaakte een gedwongen uitstel.

Wanneer dan toch in April 1881 de afreis nakend was, kwam het ontstellend bericht van de rampzalige afloop van de expeditie Flatters opschudding en onrust verwekken; den 4 December 1880 uit Wargla vertrokken om de mogelijkheid te onderzoeken tot het aanleggen van een spoorweg Algiers-Soedan, werd Kolonel Flatters door zijn eigen gidsen te Bir el-Garama in een hinderlaag geleid en vermoord. ⁽³⁾

Daarop kwam een spoedbericht van Mgr Lavigerie, die de tocht van de missionarissen afzegde naar aanleiding van het geval Flatters en omwille van de geweldige haat bij de Touareg tegen al wat Frans was.

Maar de missionarissen waren ongeduldig om te vertrekken. De Asdjer bleken voort gunstig gestemd tegenover hen, zo noteerden ze op 22 April 1881 in het dagboek van de missie te Gadamis. Men beschikte over betrouwbare gidsen. En was daar ten slotte toch ook niet

⁽¹⁾ *Ib.* pp. 446-447; RICHARD, P., Voyage chez les Touaregs-Azguers, MC XIII (1881) pp. 149 sq.

⁽²⁾ BREBION, A., *o. c.*, p. 131.

⁽³⁾ MC XIII (1881) pp. 185-186.

de Goddelijke Voorzienigheid ? En het verlangen naar de marteldood ?

Den 1 Juli 1881 drong P. Richard bij de Oversten aan om in de herfst te mogen vertrekken voor « deze nieuwe etappe naar het centrum van Afrika ». ⁽¹⁾ En ten slotte, na enige weifeling, verleende Lavigerie zijn toestemming.

Er waren drie uitverkorenen : PP. Richard, Morat en Pouplard. Den 18 December 1881 verlieten ze Gademis met bestemming R'at. Voorzichtigheidshalve namen ze de weg naar Wargla om de schijn te wekken dat ze daarheen trokken, maar sloegen na een dag de richting van Tuat in. Doch in den nacht van 20 op 21 December werden ze door hun gidsen zelf onverhoeds overvallen, vermoord en vreeselijk verminkt. ⁽²⁾

De missie van Gadamis werd opgegeven, want ook van daaruit was de penetratie naar Soedan onmogelijk gebleken.

Gedurende de volgende jaren werden geen pogingen meer ondernomen en het zou pas, na de verovering van Tombuktu door de Fransen, de missionarissen gelukken ook Soedan te bereiken, niet doorheen de Sahara vanuit Algiers, maar langs de Senegal. Toen was de penetratie in Equatoriaal-Afrika reeds een voldongen feit.

⁽¹⁾ BREBION, A., *o. c.*, pp. 165-167.

⁽²⁾ Zie GOYAU, G., *A. c.*, pp. 449-452.

BESLUIT VAN HET EERSTE DEEL.

Soedan « de brede strook die bevat is tussen de Atlantische Oceaan ten W., Abyssinië ten O., de Sahara ten N., het Kongo-bekken en de Evenaarsmeren ten Z. » ⁽¹⁾ is in de loop van de 19^e eeuw het mikpunt geweest van meerdere penetratieplannen en doorbraakpogingen, zowel vanuit het Westen als vanuit het Noorden.

De grote offers van de Paters van de H. Geest en van de missionarissen van Lyon met het doel vanuit Senegambië en de Guinea-kust door te dringen naar de binnenlanden van Westelijk Soedan, hebben niet de verwachte resultaten mogen opleveren. Het is ten slotte gebleven bij verlangens, enkele bescheiden excursies en een verre voorbereiding tot de aanval.

Hoewel vanuit de Westkust geen groots-opgevatte penetratie-poging werd gewaagd, toch is de hele missie steeds op de binnenlanden gericht geweest. Het was trouwens ook niet de tactiek van deze missionarissen de doorbraak te beproeven met een gewaagde expeditie, maar steeds zijn ze voorstander gebleven van een geleidelijke progressieve penetratie. Ook deze hebben ze niet kunnen verwezenlijken omdat de omstandigheden en de vele moeilijkheden zulks steeds hebben verhinderd. Het werd derhalve een geduldig wachten op een gunstige gelegenheid, terwijl intussen de basissen op de kust steviger werden ingericht en op de vurig gewenste penetratie voorbereid.

Vanuit Algerië reikte de arendsblik van Mgr Lavigerie over de Sahara heen naar Westelijk en Centraal-Soedan,

⁽¹⁾ VIDAL DE LA BLACHE, P.-GALLOIS, L., *o. c.*, t. XI, 2^e d. p. 395.

doch de twee uitvallen welke zijn missionarissen waagden werden bloedig geremd en vernietigd. Ook hier waren de moeilijkheden te groot en bleek de tijd nog niet gekomen.

Aldus bleven deze gebieden van Binnen-Afrika voor de missionarissen afgesloten : te grote hinderpalen belemmerden de penetratie : een moordend klimaat, ongunstige gebergten en een barbaars heidendom in Guinea ; een onmetelijke woestijn met de vijandige Touareg in het Noorden, en overal de Islam of het geïslamiseerd heidendom.

Alleen in Oostelijk Soedan, waar de Nijl een lange oasis vormt doorheen de Sahara en een meer gemakkelijke doortocht biedt naar de binnenlanden, kwam het, na een heroïsche strijd tegen het klimaat en de ontmoediging en na veel ongelukkige maar toch nuttige ervaringen, tot een noemenswaardig resultaat. Reeds bestond een bloeiende missie in Kordofan en met grote aandacht volgde de Provicaris Comboni de gebeurtenissen in Equatoriaal-Afrika, met het inzicht ook daar het kruis te gaan planten.

Daar immers, in Equatoriaal-Afrika, gingen nieuwe horizonten open. En niet alleen Comboni, maar ook Mgr Lavigerie, de Paters van de H. Geest, de missionarissen van Lyon en ook de Protestanten hielden hun blik op de Evenaar gevestigd en bereidden zich voor om een aanval in te zetten.

Zo was door de opzienbarende ontdekkingen de aandacht van Centraal-Afrika afgeleid naar de gebieden van de Grote Meren. Daarheen mikte nu alles wat maar enigszins belang stelde in het zwarte werelddeel. Het brandpunt was verlegd en Soedan zou nog slechts zijn definitieve beurt krijgen na de penetratie in Equatoriaal-Afrika.

TWEEDE DEEL.

EQUATORIAAL-AFRIKA

Meerdere malen reeds hebben we in de loop van het voorgaande verwezen naar het Tweede deel. Het waren zovele contactpunten die de geschiedenis van de missiepenetratie in Soedan aanknopen aan deze van Equatoriaal-Afrika. Het is ons trouwens reeds opgevallen hoe de voornaamste penetratiepogingen welke ondernomen werden in Centraal-Afrika, in de bedoeling van de grote pioniers er van, ten slotte ook, als naar een eindterminus, gericht waren naar de evenaar en de Zuidwaarts-gelegen ongekende gebieden.

De missiepenetratie in Centraal-Afrika is, in verhouding met de beraamde plannen, de gedane inspanningen en de gebrachte offers, ontegensprekelijk een grote mislukking geweest. De enige vruchten waren tot nog toe : de kustmissies in Boven-Guinea en enkele posten in Zuid-Algerië — niet eens een missie in eigenlijk West-Soedan, — en in het Oosten de basissen van Comboni's groeiende penetratieplannen : de Instituten te Cairo, de missie te Kar-toem en te El Obeid.

Maar al deze bestaande posten stonden gekeerd naar de binnenlanden en de missionarissen wachtten met ongeduld op een gunstige gelegenheid om daarheen op te rukken.

Intussen was echter de belangstelling voor Soedan haast te loor gegaan en werd de grote aandacht opgeslorpt door de ophefmakende ontdekkingen in Equatori-

aal-Afrika. Zowel de Paters van de H. Geest en die van Lyon als Mgr Lavigerie en Comboni schakelden hun actie aan deze nieuwe wending aan, andere initiatieven ontstonden en met succes drongen de missionarissen ditmaal het continent binnen.

Het verloop van deze gebeurtenissen vormt het object van dit tweede deel: de Missie-penetratie in Equatoriaal-Afrika.

Aardrijkskundig wordt Equatoriaal-Afrika verdeeld in twee gebieden, welke ook twee onderscheiden ethnografische delen uitmaken: Het Oostelijk en het West-Centraal gedeelte. ⁽¹⁾ Dezelfde indeling leent zich uitstekend voor ons onderwerp. Zo behandelen we eerst de penetratie doorheen Oost-Afrika naar de Grote meren, en in een tweede afdeling de wedloop naar Stanley-Pool en Midden-Kongo met de oorsprong van het Apostolisch Vicariaat van Onafhankelijk Kongo.

⁽¹⁾ VIDAL DE LA BLACHE, P.-GALLOIS, L., *o. c.*, t. XII: Afrique équatoriale, orientale et australe (Maurette), pp. 4-5.

EERSTE AFDELING.

OOST-EQUATORIAAL-AFRIKA.

In deze sectie volgen we de grote missionaris-explorator Livingstone op zijn eerste tochten, alsmede de missionarissen die hem achterna gingen, hetzij langs de Zambesi naar het Nyassa-meer, hetzij vanuit Zuid-Afrika naar de gebieden ten Noorden van de Zambesi.

Daarna richten we ons naar Zanzibar om de missiepenetratie naar de Nyanza-meren, Tanganyka en de verdere binnenlanden na te gaan.

HOOFDSTUK I.

Livingstone achterna.

§ 1. DAVID LIVINGSTONE.

De missiegeschiedenis van Afrika, en vooral de geschiedenis van de penetratie in Binnen-Afrika, wordt niet geschreven zonder de onsterfelijke naam van David Livingstone. ⁽¹⁾

Hij was een diep godsdienstige Schot, die, met het inzicht als medisch missionaris naar China te gaan, geneeskundige cursussen volgde aan de Universiteit te Glasgow. In 1838 meldde hij zich derhalve aan bij de Londen Missionary Society (L. M. S.).

⁽¹⁾ Zie CAMPBELL, R., Livingstone, Londen 1929, (Rijke bibliografie); BKB, I, 607-611.

Doch de onweerswolken van de dreigende opiumoorlog en het contact met M. Moffat richtten de aandacht van Livingstone naar Afrika. Moffat was eveneens een L. M. S. - zendeling, werkzaam in Zuid-Afrika. In zijn conversatie met Livingstone te Londen wees hij op de schitterende taak en toekomst die hem te wachten stond : niet te moeten blijven stikken in een oude comfortabele kustmissie, maar noordwaarts penetreren naar de heidense stammen en in onverkende streken waar nog geen enkel zendeling de voet had gezet. ⁽¹⁾

Livingstone vertrok naar Zuid-Afrika en kwam begin 1841 te Kaapstad aan. Zijn korte stage en de experientie die hij daar opdeed verstevigden nog zijn penetratiebesluit. De gemakzucht van de meeste protestantse zendelingen, hun inactiviteit, hun zorgeloosheid en zelfs misprijzen ten opzichte van de heidense inboorlingen in het binnenland, waren slechts olie op het vuur van zijn jonge ijver. Hij schrok er zelfs niet voor terug de rustige goegemeente te schandaliseren door ze haar eigen oneinigheid, haar gebrek aan apostolaatsgeest en haar onkristelijke denk- en handelswijze tegenover de inlanders te verwijten. ⁽²⁾

In Mei kon hij naar Kuruman afreizen, de verst vooruitgeschoven post van de L. M. S., de poort naar het binnenland en naar de heidenen. Moffat leidde deze missie en was voor Livingstone een vriend en een leider.

Reeds in September schreef de jonge missionaris naar de directie van L. M. S. om deze te overtuigen van de opportuniteit ener penetratie-poging in het hart van het heidens gebied. Hij drukte de wens uit om zelf de mogelijkheid te gaan beproeven en de weg open te maken

⁽¹⁾ LIVINGSTONE, D., *Missionary Travels and Researches in South Africa ; including a Sketch of sixteen years' Residence in the Interior of Africa and a journey from the Cape of Good Hope to Loanda on the West Coast ; thence across the Continent, down the River Zambesi, to the eastern Ocean*, London 1857, pp. 5-8.

⁽²⁾ CAMPBELL, R., *o. c.*, pp. 74-77.

voor uitbreiding en vooruitgang. In het binnenland immers lag de toekomst, en niet in de veeleisende maar onvruchtbare kustlocaliteiten, waar de predikers elkaar verdrongen. ⁽¹⁾

Pas in Juni 1843 kwam de gevraagde toelating. Reeds had Livingstone in afwachting enkele mindere reizen ondernomen naar de Bakwena en de Bawangwato en er met de chefs vriendschappelijke relaties aangeknoopt. Hij had zelfs niet gearzeld om te beginnen met een stichting te Lepelole bij de Bakwena, ongeveer 250 mijlen ten N.-O. van Kuruman.

Sterk nu met de goedkeuring van Londen, zette hij zich definitief aan het werk te Mabotsa, en in zijn ijver stelde hij zelfs aan de directie voor, de overtollige Zuiderposten in de kolonie op te heffen of deze aan plaatselijke predikers over te laten, om de blanke zendelingen in de penetratie in te zetten. ⁽²⁾

« The real heathen », — de werkelijke heidenen in het binnenland, — daar lag zijn betrachting. Hij had een hekel aan de kleingeestige zelfzucht van vele missionarissen, die zich in hun gemakzucht en superioriteitsbewustzijn beperkten tot een kleine kring van bekeerde individuen. Livingstone dacht ruimer, in 't groot, per continent. Want de bekering van enige enkelingen, hoe waardig hun ziel ook mocht zijn, kon niet opwegen tegen « de verspreiding van de waarheid over de hele streek ». ⁽³⁾ Deze gedachte en deze begeerte ankerden zich in hem vast. Hij drukte ze eerst uit met sarcastische spot op rekening van de kolonie-missionarissen, ⁽⁴⁾ maar op het

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 78.

⁽²⁾ *Ib.* p. 89.

⁽³⁾ « The Knowledge of the truth spread over the whole country ». *Ib.* p. 80.

⁽⁴⁾ « The old overland route may be safely recommended, for they will discover some important and very large field of labour a long way south of the Orange River in which they will be associated with a Wesleyan, a Church of England Clergyman, a Dutch Predicant, and a Government schoolmaster, each of whom considers the ten shanties and eight shop-keeper's houses as his « sphere of labour » involving the most excruciating sacrifices ». *Tb.* p. 124.

einde van zijn leven, in ziekte en eenzaamheid in de horribele duisternissen van midden-Afrika, zou het een hartstochtelijke oproep worden tot zijn Confraters: « Komt broeders, komt naar de werkelijke heidenen... Verlaat de kust en geeft uw hart en uw krachten aan het apostolaat onder de zogenaamde wilden die, naast hun gebreken en hun boosheid, toch ook zoveel bezitten dat bewonderd en bemind kan worden ».

De Bakwena-missie botste op onoverkomelijke moeilijkheden. Onenigheid tussen de oudere Edwards en de jongere vooruitstrevende Livingstone, aan wien de leiding van de post was opgedragen, deed Livingstone ten slotte het besluit nemen om vredeswil, met zijn vrouw, Moffat's dochter, die hij in 1844 gehuwd had, te verhuizen naar Chonuane. Doch in Februari 1847 oordeelde hij het weerom raadzaam, omwille van de droogte en hongersnood, de vijandigheid en plagerijen van de naburige Boeren, met heel de stam van de chef Sechele de wijk te nemen naar Kolobeng.

Ook daar was het niet veilig. De Bakwena werden voortdurend verontrust door de Boeren, die de heidense negerstammen beschouwden als hun slaven en ze bijgevolg aan zich trachtten te onderwerpen. De missie was deze Calvinistische Boeren een doorn in 't oog, vooral daar Livingstone de belangen van de Bakwena verdedigde en hen steunde in hun strijd tegen de aanvallers. Niet alleen hadden de Boeren hem reeds verhinderd in hun gebied een inlands prediker te vestigen voor de negerbevolking, maar ook de post te Chonuane hadden ze steeds geboycot en nu nog hielden ze niet op de onderwerping van Sechelle en de Bakwena-stam te eisen.

In 1848 onderhandelde Livingstone met Paul Krüger, de aanvoerder der Boeren, en kon het tot een voorlopig vergelijk brengen. (1) Doch hij wist maar al te goed dat

(1) CAMPBELL, R., *o. c.*, p. 111 sq.

het voor Sechele en voor de missie te Kolobeng slechts uitstel van executie betekende.

Dit dreef hem tot zijn grote tochten. Toen had Livingstone nog geen eigenlijke exploratie-ambities. Zijn enig doel was aan de overzijde van de Kalahari, ver van de oppositie van de Boeren en in een streek die niet geteisterd werd door droogte en hongersnood, een veilige en gezonde plaats te zoeken om er een evangelisatie-centrum te vormen en een basis voor verdere penetratie.

Hij had veel horen spreken over het Ngami-meer en de verder noordwaarts gelegen streek van de Makololo, waarvan de grote chef, Sebituane, bevriend was met Sechele. Zo toog Livingstone in gezelschap van enkele gentlemen-jagers den 1 Juli 1849 het Noorden in en ontdekte den 1 Augustus het Ngami-meer.

Van zijn voornemen om de Makololo-chef te gaan bezoeken moest hij afzien, maar na de terugkeer te Kolobeng waagde hij in April 1850 een nieuwe poging, ditmaal vergezeld van zijn vrouw en kinderen en met het inzicht er te blijven. Het was zeer onvoorzichtig — ook M. Moffat, zijn schoonvader, wees hem er op — zo maar ineens en onvoldoende voorbereid de trek te wagen om zich permanent te vestigen in een streek, die zo moeilijk te bereiken was en die nog niet eens geëxploreerd was. Livingstone moest het dan ook weldra onder vinden, want na een zeer lastige reis door de woestijn en een kort verblijf in een malaria-achtige streek in de nabijheid van het Ngami-meer, toen alles gereed was voor de verdere tocht naar de Makololo, werden de kinderen door de koortsen gegrepen, zodat de terugkeer naar Kolobeng noodzakelijk was.

Nog gaf Livingstone de moed niet verloren. Het volgend jaar verliet hij weer Kolobeng met zijn familie en in gezelschap van Oswell; om eindelijk, na een reis vol ontberingen, in Juli de Makololo en hun chef Sebituane

te Linianti, bij de Tchobe-rivier, te bereiken. Er ontstond een trouwe vriendschap tussen Livingstone en de Makololo, maar de chef die de missionaris reeds een gezonde plaats had beloofd voor de residentie, kwam te sterven. Zijn dochter, die hem opvolgde, was echter even gunstig gestemd tegenover de missie-plannen en Livingstone trok derhalve verder noordwaarts op verkenning, om in Juni 1851, te Seskeke de Zambesi te ontdekken.

Toen kwam een plotse omwenteling in hem zijn plannen verruimen. Hij zou zijn familie naar Kaapstad brengen en alleen terugkeren.

Een groots plan obsedeerde hem.

Op zijn reizen en gedurende zijn verblijf bij de Makololo was Livingstone in nauwer contact gekomen met de slavenhandel en diens treurige nasleep van fysisch en moreel leed. Wat hij bij de Boeren had ervaren was nog niets in vergelijking met wat hij in het Zambesigebied had gezien en gehoord. Daar immers gingen de diverse negerstammen elkaar systematisch bekampen om mensen te bemachtigen voor de Portugese en Arabische slavenhandelaars. Vijandigheid, haat, wrok en voortdurende onrust beheersten het leven van deze ongelukkige bevolking van Afrika's binnenlanden.

Livingstone's gemoed was er tegen in opstand gekomen en hij had de mogelijkheden overwogen om daaraan een einde te stellen. De kwaal moest in de wortel uitgerooid worden en het meest probate middel zag hij in de invoer van een geregelde handel in deze geteisterde gewesten. Dit zou bovendien ongetwijfeld ten goede komen aan de evangelisatie en het was er zelfs de noodzakelijke voorwaarde toe. De Afrikanen van het binnenland moesten derhalve in betrekking gesteld worden met eerlijke Europese en vooral Britse handelslui, die de plaats zouden innemen van de gewetenloze slavendrijvers en hun trawanten.

Maar hoe? De weg was praktisch afgesneden door de Kalahariwoestijn, de Boeren en de Zulu. De enige oplossing voor Livingstone was een nieuwe weg te openen naar het centrum van Afrika, vanuit de West- of Oostkust, — « a highway from the coast into the centre of the country ».

Zijn besluit stond vast en het werd zijn levensideaal: « I will open a way to the interior or perish! » Alles of niets, nam hij zich voor — « succeed or perish » — en geestdriftig begon hij te Kaapstad aan de voorbereiding van de expeditie.

Zijn plan was eerst in Midden-Afrika, bij de Makololo, een basis op te richten om van daaruit de weg te banen naar de Westkust en vervolgens naar de Oostkust.

Het was een gedurfd plan, maar het enige middel voor de penetratie, de bekering en beschaving van Afrika. Zoniet zou men het hele continent mogen opgeven en het laten doodbloeden.

Zijn collega's in Zuid-Afrika wreven hem aan dat hij zich liet leiden door motieven van zelfzucht en dat hij zijn missie-roeping vaarwel zegde voor een roekeloos avontuur. De Britse administratie van de Kaapkolonie was evenmin voor het opzet te vinden. En Livingstone wist nog niet wat het antwoord zou zijn van de L. M. S.-directie. Doch hij was zozeer overtuigd van de noodzakelijkheid en de zuiverheid van de taak die hij op zich wilde nemen, dat hij niet aarzelde te verklaren voor niets of niemand te zullen achteruitdeinzen. — « I will go, no matter who opposes ». Hij wist dat het Gods wil was. ⁽¹⁾

Hij vertrok uit Kaapstad den 8 Juni 1852 voor een tocht die hij op drie jaar schatte, maar die er feitelijk vijf in beslag zou nemen. ⁽²⁾ Intussen hadden de Boeren de Bakwena aangevallen, hun bezittingen geplunderd

⁽¹⁾ « So powerful convinced am I that it is the will of our Lord I should, I will go, no matter who opposes ». CAMPBELL, R., p. 134.

⁽²⁾ Zie LIVINGSTONE, D., *o. c.*

of verwoest en hun kinderen in slavernij meegevoerd. Livingstone's huis en inboedel te Kolobeng was eveneens aan de wraak en de vernielzucht van de aanvallers ten offer gevallen. Het was voor de missionaris een spoorslag om met meer verbetering en vrijer, van alles onthecht, zijn plan door te drijven en het binnenland, dat de Boeren wilden afsluiten, spijs alles te openen.

Den 23 Mei 1853 bereikte hij Linianti. Vandaar trok hij noordwaarts naar de Bakotse tot Nariële. Daar echter geen enkele plaats hem geschikt scheen voor het verblijf van blanken en voor de vestiging van een stevige basis, besloot hij naar Linianti terug te keren om onmiddellijk het tweede punt van zijn program aan te vatten nl. de weg te openen naar de Westkust.

Den 11 November ving de tocht aan, met 27 Makololo-dragers. Hij trok langs de Opper-Zambesi door de Bakotse-vallei voorbij het Dilolo-meer, over de Kasai en de Kwango, om den 31 Mei 1854 te St. Paul de Loanda de Atlantische kust te begroeten. Maar weldra verdween hij weer in het binnenland om ongeveer langs dezelfde weg terug, vervolgens voorbij de Victoria-vallen in N.-O.-lijke richting en ten slotte over Tete en Sena, den 26 Mei 1856 te Quelimane op de Indische Oceaan uit te komen.

Het was de eerste tocht dwars door Afrika.

Te Quelimane wachtte Livingstone een bittere ontgoocheling : een brief van de L. M. S., waarin hem den 24 Augustus 1855 werd medegedeeld dat de Societeit om financiële redenen zich verplicht zag af te zien van elke missie-onderneming in « onbeproeft, afgelegen en lastige gebieden ». Wel apprecieerde ze de ijver en de betrachtingen van Livingstone en drukten de directeurs hun hoop uit en hun overtuiging dat de verwezenlijkingen van Livingstone uiteindelijk zouden bijdragen tot de verspreiding van het kristelijk geloof onder de onbe-

schaafde volkeren waarmee hij in betrekking was gekomen, doch de L. M. S. was niet meer in staat plannen te steunen « die slechts verwijderd met de evangelisatie in verband stonden ». (1)

Het was als een kaakslag voor Livingstone. De ontkenning van de betekenis die hij zelf aan zijn werk gaf. Hij beschouwde zichzelf immers niet als een louter explorer, die om de wetenschap en met menselijke berekeningen zijn taak had opgenomen. In zijn eigen ogen was hij vóór alles missionaris en zijn verkenningswerk waardeerde hij zelf enkel in zover het als een noodzakelijke voorwaarde het beschavingswerk voorafging en mogelijk maakte. (2)

Hij verwachtte nu dat men hem zenden zou naar de Kaapkolonie, het rustoord van de reeds gehekelde predikers met hun lastige werkkring van « tien negerhutten en acht winkels », naar de « tried, near, and easy fields where I can war and kick ». Daarom aarzelde hij niet te schrijven dat de brief van L. M. S. de breuk betekende tussen hem en de Societeit, vermits hij zelf zich reeds vast voorgenomen had terug te gaan naar de Makololo en zijn plannen door te voeren « ook tegen het veto van het Londens Comité » in. (3) Het kostte hem geen moeite noch hoofdbrekerij om deze beslissende stap te doen, want hij had steeds zijn onafhankelijkheid op prijs gesteld en zijn eigen weg gebaad.

Livingstone had ineens alle sympathieën naar zich toegehaald. De belangrijke successen van zijn ongeëvenaarde tocht dwars door Afrika en zijn verschijning in Engeland in December 1856 ontvlamden niet alleen de geest-

(1) « in untried, remote and difficult fields of labour... plans connected only remotely with the spread of the Gospel ». Zie CAMPBELL, R., *o. c.*, pp. 232-233.

(2) « I view the end of the geographical feat as the beginning of missionary enterprise ». LIVINGSTONE, D., *o. c.*, p. 673.

(3) « The proposition to leave the untried, remote and difficult fields of labour as they have been ever since our Saviour died for men, involves my certain separation from the L.M.S. » CAMPBELL, R., *o. c.*, p. 234.

drift van geografen en philanthropen, de winstzucht van onverschrokken zakenlui en de reislust van roemzuchtige durvers, maar deden ook de missieijver van de Protestanten en hun penetratie-begeerte opklaaien. Overal ijverde Livingstone voor zijn Afrika-plan en de bekroning van dit alles was zijn eigen benoeming tot Consul van Engeland voor de Oostkust van Afrika bezuiden Zanzibar en voor de onverkende binnenlanden, alsmede tot leider van een regeringsexpeditie met ruime volmachten « to survey and report upon the country watered by the lower Zambese ». Livingstone stond voortaan in dienst van de Engelse Regering.

Officieel was hij geen missionaris meer. Toch wilde hij het blijven en zijn nieuwe opdracht zag en bedoelde hij helemaal in de lijn van zijn missie-ideaal. Hij wilde de eerste schakel worden in het grote werk van Afrika's bekering, de wegwijzer en de voortrekker voor de christianisatie en de beschaving van deze donkere binnenlanden. Ook dit wist hij missionariswerk, want « my views of what is missionary duty are not so contracted as those whose ideal is a dumpy sort of man with a Bible under his arm ». (1)

Zijn woord op feestelijkheden, recepties en meetings, was telkens een oproep tot medewerking aan de verwezenlijking van zijn program en ook zijn boek, het verhaal van zijn leven en eerste tochten in Afrika, was bedoeld als een pleidooi voor hetzelfde ideaal, eerder dan een eenvoudig relaas : handel en evangelie moesten Afrika redden van slavernij en heidendom. En hoewel zijn opdracht er enkel in bestond een nauwkeurig onderzoek in te stellen omtrent de handelsmogelijkheden ten bate van Engeland, toch kon het niet anders of een gunstig resultaat en de effectieve relaties zouden ook

(1) *Ib.*, p. 241.

en zelfs in grotere mate — « more effectually and permanently » — de heidense inboorlingen ten goede komen. ⁽¹⁾

Livingstone richtte zich vooral tot de missiegenootschappen. Voor hen lag een onmetelijk terrein open ter ontginning en hij beloofde de missionarissen zijn onvoorwaardelijke steun en medewerking. Zijn overweldigend succes had de L. M. S. - directie reeds haar houding doen herzien en ze doen besluiten tot de vorming van twee missie-centra in binnen-Afrika : een eerste bij de Makololo benoorden de Zambesi, en een tweede bij de Matabele ten Zuiden van de stroom. Maar er was ook plaats voor anderen en Livingstone noemde de Wesleyanen, de Baptisten, de Vrije Kerk — voor allen immers was bij de Batoka en omringende stammen een veelbelovend apostolaat weggelegd. Het kwam er alleen op aan gezonde plaatsen uit te kiezen en het werk aan te pakken. De streek was zo uitgestrekt dat er van botsingen en terreinbetwisting geen spraak kon zijn. Trouwens, waar het ging om de bekering van de ongelovigen, moest men toch alle bekrompen sectarisme kunnen opzij zetten.

Livingstone toonde zich ruim van opvatting en in zijn breeddenkende onafhankelijkheidszin stelde hij zich boven de sectaire rivaliteit. Als het Evangelie maar verkondigd werd aan de heidenen van Midden-Afrika, ook al geschiedde zulks door de Rooms-Katholieken. ⁽²⁾

Ten slotte, kort vóór zijn afreis, bij een toespraak te Oxford en te Cambridge, nodigde hij de nationale Kerk van Engeland uit. Te Cambridge vooral maakte zijn slotwoord, dat klonk als een testament en een laatste vaarwel, een geweldige indruk. ⁽³⁾

⁽¹⁾ LIVINGSTONE, D., *o. c.*, p. 675.

⁽²⁾ « For my part, I would much prefer to see the Africans good Roman Catholics, than idolatrous heathen ». *Ib.*, p. 367.

⁽³⁾ « I beg to direct your attention to Africa. I know that in a few years I shall

En den 10 Maart 1858 voer Livingstone uit Liverpool weer af naar Afrika.

§ 2. NYASSA.

De actie van Livingstone alarmeerde ook even de katholieken.

Wanneer Mgr Massaja, Apostolisch Vicaris van de Galla, te Aden vernam dat op de Seychellen-eilanden een 300-tal kristenfamilies sinds meer dan 25 jaar zonder priester leefden, zocht hij naar een middel om deze mensen ter hulp te komen. In 1850 liet hij derhalve P. Léon des Avanchères, een van zijn missionarissen, daarheen gaan om er enkele maanden te verblijven, de toestand te onderzoeken en intussen wat priesterministerie uit te oefenen. Daarna zou P. Léon terugkeren naar Aden om verslag uit te brengen, waarop naar een definitieve oplossing zou gezocht worden. ⁽¹⁾

De bisschop van Mauritius, tot wiens jurisdictiegebied de Seychellen behoorden, ging echter niet akkoord met deze vreemde inmenging en drong derhalve aan bij de Engelse Goeverneur om P. Léon te verwijderen. Daarop kwam P. Léon naar Mauritius vanwaar hij door Mgr Massaja naar Aden werd teruggeroepen in 1852. ⁽²⁾

Op deze reizen had de missionaris de havens in Oost-Afrika aangedaan en heel wat informaties ingewonnen omtrent de Zambesi-streek. De vervallen toestand van de oude Portugese missies in Mozambique, het vooruitschrijden van de Protestanten Moffat en Livingstone vanuit Zuid-Afrika en de schitterende vooruitzichten van penetratie in de binnenlanden van Midden-Afrika, deden hem er toe besluiten de Propaganda van zijn be-

be cut off in that country, which is now open ; do not let it be shut again. I go back to Africa to try to make an open path for commerce and Christianity » *ib.*

⁽¹⁾ MASSAJA, G., *o. c.*, I, p. 141.

⁽²⁾ *Ib.* II, p. 11.

vindingen op de hoogte te brengen. Den 29 December 1851 schreef hij een brief waarin hij de zaken uiteenzette en zijn hoop uitdrukte dat de verwaarloosde missies weldra zouden heropgenomen worden. Men moest kost wat kost de Protestanten vóór zijn, meende P. Léon, en hij verklaarde zich bereid zelf Midden-Afrika binnen te dringen. Het kustgebied rond de Zambesi drong zich trouwens op als een belangrijk steunpunt voor de penetratie. « Ieder jaar, « schreef hij », vertrekken karavanen vanuit Mozambique en Tete naar Midden-Afrika en men vermoedt zelfs dat deze tot dicht bij den evenaar komen ». Was daar dus niet de ware ingangspoort naar de binnenlanden van het continent ? (1)

De Propaganda antwoordde niet, omdat — zo meldt een aantekening op de brief — reeds in de nood voorzien was. (2)

In 1852 was P. Léon weer op weg naar de Seychellen, waarvoor de Propaganda hem benoemd had, ingevolge een rapport van Mgr Massaja. (3) Onderweg te Bombay, insisterde hij, in een brief van 14 November, nogmaals op de kwestie van de missie in de Portugese kolonie en de penetratie in het binnenland van Midden-Afrika. Tete moest het centrum worden, schreef hij, en van daaruit zou het katholicisme zich uitbreiden « over het Rijk van Monomatapa en over Afrika's binnenlanden ». (4)

(1) « Cette Mission pourrait devenir un point très important pour porter l'Évangile dans l'intérieur de l'Afrique... Tous les ans des caravanes partent régulièrement de Mozambique et de Tete pour remonter dans l'intérieur de l'Afrique et l'on pense qu'ils viennent jusque sous l'Équateur... Mgr, ces raisons sérieusement pesées rendraient l'entrée du continent de l'Afrique beaucoup plus facile qu'en tout autre point... » Brief van 29 Dec. 1851. AP SRC Afr. Cent. 4 (1848-1857).

(2) *Ib.* « Non si risponde essendosi già provveduto ». Vermoedelijk doelde de Propaganda hier op het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, dat zojuist door Knoblechter's actie uit den nood gered was (Zie hierboven).

(3) Den 26 November 1852 zou een afzonderlijke Prefectuur opgericht worden, toevertrouwd aan de Capucienen. Zie Guida della Missioni Cattoliche, Roma 1935, p. 279 b.

(4) AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857) brief 14 November 1852.

Ditmaal werd er geantwoord, want op 1 Juni 1853 vroeg de Propaganda aan P. Léon dat hij de Afrikaanse kusten goed zou bestuderen en vervolgens verslag uitbrengen. ⁽¹⁾ Doch P. Léon schijnt niet verder meer aangedrongen te hebben en van een werkelijke missie-onderneming in Portugees Oost-Afrika is dan ook gedurende de eerstvolgende jaren niets terecht gekomen.

Het waren de Protestanten die de eersten onder de stuwing van Livingstone, de Zambesi als doel namen.

Hoe diep de indruk ook geweest was, welke het slotwoord van de missionaris-explorator te Cambridge op de toehoorders had gemaakt, toch zou deze wellicht helemaal verdoezeld geworden zijn, ware daar niet de bekrachtiging gekomen van de Protestantse bisschop van Kaapstad, Robert Gray. Bij zijn bezoek aan Engeland in 1858 wees deze op het belang en de hoogdringendheid van de evangelisatie van Midden-Afrika, en lokte aldus het initiatief uit, waarbij het volgend jaar de « Oxford and Cambridge Mission to Central Africa » tot stand kwam. In 1860 zouden ook de Universiteiten van Durham en Dublin zich daarbij aansluiten en de onderneming zou de naam krijgen van « The Universities' Mission to Central Africa ». ⁽²⁾

Het program van Livingstone werd overgenomen en naar zijn raad zou men zich ter plaatse richten. Het opzet stelde zich dus ten doel niet alleen de verspreiding van het geloof in Midden-Afrika, naar tevens de invoer van handel en industrie, het cultiveren van de natuurlijke rijkdommen van de streek en de vestiging van orde en vrede. ⁽³⁾ Daarop zouden niet alleen clergymen en pre-

⁽¹⁾ « 1 Guigno 1853. Gli si risponde che stando a Seychelles studi bene le coste dell'Afrika e quindi riferisca ». *Ib.*

⁽²⁾ Zie ANDERSON-MORSHEAD, *The history of the Universities' Mission to Central Africa, 1859-1909*, London 1909.

⁽³⁾ *Ib.* p. 415 ; PAULITSCHKE, *o. c.*, p. 255.

dikers uitgezonden worden, maar ook artsen, vaklui, landbouwexperten en andere meer.

Wanneer de eerste missionarissen, onder leiding van bisschop Mackenzie, begin Februari 1861 bij de Zambesi aankwamen, troffen ze er Livingstone, die intussen sinds 1858, ten koste van vele moeilijkheden en tegenslagen, het Shirwa-meer (18 April 1859) en het Nyassa-meer (16 September 1859) ontdekt en daarna in 1860 een tocht ondernomen had naar de Makololo. (1)

Het was voor Livingstone een grote teleurstelling geweest toen hij na herhaalde inspanningen had moeten vaststellen dat de Kebrabasa-vallen de Zambesi-weg, waarvan hij zoveel verhoopt had voor de penetratie in het binnenland van Midden-Afrika, barricadeerden. Het was dus niet de gedroomde «highway» voor de intrede van de beschaving en het Kristendom in deze centrale gewesten.

Dan had hij het beproefd langs de Schire, maar ook daar werd de weg versperd door de Murchison-vallen.

Meer nog — en dit was zijn grootste ontgoocheling — hij had met spijt moeten toezien hoe zijn werk door de Portugezen verkracht werd en hoe het goede dat hij had willen verrichten, door de Portugese kolonisten hopeloos werd te niet gedaan en met boos opzet de tegenovergestelde richting ingedreven. De slavenhandelaars — «nearly every one, from Governor to convictsoldier, is an eager slave-trader» — volgden de weg dien hij had gebaad en penetreerden in de gebieden die hij had geopend, om er in plaats van een geregelde handel, de mensenhandel, «that monster iniquity», uit te breiden. De gewetenloze halfbloeds dreven de onbeschaamdheid zo ver, dat ze zich zelfs lieten doorgaan als de zonen van

(1) LIVINGSTONE, D. and Ch., Narrative of an Expedition to the Zambesi and its Tributaries, and of the discovery of the lakes Shirwa and Nyassa, 1858-1864, London, 1865. PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 251-254.

Livingstone en verklaarden in zijn naam slaven te komen kopen. ⁽¹⁾

Bovendien begon Portugal officieel aanspraak te maken op zijn rechten over de Zambesi-monding, de hele kuststrook en zelfs de diepere binnenlanden. De Portugese autoriteiten zetten zich schrap tegen de Engelse penetratie-pogingen en maakten aanstalten om de Zambesiweg aan vreemde handelslui te ontzeggen. Livingstone wist wat een dergelijk monopolie moest betekenen : noch min noch meer de uitbreiding van de schandelijke slavenhandel. ⁽²⁾ De Portugezen wilden het binnenland afsluiten voor wat zij noemden de « illegale handel » in Portugees gebied en alleen openstellen voor de « legale » slavenhandel. Het zou de volledige mislukking betekenen van Livingstone's werk en de vernietiging van zijn droom. Want juist de slavenhandel was « de grootste hinderpaal die er bestond voor de beschaving en de commerciële vooruitgang. » ⁽³⁾

Er was nog één oplossing : een andere weg te vinden naar het Nyassa-meer. Livingstone wilde het beproeven langs de Rovuma die, naar men toen meende, met het meer in verbinding moest staan. Hij kon bisschop Mackenzie overhalen om mee te gaan en eventueel uit deze richting ook de missie in gang te zetten. Men vertrok in Maart 1861, doch na vergeefse pogingen verkoos Mackenzie terug te keren naar de Shire en besloot Livingstone eveneens langs deze weg naar het Nyassa-meer te trekken om uit tegenovergestelde richting de Rovumaweg te openen van het meer naar de kust.

Zo kwamen de twee expedities, die van de Engelse Regering onder Livingstone, en die van de Universities'

⁽¹⁾ LIVINGSTONE, D. and Ch., *o. c.*, pp. 241 sq.

⁽²⁾ « Nothing but Slavery will on any account be tolerated ». *Ib.* p. 148 « That Shame, even now, in the 19th century of an European nation ». *Ib.* p. V.

⁽³⁾ « The greatest obstacle in existence to civilisation and commercial progress ». *Ib.* p. 8.

Mission onder Mackenzie, langs de Shire, den 8 Juli in Tshibisa's dorp. Van daaruit vergezelde Livingstone de missionarissen naar het Oostelijk bergland in de richting van het Shirwa-meer, om een plaats op te zoeken voor de vestiging van een missie.

Er waren echter, sinds het vorig bezoek van de explorer, grote veranderingen ingetreden in de toestand van de streek. De slavenhandel had er een schrikwekkende uitbreiding genomen en vooral de Yao-stam terroriseerde het hele gebied met zijn oorlogen en slavenrazzia's voor de Arabische en Portugese opkopers. Livingstone kwam er tegen in opstand en greep gewapenderhand in om de slavenkaravanen, die hij op zijn weg ontmoette, te bevrijden, en de bedreigde dorpen tegen aanvallen te helpen verdedigen. ⁽¹⁾

De missionarissen, die zich intussen, te midden van deze troebelen, te Magomero hadden gevestigd, zagen zich eveneens in de strijd gewikkeld en tot dezelfde methode gedreven. Totdat daarbij de hongersnood in de streek, de verzwakking en de koorts en de missionarissen, na de dood van Mackenzie (23 Januari 1862) het besluit deden treffen de wijk te nemen naar een beter en veiliger oord. Ze namen hun intrek in Tshibisa's dorp langs de Shire.

Maar wanneer Mackenzie's opvolger, bisschop Tozer, volgend jaar, na een kortstondige en mislukte poging op de Morambola-heuvel en ondanks het protest van Livingstone, de missie te Zanzibar ging vestigen, was het ineens met de penetratie-poging van de Universities' Mission gedaan. ⁽²⁾

Nog zou het Algemeen Comité in April 1864 een penetratie-poging in Nyassa vanuit de streek ten Noorden van

⁽¹⁾ ANDERSON-MORSHEAD, A., *o. c.*, pp. 14-46; RICHTER, J., *o. c.*, p. 538. LIVINGSTONE, D. and Ch., *o. c.*, pp. 356-364.

⁽²⁾ LIVINGSTONE, D. and Ch., *o. c.*, pp. 572-574.

Zululand voorstellen doch Tozer zag er het nut niet van in en bleef te Zanzibar. ⁽¹⁾

Intussen was, eveneens onder inspiratie van Livingstone, in Schotland « The New Central Africa Committee » tot stand gekomen met het doel de ontdekkingen van de grote explorer in praktijk en volgens diens program te benutten voor de evangelisatie en de civilisatie van Centraal-Afrika. ⁽²⁾

Ook hier zouden het religieuze en het industriële element hand in hand gaan.

Het initiatief ging uit van de « Free Church of Scotland » en James Stewart was er de grote bezieler van, getroffen als hij was door de lezing van Livingstone's « Missionary Travels ».

Om eerst de kansen te wikken, ging Stewart zelf in 1861 de Zambesi- en Nyassa-streek ter plaatse verkennen. Doch na enkele maanden verblijf aldaar, een reis langs de Shire tot aan de Murchison-vallen en langs de Zambesi tot aan de Kebrabasa-vallen, had hij genoeg ervaring opgedaan om te beseffen dat een gebied, hetwelk zo vreselijk geteisterd werd door aanhoudende oorlogen en slavenjachten, geenszins geschikt kon zijn voor een rustig en geregeld apostolaat. De dood van Mackenzie van de Universities' Mission en de moeilijkheden waarin zijn missionarissen en helpers gewikkeld waren, alsmede de gedeeltelijke mislukking van Livingstone's regeringsexpeditie, bleken er het sterkste bewijs van.

Begin 1862 keerde hij derhalve naar Schotland terug en zijn ongunstig rapport gaf aanleiding tot de ontbinding van het Centraal-Afrika-Comité. ⁽³⁾

Livingstone werd door de Engelse Regering teruggeroepen en kwam, na een reis langs Indië om, op 23 Juli

⁽¹⁾ ANDERSON-MORSHEAD, A., *o. c.*, p. 417.

⁽²⁾ ANDERSON-MORSHEAD, A., *o. c.*, pp. 113 sq.

⁽³⁾ LIVINGSTONE, D. and Ch., *o. c.*, pp. 413-414.

1864 te London aan. De expeditie had niet de resultaten bereikt die men er van verwacht had, hoewel ze omtrent de gebieden rond het Nyassa-meer heel wat mogelijkheden voor handel en uitbating in 't vooruitzicht kon stellen.

Er was echter een *conditio sine qua non* : de uitroeiing van de slavenhandel.

Livingstone zette een kruistocht in tegen deze onmenselijke plaag. Hij stelde de Portugese politiek en handelwijze aan de kaak en ging ongenadig te keer tegen de koelbloedige brutaliteit waarmee de Portugezen en hun halfbloeds de wonde in Afrika's hart immer voort uitbreidden. Zijn toespraak tot de British Association te Bath maakte dan ook een geweldige indruk op de publieke opinie, en zijn boek, het relaas over de expeditie, (1) openbaarde de feiten in hun ruwe realiteit.

Lisabon reageerde alleen met een sterke anti-Livingstone-campagne, betwistte de oorspronkelijkheid van diens ontdekkingen en verdedigde de prioriteit der Portugese exploratoren uit vroegere tijden.

« Lawful trade and Christian missions », handel en missie — het was alles onbegonnen werk, indien de afschuwelijke slavenhandel niet onderdrukt werd. Livingstone zag het nutteloze in van zijn vroeger voorgestelde methode om de illegale handel in de wortel te doden door de invoer van geregelde commerciële relaties, en zette een propaganda in voor een krachtdadige actie. De Engelse kruisers moesten langs de Oostkust van Afrika optreden, zoals ze met zoveel succes langs de Westkust hadden gedaan, waar nu de handel bloeide en de evangelisatie zich uitbreidde. (2)

De openbare mening stond achter Livingstone, doch de Regering schipperde, omdat ze de vriendschappelijke betrekkingen met Portugal niet wenste in 't gedrang te

(1) *O. c.*

(2) « A System combining the repressive efforts of H. M. cruisers with lawful trade and Christian missions ». *Ib.* p. VI.

brenge en wellicht ook moeilijkheden vreesde met de Mohammedaanse landen, welke in de winstgevende slavenhandel van Afrika's Oostkust betrokken waren. En wanneer Livingstone in Augustus 1865 weer Engeland verliet om in opdracht van de Royal Geographical Society, het stroomgebied van Centraal-Afrika te exploreren en de ontdekkingen van Burton, Speke en Grant te vervolledigen door de nog hangende kwesties van het watersysteem van Nijl, Kongo en Zambesi op te helderen, had de Regering hem weliswaar de titel verleend van Consul voor de gebieden gelegen tussen Abyssinië en de Portugese invloedssfeer, doch met zodanig gedetailleerde instructies, dat het in feite een ontwijken was van de verantwoordelijkheid harer roeping als kampioene van de strijd tegen de slavenhandel. ⁽¹⁾

Zo begon Livingstone zijn laatste tocht, officieel als een loutere geografische explorator en beambte van de Engelse natie. Doch in zijn eigen ogen was hij meer. Hij wilde missionaris blijven. ⁽²⁾

Het was Livingstone's meest merkwaardige reis, en ook de meest sensationele. Hij vertrok langs de Rovuma naar het Nyassa-meer in 1866. Nauwelijks was hij in het binnenland verdwenen, of enkele afgedankte dragers kwamen te Zanzibar zijn dood melden en beschrijven. In 1867 kon de explorator Young dit bericht logenstraffen. ⁽³⁾ Doch toen men weerom langen tijd niets meer over Livingstone vernam, begon men weer voor zijn leven te vrezen en in het begin van 1872 werd door het Koninklijk Geografisch Genootschap van Londen de « Livingstone Search and Relief Expedition » uitgestuurd

⁽¹⁾ CAMPBELL, R., *o. c.*, pp. 298-299.

⁽²⁾ « I would not consent to go simply as a geographer », schreef hij vóór zijn afreis, « but as a missionary, and do geography by the way because I feel I am in the way of duty when trying either to enlighten these poor people, or open their land to lawful commerce ». *Ib.* p. 299.

⁽³⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 263-264.

onder de leiding van Dawson. ⁽¹⁾ Deze expeditie was nog niet uit Bagamoyo vertrokken, wanneer daar het grote nieuws aankwam dat Stanley, de jonge reporter van de « New York Herald », Livingstone gevonden had te Ujiji en vier maanden met hem geleefd en gereisd had. ⁽²⁾

Livingstone had sinds 1866 de streek van Nyassa, Tanganyka, Mwero, Bangweolo en Lualaba doorkruist en doorvorst, onder de grootste ontberingen, zodat Stanley hem te Ujiji als een levend geraamte had aangetroffen. Toch wilde hij zijn werk voleinden en nadat hij door Stanley in Unyanyembe bevoorraad geworden was, trok hij weer op, maar kwam uitgeput bij het Bangweolomeer. Te Tshitambo, ten Z. van het meer, stierf hij, den 1 Mei 1873. Zijn lijk werd door zijn trouwe dienaren gebalsemd en met zijn instrumenten en zijn laatste dagboeken naar de kust gebracht, vanwaar het naar Engeland werd vervoerd om den 18 April 1874 luisterrijk begraven te worden in de Westminster Abbey. ⁽³⁾

Het was een ware triomftocht voor de gestorven, maar onsterfelijke missionaris-explorator. En het kon niet anders of bij de koninklijke hulde-manifestaties die met de begrafenis gepaard gingen, moest ook de missieijver voor Afrika in een geweldige golf van geestdrift ongemeen hoog oplaaien.

Zijn werk, zijn « great work » mocht niet onvoltooid blijven en zijn droom, het ideaal waaraan hij zijn leven had gewijd, niet met hem begraven worden.

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 264.

⁽²⁾ Zie STANLEY, H. M., *How I found Livingstone, Travels, adventures, and Discoveries in Central Africa, including four months' residence with Dr Livingstone*, London 1872.

⁽³⁾ WALLER, H., *The Last Journals of David Livingstone in Central Africa*, 2 t., London 1874. Franse vertaling van LOREAU, H., *Dernier Journal du Docteur David Livingstone relatant ses explorations et Découvertes de 1866 à 1873 suivi du récit de ses derniers moments rédigé d'après le rapport de ses fidèles serviteurs Chouma et Souzi*, 2 t., Paris, 1875. Zie ook: COUPLAND, R., *Livingstone's Last Journey*, London 1945.

Zo kwam nieuw leven in de Universities' Mission, die zich na de dood van Mackenzie op Zanzibar had teruggetrokken en alle penetratie-ambitie scheen opgegeven te hebben. Eén enkele bescheiden uitval had de nieuwe bisschop Tozer gewaagd, naar het vasteland in Usambara, want in 1868 was een post gesticht geworden te Magila. Doch na min dan een jaar werd deze missie weer verlaten.

In 1872 verliet Tozer de missie om niet meer weer te keren. Het was Edward Steere die nagenoeg alleen het werk te Zanzibar voortzette en zelfs in 1873 enkele jonge inlandse elementen naar Magila stuurde om daar opnieuw te beginnen. ⁽¹⁾

Maar Steere wilde de kwijnende Universities' Mission van een zekere ondergang redden en ze zelfs ter penetratie leiden in de uitgestrekte Oostelijke gebieden van het vasteland. De triomfantelijke uitvaart van Livingstone bracht hem een gelegenheid. Hij maakte dan ook dankbaar gebruik van de geestdrift in Engeland om de zaak van de Nyassa-missie te bepleiten, en in een rede te Oxford — toen was hij reeds benoemd tot opvolger van Tozer en bisschop gewijd (1874) — kwam hij met zijn plan voor den dag. In Oost-Afrika woonden verscheidene volksstammen, millioenen zielen, en « ieder van deze volkeren moest tenminste zijn eigen kerk, eigen bisschop en eigen clerus hebben. » Bij elke stam moest derhalve een centrum van evangelisatie gevormd worden. Magila bestond reeds als centrum voor de Usambara; een andere stichting was in voorbereiding om de Yao-stam te bewerken; vervolgens de Wangindo, in Uzaramo en Uzigua bij de kust; de Nyassa en Bisa aan de overzijde van het Nyassa-meer. ⁽²⁾

Met deze vooruitzichten vertrok Steere in Februari

⁽¹⁾ ANDERSON-MORSHEAD, A., *o. c.*, pp. 68-73.

⁽²⁾ *Ib.* pp. 92-93.

1875 naar Zanzibar. Het gevolg van zijn oproep was dat hetzelfde jaar nog een twintigtal mannelijke en vrouwelijke helpers zich bij hem kwamen voegen. Wel hielden de meesten het niet lang vol, maar het was voldoende om in Juni een clergyman met een leek naar Magila te sturen ⁽¹⁾ en vervolgens, met het oog op een missiestichting, een verkenningstocht te ondernemen langs de Rovuma, door het Yao-district in de richting van het Nyassa-meer.

Naar het voorbeeld van de Paters van de H. Geest te Bagamoyo, ⁽²⁾ wilde Steere bij de Rovuma een modeldorp stichten met bevrijde slaven, die van jongsaf op de missie te Zanzibar waren opgevoed, bekeerd en onderwezen. Aldus werden op het einde van 1876 te Masasi enkele bekeerde en catechumenenfamilies nedergezet en kwam in Mei 1878 een tweede stichting tot stand te Newala, 50 mijlen ten Zuiden van Masasi. ⁽³⁾

Aanvankelijk ging alles in voorspoed, doch wanneer de Magwangara uit het N.-W. een inval deden in de streek en deze aan zich onderwierpen (1882), werden beide reducties geplunderd en de bewoners in slavernij meegevoerd.

Intussen had men het Nyassa-meer bereikt en was de volle aandacht daarheen afgeleid geworden. Bisschop Steere was er bij zijn eerste verkenningstocht in 1875 niet in geslaagd langs de Rovuma bij het meer te komen en had amper op een 70 mijlen van het doel de terugweg aangevat, doch niettemin had hij dit gebied van zijn voorliefde niet uit het oog verloren. Hij wilde penetreren naar het Nyassa-meer, dat trouwens het oorspronkelijk doel geweest was van de Universities' Mission. En eindelijk in 1882 kon de missionaris Johnson met zijn collega Janson rechtstreeks naar het meer doorbreken.

Nauwelijks aangekomen stierf Janson den 21 Februari

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 91-92.

⁽²⁾ Zie later.

⁽³⁾ ANDERSON-MORSHEAD, *o. c.*, p. 119.

1882 te Chia. Johnson verkende de oostelijke oever van het meer en, daar hij geen gezonde en geschikte plaats kon vinden voor de oprichting van een vast missie-centrum, vatte hij het plan op naar Londen te reizen om bij het Comité voor te stellen een steamer te sturen naar het Nyassa-meer, voor een reizende missie. Dit plan vond inderdaad bijval en den 22 Januari 1886 was de « Charles Janson » te Likoma, waar het hoofdkwartier van de beweeglijke missie werd opgeslagen.

Bisschop Steere zou het niet meer mogen beleven. Hij was reeds in 1882 gestorven. Zijn opvolger was Bischof Smythies en onder diens leiding zou de Nyassa-onderneming van de Universities' Mission zich krachtig ontplooiën en uitbreiden totdat in 1892 Nyassaland een eigen bisschop kreeg met zetel te Likoma.

De geestdrift om de grote pionier van Afrika's exploratie en beschaving, Livingstone, had vanzelfsprekend ook zijn geboorteland, Schotland, beroerd. Men wilde hem in Nyassa een levend monument oprichten door te trachten zijn droom in vervulling te brengen.

In 1875 trokken twee missie-expedities uit Schotland ter verovering uit naar het Nyassa-meer.

De eerste, een initiatief van de Free Church, droeg de naam van « Livingstonia Mission ». James Stewart, die na zijn vorige poging naar Zuid-Afrika was gegaan en er in 1866 bestuurder was geworden van de zo geprezen instituten te Lovedale, had het opzet uitgelokt en begeleidde zelf de eerste missionarissen met hun kleine steamer, de « Ilala », langs de Shire naar het Nyassa-meer, waar de eerste post gesticht werd te Cap Maclear op de Zuidoever.

Het was een zeer ondankbaar terrein omwille van de koorts, de slavenhandel en de vechtlustige volksstammen. Bovendien beperkte de activiteit van de missionarissen zich haast uitsluitend tot interessante verkennings-

reizen rond en op het meer. En na 6 jaar, toen de missie werd opgegeven en overgeplaatst naar Bandawe op de Westoever (1881), luidde de balans: 20.000 pond sterling onkosten, vijf doden en één bekeerling. ⁽¹⁾

In 1876 trad ook de Schotse Staatskerk op het toneel. Ze richtte haar aandacht op de gezonde Shire-hoogvlakte en stichtte er de missie die, naar Livingstone's geboortedorp, de naam kreeg van Blantyre. Het plan was een kolonie op te richten als kultuurcentrum van het gehele gebied.

Het werd echter een toevluchtsoord en een samenstelling van weggelopen slaven en ontvluchte boosdoeners welke de missie eerder tot nadeel dan tot voordeel strekten. De vijandigheid van de naburige chefs en de beschuldigingen welke een Schots reiziger aan het Comité overmaakte, brachten de onderneming op de rand van de ondergang. En het duurde nog vele jaren eer Blantyre over de crisis heen zou komen en eindelijk de toekomst met gunstiger vooruitzichten mocht ingaan. ⁽²⁾

§ 3. DE ZAMBESI-MISSIE.

Wanneer Livingstone in 1849 naar het Ngami-meer oprukte, bestond de katholieke missie in Zuid-Afrika uit twee Apostolische Vicariaten: de Westkaap en den Oostkaap. ⁽³⁾

De penetratiepogingen van de L. M. S. lieten vooral Mgr Devereux, Apostolisch Vicaris van de Oostkaap, niet onverschillig. Uit Grahamstown stuurde hij op 20 Juli 1850 een brief naar het Genootschap van Lyon om

(1) RICHTER, J., *o. c.*, pp. 552-555; DU PLESSIS, J., *o. c.*, pp. 291 sq.

(2) RICHTER, J., *o. c.*, pp. 563-564.

(3) In 1818 oprichting Ap. Vic. Kaap en omgeving; de Ap. Vicaris Mgr Slater was verhinderd te resideren in Kaapland en trok dientengevolge naar Mauritius dat aan het Ap. Vic. werd toegevoegd (1819). In 1837 scheidde Gregorius XVI de Kaap daarvan af als afzonderlijk Vicariaat en in 1847 werd dit gesplitst in een Westelijk en een Oostelijk district. *Le Miss. Catt.*, Roma 1946 p. 67.

te wijzen op het belang van de nieuwe ontdekking voor de evangelisatie van de streken aan de overzijde van de Kalahari. Meteen stuurde hij een kopie van Oswell's relaas en uitte hij zijn geestdrift om de nieuwe tijd die in aantocht was over de volkeren die woonden « rond het meer, langs de boorden van de stromen die het voeden en in het hele gebied gelegen tussen het Ngami-bekken en de Oranje-rivier ». (1)

Het was echter de L. M. S. die het eerst de door Livingstone gebaande weg opging. Want in 1857 besloot het bestuur van dit Protestants Missiegenootschap twee missiecentra op te richten in de Zambesi-binnenlanden, een bij de Makololo en een bij de Matabele, en in elk van deze beide posten twee missionarissen met hun familie te plaatsen. (2)

De Makololo, die in een ongezonde streek langs de Tshoberivier woonden, hadden aan Livingstone beloofd, bij de aankomst der zendelingen met een groep mee het Noorden te vullen in trekken om zich ongeveer 100 mijlen verder neder te zetten in een meer gezonde omgeving. Moffat stond echter heel sceptisch tegenover deze belofte en hij wenste dat de daarheen bestemde missionarissen, Helmore en Price, liever zouden wachten tot dat de verhuizing der Makololo zou geschied zijn. (3) Helmore en Price sloegen deze raad in den wind en verlieten Kuruman op 8 Juli 1859 met hun gezin.

Het was een lastige reis en uitgeput kwamen ze te Linianti aan. De eerste ontgoocheling was dat Livingstone zich nog niet had laten zien. Bovendien weigerde de chef Sekeletu vóór de aankomst van zijn vriend Livingstone het gebied te verlaten, zodat de beide zendelingen-

(1) APF XXIII (1851) pp. 20-36. Oswell was een van de gentlemenjagers die Livingstone vergezelden op deze tocht.

(2) Zie hierboven.

(3) CAMPBELL, R., *o. c.*, pp. 267-268.

families zich verplicht zagen in de ongezonde streek te verblijven in afwachting van Livingstone's verschijning.

Dit was hun fataal, want na korten tijd waren alleen nog Price, zijn vrouw en twee kinderen van Helmore in leven. Ze keerden terug. Onderweg stierf nog de vrouw van Price. En wanneer Livingstone met een merkelijke vertraging Linianti bereikte, was er geen spraak meer van evangelisatie der Makololo. ⁽¹⁾

Bij de Matabele kende de poging meer geluk. Reeds in 1883 was Moffat in betrekking gekomen met Mosilikatsi, de chef der Matabele, die toen langs de Marico-rivier woonde, en had hij met hem vriendschap gesloten. Ook later, toen deze door de Boeren en de Zulu meer Noordwaarts naar de Matopo-bergen was gedreven, had hij hem nog een bezoek gebracht.

Wanneer nu de L. M. S. besloten had bij de Matabele een missie te beginnen, kostte het Moffat weinig moeite om van Mosilikatsi de toelating te bekomen voor de vestiging van missionarissen te Inyati, op 60 km ten N. O. van de hoofdstad Bulawayo. Daarheen begaven zich de zendelingen Sykes, Thomas en de zoon van Moffat, John. De zoon en opvolger van Mosilikatsi, Lobengula, gaf in 1871 de toestemming voor een tweede stichting te Hopefountain, 15 km ten O. van Bulawayo.

Weliswaar hield men stand, doch het evangelisatiewerk bleef totaal steriel; tot 1890 had men nog geen enkele bekering kunnen verwekken, en de missionarissen bekenden zelf dat ze op gebied van moralisatie en christianisatie der Matabele op een volledige mislukking moesten neerzien. Ze stelden zich dan ook tevreden met een louter politieke en commerciële activiteit, in de hoop dat hun aanwezigheid en hun voorbeeld toch enige beschavende invloed zouden uitoefenen op dit weerbarstige volk. — ⁽²⁾

⁽¹⁾ LIVINGSTONE, D. and Ch., *o. c.*, pp. 278-280.

⁽²⁾ RICHTER, J., *o. c.*, pp. 484-485; *Trois ans dans l'Afrique Australe*, t. I, le pays des Matabélés, Bruxelles 1882, pp. 249-51.

In 1879 kwamen de Jezüieten het beproeven.

Het was de opvolger van Mgr Devereux, Mgr Ricarda, die aanleiding gaf tot de oprichting van de Zambesimissie. In 1875 kwam hij naar Rome en zette er de toestand en de vooruitzichten uiteen van het apostolaat in Oost-Afrika. En van de Jezüieten verkreeg hij medewerking voor zijn College te Grahamstown, waar hij voornemens was missionarissen te vormen voor de evangelisatie van de binnenlanden van Zuid-Oost-Afrika.

De missie-plannen van Mgr Ricards werden door de Propaganda goedgekeurd en de Generaaloverste van de Jezüieten, P. Beckx, werd met de uitvoering er van belast. Het ging om het gebied tussen de Limpopo en de bronnen van Zambesi en Zaïre, nl. van de 10° tot de 23° Z. B. graad. ⁽¹⁾

P. Beckx vertrouwde de organisatie van deze nieuwe missie toe aan zijn Assistent voor Engeland, P. Weld, en weldra werd P. Depelchin uit Indië teruggeroepen om als Overste de Zambesi-missie in gang te steken. In België, Nederland, Engeland en Duitsland verzamelde P. Depelchin middelen en manschappen en in het begin van 1879 vertrokken in twee karavanen (3 Januari en 4 Februari) zes priesters en vijf broeders naar Zuid-Afrika. Vandaar uit was het plan van P. Depelchin door te dringen naar de Victoria-vallen om bij de Zambesi een eerste missiepost op te richten. ⁽²⁾

In het begin was het een tasten en zoeken naar de meest gunstige methode van penetreren. Een grote verdeling drong zich alvast op : het gebied ten Noorden van de Zambesi en de streken ten Zuiden van deze stroom. P. Depelchin wilde zo haast mogelijk beide bezetten. Eerst zou hij een missie planten in het zuidelijk gedeelte

⁽¹⁾ MC X (1878) p. 274. Zie ook : trois ans... t. I, p. XIII : DE MOREAU, E., Les exploits d'un missionnaire belge, le P. Depelchin et ses compagnons. RCA I (1946) pp. 428-436.

⁽²⁾ trois ans... I, p. 10 (Brief Depelchin 12 Maart 1879).

en daarna de Zambesi oversteken om een tweede centrum te vormen «tussen de Zambesi en het Bangweolo-meer». (1)

Voor de eerste stichting werd nu eens de Oostzijde aangeprezen : het land van Umzila bij de Abagasa, 'of het grensgebied van de drie grote volksstammen, de Matabele, Abagasa en Mashona ; dan weer pleitten ernstige redenen voor de Westkant, bij de meer zachteardige Bechuana, tussen Shoshong, het Ngami-meer en de Zambesi. (2) Zodat P. Depelchin besloot de definitieve keuze uit te stellen tot na de aankomst te Shoshong, waar hij gewis nadere informaties zou kunnen verkrijgen omtrent de best te kiezen richting. (3)

Toch scheen hij reeds bij de afreis uit Grahamstown, na half April, de voorkeur gegeven te hebben aan een eerste onderneming bij de Bechuana (4), en te Shoshong trachtte hij inderdaad van de chef van dit volk de toelating te bekomen voor het vestigen ener missie in zijn gebied. Door de actie van de Protestantse zendelingen die daar reeds werkten, liep het echter uit op een vriendelijke weigering. (5)

Anders verging het met de missionarissen, eveneens van de L. M. S., bij de Matabele. Door hun politieke en commerciële actie hadden ze een grote invloed weten te verkrijgen op Lobengula, de Matabele-chef, en het was vooral door hun tussenkomst dat de Jezuïeten de toelating bekwamen om in de nabijheid van Bulawayo een residentie met een hoeve te bouwen en vervolgens

(1) « Après nous être solidement établis au sud du Zambèse, nous espérons pouvoir le franchir plus tard, et fonder l'une ou l'autre chrétienté dans la région montagneuse, absolument inexplorée jusqu'ici, qui est située entre le Zambèse et le lac Bangweolo, et qui constitue une partie de la crête ou ligne de faite des deux immenses bassins du Zambèse et du Congo ou Livingstone ». *Ib.* pp. 14-15.

(2) *Ib.* p. 25 (3 April 1879).

(3) *Ib.*, p. 26.

(4) *Ib.*, p. 36 (19 April 1879).

(5) RICHTER, J., *o. c.*, pp. 468 sq.

door zijn grondgebied heen, zich te begeven naar de Zambesi. ⁽¹⁾

Intussen was reeds te Tati een procure opgericht om de verbinding met de toekomstige posten in het binnenland te vergemakkelijken.

Het grote deel van P. Depelchin lag «aan de overzijde van de Zambesi». En zijn plan was, na de stichting van Bulawayo, van daaruit groepen van 4 of 5 man uit te sturen naar de verschillende stammen ten Noorden van de Matabele, aan de overzijde van de Zambesi, oostwaarts in de richting van de Indische Oceaan en ook naar het land van Sofala. ⁽²⁾

Daartoe had hij volk nodig. Op 6 Mei 1880 kwamen 4 Paters en 4 Broeders te Tati aan en aanstonds werden de voorbereidingen getroffen voor twee expedities, een naar de streek van Umzila en een naar de Zambesi.

P. Depelchin voerde zelf de groep aan die den 17 Mei oprukte naar de Zambesi «om te trachten de stroom over te steken en de stammen van de overzijde te exploreren». ⁽³⁾ Twee Paters, Terörde en Weisskopf, en drie Broeders, Nigg, Simonis en Vervenne, vergezelden hem bij deze penetratie-poging.

Te Panda-ma-Tenka, waar men op 25 Juni aankwam, werd de basis opgericht voor de verdere doorbraak, een steunpunt voor de vooruitgeschoven posten welke P. Depelchin van plan was weldra op te richten «in de vallei van de Zambesi». ⁽⁴⁾ Deze basis was een noodzakelijkheid, want voor de ossewagens was het onmogelijk verder noordwaarts door te dringen, vermits daar de

⁽¹⁾ *Trois ans...* I p. 242 (12 Nov. 1879).

⁽²⁾ « Une fois établis au centre de l'Afrique australe, nous étions décidés à nous porter, par groupes de quatre ou cinq chez les différentes peuplades qui habitent au nord, le versant septentrional du Zambèse, à l'est, les rivages de l'Océan Indien et la région connue sous le nom de pays de Sofala ». *Ib.* p. 325 (14 April, 1880).

⁽³⁾ *Ib.*, p. 335. (7 Mei).

⁽⁴⁾ *Ib.*, t. II, p. 158.

zone van de gevaarlijke tse-tse begon. Te Panda-ma-Tenka zou men bijgevolg een hoeve oprichten voor het onderhoud van de ossen, een standplaats voor de wagens en een depot voor de provisijs die uit Tati moesten aangebracht worden.

Zo kwam de Sint-Jozefs-residentie te Panda-ma-Tenka tot stand. Het was slechts een tussen-etappe voor de penetratie naar de overzijde van de stroom.

Voorlopig bleek het ongewenst recht noordwaarts vooruit te dringen, naar de BaRotse, omwille van de beroering die daar heerste. Bovendien werd door een jager die met de streek en de stammen bekend was, M. Selous, de raad gegeven zich liever te richten naar de meer eenvoudige en zelfstandige BaTonga, noord-oostwaarts, langs de Zambesi, ⁽¹⁾ zodat P. Depelchin zich den 28 Juli met P. Terörde en Br. Vervenne daarheen op weg begaf om dit land te exploreren en de gesteltenissen van het volk te peilen. Bij een gunstig resultaat zou de missie aanstonds aangevat worden en een tweede karavaan ter versterking er heen gebracht. ⁽²⁾

P. Depelchin achtte het van het allergrootste belang de linkeroever van de Zambesi te bereiken om een steunpunt te hebben voor de overtocht van de stroom naar de andere BaTonga-groepen en meteen naar het verdere Noordergebied. ⁽³⁾ Het lukte en op 19 Augustus werden de drie missionarissen met vreugde onthaald door de chef Mwemba. Deze toonde zich zeer gevlaid met de komst van de Blanken en nog groter was zijn tevredenheid als hij vernam dat ze van zin waren zich blijvend bij hem te vestigen. Er werd derhalve besloten van de gunst van de chef gebruik te maken en aanstonds een missiepost op te richten.

Met de mooiste beloften van Mwemba en de beste

⁽¹⁾ *Ib.*, 159-60.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 184 (28 Juli 1880).

⁽³⁾ *Ib.*, pp. 196-197 (3 Aug.).

voorzichten liet P. Depelchin zijn gezellen te Sint-Kruis-bij-de-BaTonga om zelf naar Panda-ma-Tenka versterking te gaan halen. Hij was ten zeerste opgetogen te mogen schrijven dat voortaan de Zambesi geen hinderpaal meer zou zijn voor de missie-penetratie. Hij zou zelfs het volgend jaar op exploratie gaan naar de stammen tot aan het Bangweolo-meer. ⁽¹⁾

De onderneming nam echter onverwacht een rampzalige wending. P. Depelchin werd op de terugkeer naar Panda-ma-Tenka door hevige koortsen overvallen en vernam daarbij dat de twee missionarissen te Mwemba eveneens ernstig ziek waren. Alles ging zeer vlug. P. Weisskopf en Br. Nigg kwamen uit Panda-ma-Tenka. P. Depelchin tegemoet en aanstonds trok Br. Nigg de zieke missionarissen te Mwemba ter hulp. Toen hij er aankwam was P. Terörde reeds gestorven (16-17 Sept.) en lag Br. Vervenne ijlend te worstelen tegen de koortsen.

Het was een drama geweest te Mwemba. De chef scheen enkel op geschenken belust en zijn wraakroepende hebzucht kende geen grenzen. Immer eiste hij nieuwe geschenken. En het vermoeden als zou hij de zendelingen vergiftigd hebben om zich gemakkelijk te kunnen meester maken van hun begerenswaardige provisiën en bezittingen, was zeker niet ongegrond.

Br. Nigg had geen tijd om te blijven en Mwemba te dwingen tot de teruggave van de gestolen goederen. Hij vertrok in alle haast met zijn zieke confrater naar Panda-ma-Tenka, waar ze samen na een zeer lastige reis, den 23 October aankwamen.

⁽¹⁾ « Désormais le Zambèse n'est plus une barrière capable de nous arrêter. Les petits indunas établis sur les rives du fleuve déclarent que Moëmba nous a ouvert le chemin, et qu'il nous est maintenant permis de passer la rivière partout où nous voulons. C'est là un grand avantage qui résulte de l'heureuse issue de notre expédition. De sorte que l'an prochain je pourrai sans aucun obstacle traverser le Zambèse en aval de Wanki, pour explorer les tribus qui s'étendent jusqu'au lac Bangwéolo ». *Ib.* p. 235 (25 Oct.).

De noodlottige poging had toch één resultaat bereikt : de stichting van Panda-ma-Tenka. En P. Depelchin gaf de moed niet op. Hij wilde kost wat kost « naar het Bangweolo-meer penetreren en naar de grenzen van het gebied van Mwata-Yamvo », (1)

Hij was enigszins hersteld naar Tati weergekeerd en maakte zich weldra klaar om de poging opnieuw te wagen. Er moest een andere plaats uitgezocht worden op de Zambesi-oever, een steunpunt dat meer veiligheid zou bieden dan het ongelukkige Mwemba. Hij dacht aan Wanki, dat ongeveer halfweg tussen Panda-ma-Tenka en Mwemba gelegen was. De chef van deze plaats was meer gewoon met Europeanen om te gaan en van hem scheen men niets te moeten vrezen. Integendeel, hij zou met genoegen de missionarissen in zijn gebied laten komen en hun doorgang verlenen naar de overzijde van de stroom. Doch daar hij afhankelijk was van de chef der BaRotse, durfde Wanki het niet aan op eigen verantwoordelijkheid en zonder de uitdrukkelijke goedkeuring van de BaRotsechef. (2)

Daarom vatte P. Depelchin het plan op ineens door te reizen naar deze hoofdman Lebushi en drukte reeds zijn hoop uit « dat het misschien mogelijk zou zijn de penetratie door te zetten tot aan het Bangweolo-meer aan welks oevers Livingstone gestorven was ». (3) Hij wist dat het niet gemakkelijk zou gaan en dat tal van moeilijkheden de doorbraak zouden in den weg staan, maar « zelfs al kostte het hun leven, de missionarissen zouden niet achteruitdeinzen ». (4)

De gedachte aan de nood van zovele volksstammen

(1) *Ib.* p. 261 (23 Febr. 1881).

(2) *Ib.* p. 257 (22 Dec. 1880).

(3) « Peut-être pousserions-nous jusqu'au lac Bangwéolo, sur les bords duquel Livingstone est mort, il y aura bientôt dix ans. Ce lac est situé près du 12° parallèle sud ; il forme au nord-est, la limite extrême de notre mission ». *Ib.*, p. 263 (23 Febr. 1881).

(4) *Ib.*

«langs de oevers van de Zambesi, van Quelimane tot het Dilolo-meer», welke hem door Rome waren toevertrouwd, spoorde hem krachtig aan om alles te geven. Maar hij voelde eigen nood aan. Want om met vrucht de hem opgelegde taak te kunnen volvoeren, zou hij moeten kunnen beschikken over honderden priesters... «en we zijn slechts met tien!» jammerde hij.⁽¹⁾

Er was een nieuwe groep in aantocht, maar de troebelen in Transvaal belemmerden de doortocht naar het Noorden. Het gunstig seizoen was reeds aangebroken. Uitstel zou een vertraging betekenen van minstens een jaar.⁽²⁾ En met het beschikbare personeel, P. Berghegge en Br. De Vylder, vertrok P. Depelchin den 26 April 1881 naar Panda-ma-Tenka, dat ze den 22 Mei bereikten.

Na enkele dagen rust en nieuwe voorbereiding begaf men zich op weg naar de vallei van de BaRotse. P. Depelchin was uitgeput en koortsig, wanneer hij na drie maanden reizen de residentie van de chef Lebushi aandeed. Maar het goed onthaal bij de invloedrijke hoofdman troostte hem en gaf hem moed. Hij beloofde derhalve het volgend jaar terug te komen om er een missie op te richten en vatte meteen het plan op van een tussenpost te Sesheke.

Terug te Panda-ma-Tenka, reisde P. Depelchin nog met Br. De Vylder naar Mwemba om van de chef herstel en vergoeding te eisen. Mwemba scheen tot inkeer gekomen te zijn en zou graag de Blanken in zijn dorp gevestigd zien, zodat P. Depelchin weer hoop begon te koesteren voor de herneming van deze ongelukkige missiepost. Op het einde van 1881 keerde hij terug naar

(1) « Il est triste surtout de penser à tant de peuplades répandues sur les deux rives du Zambèse, de Quelimané au lac Dilolo, tribus dont l'évangélisation nous est commise par le Saint-Siège et qui attendent les envoyés du Seigneur. Pour entreprendre efficacement ce pénible apostolat, il nous faudrait des centaines de prêtres, et nous ne sommes que dix ! » *Ib.*, p. 281 (10 Juni 1881).

(2) *Ib.*, p. 267 (2 Juni).

Tati om vandaar naar Port Elisabeth een nieuwe groep missionarissen af te halen.

Dit was zijn grote zorg: voldoende missionarissen. Het was de enige voorwaarde tot de verwezenlijking van zijn plannen: drie posten te stichten. Een eerste te Sesheke, een tweede in de BaRotse-vallei en een derde te Mwemba. Het open missieveld moest zonder uitstel in bezit genomen worden. ⁽¹⁾

In Maart 1882 was P. Depelchin met een kleine groep nieuwe missionarissen weer op weg naar Tati. De reis verliep allesbehalve voorspoedig. Een Broeder verdronk in de Vaal en bij een ongeluk brak P. Depelchin zijn been. Terwijl een groepje bij hem bleef, vertrokken de anderen den 20 April naar Tati om er den 5 Mei aan te komen. De Overste zou met zijn kleine karavaan slechts op 1 Juni deze missie bereiken.

Intussen waren reeds den 15 Mei twee Paters en twee Broeders naar Panda-ma-Tenka afgereisd en den 5 Juni vertrokken weer een Pater en twee Broeders er heen.

Nu scheen het waarlijk ernstig te zijn en het succes verzekerd. Want den 25 Juni, de dag waarop de laatste groep Panda-ma-Tenka bereikte, waren daar 12 missionarissen bijeen met het oog op de definitieve doorbraak naar de Zambesi-landen. P. Weisskopf en de Br. Proest en Paravicini bleven vast aan de post te Panda-ma-Tenka, terwijl PP. Berghegge en Booms met Br. de Vylder, Simonis en Allen bestemd waren voor de stichting van de missie in de vallei der BaRotse, en PP. Engels, Kroot met de Br. Nigg en Vervenne voor een nieuwe poging te Mwemba. ⁽²⁾

Er kwamen echter moeilijke tijden voor Panda-ma-

⁽¹⁾ « Si nous avions des hommes en nombre suffisant, nous pourrions établir aussitôt les trois stations de la vallée des Barotsés, de Seshèke et de Moemba. Il est important de prendre sans délai possession du champ apostolique ouvert maintenant devant nous ». *Ib.*, p. 379 (20 Dec. 1881).

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 428-429.

Tenka : een langdurige droogte en hongersnood. Spijts alles werd de penetratie-poging doorgevoerd.

Eerst vertrokken de missionarissen die voor Mwemba bestemd waren. Het was in Augustus 1882. P. Engels en Br. Nigg gingen voorop om het terrein opnieuw te verkennen en na te gaan of de chef nog steeds een missie verlangde. Alles verliep naar wens en reeds waren P. Kroot en Br. Vervenne ingelicht en uitgenodigd toen op het einde van de maand de koorts kwam opdagen. Het werd immer erger en de ziekte van de beide zendelingen te Mwemba nam een onrustbarende wending. Zodat ze ijlings hun confraters verwittigden niet af te komen en zelf na een zeer vermoeiende en incidentrijke terugreis, den 19 September Panda-ma-Tenka konden bereiken. ⁽¹⁾

Intussen was nog steeds niets terecht gekomen van de andere penetratie-poging naar de vallei der BaRotse, waartoe twee paters en drie broeders waren aangeduid. De chef Lebushi was in oorlog met de buurstammen in het Noord-Oosten en had laten weten dat hij aanstonds, na afloop van de militaire operaties een prauw zou sturen om de missionarissen af te halen en naar zijn dorp te brengen.

Rond half Augustus waren de missionarissen te Panda-ma-Tenka echter verontrust geworden door de komst van een protestants zending Arnot. Deze stelde alles in het werk om de Jezüieten bij de BaRotse vóór te zijn en ze de pas af te snijden. Begin September trok hij met deze bedoeling naar Sesheke. ⁽²⁾

P. Berghgge had ook de zaak niet laten rusten en zonder het bericht van Lebushi af te wachten, was hij den 29 Augustus met Br. Allen naar de Zambesi getrokken om

⁽¹⁾ Ib. pp. 429-431.

⁽²⁾ ARNOT, was een Schot. Hij had zich voorgenomen alleen, en zonder zich aan te sluiten bij een godsdienstige organisatie, de volkeren van Midden-Afrika te gaan bekeren. Zijn doel was langs een van de bijvloeden van de Zambesi Katanga te bereiken en zich daar te vestigen.

op te rukken naar de hoofdstad van de BaRotse. Doch de oppositie van de inboorlingen, die weigerden prauwen te verhuren onder voorwendsel dat de toelating van de chef ontbrak, weerhield hen drie weken lang te Membova. En tot overmaat van ramp werden ze door de ziekte van Br. Allen en van de dienaar op het einde van September gedwongen terug te keren naar Panda-ma-Tenka.

Den 8 November kwam eindelijk het bericht van Lebushi dat hij met ongeduld de missionarissen verwachtte. Ook de prauwen waren gezonden. De chef had zelfs aan Arnot de toelating geweigerd in zijn gebied te verblijven en hem laten weten dat hij niet hem verwachtte, maar wel P. Depelchin en diens gezellen. ⁽¹⁾ Doch het was te laat. Het seizoen was te ver gevorderd en de tropicale regens, die de Zambesi-vallei deden overstromen, belemmerden de reis. Het zou voor volgend jaar zijn, met het aanbreken van het gunstig seizoen. ⁽²⁾

De grote inspanningen bleven vruchteloos. P. Depelchin ontving uit Rome de raad naar Europa terug te keren voor de nodige speciale zorgen die zijn gezondheid vergde en tevens voor de belangen van de missie. Hij ging en werd te Rome goed onthaald. Weldra begon hij aan een omreis in Europa met het doel de Zambesimissie bekend te maken en aan te bevelen.

Doch er was ook kritiek op zijn beleid. Hij had gewaagde tochten en ondernemingen zelf aangevat en

⁽¹⁾ Arnot kwam toch tot Lealui doch het was hem onmogelijk verder door te reizen naar Katanga. Hij trok derhalve over Bihé naar Benguela, bij de Amerikaanse zendelingen. In Juni 1885 zou hij opnieuw de tocht wagen en er in slagen over Bihé, Dilolo en de Lualaba in Februari 1886 de hoofdstad van M'siri's Rijk, Bunkeia te bereiken. Het was het begin van de protestantse missie van Garenganze (Katanga).

Zie: ARNOT, F., Garenganze or seven years' pioneer Mission work in Central Afrika, London 1889, en het vervolg: Bihé and Garenganze or four years' further work and travel in Central Africa, London 1893.

⁽²⁾ Ib. pp. 431-433.

aan zijn missionarissen opgelegd, maar alles was tot nog toe even vlug als vruchteloos verlopen. En het heette dat hij autoritair en hard was, en te weinig bekommerd om de materiële belangen en noden van zijn onderdanen. Het resultaat van dit alles was : van 1879 tot 1883 acht sterfgevallen ⁽¹⁾.

In December 1883 werd P. Depelchin vervangen door P. Weld, die den 22 Februari 1884 naar Afrika afreisde. ⁽²⁾ Daarmee eindigde deze periode van penetratie-pogingen naar de overzijde van de Zambesi en in 1885 werd ook de missie van Panda-ma-Tenka, waar sinds enkelen tijd alleen nog Br. De Sadeleer vertoefde, volledig opgezegd. Het roer werd omgegooid en de evangelisatie richtte zich naar het Oosten van Zuid-Afrika en de Beneden Zambesi in de Portugese bezittingen, waar sinds 1881 de Jezuïeten, onder de jurisdictie van de bisschop van Mozambique, het apostolaat heropgenomen hadden. ⁽³⁾

⁽¹⁾ DE MOREAU, E., *A. c.*, p. 434.

⁽²⁾ MC XVI (1884) p. 112.

⁽³⁾ *Trois ans...* II, pp. 443-446 ; DE MOREAU, E., *A. c.*, pp. 434-435 ; VERWIMP, E., *De Wreede Missie*, Leuven, 1924, pp. 138 sq.

HOOFDSTUK II.

Naar de grote meren.

Na de beschrijving van de penetratiepogingen naar het Nyassa- en Bangweolo-meer, die aansloten bij de eerste tochten van Livingstone, en die als los van de grote penetratie-beweging naar de eigenlijke grote meren kunnen beschouwd en behandeld worden, komen we, in dit tweede hoofdstuk, bij het epos van de missiepenetratie naar de Nyanza-meren en Tanganyka.

We moeten een heel eind in de gescheidenis terug om de ontwikkeling van deze gebeurtenissen te schetsen. Zo komen we terecht op het eiland Zanzibar en de aan de Sultan onderworpen Oostkust van Equatoriaal-Afrika.

§ 1. ZANZIBAR.

In 1844 kwam de Protestantse C. M. S. - zendeling Krapf, na zijn uitdrijving uit Abyssinië, zich te Mombasa vestigen. Zijn keuze was op deze plaats gevallen, omdat ze hem geschikt scheen voor « a preliminary station » om door te dringen tot bij de Galla.

Te Mombasa botste Krapf op allerlei moeilijkheden en hij trok derhalve een 15-tal km. het binnenland in om te Rabai een missie te beginnen.

Hier verruimde zijn blik, want op zijn kleine verkenningstochten bij de buurstammen, de WaNika en de WaKamba, waarbij hij menigvuldige informaties kon opdoen omtrent de dieper gelegen streken en hun bewoners begon Krapf te dromen van de penetratie en de evan-

gelisatie van heel Afrika. Hij wist de kamp ingezet. Er moesten alleen nog manschappen gemobiliseerd om het continent vanuit de Oostkust te penetreren en te bekeren. ⁽¹⁾

Aanvankelijk hield Krapf zich bezig met voorbereidend werk: contact zoeken met het volk en de omgeving, de swahilitaal leren, een woordenlijst verzamelen, een spraakleer opmaken en het Nieuw Testament vertalen.

Wanneer dan in 1846 Rebmann en Erhardt zich bij hem kwamen voegen, begon een periode van uitgebreide exploratietochten, welke de drie missionarissen bekendheid en roem bezorgden. Zo bezocht Rebmann de WaTeita (1847), de Yaga (1848), en ontdekte in Mei 1848 de besneeuwde Kilimandjaro-top; terwijl Krapf in 1849 door WaNika-land reisde, over de Woi, Zawo en Adi, tot Kitui, en den 3 December in de verte de sneeuwtop van de Kenya ontwaarde. ⁽²⁾

Een geweldige geestdrift kreeg beiden te pakken. Krapf achtte het wenselijk de exploratie voort te zetten « naar Unyamwezi en vandaar tot aan de Westkust van Afrika ». ⁽³⁾ Het ging immers niet alleen om de wetenschappelijke verkenning maar ook om de evengelisatie. En in zijn geest vormde zich een plan om de Oostkust met de Westkust te verbinden door middel van « a chain of stations » dwars door het continent.

Zonder aarzelen reisde Krapf naar Londen. Zijn vrienden wist hij te begeisteren voor het grote plan en ook het Comité van de C. M. S. betuigde zijn instemming. Weldra kon Krapf terugkeren met verscheidene Duitse zendelingen van het Basler Instituut.

⁽¹⁾ « Dasz ihr den Kampf mit diesem Teil der Welt aufgenommen habt... dasz die Stunde da ist, wo ihr zur Bekehrung Afrikas von der Ostküste der aufgerufen werdet ». RICHTER, J., *o. c.*, pp. 604-605; DU PLESSIS, *o. c.*, p. 258.

⁽²⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 247.

⁽³⁾ « It appears desirable to extend our journeys of exploration by way of Jaga to Unyamwesi, and thence to the Western Coast of Africa ». DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 259.

Een onstuimige hoop gaf hem schitterende vooruitzichten. Doch dit optimisme spatte weldra uiteen. Een van zijn gezellen bezweek en de anderen maakten rechtsomkeer, verschrikt en helemaal ontuchtend door de werkelijkheid.

Krapf bleef alleen met Rebmann en zag in dat zijn opzet heel wat tijd en generaties vergen zou. Het moest, zoals trouwens alle ideeën, alvorens in realiteit omgezet te worden, eerst gedragen en gepropageerd door meerdere opeenvolgende geslachten en men zou pas tientallen jaren na de eerste opvatting van het plan tot de verwezenlijking er van kunnen overgaan. Deze gedachte troostte hem. ⁽¹⁾

In 1851 ondernam hij nog een tocht en bereikte de Tana, zonder echter de Kenya van dichtbij te kunnen naderen. Maar kort daarop, in 1853, moest hij, uitgeput door koortsen en vermoeienissen, naar Duitsland terugkeren. Hij bleef er werken voor Afrika en ijveren voor zijn plan en zijn missie.

Doch alles was vergeefs. Rebmann leefde eenzaam voort te Rabai, totdat in 1861 de missionarissen van de United Methodist Free Churches ook in de streek kwamen. De nieuwe poging was van bij den aanvang te zwak om meldenswaardige successen te kunnen boeken. ⁽²⁾

Intussen waren ook katholieke missionarissen naar de Oostkust gekomen. Het gebeurde toen Mgr Massaja, Apostolisch Vicaris der Galla, zich in 1856 met zijn twee zendelingen helemaal afgezonderd in zijn Vicariaat bevonden. Alle wegen waren afgesneden en geen vreemdeling werd nog toegelaten.

Elke poging om door Abyssinië te trekken werd ver-

⁽¹⁾ Ib., p. 260.

⁽²⁾ Ib., p. 314 ; RICHTER, J., *o. c.*, p. 612.

hinderd door ontelbare moeilijkheden, veroorzaakt door de fanatieke reactie van de ketterse bisschop Salama en zijn aanhangers en door de oorlogen en troebelen die actief werden in stand gehouden door de Negus, «il terribile Teodoro». ⁽¹⁾

Ten einde aan deze onhoudbare toestand voor de Galla-missie een uitkomst te verschaffen, stuurde de Propaganda P. Gabriel da Rivalta naar de Oostkust van Afrika, rond Zanzibar, om de mogelijkheid te onderzoeken van daaruit door te dringen naar het land der Galla en Mgr Massaja te bereiken.

In 1857 verbleef P. Gabriel enkelen tijd te Zanzibar en te Lammo en nam er informaties. Hij schijnt echter op tamelijk simplistische wijze zijn opdracht vervuld te hebben, want zijn rapport aan de Propaganda was zeer algemeen en oppervlakkig. Waarschijnlijk heeft hij niet eens de havenstad Lammo verlaten om zelf op verkenning te gaan. «Ik heb een onderzoek ingesteld omtrent de diverse landen, schreef hij, ik heb brieven laten schrijven naar de verschillende sultans van het binnenland, een weinig de taal geleerd... in één woord, ik heb alles gedaan wat ik in geweten meende te moeten doen om de mij toevertrouwde taak te volvoeren.» ⁽²⁾

Het is derhalve begrijpelijk dat P. Gabriel de penetratie in deze binnenlanden als volstrekt onmogelijk aanzag, omwille van de barbaarse stammen «die onophoudend in oorlogen verwickeld waren en nog nooit in hun leven een blanke hadden gezien». ⁽³⁾

In October keerde hij dan zelf terug naar Aden om langs Kartoem de doorbraak te beproeven. Dit was vol-

⁽¹⁾ MASSAJA, G., *o. c.*, III, 9, 15; 15, 8; *APF* XXX (1958) 44-45.

⁽²⁾ AP SRC Afr. Centr. 5 (1848-1857) Brief van 12 Nov. 1857.

⁽³⁾ «AFFATTO impossibile di poter penetrare fra quei barbari popoli dell'interno»... *Ib.*

gens hem de enige mogelijke weg, maar hijzelf slaagde er niet in Mgr Massaja te bereiken. ⁽¹⁾

Nog een andere Pater van de Galla-Missie, Léon des Avanchères, kwam in 1859 naar Zanzibar met dezelfde inzichten als P. Gabriel. Doch ook deze keerde weldra weer. Hij kende echter meer geluk dan zijn confrater en kon werkelijk doorheen Abyssinië bij Mgr Massaja geraken. ⁽²⁾

Omstreeks dezelfde tijd, in 1858, reisde M. Fava, Vicaris-Generaal van de Apostolische Vicaris van Bourbon (Réunion) langs de Afrikaanse Oostkust. De opvallende verlatenheid van deze gebieden ontging hem niet; van Port-Natal tot Abyssinië bestond geen enkele katholieke missie, behalve op het eilandje Mozambique, waar een vijftal priesters, negers en mulatten leefden, maar wier gedrag veel te wensen overliet. ⁽³⁾ Voor de rest was alles Islam, heidendom, of een mengsel van beide, en wat protestantse activiteit.

Zijn bisschop Mgr Maupoint nam zich de zaak ter harte. Deze bezorgheid kwam reeds tot uiting in zijn Pastoraal-brief van 3 December 1858, waarin hij handelde over de Voortplanting des Geloofs en onder meer ook gewag maakte van Afrika, zich afvragend wie de evangelisatie van Afrika op zich zou kunnen nemen. ⁽⁴⁾

Nu maakte Fava een rapport op en stelde Mozambique voor als centrum van een missie-onderneming, omdat daar een regelmatig en katholiek gouvernement bestond, terwijl integendeel te Zanzibar, dat wellicht

⁽¹⁾ MASSAJA, G., *o. c.*, III, 15-8.

⁽²⁾ *Ib.* IV, 8, 9; 13, 14-15; 18, 1-2.

⁽³⁾ DE MAUPEOU, H., *Le R. P. Horner, et la fondation de la mission de Zanguebar*. RHM IX (1932) 506-533.

⁽⁴⁾ « Quand nous contemplons l'Afrique, nous nous sentons frappés au cœur d'une immense douleur... » etc.

Zie: SOUL, J., *Mgr Maupoint et la fondation des missions de l'Afrique orientale*. RHM XIII (1936), pp. 45-46.

beter daartoe zou dienen, een Mohammedaanse sultan heerste die reeds aan P. Léon des Avanchères de toelating had geweigerd om een hospitaal op te richten in de stad. ⁽¹⁾

Mgr Maupoint gaf echter de voorkeur aan Zanzibar. De Franse regering was immers van plan comptoirs op te richten op de Zanzibar-kust van Afrika en daarbij zou de missie kunnen aanleunen. Hij stuurde derhalve in 1859 zijn Vicaris-Generaal Fava op verkenning. ⁽²⁾

De Propaganda, op de hoogte omtrent de inzichten van Mgr Maupoint, richtte den 26 Februari 1860 de Apostolische Prefectuur van Zanzibar op en vertrouwde deze toe aan de bisschop van Réunion. Deze delegeerde den 19 November zijn machten aan M. Fava, die den 22 December, vergezeld van 2 priesters, 6 Zusters, Filles de Marie, enkele werklieden en ziekenverzorgers en een chirurg van de Franse Marine, M. Sémanne, te Zanzibar aan wal stapte. Ze namen hun intrek in een ruim huis met tuin, « La Providence » genaamd. ⁽³⁾

De sultan toonde zich zeer ingenomen met de komst van de missionarissen. Deze begonnen met de inrichting van een hospitaal, dispensarium en apotheek en mochten zich weldra verheugen in de gunst en het vertrouwen van de bevolking. Enkele verlaten kinderen en slaafjes werden bijeengebracht en zo ontstond een vakschool.

Hoewel de stad omzeggens volledig Mohammedaans was, toch genoot de missie de ruimste vrijheid. En wanneer hij het ogenblik gekomen achtte, opende Fava in Maart 1862 ook een school voor godsdienstonderricht. ⁽⁴⁾ Doch het ware doel was de penetratie in binnen-Afrika.

⁽¹⁾ Ib. p. 47.

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ Guida delle Missioni Cattoliche. Roma 1935 p. 228 ; Lettre de M. l'Abbé FAVA, vicaire général de Saint-Denis (Ile de Réunion) et vice-Préfet Apostolique de Zanguebar, à Mgr Maupoint (25 juillet 1861), in RHM X (1933), pp. 107-121.

⁽⁴⁾ APF XXXV (1863) 124-131 (brief Fava 12 Aug. 1862).

Fava wilde zich niet beperken tot Zanzibar. Het continent en vooral de stammen van het binnenland lieten hem geenszins onverschillig: «Laten we daarheen gaan», schreef hij reeds in 1861. En met ongeduld wachtte hij op de dag waarop men de uitgestrekte kust van het vasteland en het binnenland zou zien ontwaken uit een zeer diepe slaap. ⁽¹⁾

In Mei 1862 ging hij met Jégo onder geleide van de jonge Baron von der Decken, die reeds door zijn verkenningstochten in Oost-Afrika met de streek bekend was, ⁽²⁾ vanuit Bagamoyo op excursie. De missionarissen voelden zich overweldigd door de grootheid en de pracht van flora en fauna, maar meteen gingen hun gedachten naar de grote nood van deze gebieden: Midden-Afrika, waar de Schepper al het grandiose en het geweldige in de natuur kwistig scheen opeengehoopt te hebben en waar de mens nog zovele geheimen te ontsluiten had, kende nog steeds niet de weldaden van de beschaving en het kristendom.

Fava dacht aan de penetratie. Hij en zijn confraters zouden er het hunne toe bijdragen om Afrika binnen te dringen en te bekeren. Aanstonds huurde Fava te Bagamoyo een strohut om ook daarenkele liefdadigheidswerken te organiseren en de basis te leggen voor een belangrijke onderneming: de aanval op Afrika's binnenlanden. Bagamoyo was de geschikte plaats: het was er gezond, het volk rustig. En vooral, zo schreef Fava, het was de weg die leidde naar Unyamwezi, naar Midden-Afrika. Zo wenste hij eens met een of andere karavaan te mogen oprukken om in het centrum van Afrika een altaar op te richten voor Christus. ⁽³⁾

Om dit plan ten uitvoer te kunnen brengen zouden

⁽¹⁾ « Allons à eux... Ce jour-là, on verra cette côte si vaste de l'Afrique avec son intérieur plus vaste encore sortir de son léthargique sommeil ». RHM X (1933) p. 120 (Brief Fava 25 Juli 1861).

⁽²⁾ Zie PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 257, 293.

⁽³⁾ « Surtout c'est la route qui conduit au Niamouésis. La divine Providence nous montrera que ces projets lui plaisent, si elle nous donne les ressources né-

vele missionarissen nodig zijn. En een groep van seculiere priesters zou nooit voldoende waarborgen kunnen bieden voor de continuïteit en de duurzaamheid van een dergelijke onderneming. Mgr Maupoint had dit reeds van bij den aanvang ingezien en vooraleer zijn Vicaris-Generaal naar Zanzibar te sturen, stappen gedaan bij M. Schwindenhammer, Overste van de Congregatie van de H. Geest opdat deze de missie zou aannemen (1860).

Het antwoord was echter negatief geweest.

In 1862 hernieuwde hij zijn voorstel. Ditmaal had hij meer geluk. De Paters van de H. Geest zouden medewerken aan de Zanzibar-missie, onder de leiding van Mgr Maupoint, die Apostolisch Prefect zou blijven. Na zijn dood echter, zo luidde het akkoord, zou de hele missie door de Congregatie van de H. Geest overgenomen worden. ⁽¹⁾

In Juni 1863 kwam de nieuwe vice-prefect, P. Horner, met P. Baur en twee Broeders te Zanzibar aan.

P. Horner erfde de droom van Fava en nam met het bestuur van de missie te Zanzibar ook de penetratieplannen over. Want Zanzibar betekende voor elk ijverig missionaris niet alleen de stad of het eiland, niet alleen de tegenoverliggende kust van het vasteland, maar het hele sultanaat, met zijn invloedssfeer in het binnenland tot voorbij de Grote Meren. Trouwens de Prefectuur had geen bepaalde grenzen in de richting van het binnenland en Equatoriaal-Afrika scheen tot geen enkele andere kerkelijke circumscriptie te behoren. ⁽²⁾

cessaires pour les exécuter. Fasse le Ciel qu'un jour, cheminant avec quelque caravane, nous allions élever un autel à Jésus-Christ au centre de la grande Afrique ». FAVA, 12 aug. 1862, APF XXXV, (1863) p. 141.

⁽¹⁾ MC IV (1871-1872), pp. 659-660 ; SOUL, J., *a. c.*, p. 49.

⁽²⁾ De Zuidergrens van het Ap. Vic. van Centraal Afrika, de Maanbergen, bleef immers vaag en raadselachtig. Trouwens na de ineenstorting van deze missie met de aftocht van de Franciskanen, had het Vicariaat praktisch opgehouden te bestaan. Het bleef geadministreerd door de Ap. Vicaris van Egypte. Zie hierboven, 1^e deel.

Mgr Maupoint, Apostolisch Prefect, had met de Paters van de H. Geest een penetratie-methode vastgelegd. Eerst zou men stevige basissen vormen met instituten voor de opleiding van kinderen die men zou inwijden in de beschaving, laten huwen en families stichten om deze samen te brengen in afzonderlijke kristendorpen, onder de leiding van een priester.

Overigens, een dergelijke methode scheen het enige middel tot duurzaamheid, want voor geïsoleerde kristenmensen of kristelijke families was geen plaats in een Mohammedaanse gemeenschap.

Daarom moesten deze kristendorpen in het binnenland gevormd worden, te midden van de primitieve negerstammen en zo ver mogelijk verwijderd van de invloed van de Islam. Daar zouden de beschaafde kristenen en kristelijke gezinnen bovendien indruk maken op de heidenen van de omgeving door hun voorbeeldig leven en hun vakkennis en aldus bij deze primitieven een aantrekkingskracht uitoefenen ten voordele van de beschaving en het geloof.

En ten slotte zou men geleidelijk nieuwe gelijkaardige reducties vormen, steeds maar dieper in het binnenland en zo zou het evangelie, traag maar zeker, Equatoriaal-Afrika veroveren. ⁽¹⁾

De missie had echter af te rekenen met enorme moeilijkheden die de uitbreiding en de penetratie kwamen in den weg te staan.

Daar was het klimaat, dat steeds de grootste hindernis geweest was en blijven zou voor elke doorbraakpoging naar Midden-Afrika. Daar was de Islam, die geweldige versperring tegen de kristelijke evangelisatie van het zwarte continent, ook al betoonde de Sultan van Zanzibar

⁽¹⁾ « Plus tard, de distance en distance... s'établiront de semblables colonies... Par ce moyen, la foi catholique pénétrera peu à peu dans l'intérieur de l'Afrique. C'est agir lentement et sûrement ». Brief Mgr Maupoint 1867. SOUL, J., a. c., p. 51. Ook : MC I (1868) p. 67 : Bief Horner 29 Dec. 1867.

zijn gunst. Daar was de gruwelijke slavenhandel, waarvan Zanzibar een centrum was met zijn bloeiende slavenmarkt en Oost-Afrika het jachtgebied en de onmachtige getuige. Daar was sedert de mislukking van de Nyassa-onderneming der Universities' Mission, de concurrentie van de Protestanten die zich onder bisschop Tozer in 1863 te Zanzibar waren komen vestigen. ⁽¹⁾ En daar was ten slotte voor de missie zelf het gebrek aan financies en aan personeel.

En toch wilde P. Horner vooruit. Reeds in Aug. 1863 had hij met Schimpf een uitstap gedaan naar Bagamoyo en er een uiterst goed onthaal genoten. ⁽²⁾ In 1865 trok P. Baur op verkenning uit in de streek van Bagamoyo en het volgend jaar ging ook P. Horner tweemaal het vasteland bezoeken. Er werd besloten te Bagamoyo een landbouwkolonie te stichten, een eerste nederzetting van kristen-families. Daar zouden ook ateliers en scholen opgericht worden om de missie van Zanzibar te ontlasten, terwijl de opbrengst van het werk der kolonisten de missie zou onderhouden en zelfs een bron van inkomsten zou zijn voor verdere initiatieven in het binnenland.

Eindelijk in 1868 kon men tot de definitieve stichting overgaan. De missie van Bagamoyo kwam tot stand en zou, spijs moeijkheden allerhande — epidemieën, droogte en hongersnood, oppositie, enz. ⁽³⁾ — gedurende de volgende jaren uitgroeien tot een ware modelmissie, die ieders bewondering zou afdwingen.

Bagamoyo was het eerste steunpunt op het vasteland en het vertrekpunt van de penetratie in Equatoriaal-Afrika. En vlug verspreidde zich de faam van deze stichting in de naburige streken.

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ APF XXXIX (1867), pp. 25 sq.

⁽³⁾ MC III (1870) 98, 277, 301, IV (1871-72) 58-59 ; 370.

Onder de werklieden die te Bagamoyo arbeidden waren er enkelen afkomstig van Unyamwezi, het land van Fava's dromen. P. Horner ondervroeg hen over hun streek en stam en nam allerhande inlichtingen omtrent dit schone volk dat de slavernij scheen verbannen te hebben uit zijn sociale instellingen. Hij wenste zich daar te gaan vestigen, want daar lag een mooie toekomst. Reeds maakte hij voorbereidende plannen om kinderen van deze stam op de missie op te leiden tot goede catechisten die hun rasgenoten zouden helpen bekeren. ⁽¹⁾

P. Horner wilde zelfs meer, want het was met onverholen goedkeuring en genoegen dat hij, in een rapport van 29 December 1869, de woorden van een Arabisch Afrika-reiziger aanhaalde. « Indien uw missie van Zanzibar verder blijft bloeien en groeien, « had deze hen gezegd », dan zullen uw opvolgers dwars door Equatoriaal-Afrika heen trekken en eens de hand reiken aan hun Confraters in Kongo ». ⁽²⁾

Eerst toch zou P. Horner, vooraleer zo ver op te rukken, — want het was een reis van drie maanden naar Unyamwezi —, een missie oprichten in Ukami, op 5 tot 10 dagreizen van Bagamoyo. Het volk moest er in goedheid en eenvoud van karakter niet onderdoen voor de mensen van Unyamwezi en het scheen zelfs meer intelligent en werkzaam. Ook daar smeekte men om missionarissen en, daar er gevaar bestond dat de marabouts van de Islam of de Protestantse predikers de katholieke zendelingen zouden vóór zijn, viel er geen tijd te verliezen om gebruik te maken van de goede gesteltenissen van de bevolking. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Je vais prochainement recevoir des enfants du Nyamouézi, dont je compte faire des catéchistes pour régénérer leurs infortunés compatriotes ». Brief Horner, 24 Aug. 1869. APF XLII (1870) p. 53.

⁽²⁾ « Si votre mission du Zanguebar continue à prospérer comme elle l'a fait jusqu'ici, vos successeurs traverseront l'Afrique et donneront la main à leurs confrères du Congo ». MC III (1870) p. 308.

⁽³⁾ APF, *l. c.*

Derhalve besloot het kapittel van Juni 1870 te Zanzibar onverwijld te beginnen met de oprichting van een missie in de heidense binnenlanden. ⁽¹⁾ In Augustus ondernam P. Horner met PP. Baur en Duparquet een verkenningsreis door Ukwere naar Ukami en genoot er een hartelijk onthaal bij de chef Kingaru. De eerste voorbereidingen werden reeds getroffen voor de toekomstige stichting. Maar bij de terugkeer te Bagamoyo, was daar het ontstellend bericht van de oorlogsramp die Frankrijk kwam te treffen en die ook op het missiewerk haar weerslag zou hebben. In plaats van uit te breiden en te penetreren, moest men alles in het werk stellen om te behouden wat reeds begonnen was. ⁽²⁾

Tot overmaat van ramp kwam in April 1872 een geweldige orkaan de Zanzibar-kust teisteren en ook de mooie Bagamoyo-missie werd er het slachtoffer van: in min dan één uur tijd was het werk van vier zware jaren — gebouwen en plantages — vernietigd en alles viel opnieuw te beginnen. ⁽³⁾

En dit terwijl men van alle zijden de meest gunstige notities ontving over de volkeren in de binnenlanden. Want tal van exploratoren kwamen gastvrijheid genieten op de missie te Bagamoyo en er vertellen over hun ervaringen op hun reizen. Het luidde dat de Islam slechts op de kust verspreid was en dat de volkeren uit de dieper gelegen gebieden volledig heidens waren en bijgevolg zonder vooroordelen en voorafgaande vijandigheid tegenover de katholieke godsdienst.

Daar moest dus een dankbaar apostolaatsveld te wachten liggen.

Maar wat kon men uitrichten met een klein handvol missionarissen en ontoereikende financies? ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ ENGEL, P., *o. c.*, pp. 13-14.

⁽²⁾ APF XLIV (1872) p. 418 (brief Horner 18 Mei 1872).

⁽³⁾ *Ib.*, pp. 418 sq.

⁽⁴⁾ MC IV (1871-1872), pp. 69-70.

Na de dood van Mgr Maupoint werd, in overeenstemming met de vroegere bepaling, de Apostolische Prefectuur volledig overgedragen aan de Congregatie van de H. Geest. Dit gebeurde officieel door het decreet van 9 September 1872, en de Algemene Overste P. Schwindenhhammer, ontving de titel van Apostolisch Prefect. P. Horner bleef echter het ambt van vice-prefect waarnemen, zodat de missie geen werkelijke veranderingen onderging. ⁽¹⁾

Terwijl de missie te Bagamoyo vlug herrees uit de puinen die de storm had verwekt, werden Zanzibar en de Afrikaanse Oost-kust het toneel van belangrijke gebeurtenissen.

Sinds enkelen tijd immers ging in groeiende mate de aandacht van geografen en philanthropen in deze richting. Zanzibar en Bagamoyo werden de basissen voor de penetratie in Midden-Afrika, die nu in een beslissende phase scheen getreden te zijn.

§ 2. EXPLORATIES.

In Europa waren de berichten van Krapf en Rebmann over sneeuwtoppen aan de evenaar met heel wat ongeloof en scepticisme onthaald geworden.

Doch er was iets anders in hun mededelingen dat meer belangstelling wekte, nl. het bestaan van een groot meer in Westelijke richting. Het droeg de naam Ukerewe.

De beide Duitse missionarissen-exploratoren van de C. M. S. hadden hun gegevens gehaald bij de handelskaravanen, waarop Rebmann met de hulp van Erhardt alles op een kaart van Oost- en Centraal-Afrika had vastgelegd.

Dit was de aanleiding tot de tochten van Burton, Speke en Grant. ⁽²⁾

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 659-660.

⁽²⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 248.

Want het was juist om een onderzoek in te stellen naar het bestaan van de Equatoriale Meren, dat in 1856 de kapiteins van het Engels Indië-leger, Burton en Speke, ondersteund door de Engelse Regering, naar Oost-Afrika kwamen. Na eerst enkele kleinere exploratietochten ondernomen te hebben in de kustgebieden, verlieten ze den 16 Juni 1857 Bagamoyo om door Usagara, Unyamwezi en Uwinza, den 14 Februari van het volgend jaar te Ujiji het Tanganyika-meer te bereiken. Op de terugkeer viel Burton ziek in Unyanyembe en Speke maakte er gebruik van om het Noorden in te trekken. Den 3 Augustus 1858 had hij het geluk te Mwanza het Ukerewe-meer te ontdekken, dat hij « Victoria-Nyanza » doopte. Daarop keerde hij naar Unyamwezi weer om samen met Burton de terugtocht voort te zetten en den 2 Februari 1859 de Indische Oceaan te begroeten. ⁽¹⁾

Weldra aanvaardde Speke de uitnodiging vanwege het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap te Londen, om een nieuwe tocht te wagen, ditmaal met het doel de betrekkingen tussen het Ukerewe-meer en de Witte Nijl na te vorsen. Op 25 September 1860 vertrok hij weer uit Bagamoyo, in gezelschap van Kapitein Grant. ⁽²⁾

Het ging over het Usagara-gebergte naar Kaseh (Tabora), vandaar over Sorombo, Begwe en Usindja, en verder over Usui door het Karagwe-bergland naar Uganda. Grant moest ziek achterblijven, zodat Speke, die toch de reis had voortgezet, alleen in de hoofdstad van koning Mtesa aankwam.

Daar vond Grant hem enkele maanden later terug, den 27 Mei 1862. Na meer dan 2 maanden oponthoud, gaf Mtesa eindelijk de toelating om door het Noordelijk gebied van zijn rijk te reizen. Ze trokken weldra in oostelijke richting en bereikten de Ripon-vallen waar ze de wateren

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 248-249 ; *BKB* I, 186-193 (Burton), 860-864 (Speke).

⁽²⁾ *BKB* I, 440-441 (Grant).

van de Nijl het Victoriameer zagen verlaten. Stroomafwaarts varende langs de Sommerset-Nijl, en na een halte van een paar weken bij de Koning van Unyoro, kwamen ze tot de Keruma-vallen waar ze te voet moesten verder reizen om den 15 Februari 1863 te Gondokoro aan te komen, waar ze door Baker verwelkomd werden. ⁽¹⁾ Hun aanwijzingen brachten Baker tot de ontdekking van het Mvuta-Nzige of Albertmeer den 14 Maart 1864. ⁽²⁾

Middelerwijl werden de geografische kringen ook in beroering gebracht door de onthullingen van Livingstone. Terwijl deze explorator sedert 1866 weer in de diepten van Equatoriaal-Afrika vertoefde om er de mysteries van de Nijl- Zambesi- en Kongo-relaties te onttraadselen, ⁽³⁾ reisde de Duitse natuurkundige G. Schweinfurth naar Kartoem. Den 5 Januari 1869 vertrok hij langs de Witte Nijl naar de Bahr-el-Abiad, de Bahr-el-Gazal en de Djur om vandaar verder zuidwaarts door te dringen in de richting van het equatoriaal oerwoud. In Maart 1870 was hij te gast bij de chef der Niam-Niam of Azande.

Vervolgens begaf hij zich zuidwaarts en ontdekte den 19 Maart «...het grote water der Mombuttu», de Uele, die in Westelijke richting en niet naar de Nijl toe stroomde. De rivier overstekend kwam hij den 22 Maart bij Munza of Mbunza, de chef der Mombuttu, ⁽⁴⁾ in zijn hoofdstad Tangasi of Naganzizi. De Arabische ivoorhandelaar, waarbij Schweinfurth zich had aangesloten, weigerde echter nog verder zuidwaarts door te reizen, zodat de explorator er moest van afzien de Bomokandi en het evenaarswoud te gaan bezichtigen. Hij ontdekte nog de Akka-Pygmeeën en den 12 April 1870 trok hij terug over de Uele welke hij hield voor de bron van de Chari, bijvloed van het T Chad-meer. Gedurende verscheidene

(1) PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 249-251.

(2) Zie hierboven. Ook *BKB* I, 59-65 (Baker).

(3) Zie hierboven.

(4) Zie *BKB* I, 672-674 (Mbunza).

maanden nog doorkruiste hij de gebieden rond de Boven-Nijl en in November 1871 was hij terug te Berlijn. ⁽¹⁾

Miani, die rond half Juni 1870 te Kartoem het nieuws vernam van Schweinfurth's tocht naar de Mombuttu, besloot het op zijn beurt te wagen. Hij was 61 jaar oud, maar het verlangen om de Nijlbronnen te ontdekken prikkelde hem nog steeds. Hij vertrok derhalve uit Kartoem den 15 Maart 1871 en den 1 Februari 1872 stak hij de Uele over, om den 1 Mei aan te komen te Tangasi, in de residentie van de hoofdman Mbunza. Na een tocht van verscheidene maanden in zuid-westelijke richting, over de Bomokandi en andere bijvloeden van de Uele, keerde hij tegen het einde van November naar Tangasi terug om er ziek en uitgeput te sterven. ⁽²⁾

Intussen had Stanley Livingstone weergevonden en bevoorraad. De rusteloze missionaris - explorer zette dan zijn tochten verder in de streek van Tanganyka, Mwero, Bangweolo en Lualaba.

Na enige tijd begon men in Engeland weer ongerust te worden, daar Livingstone niet meer van zich liet horen. Er werden expedities georganiseerd om hem op te zoeken en gebeurlijk te bevoorraden. ⁽³⁾

De bijzonderste van deze hulp-expedities was deze van Cameron en Murphy, in 1873. Den 24 Maart reisde ze af uit Bagamoyo waar Cameron ook de katholieke missie had bezocht en bewonderd, en getroffen door de prachtige resultaten, een milde gift had achtergelaten voor de kinderkolonie. ⁽⁴⁾ In Unyanyembe, dichtbij Tabora,

⁽¹⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 107-108 ; *BKB* I, 837-841 (Schweinfurth) ; LOTAR, L., *Souvenirs de l'Uele*, Congo 1930, II, pp. 149-169.

⁽²⁾ WAUTERS, A. J., *o. c.*, p. 15. Maakt van Miani een missionaris. Tal van auteurs en conferenciers volgden hem hierin na. Ook LOTAR, L., (*Souvenirs de l'Uele* : Miani. Congo 1925, II, pp. 367-387), die echter weldra deze dwaling heeft ingezien : Congo 1928 I, pp. 41-46 ; 1930 I pp. 635-661 ; 1931 I, pp. 493-514, 671-686 ; *KBK* I, Bull II (1931 II) pp. 249-253 ; *BKB* I 678-685 (Miani), PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 109.

⁽³⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 266.

⁽⁴⁾ MC V (1873) pp. 267-268.

vernamen de reizigers het nieuws van Livingstone's dood en ontmoetten er inderdaad de indrukwekkende lijkstoet die op weg was naar de kust.

Murphy vond het onnodig verder door te reizen, omdat de tocht voor hem geen zin meer had. Maar Cameron, getroffen en geprikkeld door de dood van Livingstone, gaf de karavaan resoluut bevel de reis voort te zetten naar het hart van Midden-Afrika. Hij werd bij het vooruitdringen naar de Lualaba zodanig door zijn ontdekkingen begeistert, dat hij te Nyangwe besloot de stroom af te varen. Hij kon echter geen prauwen bekomen en nam zich dan voor in westelijke richting het vermeende Sankuru-meer te gaan opzoeken. Ook dat werd hem belet, zodat hij ten slotte het Zuid-Westen introk, met het inzicht van daaruit naar Sankuru door te breken. Doch al zijn pogingen waren vergeefs en in October 1874 belandde hij in de hoofdstad van Urua, Kilemba, waar hij verbleef tot Februari 1875, rijke informaties verzamelde omtrent de omliggende gebieden en van waaruit hij zelfs een tocht maakte naar het Zuid-Oosten om de Kasali- en de Kikondja-meren te ontdekken.

Te Kilemba weergekeerd, trof Cameron er Portugese kooplieden aan die van de Westkust gekomen waren en hij sloot zich bij hun karavaan aan om door Usambi, Ulunda, Lowale, Bihe en Bailundo op het einde van October 1875 te Catumbella de Atlantische kust te bereiken. ⁽¹⁾

Intussen had ook Stanley opnieuw de Afrikaanse bodem betreden en zijn beroemde tocht ingezet. ⁽²⁾

Terwijl de nieuwsgierige wereld de tochten in Afrika met veel belangstelling volgde, groeide met de kennis van de aardrijkskunde en van de ethnografie ook de walg en

⁽¹⁾ CAMERON, V., *A travers l'Afrique*, Paris, 1878. PAULITSCHKE, pp. 269-273. *BKB* I, 206-211 (Cameron).

⁽²⁾ Zie later.

het afgrijzen om de gruwelen die Afrika's bodem met bloed en lijden verzadigden.

De binnenlanden rond den evenaar openbaarden zich niet — zoals men vaak gemeend had — als droog, onvruchtbaar, onbewoonbaar en verlaten, maar waren daarentegen zeer waterrijk, vol weelderige wasdom en overvloedig leven. Er woonden millioenen mensen.

Doch heidendom en barbaarsheid met hun treurige nasleep van tyrannie en zedeloosheid, bloed en ellende, beheersten het leven van de zwarten. En bovenal was daar de slavenhandel met al zijn wreedheden en zijn onbeschrijfelijk lijden. Het centrum van Afrika was waarlijk « la grande forteresse de la barbarie ».

De exploratoren en missionarissen kwamen er mee in contact en gruwden er van. Scherpe aanklachten, realistische beschrijvingen en getuigenissen wekten in Europa een rechtmatige verontwaardiging. Livingstone, die zijn tweede reisverhaal gepubliceerd had speciaal om de bloedige praktijken aan de kaak te stellen ⁽¹⁾ — razzia's, slavenkaravanes en slavenmarkten — had het gezelschap gekregen van meerdere andere getuigen.

Gans Oost-Afrika leek een uitgestrekt jachtgebied, waar mensenjagers zich ongestoord konden overleveren aan het vangen van « zwart ivoor ». De Arabieren beoefenden en bevorderden deze mensenwaardige handel met Mohammedaanse harteloosheid en koelbloedigheid. In de razzia's werden dorpen platgebrand, de bewoners opgejaagd, vermoord of gevangen genomen. En van hen die onder onnoemelijk physisch en moreel lijden in karavanes de lange weg naar de kust en de slavenmarkten werden opgedreven, kwam nog geen tiende deel ter bestemming.

Zo breidde de afgrijzelijke gruwel zich immer uit, steeds maar dieper in het binnenland.

⁽¹⁾ LIVINGSTONE, D., and CH., *o. c.*, p. V.

« Dat zij die de afschaffing van de slavenhandel verlangen nu vooruittreden », riep Cameron uit. Dit was de conclusie van allen die in contact gekomen waren met de onbeschrijfelijke gruwelen van de mensenhandel. Er moesten krachtdadige middelen aangewend worden, want alleen de macht en het geweld schenen nog in staat de Muzelmannen tot betere inzichten te brengen, daar voor hen de slavernij en bijgevolg ook de slavenhandel niet alleen gewettigd maar bovendien noodzakelijk waren.

De afschaffing van de slavenhandel was de *conditio sine qua non* voor de beschaving en de evangelisatie van het zwarte continent.

Tot nog toe had Engeland niet kordaat durven ingrijpen om de slavenhandel in de gebieden van het sultanaat te onderdrukken. De relaties beperkten zich tot een commerciële activiteit. En de andere Europese naties lieten het initiatief over aan Engeland.

De getuigenissen en aanklachten werden steeds talrijker naar gelang de exploratie vorderde en zich uitbreidde. De verontwaardiging werd dan ook meer algemeen en ook scherper. Derhalve benoemde het House of Commons in 1871 een Comité dat de kwestie van de slavenhandel langs de Oostkust in Afrika en speciaal te Zanzibar zou bestuderen. Dan zou men de middelen overwegen om een einde te stellen aan deze afschuwelijke plaag.

Dit Comité stelde voor dat een verdrag zou gesloten worden met de Sultan van Zanzibar, die de verplichting op zich zou nemen de huisslavernij van negers geleidelijk te beperken, wat vanzelfsprekend de inkrimping en de progressieve afschaffing van de slavenhandel voor gevolg zou hebben. ⁽¹⁾

Diensvolgens werd in 1872 een gezantschap, onder leiding van Sir Bartle-Frère, oud-Gouverneur van Bombay en persoonlijk vriend van de sultan Said-Bargash, ⁽²⁾

⁽¹⁾ MC V (1873) pp. 61-62.

⁽²⁾ Zie *BKB* I, 87 (Bargash).

naar Zanzibar gestuurd. Duitsland, Frankrijk, de Verenigde Staten en andere naties verleenden hun steun en gaven gepaste instructies aan hun consuls te Zanzibar. Ook de Paus ontving het gezantschap den 2 December 1872 in audiëntie en Cardinaal Barnabò, Prefect van de Propaganda, vroeg P. Horner Sir Bartle-Frère's taak te helpen vergemakkelijken opdat deze zijn moeilijke opdracht spoedig tot een goed einde zou kunnen brengen. ⁽¹⁾

De Arabieren boden tegenstand. De slavenhandel betekende immers een belangrijke bron van inkomsten zowel voor de private handelaars als voor de schatkist van de Sultan en de slavernij was trouwens een instelling die gesanctionneerd was door de traditie, door de Koran en door de feiten. Zodat Said-Bargash niet wenste in te gaan op de voorstellen van Bartle-Frère in naam van de Engelse Regering. Dit liet hij derhalve weten in een officiële brief van 11 Februari 1873. ⁽²⁾ En den 17 Maart verliet Bartle-Frère Zanzibar.

« We staan op de vooravond van belangrijke gebeurtenissen », had P. Baur geschreven tegen het einde van 1872, vol hoop op het succes van de zending van S. Bartle-Frère. Te Zanzibar en Bagamoyo volgden de Paters van de H. Geest met belangstelling de ontwikkeling van de toestand. Want voor de missie was de afschaffing van de slavenhandel een kwestie van dood of leven: de grootste hinderpaal voor de penetratie en de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika zou uit de weg geruimd worden; misschien zou het in deze Oostelijke streken meteen de dood zijn van de Islam.

De missionarissen hadden steeds deze sociale plaag bestreden, maar hun activiteit was noodzakelijkerwijze beperkt gebleven tot de vrijkoop van enkele jonge sla-

⁽¹⁾ MC V (1873) p. 62.

⁽²⁾ Ib., p. 234.

ven met het oog op hun vorming tot apostelen van hun ongelukkige ras en stamgenoten. Een dergelijke methode veronderstelde een werk van lange duur en was bovendien te beperkt en te onbeduidend om de enorme vloed van de slavenhandel in te dijken en te overmeesteren. Nu zou de kwaal wellicht in de wortel uitgesneden worden.

De weigering van de Sultan was een ontgoocheling voor allen die het tegenovergestelde hadden gehoopt en verwacht. Toch scheen de zaak niet definitief beslecht en men voorzag een reactie van Engeland.

Vóór zijn terugkeer naar Europa bezocht Bartle-Frère de missie van Bagamoyo (10 Maart). Daar waren nog de sporen en de puinen van de storm van 15 April 1872. Maar de Engelse Minister en zijn gezellen vatten aanstonds de waarde van deze katholieke onderneming voor de beschaving van Afrika, in tegenstelling met de inactiviteit van de Protestanten. Zodat ze, hoewel zelf Protestant, niet aarzelden de steun van de Engelse Regering af te smeken voor het werk van de Franse katholieke priesters. Bartle-Frère was zodanig getroffen door de prachtprestaties van de Paters en door hun noden en behoeften, dat hij aanstonds in naam van het goevernement een som van 200 pond ten geschenke gaf. ⁽¹⁾

De druk van de Europese mogendheden op de Sultan nam echter niet af. Engeland dreigde met blokkering van het eiland en stuurde enkele kruisers. Dit argument had succes: den 7 Juni, gaf Said Bargash toe en ondertekende het contract, waarbij de slavenhandel in al zijn staten werd afgeschaft, de slavenmarkt opgeheven en de in- en uitvoer van slaven verboden, met de nodige sancties. ⁽²⁾

De Sultan scheen goed gesteld. Hij onderhield wer-

⁽¹⁾ Zie: *Le livre bleu et la mission catholique du Zanguebar*, MC V (1873) pp. 416-417, 428-429; alsook *Ib.* pp. 266-7, 295.

⁽²⁾ *MC V* (1873) pp. 327-329.

kelijk goede relaties met Frankrijk en Engeland ⁽¹⁾ en de missie had er alle voordeel bij. ⁽²⁾

Toch maakte P. Horner zich geen illusies. Het was te schoon om volledig waar te zijn en met één pennetrek was de uitgebreide plaag zo maar niet van de baan. De zaak was trouwens te winstgevend opdat de Arabieren zich zonder meer bij de beslissing van de sultan zouden neerleggen. Een sluikhandel zou zich ontwikkelen en terwijl in de verafgelegen en derhalve moeilijk te controleren binnenlanden de gruwelen met onverminderde hevigheid zouden voortwoeden, zou men de karavanen langs andere wegen zoeken af te leiden.

In de binnenlanden zou de slavenhandel zolang blijven bestaan, meende P. Horner, als de kristelijke godsdienst er niet zijn intrede zou gedaan hebben. De nieuwe toestand mocht dus voor de missionarissen geen verpozing brengen, maar een vernieuwde en meer intense actie. Het zou gewis nog jaren rusteloze arbeid en offers vergen, maar hij was er van overtuigd dat met de hulp van vele missionarissen het kristendom eens de binnenlanden zou veroveren en de doodsteek toebrengen eerst aan de slavenhandel en vervolgens aan de slavernij. ⁽³⁾ Met ongeduld wachtte hij op een gelegenheid en de mogelijkheid tot penetratie. ⁽⁴⁾

De Engelse actie bleef niet zonder gevolgen.

« De slavenhandel neemt geweldig af en de Engelse

⁽¹⁾ *MC VII* (1875) pp. 201 en 372-373.

⁽²⁾ *Ib.* pp. 521, 522 ; *VIII* (1876), p. 40.

⁽³⁾ « Toutefois, il ne faut pas se faire illusion. La traite est abolie officiellement à Zanzibar ; mais elle se fera plus ou moins officieusement. Sur la côte et dans l'intérieur de l'Afrique, la traite existera aussi longtemps que le christianisme n'y aura pas pénétré.

Nous serons donc obligés de continuer, de longues années encore, l'œuvre du rachat des enfants.

Qu'il vienne une légion de missionnaires intrépides ! Nous irons fonder des missions dans l'intérieur de l'Afrique ; nous ferons ainsi les funérailles de la traite des noirs, et nous préparerons celles de l'esclavage ». *MC V* (1873) p. 343.

⁽⁴⁾ *MC VII* (1875) pp. 365-367.

kruisers bewaken voort de kust en de zee », schreef P. Horner den 10 April 1874. ⁽¹⁾ Rond dien tijd ook kwam Gordon Pacha in de Egyptische evenaars-provincie Baker vervangen. Hij zou er met zijn kranige helpers, Long, Linant en Bellefonds, Gessi e. a., een onverbidde strijd voeren tegen de slavenhandel langs de Nijl. ⁽²⁾ Hoe dieper de exploratoren doordrongen in de binnenlanden van Oost-Afrika, hoe meer ze de uitgebreidheid van de slavenhandel vaststelden. Cameron schreeuwde het uit : « Afrika verliest bloed uit al zijn poriën ». En nog had men maar een klein tipje opgelicht van het gruwelgordijn.

Er stond een man op. Hij wilde de versnipperde krachten concentreren, de afzonderlijke initiatieven bundelen tot een groots opzet, nieuwe geestdrift verwekken, om ten slotte de definitieve richting te geven aan de ontraadseiling der geografische geheimen van Equatoriaal Afrika, aan de afschaffing van de slavenhandel en aan de penetratie van beschaving en evangelisatie in de zo lang afgesloten binnenlanden van het donker werelddeel.

Het was LEOPOLD II, de Koning der Belgen.

§ 3. DE CONFERENTIE VAN BRUSSEL.

Leopold II was de tweede koning der Belgen. Zijn vader had hem grote ambities meegegeven en hem voorbestemd voor de verwezenlijking en de verruiming van zijn eigen koloniale aspiraties. ⁽³⁾

Als jonge Prins nog gaf Leopold, Hertog van Brabant, herhaaldelijk uiting aan zijn verlangen om België

⁽¹⁾ *MC VI* (1874) p. 426.

⁽²⁾ Zie : DU QUESNOY, P., *Le général Gordon*. Corr. 1884, I, pp. 808-832 ; VALBERT, G., *Charles-Georges Gordon*. *ROM* 1887 III, pp. 199 sq. ; LOTAR, L., *Souvenirs de l'Uélé*. *Le gouvernement égyptien* (1875-1885). Congo 1938 II, pp. 7 sq.

⁽³⁾ Zie : LECONTE, J., *Les Tentatives d'expansion coloniale sous le règne de Léopold Ier*, Anvers z.d. ; MONHEIM, C., *Le passé Colonial de la Belgique*, Louvain 1930, pp. 16-33.

buitenlandse en overzeese afzetgebieden te bezorgen, en hij liet niet na bij zijn volk de koloniale gedachte te propageren.

Hij beschouwde het als een levensnoodzakelijkheid voor België, een voorwaarde tot bloei en voorspoed, dat het volk niet bekrompen bleef kringen binnen de beperkte ruimte van zijn prangende grenslijnen.

Hij reisde en verruimde zijn blik, zijn ideeën, zijn belangstelling en zijn verlangens. Het was op een van deze reizen dat hij in 1860 uit Athene een stuk marmer van de Akropolis meenam om het ten geschenke aan te bieden aan de eerste minister van het land, Frère-Orban, met het veelbetekenend inschrift : « Il faut à la Belgique une Colonie ». (1)

Wanneer Leopold II in 1865 zijn gestorven vader opvolgde en den troon van België besteeg, was hij vast besloten geen enkele gelegenheid te laten voorbijgaan om de droom welke hij als Prins zo vaak had kenbaar gemaakt tot werkelijkheid te vormen. Meerdere delen van de wereld hadden hem reeds aangelokt — Klein-Azië, de Fidji- en Salomon eilanden, Amerika, Formosa, de Filippijnen, China — wanneer hij plots in Afrika zijn kans ging wagen. Daar immers, in Midden-Afrika, waren de jongste tijd belangrijke ontdekkingen gedaan en het was een immens gebied dat eensdaags onder de koloniserende naties zou verdeeld worden.

Hoewel het slechts in 1876 tot uiting kwam, toch mogen we geloven dat Leopold II reeds vroeger zijn oog op Midden-Afrika gevestigd hield. Immers hij zelf verklaarde bij de openingszitting van de Brusselse Conferentie dat hij reeds « sinds jaren » de activiteit van de

(1) DE LICHTERVELDE, L., Leopold II, Bruxelles 1926, p. 149 ; BOCHLER, M., Der Kongostaat Leopolds II, Zurich 1912, I, pp. 33-7 ; DESCHAMPS, E., L'Afrique Nouvelle, Paris-Bruxelles, 1904, pp. 606-612. (Les idées du Duc de Brabant) ; STINGHAMBER, B.-DRESSE, P., Léopold II au Travail, Bruxelles-Paris 1944, pp. 62 sq.

verkenneren en philanthropen en de vooruitgang van de exploraties volgde.

We weten dat de Hertog van Brabant in 1854 en een tweede maal in 1863 Egypte bezocht. In 1864 ging hij de werken van het Suez-Kanaal bezichtigen, waar hij zeer veel belang in stelde. Bood dit kanaal niet een gemakkelijke toegang tot de Afrikaanse Oostkust die toen de enige ingangspoort was naar het centrum van het continent, vermits vanuit de Westkust alle penetra-tiepogingen in het binnenland onmogelijk waren ge-bleken ? ⁽¹⁾

We weten ook dat op het einde van 1867 aan de Koning een man werd voorgesteld die zich ook niet onverschillig toonde tegenover de gebeurtenissen in Midden-Afrika. Deze man was Emiel Banning, archivist-bibliothecaris op het Ministerie van Buitenlandse Zaken, een heldere geest, bescheiden karakter, het type van een minutieus gewetensvol vorser en zeer gedocumenteerd publicist. ⁽²⁾ Met deze onderhield de Koning de aangeknoopte betrekkingen en het zal wel niet zonder voorafgaand medeweten van Leopold geweest zijn — misschien wel op diens aandringen ? — dat Banning in het begin van 1876 in de *Echo du Parlement Belge* een reeks artikelen liet verschijnen over de exploraties in Afrika. ⁽³⁾

Vermoedelijk was deze publicatie hoofdzakelijk bestemd om de opinie voor te bereiden op, en te interesseren voor de onderneming die werd voorbereid. Met een hoopvolle blik in de toekomst besloot Banning dan ook zijn laatste artikel in deze geestdriftige bewoordingen : « De woestijn geeft haar geheimen bloot en het groot mysterie

⁽¹⁾ Zie STINGLHAMBER, B.-DRESSE, P., *o. c.*, pp. 80-81.

⁽²⁾ Zie WALRAET, M., *Émile Banning, un grand Belge, 1836-1898*, Bruxelles 1945 ; GÉRARD, J., *Les grands commis de Léopold II*, Bruxelles 1941 ; GOSSART, E., *Émile Banning et Léopold II*, Bruxelles 1920 ; *BKB* I, 68-86 (Banning).

⁽³⁾ E. BANNING, *Les voyages et découvertes dans l'Afrique intérieure*. *Echo du Parlement Belge* 1876, 17 Jan., 14, 15 Febr.

van Midden-Afrika wordt met den dag klaarder. Geen individuele mislukking, geen particuliere ramp kan nog de vloed tegenhouden en onze generatie zal nog de ont-hulling en het licht beleven. En waar de wetenschap haar veroveringen heeft uitgebreid, daar doen dra ook morele en intellectuele beschaving, industrie en handel hun intrede. Zoals Amerika en Australië, zo heeft gewis ook Afrika in de plannen van de Voorzienigheid zijn aangewezen uur, en tal van tekenen schijnen er op te wijzen dat dit uur aanstaande is ». (1)

In de zomer van 1876 nodigde Leopold II de voornaamste geografische Genootschappen en exploratoren uit op een Internationale Aardrijkskundige Conferentie in het Koninklijk Paleis te Brussel.

En den 12 September sprak de Koning als voorzitter zijn openingsrede uit voor een uitverkoren auditorium van 37 vooraanstaande geleerden, verkenningsreizigers en diplomaten uit België, Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Frankrijk, Italië, Engeland en Rusland. (2)

Het ging om de exploratie en de beschaving van Afrika en de afschaffing van de slavenhandel. Daartoe wenste Leopold II de verdeelde krachten samen te bundelen en te centraliseren. Alles moest samengroeien tot één groot en krachtig geleid initiatief, om aldus in samenwerking, zonder nutteloos verlies van inspanningen en kapitalen, de successen te verzekeren en te verdubbelen. Brussel zou het hoofdkwartier worden van deze uiteindelijke aanval op binnen-Afrika. (3)

(1) *Écho du Parlement Belge*, 15 Febr. 1876.

(2) Zie lijst van de aanwezigen in BANNING, E., *L'Afrique et la Conférence Géographique de Bruxelles*, Bruxelles 1878, pp. 181-183 (Appendice I). Daar waren o. a. de exploratoren Nachtigal, Schweinfurth, Rohlf's, Grant, Cameron, Duveyrier, de Markies de Compiègne; ook Sir Bartle-Frère, de presidenten van de geogr. genootschappen van Wenen, Berlijn, Parijs en London, enz. De Secretaris was Em. Banning.

(3) Openingsrede van Leopold II. *Ib.* pp. 185-188.

« Régler la marche, combiner les efforts, tirer parti de toutes les ressources, éviter les doubles emplois... »

Leopold II duidde zelf de drie punten aan van het program : men zou samen bespreken en bepalen welke richting en welke weg moest gevolgd worden bij de exploratie, daarna zou men zoeken naar de meest geschikte middelen om Midden-Afrika te beschaven, en ten slotte bepalen wat er te doen viel om het publiek voor de zaak te winnen en tot daadwerkelijke steun te bewegen. ⁽¹⁾

De besprekingen duurden drie dagen van 12 tot 14 September. ⁽²⁾ Er moet op gewezen dat de Conferentie van Brussel niet het inzicht had zelf wetenschappelijke expedities te organiseren, hoewel ze zulks ook bepaald niet wilde uitsluiten. Die taak werd echter overgelaten aan de regeringen, de aandrijfskundige genootschappen en vooral aan private initiatieven die trouwens ook tot nog toe de beste resultaten hadden opgeleverd. De Conferentie wilde alleen zoeken naar een middel om de individuele ondernemingen te coördineren, er eenheid en samenhang in te brengen, verliezen van tijd en krachten te voorkomen, de reizigers te ondersteunen op hun tochten, hun meer zekerheid en veiligheid te verschaffen en ze in staat te stellen hun energie en doorzettingsvermogen zonder omwegen naar hun voorgenomen doel te richten. ⁽³⁾

Met dit doel vóór ogen werd besloten tot het oprichten van hulpposten, eerst op de kusten van Afrika en vervolgens, geleidelijk verder, in de binnenlanden van het continent. Deze stichtingen zouden met elkaar verbonden worden door tussenposten. Aldus zou de geregelde communicatie met de kust verzekerd zijn.

(1) Ib. « Discuter et préciser en commun... les voies à suivre, les moyens à employer pour planter définitivement l'étendard de la civilisation sur le sol de l'Afrique Centrale, convenir ce qu'il y aurait à faire pour intéresser le public à votre noble entreprise et pour l'amener à y apporter son obole. »

(2) Zie over het werk van de Conferentie : BANNING, E., *o. c.* ; DE LAVELEYE, E., *L'Afrique Centrale et la Conférence de Bruxelles, Bruxelles 1878.*

(3) BANNING, E., *o. c.*, pp. 140-141.

Een driedubbele taak werd deze stichtingen toegevoegd : gastvrijheid en bevoorrading verschaffen aan de reizigers ; wetenschappelijke vorsing in een beperkte kring rond elke post door het vaste personeel ; en beschaving door de vestiging van orde en vrede en door het afsnijden van de weg aan de slavenkaravanen. ⁽¹⁾

In de tweede zitting behandelde de Conferentie het vraagstuk van de te volgen weg. Er waren twee voorstellen ; dit van Sir Rawlinson en dit van M. de Semenow.

Sir Rawlinson, in naam van de Engelse, Franse en Italiaanse leden, ontwikkelde een plan dat speciaal gericht was op het einddoel van de exploratie : politiek en economie. Aldus stelde hij voor een doorlopende communicatielijn tot stand te brengen van de Oostkust naar de Westkust, ten Zuiden van de evenaar, nl. van Zanzibar naar St Paul de Loanda. Van deze lijn uit, die lopen zou over Ujiji en Nyangwe — 2 plaatsen die zich best zouden lenen voor de oprichting van een hulppost — zou men zijvertakkingen kunnen vormen bv. naar de monding van de Kongo, naar de bronnen van de Nijl, naar de Zambesi.

Anderzijds was daar het voorstel van M. de Semenow die sprak in naam van de Duitse, Oostenrijkse en Russische vertegenwoordigers. Dezen waren meer begaan met de zuivere wetenschap en hun plan beoogde direct de exploratie van de onverkende gebieden van Equatoriaal-Afrika. Men zou vertrekken uit tegenovergestelde richtingen vanuit de hulpposten langs de kust te Bagamoyo en Loanda, en in het binnenland de reisweg volgen van Cameron. Vandaar uit zouden afzonderlijke reizigers de binnenlanden exploreren en de aardrijkskundige mysteries van Equatoriaal-Afrika ophelderen. ⁽²⁾

Ten slotte werden de twee voorstellen door een com-

⁽¹⁾ Ib., pp. 141-145.

⁽²⁾ Ib., pp. 151-153.

promis verzoend. Als object van de onderneming werd bepaald : de gebieden die begrensd waren ten O. en ten W. door het Zambesibekken en ten N. door de grenzen van Egyptisch en onafhankelijk Soedan. Deze streken zouden bereisd worden door afzonderlijke exploratoren die zouden vertrekken vanuit verschillende operatie-basissen, nl. de hulpposten op de kusten en in het binnenland bv. Bagamoyo, Loanda, Ujiji, Nyangwe e. a. Ook drukte de Conferentie de wens uit dat twee communicatielijnen zouden van O. naar W. en van Z. naar N. gevormd worden. ⁽¹⁾

Vervolgens werd het karakter van de geplande hulpposten nauwkeuriger bepaald. Sommigen steunden op een militaire inrichting, doch de opinie van Sir Bartle-Frère haalde de bovenhand : zij legde het accent op de « zachtheid, de overtuigingskracht en het natuurlijke prestige van de superioriteit van de beschaafde mens bij de onbeschaafde primitieven ». Het personeel van de posten zou zeer beperkt blijven : een chef, 5 of 6 vaklui en zeker nooit meer dan 10 of 12 man. ⁽²⁾

Een tweede punt bracht geen moeilijkheden mee : de posten moesten internationaal zijn, maar geen enkel nationaal of privaat initiatief zou er van uitgesloten worden. ⁽³⁾ Het commercieel vraagstuk werd ook besproken en er werd beslist dat men zich niet rechtstreeks zou bezighouden met handel, hoewel men het belang van de handel voor de beschaving van binnen-Afrika geenszins ontkende. De hulpposten mochten geen comp-toirs worden, maar zouden hulp en bijstand verlenen aan de commerciële ondernemingen. ⁽⁴⁾

Ook de godsdienstkwestie kwam op het tapijt : de

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 153-154.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 146 ; DE LAVELEYE, E., *o. c.*, p. 13.

⁽³⁾ BANNING, E., *o. c.*, p. 147.

⁽⁴⁾ *Ib.*, p. 148.

houding t. o. de missies en de evangelisatie moest bepaald worden. Het spreekt vanzelf dat een opzet dat de beschaving van Afrika's binnenlanden op zijn program plaatste, onvermijdelijk stelling te nemen had tegenover de missionering. Maar het is ook evident dat de Conferentie zich niet op eigen gezag kon inlaten met godsdienst en missiepropaganda : ze was immers geen missieconferentie en had ook niet de bevoegdheid noch de pretentie om zich rechtstreeks te mengen in godsdienstzaken.

De Conferentie stelde zich op zuiver wereldlijk en neutraal standpunt. De vereiste medewerking van alle naties liet het trouwens niet anders toe. De posten in Afrika zouden zich derhalve geen godsdienst-zending toeëigenen, geen enkele confessie of cultus vertegenwoordigen.

« Toch was deze neutraliteit geen gevolg van onverschilligheid of scepticisme » schrijft Banning, de Secretaris van de Conferentie. « Verre van vijandig te staan tegenover de prediking van het Evangelie, waren de meeste leden van de Conferentie van oordeel dat de evangelisatie uiterst heilzaam zou zijn en zelfs de meest actieve factor kon worden bij de zedelijke herwording van de Afrikaanse volkeren. De geschiedenis bewijst inderdaad dat het kristendom een bijzondere kracht bezit om de onbeschaafde volkeren uit hun barbaarsheid op te helpen en ze vlug de eerste trappen van de beschaving te doen bestijgen. Deze grote en gewettigde factor zou dus niet verwaarloosd worden, doch het initiatief en de leiding berustte vanzelfsprekend bij de kristen kerken ». (1)

Admiraal de la Roncière zegde het trouwens uitdrukkelijk in de Conferentie, dat de missies haar in Afrika van groot nut zouden zijn door hun medewerking in de beschavingsactie, maar dat het niet aan de Conferentie

(1) *Ib.*, pp. 147-148. Zie ook : DE LA VELEYE, E., *o. c.*, p. 15.

toekwam deze te organiseren ; ze moesten integendeel uit eigen beweging volgen. ⁽¹⁾

Aldus werden de missionarissen uitgenodigd. Ze zouden zich in alle vrijheid mogen vestigen in de nabijheid van de hulpposten, er tempels en scholen oprichten. Tot welke belijdenis ze ook mochten behoren, ze zouden de steun en bescherming genieten van de posten, gebruik makend van de tot stand gebrachte relaties en van de geboekte vooruitgang, en op hun beurt het hunne bijdragen tot de versteviging en uitbreiding er van. ⁽²⁾

Ten slotte ging de Conferentie over tot de stichting van de Internationale Afrikaanse Vereniging, bestaande uit een Internationale Commissie en nationale Comité's. Dit organisme stelde zich ten doel de onverkende gebieden van binnen-Afrika te exploreren tussen de beide oceanen, de Zambesi, Egyptisch en onafhankelijk Soedan, en de slavenhandel te onderdrukken.

De Internationale Commissie onder het voorzitterschap van Leopold II, zou bijgestaan worden door een uitvoerend comité dat de initiatieven van de nationale Comité's zou coördineren : deze laatsten behielden toch de keus van de middelen om de propaganda te organiseren, fondsen te verzamelen, personeel te recruteren en expedities op touw te zetten.

De Conferentie had een zeer brede houding aangenomen t. o. de godsdienstkwesitie en deed beroep op de medewerking van alle kerken, zonder onderscheid van belijdenis of cultus. Het spreekt vanzelf dat iedere vertegenwoordiger de komst verkoos van de missionarissen van zijn eigen geloof of secte.

Zo was het in ieder geval bij Leopold II. En pas was de

⁽¹⁾ BANNING, E., *o. c.*, p. 147.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 148.

Conferentie uiteengegaan of de koning begaf zich persoonlijk naar Scheutveld, een gehucht op de Westkant van de hoofdstad. ⁽¹⁾ Daar had hij, een vijftiental jaren terug, toen hij nog prins was en Hertog van Brabant, met belangstelling het ontstaan meegeleefd van een Belgische missie voor China, onder de leiding van de aalmoezenier van de militaire school te Brussel, E. H. Theofiel Verbist. Hij had het initiatief zelfs persoonlijk aangemoedigd ⁽²⁾ en ook niet gearzeld de oproep van het eerste groepje missionarissen, de kiem van een eigen Belgische Missie-congregatie, met een milde gift te beantwoorden. ⁽³⁾ Een weinig later had hij ook E. H. Verbist vóór diens afreis naar China, in audiëntie ontvangen. ⁽⁴⁾

Sindsdien had hij nog herhaalde malen in gezelschap van de koningin een bezoek gebracht aan het genadeoord van O. L. V. van Gratie te Scheutveld, waar de jonge Congregatie zich gevestigd had. ⁽⁵⁾ Zodat de missionarissen van Scheut hem geenszins vreemd waren.

Na de vroegtijdige dood van de stichter in China, den 23 Februari 1868, was E. H. Vranckx in 1869 tot Alge-

⁽¹⁾ GUELUY, A., *Historique de la Mission du Congo*, AS I/I/A p. 136 (DIEU, L., *Dans la Brousse Congolaise*, Liège 1946, pp. 16 sq.). « En 1876, alors que la Société de Géographie se préparait à faire des explorations en Afrique... ».

Id., *Exposé de la Question*. AS G / VI / 1. « En 1875, (natuurlijk 1876, want hij zegt verder : lors du Congrès géographique de Bruxelles...) » Id., *De Paters van Scheut in Congo*, MSN XXVI (1914) p. 241 : « 't Was in de laatste dagen van September 1876 toen een prachtige galakoets voor de poort van ons alsdan zeer eenvoudig missiehuis stilhield... de Koning der Belgen ». (Id. in MSF XXVI (1914) p. 241).

⁽²⁾ In AM Scheut bevindt zich een brief van Abbé Coekelberghs aan de Vicaris-Generaal van Mechelen (Laeken 22 Nov. 1861), waarin sprake is van « une petite brochure relative à la Mission Belge en Chine » (het is de eerste brochure van P. Verbist 1861). Hij schrijft : « S. A. R. (le Duc de Brabant) me charge de vous dire qu'Elle l'a lue avec beaucoup de plaisir... est persuadé que ces quelques considérations contribueront à faire mieux connaître et apprécier la généreuse entreprise et l'excellente œuvre de nos courageux missionnaires. »

⁽³⁾ RUTTEN, J., *De Missionarissen van Scheut en hun Stichter*, Leuven, 1930, p. 21.

⁽⁴⁾ Ib., pp. 73-74.

⁽⁵⁾ Ib., pp. 186 sq.

meen Overste gekozen geworden. Hij was het die de hoge bezoeker ontving. Vermoedelijk ging het nog niet om het onmiddellijk inzetten van een missie in Equatoriaal-Afrika, — de I. A. V. zat trouwens ook nog maar in de kinderschoenen en alles was nog één groot vraagteken — maar wilde Leopold II alleen even poolshoogte nemen om zich er van te vergewissen of hij voor de verwezenlijking van zijn grootse plannen gebeurlijk zou mogen rekenen op de medewerking van de missionarissen van Scheut. ⁽¹⁾

Deze verzekering kon M. Vranckx onmogelijk geven. De toestand van de jonge Congregatie was toen nog te precair en het aantal leden nog niet eens toereikend om de uitgestrekte gebieden van Mongolië, welke door Rome aan Scheut waren toevertrouwd, degelijk van missionarissen te voorzien : slechts een twintigtal zendelingen voor een oppervlakte van 10 breedte- en 50 lengtegraden, het Vicariaat Mongolië. Een gevaarlijke vijand, de vlektyphus, waaraan de Stichter en zijn eerste medehelper, kort na hun aankomst in de missie, bezweken waren, sloeg immer nieuwe leemten in hun gelederen. En toch breidden ze zich uit : in 1874 was de Ortos-missie begonnen en nu waren te Rome nog besprekingen aan gang omtrent de oprichting en de overname van het Apostolisch Vicariat Kansoe. ⁽²⁾

Het spreekt vanzelf dat er in dergelijke omstandigheden geen spraak kon zijn van nog een nieuwe, onbepaalde en onmetelijke missie in Afrika.

M. Vranckx wenste niet roekeloos en onbezonnen te werk te gaan en het leven van de jeugdige Congregatie in gevaar te brengen, door ze zo maar aan te spannen aan

⁽¹⁾ « Grootsche plannen hielden het hoofd van Z. M. Leopold II toen bezig en om ze te verwezenlijken zocht hij zich den steun van Katholieke missionarissen te verzekeren. » De Franse tekst die de oorspronkelijke is, luidt : « s'assurer si le concours éventuel des missionnaires lui serait acquis, pour la réalisation de l'œuvre grandiose qu'il projetait ». GUELUY, A., *l. c.*, in MSN XXVI (1914) p. 242, en MSF, *l. c.*

⁽²⁾ AS (medegedeeld door E. P. V. Rondelez, Archivaris).

het koninklijk avontuur — want dat was ten slotte in 1876 toch het opzet van Leopold II — dat nog niet eens was ingezet en waarvan men nog minder de uitkomst kon voorspellen.

Bovendien, zo werd aan de koning geantwoord, het was niet de Overste van de Congregatie die de beslissing te nemen had, maar Rome. ⁽¹⁾

M. Vranckx schijnt dus niet vlakaf geweigerd te hebben. Overigens de betrekkingen met het koninklijk hof hielden aan. Onder de missionarissen van de Ortos-missie werd zelfs verteld, dat M. Vanckx toen zou geschreven hebben naar M. Devos, hem vragend of hij eventueel geneigd zou zijn in te gaan op een voorstel om zich naar Afrika te begeven. ⁽²⁾

Het is ook niet zonder betekenis dat kort daarop, in 1876 nog, gravin de Grunne, erehofdame van de koningin, in een onderhoud met M. Vranckx, Algemeen Overste, en M. Gueluy, een priester van het bisdom Doornik, die zich toen voorbereidde op de geloften en de afreis naar China, de Afrikaanse kwestie ter sprake bracht. M. Gueluy verklaarde zich toen reeds gewonnen voor de edelmoedige plannen van de Koning en de gravin bracht hem in betrekking met baron de Lambermont, een van de voornaamste medewerkers van de Koning en lid van de Conferentie van Brussel. ⁽³⁾

De plannen kregen echter geen concrete vorm. Alles was ook voor de koning nog te vaag en te problematisch en op onbepaalde gegevens was het trouwens ook onmogelijk bepaalde en nauwkeurig uitgewerkte plannen te

⁽¹⁾ « La réponse fut : il appartient à Rome d'ériger de nouvelles missions et nous dépendons de la Propagande » GUELUY, A., Exposé. « Le Supérieur répondit que l'érection de nouvelles missions était du ressort de la Propagande, dont la Congrégation dépendait ». GUELUY, Historique p. 136 (DIEU, L., *o. c.*, p. 17).

⁽²⁾ « Au dire des missionnaires des Ortous, notre Sup. écrivit alors à Mgr Devos Major pour lui demander s'il accepterait éventuellement une offre de se rendre au Congo comme missionnaire ». GUELUY, Exposé, DIEU, L., *o. c.*, pp. 13-14.

⁽³⁾ GUELUY, A., Exposé.

vormen. Merken we nog op dat het toen nog niet ging om de eigenlijke Kongo-missie en de penetratie vanuit de Westkust langs de Beneden-Kongo, vermits de I. A. V. haar operatie-basis en haar eerste steunpunt op de Oostkust wilde plaatsen om van daaruit binnen te dringen in Equatoriaal-Afrika, naar de Grote Meren en naar Nyangwe, van waaruit de exploratoren een communicatie-lijn zouden tot stand brengen tot Loanda op de Westkust, ongeveer de weg van Cameron volgend en hulpposten stichtend om de exploratie van de onverkennde gebieden te vergemakkelijken en uit te breiden. Inderdaad Stanley zou slechts in 1877 zijn ophefmakende tocht door Kongo eindigen en door zijn sensationele berichten de aandacht daarheen richten. ⁽¹⁾

Leopold II wilde Belgische katholieke missionarissen voor de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika.

Hoewel het onrechtvaardig zou zijn de oprechtheid van zijn godsdienstige overtuiging ⁽²⁾ en van zijn ijver voor de beschaving en de evangelisatie van Midden-Afrika in twijfel te trekken, of zijn humanitaire bestrevingen te beoordelen naar de maatstaf van de latere sterk-overdreven « misbruiken » uit den tijd van de tendentieuze en sensationele campagne tegen de koning en de Kongo-staat, toch waren zijn inzichten en zijn bedoelingen niet helemaal belangloos. Ook wanneer hij beroep deed op Belgische katholieke missionarissen ontbrak het hem niet aan politieke berekening.

Het was er bij hem ongetwijfeld om te doen een sterk of overwegend Belgische stempel te drukken op de Afrikaanse onderneming, ten einde bij een komende ver-

⁽¹⁾ Zie ook : CARTON DE WIART, *L'Appel missionnaire d'un grand Roi*, Bulletin des Missions, XXIV 1950) n. 1 pp. 2-3.

⁽²⁾ Zie : CARTON DE WIART, E., *Les sentiments religieux de Léopold II*. *RCA IV* (1949), pp. 296-297 ; de HAULLEVILLE, P., *Le Roi Léopold II et l'État indépendant du Congo*, *Cott.* 1890, III, p. 417 ; STINGLHAMBER, B.-DRESSE, R., *o. c.*, p. 48.

deling van het uitgestrekte niemandsland, aan zijn land een onbetwistbare titel aan de hand te doen voor de toekenning en het veilig behoud van een stuk Afrikaans grondgebied, een kolonie.

De Belgische expedities die hij reeds beraamde en de in Afrika te stichten posten, in het kader van een internationale Vereniging, waarvan hij zelf aan het hoofd stond, en waaraan hij een Belgisch overwicht zou weten te bezorgen, zouden daar ruimschoots voor instaan. Terwijl nu ook Belgische missionarissen door hun aanwezigheid en hun invloed, volgens het axioma « la nationalité de la colonie dépend de la nationalité des missionnaires », de kansen sterk zouden doen stijgen.

Daarom wilde de koning Belgische missionarissen. En vermits België een katholiek land was, wilde hij Katholieke missionarissen.

Terwijl de Engelse Protestanten reeds aanstalten maakten om de Engelse invloed te gaan verspreiden in de gebieden rond de grote Meren, moest hij zelf zien gereed te zijn op het ogenblik dat onvermijdelijk komen zou, waarop de Europese naties zouden ingrijpen om zich de binnenlanden van Afrika toe te eigenen. Van dit ogenblik zou alles afhangen. Dat wist hij en hij zou het zelf eens kernachtig uitdrukken : « réaliser n'est rien : le tout est de saisir l'instant de la réalisation ; si vous le laissez passer d'une seconde, vous ne le rattraperez plus jamais ».

Koning Leopold zou zich echter niet vergenoegen met het gunstig ogenblik af te wachten. Hij zou zelf het roer in handen nemen en de loop der gebeurtenissen trachten te richten naar de vervulling van zijn droom.

Er was wellicht nog een andere beweegreden die de koning er toe aanzette de missionarissen van Scheut naar Midden-Afrika uit te nodigen : de publieke opinie van de Belgische bevolking gunstig stemmen tegenover het gewaagde initiatief. De onderneming zou immers ruim deel hebben in de sympathie, welke de Belgische katho-

lieken de missies en speciaal de Congregatie van Scheut toedroegen.

De Koning kon deze sympathie waarlijk best gebruiken, want het Belgische volk toonde zich niet zeer geestdriftig tegenover het opzet. De doorsnee-Belg van toen voelde immers weinig voor avonturen in't groot en in afgelegen streken, was eerder hokvast en egoïst en zijn inspanningen stonden afgestemd op onmiddellijk en tastbaar gewin. Ook de hogere kringen en de leiders toonden zich eerder bekrompen en kortzichtig. De politiciërs gaven weinig blijk van sociale edelmoedigheid en kantten zich tegen alle koloniale ondernemingen van de Koning. Zowel rechtse als linkse parlementsleden vreesden financiële offers in risico's of buitenlandse verwickelingen en gaven zich liefst over aan steriele debatten en een kortzichtig getwist over binnenlandse politiek. De Belgische regering « negeerde » volkomen de Afrikaanse onderneming van de Koning.

Wel had Leopold II het opzet naar een uitgesproken humanitair en wetenschappelijk plan overgeheveld, maar niettegenstaande alles bleven zijn verdere bedoelingen en inzichten, zijn « arrière-pensée » de kolonisatie, aan niemand verborgen. Hij had vroeger vaak te duidelijk dit verlangen kenbaar gemaakt.

Nu vreesde België in een uitzichtloos en noodlottig avontuur betrokken te worden. Er was derhalve veel onverschilligheid en afzijdigheid, veel achterdocht en wantrouwen.

Maar ook heel wat oppositie en kritiek. Sommige katholieke kranten van de radicale fractie der Ultramontanen wierpen zich op de openingsrede van de Koning en beweerden tevergeefs te zoeken naar « dat Katholiek en apostolisch ideaal dat de barbaarse volkeren tot de orde had geroepen » of zelfs naar « een spoor van godsdienstige gedachte ». « Alle bedoelingen zijn uiterst be-

krompen, omdat ze louter positivistisch en humanitair zijn » schreef La Cloche. ⁽¹⁾

De Koning kende het gevaar van de verspreiding van dergelijke kritiek, en het is wellicht met de bedoeling deze achterdocht uit den weg te ruimen en de oppositie der Katholieken te neutraliseren, dat hij zich persoonlijk naar Scheut begaf — «*démarche très exceptionnelle pour l'époque*», schrijft Baron Carton de Wiart ⁽²⁾ — om er over zijn plannen te spreken en de missionarissen tot medewerking uit te nodigen.

Deze daad bleef ook niet zonder gevolg. Want dezelfde bladen die de openingsrede van de Koning hadden aangevallen, richtten nu hun pijlen naar M. Vranckx om diens houding te hekelen. En wanneer deze liet opmerken dat er nog tijd genoeg zou zijn om aan de evangelisatie te denken, eens dat de exploratoren hun taak zouden volbracht hebben door de geheimen van Equatoriaal-Afrika te ontsluiëren, antwoordde dezelfde «*La Cloche*» dat de Apostelen er een totaal andere tactiek op nagehouden hadden : zij waren er op uit getrokken zonder rekening te houden met de gevaren van het onbekende. ⁽³⁾

Doch voorlopig bleef het daarbij.

⁽¹⁾ «*Nous avons lu et relu le discours de S. M. Léopold II et c'est en vain que nous y avons cherché la trace d'une idée religieuse. L'idée de Dieu ne s'y trouve pas ; toutes les vues en sont singulièrement étroites, parce qu'elles sont exclusivement positivistes et humanitaires. Je n'y trouve point ce souffle large et généreux, ressort premier des grandes choses et des institutions qui traversent les siècles. Je n'y sens rien de cet esprit catholique et apostolique qui a discipliné les peuples barbares, qui a converti...*» *La Cloche*, 17 sept. 1876.

⁽²⁾ *Bulletins des Missions* XXIV (1950) n. 1, p. 2.

⁽³⁾ «*Les journaux ne manquèrent pas de mousser la chose ; et sur l'observation de M. Vranckx, que lorsque les explorateurs auraient fait leur œuvre et brisé les barrières derrière lesquelles se déroulaient les mystères du Noir Continent, il serait temps encore de songer à l'établissement d'une mission, le journal «*La Cloche*» fit remarquer que les Apôtres n'en avaient pas agi de la sorte et étaient allés de l'avant sans compter avec les dangers de l'inconnu*». GUELUY, A., *Historique*, p. 136 (DIEU, L., *o. c.*, p. 17).

In meerdere landen werden Nationale Comité's van de I. A. V. opgericht. Het voornaamste en het meest actieve was echter het Belgisch Comité, dat den 6 November 1876 tot stand kwam onder het impuls en het voorzitterschap van Leopold II.

Op de Stichtingsvergadering voerde de koning weerom het woord en legde vooral de nadruk op het humanitair karakter en de beschavingsopdracht van de onderneming. Wellicht wilde hij ook hen die zijn werk en zijn bedoelingen hadden aangevallen van antwoord dienen, want een deel van zijn rede was inderdaad een repliek op de beschuldigingen en verdachtmakingen. « De I. A. V., zegde hij, heeft hoegenaamd niet de pretentie als zou ze al het goede dat in Afrika te verrichten valt op haar program gesteld hebben. Ze moet immers — en dit vooral in het begin — zich hoeden voor een al te uitgebreid program. Maar als we mogen rekenen op de volksgunst, dan zijn we er van overtuigd dat we, indien we er in slagen in Afrika hulpposten op te richten, ook krachtig zullen bijdragen tot de evangelisatie van de zwarten en tot het aanbrengen van handel en nijverheid. We durven dus met klem beweren dat allen die de bevrijding van het zwarte ras verlangen, er belang bij hebben dat wij in ons opzet slagen ». ⁽¹⁾ Het was feitelijk een impliciete oproep tot missionarissen en zakenlui.

De eerste en enige bijeenkomst van de Internationale commissie geschiedde te Brussel op 20 en 21 Juni 1877. Er werden belangrijke beslissingen genomen.

Eerst behandelde men de kwestie van organisatie der hulpposten, wier zending nauwkeurig werd bepaald wat betrof het verlenen van gastvrijheid aan de exploratoren en het uitoefenen van wetenschappelijke activiteit.

⁽¹⁾ « Nous avons la conviction que nous aiderons puissamment à l'évangélisation des noirs et à l'introduction, parmi eux, du commerce et de l'industrie. Nous affirmons hardiment que tous ceux qui veulent l'affranchissement de la race noire, sont intéressés à notre succès ». BANNING, E., *o. c.*, pp. 201-203.

Het bepalen van de beschavingstaak werd echter uitgesteld en overgelaten aan de locale omstandigheden. (1)

Het uitvoerend Comité had een plan uitgewerkt in verband met de plaats der hulpposten. Reeds had men onderhandelingen gevoerd met handelshuizen en particulieren, ten einde depots te kunnen vasthechten aan de reeds bestaande kantoren of agentschappen in Afrika. Zo mocht men reeds drie depots beginnen : te Zanzibar, te Bagamoyo of Sadani en in Unyamwezi. Een vierde zou wellicht gehecht worden aan de missie welke de L. M. S. van plan was op te richten langs de boorden van het Tanganyka-meer. Ten slotte zou de eerste grote hulppost opgericht worden te Nyangwe. (2) Dit plan werd door de Commissie goedgekeurd.

Vanuit Nyangwe zou men verder oprukken in het onverkende binnenland om een inter-oceanieke exploratiereis te ondernemen. De reisroute werd niet strict bepaald, maar er werd beslist dat de verkenners de reeds gevolgde wegen en bezochte streken zouden vermijden om zich liefst te richten naar de gebieden ten N. van de evenaar ; de 4e graad N. B. volgend, van O. naar W. (3) Men overwoog zelfs de mogelijkheid van een expeditie die van de Westkust zou uitgaan, de eerste tegemoet. (4)

De Internationale Commissie gaf alle volmachten aan het uitvoerend Comité om deze plannen ten uitvoer te brengen. En de onderneming kreeg als vlag aangewezen : de gouden ster op blauw veld.

Den 18 October 1877 scheepte een eerste expeditie in naar Zanzibar. Ze was georganiseerd door het Belgisch

(1) *Ib.*, pp. 165-166 ; 219-220.

(2) *Ib.*, pp. 166-167, en pp. 221-224 (Projet soumis par le Comité exécutif pour l'organisation d'une expédition chargée d'établir des stations et de faire un voyage d'exploration).

(3) *Ib.*

(4) *Ib.*, p. 168.

Comité en bestond uit 3 Belgen : Crespel, Cambier, Dr Maes, en de Oostenrijkse ontdekkingsreiziger Marno.

§ 4. TWEE PLANNEN.

a. Mgr Comboni.

Hier vinden we Comboni op onze weg. We hebben hem in ons Eerste Deel verlaten wanneer hij volop bezig was penetratie-plannen te beramen naar Equatoriaal-Afrika, naar de grote meren rond de evenaar. Thans schakelen we opnieuw in om de Apostolische Provicaris van Centraal-Afrika in zijn rusteloze actie gade te slaan.

Tussen het Victoria-meer, het Massief van Ethiopië, de Rode Zee en de Middellandse Zee enerzijds, de Sahara en Centraal-Soedan anderzijds, strekt zich een gebied uit dat noch door de aard van zijn bodemgesteldheid, noch door het klimaat, noch door zijn plantengroei, noch uit hoofde van zijn bevolking, enige eenheid of uniformiteit bezit. Ieder van zijn delen is een verlengstuk van een aanpalend gebied : het Zuiden hoort bij de Hoogvlakte van Uganda, het Centrum bij Soedan, het Noorden bij de Sahara en het Oosten bij het Ethiopisch Massief. Toch bestaat er tussen deze onderscheiden delen een verband. Deze band is de Nijl. Er zijn dus meerdere Noord-Oost-Afrika's, maar er is slechts één Nijl-Afrika. ⁽¹⁾

De Vice-Koningen van Egypte stuurden er op aan om dit Afrika te veroveren en te annexeren. Sinds Mohammed Aly was de Egyptische invloed en macht immer dieper doorgedrongen naar het Zuiden, langs de Witte Nijl. Na de ontdekking van de Nijlbronnen wilde Ismaël Pacha ook de evenaarsgebieden inpalmen en stuurde er zijn militaire expedities heen, eerst onder Baker, later onder Gordon. ⁽²⁾ Gordon breidde de verovering uit tot in

⁽¹⁾ VIDAL DE LA BLACHE, P. — GALLOIS, L., *o. c.*, t. XII, p. 194.

⁽²⁾ Zie I^e Deel.

Unyoro met het Albert-meer of Mvuta-Nzige. In het begin van 1875 waren derhalve reeds Egyptische garnizoenen gevestigd op verscheidene plaatsen in de nabijheid van den evenaar: te Lado (Gondokoro), Redjaf, Labore, Lufile, Fatiko, Foveira. ⁽¹⁾

Comboni, Apostolisch Provicaris van Centraal-Afrika, volgde deze operaties met aandacht en ongeduld. Het was immers zijn droom door te dringen naar deze evenaarsgebieden en er een missie te stichten. De Egyptische doorbraak prikkelde hem. Hij was er immers van overtuigd dat de uitbreiding van de Egyptische macht grotelijks kon bijdragen tot de penetratie van het evangelie in de bezette gebieden. Ook was hij ernstig de mogelijkheid gaan overwegen om bij de evenaar, in de streek van de Grote Meren, een missie op te richten. ⁽²⁾

Zijn relaties met de vice-koning waren steeds uitstekend. Ook de Algemene Goeverneur van Soedan, Gordon Pacha, was zijn intieme vriend geworden, en deze hield niet op hem aan te zetten tot de stichting van een missie in de Egyptische evenaarsprovincie. Meer nog: Comboni kende persoonlijk de meeste invloedrijke leden van de regeringsexpeditie. Kol. Long had hem zelfs belangrijke en uiterst nuttige inlichtingen verschaft omtrent de gebieden rond den evenaar, waar hij had vertoefd, en omtrent Mtesa, de Koning van Uganda, dien hij een bezoek had gebracht. ⁽³⁾

(1) DE LAVELEYE, E., *o. c.*, pp. 159-160 (BUJAC, E., *Les Égyptiens dans l'Afrique Équatoriale*).

(2) Zie I^e Deel. Ook de brief van Comboni, 13 Juli 1875 (AV): « Io sono d'avviso che il fatto sussistente delle egiziane conquiste puo contribuire alla diffusione della vera fede cattolica nell' Africa Centrale. Io ste con cent'occhi per istudiare i mezzi per traz profitte da questi fatti importanti... »; en 8 Oct. 1875 (AV): « Le nuove conquiste egiziane dell' Impero di Darfur e dell' Equatore nelle sorgenti del Nilo possono facilitare le Nostre tende in quelle regioni, quando avremo più forze... ».

(3) « Essendo io in ottima relazione coi capi suprami di quelle ardue spedizioni, e colle autorità », Brief 8 Oct. 1875 (AV) « Ho poi notizie positive della spedizione ».

Comboni besloot derhalve iets te wagen. De weg was immers vrij en de omstandigheden buitengewoon gunstig. Alleen het gebrek aan middelen en personeel kwelde hem en dwong hem tot machteloos wachten.

In het begin van 1876 reisde Comboni naar Rome, waar hij den 6 April aankwam. Hij zelf en de missie van Centraal-Afrika, waren er het voorwerp geworden van aanvallen en intriges.

Ernstige moeilijkheden waren opgerezen met de Paters Camillianen en het duurde heel wat tijd vooraleer Rome volledige klaarheid in de zaak zag. ⁽¹⁾

Het gevolg van het onderzoek en van de besprekingen was dat begin 1877 de Camillianen verzocht werden de missie van Centraal-Afrika te verlaten en dat Comboni den 31 Juli 1877 benoemd werd tot Apostolisch Vicaris van Centraal-Afrika.

Mgr Comboni werd op 12 Augustus bisschop gewijd door Cardinaal Franchi, Prefect van de Propaganda. Na een paar maanden was hij reeds op weg naar Frankrijk, België, Duitsland en Oostenrijk om er de geestdrift van vrienden en weldoeners weer aan te vuren en nieuwe vuren en nieuwe sympathieën te verwekken.

del colonnello Gordon governatore generale delle regioni equatoriali dell' Africa il quale bene spesso mi scrive. Il suo principale ajutante, il colonnello Long americano raggiunse il lago Nyanza Victoria scoperto da Speke e Grant, e passò alcun tempo alla corte del re Metisi, il più potente fra i principi equatoriali... Oltre altre interessanti notizie da me raccolte nei miei lunghi viaggi fra le tribù del Fiume Bianco nel 1858 e 1859 sui regni importantissimi situati nei paesi equatoriali e che confinano coi Gran Laghi che costituiscono le sorgenti del Nilo, il colonnello Long mi ha dato si interessanti particolari su quei popoli che appartengono al mio vicariato, che sono d'avviso (atteso anche i ripetuti inviti fatti dal governatore generale il colonnello Gordon) che dopo aver bene stabilita ed avviata la missione di Gebel Nuba, riusciremo a stabilirne un'altra nelle regioni equatoriali presso le sorgenti del Nilo». Brief 19 Dec. 1874, *AV.* (CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 244).

⁽¹⁾ Over deze kwestie zie: GRANCELLE, M., *o. c.*; de repliek van DALLAGIACOMA, F., *I Missionari Camilliani con Mgr Comboni nell' Africa Centrale, 1867-1877*, Verona 1924; en het antwoord van GRANCELLE, M., Mons. Daniele Comboni *Rivendicazioni da recenti attacchi*. Verona 1926.

Het was op deze reis dat hij den 1 November 1877 door Leopold II ontvangen werd in het koninklijk paleis te Brussel en met hem een onderhoud had dat meer dan twee uur duurde.

Kort tevoren was de eerste expeditie van de I. A. V. naar Zanzibar afgereisd om er, onder leiding van Crespel, de opdrachten van het Uitvoerend Comité te vervullen, opslagplaatsen op te richten in Oost-Afrika en de eerste hulppost te stichten in het binnenland.

Mgr Comboni had met de koning een interessante gedachten-wisseling omtrent de beste weg naar de Grote Meren van den evenaar: hij zegde de Nijlweg te verkiezen, terwijl Leopold II de reis van Zanzibar door Oost-Equatoriaal-Afrika naar Nyanza voor de veiligste en de gemakkelijkste aanzag. ⁽¹⁾

Er was echter iets dat van meer belang was. Stanley, die tegen het einde van 1874 van de Oostkust vertrokken was, had, de Lualaba en de Kongostroom volgend, in Augustus 1877 de Kongo-monding en de Atlantische Oceaan bereikt. ⁽²⁾ Het bericht had sensatie verwekt. En vooral de geestdriftige verslagen en suggesties van Stanley over de penetratie- en uitbatingsmogelijkheden van het hele Kongo-bekken hadden de aandacht van Leopold II geboeid. Hij maakte derhalve reeds plannen om zich naar de Beneden-Kongo te richten en te penetren naar de overzijde van de watervallen, naar de Stanley-Pool, waar de Kongo-stroom de aangewezen weg was naar het diepste hart van Afrika, mits een weg te banen naar Stanley-Pool.

Nu stelde hij aan Mgr Comboni voor een missiepost te stichten langs de Kongostroom. De Apostolische Vicaris wees echter het voorstel af, omdat dit gebied klaarblijkelijk onder de jurisdictie viel van de Paters van de H.

⁽¹⁾ « De Zanzibar à Nyanza le voyage est plus difficile, quoique l'éminent Roi des Belges m'a assuré qu'il est plus facile ». Brief 17 Mei 1878. *AV*.

⁽²⁾ Zie later.

Geest, en hij zich trouwens reeds gereed maakte om eerst en aanstonds de streek van de equatoriale meren te bezetten. ⁽¹⁾

Mgr Comboni kon zich overtuigen van's Konings verheven inzichten. Hij waardeerde derhalve de I. A. V. en verwachtte er ook de beste vruchten van voor de beschaving en de bekering van Centraal-Afrika. Ook bleef het niet bij een eenvoudig bezoek en een onderhoud van een paar uur, want Mgr Comboni bleef met de Koning in correspondentie. ⁽²⁾

Het kan wellicht zonderling voorkomen dat Leopold II, die toch Belgische missionarissen zocht aan te werven voor het Afrika van de I. A. V., beroep deed op Mgr Comboni en zijn Italiaans Missie-Instituut. Toch is zulks gemakkelijk te verklaren. Gezien het internationaal karakter van de I. A. V. kon de Koning de vreemden niet uitsluiten. Hij was trouwens ook niet van zin de hulp van vreemdelingen te weigeren. Maar tevens zou hij alles in het werk stellen om zich hun sympathie, hun erkentelijkheid en hun medewerking te verzekeren. Zo zouden zij ook zijn plannen dienen. Bovendien was het ongetwijfeld ook zijn bedoeling de recrutering van Belgische kandidaten voor het Instituut van Verona te steunen en te bevorderen : in 1879 zouden inderdaad 3 Belgische leerlingen van de Apostolische School te Turnhout er hun intrede doen om zich voor te bereiden op de missie van Centraal-Afrika ⁽³⁾, en de Koning beloofde later

⁽¹⁾ « Il Re dei Belgi mi insinuava caldamente di stabilire una missione lungo il corso del Congo, ma io gli risposi che prima si deve da me occupare i laghi equatoriali a tempo debito e che dalla parte del Congo ad occidente la S. Sede ha stabilito una Prefettura Apostolica affidata benemerita Congr. dello Sp. S. e del S. C. di Maria a Parigi ». Brief 19 Jan. — 1878 *AV*.

⁽²⁾ In *AV*, bevindt zich een kopie van een brief aan Leopold II, 30 Juni 1878. In een brief 15-1-1878 aan de Prop. schrijft Comboni : « sono e sarò sempre in rapporti epistolari e intimi con lui ». *AV*.

⁽³⁾ Zie in *AT* : drie brieven van Mgr Comboni aan P. Boeteman, Bestuurder van de Ap. School te Turnhout, 4 Oct. 1879, 12 Dec. 1879 en 19 Mei 1880. Zie ook de brochure : École Apostolique belge. Missions en Afrique. Turnhout 1879, pp. 3-13.

volledige vrijstelling van militaire conscriptie voor alle Belgische kandidaten die in het Instituut te Verona zouden binnentreden. ⁽¹⁾

Mgr Comboni was niet van zin de zaken te laten rusten en den 5 December 1877 vertrok hij reeds uit Napels met nieuwe missionarissen voor de missie van Kordofan en voor de ontworpen expeditie naar de evenaar en de Nyanza-meren.

b. P. Planque.

Ook te Rome stond men niet onverschillig tegenover de gebeurtenissen in Equatoriaal-Afrika. Uitgenodigd door Card. Franchi, Prefect van de Propaganda, was P. Planque, Overste van het Seminarie voor de Afrikaanse Missiën te Lyon, in Maart 1876 — nog vóór de Conferentie van Brussel — aanwezig op een vergadering van de Propaganda om er te beraadslagen over de mogelijke overname van een parochie in Alexandrië of Cairo. Omwille van de overgrote moeilijkheden in de missies op de Guinea-kust, was P. Planque immers in onderhandeling voor het bekomen van een missieveld met een meer gematigd klimaat. ⁽²⁾

Naar het oordeel van Mgr de Secretaris, zou de overname van een parochie in Egypte de missionarissen van Lyon in de gelegenheid stellen zich op de hoogte te houden van de gang der ontdekkingsreizen in Equatoriaal-Afrika, en tevens de mogelijkheden en kansen te bestuderen van de missie-penetratie. Ze zouden daarover rapport uitbrengen bij de Propaganda om ten slotte met een onderneming in deze gebieden belast te worden. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Ebbi assicurazione dal Segretario del Re dei Belgi che quanti Belgi avessero ad entrare nel nostro Istituto o Missione dell' Africa Centrale, egli li esenta totalmente della coscrizione ». Brief 8-10-1880, *AV*.

⁽²⁾ Zie I^e Deel.

⁽³⁾ « Mgr le Secrétaire ajoutait que dans ces grandes villes nous serions au courant des voyages et des voyageurs qui s'enfoncent au loin dans les régions des

P. Planque vond dit voorstel uitstekend, en juist de gedachte aan penetratie in Equatoriaal-Afrika zette hem aan de onderneming in Egypte te aanvaarden. ⁽¹⁾ Egypte was dus in zijn ogen het voorspel van een missie in de binnenlanden van Equatoriaal-Afrika.

Hij liet dan ook niet na alle mogelijke inlichtingen te verzamelen omtrent de exploraties van de vele ontdekkingsreizigers en de activiteit van de Protestantse zendelingen in deze gebieden.

Het spreekt vanzelf dat ook de Conferentie van Brussel niet aan zijn aandacht ontging. Hij stelde veel belang in de I. A. V. welke hij betitelde als « de meest ernstige onderneming en ook de meest geschikte tot het definitief openmaken van het centrum van Afrika ». « Deze Vereniging, » schreef hij, « stelt zich de beschaving van Midden-Afrika ten doel. Haar program is weliswaar louter humanitair, maar ze wil geenszins het religieuze element als beschavingsfactor uitsluiten. Integendeel, ik weet uit goede bron dat een groot deel van de inrichters en invloedrijke leden van de vereniging de komst van Katholieke missionarissen wens en verlangen. » Dit zijn de termen van een rapport dat P. Planque den 7 Mei 1877 aan de Propaganda overmaakte. ⁽²⁾

Dit rapport had tot doel de oprichting van een missie « in de streek van de grote meren van Midden-Afrika »

nouvelles découvertes ; que nous pourrions étudier les voies et les moyens de les suivre, en faire la relation à la Propagande et avec ses ordres aller au loin ouvrir de nouvelles Missions ». Brief P. Planque, 23 Jan. 1877, *AL*.

⁽¹⁾ « Cette perspective nous souriait, et c'est ce qui nous a fait facilement... songer à nous occuper d'abord de l'Égypte... » *Ib*.

⁽²⁾ « L'entreprise la plus sérieuse et la plus capable d'ouvrir définitivement ce centre de l'Afrique... Cette Société a pris pour but la civilisation de ces pays. Son programme n'est si l'on veut, qu'humanitaire, mais il est loin d'exclure l'élément religieux comme moyen de civilisation. Au contraire je sais de bonne source que plusieurs organisateurs et membres influents de cette Société désirent voir arriver des missionnaires catholiques dans ces pays ». Rapport pour l'érection d'une nouvelle mission dans la région des grands lacs du centre de l'Afrique Rome 7 Mei 1877 (*Klad in AL*).

bij de Propaganda uit te lokken. P. Planque wijst er inderdaad op dat, naar zijn oordeel, de tijd gekomen is om enkele katholieke missionarissen uit te sturen naar de onlangs ontdekte gewesten. Deze zendelingen zouden er het terrein verkennen en de meest gunstige plaatsen opzoeken voor de oprichting van de missie.

Als begrenzing van het te bestrijken gebied stelde hij voor : ten N. de evenaar en ten Z. de Zambesi ; ten W. de Oost-grens van Luanda en Benguela ; ten O. de grenzen van Mozambique en van de Zanzibar-missie. ⁽¹⁾

Om dan de Propaganda tot spoed aan te zetten, wees hij op het gevaar vanwege de Schotse Protestanten, die in deze streken reeds binnengedrongen waren en een merkelijke voorsprong hadden genomen door de stichting van een missiepost te Cap Mc Clear en de overbrenging van een steamer naar het Nyassa-meer. Het was bovendien klaar dat dezen niet zouden rusten, maar zich zoveel mogelijk zouden uitbreiden. De katholieken hadden er dus alle belang bij hen vóór te zijn bij zoveel volkeren als mogelijk was, terwijl integendeel elk telaatkomen een onherstelbaar verlies zou betekenen en een bron van onoverzienbare moeilijkheden. ⁽²⁾

Hij smeekte derhalve de Propaganda dat ze de Missie van Equatoriaal-Afrika zou oprichten en ze toevertrouwen aan de Societeit van Lyon. ⁽³⁾

Er bestond wellicht een moeilijkheid, meende hij, ni. deze van de bestaande kerkelijke jurisdictie. Want

(1) « Ce serait, il me semble, le moment d'envoyer dans ces régions qui s'ouvrent quelques missionnaires catholiques pour les explorer d'abord et choisir les lieux qui paraîtront les plus propices à s'y établir. La S. C. pourrait leur donner pour champ d'exploration et de travail depuis l'Équateur au Nord jusqu'au Zambèse au Sud ; à l'Ouest ils pourraient s'étendre jusqu'aux limites de Loanda et de Benguela ; à l'Est, ils s'arrêteraient aux limites de Mozambique et de la Mission de Zanzibar »... Ib.

(2) Ib.

(3) « Je viens donc prier la S. C. d'ériger ces pays en Mission et de nous en charger ». Ib.

een deel van Equatoriaal-Afrika behoorde misschien tot het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika? Het oprichtingsdecreet van dit Vicariaat noemde als Zuidergrens de Maanbergen en Mgr Comboni met wien P. Planque over de kwestie gesproken had, situeerde deze bergen tussen de 5^e en de 10^e Z. B. graad. Er was echter geen bezwaar, vermits Mgr Comboni hem verklaard had dat hij met genoegen de gebieden ten Z. van den evenaar zou afstaan. « Overigens, » schreef P. Planque, « het decreet van 30 Maart 1856 maakt uitdrukkelijk voorbehoud van nieuwe grensbepalingen en verdelingen van het Vicariaat. » (1)

§ 5. DE PROTESTANTEN.

Wanneer P. Planque wees op het gevaar vanwege de Protestanten, dan was zulks geenszins ongegrond. De Schotse « Livingstone Mission » had reeds het Nyassameer bereikt en er een kleine steamer, de « Ilala », te water gelaten. Intussen trachtte ook de « Universities' Mission », onder de leiding van Steere naar hetzelfde meer te penetreren. Deze zou er slechts in 1882 in slagen en pas vier jaar later ook haar steamer, « Charles Janson », op het meer kunnen lanceren. (2)

Wat meer onrust moest verwekken was de organisatie van nieuwe Protestantse missie-expedities, die rechtstreeks de penetratie naar het Victoria- en Tanganyka-

(1) « Y-a-t-il déjà une juridiction ecclésiastique qui s'étende sur ces pays ? Peut-être une partie ressort-elle du Vicariat Apostolique de l'Afrique Centrale. Dans le décret d'érection de ce Vicariat, on lui donne pour limites au sud les monts de la Lune... Mgr Comboni me dit que les Monts de la Lune, dont les explorateurs modernes ne disent pas un mot, se trouvent entre le 5e et le 10e L. S. mais il ajoute qu'il nous cède volontiers jusqu'à l'Équateur. D'ailleurs le décret d'érection du Vic. Ap. Afr. Centr... réserve très expressément la question de divisions nouvelles de ce Vicariat. Reservata, ut juris est, facultate prout in posterum adjuncta postulabunt, diversimode praedictum Vicariatum circumscribendi aut dividendi ». Ib.

(2) Zie hierboven.

meer op het oog hadden. Deze waren uitgelokt geworden door Stanley.

a. De oproep van Stanley.

Na zijn succesvolle tocht op zoek naar Livingstone, had Stanley een nieuwe opdracht aanvaard. De New York Herald financierde samen met de Daily Telegraph deze expeditie die tot doel had de Nijlbronnen op te zoeken, het Albert-Nyanza-meer te verkennen en het raadsel op te lossen van de Lualaba en de Kongo-stroom. ⁽¹⁾

Stanley vertrok einde November 1874 uit Bagamoyo en bereikte den 27 Februari 1875 te Kageji de zuidelijke oever van het Ukerewe- of Victoria-meer. De stukken van de « Lady Alice » werden aaneengeschroefd en den 8 Maart begon de omvaart van het meer. ⁽²⁾

Over de hele omtrek van het meer, trof Stanley slechts een enkele vreedzame aanlegplaats, op de Noordoever, vanwaar hij de hoofdstad van Mtesa, Soeverein van Uganda bereikte. Deze inlandse vorst maakte op de Amerikaan een zeer gunstige indruk. Hij kwam hem voor als een gentleman, te oordelen naar zijn handelwijze, zijn woorden en gebaren. Het bleek bovendien een intelligente chef te zijn.

Het rijk van Mtesa was zeer uitgestrekt en sterk georganiseerd. Er bestond zelfs een zekere beschaving en de bevolking van Uganda stond hoger en maakte op Stanley ook een meer aangename indruk dan de andere negerstammen, die hij op zijn tochten had ontmoet.

Ook Speke, die in 1862 als eerste blanke met Mtesa en zijn rijk in betrekking was gekomen, had niet gearzeld te schrijven dat « van alle gewesten van Afrika de koninkrijken van Karagwe, Uganda en Unyoro verre de meest

⁽¹⁾ PAULITSCHKE, P., *o. c.*, p. 274.

⁽²⁾ Zie het reisverhaal van STANLEY, H. M., *A travers le continent mystérieux*, 2 t. Paris 1879; *BKB* I, 864-893 (Stanley).

aanlokkelijke voor de geloofsverkondiging mochten geheten worden ». (1) Men had toen echter geen acht geslagen op de suggestie van Speke. In 1874 had dan kolonel Long Mtesa bezocht en ook hem waren de uitzonderlijke kwaliteiten van Mtesa opgevallen. Long had dit medegedeeld aan Comboni, Provicaris van het Centraal-Afrika-Vicariaat. Comboni, die toen reeds penetratie-plannen overwoog en inderdaad de Nyanza-meren op het oog had, was door deze informaties nog ongeduldiger geworden en voortaan vast besloten een missie te stichten bij de Nyanza-meren. (2)

Er was waarlijk een slag te slaan. Want Mtesa had een grenzeloze bewondering voor alles wat uit Europa kwam, zodat hij gemakkelijk zou kunnen bewerkt worden. Bovendien werd hij slaafs nagevolgd door zijn onderdanen, op wie hij een onbepaalde macht en invloed uitoefende, zodat zijn mogelijke bekering tot het kristendom ook de bekering van zijn volk zou voor gevolg hebben en de vestiging van een kristenrijk in het equatoriaal hart van Afrika.

Stanley was zodanig getroffen door de gedistingeerde verschijning van Mtesa en door zijn opvallende superioriteit dat hij het plan opvatte de Uganda-vorst tot de kristelijke leer te overhalen en hem zodoende ten nutte te maken voor de beschaving en de bekering van Midden-Afrika. Met de hulp van ijverige philanthropen, meende hij, zou deze man in korten tijd meer kunnen doen voor de civilisatie van Midden-Afrika, dan vele evangeliepredikers in 50 jaren zouden teweegbrengen zonder de steun van zijn prestige en gezag. Kon Mtesa uit de klauwen van de Islam geraken, — hij was er reeds door beïnvloed langs de Arabische kooplui met dewelke hij handels-

(1) « Of all places in Africa far the most inviting to missionary enterprise are the kingdoms of Karagwe, Uganda and Unyoro ». SPEKE, J., *What led to the Discovery of the Source of the Nile*, London 1864, p. 366.

(2) Zie hierboven.

betrekkingen onderhield — , en kon hij zich door de kristelijke leer laten overreden, dan mocht men op hem de hoogste verwachten bouwen en aarzelde Stanley niet hem te noemen «het licht dat de duisternissen van deze in nacht gehulde gewesten zou verdrijven». Mtesa had de macht om de droom van Livingstone ter verwezenlijking te voeren en de beschaving van Afrika's centrale binnenlanden te bewerken. Daarom durfde Stanley hem aanbevelen in de sympathieën van Europa.

« Ik zal bij Mtesa het geloof in de Koran vernietigen », schreef Stanley vijf dagen na zijn aankomst in Uganda, «en ik zal hem onderwijzen in de leer van Jezus van Nazareth». Hij merkte Mtesa's belangstelling op voor het kristendom en koesterde waarlijk hoop hem te zullen bekeren «niet tot een bepaalde cultus, maar tot de kristelijke leer». Het verhaal van Kristus' leven, de affirmatie van zijn goddelijke zending en leer stemden Mtesa en zijn hof bepaald geestdriftig. Die geestdrift steeg nog, toen na enkele dagen een andere blanke uit het Noorden langs de Nijlweg aankwam en helemaal hetzelfde geloof en dezelfde leer aannam en verkondigde. De nieuwe blanke was Linant de Bellefonds, een luitenant van de Egyptische expeditie van Gordon Pacha. De vorst vond het werkelijk wonderbaar dat twee blanken, die mekaar nog nooit tevoren gezien of ontmoet hadden, de ene komend uit het Zuiden, de andere uit het Noorden, toch dezelfde zaken wisten en in dezelfde zin zijn vragen beantwoordden.

Mtesa gaf zich echter niet totaal gewonnen en hij behield de Mohammedaanse gewoonten die hij reeds aangenomen had. Toch besloot hij, samen met alle voor-aanstaanden, ook de kristelijke sabbat te onderhouden en gaf daarenboven bevel, voor zijn eigen gebruik, de tien geboden op een plank te schrijven met het Onze Vader en de woorden van Kristus : « Gij zult uw naaste beminnen gelijk Uzelf ». Mtesa smeekte zelfs Stanley dat

hij aan de blanken zou vragen naar zijn hoofdstad te komen om hem en zijn volk te onderrichten. ⁽¹⁾

Den 14 April 1875, een paar dagen vóór het afscheid schreef Stanley naast andere brieven ook een oproep ter publicatie in de Daily Telegraph en de New York Herald. Daarin beschrijft hij de toestand en de gesteltenissen van Mtesa en zijn volk, om vervolgens beroep te doen op de Missiegenootschappen. « Dat hier een diepgevolvig en godvruchtig man kome, iemand die verstandig is en tevens praktisch aangelegd ! Wat een veld ligt hier niet te bewerken... en de oogst is rijp voor de beschaving !... Dit intelligente volk heeft een praktisch leraar nodig, die niet alleen de mensen kan leren kristen worden, maar die ook de zieken kan genezen en huizen bouwen ; iemand die iets afweet van landbouw en deze zelf beoefent ; iemand die, zoals een zeebonk, handig is en met alles uitkomst weet. Zulk een man, indien hij bestaat, kan de redder van Afrika worden. Hij hoeft aan geen enkele kerk of secte verbonden te zijn ; hij moet alleen God en zijn Goddelijke Zoon verkondigen, enkel de zedenwet prediken, zelf leven als een onberispelijk kristenmens, zich laten leiden door ruime beginselen, door een grote liefde voor alle mensen en een diep geloof in Christus. Hij mag ook niet behoren tot een bepaalde natie, maar moet de afgezant zijn van het hele blanke ras. »

« Ziedaar wat Mtesa, koning van Uganda, Usoga, Unyoro en Karagwe verlangt... Kan men in gans de heidense wereld, een terrein vinden, dat beter geschikt is voor de oprichting van een Missie ?... Ik richt mij tot de Universities' Mission te Zanzibar, tot de vrije Methodisten van Mombasa, tot de philanthropen en tot alle godvruchtige mensen in Engeland, en zeg hun : « Hier is de gelegenheid die ge zoekt, neemt ze te baat. Een volk

⁽¹⁾ STANLEY, H., *o. c.*, I, pp. 177-195 (Hst. IX).

aan de boorden van het Victoria-meer nodigt U uit. Gehoorzaamt aan Uw edelmoedige instincten, en ik verzeker U dat gij in één enkel jaar meer bekeringen tot het kristendom zult boeken, dan alle andere missies samen »! (1)

Deze brief van Stanley kende een bewogen geschiedenis. Linant de Bellefonds nam hem mee bij zijn vertrek naar Gondokoro einde Mei, om voor de verzending te zorgen. Hij werd echter onderweg door de Bari vermoord. Een strafexpeditie vond zijn lijk en de brieven van Stanley. Door toedoen van Gordon Pacha werd de oproep doorgestuurd naar Engeland, waar hij den 15 November 1875 in de Daily Telegraph verscheen. (2)

b. De C. M. S. en L. M. S.

Gevolg gevend aan deze uitnodiging organiseerde de C. M. S. van Londen een grootscheepse missie-expeditie naar het Victoria-meer en het Koninkrijk Uganda. In Mei 1876 waren reeds acht Engelse Protestantse missionarissen te Zanzibar, waar ze zich voorbereidden op de lange en lastige tocht.

Ze vertrokken in de maand Augustus. Slechts drie van hen bereikten in Januari van het volgend jaar de Zuidelijke oever van het Victoria-meer: Wilson, Smith en O'Neill. De anderen waren onderweg bezweken of ontmoedigd naar Engeland teruggekeerd, behalve Mackey, die door een ongeluk verhinderd was de reis voort te zetten en nu te Bagamoyo in het hospitaal van de Paters van de H. Geest verzorgd werd.

Terwijl O'Neill op de Zuidoever bij de bagage bleef, vertrokken Wilson en Smith naar de hoofdstad van Mtesa, waar ze den 30 Juni aankwamen en door de Koning gul onthaald werden. Mtesa schonk hun met genoeg

(1) Ib.

(2) DU PLESSIS, J., *o. c.*, pp. 265-266.

de toelating om zich bij hem te vestigen. Daarop keerde Smith alleen naar het Zuiden terug om er zijn Confrater O'Neill en de bagage af te halen, doch beiden werden er den 7 December door de inlanders om het leven gebracht. ⁽¹⁾

Zo bleef Wilson alleen in Uganda.

Intussen waren enkele missionarissen van L. M. S. op weg getogen naar het Tanganyka-meer.

Een rijke mecenas, Sir Robert Arthington, had het Londens missiegenootschap een belangrijke som geld aangeboden, indien de directie erin toestemde ter ere van Livingstone een evangelisatie-poging te ondernemen in de streek van Tanganyka. De L. M. S. had dadelijk toegerepen.

In 1877 vertrok derhalve uit Sadani, op de Oostkust van Afrika, een expeditie bestaande uit 6 zendelingen waarvan Price de leider was. De meesten van hen waren oud-missionarissen van Zuid-Afrika. Hun plan was een rijweg te banen naar Ujiji. Meteen deden ze een proef met Zuid-Afrikaanse ossenwagens ten einde het ongemakkelijk en zeer kostelijk transport met dragers te vermijden en de vervelende tribulatiën, die dergelijke karavanen met zich meebrachten, uit te schakelen. ⁽²⁾

De C. M. S.-zending Mackay, die helemaal opgeknaapt en hersteld was, sloot zich bij deze expeditie aan, met het inzicht zijn weg voort te zetten naar het Victoria-meer. ⁽³⁾

Deze poging ontmoette veel belangstelling, want ook de I. A. V. volgde ze met aandacht en was zelfs voornemens, indien de doorbraak naar het Tanganyka-meer slagen mocht, gebruik te maken van de missiepost van de L. M. S. om er een opslagplaats op te richten of mis-

⁽¹⁾ RICHTER, J., *o. c.*, pp. 624 sq. ; MC X (1878) p. 242 n. 2.

⁽²⁾ RICHTER, J., *o. c.*, pp. 547-548 ; MC X (1878) pp. 177-178, 338.

⁽³⁾ Zie MC X (1878) p. 364.

schien zelfs de eerste centrale post. Ook het experiment met de ossenwagens zou, bij een gunstig resultaat, door de expedities van de I. A. V. nagevolgd worden. (1)

De tsetsevlieg kwam echter deze poging verijdelen door een ware hecatombe aan te richten onder de ossen : in een maand tijd bezweken meer dan honderd van deze dieren. (2) Price, de leider van de expeditie, liet zich ontmoedigen en keerde naar Engeland terug. Thomson nam echter kordaat de leiding op zich, organiseerde een dragerskaravaan en in Augustus 1878 werd Ujiji bereikt.

Er heerste een immer stijgende drukte in Oost-Afrika. De Protestantse missiegenootschappen schenen het waarlijk ernstig op te nemen, want in alle gewesten kwamen ze zich vestigen. Terwijl de expedities op weg waren naar de Nyassa- Victoria- en Tanganyka -meren, en nieuwe tochten werden voorbereid, overrompelden de Protestantse predikers ook de streken van Usagara, Uzigua, en andere gebieden tussen de kust en de grote Meren.

Deze gevaarlijke activiteit verontrustte P. Horner. (3) Als vice-prefect van de Zanzibar-missie voelde hij zijn verantwoordelijkheid. Er moest iets gedaan worden om de inwoners van het binnenland te behoeden tegen de dwaalleer. Het zou een schande zijn, schreef hij, indien de katholieken zich in binnen-Afrika lieten voorbijstreven door de Protestantse zendelingen. (4)

Het was hoog tijd om tenminste een vooruitgeschoven

(1) BANNING, E., *o. c.*, pp. 166-167, 222.

(2) MC X (1878) p. 202.

(3) « Nous voyons le Zanguebar se couvrir peu à peu de missions protestantes. L'Oussigoua aura prochainement sa mission anglaise à Mtchoropa, et l'Oussagara aura la sienne à Mpouapoua. M. Price fondera des missions dans l'Udjiji. M. Mackay en établira au lac Tanganika... M. Schmitt, missionnaire anglais, a établi une mission, dans l'Uganda... » Brief P. Horner 20 Jan. 1878, MC X (1878) p. 161.

(4) « C'eut été une honte que de laisser le protestantisme s'implanter avant le catholicisme dans l'intérieur de l'Afrique ». MC IX (1877) p. 604.

penetratie-basis op te richten in het binnenland. In Augustus 1877 trok P. Horner derhalve met P. Baur en Br. Oscar op verkenning naar Uzigua om er een goed-gelegen plaats uit te kiezen. Zijn keuze viel op Monda, in de bergstreek van Nguru. Het klimaat was er immers gezond, de bevolking goed en sympathiek : er was dus veel kans op welslagen. ⁽¹⁾ En na de nodige voorbereidingen reisden de Stichters van de Monda-missie, den 30 September uit Bagamoyo af. ⁽²⁾

P. Horner had graag nog verder willen penetreren, naar Uganda, Unyamwezi enz. doch alleen het gebrek aan financies hield hem tegen. Honderdduizenden franken zou den deze stichtingen vergen, terwijl de missionarissen amper toekwamen om zichzelf en hun bescheiden werken in leven te houden. ⁽³⁾

De Protestanten daarentegen beschikten over ongehoorde sommen. Maar ondanks deze ongelijke middelen, zelfs met een dreigende periode van hongersnood in 't vooruitzicht, ⁽⁴⁾ was P. Horner besloten de strijd vol te houden. Monda was het vertrekpunt.

Het ogenblik was veel te gewichtig om juist nu de penetratie stop te zetten. Want er brak een nieuwe tijd aan voor Midden-Afrika. De drukke activiteit op de Oostkust was er een voldoende bewijs van. Een grootse beweging voor exploratie en beschaving van Midden-Afrika was in volle gang. Zoëven was Stanley, met de 120 overlevende dragers van zijn welgeslaagde tocht, naar Zanzibar teruggekomen en had er enkele van zijn ervaringen in de

⁽¹⁾ Zie het reisrelaas van P. HORNER, De Bagamoyo à Mhonda, in MC X (1878) pp. 177-179, 189-191, 201-202. Kaart p. 176.

⁽²⁾ MC IX (1877) p. 604 ; X (1878) pp. 241-242.

⁽³⁾ « Si les missionnaires catholiques ne vont pas dans l'intérieur, dans l'Uganda, dans le Nyamouézi, etc. fonder des missions, il faut en accuser l'insuffisance de leurs ressources. Des centaines de mille francs leur seraient nécessaires, tandis qu'ils ont de la peine à vivre et à entretenir d'humbles œuvres ». Horner 20 Jan. 1878, MC X (1878), p. 161.

⁽⁴⁾ MC X (1878) p. 41.

diepste binnenlanden van Midden-Afrika verhaald. ⁽¹⁾ En reeds was de Belgische expeditie van de I. A. V. te Zanzibar zich aan't voorbereiden op de reis en het verblijf in het binnenland. ⁽²⁾ Andere exploratoren waren in aantocht of maakten zich gereed voor de afreis. Zodat P. Horner met reden mocht schrijven dat « de Goddelijke Voorzienigheid zichtbaar en immer voort het beschaafde Europa er toe aanzette Afrika open te maken voor het kristendom ». ⁽³⁾

Leopold II mislukte in zijn opzet om de verschillende verkenningstochten onder één leiding — of althans onder zijn bescherming — te brengen.

De weinige nationale Comité's welke gevormd werden, bleven dan nog in werkelijkheid omzeggens inactief of werden door politieke inmenging tot een nationale actie gedreven. In Engeland kwam zelfs geen Nationaal Comité tot stand. Integendeel, in een grote meting van de « African Exploration Fund », den 19 Juli 1877, te Londen, werd verklaard dat de Engelsen zich door geen enkele Europese natie de leiding mochten laten ontnemen van de beweging tot afschaffing van de slavenhandel en tot beschaving van Afrika. ⁽⁴⁾ Engeland wenste zelf de teugels in handen te houden en de « African Exploration Fund » kwam met plannen voor den dag om in samenwerking met de Engelse Missiegenootschappen van de

⁽¹⁾ Ib. pp. 40-41.

⁽²⁾ Ib. pp. 160-161.

⁽³⁾ « La Providence, par un mouvement qui augmente de jour en jour, pousse visiblement l'Europe civilisée à ouvrir l'Afrique, au Christianisme ». P. HORNER 5 Mei 1878. Ib. pp. 303-304.

⁽⁴⁾ « Tout en étant disposés à aider les Sociétés qui travailleraient à l'abolition de la traite et à l'introduction en Afrique des bienfaits de la civilisation et du commerce, les Anglais ne devaient permettre à aucune nation en Europe ou ailleurs de prendre la tête de ce mouvement dont l'Angleterre possède la direction depuis si longtemps avec tant d'honneur et de crédit ». MC X (1878) p. 161.

Protestantse Secten, de Engelse invloed in Equatoriaal-Afrika te vestigen en uit te breiden. ⁽¹⁾

Zo stond de Belgische koning nagenoeg alleen en was de I. A. V. enkel bij name internationaal, terwijl ze in feite een louter Belgische onderneming werd. In Europa volgde men de actie van Leopold II met een soort van « medelijdende sympathie ». Misschien had de Koning het ook liefst zo, en ging hij wellicht akkoord met wat Banning toen schreef: « Het Europees systeem zal België met ledige handen laten terugkeren van een onderneming die wij zelf hebben op touw gezet. Het nationaal systeem echter zal ons een eigen plaats bezorgen in Afrika ». ⁽²⁾

Toch bleef de Koning zijn intieme inzichten verbergen. Hij manoeuvreerde behendig en behield de openbare schijn van internationaliteit door naast Belgen ook vreemde verkenneren en agenten in dienst te nemen.

Aan Cardinaal Franchi, Prefect van de Propaganda, ontging het belang van Leopold's opzet niet, en bij de organisatie van de expeditie Crespel, bezorgde hij deze ook een aanbevelingsbrief. ⁽³⁾ Er was immers veel te verwachten van het succes van de I. A. V. ook voor de missie-penetratie in de gebieden van Midden-Afrika.

Toch kwam een groot gevaar opdagen. Want de vrijmetselarij nestelde zich in het werk van de I. A. V. Het doel van haar actie was elk religieus element uit de schakelen uit de beweging voor Afrika's beschaving, er een louter lekenwerk van te maken en er zelfs een uitgesproken anti-godsdienstig karakter aan te geven.

De avond vóór zijn afreis naar Afrika liet de leider van de eerste expeditie, M. Crespel, zich in de secte opnemen. ⁽⁴⁾ En het gerucht werd verspreid als zou de vrij-

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ *BKB I*, 71.

⁽³⁾ DE LICHTERVELDE, L., Contribution à l'histoire des Origines du Congo belge, *KBK I*, Bull. VIII (1937 III) p. 784.

⁽⁴⁾ GUELUY, A., Historique (DIEU, L., o. c., p. 18).

metselarij alles in handen hebben ; men beweerde zelfs dat de missionarissen absoluut zouden geweerd worden. Het kwam zover dat de Koning reageerde en door zijn secretaris M. Devaux liet verklaren dat men wel missionarissen verlangde, ⁽¹⁾ dat men beroep deed op de edelmoedigheid van allen en ook deze van de missionarissen waardeerde. ⁽²⁾

De expeditie was den 12 December 1877 te Zanzibar aangekomen. Enorme voorraden stonden haar ter beschikking en ze was voorzien van alle mogelijke instrumenten en benodigheden voor haar verblijf in Afrika, de stichting van posten en de wetenschappelijke werkzaamheden.

Ze werd echter door het ongeluk getroffen. Den 14 Januari 1878 bezweek een van de leden, Dr Maes, te Zanzibar. Tien dagen later stierf ook Crespel in het hospitaal van de katholieke missie. Hoewel gebonden door een schriftelijke verbintenis als vrijmetselaar te leven en te sterven, had hij een priester ontboden, zijn dwaling afgezworen en de H. Sacramenten ontvangen. En hij werd evenals Maes met een plechtige lijkdienst begraven. ⁽³⁾

§ 6. MGR LAVIGERIE'S « GEHEIM MEMORANDUM ».

a. Alarm.

Intussen nam de Propaganda te Rome een belangrijke beslissing omtrent Equatoriaal-Afrika.

We zagen reeds hoe Mgr Comboni, die den 31 Juli 1877 benoemd was tot Apostolisch Vicaris van Centraal-Afrika, vast besloten was zo gauw mogelijk een missie

⁽¹⁾ « Que l'on voulait des missionnaires ». Ib.

⁽²⁾ « Qu'on fait appel à tous les dévouements et que l'on apprécie celui des missionnaires ». GUELUY, A., Exposé, AS.

⁽³⁾ Brief P. Horner, 7 Febr. 1878, MC X (1878) pp. 161-162, Id. 5 Mei 1878, Ib. p. 304.

te gaan stichten bij het Victoria-meer. Hij was er immers ten stelligste van overtuigd dat Equatoriaal-Afrika deel uitmaakte van zijn Vicariaat. ⁽¹⁾

Ook P. Planque had graag zijn missionarissen naar Equatoriaal-Afrika zien oprukken. Daartoe had hij bij de Propaganda zijn rapport van 7 Mei 1877 ingediend om de oprichting te vragen van het missiegebied van Equatoriaal-Afrika, tussen de evenaar en de Zambesi, Angola en Zanzibar. Mgr Comboni had hem immers verklaard dat hij met genoegen de gebieden ten Z. van den evenaar zou afstaan. ⁽²⁾

Ook Mgr Lavigerie kwam zich aanbieden voor de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika. Onlangs nog, den 1 Januari 1877, had hij in een vlaag van ontmoediging omwille van de scherpe oppositie van de Franse Regering die zijn apostolaatswerken een geweldige slag kwamen toe te brengen door de vermindering der toelagen te stemmen, bij de Paus zijn ontslag als Aartsbisschop van Algiers aangeboden. Hij hoopte, na deze ontlasting, zich beter en volledig te kunnen wijden aan het bestuur van zijn Missie-societeiten en de evangelisatie van de Sahara en Soedan. Het was hem echter niet toegestaan geworden. ⁽³⁾

De Conferentie van Brussel en de plannen van Leopold II wekten nu zijn aandacht. De mislukking van de eerste penetratiepoging door de Sahara naar Tombuktu, in 1876, ⁽⁴⁾ had hem wellicht doen inzien dat de verwezenlijking van zijn droom ooit vanuit het Noorden door te breken naar de evenaarsgebieden rond de grote meren, een werk van langen duur zou zijn, van veel offers en veel geduld. En dat in dit geval, vermits het opzet van

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ Id.

⁽³⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, I, pp. 520-528; GRUSSENMEYER, A., *o. c.*, I, pp. 401-403.

⁽⁴⁾ Zie I^e deel.

de Belgische Koning de laatste phase van de exploratie in Midden-Afrika scheen in te luiden, zijn missionarissen wel eens zouden kunnen te laat komen.

Den 21 Juli 1877, anderhalve maand na het rapport van P. Planque, was Mgr Lavigerie te Rome en drukte op zijn beurt de wens uit om een missie te beginnen in de streek van de equatoriale meren. ⁽¹⁾

Na al deze instanties zette de Propaganda zich in beweging. In October 1877 ⁽²⁾ schreef ze naar de bijzonderste Oversten der Afrikaanse missies en vroeg hen haar hun mening mee te delen omtrent de onderneming van de Belgische Koning met betrekking op de evangelisatie en tevens enkele suggesties naar voor te brengen omtrent gebeurlijke te nemen maatregelen. ⁽³⁾

P. Planque had reeds zijn oordeel kenbaar gemaakt in zijn rapport van 7 Mei 1877. Hij verwachtte veel van de I. A. V. omdat, verre van het religieuze element als beschavingsfactor op zij te zetten, meerdere invloedrijke leden waarlijk verlangden dat katholieke missionarissen naar Equatoriaal-Afrika zouden komen. ⁽⁴⁾

Wij weten niet of ook hij nu door de Propaganda uitgenodigd werd om zijn opinie mee te delen. In ieder geval is er een brief van 10 November 1877, waarvan het post-scriptum wellicht een antwoord kan zijn op een dergelijke uitnodiging. P. Planque schrijft immers als volgt: «Ik verzamel alle mogelijke inlichtingen met

⁽¹⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, I, p. 532 ; II, p. 6 ; GOYAU, G., *Un grand missionnaire, le Cardinal Lavigerie*. RDM 1925 II, p. 608.

⁽²⁾ Lavigerie zegt « vers la fin de 1877 » (MC XIII (1881 p. 116) ; Mgr Comboni schrijft den 19 Jan. 1878 : « da oltre tre mesi » (AV) ; P. Planque : zie later ; de PP. van de H. Geest antwoordden ons (P. Cabon, in naam van de Archivaris) : Aucune allusion à des rapports entre la Propagande et notre Supérieur Général au sujet des projets de Léopold II.

⁽³⁾ In dezelfde brief (19 Jan. 1878, AV) schrijft Mgr Comboni : « in cui mi chie de informazioni sul movimento e situazione dell' opera escogitata dal Re dei Belgi per l'abolizione della Schiavitù e della tratta dei negri, e per la civilizzazione dell' Africa Centrale ».

⁽⁴⁾ Zie hierboven.

betrekking of de I. A. V. waarvan de Koning der Belgen President is. Ik ben reeds in 't bezit van bijna alles wat in deze zaak kan klaarheid brengen. De Koning der Belgen heeft me op een zeer welwillende manier laten antwoorden. Ook zal ik niet nalaten naar Brussel te reizen om sommige punten nog nader te preciseren ». (1)

P. Planque was, volgens de instructies die de Propaganda hem in Mei 1876 had gegeven (2) nog steeds actief bezig met de kwestie van Equatoriaal-Afrika. Hij zou echter weldra volledig uitgeschakeld worden. Want daar was het antwoord van Mgr Lavigerie met een nieuw voorstel waarop de Propaganda aanstonds zou ingaan. Dit antwoord is gedateerd 2 Januari 1878 en getiteld : « Mémoire secret sur l'Association Internationale Africaine de Bruxelles et l'Évangélisation de l'Afrique Équatoriale, adressé à son Éminence le Cardinal-Préfet de la S. C. de la Propagande, par Mgr l'Archevêque d'Alger ». (3)

Aan de hand van twee bronnen, Banning's publicatie : « L'Afrique et la Conférence géographique de Bruxelles, » (4) en het verslag : « Commission Internationale de l'Association Africaine » (5), schetste Mgr Lavigerie eerst het doel en de organisatie van de I. A. V. en stelde hij een onderzoek in naar de geest van de Vereniging alsmede de gevaren en voordelen die ze bood voor de katholieke missies. Ten slotte, in een tweede deel, ont-

(1) « Je m'entoure de tous les renseignements qui regardent l'entreprise de la Société internationale dont le Roi des Belges est le Président. J'ai réuni déjà presque tout ce qui peut éclairer la question. Le Roi des Belges m'a fait répondre d'une façon très bienveillante ; je ne tarderai pas à faire le voyage de Bruxelles pour préciser davantage certains points ». Brief 10 Nov. 1877, post-scriptum. AL.

(2) Zie hierboven.

(3) 55 p. Gedrukt te Algiers bij A. Jourdan, drukker van het Aartsbisdom. Eigenhandig ondertekend door Mgr Lavigerie, die een exemplaar stuurde naar elk der Cardinalen van de Propaganda. Drie exemplaren bevinden zich in de Propaganda-bibliotheek.

(4) 1e éd. Bruxelles 1877, 150 p.

(5) Bruxelles, 1877.

wikkelde hij breedvoerig een plan tot evangelisatie van Equatoriaal-Afrika.

Mgr Lavigerie zag het belang in van het opzet van Leopold II. Hij doorzag de behendigheid van het manoeuvre : zoveel mogelijk invloed verwerven met zo geringe kosten mogelijk. De hulpposten zouden inderdaad met hun uiterst beperkt personeel weinig onkosten vergen en toch de sleutelposities innemen en de hele toestand beheersen in Midden-Afrika. En vermits de gastvrijheid aan reizigers, exploratoren en missionarissen enkel zou verleend worden met de goedkeuring van de post-overste, zou het onmogelijk worden, zonder de gunst van deze, in Afrika binnen te dringen of zich daar te vestigen. ⁽¹⁾

Het belang van de I. A. V. mocht dus geenszins onderschat worden, besloot Lavigerie. Ze was op weg om een sterke macht te worden, vooral in een zo uitgestrekt gebied als dit van Equatoriaal-Afrika. De missies zouden er vroeg of laat mee te doen hebben. Zou het in hun voordeel zijn of in hun nadeel? Zeker was dat de I. A. V. de evangelisatie grotelijks zou kunnen hinderen of bevorderen. Daarom moest de Propaganda nagaan welke houding deze organisatie op gebied van godsdienst zich had voorgeschreven. ⁽²⁾

⁽¹⁾ « Cette organisation est habile. C'est celle qui permet à l'association d'exercer le plus d'influence aux moindres frais possible. Les stations ne devant être habitées que par un très petit nombre d'Européens (on a même proposé au sein de la conférence de ne placer dans chacune qu'un seul Européen), coûteront par là même assez peu et, cependant, les voyageurs et les étrangers ne pouvant désormais rien sans elles, elles seront véritablement maîtresses de la situation. Nul ne pénétrera ni ne se maintiendra dans l'intérieur, sans leur concours actif ou tout au moins sans leur tolérance, et elles se réservent de choisir... Il n'y a donc aucun doute à avoir. Les Stations de l'A. I. tiendront, dans un avenir prochain, les clefs des routes de l'intérieur de l'Afrique... On voit du reste percer ce caractère politique des Stations... » Mémoire Secret, p. 11.

⁽²⁾ « C'est là une puissance qui deviendra considérable, surtout dans une contrée aussi étendue que l'Afrique Équatoriale. Elle y pourra, dans une large mesure, gêner ou favoriser les missions. Il importe donc essentiellement à la S. C. de la Propagande de se rendre compte de l'esprit dont l'Association Internationale est animée, au point de vue religieux ». Ib. p. 12.

Deze houding was nu juist niet zoals de katholieken het zouden moeten wensen, meende Lavigerie. ⁽¹⁾

Hij was immers ontevreden omdat de I. A. V. zich buiten de godsdienstkwestie stelde, zich geen religieuze zending toeigende en geen bepaalde godsdienst of cultus — nl. de katholieke — wenste te vertegenwoordigen. Het ontstemde hem eveneens dat de godsdienst door Banning niet steeds op de eerste plaats vernoemd werd onder de beschavingsfactoren, maar « na wetenschap en naast handel, alsof het kristendom enkel een menselijk middel was tot beschaving ».

Hij gaf ook uiting aan zijn misnoegdheid omdat de Protestantse leden met lof spraken over de Protestantse missies, over de katholieke integendeel met een soort minachting: « pogingen die geen geluk kenden », en die « slechts weinig bevredigende resultaten opleverden ». ⁽²⁾ Ten slotte kon hij ook geen vrede nemen met het feit dat men als vlag een onverschillig symbool had gekozen — een gouden ster op blauw veld — en dat men niet eens het kruis had durven voorstellen. Daar zag hij zelfs een zekere kwade bedoeling in. ⁽³⁾

Mgr Lavigerie schijnt dus pessimist te zijn wat de godsdienstige houding van de I. A. V. aangaat. Zelfs in de meest onschuldige teksten ontwaart hij protestantse, anti-katholieke en anti-religieuze tendenzen. Het is dan ook begrijpelijk dat hij gevaren ontdekt waar er geen gevaren zijn, of de bestaande sterk overschat.

⁽¹⁾ « J'ai le regret de le dire, l'esprit de l'Association Internationale... n'est pas tel que doivent le désirer des catholiques. » Ib.

⁽²⁾ Deze uitdrukkingen die door Mgr Lavigerie geciteerd worden, zijn van Banning, *o. c.* p. 147 (Zie hierboven). Er is echter geen oppositie tussen protestantse en katholieke missies; Banning spreekt in bedoelde teksten immers over alle « Églises Chrétiennes », wier « essais de propagande faits jusque dans ces derniers temps sur divers points de l'Afrique ont donné des résultats peu satisfaisants », En Banning voegt er aan toe dat met de hulp van de I. A. V. « ils pourront être repris dans des meilleures conditions. Les missionnaires seront libres de venir s'établir... à quelque confession qu'ils appartiennent, ils en recevront aide et appui ». etc. Zie hierboven.

⁽³⁾ Mémoire secret, pp. 14-15.

De twee grootste gevaren voor de katholieke missies noemt hij : het protestantisme en de vrijmetselarij. ⁽¹⁾

Wat het protestants gevaar betreft, dit wordt door de Aartsbisschop grotelijks overdreven tengevolge van een verkeerde opvatting inzake de oorsprong en de aard van de Brusselse Conferentie. Voor hem immers was deze Conferentie een initiatief van Engeland en de Protestanten, ⁽²⁾ die echter behendig hebben weten gebruik te maken van Brussel, de hoofdstad van een katholiek land, en van Leopold II, een katholieke koning, ten einde zich de sympathie en de steun te verzekeren van Frankrijk, Oostenrijk en andere katholieke landen. ⁽³⁾

Niet alleen was de I. A. V. volgens Lavigerie protestants van oorsprong, maar ook van geest. Alle sympathieën gingen naar de Protestanten, beweerde hij, hetgeen tot uiting kwam wanneer de katholieke missies met deze van de protestanten vergeleken werden. ⁽⁴⁾ Overigens,

⁽¹⁾ « Le premier est la connivence plus ou moins ouverte qu'y trouveront naturellement les missions protestantes, le second celle qu'y trouvera la libre-pensée ». Ib. p. 15.

⁽²⁾ « Il ne faut pas se le dissimuler : l'origine de la Conférence de Bruxelles est protestante, ses sympathies secrètes sont protestantes, et par conséquent le cours naturel des choses l'amène à favoriser l'action protestante.

Que l'origine de la Conférence soit protestante, c'est ce dont il est impossible de douter, puisque la pensée en est venue des Sociétés protestantes d'Allemagne, d'Angleterre et d'Amérique, après les travaux éclatants entrepris par ces Sociétés dans la personne de plusieurs de leurs membres, Livingstone, Stanley, Schweinfurth, Cameron. Ce sont elles qui les premières ont créé le mouvement qui se centralise actuellement à Bruxelles. » Ib. p. 16.

⁽³⁾ « Il est vrai que l'Association internationale a à sa tête un Roi catholique. On ne saurait douter de la haute bienveillance de S. M. Léopold II pour les Missions fondées par la S. C. de la Propagande et de lui personnellement on peut attendre appui et secours. Mais on sait à qui appartient pratiquement l'influence réelle dans une association comme celle qui a placé fort habilement son siège à Bruxelles.

Le nom du roi Léopold attirera certainement à l'œuvre des sympathies et des ressources qui sans cela lui auraient fait défaut en France, en Autriche et dans les autres pays catholiques » Ib., p. 19.

⁽⁴⁾ « Quant aux sympathies, elles ne prennent pas la peine de se dissimuler. Elles éclatent toutes les fois qu'il s'agit de comparer les missions protestantes aux missions catholiques, et c'est en ces termes que M. Banning parle du pasteur protestant Livingstone, qui mérite sans doute sa renommée comme explorateur, mais qui n'a rien fait pour mériter celle d'apôtre ! » Ib., p. 16.

waren niet de meeste leden van de I. A. V. protestant, en waren er op drie leden van het uitvoerend Comité niet twee Protestanten ? De actie van de I. A. V. in Equatoriaal-Afrika zou derhalve ook protestants zijn. ⁽¹⁾

Wat bovendien de toestand nog erger maakte was dat het protestantisme reeds vaste voet had gekregen op vele punten van Afrika, een immer grotere activiteit aan den dag legde en vooral plannen beraamde om binnen te dringen in Equatoriaal-Afrika. ⁽²⁾ Reeds hadden de protestanten missies in Zuid-Afrika, op de Westkust, in Egypte en ook op de Oostkust, te Zanzibar, dat voor de I. A. V. aangeduid was als best geschikt vertrekpunt voor de exploratie van Equatoriaal-Afrika. Te Zanzibar had Engeland een Anglikaanse bisschop, die zich voorbereidde op de penetratie naar de grote meren, waar hij van plan was dorpen te stichten en te bevolken met vrijgekochte slaven die tot het protestantisme bekeerd waren. ⁽³⁾

Het gevaar was derhalve zeer ernstig, want nu hadden ze te Brussel een verbond gesloten : Lutheranen, Calvinisten, vrijmetselaars, Engelsen, Duitsers, Amerikanen, Fransen, al diegenen die tot nog toe afzonderlijk gepoogd hadden binnen te dringen in Afrika, nu bundelden ze hun krachten samen onder één leiding om sterker en vruchtbaarder werk te kunnen leveren ; al deze verschillende genootschappen vormden nu één vereniging, welke — en

⁽¹⁾ « L'action réelle dans l'Afrique Équatoriale appartiendra aux protestants Anglais et Allemands qui ont deux membres sur trois dans le comité exécutif ». Ib. p. 19.

⁽²⁾ « Ce qui rend cette situation particulièrement alarmante, c'est d'abord que le protestantisme est déjà fortement implanté, du moins quant au nombre, sur un grand nombre de points de l'Afrique, et témoigne chaque jour une activité plus grande ; c'est surtout qu'il annonce hautement le projet d'envahir l'Afrique Équatoriale... » Ib., p. 16.

⁽³⁾ Ib., pp. 16-19.

hier juist lag de gespannen strik, — een katholiek vorst tot voorzitter had gekozen. ⁽¹⁾

Met dergelijke premissen moest Mgr Lavigerie onvermijdelijk tot de conclusie komen dat de I. A. V. een grote troef was in de kaart van de Protestanten. Hij verwachtte dan ook van haar zoniet een openlijke vijandigheid — wat echter minder waarschijnlijk was, omdat de I. A. V. er alle belang bij had het masker dat ze had opgezet te behouden — , dan toch zeer grote moeilijkheden omwille van de aanwezigheid van protestanten met hun blinde haat tegen al wat katholiek was. ⁽²⁾

De I. A. V. betekende derhalve een zeer groot gevaar, wellicht een ramp voor de katholieke evangelisatie van Equatoriaal-Afrika.

Het had er misschien wel de schijn van, maar het was niet zo. De Brusselse Conferentie en de I. A. V. waren niet het werk van Engeland en Duitsland, maar wel van Leopold II. Thans is de geschiedenis van haar oorsprong en ontstaan voldoende bekend. Ze was het ook reeds in de tijd van Mgr Lavigerie en de vergissing van de Aartsbisschop is moeilijk te verklaren. Heeft hij zijn redenering gebouwd op een louter vermoeden, op achterdocht en wantrouwen? Misschien heeft hij ook moedwillig de zaken pessimistisch voorgesteld om de Propaganda tot spoed aan te zetten? Hij legde er immers de nadruk op dat hier vlug moest gehandeld worden, want hij wist dat Rome — « Roma mora » — niet gewoon was overhaastige

(1) « ... viennent de se réunir pour rendre leur action plus forte, plus efficace, en la concentrant sous une seule direction, en formant une seule Société de toutes ces Sociétés diverses, en lui donnant, ce qui prouve leur habileté, un chef dans la personne d'un Roi catholique ». Ib. p. 47.

(2) « Dans ces conditions, il n'est pas douteux que les missions catholiques ne trouvent de la part de l'Association et dans les Stations africaines... sinon une hostilité ouverte et déclarée, ce qui ne serait pas possible sans jeter le masque qu'on a intérêt à garder, du moins les très graves difficultés qui résulteront de l'existence des établissements protestants et cette haine sourde qui anime les protestants contre l'Église ». Ib., p. 19.

beslissingen te nemen, en hij wist ook dat de Propaganda het gevaar van de protestantse missie-actie geenszins onderschatte. ⁽¹⁾

Welke echter de bedoeling van Mgr Lavigerie ook moge geweest zijn, de I. A. V. was niet de I. A. V. waarvan hij de geest en de gevaren beschreef. De Conferentie van Brussel was niet het werk van de Engelse Protestanten, die zagezegd schuil gingen achter de persoon van Leopold II, maar van de Belgische Koning zelf.

En zou het niet aan te nemen zijn dat de verhoudingen juist andersom waren dan ze door Mgr Lavigerie werden voorgesteld? Dat Leopold II, die alleen het initiatief genomen had van de Brusselse Conferentie, de protestantse exploratoren, geografische genootschappen en de geïnteresseerde naties zocht te gebruiken om zijn doel te bereiken, en dat hij door het internationaal voorkomen van zijn I. A. V. en door de opname van een Engelse en een Duitse Protestant in het Uitvoerend Comité waarvan hijzelf de voorzitter was, juist de argwaan en de mogelijke oppositie van deze naties wenste te ontzenuwen, om des te vrijer, in het kader van zijn persoonlijke en nationale ambities, de evolutie van de gebeurtenissen en van de toestand te kunnen beheersen?

Daarom kon de I. A. V. niet anders dan zich inzake godsdienst als niet-confessioneel en neutraal laten doorgaan. Juist omdat allen tot medewerking werden uitgenodigd. ⁽²⁾ Trouwens de neutraliteit was geen vijandigheid noch absolute afzijdigheid, maar een neutra-

(1) « La promptitude est indispensable ». Mgr Lavigerie had trouwens hierin succes, want de Propaganda reageerde onmiddellijk, en dit juist zoals ze den 23 Aug. 1878 aan Mgr Comboni schreef (AV): « a paralizzare gli sforzi degli Anglicani nell'Africa Equatoriale ».

(2) Wat Comboni in zijn brief van 15 Jan. 1878 aan de Propaganda schrijft (AV), vernam hij wellicht van de Koning zelf, in het onderhoud van 1 Nov. 1877: « Il Re avrebbe disiderato di far compeggiare il principio catholico nel suo piano, ma nella certezza che le altre potenze non vi avrebbero prese parte alcuna, credette utile di limitarsi a dichiarare che lo scopo è di evangelizzare e di civilizzare... ».

liteit die open stond voor alle initiatieven. Deze initiatieven moesten echter genomen worden door de Kerken zelf, katholieke of protestantse. En aan allen, zonder onderscheid van confessie of cultus, werd bescherming en steun beloofd. De missionarissen werden zelfs uitgenodigd zich te komen vestigen in de nabijheid van de hulpposten die de I. A. V. in Midden-Afrika zou oprichten. ⁽¹⁾

Leopold II had zelf reeds genoegzaam bewezen dat hij katholieke missionarissen verlangde, door aanstonds na de Conferentie persoonlijk naar Scheut te gaan; door zijn secretaris te laten verklaren dat men, in tegenstrijd van wat soms beweerd werd, wel de hulp wenste van katholieke missionarissen, en door op 1 Nov. 1877 Mgr Comboni uit te nodigen tot het stichten van een missie langs de Kongo-stroom. En had hij ook niet een welwillend antwoord laten worden aan P. Planque? ⁽²⁾

Wanneer er dan nog werkelijk een protestants gevaar bestond voor Afrika, dan kwam dit geenszins voort van de I. A. V. maar van de protestantse missionarissen en... van de onverschilligheid, de onthouding en de inactiviteit van de katholieken zelf, en van de onmacht der katholieke zendelingen. Immers, we kennen reeds voldoende de penetratie-verlangens van Mgr Comboni, van de Paters van de H. Geest te Bagamoyo en van P. Planque. Doch terwijl de Engelsen reusachtige sommen offerden voor de missie-penetratie in Midden-Afrika, moesten de katholieke zendelingen daarentegen, wegens gebrek aan geldmiddelen en personeel — de universaliteit van de katholieke missies was er wellicht de oorzaak van — zich troosten met toekomstdromen.

De activiteit welke de protestanten in Midden-Afrika begonnen te ontplooien, geschiedde niet in de schoot

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ Zie hierboven.

van de I. A. V. maar daarbuiten en zelfs enigszins er tegen in. Immers, de loop der gebeurtenissen had reeds een zulkdanige wending genomen, dat juist het Protestantse land bij uitstek, Engeland, dat zich het meest interesseerde voor Afrika, geen nationaal Comité had opgericht, maar zich integendeel in Oost-Afrika kwam aanmelden als de grote rivaal van de I. A. V., welke op haar beurt tot een louter Belgische of tot een persoonlijke onderneming van Leopold II aan 't verworden was. ⁽¹⁾

Daar bestond, volgens het memorandum van Mgr Lavigerie, nog een tweede gevaar : het absolute laïcisme van de I. A. V., een soort vrijdenkerij; dergelijke tendenzen konden dan ook niet anders dan de evangelisatie schaden. ⁽²⁾

Hier vereenzelvigd Lavigerie de persoonlijke opvattingen en bestrevingen van sommige mensen — « le Conseil général d'Alger composé de libres-penseurs » ⁽³⁾, « un membre français de la Société de Géographie en relations ouvertes avec la Conférence internationale de Bruxelles », ⁽⁴⁾ — die echter noch in de stichting, noch in de leiding van de I. A. V. betrokken waren, met de vereniging zelf en haar houding inzake godsdienst. Deze argumentatie zet hij dan kracht bij met enkele teksten waarin door Banning of door bepaalde leden van de Conferentie het kristendom naast of na wetenschap en handel genoemd wordt of waarin zelfs de nadruk wordt gelegd op de waarde van de handel en van het vakonderricht voor de beschaving van de Afrikaanse volkeren.

Het verwondert hem dan ook niet dat de I. A. V. een zuiver wereldlijk karakter aanneemt en dat ze zich

⁽¹⁾ Id.

⁽²⁾ « Ces tendances ne seront pas plus favorables à nos missionnaires ». Ib. p. 19.

⁽³⁾ Ib., p. 14.

⁽⁴⁾ Ib., p. 20.

geen enkele religieuze zending toeëigent. Het betekende voor Lavigerie een vijandig laïcisme, en niet een open neutraliteit of een onpartijdigheid in hulp en bescherming.

Toch bestond het gevaar, doch het kwam van buiten uit. En indien de vrijmetselarij — zoals ze er trouwens op aanstuurde en er groot op ging ⁽¹⁾ — er in slaagde haar geest en principes te doen zegevieren, dan zou het niet te wijten zijn aan de I. A. V. maar — net zoals met het protestants gevaar — aan haar eigen overwegende activiteit en... de onthouding of de onmacht van de katholieken. De I. A. V. deed beroep op de medewerking van allen. Het was nog tijd voor de katholieken om toe te treden en hun invloed te doen gelden.

Ondanks zijn pessimistische beoordeling van de I. A. V. vond Mgr Lavigerie, naast dit dubbel gevaar ⁽²⁾ ook voordelen voor de katholieke evangelisatie. Deze voordelen waren echter alleen van materiële aard. En juist omwille van deze stoffelijke baat, mochten naar zijn mening de missie-oversten niet vijandig staan tegenover deze organisatie. Wel moesten ze haar manoeuvres trachten te doorzien en onschadelijk te maken, maar tevens officieel met haar in betrekking blijven. ⁽³⁾

Mgr Lavigerie zag inderdaad ook voordelen in de I. A. V.

Het eerste en het voornaamste bestond in de vergemakkelijking van de penetratie in Midden-Afrika. Daar waar de exploratoren van de I. A. V. de weg zouden banen en de posten oprichten in het binnenland, zou-

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ Mgr Lavigerie is niet meer zo categoriek, wanneer hij schrijft dat « tant au point de vue de la libre-pensée qu'au point de vue du protestantisme, il y a lieu de redouter des obstacles *sinon de l'Association internationale tout entière, du moins de plusieurs d'entre ses membres et d'entre ses hommes patronnés par elle* ». *Mémoire secret*, pp. 20-21.

⁽³⁾ « La prudence sera par conséquent nécessaire aux chefs des Missions pour prévoir et déjouer ces manoeuvres, en conservant néanmoins politiquement des rapports avec l'Association, au point de vue des avantages matériels qu'ils en peuvent tirer ». *Ib.* p. 21.

den ook de missionarissen voortaan met veel minder gevaren en onkosten kunnen vooruitdringen. ⁽¹⁾

En dit was van des te groter belang, daar de volkeren van de beoogde gebieden nog niet door Islam of ketterij bewerkt en besmet waren. ⁽²⁾

Het was waarlijk de moeite waard: een gebied zo groot als Europa; een bevolking — naar de meest recente schattingen van ongeveer 100 millioen zielen; de meest beloftevolle vooruitzichten, volgens het getuigenis van allen die er gereisd hadden; en tenslotte — wat zeker niet te onderschatten was — doorgaans een beter klimaat dan aan de kust, en een prachtige streek. ⁽³⁾

Daar was nog een tweede voordeel. De I. A. V. bood aan de missionarissen en de missies — « toujours au point de vue matériel » — bescherming, steun en zelfs faciliteiten voor de oprichting van evangelisatie-instellingen. Weliswaar meende Mgr Lavigerie in de termen van de Conferentie en in de woorden van Banning een geest te ontdekken die essentieel tegenstrijdig was met die van de katholieke Kerk, omdat waarheid en dwaling op ge-

⁽¹⁾ « Le premier et le plus grand de tous, est d'ouvrir aux Missionnaires à beaucoup moins de frais et de périls, l'intérieur de l'Afrique équatoriale, qui leur serait encore sans doute longtemps resté fermé. Aucun missionnaire catholique non seulement ne s'était encore fixé, mais même n'avait pu pénétrer profondément dans ce pays. Seuls des explorateurs protestants l'avaient tenté. Cela tient surtout à ce que les Sociétés protestantes disposent chaque année des sommes énormes qui étaient nécessaires pour couvrir les frais de pareilles entreprises... Or les missions catholiques, admirables par le zèle et le dévouement de leurs membres, sont pauvres en Afrique comme ailleurs, et plus qu'ailleurs même peut-être. Elles n'avaient donc pas pu tenter des expéditions aussi coûteuses. Aujourd'hui, la route leur est ouverte, des stations vont être créées, une protection leur est assurée. La S. C. de la Propagande pourra donc fonder des Missions nouvelles dans ces régions qui leur étaient fermées ». *Ib.*, p. 21.

⁽²⁾ « Condition très heureuse pour le succès de l'apostolat, ni le mahométisme, ni l'hérésie n'y ont encore pénétré ».

« On aurait donc affaire à des populations barbares sans doute, mais neuves et simples, que l'orgueil de l'erreur n'a pas égarées, qu'une corruption savante n'a pas perdues et qui sont dès lors plus facilement accessibles aux lumières et aux inspirations de l'Évangile ». *Ib.*, p. 22.

⁽³⁾ *Ib.*, pp. 21-22.

lijke voet werden gesteld en beroep werd gedaan op de medewerking van alle secten, doch dit belette niet dat ook voor de katholieken de poort openging en dat ook zij zouden gebruik maken van de beloofde steun en bescherming. ⁽¹⁾

Hij geloofde zelfs dat men in sommige omstandigheden, door tussenkomst van Leopold II, zou mogen rekenen op positieve geldelijke toelagen. ⁽²⁾

Omwille van deze voordelen achtte Mgr Lavigerie het volstrekt inopportuun en onvoorzichtig openlijk met de I. A. V. af te breken of zelfs uiterlijk wantrouwen te laten blijken, zolang men er niet toe gedwongen werd. Het veiligste en behendigste ware derhalve te trachten alle mogelijk voordeel te halen uit het goede dat de organisatie bevatte, en anderzijds in praktijk in de mate van het mogelijke de gevaren en de schadelijke elementen te neutraliseren. Het was aan de Propaganda een « modus vivendi » te vinden en voor te schrijven, om de betrekkingen te regelen tussen de Missie-oversten en de I. A. V. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Sans doute, on voit toujours dans les termes que je viens de rappeler, un esprit essentiellement opposé à celui de l'Église, une égale protection accordée à l'erreur et à la vérité et une sorte d'appel à toutes les sectes, mais enfin, je le répète, matériellement la porte est ouverte et après de telles déclarations, il est impossible d'empêcher les missions catholiques de profiter des facilités qu'offre l'association internationale pour pénétrer et s'établir dans le pays ». Ib., p. 23.

⁽²⁾ « Enfin la conférence a annoncé qu'elle agirait auprès des Sociétés commerciales pour obtenir des faveurs toujours appréciables pour les missionnaires, faveurs de transports gratuits, faveurs d'hospitalisation dans les factoreries, enfin faveurs de protection contre les violences des indigènes. Peut-être même dans certaines occasions peut-on espérer quelques dons ou subventions en argent, surtout par l'entremise du Roi des Belges ». Ib.

⁽³⁾ « Dans de semblables conditions, il me paraîtrait impolitique de rompre ouvertement, à moins d'y être forcé plus tard, avec l'association internationale ou même de lui témoigner extérieurement de la méfiance. Sans doute, on ne peut se faire illusion sur ce qui lui manque et sur les périls qu'elle peut faire naître, mais on n'est pas obligé de lui déclarer la guerre. Elle s'est constituée en dehors du Saint-Siège. Il ne dépend pas de lui de la détruire. Le plus sûr et le plus habile sera donc de tirer parti de tout ce qu'elle peut avoir de bon, en diminuant, le plus possible, dans la pratique, les dangers que peuvent créer les éléments mauvais qu'elle renferme ou qu'elle favorise. C'est un modus vivendi que saura.

Daarmee zou echter het probleem van de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika niet opgelost zijn. En het was een kwestie die een dringende oplossing vergde, want de penetratie-beweging zou door niemand meer tegengehouden worden.

Straks zouden Islam, protestantisme en alle mogelijke dwalingen tegen de Kerk en de waarheid opkomen om zich meester te maken van de 100 miljoen heidenen.

Wat moest Rome doen ? Eenvoudig toezien ? Volgen of voorgaan ? Zelf het initiatief in handen nemen en de beweging uitbreiden ; met een nieuwe en onweerstaanbare stuwning en met eigen krachten zelf het grote vraagstuk oplossen ; het volle licht en leven brengen daar waar men alleen van plan was aardrijkskundige, ethnografische en economische problemen op te lossen ?

Dat kon de Kerk, als Rome wilde ; ze beschikte over hele legioenen ware apostelen en martelaren om er mee ten strijde en ter zege te trekken ⁽¹⁾.

Daartoe legde Mgr Lavigerie in het tweede deel van zijn Memorandum een uitvoerig plan voor en zette hij voor de Propaganda uiteen wat er, naar zijn oordeel, praktisch moest gedaan worden om door een vlugge, volledige en krachtdadige actie Equatoriaal-Afrika voor de Kerk te winnen. ⁽²⁾

trouver en pratique, avec sa sagesse ordinaire, la S. Congrégation de la Propagande ». Ib., pp. 23-24.

⁽¹⁾ « En présence de semblables intérêts que doit faire le Saint-Siège ? Doit-il se borner à observer, à suivre le mouvement à la tête duquel est placée la Conférence de Bruxelles, ou bien doit-il le précéder, l'étendre, lui donner en s'en emparant une puissance nouvelle et irrésistible, et par sa vertu propre résoudre lui-même ce grand problème, portant la vie pleine et entière là où l'on ne se propose que de résoudre des questions de géographie, d'ethnographie ou d'économie sociale ? Si le Saint-Siège le veut, il le peut. Il est armé. Il a à sa disposition ce que n'auront pas les sociétés savantes, des légions de vrais apôtres et des légions de martyrs. Avec eux, il triomphera ». Ib. 24.

⁽²⁾ Ib., p. 25. Zie later.

b. De vier missies van Equatoriaal-Afrika.

Mgr Comboni ontving in Januari 1878, meer dan drie maanden na de verzending, de brief waarin de Propaganda hem inlichtingen vroeg omtrent het initiatief van Leopold II en het belang er van voor de katholieke missies van Equatoriaal-Afrika. ⁽¹⁾ Hij was toen te Cairo, op de terugreis naar zijn Vicariaat.

In twee voorlopige antwoorden van 15 en 19 Januari gaf hij reeds enkele beschouwingen daarover ten beste. ⁽²⁾

Hij legde er den nadruk op dat hij den 1 November van het vorige jaar een langdurig onderhoud had gehad met Koning Leopold II en zich voldoende had kunnen vergewissen van de ernst en de oprechtheid zijner plannen en persoonlijke inzichten. « Het plan, de inzichten en het hoofddoel van de Belgische Koning zijn uitstekend », schreef hij. ⁽³⁾ De Koning had zelfs het katholieke standpunt willen aanvaard zien in zijn onderneming voor de beschaving van Midden-Afrika, doch er zeker van zijnde dat in dit geval de andere mogendheden hun medewerking zouden geweigerd hebben, had hij het nuttig geoordeeld zich te beperken tot een algemene formulering. ⁽⁴⁾

Mgr Comboni beroemt er zich op persoonlijk in voeling getreden te zijn met de meeste leden van de nationale

⁽¹⁾ Zie hierboven. Brief 15 Jan. 1878 AV.

⁽²⁾ Er zijn in AV twee nagenoeg identieke brieven: de eerste van 15 Jan., de tweede van 19 Jan. 1878.

⁽³⁾ « Io conosco a fondo e l'opera e le buone intenzioni di sua Maestà Belgica, con quale ebbi al 1° November p. una conferenza di due ore, e sono e sarò sempre in rapporti epistolari e intimi con lui... Il progetto, le intenzioni e l'obbiettivo finale del Re dei Belgi a ottimo... Dopo serio riflessione e molto studio dichiaro che ho sommo piacere che un Ré cattolico, benché piccolo, abbia fatto sentire la sua voce a favore delle infelici popolazioni dell' Africa C. le; ed io nelle mie lettere incorragio Sua Maesta a perseverare nel suo generoso ogetivo ». Brief 15 Jan. 1878. A. V.

⁽⁴⁾ Zie hierboven.

I. A. V. Comité's in Frankrijk, België, Duitsland, Oostenrijk, Engeland, Italië. ⁽¹⁾

Hij was derhalve in staat om te oordelen over de voor- en nadelen welke de nieuwe onderneming voor de katholieke missies van Equatoriaal-Afrika kon meebrengen.

Mgr Comboni belooft derhalve een uitgebreid en gedetailleerd rapport op te maken tijdens zijn aanstaande bootreis van Cairo naar Asuan. Hij zal er in neerschrijven wat hij denkt over de I. A. V., de goede en slechte kanten er van, de manier waarop de Propaganda en de missionarissen zich moeten gedragen tegenover de onderneming, enz. ⁽²⁾ Voorlopig echter beperkt hij zich tot enkele vluchtige gedachten.

Hij is er van overtuigd dat, gezien de huidige werkwijze van de I. A. V., de gesteltenissen van de leden der Comité's en expedities alsook het verkeerde doel dat dezen nastreven, het resultaat wat aangaat de afschaffing van de slavenhandel en de beschaving van Afrika, op niets zal uitloopen. Het personeel van de I. A. V. was immers samengesteld uit lieden met zeer uiteenlopende opvattingen. Een groot deel vrijmetselaars zelfs, mensen zonder God, zonder geloof of moraal, die in plaats van te beschaven, eerder kwamen bederven; want het was, volgens Mgr Comboni, onmogelijk noch de slavenhandel uit te roeien, noch de beschaving in te voeren, zonder de prediking van het evangelie, zonder het katholiek geloof en de katholieke moraal.

⁽¹⁾ Brieven 15 en 19 Jan. 1878. A. V. Zoals Mgr Lavigerie, schijnt ook Mgr Comboni de Nationale comité's te verwarren met de Aardrijkskundige Genootschappen van de verschillende landen.

⁽²⁾ « Del resto in un piccolo rapporto io le scriverò tutta la sostanza dell' opera, la parte buona e cattiva che ha, come credere che sia utile comportarsi, e tutto; poichè io conosco bene le intenzioni del Rè, con cui ebbi a Bruxelles una conferenza di oltre 2 ore nella festa di tutti i santi testé scorsa; conosco quasi tutti i membri dei Comitati Internazionali che si sono stabiliti in Francia, in Belgio, in Germania, in Austria, in Inghilterra, in Italia, e quasi tutti hanno cercato di mettersi in rapporto con me ». 19 Jan. 1878 AV.

Bovendien hadden deze goddelozen en gods diensthalters niet die ijzeren standvastigheid, welke alleen gegeven was aan de missionarissen. Daarom ook — en dit schreef Mgr Comboni ook aan Leopold II — zouden alle pogingen vruchteloos blijven, zolang de katholieke missionarissen, de herauten van de ware beschaving, hun plaats niet zouden innemen in Equatoriaal-Afrika. ⁽¹⁾

Trouwens, schreef hij nog, de ondervinding zal het beste bewijs leveren. In Afrika zelf zal men tot het besef komen dat alles tevergeefs is, indien men dit éne element verwaarloost of uitschakelt, het katholiek apostolaat, dat alleen in staat is om aan de ongelukkige volkeren van Midden-Afrika de blijvende weldaden van de ware en duurzame beschaving te brengen. ⁽²⁾

Alles ingezien oordeelde Mgr Comboni dat de katholieke missies voorlopig geen of weinig voordeel moesten verwachten van de I. A. V.- expedities, maar anderzijds er ook geen schade zouden door lijden. Het zou voor

⁽¹⁾ « Ma considerando il modo con cui si fa ora a tradurre in pratica il concetto disegno, le persone onde e Comitati e Spedizioni sono ora composte, e il falso obbiettivo finale a cui praticamente si tende ai Comitati Internazionali e dai Capi di Spedizione, io sono certo che non si otterri nessun risultato nè per l'abolizione della schiavitù, nè per la civilizzazione europea. Il modo trascelto consiste in fare spedizioni e stabilire stazioni commerciali e industriali ; cio è ben difficile effettuarsi in Africa Centrale da gente senza fede e senza morale, e senza quella ferrea costanza che è dato solo al missionario cattolico. Le persone trascelto sono di tutti i colori, non escluso buon numero di framassoni che confondono la filantropia colla carità, e che avran per risultato piuttosto di corrompere che di civilizzare. L'obbiettivo poi finale è (dei molti membri e capi e non del Ré) di civilizzare senza Dio e la vera religione e morale. 'E impossibile di portare la vera civilizzazione nell' Africa Centrale, e di abolire la schiavitù senza la predicazione del Vangelo e senza le fede e l'apostolato cattolico ; ogni sforzo umano è inutile per ottenere il vero effetto. Quindi è che, mentre con bei modi e gentili maniere incorragio il Rè dei Belgi, gli suggerisco sempre, che non si vedranno buoni risultati, senza che vi abbiano messo mano le missioni cattoliche ». Brief 15 Jan. 1878. AV.

⁽²⁾ « In generale dico, che dopo inutili sforzi che si faranno da alcune Potenze per civilizzare l' Africa Centrale senza Dio, e senza l'elemento dell' apostolato cattolico, anche i Governi Barabbe d'Europa dovranno inchinarsi innanzi alla potenza ed ai sacrifici del Cattolicismo, che solo può apportare a queste sterminate regioni ed a quei popoli sventurati stabili e duraturi benefizi della vera civilizzazione ». Brief 19 Jan. 1878. AV.

later zijn, na de onvermijdelijke mislukkingen, die hun te wachten stonden. ⁽¹⁾

Omtrent de aan te nemen houding tegenover de I. A. V. in Afrika, merkte hij derhalve op dat het voorlopig best zou zijn voor de missionarissen, zich niet actief in te laten met de expedities van deze organisatie, maar zich te beperken tot individuele hulpverlening aan noodlijdenden en zieken, binnen de grenzen van hun taak. Zo zouden deze reizigers, exploratoren en « beschavers » van de I. A. V. -expedities in binnen-Afrika zelf kennis maken met het werk en de offers van de katholieke missionarissen en hun onschatbare verdiensten leren waarderen. ⁽²⁾

Mgr Comboni stelde zich op een heel ander standpunt dan Mgr Lavigerie. Hij zag geen onmiddellijk gevaar in de actie van de I. A. V. noch in de werking van haar protestantse of goddeloze leden. Ook gewaagde hij niet van gebeurlijk door de Propaganda te nemen maatregelen. Hij was immers van plan zelf zo haast mogelijk de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika aan te vatten. Reeds overwoog hij de mogelijkheid om een expeditie op touw te zetten en een missie te stichten bij de Nyanza-meren. Het had dus geen zin bij de Propaganda aan te dringen.

Te Cairo vond hij de vice-koning bepaald enthousiast over dit plan. De erfprins bezorgde hem zelfs een vrijgeleide met een aanbevelingsbrief voor Gordon Pacha,

⁽¹⁾ « Del resto che per ora le missioni cattoliche non avranno, è vero, nessun o ben poco vantaggio da queste spedizioni scientifiche commerciali ; ma non ne avranno nemmeno alcun danno. Spero che più tardo la religione cattolica ne potrà trar vantaggi, e spero che si arriverà a quel punto, dopo la inevitabile esperienza di molti fiaschi, che quelle spedizioni faranno, senza l'ajuto necessario del cattolicismo ». 15 Jan. 1878 AV.

⁽²⁾ « Credo che sia molto prudente che i Capi di Missioni per ora non si immischino con tali imprese e spedizioni, e che solo si limitino, data occasione, a esercitare carità individuale verso i bisognosi, i malati, stando sempre entro i confini del loro mandato ». Ib.

Algemeen Goeverneur van Soedan, en voor alle auto-riteiten die van Egypte afhingen. ⁽¹⁾

Te Cairo ontmoette Comboni ook Stanley, die na de repatriëring van zijn Zanzibarieten, op weg was naar Europa. Met hem had hij langdurige gesprekken, en de beroemde ontdekkingsreiziger verschafte hem tal van interessante inlichtingen in verband met de volksstammen die rond de evenaars-meren woonden en langs de Kongo-stroom. ⁽²⁾

Het was alles olie op het vuur van Comboni's ijver. En den 19 Januari schreef hij eveneens naar Lyon om er van het Genootschap der Voortplanting des Geloofs voor dit jaar speciale subsidies te bekomen voor zijn werken en vooral voor de stichting van een mooie missiepost bij de evenaars-meren. ⁽³⁾

Den 28 Januari 1878 verliet hij Cairo in de richting van Kartoem, waar hij rond half-April zou aankomen. ⁽⁴⁾

Intussen was men te Rome druk in de weer, naar aanleiding van Mgr Lavigerie's « geheim memorandum ». In het tweede deel er van, had de Aartsbisschop immers een plan ontwikkeld inzake evangelisatie van Equatoriaal-Afrika. ⁽⁵⁾

Dit plan bedoelde naast en buiten de I. A. V., maar naar het voorbeeld er van en op dezelfde leest geschoeid, een eigen organisatie op touw te zetten voor de bekering

⁽¹⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 327.

⁽²⁾ « Ebber lunghe conferenze coll' illustre viaggiatore Americano Stanley reduce dal suo immenso viaggio all' Equatore ed al Congo... Le scriverò quindi molte cose utili ed interessanti sulle popolazioni dei Laghi equatoriali e sul Congo e della parte che può avere la fede in suo pro dietro si buone istruzioni. Brief 19 Jan. 1878, AV. Zie ook, MC (1878) p. 67 (brief van 17 Jan. 1878).

⁽³⁾ « Je suis décidé à fonder une belle mission sur les lacs Équatoriaux Nyanza, et à cet effet, j'ai beaucoup parlé avec le célèbre voyageur Stanley, qui connaît bien le pays ». 19 Jan. 1878 aan het Genootschap Voortpl. Gel. Lyon, AV.

⁽⁴⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, pp. 328-331.

⁽⁵⁾ « Des moyens efficaces à adopter pour l'évangélisation de l'Afrique Équatoriale ». Mémoire secret pp. 26 sq.

van Midden-Afrika. Mgr Lavigerie zelf vatte het als volgt samen : « De I. A. V. van Brussel zal dus in Equatoriaal Afrika overgaan tot de oprichting van invloeds- en activiteitscentra, waarvan de protestanten en vrijmetselaars willen gebruik maken : wij moeten er nog sterkere centra vestigen door de vorming van nieuwe Apostolische vicariaten en door het zenden van talrijke geloofsapostelen, die tot alle offers bereid zijn, zelfs tot het martelaarschap ».

« De I. A. V. wil de Afrikanen naar zich toe halen door hun de voordelen te bieden van handel, kunsten en ambachten ; wij moeten het vertrouwen van de inboorlingen winnen en ons meester maken van de invloeden die hun primitieve en gewelddadige gemeenschap beheersen, door het aanwenden van nog vlugger, meer redelijke en effectieve middelen ».

« De I. A. V. vermenigvuldigt haar inkomsten en bundelt de krachten samen tot één geleide actie ; wij moeten het ook zo doen en minstens even goed als zij ».

« Ten slotte richt de I. A. V. zich tot het publiek onder het motto van wetenschap en beschaving opdat de massa zich zou interesseren voor haar werk : wij moeten bij de openbare opinie niet alleen belangstelling wekken, maar een vurig enthousiasme, door vooruit te komen in naam van de meest heilige belangen van de mensheid en van de rechtvaardigheid ». (1)

(1) « L'association Internationale de Bruxelles va créer dans l'Afrique Équatoriale des centres d'influence et d'action dont veulent profiter le protestantisme et la libre-pensée ; il faut y créer des centres plus puissants encore par la constitution de nouveaux Vicariats Apostoliques, et par l'envoi de nombreux apôtres, déterminés à tous les sacrifices et s'il le faut au martyre.

Elle veut gagner les Africains en leur offrant les avantages du commerce, des arts, des métiers, de l'Europe, il faut par des moyens plus rapides, plus rationnels et plus efficaces s'emparer de la confiance des indigènes et des influences qui dominent une société primitive et violente.

Elle multiplie ses ressources et concentre son action ; il faut en cela faire au moins aussi bien qu'elle.

Enfin elle s'adresse à l'opinion pour l'intéresser à son œuvre, au nom de la science et de la civilisation. Il faut non seulement intéresser mais passionner

Het eerste punt van dit program, de oprichting van nieuwe apostolische vicariaten, was ook het eerst nodige. Reeds zette de I. A. V. zich in beweging : ze had reeds drie plaatsen aangeduid voor de stichting van haar hulp-posten : Ujiji, Nyangwe en Kabebe, en meerdere reizigers hadden onlangs Europa verlaten om dit plan in Afrika ten uitvoer te brengen.

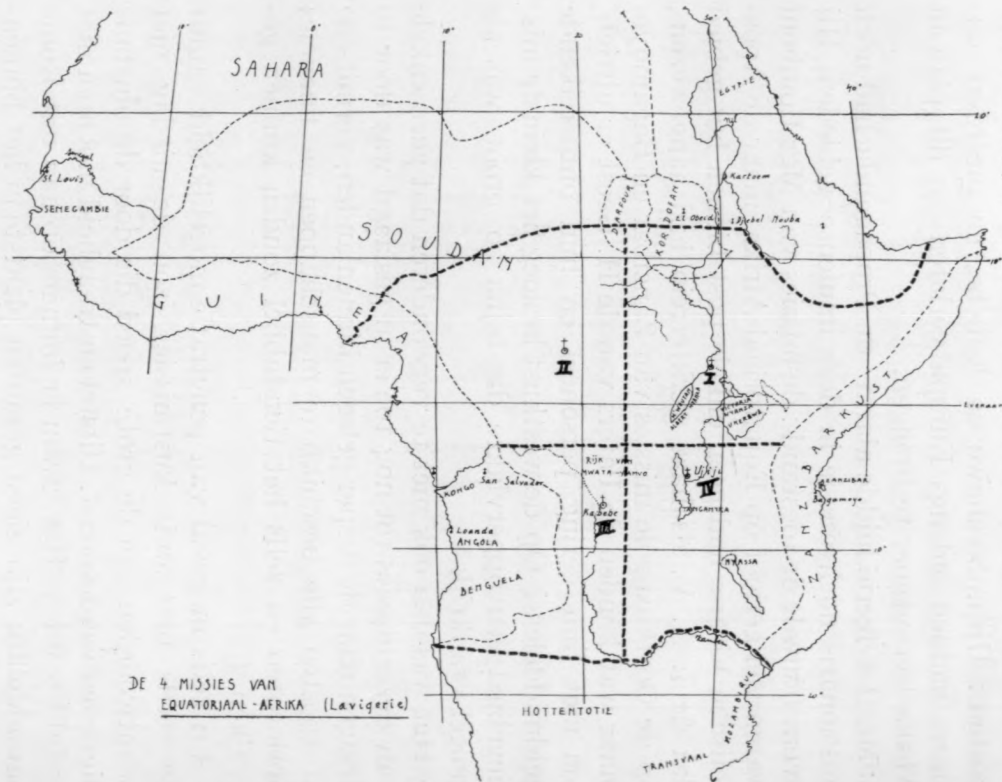
Mgr Lavigerie luidde alarm : de Propaganda had noch missionaris noch missie in deze immense gebieden. Hij overschouwde de toestand : de missies van Mgr Comboni waren wel gericht op Equatoriaal-Afrika, maar de Apostolische Vicaris had geen enkele post binnen het gebied dat de I. A. V. als haar werkterrein had aangewezen ; op de Oostkust : de missies van Zanzibar en Bagamoyo, maar wat konden de Paters van de H. Geest er utruchten met hun gering personeel en hun ontoereikende geldmiddelen ? Op de westkust besloeg het kleinste missiegebied een oppervlakte die bijna zo groot was als geheel Frankrijk !

Het was dan ook niet te verwonderen dat geen enkele van deze missies tot nog toe er in geslaagd was door te dringen naar de dieper-gelegen binnenlanden, vermits de kustposten alle beschikbare manschappen en financies opslopten en zelfs het tiendubbel zouden kunnen gebruiken. ⁽¹⁾

En zelfs in geval van penetratie-mogelijkheid vanuit de reeds bestaande kustmissies, zou de uitslag niet beantwoorden aan de grote spoed die door de omstandigheden werd vereist. Uitsstel en traagheid mochten niet geduld worden. Het kwam er immers op aan dat Rome onmiddellijk zijn eigen gezanten plaatste in het binnenland, daar waar de I. A. V. van plan was haar posten te stichten en waar de protestanten besloten waren zich

l'opinion au nom des intérêts les plus sacrés de l'humanité et de la justice ». *Ib.*, pp. 26-27.

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 28-29.

DE 4 MISSIES VAN
EQUATORJAAL-AFRIKA (Lavigerie)

te vestigen. Dezen moesten bovendien mensen zijn met grote bekwaamheid en gezag en ze moesten over de nodige middelen beschikken die hen in staat zouden stellen de gevaren van de toekomst nog tijdig af te wenden en nu reeds gebruik te maken van alles wat de evangelisatie zou kunnen in de hand werken. ⁽¹⁾

Deze taak konden de kustmissies onmogelijk op zich laden. Het zou boven hun krachten zijn. Daarom moest de Propaganda zonder meer een nieuw initiatief op touw zetten : Vicariaten oprichten in het binnenland, met eigen missionarissen, eigen middelen en vooral eigen Oversten. Op de kust zou men enkel procuren oprichten indien dit nodig mocht blijken. ⁽²⁾

Niet één maar meerdere vicariaten, minstens zoveel als de I. A. V. centra wilde stichten.

Het waren er vier, en drie plaatsen waren reeds aangeduid. Het kwam er dus op aan onmiddellijk vier of minstens drie Vicariaten te vormen : Ujiji, Kabebe, de Nyanza-meren en zo mogelijk een vierde tussen het Nyanza-Vicariaat en Guinea, dat hij het vicariaat van de evenaar noemde. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « ...d'avoir dans l'intérieur même du pays, là où la Conférence de Bruxelles va placer les centres de son influence, là où les protestants annoncent qu'ils vont s'établir, des hommes appartenant exclusivement au Saint-Siège, ayant assez de capacité, d'autorité, de ressources, pour conjurer les dangers que créerait pour l'avenir une influence anti-catholique et pour tirer dès maintenant parti de tout ce qui sera favorable à l'évangélisation du pays. » Ib., p. 29.

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ « La Conférence annonce le dessein de créer dans l'intérieur simultanément plusieurs centres d'action ou plusieurs stations... Il faut, absolument, en créer autant qu'elle. Or, vraisemblablement, d'après ses résolutions officielles, elle en créera quatre, mais certainement au moins trois, dont les points nous sont connus. Il faut donc, pour remplir le but que j'ai indiqué, créer immédiatement quatre ou au moins trois vicariats nouveaux ; celui d'Ujiji, celui de Kabèbe, celui des grands lacs Victoria et Albert, et enfin peut-être un autre encore, que l'on pourrait appeler simplement de l'équateur africain, et qui se trouverait dans la partie située entre le Vicariat des grands lacs et celui de la Guinée. Ce quatrième Vicariat, à la vérité, presse moins, puisque, de fait, l'Association Internationale n'y est pas encore entrée ; tandis qu'elle crée déjà des centres d'action sur les autres points indiqués ». Ib., pp. 29-30.

Voor de grensbepaling zag Mgr Lavigerie geen moeilijkheid: de Vicariaten konden van elkaar gescheiden worden door een horizontale en een vertikale lijn dwars door Equatoriaal-Afrika op een bepaalde lengte- en breedtegraad; en voor de grenzen naar de kust toe, kon men een benaderend aantal kilometer aangeven waarbinnen de kustmissies zich konden uitbreiden in de richting van het binnenland; dit getal mocht, naar zijn oordeel, de 500 km niet overschrijden. ⁽¹⁾

Aldus zou Equatoriaal-Afrika vier nieuwe Vicariaten tellen, elk met een brandpunt van evangelisatie, een basis voor verdere stichtingen en uitbreiding.

Mgr Lavigerie legde hard de nadruk op zijn wens en voorstel tot de oprichting van meerdere autonome Vicariaten. Geen eenvoudige residenties, met een overste die zou afhangen van een ver verwijderde Apostolische Vicaris; en ook geen Prefecturen. Dit omwille van de onafhankelijkheid bij de te nemen beslissingen in sommige omstandigheden die geen uitstel zouden dulden, alsook omwille van het moreel gezag en het prestige tegenover de oversten van de I. A. V. -posten. ⁽²⁾

De Propaganda kon zich wellicht de vraag stellen, waar vinden we de nodige missionarissen? Ook daar wist Mgr Lavigerie een oplossing voor:

De Noordelijke Vicariaten nl. de Evenaar en de Nyanza-Meren, grensden aan het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika en waren er bovendien als de verleng-

⁽¹⁾ « Je me contente de désigner les chefs-lieux des Vicariats que je propose de fonder, parce qu'il est impossible, dans un pays encore inconnu, d'en désigner approximativement les limites... Elles ne peuvent se régler dans un Bref que par la désignation des degrés de longitude et de latitude. Quant aux Missions de la côte, on peut déterminer le chiffre approximatif de kilomètres au-delà desquels elles ne pourraient s'étendre utilement vers le centre. Elles ne devraient pas dépasser, je crois, pour une pareille longueur qui a, dans certains cas, plus de quatre mille kilomètres, le chiffre de cinq cents kilomètres de largeur ». *Ib.*, p. 31. Mgr Lavigerie voegde bij zijn memorandum een gedrukte kaart met de nodige en nuttige aanduidingen.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 30-31.

stukken van, zodat het hem normaal voorkwam dat deze aan Mgr Comboni werden toevertrouwd. Deze kon er dan een Provicaris heen sturen om in elk van beide een centrum op te richten.

Wat echter de Zuidelijke Vicariaten betrof, nl. Kabebe en Ujiji of Tanganyka, indien de Propaganda over geen missionarissen mocht beschikken om deze missies te beginnen, dan bood de Societeit van Algiers zich aan. De nodige missionarissen waren er. ⁽¹⁾

Ten einde dit laatste voorstel meer kracht bij te zetten voegde Mgr Lavigerie bij zijn Memorandum een smeek-schrift, ondertekend door meer dan 50 priesters van zijn Societeit. Ze boden zich vrijwillig aan voor de plannen van hun Stichter, omtrent Equatoriaal-Afrika. ⁽²⁾ Tevens verklaarde Mgr Lavigerie dat de Propaganda niet zou hoeven tussen te komen voor de bekostiging van de penetratie-onderneming.

Vervolgens ontwikkelde Mgr Lavigerie een plan tot beschaving van Afrika door de Afrikanen zelf: vrijkoop van uitgelezen jonge neger-slaven, hun opleiding en vorming tot apostelen van hun eigen volk, hetzij als priesters,

(1) « Le Vicariat des grands lacs de l'Afrique Équatoriale et même le Vicariat de l'Équateur me semblent revenir naturellement aux Missionnaires de Mgr Comboni, puisque ces Vicariats se trouvent à la suite de la mission où ce vénérable Prélat exerce déjà son zèle. Les Missions actuelles d'El-Obeid, de Kartoum, du Darfour, du Kordofan, du Djebel-Nouba, sont en dehors de la région équatoriale proprement dite, mais il est désirable qu'il reste devant le Vicaire Apostolique de l'Afrique Centrale un vaste champ où son grand et saint zèle puisse s'étendre. Ces deux Vicariats nouveaux se prolongent à la vérité à plus de deux mille kilomètres de large, c'est-à-dire une étendue égale à près de la moitié de l'Europe, mais il peut envoyer un Pro-vicaire pris parmi les siens sur les lacs Nyanza et y fonder le centre d'action catholique qui est nécessaire, et plus tard un autre Pro-Vicaire dans ce que j'appelle, faute de mieux, l'Équateur africain.

Quant aux vicariats d'Ujiji et de Kabèbe, si la S. Congrégation n'a personne pour les desservir, la Société des Missions d'Alger met dès maintenant à sa disposition le nombre de prêtres qui lui semblera nécessaire ». *Ib.*, p. 32.

(2) Zie tekst in GRUSSENMEYER, A., *o. c.*, I, pp. 510-511, BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II, pp. 12-13.

religieuzen, artsen, onderwijzers, catechisten, vaklui, en andere meer. ⁽¹⁾

Verder liet hij zich inspireren door de Conferentie van Brussel om ook voor de evangelisatie van Afrika de verspreide krachten te concentreren en samen te bundelen tot één grootse onderneming onder één leiding en volgens één methode. ⁽²⁾

Zoals de exploratoren eertijds afzonderlijk en zelfstandig oprukten naar de binnenlanden van Midden-Afrika, zo ook hadden tot nog toe de missionarissen zonder eenheid van methode en leiding gewerkt voor de missiepenetratie in binnen-Afrika. En evenals nu de exploratie onder één leiding was komen te staan, moesten ook de missionarissen met vereende krachten Afrika bestormen. Er moest een sterkere eenheidsband gesmeed en een persoon aangeduid om de penetratie en de evangelisatie te leiden. ⁽³⁾

Op welke wijze deze centralisatie het best kon bekomen worden, wenste Mgr Lavigerie niet te onderzoeken. Hij had noch het nodige gezag, noch het nodige licht daartoe, schreef hij. Zodat hij zich vergenoegde met de aandacht van Rome te trekken op deze kwestie.

Wellicht mogen we ons met Mgr Baunard ⁽⁴⁾ afvragen of het niet vermetel zou wezen te denken dat Mgr Lavigerie wellicht verlangde zelf met deze opdracht belast te worden.

⁽¹⁾ « Prendre les moyens les plus prompts et les plus efficaces de transformer par les Africains eux-mêmes l'Afrique équatoriale ». *Mém. Secr.*, pp 33-45.

⁽²⁾ « Concentrer sous une direction unique tous les efforts partiels faits en Afrique par les Missions catholiques ». *Ib.* pp. 47-48.

⁽³⁾ « Il leur faut un lien d'unité plus fort. Il leur faut, sous l'autorité de la S. Congrégation de la Propagande, quelqu'un qui soit spécialement chargé d'elles, qui les surveille, qui les unifie, qui les visite et les inspecte par lui ou par d'autres. Les choses pourront alors changer vraiment de face. Alors tant d'efforts surhumains, qui ne portent pas assez de fruits, parce qu'ils sont isolés et quelquefois même opposés entre eux, s'unissant les uns aux autres, se décupleront mutuellement. Alors on résistera plus facilement aux oppositions qui pourraient se produire : *Vis unita fortior* ou mieux encore : *Frater qui adjuvatur a fratre civitas firma* ». *Ib.*, p. 48.

⁽⁴⁾ *O. c.*, II, p. 11.

Deze ambitie zou trouwens helemaal passen bij zijn Afrikaanse droom.

Ten slotte oordeelde Mgr Lavigerie dat de Kerk bij haar penetratie-pogingen in Equatoriaal-Afrika openlijk moest vooruitkomen met een anti-esclavagistische strijdleuze. De slavenhandel moest bestreden worden door de Kerk, en de Paus zou geen banbliksems genoeg kunnen slingeren om deze onmenselijke gruwel te veroordelen. De afschaffing van de slavenhandel was zelfs een noodzakelijke voorwaarde voor het welslagen van de penetratie- en evangelisatie-pogingen in de geteisterde gebieden. Die strijd was bovendien een zaak die de volksgunst had veroverd. ⁽¹⁾

Neen, de Kerk mocht niet onverschillig toezien en deze enige gelegenheid laten voorbijgaan.

De welsprekendheid van Mgr Lavigerie maakte indruk in de Propaganda. En in een vergadering van 4 Februari 1878 beslisten de Cardinalen dat, ingevolge het voorstel van Mgr Lavigerie, missionarissen zouden uitgezonden worden om de streek te verkennen en de plaatsen uit te kiezen voor de vorming van de centra. Op een rapport van deze verkenners zou dan de evangelisatie in de gebieden van Nyanza en Tanganyka aangevat worden. ⁽²⁾

De Propaganda ging dus toch met een zekere omzichtigheid te werk. Het aandringen van Mgr Lavigerie op de onmiddellijke oprichting van enkele Vicariaten, werd beantwoord met een besluit tot verkenning van de

⁽¹⁾ « Arborer hautement, au nom de l'Église, le drapeau de l'abolition de l'esclavage africain par la croix ». Mém. Secr., 48 sq.

⁽²⁾ « Je suis heureux de vous annoncer que les EE. et RR. Cardinaux dans le consistoire du 4 courant, ont accueilli favorablement le projet de votre Grandeur d'envoyer là de nombreux sujets pour l'exploration des lieux, afin de s'assurer en quel endroit il convient de placer le centre de ces missions et d'en remettre à sa grandeur un rapport détaillé, pour commencer l'œuvre de l'évangélisation dans les régions des lacs Victoria-Nyanza et Alberto-Nyanza, et du lac Tanganyka, avant qu'elles soient occupées par des ministres protestants ». Brief van Card. Franchi 15 Febr. 1878. BAUNARD, II, pp. 13-14.

beoogde gebieden, en een belofte van medewerking voor de onderneming om later te kunnen overgaan tot de oprichting van de verlangde missies in Equatoriaal-Afrika. (1)

Dit werd den 15 Februari 1878 door Cardinaal Franchi aan Mgr Lavigerie medegedeeld en meteen werden aan de missionarissen de nodige faculteiten toegestaan voor de exploratie en de voorbereiding van de missie. (2)

Daar Pius IX den 7 Februari gestorven was, kon het rescript van oprichting van de missie van Equatoriaal-Afrika slechts den 24 Februari, na goedkeuring van de nieuwe Paus, Leo XIII, verzonden worden. De centra van de vier later te stichten missies werden reeds aangeduid: Nyanza, Tanganyka, Noord- en Zuid-Kongo. En Mgr Lavigerie ontving de titel en de machten van Apostolisch Delegaat van Equatoriaal-Afrika, met de toelating de Paters Livinhac en Pascal te subdelegeren. (3)

Reeds maakten tien missionarissen zich gereed voor de afreis naar Zanzibar en de penetratie-poging naar Nyanza en Tanganyka. Mgr Lavigerie had het den 21 Februari laten weten aan de Minister van Buitenlandse Zaken te Parijs en hem gevraagd om een aanbeveling bij de Franse Consul te Zanzibar en de Franse agenten op de Oostkust, alsmede om de kosteloze overtocht van Marseille naar Zanzibar. (4)

Den 22 Maart 1878 kondigde « Les Missions Catholiques » het nieuws aan. (5)

(1) « Je loue grandement les excellentes dispositions dans lesquelles se trouve Votre Grandeur d'établir, *en son temps*, des missions définitives dans l'Afrique équatoriale. Je puis vous assurer que la Sacrée Congrégation fera son possible pour vous seconder dans cette entreprise, et qu'elle s'emploiera avec un soin pressé pour établir *plus tard* les missions désirées ». Ib.

(2) « A cet effet, je donne aux missionnaires, les facultés qui sont nécessaires pour le développement d'une œuvre aussi glorieuse... ». Ib.

(3) Ib., p. 14; Nos MISSIONS, Atlas historique... Pl. 1.

(4) BAUNARD, Mgr., *o. c.*, II, p. 17.

(5) « La Société des Missionnaires d'Alger vient d'être chargée par le Saint-Siège de la fondation de deux grandes missions dans l'Afrique équatoriale. L'une

§ 7. DE PENETRATIE.

1. *Naar het Victoria-meer.**a. Mgr Comboni.*

De overste van het missie-seminarie van Lyon, P. Planque, was enigszins verrast door dit bericht. De Propaganda had hem immers in Maart 1876 opgedragen de kwestie te bestuderen om gebeurlijk een missie op te nemen in Equatoriaal-Afrika. Hij had derhalve den 7 Mei 1877 zijn rapport ingediend en gesmeekt om de oprichting van een missiegebied tussen de Evenaar en de Zambesi, Angola en Zanzibar. ⁽¹⁾ Nu echter was de beslissing van de Propaganda helemaal anders en onverwacht.

Toch was hij niet ontgoocheld, maar beschouwde het eerder als een ontlasting: nu Rome de gebieden van Equatoriaal-Afrika aan de missionarissen van Algiers had toevertrouwd, was de opdracht welke hij van de Propaganda had ontvangen totaal overbodig. Hoewel hij nog bleef hopen later te mogen medewerken aan de evangelisatie van deze Afrikaanse gewesten. ⁽²⁾

doit avoir son centre sur le lac Tanganika, et l'autre sur les lacs Victoria et Albert Nyanza. Douze missionnaires se disposent à partir pour cette lointaine et périlleuse destination. Leurs supérieurs sont déjà nommés; ils ont reçu les pouvoirs de préfets apostoliques. L'un est le R. P. Livinhac, du diocèse de Rodez, qui va fonder le futur Vicariat des lacs Nyanza; l'autre le R. P. Pascal, du diocèse de Viviers, qui va fonder celui du lac Tanganika et préparer même l'établissement d'une mission semblable dans les États de Muata-Yamvo, à 1000 km. au delà du lac Tanganyka.

On connaît l'importance qu'a prise dans ces derniers temps la question de l'Afrique Équatoriale sur laquelle les voyages de Livingstone, de Cameron, de Stanley ont attiré à un si haut degré l'attention de l'Europe. Cette importance explique celle de l'œuvre que la sollicitude du Saint-Siège vient de confier à la Société des missionnaires d'Alger». MC X (1878) p. 135.

⁽¹⁾ Zie hierboven.

⁽²⁾ « La nouvelle donnée par les journaux, que Mgr Lavigerie envoie une douzaine de missionnaires vers le lac Tanganyka et le lac Nyanza me rend une cer-

Mgr Comboni reageerde op een heel andere manier. Hij was den 11 April te Kartoem aangekomen. Daar ontving hij het nummer van 22 Maart van de « Missions Catholiques » met het verrassend bericht. Het trof hem ten zeerste, vermits hem een groot deel van zijn Vicariat was afgenomen en juist het voornaamste. De Propaganda had hem zelfs niet eens geraadpleegd of hem van haar beslissing op de hoogte gebracht. Behoorden de nieuwe missies soms niet tot zijn Vicariaat ? Werden de Maanbergen, de Zuidergrens van zijn gebied, immers niet door de meest competente geografen nog ver ten Zuiden van het Tanganyka-meer gesitueerd ? Hij vroeg dan ook aan de Propaganda in een brief van 25 April 1878, een afschrift van de nieuwe Brevens of Decreten, opdat hij zou weten waaraan zich te houden. ⁽¹⁾

Bovendien had hij bepaalde redenen om ten stelligste te twijfelen aan de waarheid en de juistheid van het bericht ; het strookte immers niet met de gewone wijsheid, traagheid, voorzichtigheid en overleg, waarmee de Propaganda steeds haar beslissingen nam. Hij oordeelde het derhalve niet ongepast enkele beschouwingen ten beste te geven en er nog andere — « *più ponderate e mature* » — te beloven, de vrucht van de studies welke hij gemaakt had omtrent Equatoriaal Afrika. ⁽²⁾

taine liberté. La Propagande m'avait chargé d'étudier cette question et ensuite d'y pourvoir. Il y aura sans doute encore à faire dans ces pays d'exploration, mais c'est moins pressant ». Brief aan P. Dominique, 24 Maart 1878. AL.

⁽¹⁾ « Siccome queste due nuove missioni così dette di Tanganika e dei laghi Nyanza appartengono al mio vicariato (come si rilieva del Breve 3 Aprila 1846, in cui Gregorio XVI stabilisce per confine meridionale dell'Africa Centrale le così dette Montagne della Luna, che secondo i più accreditati geografi moderni sarebbero situate molto a sud di Tanganika scoperto del mio amico Burton), poichè il futuro vicariato des Lacs Nyanza è situato fra il 2° grado Lat. N. (cioè a due soli gradi e mezzo dalla nostra antica missione di Gondocoro) e il 3° grado lat. S., e quello di Tanganika giace interno al 5° a 6° grado Lat. S. cioè al nord delle cosiddette Montagne della Luna, e quindi entro il mio vicariato, così bramerei che l'esimia bontà di V. E. si degnasse trasmettermi copia dei due Brevi o Decreti, di erezione canonica... per mia norma ». Brief 25 April 1878, AV.

⁽²⁾ Ib.

Mgr Comboni noemde het inopportuun en gevaarlijk vanuit Zanzibar onmiddellijk en rechtstreeks te willen doorbreken naar de Nyanza-meren, zonder een eigen soliede basis op de kust of ietwat in het binnenland. De communicatie was immers te moeilijk en de afstand te groot. Zonder steunpunten zou de hele activiteit enkel verlies van manschappen en van geld met zich meebrengen. ⁽¹⁾

Maar er was meer. En bij Mgr Comboni was het vooral hierom te doen. De Nyanza-missie was het aangewezen eindpunt van de Nijlmissie van Kartoem. De verbindingsmogelijkheid bestond reeds en was bovendien gemakkelijk, want de reis van Kartoem naar Lado (amper 3 uren van Gondokoro) vergde per stoomboot nog slechts 15 dagen. Mgr Comboni wenste derhalve zelf naar het land van Mtesa te gaan en Stanley had hem reeds een aanbeveling bezorgd voor deze inlandse koning. Hij zou de evangelisatie inzetten in de Nyanza-streek, die op haar beurt een steunpunt en een communicatie-centrum moest worden voor de penetratie naar de Akka-volkeren, het Monbuddu-rijk en de andere gebieden in meer Westelijke richting in Kongo. ⁽²⁾

Niet alleen was de Nyanza-missie natuurlijk afgestemd

⁽¹⁾ « Credo affatto inopportuno e pericoloso lo slanciarsi dal Zanzibar a fondare direttamente una missione ai Laghi Nyanza senza una ben solida e sicura stazione sulle coste o alquanto addentro al Zanzibar, che si determini come proprio obiettivo i laghi Nyanza. Le difficoltà di comunicazione e le distanze son troppo enormi. La riuscita sarebbe incerta per non dit impossibile, perché altro è una spedizione di viaggiatori od esploratori... ed altro stabilire una regolare missione cattolica... ». Ib.

⁽²⁾ « Invece i laghi Nyanza sono il naturale obiettivo delle stazioni del Fiume Bianco e di Chartum, ove oggi vi è comunicazione coi piroscafi con Lado (tre ore la Gondokoro) e da qui a Lado si va a vapore in 15 giorni. A tale effetto io ebbi nello scorso Gennaio lunghe conferenze al Cairo coll' illustre Stanley, che mi diede commendatizie per re M'tesa che è come il sultano dei laghi Nyanza, i quali diventano come il punto d'appoggio ed il centro di comunicazione coi popoli Akka, col regno Monbuddu ed altri, e quindi lo smembrare hic et nunc i laghi Nyanza dal mio vicariato sarebbe un grave danno pell' ardua e laboriosa mia missione ». Ib.

op deze van de Nijl, maar ze zou het weldra ook vanuit politiek oogpunt zijn. Inderdaad, Egypte was op weg om deze gebieden te annexeren en reeds had Gordon Pacha, sinds het vorig jaar, een Egyptisch garnizoen gevestigd te Mruli, dat slechts 3 uren van het Victoria-meer verwijderd lag. ⁽¹⁾

Het zou dus uiterst inopportuun zijn thans de Nyanza-gebieden los te maken van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, schreef Comboni. Het zou bovendien voor dit moeilijk Vicariaat een onherstelbaar verlies betekenen. Zijn missionarissen hadden immers het voordeel — en dat misten de priesters van Mgr Lavigerie — dat ze het klimaat van Afrika, de ontberingen en lotgevallen bij het leven en reizen in de tropen reeds gewoon geworden waren. Mgr Comboni had steeds de droom geëstoerd ooit te kunnen penetreren naar de diepste binnenlanden van Midden-Afrika. Al zijn werk en al zijn krachten had hij er aan besteed en sinds enkele tijd schenen de kansen om een missie te stichten bij de Nyanza-meren werkelijk ongemeen gunstig. Daarom — hoewel hij zijn tevredenheid uitdrukte om de ijver van de missionarissen van Algiers — verzette hij zich tegen de overdracht van zijn jurisdictie over de Nyanza-gebieden. Hij wenste het doel, dat hij in zijn bereik wist en en waarvoor hij bepaald meer betrouwbare middelen had dan Mgr Lavigerie, niet prijs te geven, om het op te offeren voor een roekeloos en uitzichtloos avontuur. ⁽²⁾

Hierop insinueerde Mgr Comboni een oplossing: de beide gebieden van Tanganyka en Mwata Yamvo zou de

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ « Ma così sull'aria e senza conoscere i caratteri più culminanti d'una probabile riuscita mediante mezzi non più certi di quelli che io possiedo, cedere la mia giurisdizione sui laghi Nyanza verso i quali ho diretto da qualche tempo i miei sforzi, mi pare che per ora non sia conveniente, e non si debba assolutamente ed a ciò io ed i miei missionari non siamo punto disposti, e a ciò pel bene di quelle popolazioni, che sono il naturale obbiettivo delle missioni future del Fiume Bianco ». Ib.

Propaganda toevertrouwen aan de Missionarissen van Algiers — het bleef nog een immens grondgebied — terwijl hij zelf de Nyanza-missie vurig wenste te behouden. ⁽¹⁾ In dit geval zouden de missionarissen van Algiers, naar zijn mening, een steunpunt moeten vestigen in de nabijheid van Zanzibar of Bagamoyo. Het zou echter moeilijk vallen om Tanganyka te doen dienen als basis voor de missie van Mwata-Yamvo, dacht hij. En zelfs Kazembe zou daartoe niet geschikt zijn, omdat het nog te ver verwijderd was van Kabebe. In Afrika moest men immers stap voor stap vooruitschrijden, met grote omzichtigheid, want de ervaring en aanpassing was er de vrucht van jaren inspanning en arbeid. Of was Mgr Lavigerie soms de penetratiepoging van zijn missionarissen naar Tombuktu, in 1875, vergeten ? ⁽²⁾

De Propaganda zou nu moeten beslissen en Mgr Comboni hoopte dat men zou rekening houden met zijn beschouwingen, gebaseerd op veel ervaring en ingegeven door een vurige ijver voor de bekering van Afrika. In alle oprechtheid gaf hij de verzekering van zijn onderdanigheid aan Rome ; hij was zelfs bereid, indien Rome het eiste, niet alleen de gebieden ten Zuiden van de evenaar af te staan, maar ook Kartoem en Kordofan.

En ten slotte, in geval de Propaganda zijn voorstel aannam en alleen de missies van Tanganyka en Mwata Yamvo aan de missionarissen van Algiers toevertrouwde, vroeg hij toch een nauwkeurige delimitatie voor het

⁽¹⁾ « Qualora la S. Sede credesse di affidare le due missioni di Tanganika e di Muati-Janvo, già questo sarebbe un campo vastissimo ai ferventi missionari fondati dal degnissimo arcivescovo di Algeri, i quali avrebbero nelle due citate missioni piu fruttuoso campo ancora del Sahara... ». Ib.

⁽²⁾ « Quasi lo stesso direi di Tanganika benchè questa sia meno difficile. Tuttavia anche per l'obbiettivo Tanganika sarebbe necessario una base di azione in alcuni dei punti propizi e che si trovano non lontano da Zanzibar o Bagamojo. Però Tanganika non sarebbe propriamente la base di operazione o punto di appoggio pell' impero di Muata Yambo, o meglio Muati-Jamvo, che dista 700 miglia da Tanganika... In Afrika è d'uopo procedere passo passo e con cautele grandissime, e l'esperienza costa anni di lavoro ». Ib.

Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika. En daartoe had hij een voorstel en een schema gereed om het aan de Cardinaal-Prefect voor te leggen. ⁽¹⁾

Hij was er van overtuigd dat de Propaganda op zijn redelijke suggesties zou ingaan. Hij richtte dan ook definitief zijn aandacht op de evenaar en de Nyanza-meren met het oog op de onmiddellijke stichting van een missie.

In een brief van 17 Mei aan het Genootschap van Lyon, maakte hij zijn plannen bekend. Met genoegen zou hij aan de missionarissen van Algiers de gebieden ten Zuiden van de Nyanza-meren afstaan voor de vorming van twee grote missies: Kazembe en Mwata Yamvo. ⁽²⁾

Hij zelf zou zo haast mogelijk een missie oprichten bij het Albert-meer, in het begin van het volgend jaar nog, na zijn visitatiereis naar Kordofan en Nuba. De weg had hij reeds berekend: van Kartoem tot Lado nam de bootreis 15 dagen in beslag, vandaar bereikte men te Dufilé de overzijde van de watervallen in 7 dagmarschen, en van Dufilé voer een steamer in 1 dag naar het Albert-meer, vanwaar men dan ook over Nruli gemakkelijk naar het Victoria-meer kon reizen. ⁽³⁾ Heel deze reis geschiedde onder de bescherming van de Egyptische regering. De weg was dus veilig en bovendien veel gemakkelijker dan de Zanzibar-route. ⁽⁴⁾ Het bewijs lag trouwens voor de

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ « Pour ouvrir à ces zélés missionnaires un nouveau champ à leur action apostolique, je suis bien heureux de pouvoir leur céder tous les territoires au Sud des Lacs Nyanza... » Brief 17 Mei 1878, AV.

⁽³⁾ « Après mon retour de la visite de Cordofan et de Djebel Nouba, dans le janvier ou février prochain... je partirai pour fonder une mission sur le Nyanza Albert; car nous nous préparons à la fondation sur les Lacs depuis longtemps. Voici la route de Khartoum à Lado ... 15 jours avec le paquebot à vapeur... de Lado à Dufilé on marche à pied... et on fait ce chemin en 7 jours. De Dufilé commence le bateau à vapeur qui après 1 jour de voyage sur le Fleuve entre dans le Lac Nyanza Albert... et par la voie de Mruli on va au Victoria Nyanza ». Ib.

⁽⁴⁾ Ook Stanley deelde deze mening: A travers le continent mystérieux, 2 t. London 1879, I, p. 194.

hand : van de Protestantse C. M. S. - zendelingen had slechts één enkele, Wilson, de hoofdstad van Mtesa bereikt ; en de Belgische I. A. V. - expeditie had reeds twee leden zien bezwijken, nog vóór de afreis van de kust. (1)

Mocht hij er echter niet in geslaagd zijn zijn plan ten uitvoer te brengen, nadat de missionarissen van Algiers reeds hun beide missies zouden gesticht en stevig ingericht hebben, dan zou het nog tijd zijn om een regeling te treffen. (2)

In de maand Juni vernam Mgr Comboni van Gordon Pacha dat vier Amerikaanse zendelingen op weg waren van Suakin naar Kartoem om vandaar langs de Nijl naar het Victoria-meer te reizen en zich daar bij Wilson aan te sluiten. Gordon had hun de toelating geweigerd om een missie te stichten te Kartoem. (3) Ofschoon zelf anglikaan, toch verklaarde hij herhaaldelijk en met overtuiging dat hij meer verwachtte van de katholieke missie dan van de anglikaanse of gelijk welke andere. Hij had immers de katholieke missionarissen aan 't werk gezien in China en Soedan, ze leren kennen en waarderen. (4)

Ook liet hij niet na, waar het hem mogelijk was, de actie en de ondernemingen van Mgr Comboni te beschermen en te steunen. Hij had hem zelfs kloosterzusters

(1) Comboni 17 Mei 1878 AV. Zie hierboven.

(2) « Quand les braves missionnaires d'Alger auront fondé et consolidé les 2 susdites grandes missions, alors, si moi je n'aurai pas fondé la mission des Lacs Nyanza, nous traiterons cette affaire car devant tout il faut la gloire de Dieu et le salut des âmes... » 17 Mei 1878. AV.

(3) GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 307.

(4) « Sua Ecc. Gordon Pacha... venuto a Chartum mi raccontò che a Suakin sono giunti quattro missionari anglicani, diretti per Chartum, il Fiume Bianco, ed i Laghi Nyanza, per fondarvi una Missione Inglese. Benché Gordon Pacha mi ha ripetutamente dichiarato, che Egli, benchè anglicano (medita la bibbia almeno tre ore al giorno, vive senza donne come un manoce perfetto e prega assai) ha la convinzione che le missioni cattoliche fanno più frutto e riescono meglio che le missioni anglicane e tutte le altre religioni della terra, come egliha potuto costatare qui in Sudan e nella Cina ». Brief 21 Juni 1878. AV.

gevraagd voor de staatshospitalen te Kartoem, Fashoda, Lado en aan het Albert-Meer. ⁽¹⁾

Mgr Comboni maakt zich ten zeerste ongerust. Het bericht dat de protestantse zendelingen in aantocht waren vervulde hem met angst en ongeduld, te meer daar hij zelf, omwille van de lastige tijden die de missie van Centraal-Afrika te doorworstelen had — droogte en hongersnood, — financieel in de onmogelijkheid verkeerde de zo vurig begeerde expeditie naar den evenaar te organiseren. De levensmiddelen kostten onmenselijke prijzen en putten de geldmiddelen van de missie uit. Bovendien vielen vele missionarissen ziek en meerderen bezweken, zodat ook het personeel ontoereikend was. ⁽²⁾

Tweemaal bracht Mgr Comboni zijn geval ter sprake bij Gordon Pacha en vroeg hem om hulp. Maar Gordon verkeerde zelf in nood. Toch stuurde hij na een paar dagen zijn kapitein Gessi ⁽³⁾ met de blijde mare dat hij besloten had de katholieke missie-expeditie gratis naar het Albert-meer over te brengen: van Kartoem naar Lado per steamer, van Lado naar Dufile met de dragers-karavaan, die hij zelf zou bekostigen, en van Dufile weer per boot naar het meer. ⁽⁴⁾

Een gunstiger gelegenheid was niet denkbaar. Mgr Comboni schreef dan ook aanstonds naar de Propaganda om deze mede te delen dat hij van plan was zonder uitstel deze belangrijke missie aan te vatten. Het

⁽¹⁾ GRANCELLI, M., *o. c.*, pp. 338-340.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 334 sq.; MC X (1878) pp. 302-303; 328-329, 353; XI (1879) pp. 398; XII (1880) pp. 133, 388; Brief Comboni 2 Jan. 1879 in: École apostolique Belge, Missions en Afrique, Turnhout 1879, pp. 8-10.

⁽³⁾ BKB I 403-405 (Gessi).

⁽⁴⁾ Zie brief 21 Juni 1878 (AV): « In una parola il Governo o Gordon Pascia paga nove decimi di tutte le spese occorrenti per fare la mia spedizione cattolica ai laghi Nyanza; ond'io con una gentile lettera inglese ringraziai Sua Eccellenza, ed accentai la generosa offerta che mi ha fatto, e senz'altro prendo le mie misure per questo alto scopo. Ora ho tre o quattro mesi per riflettere sopra questa importante impresa, e farne gli apparecchi necessari in piccolo, perchè la prima cosa sarà una semplice ma accurata esplorazione... ».

zou voor de maand September of October zijn, na de de grote regens. Rome kon er geen bezwaar tegen hebben, zo oordeelde hij, want de opdracht van de missionarissen van Algiers in Equatoriaal-Afrika kon onmogelijk verder reiken dan een exploratie-reis, vermits nog geen vicariaten opgericht waren, iets wat gewis meer tijd zou vergen, gezien het hele proces van Ponzona, Congregatio Plenaria en de bekrachtiging van de Paus. ⁽¹⁾

En, juist met het oog op deze komende beslissingen te Rome werkte hij reeds aan een gedetailleerd rapport over deze hangende kwestie. Hij zou er in behandelen : 1) de noodzakelijkheid van en de redenen tot het behoud van de Nyanza-gebieden onder de jurisdictie van de Apostolische Vicaris van Centraal-Afrika, 2) het nut en de noodzakelijkheid een groot deel van Midden-Afrika af te scheiden of een groot deel van Midden-Afrika aan te duiden voor de vorming van twee nieuwe vicariaten voor de missionarissen van Algiers en 3) de nieuwe begrenzing van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika, dat als Zuidergrens zou aangewezen zien : de 4° 5' Zuiderbreedte-grad. ⁽²⁾

Meteen liet hij nu ook aan de Propaganda weten dat ingeval de missionarissen van Mgr Lavigerie slaagden in hun missies van Kazembe en Mwata-Yamvo, en hij zelf integendeel nog niet zou doorgedrongen zijn tot bij de Nyanza-meren, hij zich niet zou verzetten tegen de overname van de Noordergebieden door de missionarissen van Algiers. ⁽³⁾

De vurige begeerte van Mgr Comboni om toch maar de Nyanza-missie te kunnen beginnen en de fatale beslissing van de Propaganda te voorkomen of ongedaan te

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ Dit rapport dat Mgr Comboni beloofde « entro la metà del prossimo Luglio » werd niet teruggevonden.

⁽³⁾ 21 Juni 1878. AV.

maken, is best te begrijpen. Ten koste van de grootste offers was hij steeds blijven ijveren voor het herstel van het Apostolisch Vicariaat van Centraal-Afrika en de penetratie in de binnenlanden van het negercontinent. De eerste etappe had hij schitterend afgelegd : Te Cairo bloeiden zijn Instituten en in Kordofan en Djebel Nuba hadden de missionarissen reeds prachtige resultaten bereikt. Het hart van de missie, Kartoem, klopte weer sterker dan ooit.

Maar nu, in het zicht van het eigenlijke doel, de diepste binnenlanden rond den evenaar en de Nijlbronnen, wilde men hem de toegang daarheen ontzeggen. Zou de droom van zijn leven dan als een zeepbel uiteenspatten ? Zou hij dan waarlijk het beloofde land niet mogen betreden ?

Hij kwam er tegen in opstand. Hij hoopte dat Rome hem zou begrijpen en verdedigde met aandrang zijn stelling dat de Nyanza-missie normaal tot Kartoem en de Nijl behoorde en dat het vervangen van zijn missionarissen door de priesters van Mgr Lavigerie een merkelijke achteruitgang zou betekenen voor de evangelisatie in Equatoriaal-Afrika, vermits het weer jaren zou duren vooraleer de nieuwelingen de nodige experientie en aanpassing zouden opgedaan hebben.

Zijn rivaliteit ontaardde echter niet tot koppige afgunst. Want de zaak van Afrika lag hem te nauw aan het hart. En juist deze liefde deed hem aan deze wedijver een oprechte loyauteit paren. In Juli 1878 maakte hij dan ook van de gelegenheid gebruik om bij Emin Bey of Emin Effendi, de nieuwe gouverneur van de Egyptische evenaarsprovincie, ⁽¹⁾ zijn persoonlijke vriend en weldoener, de Franse missionarissen warm aan te bevelen opdat hij ze zou beschermen en helpen en voor hen ten beste spreken bij de koning van Uganda en Unyoro. ⁽²⁾

⁽¹⁾ BKB I 826-835 (Schnitzer).

⁽²⁾ « Egli è perciò che essendomi si presentata nel testè passato Luglio oppor-

Mgr Comboni deed het om ze te verdedigen tegen de anglikaanse predikers Felkin, Pearson en Lightfield, welke zijn missionarissen te Berber hadden leren kennen als onhebbelijke personen, en waarvan Gordon Pacha zelfs moest getuigen « dat ze geen beleefdheid kenden ». De missionarissen van Algiers zouden in Uganda ongetwijfeld op dezelfde vijandigheid botsen en daarom wilde Mgr Comboni met zijn aanbeveling bij Emin Effendi hun alvast het wapen van diens bescherming in de hand geven. ⁽¹⁾

In Augustus ontving Mgr Comboni uit Rome de officiële bevestiging van het bericht dat in hem zulke onrust had verwekt. De Propaganda liet opmerken dat de beslissing hoofdzakelijk getroffen was om de actie van de anglikanen tijdig te ontzenuwen. De definitieve regeling zou slechts geschieden nadat de resultaten van de exploratietocht der Franse missionarissen zouden gekend zijn, zo meende Mgr Comboni, zodat hij spijs het aandringen van de Propaganda om het beloofde rapport, nog tijd genoeg voor zich zag om dit dieper te overwegen om het later in te sturen. ⁽²⁾

Doch op het einde van de maand September kwam een nieuwe brief uit Rome, met het bevel de voorgenomen

tuna occasione di giovare ai missionari d'Algeri, ho scritto una fervorosa e calda lettera commendatizia al governatore generale del Fiume Bianco e dell' Equatore il dottissimo ed eruditissimo Emin Effendi, mio amico e benefattore, e gli ho raccomandato caldamente di ricevere, proteggere e ajutare i missionari francesi spediti ai laghi Nyanza... e di riceverli e trattarli, come riceverebbe e tratterebbe me stesso ed i miei missionari e le mie Suore, di raccomandarli caldamente al re di Uganda ed a quello di Uniore e di far loro quello che farebbe per me stesso ». Brief 23 Augustus 1878. AV.

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ « Io invierò alla V. E. il rapporto dettagliato e ragionato che le ho promesso e che Ella me ha caldamente raccomandato nella prefata sua 1° Giugno. Ma siccome sono certo che la Congregazione non si occuperà in piena adunanza generale degli Emi e Rmi Padri dell'erezione definitiva delle progettate prefature Apostoliche dell' Africa Equatoriale, se non quando conoscerà formalmente i risultati delle prime esplorazioni in quei territori del suddetti missionari d'Algeri, così io ho tempo di maturare le mie osservazioni e studi in proposito ». Ib.

expeditie naar de Nyanza-meren op te schorten. Mgr Comboni vond de aangehaalde redenen billijk en voorzichtig en legde zich dadelijk bij de beslissing neer. Trouwens, de verschrikkelijke nood van de Kordofan-missie en de vele onvoorziene aangelegenheden verplichtten hem toch te Kartoem te blijven om zich met meer dringende zaken bezig te houden. Hij achtte het bovendien ook best eerst de resultaten af te wachten van de reis der Franse missionarissen. Het zou, naar zijn mening, nog minstens twee jaren duren, vooraleer de definitieve wending van de Midden-Afrikaanse missies zou intreden.

Immers, schreef hij, de stichting van een missie in de afgelegen gebieden van Midden-Afrika, is heel wat anders en meer dan een eenvoudige voorbijgaande exploratietocht. Om derhalve te kunnen oordelen over de opportuniteit van een stichting, was een bezoek of een kort verblijf volstrekt onvoldoende: daartoe was de ervaring van minstens twee ongunstige seizoenen onontbeerlijk. Comboni maakte de veronderstelling dat de missionarissen van Algiers, de enen in Tanganyka, de anderen aan het Victoria-meer aankwamen juist tijdens het beste seizoen; ze zouden er alles opperbest vinden: 'n mooie streek en prachtig verblijf, een goed onthaal en veel hulp en dienstbetoon vanwege de inboorlingen. Dra zouden ze de eerste stichtingen beginnen en schitterende rapporten kunnen opsturen naar Europa. Maar daaruit besluiten dat ze er stevig gevestigd zouden zijn, ware helemaal verkeerd. Want pas later zouden de beproevingen komen: ziekte, sterfgevallen, allerhande moeilijkheden vanwege de inlanders of van de zijde der Protestantse predikers, ontmoediging enz. En pas daarna, nl. na een paar jaren, zou men gerechtigd zijn een oordeel te vellen over het succes van de onderneming. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ Brief van 30 September 1878. AV. Is een antwoord op de brief van de Prop. 14 Aug. « in cui mi ordina di sospendere per ora la spedizione ai Laghi Nyanza »...

Mgr Comboni verklaart dat hij uiterst gelukkig zou zijn indien de Franse missionarissen in hun lastige onderneming konden slagen. ⁽¹⁾ Uit ganser harte wenst hij hun succes. Hij verwacht het zelfs want onder de 160 leden die de Societeit telt, zullen er beslist toch twee of drie dozijn zijn, meent hij, die aan alle hinderpalen kunnen weerstand bieden, en die ter plaatse (« en niet in Europa, waar ze buiten gevaar zijn en allen bereid tot het martelaarschap ») zullen bewijzen dat ze hun leven willen geven voor het heil van Afrika. ⁽²⁾

Hij begroet dus de komst van de nieuwe missionarissen met geestdrift en hoop, maar kan toch niet nalaten er nogmaals op te insisteren : vooraleer een definitief oordeel uit te spreken en een beslissing te treffen omtrent de grensbepaling van de nieuwe missies en van het Ap. Vic. van Centraal-Afrika, moest men eerst minstens twee jaar of twee ongunstige seizoenen laten voorbijgaan. ⁽³⁾

Mgr Comboni voelde dat Equatoriaal-Afrika hem ontglipte.

b. Rubaga.

Intussen waren de missionarissen van Algiers reeds op weg naar het Victoria-meer.

Na de opdracht van de Propaganda, wist Mgr Lavigerie in de vele kringen een vlaag van geestdrift te verwekken, en zijn welsprekende propaganda kende een groot succes in Europa.

Ook Leopold II stelde belang in het nieuwe initiatief

⁽¹⁾ « Io sarei beato che i missionari d'Algeri riuscissero splendidamente nelle scabrosa loro missione, e le dico schiettamente che nel fondo del mio cuore spero che riescano... » Ib.

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ « A giudicare e prendere una determinazione circa la demarcazione dei confini delle move future missioni, e del confine del mio vicariato, è prudente ed opportuno che passimo almeno due anni o due cattive Stagioni ». Ib.

dat op het zijne was afgestemd. Hij wist dat de hulp van de missionarissen, of althans hun sympathie, zijn eigen onderneming en zijn expedities van groot nut zou kunnen zijn en daarom trachtte hij de Franse zendelingen gunstig te stemmen.

Reeds had hij bij de dood van Crespel en Maes te Zanzibar een koninklijk geschenk gestuurd naar de Paters van den H. Geest aldaar : een zwarte kazuifel, koorkap en baarkleed, opdat aan de Belgische I. A. V. - leden die er zouden komen te sterven, een waardige begrafenis zou bezorgd worden.

De Paters toonden zich uiterst tevreden over dit gebaar en de Koning wist dat hij op hun erkentelijkheid mocht rekenen. ⁽¹⁾

In 1878 gingen luitenant Wautier en Dr Dutrieux de twee overledenen van de eerste I. A. V. - expeditie vervangen te Zanzibar. Onderweg ontmoetten ze de procurator van de missionarissen van Algiers, P. Charmetant, die ook naar Zanzibar reisde om er de eerste missie-expeditie voor te bereiden. M. Wautier deelde hem mede dat de Koning met vreugde het nieuws vernomen had van de missie-onderneming in Equatoriaal-Afrika. Hij zou zelfs graag in contact komen met de zendelingen en ze ook helpen. ⁽²⁾

Mgr Lavigerie stond echter vol wantrouwen tegenover de I. A. V. die voor hem protestantisme en vrijmetselarij betekende. Overigens wenste hij zich ook niet te binden aan een vreemde onderneming of een vreemde natie. Hij en zijn missionarissen beschouwden zich immers alleen als de gezanten en de voorhoede van de Kerk in Equatoriaal-Afrika.

⁽¹⁾ Brief Horner 29 Juni 1878, MC X (1878) p. 364.

⁽²⁾ « Que le Roi des Belges avait été heureux d'apprendre la nouvelle de la fondation de notre mission dans l'Afrique Équatoriale, qu'il serait heureux d'entrer en relations avec nos missionnaires et qu'il ferait en sorte de leur rendre service ». MC Ib., p. 339.

De voorhoede ook van Frankrijk. Want met fierheid maakte Lavigerie de woorden van P. Deniaud, uit het reisdagboek van de eerste karavaan, tot de zijne: zij waren de eerste Fransen, die, gezonden door hun bisschop, eveneens Fransman, de taal en de invloed van Frankrijk gingen brengen naar de Afrikaanse binnenlanden. ⁽¹⁾

Het initiatief van Mgr Lavigerie verontrustte de Engelse Protestanten. Het bestuur van de C. M. S. had een afgevaardigde naar Algiers gestuurd, Dr R. Cust, die de Aartsbisschop moest trachten af te brengen van het plan om de evangelisatie te beginnen daar waar « een andere secte van de kristelijke kerk reeds gevestigd was. » Het spreekt vanzelf dat deze stappen niet het minste resultaat hadden. ⁽²⁾

Zo vertrok den 21 April 1878 de eerste karavaan uit Marseille. Te Zanzibar en Bagamoyo konden de missionarissen van Algiers dankbaar gebruik maken van het voorbereidend werk der Paters van de H. Geest. En na half Juni rukten de 10 uitverkorenen met hun dragerskaravaan op naar de grote meren, Victoria en Tanganyka. ⁽³⁾

P. Horner, overste van de Zanzibar-missie, betreurde maar één ding: dat hij te oud was om met de onverschrokken mannen mee te gaan. De evangelisatie van

⁽¹⁾ « Une autre pensée se mêle dans nos cœurs à celle de la foi: la pensée de la France. C'est pour elle aussi que nous allons travailler. Nous sommes les premiers Français, qui, envoyés par notre évêque, Français comme nous, allons porter sa langue et son influence dans les profondeurs africaines. D'autres nous suivront un jour, et cette route pacifique que nous allons tracer, où peut-être nous laisserons nos tombes, sera poursuivie par les conquérants pacifiques de notre France. L'Angleterre, l'Amérique, l'Allemagne l'ont précédée; elle ne pouvait manquer plus longtemps à ce grand rendez-vous de l'humanité et de la civilisation ». — Zie: A l'assaut des pays nègres. Journal des missionnaires d'Alger dans l'Afrique Équatoriale. Paris 1884, p. 71. — LAVIGERIE, Ch., Œuvres choisies II, p. 101. GOYAU, G., Le Cardinal Lavigerie, Paris, 1925, p. 150.

⁽²⁾ DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 267.

⁽³⁾ Zie het reisdagboek: A l'assaut des Pays Nègres, *o. c.*, : gedeeltelijk gepubliceerd in MC XI (1879) pp. 129 sq.

Afrika's binnenlanden was steeds zijn levensdroom geweest, schreef hij. Het was hem echter niet gegund geweest de droom te verwezenlijken, maar hij voelde dan toch die troost dat hij in de mate van het mogelijke de weg had helpen tonen. ⁽¹⁾

Anderen volgden nu die weg naar het hart van Equatoriaal-Afrika.

Een grote ramp trof de expeditie den 19 Augustus, door de dood van de Overste der Tanganyka-missie, P. Pascal. Zodat slechts negen man in het begin van October Tabora bereikten. Hier zou de karavaan zich splitsen in twee groepen : een voor de Nyanzamissie en een voor Tanganyka.

De Nyanza-groep vertrok het eerst, den 18 November, onder de leiding van P. Livinhac. En na anderhalve maand werd op 30 December 1878 de Zuidelijke oever van het Victoria-meer bereikt. ⁽²⁾ Hier waren een jaar geleden de twee C. M. S. -zendingen Smith en O'Neill door de inboorlingen vermoord geworden. Wanneer Mgr Lavigerie dit nieuws vernomen had — zijn missionarissen waren toen reeds uit Frankrijk afgereisd —, had hij aanstonds een bevel achternagestuurd om de Nyanza-groep van richting te doen veranderen om een ander gebied te zoeken. De brief was echter verloren gegaan. Gelukkig wellicht, want de Franse missionarissen werden er niet verontrust. ⁽³⁾

Den 20 Januari 1879 verlieten P. Lourdel en Br. Amance de Zuidoever om per prauw het meer over te steken.

⁽¹⁾ « Je n'ai qu'un regret aujourd'hui, c'est d'être trop vieux pour pouvoir partager les périls de ces intrépides missionnaires. L'évangélisation de l'intérieur de l'Afrique a toujours été le rêve de ma vie. Je n'ai pu le réaliser par moi-même ; mais j'aurai au moins la consolation d'avoir contribué faiblement à montrer le chemin ». Brief van 5 Mei 1878. MC X (1878) p. 305.

⁽²⁾ Zie het reisverhaal : De Tabora au lac Victoria-Nyanza, in MC XI (1879) pp. 585 sq. ; XII (1880) pp. 5 sq.

⁽³⁾ NICQ, Abbé, Le Père Siméon Lourdel de la Société des Pères Blancs et les premières années de la mission de l'Ouganda. (3e éd.) Alger 1932, p. 103 n. 1.

De overvaart nam bijna een volle maand in beslag en den 17 Februari bereikten de beide verkenners de hoofdstad van Mtesa, Rubaga, waar juist enkele dagen te voren de drie anglikaanse predikers, Felkin, Lightfield en Pearson, langs de Nijlweg aangekomen waren bij hun confraters Wilson en Mackay. ⁽¹⁾

Spijts de intriges van de protestanten, en vooral van Mackay die al zijn invloed gebruikte om de Franse katholieke zendelingen bij Mtesa in discrediet te brengen ⁽²⁾, stemde de vorst toe in de komst en het verblijf van de Paters en den 25 Juni deden ook de drie overigen hun intrede te Rubaga.

Dit was alvast bereikt : men was binnengedrongen in Equatoriaal-Afrika, in de hoofdstad van het Uganda-rijk.

De penetratie naar het Victoria-meer was een feit. De weg was lang en lastig, maar — volgens het getuigenis van Gordon Pacha, dien P. Charmetant, de organisator van de karavaan te Aden had ontmoet —, te verkiezen boven de Nijlweg, althans voor de eerste tocht. Want de zwarten stonden wantrouwig tegenover ieder die vanuit het Noorden hun land kwam betreden, omwille van een oude overlevering, volgens dewelke de toekomstige veroveraars van hun land juist uit deze richting zouden komen. De terugreis zou deze moeilijkheid niet bieden ; het was bovendien slechts drie maanden van Nyanza naar Cairo en de hulp van de Egyptische agenten was reeds verzekerd door een aanbevelingsbrief van Gordon zelf. ⁽³⁾

Nu kwam het er echter op aan deze doorbraak te sta-

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 103 ; DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 267.

⁽²⁾ MC XI (1879) pp. 571-572.

⁽³⁾ « Nous avons vu à Aden Gordon Pacha, gouverneur des nouveaux États de la haute Égypte. Il nous a parlé longuement de l'Afrique centrale et nous a dit qu'il aimait beaucoup Mgr Comboni. Je lui ai demandé une lettre de recommandation pour ses agents égyptiens au lac Albert ; il me l'a immédiatement donnée... » - Brief Charmetant 1 Mei 1878. MC X (1878) p. 339.

biliseren teneinde het ware doel er van mogelijk te maken : de bekering van het volk en de vestiging van de Kerk.

Alles scheen af te hangen van de gunst van Mtesa die een despotische heerschappij uitoefende over zijn onderdanen. De missionarissen hoopten hem derhalve te bekeren en P. Lourdel hield zich speciaal met diens instructie bezig. Aanvankelijk was men zeer optimistisch, want niettegenstaande de concurrentie en de objecties van Protestanten en Arabieren en de reactie van de invloedrijke heidenen aan het hof, bleek Mtesa waarlijk zijn voorkeur te geven aan de katholieke leer.

Alleen het verbod van polygamie en zijn ingekankerde superstitie beletten hem de definitieve stap te zetten.

Of was alles slechts comédie en politiek? Mtesa vreesde immers een Egyptische overrompeling of de komst van de Engelsen, hetgeen hem met wantrouwen vervulde tegenover de Mohammedaanse Nijlhandelaars en de Engelse protestanten die wellicht de voorboden konden zijn van de komende overheersing. Dit kwam immers tot uiting, wanneer hij de Franse missionarissen vroeg te bemiddelen met Frankrijk tot het bekomen van een protectoraatsverdrag.

Wanneer dan, bij een beleefde weigering, Mtesa ook hen begon te wantrouwen, zagen de missionarissen in dat zijn belangstelling voor de katholieke godsdienst geenszins ingegeven was door een oprechte begeerte naar waarheid, maar enkel door een zekere nieuwsgierigheid, een zucht naar prestige bij zijn volk en vooral door politieke berekening. Mtesa speelde dubbel spel. ⁽¹⁾

Intussen was te Rubaga een catechumenaat begonnen.

⁽¹⁾ Voor een meer uitgebreide uiteenzetting verwijzen we naar : NICQ, Abbé, *o. c.* ; PHILIPPE, A., *Au cœur de l'Afrique. Ouganda, Un demi-siècle d'apostolat au Centre africain 1878-1928*, Paris 1929 ; KLEIN, F., *Un royaume de chrétiens nègres dans l'Afrique équatoriale : l'Ouganda. Corr. 1890*, III, pp. 876-907 ; BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II.

Hoe ijverig en volhardend de doopleerlingen ook waren, toch bleef steeds de handicap bestaan die een volledige ontplooiing belemmerde: de argwaan van Mtesa. De hoop op de bekering van de chef verminderde met de dag: hij liet zich onderrichten in drie godsdiensten tegelijk, maar behield de zijne. Wie weet, liet Mtesa zich niet eens overhalen tot het verbieden van elke activiteit aan de katholieke missionarissen?

Daarom oordeelden de missionarissen het gewenst zich een weinig verder te vestigen, om buiten het waakzaam oog van de achterdochtige despoot met meer vrijheid de evangelisatie-werken te kunnen organiseren, zonder echter Rubaga volledig op te zeggen. Het was een delikaat probleem, juist omwille van Mtesa die misschien zou gaan denken dat men zijn gezag en zijn persoon trachtte te ontvluchten. ⁽¹⁾

Een blij verrassing was een brief van Emin Bey, ⁽²⁾ die hulp en steun beloofde voor een eventuele stichting van een missie langs de Nijl, in de Egyptische Evenaarsprovincie.

De brief kwam den 30 September 1879 te Rubaga aan en hakte de knoop door. Er zou een basis opgericht worden te Fatiko, een plaats ten Oosten van de Nijl, tussen het Albert-meer en Gondokoro. P. Barbot die wegens ziekte verplicht was naar Europa terug te keren, zou de Nijlweg nemen, in gezelschap van P. Girault, die hem tot Lado zou vergezellen en vandaar, op terugtocht

⁽¹⁾ « Il nous est impossible de demander au roi de nous éloigner de la capitale. Despote et soupçonneux comme il l'est, il penserait que nous méprisons son autorité et sa personne et dès lors une mission dans la région du lac Nyanza deviendrait presque impossible ». Brief Livinhac 21 Dec. 1879. NICQ, o. c., p. 188.

⁽²⁾ Sinds 1875 in dienst van Gordon Pacha, wiens vertrouwensman hij wordt. Na het onslag van Gordon, in 1879, wordt hij algemeen gouverneur van de evenaarsprovincie, met de titel van Pacha (Emin Pacha). Zijn Europese naam is Edward Schnitzer. Zie BKB I 826-835; *Villamus*, A., Emin Pacha et le continent noir. Corr. 1889 II, pp. 96-113; LOTAR, L., Souvenirs de l'Uélé; Le gouvernement égyptien (1875-1885). Congo 1938 II, pp. 7 sq.

naar Uganda, de streek en omgeving van de geplande missie zou verkennen.

Ze vertrokken inderdaad op 27 December. Maar onderweg vernamen ze dat de versterking Mruli door het Egyptisch garnizoen opgegeven was, zodat ze onder de bescherming van een escorte de reis naar Lado zouden moeten doen, wat al te gevaarlijk was. Zodat ze samen weerkeerden naar Rubaga.

Egypte trok zich inderdaad terug en liet de posten in de streek van de evenaar ontruimen. Anderzijds wilde het Mtesa's sympathie naar zich toehalen en daartoe werden hem de geëvacueerde posten aangeboden. Den 9 Januari 1880 kwamen te Rubaga brieven aan van Emin Pacha : hij drong nogmaals aan bij de missionarissen, en aan Mtesa stelde hij voor zelf de versterking Mruli met een garnizoen te bezetten. Mtesa was aanvankelijk geneigd daarop in te gaan, doch weldra veranderde hij van mening : Mruli werd niet door hen bezet en ook de missie van Fatiko kwam niet tot stand. ⁽¹⁾

Toch volhardden de Franse missionarissen in hun voorname om buiten de hoofdstad van Mtesa en buiten diens onmiddellijke controle een missie te vestigen. Hun aandacht ging nu in Zuidelijke richting, naar het Waya-gebied, langs de Westelijke oever van het Victoria-meer. En wanneer op 27 Januari 1880 het bericht was toegekomen van de aankomst der tweede karavaan op de Zuidoever van het meer, gaf Mtesa de toelating tot een nieuwe stichting. ⁽²⁾

Mgr Comboni volgde met veel belangstelling de gebeurtenissen en het verloop van de Nyanza-onderneming. Hij was het die de missionarissen van Algiers bij zijn vriend Emin Pacha had aanbevolen. ⁽³⁾

⁽¹⁾ NICQ, A., *o. c.*, pp. 188-189. DRONSART, M., *L'Angleterre en Afrique, L'Ouganda, Corr. 1893 IV*, p. 250.

⁽²⁾ NICQ, A., *l. c.*

⁽³⁾ Zie hierboven. « Le ho scritto dall'Africa di avere caldamente raccoman-

Hij wenste vurig en gemeend dat de zending van Mgr Lavigerie slagen mocht en dat de Franse missionarissen zich stevig zouden kunnen vestigen bij het Victoria-meer. Anderzijds gewaagt hij nog steeds van het rapport dat hij zal schrijven, en van de studies die hij maakt, om de Propaganda in te lichten met het oog op de te nemen beslissing inzake de grensregeling van deze missiegebieden. ⁽¹⁾

Hij berustte reeds in het vooruitzicht dat niet alleen de Zuidelijke gewesten, maar ook het Victoria-meer en de streken ten Noorden van dit meer boven den evenaar, hem voorgoed zouden ontnomen worden. Het was hem immers totaal onmogelijk iets te beginnen, omwille van het grote gebrek aan manschappen, terwijl Lavigerie integendeel over een sterk aantal missionarissen kon beschikken.

Toch zag hij nog een kans om in de nabije toekomst zelf een missie te gaan stichten bij het Albert-meer. Hij hoopte derhalve dat Rome, na inzage van zijn rapport over Uganda en Unyoro, dan toch tenminste deze missie, het Albert-meer, aan hem zou laten. ⁽²⁾

Het gerucht deed de ronde dat de anglikaanse zendingen Rubaga verlaten hadden. ⁽³⁾ Mgr Comboni verheugde zich daarover, omdat in dit geval de missionaris-

dato i missionari d'Algeri alle premure del mio amico Sua Ecc. Emin Bey, Governatore del Fiume Bianco e dell' Equatore. Or sono 15 giorni riceveva da Chartum il seguente dispaccio dall' I. R. Console Austro-Ungarico il Cav. Hansal, eccolo : « Doctor Emin Bey mi ha pregato di avvertire Vostra Monsignorìa (sic) che i missionari Francesi sono arrivati a Rubaga presso il Re Mtesa. Pare che i missionari non sono ben situati da quel despoto... » Brief van 21 Nov. 1879. AV. Zie *MC X* (1878) p. 465.

⁽¹⁾ « Sarà ancora la Propaganda, che aspettando il tempo debito in seguito alle ben digerite e maturate informazioni dei zelantissimi missionari d'Algeri avrà una chiara e giusta nozione delle regioni del Victoria Nyanza, ove, spero, potranno solidamente stabilirsi, e in seguito alla mia relazione sull' importanti Regioni dell' Alberto Nyanza... » Brief 16 Jan. 1879. AV.

⁽²⁾ Brieven van 16 Jan. en 15 Febr. 1879. AV.

⁽³⁾ « Perché gl'Inglesi stabiliti là si sono già ritirati, almeno Emin Bey li espattava nel mese di Luglio in Lado presso Gondokoro ». Brief 21 Nov. 1879. AV.

sen van Algiers hun taak heel wat verlicht zouden zien. Toch was hij niet helemaal gerust. Want in Juni 1879 was hij ziek en uitgeput herstel komen zoeken in Italië en in September had hij te Rome Mgr Lavigerie ontmoet die hem had medegedeeld dat zijn expeditie naar de Nyanza-meren de overgrote som van 600.000 fr. had opgeslorpt.

Zou men het zo kunnen volhouden? vroeg Mgr Comboni zich af. Hij wenste het, maar hij kon niet anders dan er aan twifelen. ⁽¹⁾

2. *Tanganyka.*

De Tanganyka-groep bereikte zijn bestemming te Ujiji tegen het einde van Januari 1879. ⁽²⁾ Daar de overste van deze missie, P. Pascal, gestorven was, had P. Déniaud de leiding overgenomen.

Ujiji zelf bleek ongeschikt te zijn voor de vorming van een evangelisatie-centrum. Vooreerst hadden de protestantse L. M. S. - zendelingen zich daar reeds gevestigd. En bovendien hadden de Arabische Muzelmannen van deze stad een berucht centrum van slavenhandel gemaakt. Zo besloten de missionarissen te Ujiji enkel een procure en verbindingspost in te richten, om de eigenlijke missie meer Noordwaarts te vestigen, in Urundi.

Reeds in Mei trokken de PP. Déniaud en Dromaux het Noorden in, om de streek te verkennen en een geschikte plaats op te zoeken. ⁽³⁾

Bij hun terugkeer konden ze vertellen over de dichte bevolking van de streek die ze hadden bezocht en er werd besloten zonder uitstel daar een missie op te richten.

⁽¹⁾ « Potranno i successori del veneratissimo Lavigerie sostenere spese si ingenti? Lo desidero; ma ne dubito. Ib.

⁽²⁾ Zie reisdagboek in MC XII (1880) pp. 440 sq.

⁽³⁾ MC XII (1880) pp. 491-492, 498-499.

Reeds in Juli vertrokken de missionarissen uit Ujiji om te landen in de streek van de chef Bikari, op de Noord-Oostelijke oever van het meer; en enkele dagen later installeerden ze zich wat meer Noordwaarts bij de hoofdman Rumonge, broer van Bikari. ⁽¹⁾

De eerste missiepost van Tanganyka was gesticht in Urundi. De Tanganyka-missie zou echter voortdurend te lijden hebben onder de gevolgen van een systematische oppositie vanwege de Arabieren en hun trawanten.

De slavendrijvers beheersten gans het meer en hielden de plaatselijke chefs onder de knoet, indien dezen zelf geen grote slavenhandelaars waren. Ook te Rumonge was de toestand reeds in November onhoudbaar geworden voor de Franse missionarissen, die het dan ook raadzaam achtten de plaats te verlaten om zich op Ujiji terug te trekken en betere tijden af te wachten. ⁽²⁾

Intussen voerde Mgr Lavigerie een intense propaganda in Europa. Hij was een tweede expeditie aan 't voorbereiden.

Een nieuw plan stond daarbij op het program. Het was hem ingegeven door de missionarissen van de eerste karavaan, die hem op de hoogte brachten van de moeilijkheden welke men onderweg ontmoette vanwege de wispelturige dragers en de gewapende krijgers die de karavaan moesten verdedigen tegen gebeurlijke aanvallen van roversbenden en oorlogszuchtige inlanders. De Paters suggereerden bij Mgr Lavigerie dat enkele oudzoeaven de expeditie onschatbare diensten zouden kunnen bewijzen, zowel onderweg om de karavaan te beschermen, als in de missie om vlug een actie-centrum te vormen en het evangelisatiewerk te verhaasten. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Ib., p. 499, n. 1; ook: KLEIN, F., *Les missions de l'Afrique équatoriale*. Corr. 1890, III, pp. 690 sq.

⁽²⁾ Zie: *Nieuw Afrika*, 1947 n. 7-8 (Sept.-Oct.): *De Missie van Oeroendi*, pp. 292 sq.

⁽³⁾ *MC XI* (1879) p. 155.

Mgr Lavigerie begon zelfs plannen te koesteren voor de stichting van «een kristenrijk in het centrum van Equatoriaal-Afrika». Dit moest het werk zijn van missionarissen en zoeaven. ⁽¹⁾

In Frankrijk toonde men zich enigszins terughoudend tegenover dit opzet, en Lavigerie nam zijn toevlucht tot België. In April 1879 stuurde hij zijn Procurator P. Charmetant er heen met de opdracht oud-zoeaven te recruter en omhalingen te organiseren voor de missie van Equatoriaal-Afrika.

Het was een gelegenheid om in contact te treden met de I. A. V. want volgens de hem gegeven instructies moest P. Charmetant zich eerst wenden tot Baron Greindl, Algemeen Secretaris van de I. A. V. en vervolgens tot Leopold II, om hun te verklaren dat de missie bereid was haar medewerking te verlenen aan de plannen van de Koning en de Belgische exploratoren te helpen, op voorwaarde dat de Secretaris van de Koning een brief zou richten tot de Belgische bisschoppen, opdat dezen de geldinzamelingen, die door de Franse missionarissen in België zouden gedaan worden, in hun bisdommen zouden aanbevelen. ⁽²⁾

Leopold II maakte van de gelegenheid gebruik om Mgr Lavigerie een voorstel te doen tot het oprichten van een missiepost tussen Ugogo en Tanganyka, een hulppost tevens voor de reizigers van de I. A. V., bediend door Belgische priesters van de Societeit van Algiers, en onder de vlag van de I. A. V. Hij beloofde de missie te steunen met een jaarlijkse subsidie van 6000 fr.

Mgr Lavigerie kon echter onmogelijk op het voorstel ingaan omdat hij nog geen Belgische leden telde in zijn Franse Societeit. Trouwens voelde hij toch weinig voor een dergelijke overeenkomst waarbij hij aan zijn vrijheid

⁽¹⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II pp. 68-69.

⁽²⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II pp. 70-72.

en onafhankelijkheid en aan zijn patriotisme gedeeltelijk zou moeten verzaken. ⁽¹⁾

Toch liet hij aan de Koning weten dat hij van zin was op eigen kosten een missie op te richten in Kanyenye of op een andere plaats tussen Ugogo en Tanganyka, om aldus de wens van de Koning in te volgen. Hij zou er 5 Europeanen vestigen, waaronder minstens 2 Belgische oud-zoeven. Ook verklaarde hij zich bereid de Koning, waar het kon, bij zijn Afrikaanse onderneming van dienst te zullen zijn. Een jaarlijkse geldelijke steun zou ook zeer welkom blijven. ⁽²⁾

De bezorgdheid van Leopold II om de evangelisatie van Equatoriaal-Afrika door Belgische missionarissen uitte zich dit jaar eveneens in zijn nieuwe pogingen bij M. Vranckx, Overste van de Congregatie van Scheut. M. Vranckx ontweek de kwestie en de Koning vroeg hem enkel dat hij P. Charmetant zou helpen. De Overste stemde daar graag in toe. ⁽³⁾ Op aandringen van de Koning, trad M. Vranckx ook op als bemiddelaar tussen hem en de Provinciaal-Overste der Jezuïeten. Ook deze kon het aanbod van een nieuwe Afrika-missie niet aanvaarden, omwille van het gebrek aan manschappen en de uitgestrektheid van de door de Belgische provincie te bedienen missiegebieden, waaronder de Zambesi-missie die pas was ingezet. ⁽⁴⁾

Ziende dat het bij Leopold II ernst was, besloot Mgr Lavigerie ook Belgen op te nemen in zijn Societeit. Den 1 November 1879 was hij te Brussel. Hij had er een onderhoud met P. Boeteman, stichter en bestuurder van de

⁽¹⁾ Ib. en p. 275. « Nous avons répondu que la croix est le seul drapeau des apôtres, et pour les Français, à côté de la croix, celui de la France, leur patrie ». Uit een brief van Mgr Lavigerie.

⁽²⁾ Ib. Zie ook : MAZE, G. Il Cardinale Lavigerie (1825-1892). In : I grandi Missionari I, Roma 1939, p. 219.

⁽³⁾ GUELUY, A., Historique, (DIEU, L., o. c., p. 17) en Exposé, AS.

⁽⁴⁾ DENIS, L., Les Jésuites Belges au Kwango 1893-1943. Bruxelles 1943, p. 51.

Belgische Apostolische School te Turnhout. ⁽¹⁾ Deze beloofde hem enkele Belgische jongens af te staan voor de missie van Equatoriaal-Afrika. Na een proefjaar te Turnhout, zouden ze zich naar Algiers begeven om er opgeleid en gevormd te worden in het Seminarie van de Sociëteit. ⁽²⁾

P. Boeteman was verheugd op deze wijze te kunnen meewerken aan de onderneming van de Koning. Ook schijnt het dat Leopold II hem 20 studiebeurzen aanbood ten gunste van 20 leerlingen van de Apostolische School, die zouden bestemd worden voor de missie van Equatoriaal-Afrika en van Kongo. ⁽³⁾

De Koning liet echter de missionarissen van Scheut niet los. Hij bleef aandringen en ook in 1880 zou hij nog herhaalde malen naar Scheut komen, terwijl M. Vranckx zelf eveneens verscheidende keren naar het Hof ontboden werd. Er viel geen onmiddellijke beslissing, daar M. Vranckx de zaak grondig wenste te bestuderen om de voor- en nadelen van de gewaagde onderneming te wegen. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ *AT* (medegedeeld door E. P. K. Schoeters S. J.).

⁽²⁾ « Over vier jaar waren wij met Mgr Lavigerie, heden Kardinaal der H. Kerk, overeengekomen hem enige jonge Belgen te zenden. Na een jaar proeftijd te Turnhout, moesten zij zich naar de kweekschool van Sint-Eugenius, te Algiers, begeven, om daar, naar de eisen der moeilijke zending van Afrika opgeleid te worden ». De Apostolische school van Belgenland. Tienjarig overzicht. Aalst 1883, pp. 67-68.

⁽³⁾ « Il Re dei Belgi diede 20 borse al Padre Boetemen, Direttore di Turnhout, perchè trascelga 20 Belgi per le missioni dell' Africa Equatoriale (e per collocare poi nel vasto territorio del Congo ove ora eseguisce il Comitato Belga la sua esplorazione guidata da Stanley). Quella missione è affidata all' Arcivescovo d' Algeri che ne riceverà i soggetti a misura che saranno educati ». Brief Comboni 8 Oct. 1880. AV. In *AT* bestaat echter geen spoor van een dergelijk feit (mededeling van E. P. K. Schoeters).

⁽⁴⁾ « Pendant cette année (1880) des propositions furent renouvelées par le Roi à Mr Vranckx, à l'effet d'envoyer des missionnaires au Congo... Le Roi réitéra sa demande. Plusieurs fois il vint à Scheut, et sur son invitation, M. Vranckx se rendit également plusieurs fois à la Cour. Sans refuser absolument, le Supérieur se réserva toutefois d'examiner mûrement la question et de peser les avantages et les inconvénients qui pouvaient résulter de cette entreprise ». *Annales de la Congrégation* : AS I / I / A, p. 50. — Zie Ib., p. 137 : GUELUY, A., *Historique* (DIEU, L., o. c., pp. 17-18).

En weer brachten de kranten, ditmaal was het « La Croix », vinnige kritiek uit op de houding van M. Vranckx. (1)

De tweede karavaan, bestaande uit 9 priesters, 3 broeders en 6 zoeaven, (2) was in het begin van Augustus 1879 te Zanzibar. Te Tabora zouden drie groepen gevormd worden: de eerste voor Nyanza, de tweede voor Tanganyka en de derde voor een nieuwe stichting in Unyamwezi om de verbinding tussen de Nyanza- en de Tanganyka-missie te vergemakkelijken.

Doch daar deze expeditie zeer grote verliezen leed onderweg, werd van dit laatste plan afgezien. Slechts 2 priesters en 1 leek zouden in April 1880 de Nyanza-missie bereiken, terwijl in Maart 1880 enkel 3 priesters met een broeder en drie zoeaven te Ujiji aankwamen.

De missie van Rumonge werd nu weer opgenomen en er werden reeds voorbereidingen getroffen voor een nieuwe stichting aan de overzijde van het meer, in de streek van Masanze. Indien daarbij nog een derde post kon tot stand komen ten Noorden van het Tanganyka-meer, dan zou men door de bezetting van drie strategische punten een allerbeste positie innemen in deze gewesten. (3)

(1) Annales Ib., p. 50. « Le Journal « La Croix » publia à cette occasion un article dans lequel il critiquait le refus de M. Vranckx, critique renouvelée de celle qui avait été faite pour la même cause aux premières ouvertures du Roi en 1876, et dont le journal « La Cloche » s'était faite l'écho ».

Volgens GUELUY, A., Historique (DIEU, L., l. c.) was het protest van de secretaris van de Koning « que l'on voulait des missionnaires », een reactie op de daaruit ontstane polemiek. (Zie hierboven).

GUELUY, A., Exposé (AS, G. VI/1) plaatst deze polemiek en het protest « qu'on fait appel à tous les dévouements et l'on apprécie celui des missionnaires », integendeel in 1876, naar aanleiding van het eerste bezoek van de Koning aan Scheut en de onthouding van M. Vranckx.

Ofwel is hier verwarring en een vergissing, ofwel gaat het om feiten die zich voordeden in 1876 én in 1880.

(2) MC XI (1879) p. 335.

(3) MC XII (1880) p. 386.

Vervolgens zou men zich ook zuidwaarts moeten richten, om ten minste de Engelse protestanten te beletten hun dwaalleer te verspreiden in de Ufipa-provincie. Daar immers zou men beslist mogen rekenen op de hulp van de Belgische expeditie die zich onder leiding van Cambier in Augustus 1879 te Karema had gevestigd, waar de missionarissen van de tweede karavaan reeds de gulste gastvrijheid hadden genoten. ⁽¹⁾

In November 1880 ging P. Delaunay over tot de voorgenomen stichting op de westelijke oever, te Mulweba, rechtover Rumonge. ⁽²⁾

Doch alle plannen en vooruitzichten ten spijt, zou de Tanganyka-missie gedurende de komende jaren door heel wat ongelukken getroffen worden. De vrijkoop en opleiding van slavenkinderen te Rumonge en het anti-esclavagisme van de missionarissen waren een doorn in het oog van de slavenhandelaars, die dan ook tal van vijandige en ophitsende geruchten rondstrooiden onder de inboorlingen. Den 4 Mei 1881 kwam het zelfs tot een schermutseling, waarbij de Paters Deniaud en Augier ⁽³⁾ en de Belgische Zoaaf D'Hoop gedood werden. Daarop verhuisden de overblijvenden, de PP. Dromaux en Moncet en Br. Jeroom, met drie vrijgekochte kinderen naar de missie van Mulweba aan de overzijde van het meer. ⁽⁴⁾

Te Mulweba hield de missie stand, ondanks de moeilijkheden die haar in den weg gelegd werden door de slavenhandel, die heel de streek teisterde. Maar alle pogingen om weer vasten voet te krijgen op de Oostelijke oever, in Urundi, Usumbura en Uzige liepen fataal dood op de onophoudende invallen van de benden mensenjagers. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ Brief P. Delaunay 27 Dec. 1880. MC XII (1881), pp. 253-256.

⁽³⁾ Zie BKB I, 41 (Augier).

⁽⁴⁾ MC XIII (1881) pp. 532, 541-542.

⁽⁵⁾ Zie Nieuw-Afrika 1948, n. 7-8, p. 297.

§ 8. DE VUURPROEF.

De eerste berichten uit Afrika hadden Mgr Lavigerie vervuld met geestdrift. Vooral de Nyanza-missie scheen de grootste successen te gemoet te gaan en het gerucht verspreidde zich zelfs dat Mtesa de Protestantse zendingen zou buitengezet hebben. ⁽¹⁾

Toch waren er ook andere geruchten: Mtesa was een opportunist en een huichelaar die de Europeanen naar den mond praatte, maar ze geenszins genegen was. In dien zin maakte Mgr Comboni een schrijven bekend van de Oostenrijkse Consul te Kartoem, waarin gewag werd gemaakt van de vrees van Emin Pacha omtrent de afloop van de Nyanza-missie. Deze was immers van oordeel dat de Franse missionarissen er niet lang zouden blijven, vermits gebleken was dat Mtesa niet hield van vreemden. ⁽²⁾

Mgr Lavigerie achtte echter het eerste resultaat voldoende om bij de Propaganda aan te dringen tot de beloofde canonieke oprichting van nauwkeurig begrensde missie-gebieden. Hij deed het in een Memorandum van 19 Februari 1880, waarin hij eenvoudig voorstelde van de twee reeds bereikte gebieden, Nyanza en Tanganyka, Provicariaten te maken, en tevens twee nieuwe expedities op touw te zetten: de eerste naar Kabebe als voorbereiding van een Missie of Provicariaat in Zuid-Kongo, de andere naar Noord-Kongo. ⁽³⁾

De Propaganda scheen er niet veel spoed achter te zetten, want het was pas in September, na een onderhoud met Mgr Comboni en Mgr Lavigerie, ⁽⁴⁾ dat een beslissing genomen werd: een decreet van 27 September 1880

⁽¹⁾ MC XI (1879) p. 573; XII (1880) p. 184. Zie hierboven.

⁽²⁾ « Que ces missionnaires ne pourrout y demeurer longtems, ce despote n'aimant point les étrangers ». MC XI (1879) p. 573.

⁽³⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II, pp. 90-91.

⁽⁴⁾ Brief Comboni 17 Oct. 1879 AV. Zie GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 370.

richtte de twee provicariaten op van Victoria-Nyanza en Tanganyka. Dit van Victoria-Nyanza kreeg als Noordergrens de loop van Bahr-el-Areb en van de Sobat tot aan de Kaffa-bergen en werd van het Provicariaat van Tanganyka afgescheiden door een lijn lopend van de Kenya langs het uiterst Zuidelijke punt van het Victoria-meer naar de Zuidoever van het Muta Nzige-of Albert-meer en vandaar naar de Stanley-Falls. ⁽¹⁾

Drie dagen later, den 30 September 1880, bepaalde de Propaganda eveneens de grenzen van de twee later op te richten missies van Noord-en Zuid-Kongo, van elkaar gescheiden door de Kongo-stroom vanaf de Stanley-Falls tot aan de Stanley-Pool. ⁽²⁾

In de volgende maand werd reeds de « Ponzona » voorbereid met het oog op de oprichting van vier Vicariaten. ⁽³⁾

Reeds werd een derde karavaan voorbereid te Algiers. Doch na de droevige berichten over de vorige expeditie die, omwille van de vermoedenissen van het lastige reizen onder het moordend tropenklimaat, bijna de helft van haar leden had zien bezwijken, wilde Mgr Lavigerie even uitzien naar de mogelijkheid van een andere reisweg. De overste van de Societeit, P. Deguerry, trok naar Egypte om te informeren naar de mogelijkheid en het voordeel van de weg dien de Engelsen volgden, nl. van Suez over Djedda, Suakim, Berber, Kartoem en langs de Nijl naar Keren Dafle, Majungo, Fatiko, Fuera en Mruli tot in Uganda... Mgr Comboni had immers deze Nijlweg aangeraden als de gemakkelijkste, de veiligste en de meest natuurlijke toegang tot de Nyanza-meren.

(1) Nos Missions. Atlas historique, pl. 11.

(2) Ib. Brief aan Mgr Lavigerie, 30 Sept. 1880.

(3) Uit een brief van Mgr Comboni, 17 Oct. 1880 (AV) : « Io sono affogato da lavoro per Propaganda. La Propaganda mi diede segretamente ad esaminare la Ponzona di 4 nuovi Vicariati nell'Africa appartenenti ad altre congregazioni Ecclesiastiche, vicariati che abbracciano la quarta parte di tutta l'Africa... mio Dio! Non tutto fu fatto con quell'abituale maturità... Però vi e del bene ».

Er was echter een bezwarende omstandigheid — Gordon had er P. Charmetant reeds attent op gemaakt in 1878 ⁽¹⁾ — namelijk de ingewortelde overtuiging bij Mtesa en de BaGanda dat eens de toekomstige veroveraars hun land vanuit het Noorden zouden binnenvallen. Vandaar de afkeer en de vrees voor allen die langs de Nijl in Uganda wilden binnendringen. Dit bijgeloof maakte deze weg voor de missie-penetratie bijgevolg zeer inopportuun, zodat de Witte Paters dan ook niet verder meer aandrongen. ⁽²⁾

Den 6 November 1880 scheepte de derde karavaan in te Marseille : 6 priesters en 9 lekenhulpers, waaronder de beroemde zoeavenkapitein Joubert, die zich ten dienste had gesteld van de Equatoriaal-Afrika-missie ⁽³⁾.

1. *Victoria-Nyanza.*

In Nyanza waren intussen alle pogingen om een nieuwe post op te richten op de Zuid-West-oever alsook op de Zuidoever van het Victoria-meer door de grillen van Mtesa en van de plaatselijke chefs verijdeld geworden. Men had het te vergeefs beproefd in Waya en te Rwoma in Mweri, zodat men willens nillens in de nabijheid van Mtesa hoefde te blijven.

Wegens de groeiende achterdocht van Mtesa was omzichtigheid geboden. Het was een beloken tijd te Rubaga. En toch volgden reeds tal van catechumenen met volharding het godsdienstonderricht en ze verlangden vurig naar het doopsel dat reeds in Maart en in Mei 1880 aan enkele uitverkorenen was toegediend geworden.

Mtesa was als bezeten door de vrees voor een mogelijke inval van de Blanken en de overrompeling van zijn koninkrijk. Zijn argwaan werd nog aangevuurd door de

⁽¹⁾ Zie hierboven en MC X (1878) p. 339.

⁽²⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II, p. 90 en 330 ; GOYAU, G., *o. c.*, p. 155.

⁽³⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II ; pp. 92-94.

sluwe Arabieren, terwijl sommige onvoorzichtige uitlatingen van de Protestantse zendeling O' Flearty, een schijn van zekerheid verschaften aan Mtesa's vermoeden omtrent een geheime politieke zending van de geloofs-predikers.

Ook de verstokte heidenen bleven niet inactief.

Tegen deze vereende intriges in, kon P. Lourdel, door zijn invloed bij de vorst, nog enkele tijd de vrijheid van godsdienst doen handhaven. Maar Mtesa werd zodanig bewerkt door de Arabieren en de heidenen, dat hij besloot een vervolging in te spannen tegen de kristenen en hun aanhangers.

Waarop de missionarissen, om hun volgelingen te sparen en, volgens de richtlijnen van Mgr Lavigerie, om zichzelf niet vrijwillig en nutteloos bloot te stellen aan een ernstig doodsgevaar, besloten voorzichtigheidshalve Uganda te verlaten, in de hoop dat de gemoedsstemming van Mtesa zich zou milderden en aldus welhaast de terugkeer mogelijk maken.

Einde 1882 verlieten ze Rubaga om den 6 Januari 1883 te Kayeye op de Zuidoever van het meer aan te komen. ⁽¹⁾

Emin Pacha had het zien aankomen en op het einde van 1880 had hij het nogmaals geschreven aan Mgr Comboni, dat de missionarissen van Algiers zouden gedwongen worden de streek te verlaten. ⁽²⁾

Toch had Mgr Comboni, voor wien de beslissing van de Propaganda van 27 September 1880, waardoor de Zuidergrens van zijn eigen Vicariaat Noordwaarts verschoven werd tot aan de Sobat en de Bahr-el-Areb, een

⁽¹⁾ Zie NICQ, Abbé, *o. c.*, ; PHILIPPE, A., *Au cœur de l'Afrique. Ouganda, Un demi-siècle d'apostolat au centre africain. 1878-1928*, Paris 1929 ; KLEIN, F., *o. c.*, in *Corr.* 1890 III pp. 876 sq.

⁽²⁾ « Emin Bey mi scrive da Lado che i missionari d'Algeri finiranno nell'Uganda come hanno finito gli anglicani del C. M. S. cioè, coll'essere costretti ad abbandonare il Victoria Nyanza (speriamo di no, perchè vi è per qualche cosa Cristo che li ha mandati). » Brief Comboni 8 Februari 1881. AV.

harde slag was geweest — hij noemde het in een brief aan de Cardinaal-Prefect : « een harde tandpijn die hem zou bijblijven tot aan zijn dood, of totdat Rome een andere beslissing nam. ⁽¹⁾ — de hoop uitgedrukt dat de toestand een wending zou mogen nemen ten gunste van de Franse missionarissen.

Het maakte hem wrevelig dat men te Rome zijn ervaring en beschouwingen in den wind had geslagen. En hij herhaalde het : een missie is heel wat anders dan een voorbijgaande exploratietocht, en juist daarom moest men traag en zonder veel rumoer te werk gaan, minder schrijven en enkel spreken na veel tijd, na een langdurige experientie. ⁽²⁾

Mgr Comboni hield niet van ronkende zinnen en voorbarige juichkreten en wat hem vooral ontstemde was het feit dat Mgr Lavigerie geweldige toelagen ontving van het Genootschap van Lyon, voor de missie van Albert-Nyanza « che non esiste — né vi fu mai nessuno », en van Victoria-Nyanza « che va a rompicollo », en dit alles ten nadele van het Vicariaat van Centraal-Afrika, dat in de vergeethoek werd gestopt. ⁽³⁾

Het was hard voor Mgr Comboni. Hij had zich rusteloos afgetobd voor Nigritië, voor de penetratie in Afrika's binnenlanden. Nu was alles hem ontnomen : zijn Vicariaat reikte amper nog tot aan de Bahr-el-Areb en de Sobat. Zelfs het gebied van de oude, verdwenen missieposten Gondokoro en Sint-Kruis was ingelijfd bij het Provicariaat van Victoria-Nyanza.

En... alles bleef onbezet.

Hij voelde zich het slachtoffer van een « oorlog onder

⁽¹⁾ « Un fortissimo mal di denti, che non mi passerà o fino alla morte, o fino a che la S. C. non prenda altre deliberazioni ». Zie CAPOVILLA, A., *o. c.*, p. 339.

⁽²⁾ « E quindi bisogna camminare adagio, scrivere meno e solo parlare dopo molto tempo, lunga esperienza, e dir meno della realtà fino a che la cosa è sicura ». Comboni 15 Febr. 1881, AV.

⁽³⁾ COMBONI, 22 Febr. en 17 April 1881; AV.

water» en hij stelde zich te weer. Hij uitte zijn misnoegdheid over de Propaganda, die zijn missie verkeerd beoordeelde en achteruitzette; ⁽¹⁾ over Mgr Lavigerie van wiens roekeloze ambitie hij zichzelf en zijn Vicariaat het slachtoffer wist ⁽²⁾ en over allen die zich onverschillig toonden. ⁽³⁾

Hij hoopte nog tegen alle hoop in dat de Propaganda gedeeltelijk op haar beslissing zou terugkomen en hem tenminste een stuk van het afgescheurde zuidergebied zou teruggeven. Zo was hij er in Maart 1881 nog van overtuigd binnen hetzelfde jaar te zullen kunnen oprukken naar de evenaarsstreken. ⁽⁴⁾

Met aandacht de gebeurtenissen in Equatoriaal-Afrika volgend, maakte hij nog steeds plannen, maar stierf ten slotte, overmand door tegenheden, last en lijden, te Kartoem op 10 October 1881.

Na de dood van Mgr Comboni vroeg de Propaganda, den 21 October, aan de Generaal Overste der Jezuïeten, P. Beckx, een Pater van de Orde aan te duiden aan wien het bestuur van het Vicariaat van Centraal-Afrika kon toevertrouwd worden. P. Beckx wees echter dit aanbod af. ⁽⁵⁾

Den 31 van dezelfde maand werd dan Don Giulianelli,

⁽¹⁾ « Ove ben inteso vi è tutto lo spirito di Dio, la zelo apostolico, la rettitudine e la giustizia: vi è solo un po d'ignoranza... che direi quasi colpevole... Misurano e giudicano le missioni d'Africa col medesimo metro con cui si misurano quelle delle Indie, della Cina e dell'America ». Comboni 20 April 1881. AV.

⁽²⁾ Brief 22 Februari 1881. AV.

⁽³⁾ « Molti, altri vescovi e Patriarchi e vicari Apostolici che la pensano come io, perche noi abbiamo l'esperienza e la grazia di vocazione... mormorano con gli altri... ma non dicono nulla in Propaganda, ma io scrivo liberamente (ben inteso che obbedisco sempre a obbedirò sempre...) e sferzo con tutta gentilezza e tenacità ». Brief 20 April 1881. AV.

⁽⁴⁾ « Riuscirò entro quest'anno... di avanzarmi verso la tribù che confinano con l'Equatore ». Brief 5 Maart 1881. AV. In een brief van 19 April 1881 schrijft G. Martini: « Ensuite il partira avec Rauf Pacha pour explorer le Bahr-el-Ghazal et le lac Albert-Nyanza où il se propose de fonder une mission sous la protection du gouvernement local ». MC XIII (1881) p. 236.

⁽⁵⁾ MONNENS, Th., AC., Grands Lacs 1936, n. 5-6, p. 275.

die door Mgr Comboni aangesteld was als algemeen administrator, in zijn functie bekrachtigd. ⁽¹⁾

Het was op de vooravond van een groot tempeest. In Maart 1882 brak de Mahdi-revolutie los in Soedan. De verlichte Muzelman die zich geroepen voelde om gans de wereld tot de Islam te bekeren, behaalde onverwachte overwinningen op de Egyptische troepen. En alles wat de missionarissen in Kordofan en Nuba hadden tot stand gebracht, werd totaal vernietigd, terwijl priesters en zusters in gevangenschap werden geleid.

De opvolger van Mgr Comboni, Francesco Sogaro, stond onmachtig tegenover deze toestand en kon zelfs zijn missiegebied niet betreden. De Egyptische regering was te zwak en te verdorven om te kunnen weerstand bieden aan het fanatiek enthousiasme van de rebellen. Zelfs Gordon Pacha, in allerijl naar Kartoem gestuurd, slaagde er niet in de hoofdstad te redden : ze werd den 26 Juni 1884 ingenomen en Gordon werd er verraderlijk vermoord. ⁽²⁾

Nog vele jaren lang moesten de missionarissen van Verona zich beperken tot de Instituten te Cairo en een bescheiden missie te Suakin.

Het binnenland bleef ontoegankelijk. Maar later zou de missie van Centraal-Afrika herrijzen uit deze treurige puinen. Hoopvol zouden de zonen van Mgr Comboni weer het binnenland intrekken om de gelouterde droom van hun Stichter naar de verwezenlijking te helpen voeren.

Ook voor de Nyanza-missie was de lijdensweg ingezet. Na hun achteruittocht ondernamen de missionarissen een verkenningsreis in Ukumbi en vestigden zich te Kamoga op de Zuidoever van het Victoria-meer.

⁽¹⁾ GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 449.

⁽²⁾ Zie : GRANCELLE, M., *o. c.*, p. 450. MC XIV (1882) pp. 340-341, 581 alsmede de jaren XV (1883), XVI (1884), *passim* ; VILLAMUS, A., *Le Journal de Gordon pendant le siège de Khartoum. Corr. 1885, III, pp. 92-101.*

Intussen werd, bij decreet van 31 Maart 1883, gevolgd door een Breve van Leo XIII, den 11 Juni, het Victoria-provicariaat tot Apostolisch Vicariaat verheven. Het bleef onder de leiding van P. Livinhac, die voor de bisschopswijding naar Europa afreisde.

Aan verdere penetratie viel voorlopig niet te denken. Maar het bleek een gunstig moment te zijn om de dege-lijke organisatie aan te vangen van tussenposten. Te Kipalapala, dichtbij Tabora, ontstond weldra een missie met een instituut voor vrijgekochte slavenkinderen. En in April 1884 begon P. Lourdel met de stichting van een post in het rijk van de beruchte chef Mirambo. Deze laatste missie, Ste-Marie de l'Ukune, moest echter na korten tijd, omwille van de troebelen en de onrust die na Mirambo's dood in de streek ontstonden, opgegeven worden.

Mtesa stierf den 10 October 1884. Zijn zoon Mwanga volgde hem op. Deze was de missionarissen zeer genegen en stuurde dan ook onmiddellijk enkele prauwen naar de overzijde van het meer om ze tot de terugkeer uit te nodigen.

Den 12 Juli 1885 werden de PP. Lourdel en Girault hartelijk verwelkomd in Uganda en de missie van Ste Marie de Rubaga herleefde. Spijts Mtesa hadden de kristenen en catechumenen volhard en de missionarissen konden nu onder meer gunstige auspiciën hun apostolaat weer opnemen.

Mwanga had de godsdienstvrijheid afgekondigd. En immer groeide het aantal doopleerlingen en kristenen, terwijl de priesters zich volop konden wijden aan het evangelisatie-werk.

Doch weldra verschenen nieuwe wolken aan de horizon. De protestanten zagen met tegenzin het stijgend succes van de katholieke missionarissen. Zij ook stuurden een bisschop uit Engeland. Het wekte argwaan bij Mwanga. Hij had vernomen dat de Duitsers

naar Oost-Afrika gekomen waren om er zich meester te maken van het Tanganyka-gebied. En nu werd hier de komst gemeld van een Engelse Bisschop die begeleid was door een gewapende escorte. Het hof van Mwanga was in alarmtoestand : men zag in de blanken nog enkel de veroveraars die het land kwamen « opeten ». De koning hield kroonraad en iedereen was van oordeel dat men zich kost wat kost moest zien te ontdoen van alle Blanken. Al deze vreemden hadden immers tot taak een vreemde politieke overheersing voor te bereiden. Mwanga gaf derhalve bevel de Bisschop Hannington, die uit het Noorden, langs de Nijlweg, in aantocht was, van kant te maken. Wat ook gebeurde.

Hoewel de koning aan P. Lourdel de verzekering had gegeven dat de katholieke priesters geen leed zou geschieden, toch leefden dezen in een voortdurende angstige stemming : ze voelden dat een onweer in aantocht was. In de verte rommelde de donder en weldra zou de orkaan losbarsten.

Allerlei beschuldigingen en laster werden tegen de kristenen en de godsdienst rondgestrooid door heidenen en Muzelmannen. Mwanga liet zich waarlijk beïnvloeden door deze geruchten.

Den 17 November viel de eerste martelaar. Er hing een bloedige vervolging in de lucht en de geloofsleerlingen kwamen op de Missie dringend om het doopsel smeken.

In Mei 1886 brak dan ook de brand uit. En van 25 Mei 1886 tot Januari 1887 werden meer dan honderd kristenen ter dood gebracht om hun geloof. ⁽¹⁾

Toch slaagden noch Mwanga, noch de andere vervolgers er in het kristendom in Uganda te doden. Integen-

⁽¹⁾ Sommige auteurs spreken van « duizenden », wat bepaald overdreven is. Zie over de Geschiedenis van deze martelaren-episode in Uganda : SALOTTI, C., *La Raçon de l'Uganda*, Namur ; GOYAU, G., *Le Cinquantenaire des Martyrs de l'Ouganda*, RHM XIII (1836) pp. 321-340 ; LECLERCQ, J., *Les Martyrs de l'Ouganda*, Bull. Acad. Roy. Brux., 1912, pp. 374-387.

deel, het bloed van de martelaren zou deze grond heilig bevruchten.

2. *Mpala.*

In de Tanganyka-missie hadden de missionarissen voortdurend het hoofd te bieden aan de esclavagisten, die in de streek een geweldige activiteit aan den dag legden. Alleen de post van Mulweba, die op het einde van 1880 gesticht was en waar in Mei 1881 de missionarissen van Rumonge hun toevlucht hadden gezocht, hield stand.

Intussen was de derde karavaan missionarissen in aantocht. Ze was den 5 Februari 1881 te Mdabury in Ugogo. Daar deze plaats ongeveer halfweg tussen de kust en het Tanganyka-meer gelegen was, en de chef gunstig gestemd scheen, besloot men er een tussenpost op te richten. Vandaar ging het naar Tabora, waar een gebouw van de I. A. V. werd overgenomen voor de vorming van een wezenhuis. ⁽¹⁾ En verder naar Tanganyka.

Daar hielden de missionarissen hun blik op het Zuiden gericht. « Het is dringend nodig », schreef P. Guillet in September 1882, « dat we de Zuidelijke helft van het meer en ook Manyema, ten Westen, bezetten ; anders zullen de Engelse Protestanten ons overal voor zijn ». ⁽²⁾ De L. M. S. had inderdaad reeds een missie opgericht te Mtowa, ten Westen van het meer, bij de Lukuga.

In Juni 1883 werd de missie van Mulweba overgebracht naar Kibanga op het schiereiland Ubwari. En weldra zou de gelegenheid zich aanbieden om in het Zuiden post te vatten. Het was dank aan de I. A. V.

⁽¹⁾ GUILLET, P., Relation du voyage in MC XIV (1882) pp. 476-478, 488-490, 508-512 ; XIII (1881) p. 235.

⁽²⁾ « Il serait urgent de prendre position dans le sud du lac et au Manyema, sinon les Anglais envahiront tout avant nous ». MC XV (1883) p. 97.

Als enige overlevende van de eerste Belgische expeditie had luitenant Cambier in Augustus 1879 het Tanganykameer bereikt en er de post Karema gesticht. Den 15 van dezelfde maand reisde reeds een tweede expeditie uit Zanzibar af. Ze bestond uit 3 Belgen : Kapitein Popelin, commandant, Dr Van den Heuvel en luitenant Dutalis. Deze laatste keerde echter weldra naar Europa terug. Dr Van den Heuvel bleef te Tabora, waar hij een depot oprichtte voor de I. A. V. terwijl Popelin den 14 December 1879 te Karema aankwam.

Andere expedities volgden, maar hun geschiedenis heeft veel gelijkenis met een martyrologium. Alleen Roger en later Ramaeckers en Becker bereikten het doel, maar in Februari 1882 was Becker weer alleen te Karema.

In April 1882 vertrok luitenant Storms uit Europa. In geforceerde dagmarschen legde hij het traject Bagamoyo-Karema af en kon den 27 September Becker vervangen, daar diens diensttermijn voorbij was.

Storms had zich te verdedigen tegen de aanvallen der inboorlingen maar hij behaalde volledig succes. Hij versterkte Karema en daar hij opdracht had een nieuwe post op te richten bij het meer, voer hij den 27 April 1883 naar Mompara, op de tegenovergestelde oever. Hij maakte een tocht door Marungu en vond er een vredelievende en zachtaardige bevolking. Derhalve sloot hij een akkoord met Mpala, de chef van Mompara, en den 4 Mei werden de grondslagen gelegd van de nieuwe stichting Mpala.

Dank zij de medewerking van de chef, slaagde Storms er in de invloed en het gezag van de I. A. V. over de omgeving te vestigen. En de inboorlingen stelden zich onder zijne bescherming. ⁽¹⁾

De missionarissen van Algiers trachtten vanuit Mulweba en Kibanga dieper Zuidwaarts door te dringen. Het succes van Storms te Mpala lokte hen aan en in

⁽¹⁾ MC XV (1883) p. 97.

September 1884 gingen ze hem vragen dat hij hen zou helpen voor het oprichten van een missie in de nabijheid van Mpala. De luitenant vergezelde de missionarissen en vestigde ze te Kapakwe, op een dagreis ten Zuiden van de I. A. V. — post. ⁽¹⁾

Wanneer dan, na het Congres van Berlijn en de erkenning van de Onafhankelijke Kongo-staat, Leopold II de operaties in het Oosten deed stopzetten om alle krachten samen te bundelen rond de Kongostroom en in het Kongo-bekken, werd aan Storms opdracht gegeven de posten van Karema en Mpala over te dragen aan de missionarissen van Algiers. Het bevel kwam toe op het einde van Mei 1885 en den 8 Juli kwamen de Paters van Kapakwe hun intrek nemen te Mpala.

Mpala was de eerste missiepost van Tanganyka die alle moeilijkheden en lotgevallen zou te boven komen. Het was voornamelijk te danken aan de krachtdadigheid en de moed van de Franse zoeaven-kapitein Joubert. De hele streek tussen Tanganyka en Lualaba was een jachtgebied voor de slavenrazzia's van de Arabische horden. Overal heerste terreur, angst en verwoesting. De treurige karavanen menselijk vee werden de weg opgedreven naar de slavenmarkt van Ujiji en vandaar naar de kust. De bevolking werd geleidelijk weggesleept of uitgemoord. De missieposten stonden de slavenhandelaars in de weg. Ook werden ze herhaaldelijk aangevalen. Alleen Mpala kwam glansrijk uit deze strijd. ⁽²⁾

Toch was het slechts na de jaren 1895, na het einde van de anti-esclavagistencampagne en na de uitdrijving van de laatste slavenhandelaar door Jacques en Dhanis, dat de streek tot vrede kwam en dat de missie van Tan-

⁽¹⁾ BKB I, 902.

⁽²⁾ Over Joubert zie: ULRIX, O., *Le Capitaine Joubert*, in RC I (1910) pp. 92-108; ANTOINE, N., *Le Capitaine Léopold Joubert*. In RCA II (1947) pp. 204-208. VERHAEGHE, R., *Les heures douloureuses de la Mission de Mpala*. Grands Lacs 1946 n. 4-5-6: Baudouinville, pp. 11-16.

ganyka zich breed kon ontplooiën. Nieuwe posten rezen op, eerst in het Westen, in Urua, en vervolgens in het Noorden, in Manyema en Kivu. ⁽¹⁾

Intussen was gans Oost-Afrika onder de Europese naties verdeeld geworden.

Een nieuwe periode was reeds volop in gang.

⁽¹⁾ VAN WING, J., — GOEME, V., *Annuaire des Missions Catholiques au Congo Belge et au Ruanda-Urundi*, Bruxelles 1949, p. 45.

TWEEDE AFDELING

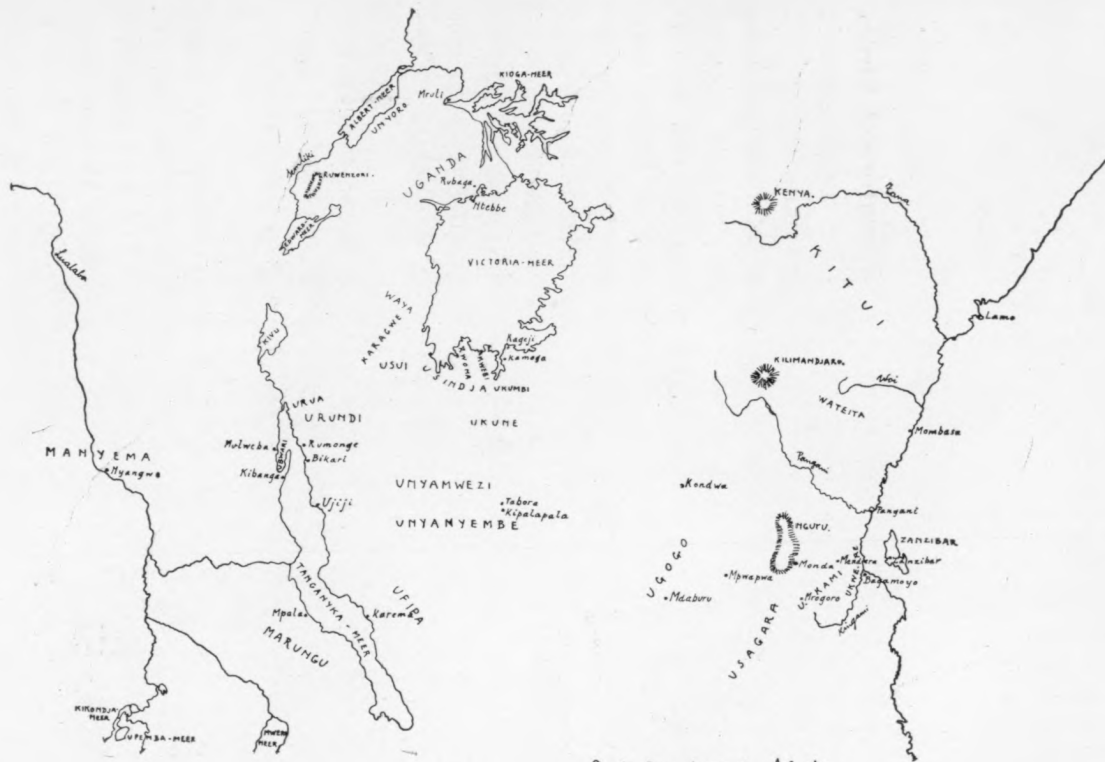
WEST-EQUATORIAAL-AFRIKA.

De grote penetratie-beweging in Equatoriaal-Afrika begon in het Oosten. Daar was de enige toegangspoort naar de grote Meren en de diepere binnenlanden.

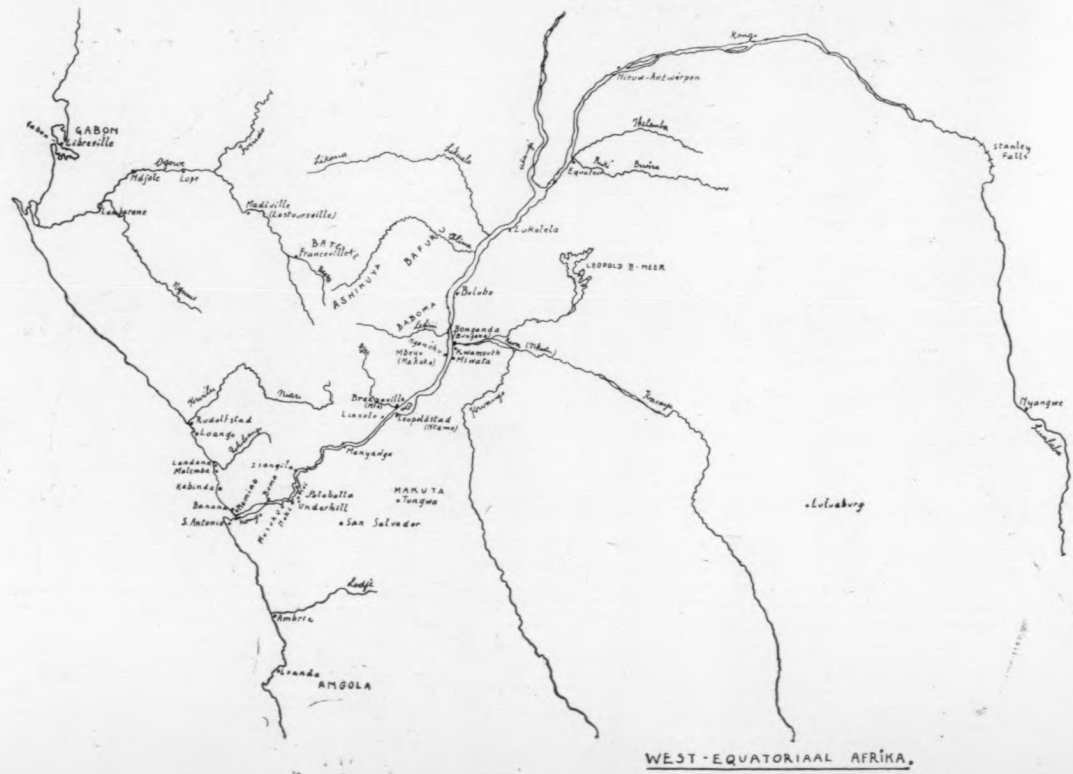
In het Westen immers lag een onoverkomelijke hinderpaal: de watervallen van de Kongo-Stroom voorbij Yelala. In 1816 nog had de Engelse Regering een wetenschappelijke expeditie onder de leiding van James Tuckey naar de Zaïre gestuurd om deze stroom zo ver mogelijk te gaan verkennen; doch na 3 maanden onmenselijke inspanningen, welke het leven kostten aan 18 blanken waaronder Tuckey zelf, op een geheel van 28, zagen de overlevenden het nutteloze van hun pogingen in en gaven de moed op; ze waren niet eens de Yelala-vallen voorbij geraakt.

Deze vreselijke mislukking had een diepe indruk gemaakt en het stond voortaan als een roekeloosheid aangeschreven de penetratie in binnen-Afrika langs de Zaïre te willen wagen,

Maar pas was de I. A. V. aan de uitvoering van haar plannen begonnen, of daar verscheen opeens Stanley te Boma; hij had de Kongostroom gevolgd en had de grote klip van de katarakten kunnen omzeilen. Meteen nam de geschiedenis een heel andere wending. Want terwijl in Oost-Afrika de operaties voortgezet werden, ontwikkelde Leopold II een nog grotere activiteit rond de Kongo-stroom. Daar zou de strijd om Midden-Afrika uitgevochten worden. Voor de missie-penetratie waren

Oost-Equatoriaal Afrika.

deze gebeurtenissen in Kongo van een zeer grote betekenis.

De plannen van Mgr Lavigerie om vanuit de beide Oostelijke missiegebieden, Victoria en Tanganyka, binnen te dringen in Noord-en Zuid Kongo, zouden er door uitgeschakeld worden.

De geschiedenis hiervan zal het voorwerp uitmaken van deze tweede afdeling, die we in twee hoofdstukken indelen :

1. De wedloop naar de Stanley-Pool.
2. Het Apostolisch Vicariaat van de Onafhankelijke Kongo-staat.

HOOFDSTUK I

De wedloop naar Stanley-Pool.

§ 1. DE APOSTOLISCHE PREFECTUUR VAN KONGO. ⁽¹⁾

In onze inleiding schetsten we de toestand van de Missies in Portugees Afrika bij het begin van de 19^e eeuw : verval en verwaarlozing totdat in 1834 Portugal de religieuze Orden en Congregaties ophief en meteen de genadeslag toediende aan de evangelisatie in zijn overzeese gebieden. ⁽²⁾

In Kongo en Angola werd het een geleidelijke terugkeer tot het vroegere heidendom en na enkele decennia bleef van het kristendom maar weinig meer over ; enkele reminiscenties, die bovendien nog ontaardden tot superstitie en zich met de heidense gedachten en gebruiken vermengden. ⁽³⁾

Toch bleef bij vele kristenen het verlangen bestaan naar de terugkeer van de priesters, de eredienst en de sacramenten en vooral naar het doopsel en het onderrecht der kinderen.

⁽¹⁾ Bij het beschrijven van de penetratie-plannen en -pogingen in West-Equatoriaal Afrika, zouden we moeten beginnen met de geschiedenis van de Gabon-missie, waar Mgr Bessieux, eerst als gewone missionaris, en later als Apostolisch Vicaris, zijn ontstuijgende penetratie-drift zocht uit te werken, doch ingetoomd door tegenheden en onmacht, moest berusten in een noodgedwongen concentratie te St Marie du Gabon. Daar deze missie echter helemaal aanleunde bij de Guinea-missie en er totaal mee verbonden was, hebben we de geschiedenis er van behandeld in ons Eerste Deel. De voortzetting er van, in zover ze verband houdt met de geschiedenis die we thans beschrijven, zal in dit Tweede Deel ingeschakeld worden.

⁽²⁾ Zie inleiding.

⁽³⁾ ALVES, H., *Una data historica* (1865) : *Missoes de Angola e Congo* XXII (1942) pp. 65-66 ; APF XXXVIII (1866) pp. 233 sq.

Om een einde te maken aan deze toestand, stuurde de Koning van Kongo, Hendrik II, op 26 Juli 1855 een gezantschap naar de Portugese gouverneur van Angola, met de bede een katholiek priester te zenden om zijn onderdanen het doopsel toe te dienen. Het verzoek werd ingewilligd en de gezanten keerden terug met een kanunnik van de kathedraal van Angola, Domenico Pereira da Silva Sardinha. ⁽¹⁾

De Nuntius te Lissabon, daarvan op de hoogte gebracht, deelde zulks mede aan de Staatssecretaris te Rome in een relaas van 4 November 1855, en insinueerde de mogelijkheid van heropname der Portugese missies in Kongo, door er de Angolese seminaristen die te Santarem studeerden, naar tõe te sturen. ⁽²⁾

In een audientie bij de Paus, op 28 November 1855, bracht de Card. Staatssecretaris de kwestie ter sprake en Pius IX gaf hem opdracht te schrijven naar de Propaganda, opdat daar alles in het werk zou gesteld worden om te voorzien in de geestelijke noden van de missie. « Indien de Capucienen aan deze missie verzaakt hebben, zoeken men de Observanten of de Gereformeerde Minderbroeders er heen te zenden », sprak de Paus. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Zie : DOCUMENTS relatifs à la Préfecture Apostolique du Congo, Paris, (C. S. Sp.) 1881, pp. 16-19 : Note des archives de la S. C. P. F. sur l'abandon de cette mission 1855.

⁽²⁾Ib.

In 1854 werd een nieuwe poging gedaan, evenals in Juni 1855. Doch de Algemene Procurator, P. Lorenzo da Brisighella zocht te vergeefs enkele missionarissen voor de Kongo-missie. Zie CLEMENTE DA TERZERIO, *o. c.*, pp. 547-548. P. Roeykens beweert dat deze laatste onderhandelingen (Juni 1855) het gevolg waren van de brief van de Koning van Kongo en de daaropvolgende werking ; wat zeker niet overeenkomt met de chronologie. ROEYKENS, A., in *Aequatoria* XI (1948) p. 132.

⁽³⁾ Ib. : « Se i Cappucini hanno ricasati... » vermoedelijk wordt hier bedoeld een weigering op een uitnodiging vanwege de Propaganda in 1850. Zie AP LD n. 339 (1850) f/852 v. aan P. Felice da Lipari, Proc. Gen. de Cappucini : « Essendo probabile che il Governo Porthoghese favorisca fra breve il ristabilimento della missione di Angola e Congo... Il sottoscritto Segr^o di Propaganda invita riversatamente la P. V. Rma a significargli se nel caso di una felice conclusione delle trattative pendenti per l'indicato scopo, potrebbe contarsi sopra un suffi-

De Cardinaal vervulde de opdracht in een schrijven van 30 November, waarbij hij het rapport van de Nuntius van Lissabon voegde. ⁽¹⁾

De Propaganda ging er aanstonds op in en nodigde achtereenvolgens verscheidene Orden en priestercongregaties uit tot het evangelisatie-werk in Angola. Echter zonder resultaat. ⁽²⁾ We weten alleen dat de Overste van de Congregatie der H. Harten te Napels, Don Gaetano d'Enrico, gevolg gaf aan het verzoek van de Propaganda van 9 Januari 1856 door een omzendbrief rond te sturen naar al de huizen van de Congregatie, ten einde vrijwilligers te vragen voor de Kongo-missie. In afwachting van de antwoorden vroeg hij zelfs op 23 Januari 1856 aan de Propaganda hoeveel Paters de missie zou nodig hebben, of ook een paar lekebroeders mochten mee vertrekken en welke taal er zou te studeren vallen. ⁽³⁾ Don Gaetano nam het dus ernstig op, doch van verdere relaties met de Propaganda is geen spoor meer te vinden. ⁽⁴⁾

Er gingen weer jaren voorbij, zonder dat er verandering kwam in de toestand.

In 1865 ontstond een briefwisseling tussen Rome en P. Schwindenhammer, Overste van de Congregatie van den H. Geest, over de Kongo-Missie. En in een schrijven van 17 Maart smeekte P. Schwindenhammer met aandrang dat de missie van Angola en Kongo aan zijn Congregatie zou toevertrouwd worden. ⁽⁵⁾

ciente numero de Cappni italiani da spedirsi... » (13 September). Ib. f. 863v (27 Sept.), f. 990 (9 Nov.) aan Mgr Santucci, Segr^o S. C. Aff. Eccl. Straord.

⁽¹⁾ DCo Ib.

⁽²⁾ « Quos inter alios etiam regulares ordines, et Congres presbyterorum soecularium ». Ib.

⁽³⁾ Tekst in DCo.

⁽⁴⁾ « avendo diligentemente esaminate tutte le istanze fatte, non che le risposte della Propaganda negli anni posteriori 1856 e 1857, nulla si è potuto invenire ». Ib. Note des Archives.

⁽⁵⁾ P. Schwindenhammer deed de eerste stap in November 1864. Daar het antwoord van de Propaganda gunstig was, diende hij den 17 Maart 1865 zijn formele aanvraag in, met een speciaal rapport betreffende de Kongo-missie.

Eerst nog stelde de Cardinaal-Prefect aan de Overste der Capucienen formeel de vraag of zijn Orde haar taak in Kongo vermocht of wenste herop te nemen. ⁽¹⁾ Daar diens antwoord ontkennend was ⁽²⁾ werd na audiëntie van 10 Augustus, bij decreet van 9 September 1865, de Apostolische Prefectuur van Kongo overgedragen aan de Congregatie van den H. Geest « sub immediata dependentia S. Sedis et praeservata Angolensis praesulis jurisdictione ». ⁽³⁾

Er werden geen bepaalde grenzen aangegeven. De beslissing was immers alleen genomen met het doel te voorzien in de nood aan priesters in het bisdom Angola en omliggende Portugese bezittingen. ⁽⁴⁾

Den 25 November 1865 werd P. Schwindenhammer benoemd tot Apostolisch Prefect van Kongo « pro tempore ». En den 14 Januari 1866 werd een vice-prefect aangeduid : P. Poussot.

Enkele dagen later, den 25 Januari, reisde deze reeds af in gezelschap van P. Espitallié en een catechist M. Billon, om langs Lissabon, den 14 Maart te Ambriz aan te landen. ⁽⁵⁾

De Franse missionarissen werden goed onthaald door de gouverneur van de stad en vonden een armoedig maar hartelijk onderkomen bij de priester die de parochie bediende.

Dit rapport was grotendeels samengesteld uit gegevens van P. Duparquet, die in 1852 Angola bezocht had. Zie BRIAULT, M., *Cinquante années de Mission au Royaume de Loango*. RHM XV (1937) p. 387; ROHYKENS, A., *Les Pères du Saint-Esprit et l'Acceptation de la Mission du Congo au XIXe siècle*. Aequatoria XIII (1590) pp. 70-71.

⁽¹⁾ Brief 20 April 1865. Tekst in DCo Note des Arch.

⁽²⁾ 31 Juli 1865 : « si trova nella dispiacente condizione di dover rinunciare definitivamente ad ogni speranza di poterla provvedere di un numero di soggetti che valga sostenere successivamente il peso » DCo Ib.

⁽³⁾ Decreet in DCo; APF XXXVIII (1866), p. 73.

⁽⁴⁾ MC VII (1875) p. 142.

⁽⁵⁾ APF XXXVIII (1866), p. 223; XXXIX (1867), pp. 65-66.

Reeds vernamen ze enkele belangrijke inlichtingen over de toestand van het Koninkrijk Kongo, dat vóór weinige jaren volledig onafhankelijk geweest was van Portugal, maar in 1860, naar aanleiding van de rivaliteit tussen twee kroonpretendenten, een aan Portugal verkochte koning had, Don Pedro, hoewel de meerderheid van de bevolking zich tegen hem kantte en zich uitsprak voor zijn broer en concurrent, Don Alvarez. De Portugezen beheersten echter de toestand door middel van een garnizoen van een honderdtal soldaten te San Salvador. ⁽¹⁾

P. Poussot zag in dat het hem onmogelijk zou zijn iets te ondernemen zonder een overeenkomst met de kerkelijke en burgerlijke autoriteiten van de Portugese Kolonie. Den 27 Maart reisde hij derhalve naar Loanda, waar echter de gouverneur en de bisschop afwezig waren. De Vicaris-Generaal verleende de missionarissen alle nodige machten, wat den 30 April door de bisschop zelf, Mgr José-Nilo d'Oliviera, bekrachtigd werd. ⁽²⁾ Zodat de Franse Paters de toelating hadden om ministerie uit te oefenen in alle streken van zijn jurisdictie-gebied waar geen priester aanwezig was, terwijl ze in de loutere missiegebieden buiten diens jurisdictie, alleen van de Propaganda zouden afhangen. ⁽³⁾

De weg naar het binnenland was dus open, maar de vice-prefect achtte het vermetel zo maar zonder voorbereiding de penetratie aan te gaan. Men kende nog niets van de inlandse taal, men was nog niet geacclimateerd en de noodzakelijke Europese producten ontbraken. Daarom vond hij het raadzaam eerst een « pied-à-terre » uit te zoeken, een plaats die een gemakkelijke communicatie bood én met Europa, én met de meest belangrijke punten in het missiegebied landinwaarts. Zijn keuze viel

⁽¹⁾ APF XXXIX (1867), pp. 66-67.

⁽²⁾ *Ib.* p. 67.

⁽³⁾ BRIAULT, M., *o. c.*, p. 546; APF XL (1868), p. 44.

op Ambriz, de enige aanlegplaats voor pakketboten en tevens het vertrekpunt van de meeste reizigers naar het binnenland, Bembe en San Salvador; en bovendien: er was te Ambriz ook geen vaste priester. ⁽¹⁾

In het begin van September 1866 ging P. Espitallié zich daar vestigen met Br. Billon, die echter na 14 dagen stierf. P. Espitallié oefende er ministerie uit in het hospitaal en in de stad en legde zich toe op de taalstudie. ⁽²⁾

Intussen verzamelde P. Poussot inlichtingen omtrent het Kongo-rijk en maakte hij zich gereed voor een exploratiereis daarheen.

Er waren vier wegen die leidden naar San Salvador: drie te land en de andere langs de Zaïre. En deze laatste scheen wel de gemakkelijkste te zijn. Den 30 Augustus 1866 scheepte de vice-prefect derhalve in te Loanda om na vijf dagen Banana te bereiken. Vandaar ging het per prauw naar Ponta da Legna en verder naar Boma. Het was een avontuurlijke reis en P. Poussot geraakte niet te San Salvador. De vijandige inboorlingen verhinderden de doortocht.

Op de terugweg maakte hij nog van de gelegenheid gebruik om de oude kristenheid te San Antonio te bezoeken. Daar zag hij met eigen ogen de deerniswekkende toestand — « le temple spirituel de S. Antonio est dans un état encore plus déplorable que le temple matériel », schreef hij — en het wakkerde zijn verlangen nog meer aan om, naast de dieper penetratie in de binnenlanden, ook de vergane kustmissies te doen herrijzen. ⁽³⁾

Terug te Ambriz zette hij zich aan de voorbereiding van de uitvoering van dit program: de basis bouwen.

⁽¹⁾ Brief 15 Febr. 1867. APF XL (1868), p. 144.

⁽²⁾ Ib. p. 146. « Nous restons ici comme aux portes du Congo. Nous attendons les moments de la Providence pour nous y frayer un chemin », schreven de missionarissen in 1866 uit Ambriz. Zie: ROEYKENS, A., *A. c.*, p. 94.

⁽³⁾ Zie het reisverhaal van P. Poussot in zijn brief van 15 Februari 1867: APF XL (1868) pp. 147-161.

Van bij den aanvang was de Apostolische Prefectuur ingedeeld geworden in twee districten: het Noorden t. t. z. eigenlijk Angola en Kongo, met Ambriz als centrum, en het Zuiden tot aan de Orange-rivier, met Mossamedes als centrum. ⁽¹⁾

Voor dit laatste district vertrokken den 25 September 1866 uit Bordeaux P. Duparquet en de scholastiek Créatin. ⁽²⁾ Ze zouden een verkenningsreis ondernemen om na te gaan waar de missie best kon gevestigd en uitgebreid worden.

Drie wegen boden zich aan voor de penetratie in deze binnenlanden van het zuidelijk district: vanuit de Kaap, vanuit Walvis-baai en vanuit Mossamedes. P. Duparquet verkoos de laatste, omdat deze de gemakkelijkste, de kortste en de veiligste was, sloot zich aan bij een karavaan en zette zich den 13 December 1866 op weg. ⁽³⁾

Na een tocht van vijf dagen bereikte men de vruchtbare streek van Kapangombe, die zodanig in de smaak viel van P. Duparquet, dat hij er een tiental dagen vertoefde om de omgeving te verkennen met het oog op de stichting van zijn eerste missiepost. Dan reisde hij verder, door een verrukkelijk landschap naar Huilla, waar hij eveneens een vijftiental dagen toefde om de mogelijkheden van verblijf en evangelisatie te onderzoeken.

P. Duparquet trok zijn conclusie: Mossamedes was waarlijk de beste basis voor de penetratie in de binnenlanden van het zuidelijk district. Het klimaat was er gezond, er bestonden regelmatige betrekkingen met Europa, daar was voedsel in overvloed en de toegang tot de binnenlanden was gemakkelijk. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ MC I (1868), p. 210; II (1869) p. 149.

⁽²⁾ APF XXXIX (1867), p. 78.

⁽³⁾ Zie DUPARQUET, P., Voyage dans la Guinée méridionale. In MC I (1868), pp. 14-16, 23-24, 31-32.

⁽⁴⁾ « Jusqu'aux populations les plus nombreuses et les plus intéressantes de la mission, populations résidant dans des contrées aussi salubres que l'Europe et paraissant offrir aux missionnaires des espérances fondées ». Ib. p. 32.

Mossamedes zou zelfs kunnen dienen als rustoord voor de zieke missionarissen van het ongezonde Kongo-gebied. Men zou er bovendien een inlands seminarie kunnen oprichten voor de beide districten. ⁽¹⁾

Alles pleitte dus voor een stichting te Mossamedes als centrum van het missiegebied. Daarna zou men naar de binnenlanden kunnen gaan, naar de overzijde van de woestijn, en vandaar naar het Ngami-bekken en naar Ovampo. ⁽²⁾

Ook P. Duparquet mocht nu uitroepen: « Apertum est ostium », ⁽³⁾ en hij wachtte op versterking en op de nodige middelen om te beginnen aan de uitvoering van zijn plannen.

De Kongo-missie kende een moeilijk begin. De missionarissen leden groot gebrek, want ze hadden amper voldoende om te voorzien in hun eigen onderhoud, en dan nog op zeer karige wijze. Er kon derhalve geen spraak zijn van grote ondernemingen. ⁽⁴⁾

Bovendien begonnen nu de Portugese autoriteiten ernstige moeilijkheden in den weg te leggen. Bij den aanvang waren ze vriendelijk geweest, maar weldra veranderde hun houding. ⁽⁵⁾ De Franse missionarissen, die met de Franse taal ook de Franse invloed kwamen verspreiden in de Portugese bezittingen, waren er niet meer gewenst.

Een zekere Leão Barbosa gaf P. Duparquet de raad in Portugal zelf een seminarie op te richten voor de recrutering van Portugese missionarissen voor Afrika, en

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ « On pourra ensuite s'établir de l'autre côté du désert, soit dans la Chella, soit à Huilla ou à Humpata, et aller de là, si Dieu donne des ressources suffisantes, jusqu'au bassin du lac Ngami et aux Ovampo ». Ib.

⁽³⁾ Ib.

⁽⁴⁾ MC I (1868), pp. 211-213.

⁽⁵⁾ « En 1866... je fus loin de rencontrer, à cette époque dans l'administration coloniale, les dispositions bienveillantes du gouvernement actuel ». Rapport Duparquet 15 Dec. 1880. in DCi, p. 10.

hielp hem daartoe de toelating te bekomen. Zodat in 1867, met goedkeuring van Cardinaal Barnabò en onder de hoge bescherming van de patriarch van Lissabon, te Santarem in Portugal, een Seminarie werd gesticht met het doel Portugese kandidaten te vormen voor de missies van Kongo en Angola en tevens Franse missionarissen te bekwamen in de Portugese taal. P. Duparquet zelf werd met de leiding van het seminarie belast. ⁽¹⁾

Tegen het einde van 1868 waren 6 missionarissen werkzaam in de Apostolische Prefectuur. Te Ambriz hielden de Paters zich bezig met het ministerie onder de blanken, de evangelisatie der inlanders, de bediening van het Portugees hospitaal en het onderricht van enkele kinderen in de school, terwijl te Mossamedes reeds de laagste klassen van een college of inlands seminarie begonnen waren. ⁽²⁾

Maar het vlotte niet met het plaatselijk gouvernement, zodat de toestand weldra onhoudbaar werd. P. Espitalié kwam in het begin van 1869 naar Loanda om er bij het koloniaal bestuur betere bestaansvoorwaarden af te smeken voor de missie, maar hij stierf er den 28 Maart. ⁽³⁾ Een andere Pater, Lapeyre, die in 1867 in de missie aangekomen was, waagde het op zijn beurt, begon zelfs met het apostolaat te Loanda, maar bezweek eveneens den 19 Januari 1870, nadat hij er gezelschap had gekregen van twee confraters, PP. Dhyevre en Carrie. ⁽⁴⁾

Men had minstens op de verdraagzaamheid van de Portugezen gerekend, maar van deze zijde ondervond men niets dan tegenwerking en onwil. In 1870 verlieten de overblijvenden dan ook Ambriz, Loanda en Mossamedes, om zich meer noordwaarts te gaan vestigen,

⁽¹⁾ MC I (1868), p. 44, 210.

⁽²⁾ MC II (1869), pp. 149-150.

⁽³⁾ MC II (1869), p. 358; V (1873), p. 259; XIII (1881), p. 112.

⁽⁴⁾ MC III (1870), p. 102; V (1873), p. 259.

buiten de onmiddellijke invloedssfeer van de Portugezen. ⁽¹⁾

De nieuwe poging zou zich naar de Kongo-oeveren richten of naar het gebied ten Noorden van de stroom. Bij de terugkeer uit Angola, na de opgave van de missie, verkende P. Poussot deze streek, ten einde een plaats uit te kiezen die de beste waarborgen zou bieden voor de gezondheid der missionarissen en voor de veiligheid van de missiepost. ⁽²⁾

Daarop keerde hij naar Frankrijk terug, waar hij den 3 October stierf, ten gevolge van de ontberingen en vermoeienissen in Afrika en van een ziekte die hij er had opgedaan. ⁽³⁾

In 1871-72 ondernam P. Carrie, missionaris te Gabon, een nieuwe exploratie-reis en kwam zelfs tot Binda, 25 mijlen voorbij Boma. ⁽⁴⁾ Na voldoende overweging en voorbereiding werd dan besloten de basis van de Apostolische Prefectuur op te richten te Landana op de kust van Loango. Ook Boma was voorgesteld geworden, ⁽⁵⁾ maar Landana scheen zich beter daartoe te lenen. Het klimaat was er gezond, de streek zeer vruchtbaar, de bevolking zachtaardig, gastvrij en vol eerbied voor de blanken. De plaats bood eveneens gemakkelijke communicatie met Europa en, langs de Zaire over Boma, met de binnenlanden van Kongo. ⁽⁶⁾ En vooral... Landana lag buiten de Portugese kolonie. ⁽⁷⁾

⁽¹⁾ MC V (1873), pp. 258-259 : « Ils comptaient, sinon sur la protection, au moins sur la tolérance du gouvernement portugais. Ils ne rencontrèrent malheureusement, de ce côté-là, que difficultés de tout genre ». MC V (1874), p. 274 : « Malheureusement les autorités locales suscitérent de telles entraves que, après plusieurs années de patience et d'efforts, il a fallu nous tourner d'un autre côté ».

⁽²⁾ MC V (1873), p. 259.

⁽³⁾ Ib. n. 1.

⁽⁴⁾ MC IX (1877), p. 198.

⁽⁵⁾ MC VI (1874), p. 274, 485-486.

⁽⁶⁾ Ib.

⁽⁷⁾ MC, V (1873), p. 259.

Den 8 September 1873 kwam P. Duparquet als vice-prefect, vergezeld van P. Carrie en Br. Fortunatus Engel, te Landana aan. Hun plan was, daar een modelmissie op te richten, naar het voorbeeld van Ngazobil in Senegambië, Gabon in het Apostolisch Vicariaat van Guinea, en van Bagamoyo op de Zanzibarkust, waar P. Duparquet zojuist, gedurende een korte periode, de leiding van het inlands seminarie had waargenomen.

Landana kende een voorspoedig begin. Tegen een betrekkelijk geringe prijs werd den 19 September een prachtige grondeigendom aangekocht en van de aftrekkende handelaars Régis en Assise konden de gebouwen van twee factorijen overgenomen worden, die zouden dienen voor de missionarissen en voor de Zusters die weldra zouden aankomen. ⁽¹⁾

Aanstands zetten de priesters zich aan het werk: apostolaat onder de blanken, een school voor de kinderen (mulatten, opgenomen slaven en vrije kinderen), en geloofsonderricht aan volwassenen, grondontginning en aanleggen van plantages. ⁽²⁾

Maar aanstands ook ging de aandacht van P. Duparquet naar de binnenlanden. Weliswaar was Landana verkozen geworden boven Boma, maar ook te Landana wist de vice-prefect zich op een « waarlijk bevoorrechte plaats » ook voor de penetratie, langs een stroom de Tshiloango, die tot in het binnenland bevaarbaar was, en in de nabijheid van de Zaïre. ⁽³⁾

P. Duparquet volgde met belangstelling de gebeurtenissen die zich rond deze binnenlanden afspeelden. Te Bagamoyo was hij getuige geweest van de zenuwachtige activiteit die de exploratiebeweging met zich meebracht en van P. Horner's ongeduldig verlangen om met de verkenners mee te penetreren en het evangelie te dragen

⁽¹⁾ MC VI (1874), p. 274.

⁽²⁾ Ib., pp. 274-275; 485.

⁽³⁾ Ib. p. 274.

naar de streek van de Grote Meren en de diepste binnenlanden van Midden-Afrika.

Hier op de Westkust was er ook drukke beweging. Meerdere exploratoren maakten zich gereed om Afrika van hieruit binnen te dringen en eensdaags zouden ook hier, zoals in het Oosten, de mysteries opgehelderd en verrassende ontdekkingen gedaan kunnen worden. P. Duparquet hoopte het en wenste dat dit alles tevens zou bijdragen tot de verdere verspreiding van het geloof in binnen-Afrika. ⁽¹⁾

Hij stond dus geenszins onverschillig tegenover de mogelijkheid van een spoedige penetratie. Het binnenland behoorde immers tot de Prefectuur en dit, volgens zijn mening, over een diepte van ongeveer 500 mijlen. ⁽²⁾ Reeds stemde hij zijn plannen daarop af en wanneer hem de gelegenheid werd geboden om de Zaïre te gaan verkennen tot Noki, greep hij gretig toe. ⁽³⁾

Zoals in de overige centrale missieposten van de Paters van den H. Geest, werden te Landana gronden ontgonnen voor plantages en landbouwondericht. De missie bloeide en dwong ieders bewondering af. Maar hoezeer

⁽¹⁾ In een brief van 10 Febr. 1874 schrijft hij : « C'est là que se trouvent les grands lacs et les grandes rivières qui excitent en ce moment à un si haut degré l'intérêt des savants. Il faut attendre le résultat des explorations actuelles pour avoir des données sur ces vastes régions, mieux connues autrefois qu'elles ne le sont aujourd'hui. Déjà le célèbre Livingstone a exploré le bassin méridional du Zaïre où il a trouvé des contrées d'une beauté incomparable. M. Grandy est en ce moment à Banane, prêt à reprendre, plus au nord, son exploration infructueuse jusqu'ici. Enfin, à Chinchocho, à une lieu de Landana, M. le Dr Günsfeld, à la tête d'une société allemande, prépare un autre voyage qui, au dire de tout le monde, promet de bons résultats... Espérons que le résultat de ces tentatives dévoilera prochainement à l'Europe le secret de ces contrées inconnues et contribuera en même temps, par l'intérêt qui s'y attachera, au bien de la religion catholique ». Ib. p. 276.

⁽²⁾ Ib.

⁽³⁾ « M. Lafarge a offert au R. P. Duparquet un des vapeurs de la compagnie, le Tornado, pour explorer le Zaïre jusqu'à Noki. La proposition a été accueillie avec bonheur, et le voyage du R. P. Duparquet ne doit pas durer moins d'un ou deux mois ». Ib. p. 486 (Juli 1874). We weten niet of de reis werd ondernomen.

P. Duparquet ook verlangde tot nieuwe stichtingen over te gaan; het daartoe nodige personeel en de middelen ontbraken. En de gevraagde hulp daagde niet op uit Europa.

Zo groot was de nood, dat P. Duparquet zich genoodzaakt zag de school op te geven, om alleen de vier bijzonderste werken te behouden: het weeshuis, het instituut der vrijgekochte slavenkinderen, de kolonie van vrijgekochte volwassenen en de eigenlijke Sint-Jaak-missie. Zelfs de Zusters die reeds waren beloofd voor de opleiding van de meisjes en de vrouwen, moesten afgezegd worden. ⁽¹⁾

Graag had de vice-prefect ook de reeds ontworpen missie van het Zuidelijk district willen aanvangen, tussen de Kunene en de Oranje-rivier, om te penetreren in de richting van de Zambesi en het Ngami-meer. Het kon niet en des te dieper voelde hij zijn onmacht aan, daar de Protestanten, Engelsen en Duitsers, er ongestoord hun dwalingen propageerden. ⁽²⁾

Intussen brachten de missionarissen naar beste vermoegen de missie van Landana tot ontwikkeling en bloei. De plantages, waarin het personeel van de missie, jeugd en volwassenen, met ijver werkten, hielden enigszins de financies op peil, en P. Duparquet vergenoegde zich voorlopig met grote verwachtingen te stellen op de kinderen van de instituten, want hij twijfelde er niet aan dat eensdaags uit deze jongens bekwame onderwijzers, catechisten en zelfs priesters zouden groeien. ⁽³⁾

Er heerste een drukke handel langs de kusten van

⁽¹⁾ Rapport van P. Duparquet, November 1875. MC VIII (1876), pp. 205-208.

⁽²⁾ « Un regret qui, pour moi, domine tous les autres, c'est de ne pouvoir, faute de ressources suffisantes, poursuivre la réalisation d'un projet commencé depuis dix ans et dont l'opportunité se fait chaque jour sentir davantage... Les missionnaires protestants, anglais et allemands, la couvrent de leurs établissements... L'Afrique australe est ainsi devenue, suivant leur expression, le paradis des missionnaires protestants ». Ib. p. 208.

⁽³⁾ Ib., p. 207; IX (1877), p. 194

Loango, Kongo en Angola, en tal van Europese maatschappijen hadden er hun factorijen. ⁽¹⁾ Met de meeste agenten onderhielden de missionarissen van Landana dan ook vriendschappelijke betrekkingen, vooral met de vertegenwoordigers van Franse handelshuizen.

In de lente van 1876 nam P. Carrie de gelegenheid te baat om met de Tornado, een steamer van de Franse firma Daumas en Cie, een excursie te ondernemen langs de Zaïre naar Boma. Hij zou er informaties trachten in te winnen omtrent het Kongo-rijk en de hoofdstad San Salvador. Hij was zelfs van plan er persoonlijk heen te gaan en uit te zien naar de mogelijkheid tot de stichting van een missie. Daar moest hij echter van afzien, en zich tevreden stellen met de inlichtingen welke hij te Boma verkreeg.

Met eenmaal had hij betrekkingen aangeknoopt met de aldaar verblijvende Europese handelslui. En wanneer hij in Juli nogmaals naar Boma reisde, besprak hij met hen de mogelijkheid van een stichting te Boma. Allen verklaarden zich bereid de missionarissen te helpen en zouden met genoegen het plan verwezenlijkt zien. P. Carrie vond het idee prachtig; Boma zou een tussenpost worden tussen de kust en San Salvador en « le dépôt des missions de l'intérieur ». ⁽²⁾

Den 11 Juli 1876 slaagde hij er in te Boma een stuk grond te kopen voor de vestiging van een missie, maar nog immer moest de stichting uitgesteld worden wegens gebrek aan missionarissen.

In afwachting begon men aan een voorlopige installatie te Nemlao bij Banana. ⁽³⁾ P. Duparquet trof er immers bij een bezoek in September 1876, een kristen chef en

⁽¹⁾ Zie: DUPARQUET, P., *État commercial de la côte du Loango et du Congo entre Cana et Ambriz*. MC VII (1875), pp. 116-117, 128-9, 141-2. Kaart t. o. p. 114.

⁽²⁾ CARRIE, P., *Le fleuve Zaïre et ses îles en face de Mboma*, MC IX (1877), p. 199.

⁽³⁾ MC XIII (1881), p. 2.

meerdere gedoopten, die eertijds van over de Kongo-stroom hierheen gekomen waren ; ze hadden er een kapel gebouwd, waar ze enkele eredienst-voorwerpen bewaarden, herinnering aan het kristendom dat door de vijandige zorgeloosheid van Portugal in verval geraakt was. ⁽¹⁾

De belangrijkste onderneming van dit jaar 1876 was het herstel van de oude missie te San Antonio. In Maart was P. Carrie daar met geestdrift onthaald geworden door een groep inboorlingen die zich kristen noemden en die hem uitnodigden bij hen te blijven. P. Duparquet hervatte deze vervallen post, waar een kapel, woning en school in gereedheid waren gebracht. ⁽²⁾

De missie van Landana scheen voorbestemd te zijn voor grote dingen. Reeds kwam de einder open. Want aan P. Duparquet's aandacht ontging natuurlijk niet de conferentie van Brussel en de stichting van de I. A. V. Hulpposten oprichten, klonk het wachtwoord. Was de katholieke missie te Landana niet reeds een realisatie van deze wens, en dit in het centrum zelf van de minst gekende zone van Afrika ? ⁽³⁾

Voor P. Duparquet was Landana derhalve een penetratie-basis.

De I. A. V. richtte zich echter naar Oost-Afrika ; doch in 1877 kwam een gebeurtenis die van het aller-grootste belang was, de aandacht trekken op het Westen : het einde van de tocht van Stanley.

⁽¹⁾ MC IX (1877), pp. 29, 226-227.

⁽²⁾ Ib. pp. 239-242. Rapport Duparquet 6 Jan. 1877.

⁽³⁾ « Une célèbre conférence géographique vient d'émettre le vœu qu'on établisse en Afrique des stations hospitalières et scientifiques pour les explorateurs ; ne semble-t-il pas que la mission catholique de Landana a déjà réalisé ce désir au centre même de la zone la moins explorée de ce continent » ? Ib. p. 226.

§ 2. STANLEY

Op het einde van November 1874 uit Bagamoyo vertrokken, had Stanley, nadat hij eerst gedurende ettelijke maanden (1875-1876) de gebieden rond het Victoria-meer, het Albert-meer en Tanganyika had doorkruist, te Nyangwe, de Lualaba bereikt, vanwaar hij, de stroom afvarend, de Stanley-Falls en de vijandige negerstammen trotserend, aan de Pool aankwam om ten slotte, weer langs een reeks cataracten, den 9 Augustus 1877 uitgeput te Boma begroet te worden. ⁽¹⁾

Het ophefmakend bericht van deze historische gebeurtenis verscheen in de Daily Telegraph van 17 September en verwekte heel wat opzien en belangstelling in Europa. Het grote raadsel van Midden-Afrika, het geheim van de Kongo-Stroom, was eindelijk opgelost; het werk van Livingstone was voltooid en er zou een nieuwe periode ingeluid worden voor Afrika.

Het spreekt vanzelf dat ook Leopold II vol aandacht was voor alles wat rond deze merkwaardige tocht werd verteld en geschreven. En dat hij deze nieuwe ontdekkingen zou trachten te benutten bij zijn pas begonnen Afrikaanse onderneming.

Het moet hem tegelijk verheugd en verontrust hebben wanneer Stanley in een brief van 5 September 1877 aan de Daily Telegraph zijn suggesties openbaarde: de handelsvooruitzichten waren schitterend, want het Kongo-bekken was ongemeen rijk; en hij die de Livingstone — zo stelde Stanley voor de stroom te noemen — zou beheersen, zou ook het monopolie hebben van deze handel. Waarom dan niet onmiddellijk de kwestie beslissen?

⁽¹⁾ Zie het reisverhaal van STANLEY, H. M., *A travers le continent mystérieux*, 2 dl. Paris 1879 (trad. H. Loreau); de gevolgde weg beknopt in PAULITSCHKE, P., *o. c.*, pp. 273-279; BKB I, 864-893 (Stanley).

Engeland moest een akkoord maken met Portugal en zich uitroepen als soeverein van de Kongo-stroom! (1)

Het was normaal en logisch dat het exploratie-werk van Stanley zou gevolgd worden en aangevuld door uitbating en beschaving. De vraag was alleen: wie? Leopold II antwoordde reeds, dacht na en maakte plannen. De I. A. V. moest zich naar het Westen keren. Daar immers lag het terrein nog helemaal braak en onontgonnen terwijl in het Oosten van Afrika reeds gevaarlijke concurrenten kwamen opdagen. In Kongo kwam het er alleen op aan de eerste te zijn en de sleutel van het binnenland in handen te nemen: volgens het voorstel van Stanley, een weg banen om, over de cataracten heen, de Pool met de Beneden-Kongo te verbinden.

In Januari 1878 werden baron Greindl en Sanford, door het Geografisch Genootschap te Marseille uitgenodigd om als vertegenwoordigers van de I. A. V. aanwezig te zijn op een banket, dat werd aangeboden aan Stanley bij zijn aankomst te Marseille. Leopold II maakte van de gelegenheid gebruik om beiden met een vertrouwelijke zending te belasten. Zo vernam Stanley dat de Belgische Koning hem wenste in dienst te nemen van de I. A. V. en hem verzocht naar Brussel te komen. (2)

De reporter-verkenner hechtte echter weinig belang aan dit voorstel van een kleine vorst. Hij ontweek het onder voorwendsel dat hij na zijn vermoeiende tocht rust nodig had en dat hij nog steeds door een contract gebonden was aan de New York Herald en de Daily Tele-

(1) « Je pourrais vous démontrer comment le possesseur du Livingstone aurait le monopole du commerce avec le bassin immense qu'il arrose. Ce fleuve est et sera toujours la grande route commerciale de l'Afrique centrale de l'Ouest. Pourquoi donc ne pas décider immédiatement qui règnera sur ses rives? La question est de savoir quel sera le pays qui sera le protecteur du commerce naissant dans ces régions inconnues ». Zie: DE LAVELEYE, E., *L'Afrique Centrale et la Conférence géographique de Bruxelles*, Bruxelles, 1878, pp. 193-219.

(2) Zie: THOMPSON, R., *Léopold II et le Congo révélés par les notes privées de Henry S. Sanford*. Congo 1931 I, pp. 167-196.

graph. In feite wenste Stanley de vrucht van zijn exploraties aan Engeland aan te bieden. ⁽¹⁾

Hij had trouwens reeds in zijn brieven uit Loanda sterk de nadruk gelegd op de mogelijkheden van een uitgebreide handelsexploïtatie van het Kongo-bekken, juist om de begeerten van Engeland op te wekken. Hij had zelfs uitdrukkelijk aangedrongen opdat Engeland met Portugal een regeling zou treffen inzake de soevereiniteit over de Kongo of Livingstone-stroom. ⁽²⁾

In Engeland voerde Stanley inderdaad een intensieve propaganda door een vloed van artikelen, conferenties en gesprekken, maar slaagde er niet in bij de Engelsen geestdrift te wekken voor Kongo. Zijn verhalen werden eerder sceptisch onthaald en allerlei spot werd op zijn rekening gelanceerd: men noemde hem een « dromer », « reporter tegen 2 stuivers per lijn », « don Quichotte-journalist » enz.

Ook de Britse regering legde een uiterste voorzichtigheid aan den dag. Onlangs nog in 1876 had de Minister van Koloniën, Lord Carnarvon, van het Kabinet Disraeli, een voorstel van Cameron van de hand gewezen: hij was niet van zin enige annexatie-politiek te voeren in Midden-Afrika. Stanley botste op dezelfde houding. De gegevens waren te vaag voor de praktische geest van de Engelsen. ⁽³⁾

Na zes maanden gaf Stanley de moed verloren. Doch hij dacht weer aan de uitnodiging van Leopold II. In het begin van Juni had hij een onderhoud met baron Solvyns, de Belgische gezant te Londen, en den 10 van dezelfde maand verliet hij Engeland om te Brussel bij Leopold II te gast te zijn. Hij had er lange conversaties

⁽¹⁾ STANLEY, H. M., *Cinq années au Congo 1879-1884*, Bruxelles 1885, p. 15; DAYE, P., *Stanley*, Paris 1936, pp. 128-129.

⁽²⁾ Zie hierboven: « Je le répète, que l'Angleterre s'arrange avec le Portugal pour proclamer sa souveraineté sur le Livingstone ».

⁽³⁾ DAYE, P., *o. c.*, p. 130; BKBI, 879; CORNET, R., *Katanga*, 3e éd. Bruxelles, 1946, pp. 13-25.

met hem en met Baron Greindl over de exploratie en de exploitatie van Kongo, het oprichten van posten, het aanleggen van een spoorweg en het overbrengen van steamers naar Stanley-Pool en de Boven-Kongo. ⁽¹⁾

De I. A. V. was echter een louter philanthropische en wetenschappelijke onderneming met internationaal karakter, zodat voor de nieuwe plannen een nieuwe organisatie nodig was. Er werden onderhandelingen ingezet, fondsen verzameld in Frankrijk, België, Holland, en Duitsland en den 25 November 1878 stak te Brussel van wal het « Studiecomité van de Boven-Kongo », onder het voorzitterschap van de I. A. V. - secretaris, Kolonel Strauch.

Het doel van de nieuwe stichting was essentieel philanthropisch: de beschaving van Kongo en invoer van handel en industrie. Daartoe zou een expeditie naar Kongo vertrekken, die vóór alles de bovenloop van de stroom moest trachten in verbinding te brengen met de Beneden-Kongo en de Atlantische Oceaan, door middel van een baan naast de cataracten tussen Noki en de Pool. ⁽²⁾

Leopold II stelde er ten zeerste prijs op dat alles zoveel mogelijk in het geheim zou gebeuren. ⁽³⁾ Er werd geen sensatie gemaakt rond de onderneming en het had er de schijn van alsof het « Studiecomité van de Boven-Kongo » enkel een aangepaste voortzetting was van de I. A. V. De vlag was dezelfde en ook de meeste leden van het bestuur, en vooral zorgde Leopold er voor dat het internationaal karakter ogenschijnlijk behouden bleef, vermits de expeditie van Stanley werd gevormd door 5 Belgen, 2 Denen, 2 Engelsen, 1 Fransman en een Amerikaan.

De Koning had echter een doel dat verder reikte: de commerciële exploitatie van het Kongo-bekken en de

⁽¹⁾ DAYE, P., *o. c.*, p. 131; THOMPSON, R., *A. c.*, p. 170.

⁽²⁾ DAYE, P., *o. c.*, pp. 131-133.

⁽³⁾ THOMPSON, R., *a. c.*, pp. 178 sq.

voorbereiding van de politieke occupatie. Daarom mocht hij de argwaan van mogelijke concurrenten niet opwekken en moest hij vooruitkomen onder het motto van beschaving, wetenschap en handel.

Hij zorgde er tevens voor dat nieuwe expedities werden uitgerust langs het Oosten, onder de naam en de vlag van de I. A. V. , en hij gaf opdracht een post op te richten te Karema. Met het dubbel gevolg, dat enerzijds een sleutelpositie werd ingenomen aan het Tanganykameer, en dat anderzijds de aandacht in het Oosten werd gaande gehouden, waardoor Stanley meer vrijheid zou genieten in het Westen.

Stanley, die zich voor twee perioden van vijf jaar ten dienste stelde van Leopold II en benoemd werd tot leider van de Kongo-expeditie, vermoedde weldra dat achter het internationaal, humanitair en economisch masker van het Studiecomité, een politiek doel verscholen lag. « De Koning is een uiterst geslepen diplomaat », noteerde hij in zijn dagboek bij de afreis naar Afrika ; hij heeft me nog niet rechtuit durven zeggen waar we eigenlijk naartoe gaan. Maar het is toch evident gebleken dat hij er op uit is om, met zijn Internationale Vereniging, van Kongo een Belgische Kolonie te maken. ⁽¹⁾

Het opgelegd program bevatte immers twee punten : vooreerst, een weg banen langs de Watervallen en basissen vormen in Beneden-Kongo en bij Stanley-Pool. Vervolgens, politieke rechten veroveren langs de Boven-Kongo, door middel van contracten met de chefs waarbij dezen de soevereiniteit van de I. A. V. zouden aanvaarden, en meteen overal de vlag van de Associatie hijsen, zichtbaar kenteken van deze soevereiniteit. ⁽²⁾

⁽¹⁾ « The King is a clever Statesman. He is supremely clever... Still he has not been so frank as to tell me outright what we are to strive for ; nevertheless it has been pretty evident that under the guise of an International Association he hopes to make a Belgian dependency of the Congo ». BKB I, 880.

⁽²⁾ Ib.

Het betekende in feite de inbezitneming van de Boven-Kongo.

Daartoe was het nodig alle concurrentie te voorkomen en vooral de meest te vrezen naties voor een voldongen feit te stellen door zo vlug en zo geheim mogelijk te handelen.

Intussen hadden de Missionarissen van Landana hun visitatiereizen naar Banana, San Antonio en Boma herhaald, zonder echter te kunnen overgaan tot de definitieve plaatsing van een of meer Paters in een van deze localiteiten. ⁽¹⁾

In 1878 was P. Duparquet, die, ten einde de uitbreiding van de missie in de binnenlanden van het Zuidelijk gedeelte voor te bereiden, den 13 Februari door P. Schwindenhammer belast was geworden met een exploratie-opdracht in de streek tussen de Kunene en de Oranje, ⁽²⁾ als vice-prefect opgevolgd geworden door P. Carrie.

De nieuwe overste was vol aandacht voor de onderneming van Leopold II en wachtte met spanning op de aangekondigde expeditie van Stanley. « Daar zal dus binnenkort een grote weg openkomen naar het centrum van Afrika », schreef hij den 2 Mei 1879. En het was zijn grootste verlangen eens te mogen oprukken in het spoor van exploratoren en handelslui, om in de ongekende gebieden de ware beschaving van het kristendom te gaan verspreiden. ⁽³⁾ P. Carrie wist dat de onderneming beschikte over immense kapitalen en gepa-

⁽¹⁾ In Augustus 1877 bezochten PP. Carrie en Schmitt Banana, San Antonio en Boma (MC IX (1877), p. 557).

Zie ook: CARRIE, P., Une visite à Saint-Antoine de Sogno. MC X (1878), pp. 472-474, 485-486, 496-498, 524-526, 536-538.

⁽²⁾ DCi, p. 30: « ita ut examinetur an ibi cum approbatione S. Sedis institui valeat nova missio, et quae sint ad eam incipiendam opportuniore loca ».

⁽³⁾ « Voilà donc une grande route bientôt ouverte, de ce côté vers le centre du continent africain ». MC XI (1879), pp. 333-335 (Brief Carrie 2 Mei 1879).

troneerd werd door machtige en invloedrijke personen en dat Stanley naar Zanzibar getrokken was om er zijn personeel aan te werven, waarmee hij in Juni of Juli te Banana verwacht werd.

Reeds waren ingenieurs en vaklui te Banana druk in de weer met het bouwen van een groot woonhuis. Verder zou de expeditie in het binnenland langs de Kongo-stroom een drietal posten oprichten om het verkeer tussen de kust en het centrum van Afrika te vergemakkelijken. En ten slotte een baan breken doorheen het gebergte langs de cataracten en steamers overbrengen naar de Stanley-Pool, vanwaar de Kongo-stroom bevaarbaar was tot aan de Stanley-vallen.

Alles wees er dus op dat het uur van Midden-Afrika aangebroken was. De beschaving zou er haar intrede doen. Eén zaak echter verontrustte P. Carrie en hij deed er over zijn beklag. Waarom zag men geen missionarissen oprukken aan het hoofd van deze kruistocht tegen barbarendom en fetichisme? Zo immers hadden de Portugezen het gedaan: het kruis ging vooraan. Maar nu, wat zal de Kerk doen, niet zozeer om wetenschap en handel te precederen maar alleen om ze te volgen en gebruik te maken van de weg die wordt geopend? ⁽¹⁾

Hoe graag P. Carrie ook had gewild, het was hem onmogelijk iets nieuws te ondernemen. De missie leed gebrek en het was met de grootste moeite dat men de bestaande werken kon in leven houden. Er heerste immers geduren-

(1) « Il semble donc que, dans les desseins de la Providence, l'heure de la lumière et de la civilisation ait sonné pour ces pays barbares ». Eén zaak echter verontrustte hem en hij deed er over zijn beklag: « Que ne voit-on à la tête de cette croisade contre la sauvagerie et le fétichisme, marcher les apôtres de la Croix, de cette Croix lumineuse qui a dissipé les ténèbres du paganisme ! Autrefois lorsque les Portugais découvrirent ces contrées et qu'ils y pénétrèrent pour la première fois, la croix les précédait, et c'est par elle et en son nom qu'ils s'y établirent, qu'ils y dissipèrent, pour un temps, les ombres de la mort. Mais aujourd'hui que fera la religion, je ne dis pas pour précéder la science et le commerce, mais seulement pour les suivre et profiter de la voie qui lui est frayée ? » Ib. p. 334.

de de laatste jaren een buitengewone droogte en hongersnood en bovendien moest een deel van het bescheiden budget afgestaan worden aan de missie van P. Duparquet in Combebasië. Het was zover gekomen dat P. Carrie, tot zijn grootste spijt, de Algemeen Overste had moeten verzoeken de afreis van de nieuwe aangeboden missionarissen uit te stellen, omdat hij niet in staat was de reis en hun onderhoud te bekostigen. ⁽¹⁾

Zo moest Boma wachten. Ook San Antonio, waar den 10 Januari 1878 een zeer voordelig contract gesloten was met de chef, moest zich tevreden stellen met een catechist, in plaats van een priester. ⁽²⁾

P. Carrie zag geen uitkomst. Hij zou dus deze schitterende gelegenheid tot penetratie moeten laten voorbijgaan en onmachtig toezien hoe integendeel de Protestanten, met de formidabele middelen waarover ze beschikten, ongehinderd voorsprong namen in de binnenlanden van Kongo! ⁽³⁾

Toch deed hij een uiterste poging en lanceerde een oproep tot de Franse katholieken; de wereld verwachtte dat er ook iets voor het geloof zou gedaan worden, wanneer er zoveel inspanningen gedaan werden voor de menselijke beschaving en de handel. Het prestige van de godsdienst, van de katholieke genootschappen en zelfs de eer van Frankrijk eisten dat de missionarissen niet zouden ten achter blijven. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ GANOT, A., *Aux Origines du Congo Belge*, MMCC XXIII (1911, pp. 9-11).

⁽³⁾ MC XI (1879), p. 334.

⁽⁴⁾ Ib., p. 335: « Sous les yeux de l'Europe et du monde chrétien, allons-nous donc être condamnés à un triste statu quo? Et cependant lorsqu'on fait tant pour la civilisation humaine et pour le commerce, on s'attend à nous voir faire quelque chose pour la foi. L'honneur de la religion, des Sociétés catholiques et même de la France, demandent à ce que les missionnaires ne restent point en arrière ».

§ 3. DE PROTESTANTEN.

Inderdaad, de Protestanten waren reeds in Kongo.

Nog vóór de aankomst van Stanley te Boma, vestigde de « Baptist Missionary Society » van Engeland, in Mei 1877, haar aandacht op het gebied van Kongo, naar aanleiding van de brief van de mecenas der missie bij het Tanganyka-meer, Robert Arthington. « Er is een streek in Afrika », schreef deze den 14 Mei 1877, « niet ver van de plaats waar gij reeds missieposten hebt gesticht,⁽¹⁾ die lange tijd mijn aandacht heeft gaande gehouden met de vurige wens dat daar de goede Tijding mocht gebracht worden. Het is het Kongo-gebied, een oud Koninkrijk ». ⁽²⁾

De man bood een verlokkelijke som geld aan, indien de B. M. S. aanstonds de evangelisatie van het oud Koninkrijk Kongo wilde op zich nemen, en hij drukte tevens zijn hoop uit dat het met den tijd mogelijk zou zijn de missie uit te breiden langs de Kongo-stroom tot voorbij de watervallen.

Hij drong zelfs openlijk aan opdat deze penetratie zou doorgevoerd worden, in alle richtingen van het onverken- de binnenland, — « eastwards, and south, and north of the river », — en vooral naar het Oosten toe, ten einde de verbinding te verwezenlijken met de missionarissen van de L. M. S. die reeds op 20 mijlen ten Westen van het Tanganyka-meer, in de nabijheid van Nyangwe, werkzaam waren. ⁽³⁾

Een weinig later herhaalde Arthington zijn voorstel en gaf daarbij zijn mening te kennen dat het raadzaam

⁽¹⁾ Kameroen.

⁽²⁾ « There is a part of Africa, not too far from places where you have stations, on which I have long had my eye, with very strong desire that the blessings of the Gospel might be given it. It is the country Congo — an old kingdom... » Zie BENTLEY, W. H., *Pioneering on the Congo*, 2 dln. Londen, 1900, I, p. 58.

⁽³⁾ *Ib.* p. 59.

zou zijn aanstonds iemand naar San Salvador te sturen, om de koning van Kongo te vragen of hij bereid zou zijn de kristen missionarissen te ontvangen en te steunen, en om meteen alle nodige informaties in te winnen. ⁽¹⁾

Op het einde van Juli besloot het Comité van de B. M. S. op het voorstel in te gaan en publiceerde in de *Missionary Herald* van 1 September een oproep voor manschappen en geld. De missie zou in 1878 aangevangen worden.

Het bericht van Stanley's aankomst te Boma opende ineens onvermoede horizons voor het plan van Arthington. Voorbij de Stanley-Pool lag de weg open naar het hart van Afrika en kwam derhalve een uitgestrekt arbeidsveld voor de geloofspredikers bloot te liggen, volledig onbewerkt.

Twee zendelingen in Kameroen, Grenfell en Comber werden op het einde van 1877 door het Comité belast met een verkenningstocht naar San Salvador. Beiden aanvaardden zonder aarzelen. Comber schreef zelfs dat het steeds zijn vurige begeerte geweest was, te mogen werken « bij de werkelijke heidenen in het binnenland » en het was hem eender of zulks in Kameroen of in Kongo moest gebeuren. ⁽²⁾

Er werd dan ook niet gewacht en den 23 Januari waren Grenfell en Comber reeds aan de monding van de Kongo-stroom. Ze reisden over Boma naar Musuku en richtten van daaruit een brief naar de Koning te San Salvador, om vervolgens naar Kameroen terug te keren.

Daar ontvingen ze den 29 Maart 1878 de laatste instructies vanwege het Comité en in Juni waren beiden opnieuw op weg naar Kongo voor de definitieve stichting van de missie.

Het plan bestond er in, een basis te vormen te San Salvador om vervolgens uit te zien naar de mogelijkheden

⁽¹⁾ Ib. p. 59.

⁽²⁾ Ib., pp. 59-60.

van penetratie naar Stanley-Pool. Grenfell en Comber meenden dat de doorbraak het gemakkelijkst zou geschieden langs de linkeroever van de Kongo-stroom. Reeds den 28 Augustus verlieten ze San Salvador om de weg te verkennen en zo ver mogelijk door te dringen in de richting van de Pool. Ze geraakten echter niet verder dan Tungwa, waar ze weliswaar hartelijk onthaald werden, maar nog hartelozer verjaagd.

Toen kwam er onenigheid tussen Grenfell en de B. M. S.-directie, met het gevolg dat Grenfell Kongo verliet en naar Kameroen weerkeerde. Zijn gezelschap, Comber, reisde in December 1878 naar Engeland, om er versterking te vragen. ⁽¹⁾

Comber maakte een geestdriftig rapport over zijn reis naar Kongo. Hij spiegelde zijn geloofsgenoten de schitterende mogelijkheden voor ogen van evangelisatie dezer gebieden en verwekte te Londen een zulkdanig enthousiasme, dat van overal giften kwamen toegestroomd.

De B. M. S. - leiding zette door en rekening houdend met het rapport van Comber, besloot ze in het begin van 1879 een nieuwe poging te wagen. De missie van San Salvador moest er komen, niet alleen omwille van de evangelisatie van het koninkrijk zelf, maar ook en vooral omwille van de penetratie naar de Midden-Kongo. ⁽²⁾

Den 25 April 1879 vertrekt Comber naar San Salvador met zijn vrouw en drie gezellen, Crudgington, Hartland en Bentley. Hun opdracht was niets onbeproefd te laten om zo haast mogelijk de Stanley-Pool en de Opper-Kongo te bereiken. Daar immers zou de weg vrij zijn

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 68-84. DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 198. Zie ook ; BKB I, 248-250 (Comber) ; 442-458 (Grenfell).

⁽²⁾ « Having always in view the reaching of the interior of the vast continent of Africa, by the waterway of the mighty Congo river ». BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 85.

van watervallen en stroomversnellingen, de Kongo haast ononderbroken bevaarbaar tot Nyangwe, over een afstand van meer dan 1200 mijlen. Men zou dus een reeks posten kunnen stichten, immer verder, om ten slotte de verbinding te verwezenlijken met de missie van Tanganyika.

Comber beproefde het herhaalde malen om over Makuta door te breken, maar zijn pogingen kenden geen succes. Zodat hij het beter oordeelde eerst alle actie te concentreren op San Salvador, in de hoop dat weldra de faam van de missie en van de missionarissen alom verspreid zou zijn en de oppositie van de inboorlingen zou breken.

Zo gingen de laatste maanden van 1879 voorbij. De Koning, Pedro, was gunstig gestemd. De missionarissen begonnen hun leer te verkondigen, met behulp van een tolk; de eredienst werd georganiseerd en men gaf onderricht aan enkele kinderen, verlaten wezen en vrijwillige leerlingen. Maar pas was het jaar 1880 ingezet, of Comber begaf zich weer op weg in gezelschap van Crudgington. En voor de zoveelste maal liep de poging uit op een gedwongen aftocht.

Toen kwam Sir Arthington met een nieuw aanbod voor den dag: hij stelde 1000 pond ter beschikking van het B. M. S. - comité voor de aankoop van een steamer en 3000 pond voor het onderhoud er van, indien de missionarissen er zouden in slagen een post op te richten aan de monding van de Nkutu (Kwa) en van de Ikelemba. ⁽¹⁾ Dit joeg de moed omhoog en half Augustus 1880 deed Comber een nieuwe poging, weerom echter zonder resultaat. En wanneer hij het daarop nogmaals beproefde met Hartland, konden ze beiden, bij een aanval van de Makuta-negers, nauwelijks aan den dood ontsnappen. ⁽²⁾

⁽¹⁾ Ib., I, p. 190.

⁽²⁾ Ib., pp. 190-205.

Na anderhalf jaar was het penetratie-bilan van de B. M. S. - missie niets meer dan een reeks mislukte pogingen. De tegenstand van de inboorlingen scheen alleen met geweld te kunnen overwonnen worden — « and that we could not employ », schreef Bentley ». (1)

Doch er was een andere mogelijkheid : in het spoor van de expeditie van Stanley die langs de Noord-oever van de stroom een doortocht boorde naar de Pool.

En op het einde van 1880 maakten Comber en Hartland zich inderdaad gereed voor de tocht.

Intussen was, naar aanleiding van Stanley's tocht dwars door Afrika, in Engeland een nieuwe Protestantse missie-onderneming op touw gezet geworden. Ze droeg de naam van « Livingstone Inland Mission ». (2) Het opzet was inter-denominationaal en stelde zich ten doel zo veel missionarissen mogelijk naar de immense Kongo-vallei te sturen. (3) Het was dus, evenals de B. M. S.-missie, een uitdrukkelijke penetratie-poging, gericht naar het hart van Afrika.

De eerste drie zendelingen, Graven, Telford en Johnson, reisden in 1878 af naar Kongo en kregen het volgend jaar het gezelschap van Graven's vrouw en twee nieuwe missionarissen, Petersen en Richards.

De eerste posten werden gesticht te Mikimvuku tegenover Banana, te Matadi, te Palabala en de zendelingen slaagden er zelfs in progressief vooruit te komen tot Manteka en Bemba. (4) Doch deze successen werden dra gevolgd door financiële moeilijkheden en daar de missionarissen het principe wilden toepassen van « self-supporting », liep de onderneming uit op een katastrofe. De enen verlieten de missie, de anderen gaven zich volledig over aan handel.

(1) *Ib.*, p. 295.

(2) Livingstone : naar de naam die Stanley aan de Kongo-stroom gaf.

(3) « to introduce into the vast Congo valley as many christian evangelists as possible ». DU PLESSIS, J., *o. c.*, p. 209.

(4) BENTLEY, W., *o. c.*, I, 448-9.

§ 4. DE PATERS VAN DE H. GEEST.

1. *Boma.*

Er waren geweldige dingen aan 't gebeuren in Kongo. Den 15 Augustus 1879 was Stanley met een 70-tal Zanzibarieten te Banana aangekomen waar 14 Europeanen met het materiaal van de expeditie hem opwachtten. Ter plaatse werden nog een aantal zwarten aangeworven en na zeven dagen kon de vloot de Kongo-stroom opvaren om de zware opdracht van Leopold II te gaan vervullen. ⁽¹⁾

Met ingang van October begon men aan de oprichting van de eerste post, te Vivi, voor de eerste grote waterval. En den 18 Maart 1880 werden de werkzaamheden ingeluid voor het banen van een weg van Vivi naar Isangila, waar de stroom weer bevaarbaar werd tot Manyanga. Dit eerste traject, dat liep door een woeste en rotsachtige bergstreek, zou elf maanden bovenmenselijke inspanningen vergen, maar Stanley was vast besloten niet te versagen en ook niet te rusten vooraleer de boten te water zouden gelaten zijn in de Boven-Kongo. ⁽²⁾

Intussen poogden de Engelse Protestanten op te rukken langs de Zuidelijke oever.

De missionarissen van Landana zagen in dat ook zij iets moesten ondernemen. Tegen het einde van November 1879, wanneer Stanley nog te Vivi was, herhaalde P. Carrie zijn oproep tot de Franse katholieken : de missionarissen moesten kost wat kost het binnenland in, in het spoor van de handels- en wetenschapslui ; de katholieken moesten voor Christus minstens evenveel doen als

⁽¹⁾ STANLEY, H. M., *Cinq années au Congo.*

⁽²⁾ « We shall not cease from our labours until the boats destined for the waters of the Upper Congo are afloat there, once and for all ». THOMPSON, R., *a. c.*, p. 188.

de Protestanten voor het geld en de verspreiding van hun ketterijen. (1)

Den 2 November trok hij zelf langs Banana naar Boma en Vivi om contact te zoeken met de expeditie van Stanley. Te Vivi had hij het genoeg met de grote explorator te spreken en kwam hij tevens in betrekking met verscheidene leden van de groep. Allen waardeerden de medewerking van de katholieke missionarissen in het beschavingswerk van Midden-Afrika en drukten de wens uit hen zo gauw mogelijk het spoor van de expeditie te zien volgen. Zodat P. Carrie er kon van overtuigd zijn dat hij op hun sympathie en hulp mocht rekenen. (2)

P. Carrie zag dadelijk het belang in van Vivi als ingangspoort van binnen-Afrika en hij hoopte vurig dat deze weldra zou mogen opengaan voor de katholieke missionarissen. Het kwam er op aan de Protestanten, die reeds langs de linkeroever van de Beneden-Kongo werkzaam waren, vóór te zijn in het binnenland. (3) Hij had reeds een prachtig terrein op het oog dat hem uiterst geschikt leek voor de vestiging van een missiepost onder de bescherming en met de steun van de Stanley-expeditie. Een missie bood trouwens ook een allerbeste vervollediging van het beschavingswerk, dat deze zich ten doel stelde. Doch een Hollandse handelaar M. Van Schendel, met wien P. Carrie daarover sprak, vond de tijd nog niet gekomen, zodat de Vice-prefect besloot geduld te oefenen, hoewel hij er toch van overtuigd was dat de expeditie bereid zou zijn de missies te begunstigen. (4)

(1) « Il faut, pour l'honneur de la religion, que nous marchions dans le Congo, à la suite de la science et du commerce ; il faut que nous luttons contre les protestants et que nous fassions pour la gloire de N.S.J.C. autant qu'ils font pour l'argent et la propagation de leurs erreurs ». MC XII (1880), p. 65.

(2) MC XII (1880), pp. 85-87 : Brief Carrie 3 Dec. 1878.

(3) « Vivi doit nécessairement être la porte pour pénétrer dans l'intérieur. Dieu veuille que cette porte s'ouvre aussi bientôt aux missionnaires catholiques... et qu'ils devancent les ministres protestants déjà répandus sur l'autre rive du Congo ». Ib. p. 86.

(4) « ... Une pente douce et fertile... Cet emplacement conviendrait parfait- »

Het eerst noodzakelijke was toch de stichting van de reeds lang geplande missie te Boma. Het genootschap van de Voortplanting had nu een speciale subsidie toegekend, en daar elk uitstel een onherstelbaar verlies zou betekenen en een nog grotere achterstand op de Protestanten, werd niet meer gearzeld. In Mei 1880 kwam P. Carrie er met P. Visseq de laatste schikkingen treffen en de missiepost ontstond. Den 12 October nam ook P. Schmitt, de overste, er zijn intrek met tien jongens van Landana en den 8 Februari 1881 was de gemeenschap volledig door de komst van Br. Cyriacus. ⁽¹⁾

Het werk begon. Een catechismus werd vertaald, er werd onderricht gegeven in de school en in de dorpen en er werden plantages aangelegd, zodat P. Carrie bij zijn volgend bezoek met tevredenheid mocht vaststellen en schrijven dat Boma al de resultaten van de Protestanten verre overtrof. ⁽²⁾

De Protestanten hielden er trouwens ook een andere methode op na. Het had er zelfs de schijn van alsof velen van hen naar Kongo gekomen waren, hoofdzakelijk om te reizen, aan exploratie of taalstudie te doen, grammatica's en woordenlijsten op te maken, episodien of boeken van den Bijbel te vertalen, of zelfs om handel te drijven. Er was derhalve bij hen veel beweging, wetenschappelijke vorsing en ruilhandel, doch weinig diep en duurzaam evangelisatie-werk en nog minder vaste organisatie. Terwijl integendeel de methode van de Paters van den H. Geest eerder gericht was op de vorming van stevige centra, brandpunten van een bloeiend

tement à une mission. Elle pourrait s'y installer sous la protection et avec l'aide de l'expédition, dont le but civilisateur se trouverait par là admirablement complété. Mais, comme me le faisait remarquer M. van Schendel, le temps ne semble pas encore arrivé pour en parler, bien que l'expédition soit assez disposée à favoriser les missions ». Ib.

⁽¹⁾ MC XIII (1881), pp. 1-3, (brief Schmitt 31 oct. 1880); GANOT, A., *o. c.*, pp. 14-19; BKB I, 824-826 (Schmitt).

⁽²⁾ Brief Carrie, 9 Juli 1889, in BKB I, 825.

kristelijk leven en van beschaving, en basissen voor verdere uitbreiding en penetratie.

Boma moest dezelfde weg opgaan als Landana. Maar het was tevens, in de bedoeling van P. Carrie, de vooruitgeschoven post voor de doorbraak naar de Opper-Kongo, Stanley achterna. ⁽¹⁾

Het werd een ware wedloop naar Stanley-Pool. Katholieke en Protestantse missionarissen wedijverden reeds om het eerst deze belangrijke sleutelpositie, de poort van het Kongo-bekken, in te nemen. Maar ook voor Leopold II en Stanley daagde een concurrent op: de Brazza.

2. de Brazza.

Pierre Savorgnan de Brazza was gesproten uit een katholieke adellijke familie van Frioul. In 1868 nam hij de wijk naar Frankrijk, waar hij zich liet opnemen in de Zeevaartschool. Bij het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog vroeg hij zelfs de naturalisatie aan, welke hem slechts in 1873 zou verleend worden. Toen was hij met de « Venus » gestationneerd te Libreville in de Gabon-inham. ⁽²⁾

Gedurende zijn reizen langs de Afrikaanse kusten en zijn verblijf te Gabon had de Brazza zijn avontuurlijke jeugdroom voelen rijpen. Vele reisverhalen had hij ver-slonden, die van Bruce, Mungo Park, Schweinfurth, Speke, Burton, Bath, Nachtigall en andere meer. ⁽³⁾ Nu had hij contact genomen met dit geheimzinnige Afrika, met de kusten, waarachter nog tal van mysteries geborgen

⁽¹⁾ « Ce poste de Boma est non seulement d'une grande utilité, mais même d'une nécessité pour le Haut-Congo ». Ib.

⁽²⁾ Zie : DE CHAMBRUN, Gén., Brazza, Paris 1930 ; EYDOUX, Savorgnan de Brazza, Clamecy 1932 ; DE CRISENOY, M., Le Héros du Congo. Pierre Savorgnan de Brazza, Paris 1941 ; FROMENT-GUIEYSSE, G., Brazza, Paris 1945. BKB I, 165-161.

⁽³⁾ FROMENT-GUIEYSSE, G., o. c., pp. 21-22.

lagen. Vooral de Westkant was, omwille van de natuurlijke hinderpalen en de vijandige volksstammen afgesloten gebleven.

En toch, hier waren wellicht even belangrijke ontdekkingen te doen als in het Oosten, waar Livingstone thans opereerde. En wie weet, lag de oplossing van de Oostelijke raadselen niet in het Westen? Daar waren immers machtige stromen die in de Atlantische Oceaan kwamen uitmonden, en waarvan men niet eens het verloop noch de oorsprong kende. Het was echter niet de Kongostroom welke de Brazza aanlokte. Niemand vermoedde immers dat deze stroom eens in het binnenland noordwaarts een geweldige bocht ging beschrijven om den evenaar en aldus de oplossing vormde van het grote Lualaba-probleem.

De Ogowe, integendeel, de raadselachtige stroom met zijn enorm debiet, uitmondend bij de evenaar zelf, scheen meer kans te hebben in verband te staan met het watersysteem van de Grote meren. Wellicht was hij zelfs een vertakking van de Lualaba?

de Brazza stelde zich deze vraag en hij besloot ze te gaan oplossen.

Tot nog toe hadden de exploraties van de Ogowe een eerder karig resultaat gekend. Pas in 1857, nadat de penetratiepogingen van Baudin en Bouet (1853) en van du Mesnil (1857) langs de Gabon-inham, en zijn eigen poging langs de Muni (1856) mislukt waren, had du Chaillu het langs de Ogowe beproefd in Afrika binnen te dringen. Hij kwam slechts tot Gumbi. In 1862 had hij meer geluk gekend en de Bapingi bezocht langs de Ngunie. Het volgend jaar was hij reeds tot bij de Ashango doorgedrongen waar hij door de inboorlingen op de vlucht werd gedreven.

Anderen waagden het na hem: Serval en Griffon de Bellay, Walker in 1866, Aymès in 1867. Toen kwam de oorlog alles stopzetten tot 1873.

Intussen was het Ogowe-probleem toch actueel geworden. De ontdekkingen van Livingstone, die zojuist door Stanley weergevonden was, werden druk besproken. De Ogowe vond ongetwijfeld zijn oorsprong ginder in het Oosten. Een zo grote stroom moest noodzakelijk gevoed worden door belangrijke binnenlandse meren. Trouwens, de zwarte neger-slaven die van verre naar de Westkust waren aangebracht beweerden dat ze de « zee in het Oosten » gezien hadden en de boten die er op vaarden : wat kon dit anders zijn dan de grote meren die Speke, Baker, Livingstone e. a. hadden ontdekt ? Er was niemand die er nog aan twijfelde : de Ogowe was de aange-
wezen weg voor penetratie en de exploratie van Midden-Afrika. (1)

Zo oordeelde ook de Markies de Compiègne, die zich in 1873 met zijn vriend, de natuurkundige Marche, langs de Ogowe op weg begaf naar het hart van Afrika. Ze zouden de stroom zo ver mogelijk exploreren. Alle problemen interesseerden hen : de aardrijkskunde, de fauna en de flora, de ethnografie, de bestrijding van de slavenhandel, de toekomstmogelijkheden voor de Franse kolonie Gabon « en vooral » schreef de Compiègne, « de verspreiding van het katholiek geloof ». Hij hoopte ergens in het binnenland een gezonde streek te vinden en een vreedelievend volk waar de missionarissen zouden kunnen heengaan en zich vestigen. (2)

(1) « Une si grande nappe d'eau devait prendre sa source dans des lacs intérieurs très importants ; les noirs eux-mêmes le disaient ; des esclaves, venus de bien loin, bien loin, avaient vu la mer orientale couverte de bateaux ; que pouvaient-ils désigner par cette mer orientale, sinon les grands lacs découverts par Livingstone, Baker, Speke, etc. ? De bons esprits soutenaient que le Congo et l'Ogooué devaient prendre leurs sources dans les mêmes montagnes. Tous, enfin, voyaient dans l'Ogooué une voie ouverte à l'exploration pour pénétrer par là au centre de l'Afrique ».

DE COMPIEGNE, M., Voyage d'exploration dans l'Afrique équatoriale. Corr. 1874 III, p. 1345.

(2) « Et surtout celui de nos excellentes missions catholiques... peut-être pourrions-nous découvrir quelque terre plus saine, quelque peuplade mieux disposée, et contribuer ainsi au succès de cette grande cause ». Ib. pp. 1345-1346.

Ongetwijfeld heeft de Compiègne bij zijn bezoek aan de missie te Ste Marie du Gabon met Mgr Bessieux, P. Le Berre en de andere missionarissen deze penetratie-voorzichten en de plannen besproken. Met grote belangstelling en verwachting moeten de zendelingen dan ook uitgezien hebben naar de resultaten van de expeditie de Compiègne. De brieven van P. Le Berre waren inderdaad één en al ongeduld en hoop op de uiteindelijke penetratie in Midden-Afrika, dat nu zijn geheimen prijs gaf en toegankelijk werd gemaakt. ⁽¹⁾

De beide reizigers overschreden Lope, het verste punt dat Walker had bereikt. Voorbij de Bue-vallen kwamen ze aan de Ivindo-monding, de voornaamste bijrivier van de Ogowe, doch moesten hier, bij een aanval van de inboorlingen, alle verdere pogingen opgeven en naar de kust terugkeren. Ze hadden de Ogowe bevaren over een afstand van 470 km. ⁽²⁾

Toen kwam de Brazza met een concreet plan. Hij schreef een rapport, gericht aan de Minister, met het doel de toelating te bekomen voor een exploratie-reis naar Midden-Afrika. Hij zou langs de Ogowe het land intrekken. Deze stroom moest, te oordelen naar zijn enorm debiet, van zeer ver uit het binnenland komen, meende hij. Daar was dus de weg. Hij zou hem zo ver mogelijk volgen. Was de stroom werkelijk kleiner dan hij het zich inbeeldde, dan zou hij hem verlaten om zonder aan de terugkeer te denken, in Oost-Noord-Oostelijke richting door te reizen. Hij zou de verschillende volkstammen bezoeken, en steeds dieper doordringend, wellicht de meren ontdekken of de stroom die de grote watermassa, welke onder de evenaar uitmondt, naar de Oceaan voert. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Zie APF XLV (1873), p. 231.

⁽²⁾ Zie reisverhaal Ib., 1875, I, pp. 626-665, 1285-1321.

⁽³⁾ « J'ai acquis la conviction que l'Ogooué, en amont des premiers rapides,

Het ging echter niet alleen om een aardrijkskundige ontdekking van het allergrootste belang, maar tevens om de beschaving van Midden-Afrika en de uitbreiding van de Franse invloed en handel in de binnenlanden.

Den 23 Juni 1874 diende de Brazza zijn rapport in, en om de exploratie-reis te kunnen bekostigen vroeg hij een voorschot op zijn wedde. ⁽¹⁾

Den 14 December legde hij een meer gedetailleerde schets voor. En den 15 Februari 1875 werd de Brazza door de Minister van Marine en Koloniën, Admiraal de Montaignac, met de gevraagde zending belast : de exploratie van de Ogowe, onderzoek van het belang van deze stroom als penetratie-weg, verkenning van de volkstammen en een studie over de handelsmogelijkheden in de gebieden die hij zou bereizen.

Daartoe werd hem een subsidie van 10.000 fr. verleend. Met de steun van de Aardrijkskundige Vereniging en vooral van zijn eigen fortuin, slaagde de Brazza er in zijn expeditie te organiseren : drie blanken, Dr Ballay, Hamon en Marche, een twaalfstal Senegalese soldaten van Dakar en een paar tolken van Libreville.

In October 1875 voer de Brazza langs de Ogowe het binnenland in. Den 10 Februari van het volgend jaar achterhaalt hij Dr Lenz, de Oostenrijkse explorator die reeds bijna een jaar lang wacht op de kans om verder door te dringen, maar door de inboorlingen wordt opgehouden, dezelfde oorlogszuchtige kannibalen die

est encore un fleuve très considérable, qui s'enfonce au loin dans l'intérieur. L'Ogooué présentant ainsi à mon avis, une voie à l'exploration de l'intérieur de l'Afrique, mon projet s'est beaucoup étendu... Je compte le remonter aussi loin que possible. S'il n'a pas un cours aussi considérable que je le pense, je le quitterai et, sans penser au retour, je m'enfoncerai vers l'E.-N.-E.; à bout de ressources, je m'arrêterai chez les différentes peuplades et... je pourrai peut-être continuer ma route à la recherche des lacs ou du fleuve par où doit s'écouler la grande masse d'eau qui tombe sous l'équateur ». DE BRAZZA, Rapport van 23 Juni 1874. Zie volledige tekst in : NEUVILLE-BRÉARD, Les Voyages de Savorgnan de Brazza, Ogooué et Congo (1875-1882), Paris 1884, pp. 47-50.

⁽¹⁾ Ib.

de Compiègne en Marche tot de terugkeer hebben gedwongen. Ook de Brazza blijft er bijna drie maanden, wint er de sympathie en de bewondering door zijn innemende goedheid en zijn verbluffende goocheltoeren, en kan ten slotte vrij en vredig verder reizen.

Maar de Ogowe komt nu uit het Zuid-Oosten en uit het Zuiden zelfs. Geen grote stroom meer, maar een rivier, vol hindernissen en steeds maar minder bevaarbaar.

Het was een ontgoocheling voor de Brazza. Bij de monding van de Passa is er weer hoop, hij volgt de loop van deze bijrivier die echter weldra op haar beurt de Zuidelijke richting ingaat. En overal watervallen en stroomversnellingen! In de verte ontwaart men het gebergte dat beslist het Ogowe-bekken moet afsluiten.

De Ogowe was dus niet de weg naar Equatoriaal-Afrika. Toch wilde de Brazza verder, te voet. Hij hoopte ergens op een stroom uit te komen die hem Oostwaarts zou brengen om hem het raadsel van Midden-Afrika te laten oplossen.

Hij komt bij de BaTeke. De stromen die hij ontmoet vloeien inderdaad van de Ogowe weg en behoren dus tot een ander systeem. Hij komt aan de Ngambo die loopt naar de Alima, welke op zijn beurt, volgens de bewering van de inboorlingen, in een grote stroom uitmondt. De expeditie besluit die weg te volgen. Doch langs de Alima wordt de doortocht belet door de woeste BaFuru-krijgers, en den 2 Juli 1878 ziet de Brazza zich verplicht te wijken en terug te keren naar het land van de BaTeke.

Hij wist niet dat hij slechts vijf dagen verwijderd was van de Kongo-stroom, waar zo pas Stanley was voorbijgetrokken.

de Brazza wil nog niet versagen. Zijn blanke gezellen en de meest vermoeide zwarten van de karavaan laat hij naar de kust gaan en zelf trekt hij met zes Senegalezen en tien dragers in Noord-Oostelijke richting verder. In Augustus bereikt hij de Likona. Maar de levensmid-

delen zijn uitgeput, het regenseizoen is nakend, en de Brazza vat de terugtocht aan naar de Ogowe om den 6 November te Libreville aan te komen. (1)

Te Gabon vernam de Brazza het verrassend nieuws dat Stanley intussen de loop van de Kongo-stroom had ontdekt en verkend. Nu wist hij dat hijzelf tot op enkele dagreizen van deze grote stroom was geweest.

In Frankrijk vernam hij meer over de tocht van Stanley en over de plannen van Leopold II, die de Amerikaanse ontdekkingsreiziger in zijn dienst had aangeworven. Hij doorzag de plannen. Hij werd er te Brussel door Leopold II zelf van op de hoogte gebracht en de Belgische Koning nodigde hem eveneens uit tot medewerking. Doch de mooiste beloften waren niet in staat hem te verleiden, want hij koesterde een eigen plan : Leopold II wilde met Stanley beslag leggen op de Kongostroom en het hele bekken, — de Brazza wilde vóór Stanley de Midden-Kongo bereiken en er de Franse vlag doen wapperen. Hij kende trouwens een gemakkelijke weg : langs de Ogowe, door BaTeke-land naar de Alima en de Kongo. Overigens had Frankrijk niet meer recht op de Kongo dan gelijk welke andere natie ? De monding van de stroom behoorde aan niemand toe en de Fransen hadden reeds twee bijvloeden (2) van de Kongo ontdekt.

Door een reeks voordrachten en spreekbeurten alarmeerde hij de publieke opinie en hij stelde zich in verbinding met het Ministerie met het oog op de uitvoering van zijn plan. (3)

(1) Relas van deze reis door DE BRAZZA in een rapport aan de Minister van Marine 15 Januari 1879 (NEUVILLE-BRÉARD, pp. 76-83 en NEY, N. Conférences et lettres de P. Savorgnan de Brazza sur les trois explorations dans l'Ouest africain de 1875 à 1886, Paris, 1887, pp. 1-58), en in een Conferentie van de Sorbonne, 24 Januari 1879 (NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 84-108). Zie ook de BIZEMONT, H., Une nouvelle expédition dans l'Afrique équatoriale. Savorgnan de Brazza, Corr. 1879, I, pp. 734-754.

(2) Likona en Alima.

(3) Een nota, in 1879 overgemaakt aan het Ministerie bevat het volgende voorstel : « Il suffirait pour réserver nos droits et sans engager l'avenir, d'aller

Hij verlangde dat men hem de geheime zending zou toevertrouwen om de Franse vlag te planten bij de Stanley-Pool. Dit zou alleen gebeuren in geval hij vóór Stanley de Pool zou bereiken. Zo hij daar niet in slaagde zou de tocht enkel als een wetenschappelijke exploratieris doorgaan. ⁽¹⁾

De Minister van Openbaar Onderwijs, J. Ferry, verleende de Brazza een toelage van 100.000 fr. Het Aardrijkskundig Genootschap en het Franse Comité van de I. A. V. stortten eveneens een subsidie. En de Brazza vertrok — echter zonder een officieel mandaat van de Franse Regering. ⁽²⁾

In Februari 1880 is hij te Libreville. Hij heeft zes maanden achterstand op Stanley, die echter eerst een baan moet breken doorheen het woeste kristalgebergte naar de Pool — het zou hem nagenoeg twee jaren inspanning kosten. de Brazza wil vlug handelen en vertrekt derhalve met een kleine escorte. In minder dan vier maanden bereikt hij de Passa, waar hij de post Franceville sticht, welke hij overlaat aan Noguez om zelf met enkele inboorlingen, Sergeant Malamine en een tolk, door het land van de Ashikuya, Zuid-Oostwaarts op te rukken. Door de BaBoma-streek bereikt hij de Lefini en volgt de rivier. Een prauw komt hem tegemoet : een gezant van de chef Makoko die de Brazza uitnodigt naar zijn hof te komen. Eerst wil de Brazza de Kongo bereiken en na een marsch van vijf dagen doorheen het oerwoud,

planter le drapeau français à Stanley-Pool avant que l'expédition belge n'ait pu le faire. Ce serait possible si, pendant que Stanley, obligé de se frayer une route dans un pays difficile, a sa marche ralentie par un matériel considérable et des impedimenta nombreux, M. de Brazza connaissant le pays partait de la colonie française sans bagages et arrivait par une marche rapide au-dessus des chutes du fleuve». Zie NEY, N., *o. c.* p. 414.

⁽¹⁾ « ... d'aller planter le drapeau français à Stanley-Pool. Cette mission resterait secrète, et ne serait mise à exécution que dans le cas où il arriverait avant Stanley. Dans le cas contraire il paraîtrait faire une simple exploration géographique ». *Ib.*, p. 415.

⁽²⁾ BKB I, 167.

komt hij aan de majestueuze stroom. Dan begeeft hij zich naar Mbey, de residentie van Makoko, waar hij eervol ontvangen wordt en 25 dagen verblijft.

Makoko, zei men, was de opperchef van de hele streek langs de Kongo-stroom tot aan de Stanley-Pool. de Brazza kon hem overhalen een verdrag te tekenen, waar-bij hij zijn staten onder Frans protectoraat stelde, en onder de bescherming van de Franse vlag. Dit gebeurde den 10 September 1880. Door een volgend contract, den 3 October, stond Makoko een terrein af dat Brazza zou uitkiezen bij de Pool; zo nam de explorator bezit van Mfa, op de rechteroever van de Pool, juist op de plaats waar Stanley zou moeten uitkomen. ⁽¹⁾

de Brazza plantte er de Franse vlag en liet er Sergeant Malamine achter om te waken over de Franse rechten. Hijzelf zou terugkeren met rijke geschenken. Aan niemand anders mochten de inboorlingen verblijf of doorgang verlenen en bij de komst van Stanley moest Malamine hem de kopie van het contract tonen. Vervolgens keerde de Brazza naar de kust terug, langs de rechteroever van de Kongo-stroom. ⁽²⁾

Hij had de wedloop naar de Pool gewonnen, althans de eerste rit. Want dichtbij Vivi, te Ndambi-Bongo, ontmoette hij den 7 November Stanley, die nog niet eens het traject naar Isangila had afgelegd.

Op doortocht te Boma, bezocht de Brazza de katholieke Missie van de Paters van den H. Geest. Hij wenste vurig dat de missionarissen zich zouden gaan vestigen

⁽¹⁾ Zie de Conferentie van de Brazza over deze tweede reis, in NEY, N., *o. c.*, pp. 137-174; NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 148-159; Ook: DE BIZEMONT, H. La France en Afrique. III Gabon et Congo. CORR. 1883 II, pp. 222-246; DE CHEVIGNY, V., Le Congo. Explorations de MM. Henry Stanley, Savorgnan de Brazza et Ballay dans l'Afrique équatoriale. CORR. 1885, III, pp. 237-262. Tekst van het contract 3 oct. 1880 in NEY, N., *o. c.*, pp. 160-161; MC XIV, 1892.

⁽²⁾ Zie het rapport van de Brazza over de inbezitneming van Mfa in NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 159-168.

in de streken die hij had verkend en voor Frankrijk gewonnen. Want hij was overtuigd katholiek en stond derhalve niet onverschillig tegenover de evangelisatie van Afrika.

Hij verloor bovendien ook niet uit het oog dat de Franse zendelingen, door het feit van hun aanwezigheid in de streek, de Franse rechten zouden handhaven en de vlag doen eerbiedigen. Hij sprak dan ook met de overste van de missie, P. Schmitt, over mogelijke missies in het binnenland. Drie voordelige plaatsen raadde hij aan : bij de Ashikuya, bij de BaBoma en in het rijk van Makoko ; alle drie bij de BaTeke, waar men niet alleen een zachtaardige en vredelievende bevolking zou aantreffen, maar ook een vruchtbare streek. ⁽¹⁾

de Brazza deed ook Landana aan en was er den 10 December te gast op de missie. Hij verhaalde er hoe hij Makoko gesproken had over de katholieke missionarissen en hoe de chef daarop zijn verlangen had te kennen gegeven zulke priesters naar zijn rijk te zien komen om zijn kinderen en onderdanen te onderrichten. De stichting van een missie bij Makoko was dus zeer gewenst en de Brazza drong bij P. Carrie aan opdat aanstonds een of meerdere missionarissen naar Stanley-Pool zouden gaan om er Malamine bij te staan en tevens de plaats te verkennen voor een komende missie. ⁽²⁾

De geestdrift en de vaderlandsliefde van de Franse Paters deed hen natuurlijk het voorstel bijtreden en de vice-prefect P. Carrie besloot derhalve deze nieuwe on-

⁽¹⁾ « M. de Brazza m'a parlé des missions à faire dans l'intérieur. Selon lui, il y aurait 3 points très avantageux pour nous : le fameux plateau des Achikouias, celui des Aboumas et le royaume de Macoco. On y trouverait une population douce et pacifique, de plus un pays très fertile ». MC XIII (1881), p. 86 (brief Schmitt, 27 Nov. 1880).

⁽²⁾ MC Ib., pp. 218-219 : « Le 10 décembre 1880, notre communauté était heureuse de donner l'hospitalité à M. De Brazza... » Zie : DE WITTE, J., Mgr Augouard, 1925, p. 14 : « pour occuper ce poste afin d'y maintenir l'honneur de notre pavillon en attendant que la France en prit officiellement possession ».

derneming te wagen. Ze was immers, gezien de omstandigheden, van het allergrootste belang, niet alleen voor de zaak van Frankrijk, maar ook voor de missie-penetratie en de evangelisatie van Afrika's binnenlanden. Een beslissende phase was blijkbaar ingetreden en elk uitstel kon gevaarlijk en zeer schadelijk worden, omwille van de Protestanten. ⁽¹⁾

Ook de missionarissen van Gabon hadden het geluk de Brazza te begroeten. De nieuwe Apostolische Vicaris, Mgr Le Berre, was toen reeds van plan een Pater langs de Ogowe op verkenning uit te sturen, met het oog op de uitbreiding van de missie in de opengemaakte binnenlanden. Daartoe was P. Delorme reeds aangeduid, wanneer de Brazza den 16 December te Gabon aankwam.

De explorerator, die aanstonds wenste naar Franceville en Stanley-Pool terug te keren, verheugde zich ten zeerste in dit onverwachte gezelschap en verklaarde zich bereid de missionaris te begeleiden. ⁽²⁾

Den 18 December vond de afreis plaats. P. Delorme was echter van oordeel dat de eerste missiepost in het binnenland niet voorbij de gevaarlijke stroomversnelingen en klippen van de Ogowe mocht opgericht worden en ook niet op een al te verre afstand van de Europese factorijen voor de binnenlandse handel. Hij liet derhalve de Brazza vooruittrekken en na een mooi gelegen plaats op een eilandje van de Ogowe uitgekozen te hebben voor de komende missie, ⁽³⁾ mocht P. Delorme kort daarop te Lambarene met de oprichting van de post beginnen. ⁽⁴⁾

Mgr Le Berre koesterde zelfs plannen om ook te Franceville een stichting aan te vangen en wenste dat P.

⁽¹⁾ MC Ib., brief van P. Carrie: « Il est d'une extrême importance que des missions s'établissent promptement et à Stanley-Pool et dans le Haut-Ogowé, avant que les ministres de l'erreur et du mensonge ne viennent infecter ces contrées par leurs doctrines perverses »!

⁽²⁾ MC Ib., pp. 86-87 (brief Mgr Le Berre 22 Dec. 1880).

⁽³⁾ Zie het verslag van P. Delorme, 20 Januari 1881, in MC Ib. pp. 182-185.

⁽⁴⁾ Brief van P. Delorme 4 Mei 1881, in MC Ib., pp. 313-315.

Delorme nog zou meereizen met Mizon en Ballay, die door de Minister voor de posten van de Brazza in de Opper-Ogowe waren aangeduid. Daar echter deze reis omwille van de grote hoeveelheid over te brengen materiaal en van de nog moeilijke communicaties te lastig bleek en te veel tijd zou vergen, oordeelde hij het best ze uit te stellen totdat het verkeer gemakkelijker en regelmatig-ger zou zijn. (1)

3. *Wedijver.*

Wanneer P. Carrie zich ongerust maakte om de vooruitgang van de Protestanten, dan was zulks geenszins omwille van een denkbeeldig gevaar.

De B. M. S. - zendelingen hadden immers, na hun herhaalde vruchteloze pogingen om langs de zuidelijke oever van de Kongo-stroom de Stanley-Pool te bereiken, besloten van tactiek te veranderen en de doorbraak langs de noordelijke oever te beproeven, langs de weg van Stanley. Met dit doel legde Grenfell, die naar Kongo teruggekeerd was, de grondslagen van een basispost te Musuku op de Beneden-Kongo, dicht bij Noki.

Het bericht van de Brazza's succes verstevigde nog hun besluit. Doch, daar intussen ook gunstige inlichtingen kwamen over Makuta, zou men toch tegelijk de twee richtingen nemen : Crudgington en Bentley langs de noordelijke oever, en Comber met Hartland opnieuw langs de Zuidoever. (2)

De eersten vertrokken naar Vivi den 8 Januari 1881. Ze volgden de baan van Stanley, wiens expeditie ze boven Isangila voorbijtrokken om op 11 Februari 1881 te Ibiu de Pool te bereiken. (3) Daar waren ze niet zeer welkom bij de inboorlingen en de chefs, die alleen de Brazza

(1) *Ib.*

(2) BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 298.

(3) *Ib.*, pp. 299-342.

verwachtten. Daar wapperde de Franse vlag en Malamine toonde hun zijn kopie van het Makoko-verdrag. En wanneer ze onderhandelingen zochten aan te knopen met een chef van de linkeroever, om zich daar te kunnen vestigen, dreigden verwikkelingen te zullen ontstaan. De vijandigheid steeg voort en de twee zendelingen, Crudgington en Bentley, besloten tot de aftocht. ⁽¹⁾

Op hun terugweg ontmoetten ze den 27 Februari Stanley, even voorbij Bemba.

Ze brachten hem op de hoogte omtrent de toestand aan de Pool en vertelden hem hun wedervaren.

Met de beroemde explorator bespraken ze ook hun plannen — « the prospects of our mission, our plans, ways and means » — en Bentley kon uit de gedachtenwisseling opmaken dat Stanley helemaal opging in het werk dat hem was toevertrouwd en dat hij waarlijk bekommerd was om de beschaving van het donkere werelddeel.

Stanley deelde hun ook het nieuws mede van de mislukking van hun Confraters Comber en Hartland. Dezen hadden voor de zoveelste maal — het was de 13^e poging — in de streek van Makuta een hardnekkige tegenstand ontmoet bij de ivoorhandelaars.

De dragers waren uit schrik gevlucht en de beide missionarissen naar San Salvador teruggekeerd. Dan hadden ze den 25 Januari vanuit Musuku gepoogd langs de noordelijke oever Crudgington en Bentley te volgen, maar ongeveer halfweg, te Kinguvu, waren ze verplicht geweest rechtsonkeer te maken. ⁽²⁾

Den 5 Maart waren Crudgington en Bentley weer te Musuku. Aanstonds werden plannen gesmeed om de bereikte resultaten te benutten voor een nieuwe poging. De rollen werden verdeeld : Comber en Bentley zouden zo gauw mogelijk weer oprukken naar de Pool om daar de missie te beginnen ; Grenfell zou instaan voor de post

⁽¹⁾ NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 162-163 ; NEY, N., *o. c.*, pp. 422-423.

⁽²⁾ BENTLEY, W., *o. c.*, I, p. 365, 367.

te Musuku en Hartland voor die van San Salvador; terwijl Crudgington werd aangeduid om naar Engeland te reizen en verslag uit te brengen bij het Comité. (1)

De diepe oorzaak van de wedloop naar Stanley-Pool was wel de begeerte van de verschillende mogendheden om zich meester te maken van de ivoorhandel. Nu wist men dat het Kongo-bekken een ongemeen rijk gebied was en nooit-vermoede mogelijkheden bood voor een zeer winstgevende handel. En Stanley-Pool was er het centrum van. Vanuit de binnenlanden, langs de stroom, kwamen daar de inboorlingen de opbrengsten van hun olifantenjacht verkopen. En vanuit Stanley-Pool trokken dan hele karavanes naar Zombo en San Salvador, van waaruit de slaglanden werden overgebracht naar de factorijen van Kisembo en Ambriz. Zonder te gewagen van de andere producten welke Equatoriaal-Afrika in overvloed bezat. (2)

Het is dan ook niet te verwonderen dat ieder begeerde deze winstgevende handel naar zich toe te halen en langs een eigen weg trachtte af te leiden.

Stanley beproefde het voor Leopold II en het «Studiecomité van de Opper-Kongo», door een weg te banen langs de watervallen om zodoende niet alleen zijn steamers te lanceren op de bevaarbare middenloop van de Kongo en door contracten met de chefs van de beide oevers de stroom te veroveren voor de I. A. V., maar ook de handel in het immense Kongo-bekken af te leiden naar de Beneden-Kongo en de Oceaan.

de Brazza meende de beste oplossing gevonden te hebben door een langere maar meer gemakkelijke weg van de Kongo langs de Alima of de Lefini naar de Ogowe en de kust. Hij sprak reeds van een rijweg of een spoorweg om deze verbinding te verwezenlijken. Intussen

(1) Het relaas van BENTLEY vindt men in NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 221-295 (vertaling uit de *Missionary Herald*, Aug. 1881).

(2) *Ib.*, p. 122.

had hij reeds een grote voorsprong op Stanley door de effectieve bezetting van de rechteroever van de Pool, het verdrag met Makoko en de stichting te Franceville. (1)

Anderzijds had Stanley de traagheid van de Franse administratie ten zijnen gunste. Want terwijl de Brazza veel tijd verloor in het wachten op materiaal en manschappen, rukte Stanley traag maar zeker vooruit met de steamers die hij straks op de Pool zou te water laten en die hem het meesterschap over de verdere loop van de Kongo-stroom zouden bezorgen.

Er was nog een derde mededinger in de koers naar Stanley-Pool: Engeland. Het was immers voldoende gekend dat de Engelse Protestantse zendelingen het terrein kwamen voorbereiden voor de Engelse handel. (2) Ze waren zelf bedrijvige handelaars en het was zeker niet zonder reden dat de B. M. S.-missionarissen zo hardnekkig de weg vanuit San Salvador langs de linkeroever — het was deze welke de inlandse ivoorkaravanen volgden — bleven bestormen om de doortocht naar de Pool in deze richting open te maken.

Het spreekt vanzelf dat bij deze handelsbelangen ook politieke inzichten werden vermengd. de Brazza kwam reeds openlijk uit met de Franse nationale vlag: ze wapperde reeds bij de Stanley-Pool. Leopold II gebruikte voort de vlag van de I. A. V. maar bedoelde beslist meer. En van de Protestantse zendelingen wist men dat ze vaak gevolgd werden door effectieve bezetters. (3)

Haast onverwacht was een vierde deelnemer komen

(1) Leopold II had het plan van de Brazza doorzien en Stanley aanstonds aangemaand spoedig naar de Pool te trekken om er voor de I. A. V. verdragen te sluiten met de chefs. Stanley had echter niet durven veronderstellen dat iemand hem zou vóór geweest zijn. Trouwens, zo antwoordde hij aan de Koning, « je ne participerai pas à aucune course dont le but serait le Stanley-Pool, étant donné que j'ai atteint cet objectif il y a deux ans et demi ». Zie: NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. 123; DAYE, P., *o. c.*, p. 143.

(2) « Chacun sait que les missionnaires anglicans ne sont partout que l'avant-garde du commerce de la Grande-Bretagne... » NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. 128.

(3) « ... souvent suivie à peu de distance par une occupation effective ». *ib.*

opdagen: Portugal. Want plots waren de Portugezen het belang van Kongo gaan inzien, tengevolge van Stanley's tocht, en naar aanleiding ook van de actie die zich manifesteerde rond de stroom. Portugal ontwaakte als uit een lange slaap en reageerde met een intense commerciële actie langs de Beneden-Kongo. De regelmatige controle en inmenging in allerlei geschillen begon zelfs de Fransen en Engelsen in de factorijen te verontrusten. ⁽¹⁾

De Portugese regering nam plots ook het besluit een katholieke missie op te richten te San Salvador, hoofdstad van het koninkrijk Kongo. Deze maatregel richtte zich natuurlijk tegen de invloed van de Engelse protestanten bij de Koning Pedro V. ⁽²⁾ Alles werd daartoe in gereedheid gebracht en in Januari 1881 vertrokken uit Loanda drie missionarissen met twee Portugese officieren, en al het nodige materiaal voor de oprichting van de missie. De « Bengo » die dit alles vervoerde, legde aan te Noki, waar meer dan 600 dragers vanwege de Kongolese koning de vrachten kwamen afhalen. Dat Portugal het ernstig meende bewees de volgende komst van de « Bengo » met een geprefabriceerd woonhuis voor de priesters, een kerk en een schoolgebouw. ⁽³⁾

Wanneer de drie missionarissen met rijke geschenken vanwege de Portugese kroon te San Salvador aankwamen, waren ze er zeer welkom. Er was geen enkele Protestantse prediker aanwezig gedurende de eerste weken van hun verblijf, zodat de toestand weldra keerde ten voordele van de katholieke godsdienst, en de Protes-

⁽¹⁾ Ib. p. 126.

⁽²⁾ Bij zijn reis naar Boma en Vivi had P. Carrie in een brief naar de koning te San Salvador (November 1879) deze gewaarschuwd tegen de propaganda van de Protestanten. Zie BENTLEY, *o. c.*, I, pp. 160-162, 373. De Koning Don Pedro V, antwoordde den 13 Juli 1880 met een vraag om « quelques prêtres qui viennent soutenir les autres (?) dans le service de Dieu ». Zie MC XII (1880), p. 571.

⁽³⁾ NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. 127; BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 373, 375-376: aankomst te Noki 23 Jan. 1881: José Antonio de Souza Barroso, Joaquim de Jesus Anunciação Folga, Sebastião José Pereira.

tanten bij hun terugkomst na hun penetratie-tocht naar Stanley-Pool, zodanig onder den indruk waren, dat ze zelfs de opgave van San Salvador in overweging namen. ⁽¹⁾

Het lijdt geen twijfel dat de Portugese missionarissen een werktuig waren van politieke plannen van de regering.

Want de Portugezen maakten aanspraak op Equatoriaal-Afrika en maakten zich gereed om de Kwango te gaan exploreren en aldus langs de Kwanza en de Kwango hun kolonie van Angola met Stanley-Pool en de Opper-Kongo te verbinden, ⁽²⁾ en met hun bezittingen in het Oosten, rond de Zambesi-monding. Een expeditie — deze van Ivens en Cappello — was reeds in voorbereiding.

De verschillende mededingers in de wedloop naar Stanley-Pool hoopten allen op de hulp van hun landgenoten-missionarissen. Ze wisten immers maar al te goed dat de aanwezigheid van zendelingen tenminste onrechtstreeks de natie zou begunstigen waartoe ze behoorden.

Zo was Leopold II nog steeds begaan met het aanwerven van een Belgische Congregatie of van Belgische missionarissen voor de Kongolese ondernemingen. Reeds in November 1877 had hij aan Mgr Comboni voorgesteld een missie op te richten in Kongo, ⁽³⁾ en wanneer hij in 1879 en 1880 meerdere samenkomsten had met M. Vranckx, te Scheut of aan het Hof, ⁽⁴⁾ dan zullen de onderhandelingen ongetwijfeld hoofdzakelijk eigenlijk Kongo als voorwerp gehad hebben.

Want hoewel hij nog steeds expedities uitzond naar de

⁽¹⁾ « We wondered how far they had made use of their opportunity, and how far the hearts of the people had been turned away from us ». BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 375.

⁽²⁾ « Évidemment dans le but de relier à ses possessions le centre du commerce de l'ivoire ». NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. 127.

⁽³⁾ Zie hierboven.

⁽⁴⁾ Id.

grote Meren in het Oosten, toch ging zijn voornaamste aandacht naar de onderneming van Stanley en stelde hij op deze doorbraak al zijn verwachtingen.

Rond dienzelfden tijd drong de Koning ook aan bij Mgr Lavigerie opdat hij missieposten zou stichten met Belgische priesters, niet alleen in het Oosten, maar ook in de westelijke gebieden welke den 30 September 1880 door Rome als missies van Noord-en Zuid-Kongo waren opgericht geworden. ⁽¹⁾ Juist voor deze laatste gebieden schonk Leopold II aan P. Boeteman, Bestuurder van de Apostolische school te Turnhout, 20 studiebeurzen voor 20 Belgische jongens die zich geroepen voelden voor de missies van Equatoriaal-Afrika en die door Mgr Lavigerie zouden opgenomen worden. ⁽²⁾

In België echter was weinig belangstelling te vinden voor de Afrikaanse onderneming van de Koning. Bij de verkiezingen van Juni 1878 was de katholieke partij verslagen geworden door de liberalen, en de schoolstrijd, uitgelokt door de ongelukswet van 1879, woedde in volle hevigheid. In Juni 1880 werd het vuur nog aangewakkerd door de verbreking van de betrekkingen met het Vatikaan. Het spreekt vanzelf dat deze anti-clericale agitatie van de regering niet van aard was om een gunstig klimaat te scheppen rond de Koning en zijn Kongo-plannen. De binnenlandse twisten leidden integendeel de aandacht af van Afrika, en in sommige gevallen, ook de sympathie. ⁽³⁾

de Brazza poogde op zijn beurt de Franse missionarissen in zijn vaarwater te krijgen. Gezien de omstandigheden konden dezen hem van zeer grote dienst zijn door een spoedige reis naar Stanley-Pool.

Het voorstel van de Brazza aan P. Carrie was voor de

⁽¹⁾ Id.

⁽²⁾ Id.

⁽³⁾ Zie: CARTON DE WIART, H., Beernaert et son temps, Bruxelles 1945; GARSON, J., Frère Orban, Bruxelles 1945.

vice-prefect van de Kongo-missie een krachtige aansporing. Sinds lang immers zinde hij op een doorbraak naar de binnenlanden van Equatoriaal-Afrika, maar had er nog niet toe durven besluiten.

Nu echter, bij de zeer gunstige informaties van de explorator en ten overstaan van de Franse belangen, kon het ogenblik niet beter gekozen worden, zodat hij besloot het te wagen.

Er moest vlug gehandeld worden. Het mocht ook geen loutere verkenningsreis zijn, maar een onmiddellijke bezetting; de belangen van Frankrijk eisten het zo, en voor de evangelisatie zou het meteen een onberekenbare voorsprong betekenen op de Protestanten die reeds de tocht volbracht hadden en nu plannen maakten voor de stichting van een post bij de Pool en de bezetting van Midden-Kongo. ⁽¹⁾

P. Carrie breidde zijn plannen nog uit. Hij wilde zich niet tevreden stellen met een missie bij de Pool: men moest de Protestanten ook verder vóór zijn.

Daarom was het nodig door te dringen tot aan de Kasai. Dan pas mocht men overgaan tot de stabilisatie van de gestichte posten. ⁽²⁾

Voor deze belangrijke onderneming viel de keuze op P. Pr. Augouard.

4. *Prosper Augouard.*

a. Naar Stanley-Pool.

« Pour Dieu ! Pour la France ! » Met deze leuze, een dubbel ideaal dat hem verdubbelde moed en bezieling

⁽¹⁾ MC XIII (1811), pp. 434-435. Brief Carrie, 15 April 1881.

⁽²⁾ Ib., p. 435 : « pousser jusqu'à la vallée du Cassai » ; *Ib.*, p. 448 (11 Juli 1881) : « ... les devancer encore plus loin... Il nous faut en effet avancer jusqu'à la Cassai. Nous nous replierons alors sur nous-mêmes pour entreprendre, à l'intérieur de la mission, une lutte acharnée avec l'erreur ». Wat P. Carrie bedoelde met « Cassai », zie later.

gaf, verliet P. Augouard den 5 April 1881 de missie van Landana om in de omgeving van Boma of Matadi het nodige aantal dragers aan te werven voor de tocht. ⁽¹⁾ Alle pogingen waren echter vergeefs en na bijna anderhalve maand schreef P. Augouard in zijn dagboek: « Och kon ik maar alleen gaan, dan ware ik reeds lang vertrokken! » Alles was in gereedheid gebracht, alleen de dragers ontbraken, omdat de zwarten van de streek er niets voor voelden zo ver te gaan in onbekende gebieden en bij vijandige stammen.

Intussen had de missionaris overvloedige gelegenheid gehad om kennis te maken met de leden van de Belgische expeditie en met hen vriendschappelijke relaties aan te knopen. Allen toonden zich zeer voorkomend en bereidwillig. Ook in de verschillende factorijen, bij de Franse, Hollandse, Engelse en Portugese handelslui, was het onthaal hartelijk en bemoedigend. En zelfs bij sommige Protestantse zendelingen. Dit laatste verwonderde hem enigszins. Comber verschaftte hem zelfs kostbare inlichtingen omtrent zijn reis naar de Pool en Grenfell scheen zich weinig te bekommeren om de bekering van de inboorlingen tot het Protestantisme. In zekere zin was het toch begrijpelijk, meende P. Augouard: « Ze hebben een zeer winstgevend postje, schreef hij; meer vragen ze niet. M. Grenfell is beurtelings missionaris en handelaar geweest. Mislukken zijn speculaties en ruineert hij zich, dan wordt hij weer zending voor een tijd ».

Toch zagen de B. M. S. missionarissen dat er voor hen geen tijd meer te verliezen viel — « We must move, if we would not be forestalled », schreef Bentley — en in een minimum van tijd brachten ze alles in gereedheid om den 2 Juni met drie man, Comber, Grenfell en Bent-

⁽¹⁾ Zie het reisdagboek van P. Augouard in de WITTE, J., *o. c.*, pp. 108-165; alsook MC XIII (1881), pp. 447-448, 517-519; XIV (1882), pp. 100-101, 113-116, 125-128, 140-141.

ley, te vertrekken naar Isangila, waar ze een missiepost zouden oprichten en vandaar verder reizen naar de Pool. ⁽¹⁾

P. Augouard slaagde er niet in de nodige dragers aan te werven, zodat de vice-prefect, P. Carrie, het op zich nam de recruterings te doen in de omgeving van Landana. Zo kon den 6 Juli, een maand na de afreis van de Protestanten, de karavaan vertrekken uit Vivi, langs de weg van Stanley. Den 11 Juli werd hij reeds te Isangila hartelijk verwelkomd door de overste van de I. A. V.-post, M. Janssens. Hetzelfde gul onthaal viel hem ten deel in de volgende post van Stanley, te Manyanga, bij M. Harou en de overige leden van de expeditie (25 Juli). Stanley zelf was juist de week te voren met Braconnier en Valcke in de richting van de Pool vertrokken, wellicht omdat hij wist dat P. Augouard in aantocht was. Mischien vermoedde de explorator, die door de Protestanten Crudginton en Bentley ingelicht was omtrent de toestand aan de Pool en het verdrag tussen de Brazza en Makoko, dat de reis van de Franse missionaris verband kon hebben met de zaak van de Brazza, en was het daarom dat hij zich haastte hem vóór te zijn.

P. Augouard volgde zijn spoor en wanneer hij in de voormiddag van 3 Augustus de Gordon-Bennett-rivier (Djue) had overgestoken, kwam Stanley hem te gemoet. In een gesprek van meer dan twee uren vernam de missionaris dat Stanley enkele dagen geleden, zeer slecht onthaald was geworden door de inboorlingen. Ze hadden immers van de Brazza opdracht gekregen geen enkele blanke door te laten of verblijf te verlenen vóór zijn eigen terugkeer. De toestand was gespannen: de zwarten in alerte, de geweren geladen, en er was geen voedsel te krijgen. Stanley wist waarlijk niet wat aanvangen, maar wenste toch geen geweld te gebruiken.

⁽¹⁾ BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, pp. 383-385.

Ook P. Augouard werd er beschouwd als een ongewenste indringer, hoewel hij met de naam van de Brazza en met de Franse vlag uitkwam. Zelfs de bemiddeling van Malamine bracht niets op. Zijn optimisme nam heel wat af, wanneer hij vaststelde dat de chefs alleen op geschenken belust waren, en dat de zwarte sergeant Malamine, die zich op eigen houtje op de linkeroever te Kinshasa had gevestigd en hem een bezoek bracht, een weinig aanbevelenswaardig persoon was: hij is een eenvoudige Senegalese matroos, schreef hij, die me weinig geschikt schijnt om de Franse vlag eer aan te doen.

P. Augouard had nog verscheidene langdurige gesprekken met Stanley, die buitengewoon vriendelijk en spraakzaam was, en die hem helemaal anders voorkwam dan men hem had afgeschilderd. Daar echter de oppositie van de inboorlingen niet afnam, besloot hij terug te keren naar de kust. De abnormale toestand — « helemaal niet zo schitterend als de Brazza het hem had voorgespiegeld » — verhinderde hem de instructies van P. Carrie uit te voeren, volgens dewelke op de rechteroever te Mfa een catechist met een helper moesten geplaatst worden en een tocht ondernomen naar de linkeroever in de richting van de Kasai om de streek te verkennen met het oog op de stichting van een missiepost.

Toch had hij enigszins de waakzaamheid van de zwarten aan de Pool kunnen verschalken om te gaan uitzien naar een terrein dat zou kunnen dienen voor de oprichting van een missie bij de Pool. Ten Z. W. van Mfa was er een plaats die hem uitstekend beviel en hij overhandigde aan Malamine een brief voor de Brazza met de vraag het aangewezen terrein voor de missie te reserveren.

Voorlopig was niets te verrichten aan de Pool, de Brazza die volgens afspraak reeds daar had moeten zijn, verscheen niet en P. Augouard trok zich terug.

Nog meende de missionaris dat langs de Djue aan-

stonds een voorlopige woning zou kunnen opgericht worden om een missie voor te bereiden. De chefs bleken inderdaad van goede wil en het was amper op 4 mijlen van de Pool, doch het bood een nadeel : daar, op de rechteroever van de Djue was men buiten het Frans protectoraatsgebied en de evangelisatie daar in te zetten zou wellicht kritiek kunnen uitlokken in Frankrijk en beschuldigingen van antipatriotisme. ⁽¹⁾

Ook Stanley was van oordeel dat het best was zich terug te trekken. Hij raadde P. Augouard aan, daar deze ongewapend was, het eerst de plaats te verlaten. Hij zelf zou hoogstens nog enkele dagen blijven om dan te verdwijnen totdat een betere gelegenheid zich zou voordoen.

Stanley was zo vriendelijk alles wat van de I. A. V. was ter beschikking te stellen van de missionaris, zodat deze op 8 Augustus van de Djue vertrokken, in een recordtijd, den 27 van dezelfde maand te Landana aankwam. ⁽²⁾

Daar werd bepaald dat P. Augouard in het begin van het volgend jaar 1882 een nieuwe tocht zou ondernemen voor de definitieve stichting van een missie aan de Stanley-Pool.

Enkele dagen na de aftocht van P. Augouard, kon Stanley de overzijde van de Pool bereiken. Hij sloot een akkoord met de chef Ngaliema, die zich van Makoko onafhankelijk had gemaakt. Zo mocht de I. A. V. in het dorp Kintamo (Ntamo) post vatten.

Aanstonds keerde Stanley naar Manyanga terug om er de voorbereidselen te maken voor de stichting te Kintamo. Het ging echter niet zonder moeilijkheden, want Ngaliema veranderde van mening en verzette zich tegen de

⁽¹⁾ Zie : Note sur l'établissement d'une Mission à Stanley-Pool, door P. Augouard, in de WITTE, *o. c.*, pp. 154-157.

⁽²⁾ Zie, benevens het reisdagboek van P. Augouard ook : AUGOUARD, Mgr. 28 années au Congo, Lettres de Mgr Augouard, Poitiers, z. d., I.

komst van Stanley. Toch gelukte de explorator er in, in de eerste dagen van December, zich te vestigen aan de Pool, juist vóór Kintamo. De eerste gebouwen werden opgetrokken en dra lag de steamer « En avant » te water : Stanley wist vóór zich een 8000 km lang traject, zonder watervallen of stroomversnellingen, maar vrij van hindernissen en bevaarbaar.

Er werd hard gewerkt te Kintamo. De nieuwe intriges en tegenstribbelingen van de hebzuchtige chef waren niet meer opgewassen tegen de wil, de diplomatie en de macht van Stanley. Leopoldstad ontstond. En den 8 April 1882 schreef de explorator dat hij alleen nog wachtte op de komst van een officier, om langs de stroom noordwaarts te trekken en er een nieuwe post op te richten. (1)

Geleidelijk werden de betrekkingen met de inboorlingen beter en de positie verstevigd. Den 19 April 1882 vertrok Stanley in gezelschap van Luitenant Janssen met de « En avant » naar Mswata, waar met de chefs een akkoord gesloten werd voor de stichting van de vijfde post van de expeditie. Den 9 Mei was men terug te Leopoldstad en twee dagen later vertrok Stanley opnieuw om de Kwa te exploreren en het Leopold II - meer te ontdekken. (2)

Intussen was de Brazza, die in December 1880 in gezelschap van P. Delorme weer de Ogowe was opgevaren om de posten te Franceville en aan de Stanley-Pool te bevoorraden, (3) vervangen geworden door Mizon. Deze was benoemd tot bestuurder van Franceville, en den 27 September daar aangekomen. (4)

Franceville werd sterk georganiseerd, doch men slaagde er niet in de post bij de Pool, Brazzaville, te bereiken

(1) Zie : STANLEY, H., *Cinq années au Congo*, pp. 245-263.

(2) *Ib.*, pp. 283-310.

(3) Zie : hierboven.

(4) NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, pp. 153 sq. ; DE CHAVANNES, CH., *Avec Brazza, Souvenirs de la mission de l'Ouest Africain (mars 1883-janvier 1886)*, Paris 1935, p. 35.

en effectief te bezetten, omwille van de vijandigheden bij de BaTeke. Zo had de Brazza P. Augouard moeten teleurstellen door zijn afwezigheid.

de Brazza had echter zijn opdracht in ruime mate volbracht. Teruggeroepen naar Frankrijk, liet hij alles over aan zijn opvolger Mizon en verliet Franceville in Januari 1882. Hij bereikte de Atlantische kust na een zeer belangrijke ontdekking gedaan te hebben, nl. de meest geschikte en voordelige weg om de verbinding tussen de Oceaan en de bevaarbare Midden-Kongo te verwezenlijken : het was de Kwilu-Niari-weg. de Brazza zelf noemde deze ontdekking, naast het verdrag met Makoko, een van de grootste successen van zijn exploratietochten. ⁽¹⁾

Zo kwam de Brazza den 17 April 1882 te Landana aan. Hij drong bij P. Carrie nogmaals aan opdat spoedig een missie zou gesticht worden bij Stanley-Pool. ⁽²⁾ Vandaar reisde hij af naar Frankrijk om er te ijveren voor de officiële erkenning van het verdrag met Makoko.

Toen voer Stanley reeds op de vrije Kongo-stroom.

In de nabijheid van Isangila, te Bemba, op de noordelijke oever van de Kongo, had sedert 1880 de « Livingstone Inland Mission » een missie gesticht. Ook deze zendelingen hadden het gemunt op de Stanley-Pool en op het einde van 1881 rukten ze inderdaad op. Het onthaal dat hun te beurt viel, was even vijandig als dat der B. M. S.-missionarissen, P. Augouard en Stanley.

Te Bemba hadden ze bovendien ook af te rekenen met de kwaadwilligheid van de inboorlingen, zodat ze den 17 Februari 1882 verhuisden naar de overzijde van de

⁽¹⁾ NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. 154 (Rapport de Brazza) : « La plus importante découverte fut celle du passage facile qu'offre cette vallée du Niari et celle de la rivière Djoué, pour relier dans l'avenir, par une voie ferrée, Brazzaville à la côte, le Congo intérieur à l'Atlantique ».

⁽²⁾ Zie MC XIV (1882), p. 279 ; DE CHAVANNES, CH., *o. c.*, p. 38.

stroom, naar Mukimbungu, in de hoop langs de linker-oever meer geluk te zullen kennen en Leopoldstad te kunnen bereiken. ⁽¹⁾

Dit voorbeeld volgend en gedreven door dezelfde ervaringen veranderde ook de B. M. S. van tactiek. De basispost Musuku werd opgezegd en in Mei 1882 verplaatst naar Wanga-Wanga, waar de Underhill-missie werd opgericht, tussen Noki en Vivi.

Het plan was langs de Zuidelijke oever een weg te banen over Kongo da Lemba naar en nieuwe te stichten post ten Noorden van Manteka, in de nabijheid van Isangila. Vermits de B. M. S. - missie nu over een eigen boot beschikte op het bevaarbare traject tussen Isangila en Manyanga, zou men gemakkelijk en vlug deze afstand kunnen afleggen, om vervolgens vanuit de missie van Wathen bij Manyanga naar de Pool op te rukken.

Zo werd half Mei nog een begin gemaakt met de oprichting van de missie Bayneston, 60 Mijlen voorbij Underhill.

Die nieuwe regeling maakte ook de post te Isangila, op de Noord-oever, overbodig. ⁽²⁾

Deze verhuizingen en de opgave van reeds gebouwde posten veroorzaakten enorme onkosten en verwekten in Engeland ook heel wat kritiek. ⁽³⁾ Wat wel enigszins begrijpelijk is. De B. M. S.-zendelingen gingen immers met een zekere onbezonnenheid te werk, zonder veel berekening en omzichtigheid. Ze schenen eerder in te gaan op grillen en reacties om ineens heel hun tactiek te wijzigen en wat reeds verwezenlijkt was op te geven. Zulks valt misschien wel uit te leggen door het feit dat ze nog niet aan eigenlijk missiewerk deden en in dien zin de posten welke ze stichtten, enkel beschouwden als

⁽¹⁾ BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 415, 422.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 448-451.

⁽³⁾ *Ib.*, p. 448.

staties of voorlopige halten op de weg naar het enige doel ; de Stanley-Pool. Zodat ze vanzelfsprekend alles wat niet meer paste in de schakel van de gewijzigde route, volledig vaarwel zegden. Dit was hun mogelijk omdat ze zich de luxe konden veroorloven van geweldige bijdragen, welke de rijke weldoeners in Engeland voor de Kongo-missie offerden.

Stanley keerde den 12 Juni terug te Leopoldstad, na zijn exploratie langs de Kwa en de rondvaart van het Leopold II-meer. Hij was ziek en uitgeput.

Den 23 werd hij vervoerd naar Vivi en onderweg had hij te Manyanga een belangrijk gesprek met Comber van de B. M. S. Stanley drong bij den zendeling aan opdat hij zo spoedig mogelijk naar Leopoldstad zou trekken. Hij bood hem een mooi gelegen terrein aan en beloofde hem alle mogelijke hulp. En aanstonds ook schreef hij hem een aanbeveling voor Lt Braconnier, de overste van de post bij de Pool. ⁽¹⁾

Weinige dagen later zou een karavaan naar de Pool vertrekken, zodat Comber en Bentley inderhaast alles in gereedheid brachten om zich bij deze aan te sluiten. Den 16 Juli waren ze reeds te Leopoldstad, waar ze vriendelijk ontvangen werden door Braconnier. Na bezit genomen te hebben van het aangeboden terrein, keerden beiden terug naar Manyanga, vanwaar Bentley alleen naar Loanga reisde om werkers aan te werven voor de oprichting van de nieuwe missie.

De vervulling van de grote droom werd eindelijk werkelijkheid wanneer Comber einde October 1882 definitief Leopoldstad kwam bezetten en tenslotte ook Bentley den 7 Januari 1883 met zijn karavaan aankwam.

De « chain of stations » van de B. M. S. bestond : Underhill, Bayneston, Wathen (Manyanga) en eindelijk

⁽¹⁾ STANLEY, H., *o. c.*, p. 310 ; BENTLEY, W. H., *o. c.*, I, p. 454.

de Pool waar de missie genoemd werd naar de mecenas Arthington. De gebouwen rezen op en men wachtte alleen nog op de beloofde steamer om de penetratie langs de Opper-Kongo en zijn vele bijrivieren door te voeren. ⁽¹⁾

b. Linzolo.

Na zijn reis naar de Pool had P. Augouard aanstonds willen teruggaan om er de katholieke missie op te bouwen. Op de terugtocht had hij immers den 18 Augustus de Protestanten Grenfell en Bentley te Manyanga zien aankomen. Ze hadden te Isangila een post opgericht en zouden ook te Manyanga beginnen om vervolgens op te rukken naar de Pool. Er was dus spoed vereist.

P. Carrie besloot derhalve dat P. Augouard in het begin van 1882 met twee andere Paters en een grote karavaan weer naar de Pool zou trekken om er de missie definitief op touw te zetten. ⁽²⁾ In afwachting werkte P. Augouard aan de restauratie van de oude missie te San Antonio ⁽³⁾ en na de dood van P. Schmitt (Maart 1882) ook te Boma. ⁽⁴⁾

Zo gingen de maanden voorbij en het werd reeds Juni 1882. De missie bij de Pool werd immer voort uitgesteld wegens gebrek aan missionarissen. P. Augouard zelf droeg de last en de verantwoordelijkheid van twee posten tegelijk : Boma en San Antonio. Er kwam geen versterking, zodat alles er op wees dat de geplande stichting pas het volgend jaar zou kunnen ondernomen worden. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ BENTLEY, W. H., *Ib.*, pp. 454-478.

⁽²⁾ « Dans 4 ou 5 mois je vais repartir pour le Stanley-Pool avec deux autres missionnaires et une nombreuse caravane pour y installer définitivement une grande mission ». AUGOUARD, Mgr, *Lettres*, I, p. 251 (brief 3 octobre 1881).

⁽³⁾ *Ib.*, p. 251 (3 Sept. 1881) ; pp. 252-257 (10 Dec.) ; p. 259 (23 Jan. 1882) ; p. 263 (5 Febr.).

⁽⁴⁾ *Ib.*, p. 264 (14 Maart 1882) ; p. 272 (21 April).

⁽⁵⁾ « Nous ne pourrons cette année entreprendre cette Mission, à cause du nombre restreint de missionnaires... mais l'année prochaine... » *Ib.*, p. 275 (1 Juni 1882) ; p. 277 (14 Juni).

En toch waren alle omstandigheden zo buitengewoon gunstig. de Brazza had reeds het begeerde terrein te Mfa toegestaan. ⁽¹⁾ De gouverneur van Gabon liet weten dat de steun van de Franse regering verzekerd was. ⁽²⁾ En daar was bovenal de sympathie en de hulp vanwege de Belgische Expeditie.

P. Augouard had in een brief Kol. Strauch, Algemeen Secretaris van de I. A. V. en Voorzitter van het « Studiecomité van de Opper-Kongo », bedankt om het gul onthaal dat hij op zijn tocht naar de Pool had mogen genieten in de posten van de I. A. V. En de Kolonel had geantwoord met een zeer vleierende brief, waarin hij meldde dat Leopold II, aan wien het schrijven van de missionaris was medegedeeld geworden, zich uiterst tevreden had getoond en opdracht had gegeven P. Augouard aan te bevelen bij Stanley, opdat men hem bij de volgende tocht opnieuw zou steunen en helpen. ⁽³⁾

Het Comité te Brussel had zelfs, bij het vernemen van een gerucht in België, als zou P. Augouard door de leden van de expeditie slecht onthaald geweest zijn, een officier naar Parijs gestuurd om bij de Paters van den H. Geest te informeren naar de waarheid van dit gerucht. Toen daar geantwoord werd dat de brieven uit Kongo vol lof waren over de Belgische officieren, over hun gastvrijheid en hulpvaardigheid, verklaarde de gezant dat de bevelen van de Koning formeel luiden dat de missionarissen overal met de meeste voorkomendheid bejegend en geholpen moesten worden. ⁽⁴⁾

P. Augouard ondervond het werkelijk, wanneer hij half Juli 1882 de vermoeide en zieke Stanley, die naar Europa terugkeerde, te Boma een bezoek bracht. Stanley ontving de missionaris zeer hartelijk en onder-

⁽¹⁾ Ib., p. 275 (1 Juni 1882).

⁽²⁾ Ib., p. 266 (14 Maart 1882).

⁽³⁾ Ib., p. 266 (14 Maart) ; p. 275 (1 Juni).

⁽⁴⁾ Ib., p. 276 (1 Juni 1882).

hield zich heel lang met hem. Hij verschaftte hem tal van nieuwe nuttige inlichtingen omtrent de reis naar de Pool en stond hem zelfs toe zich in de posten van de expeditie te bevoorraden. ⁽¹⁾

Het gunstig seizoen was intussen voorbijgegaan en er moest noodzakelijk gewacht worden tot het volgend jaar. Toch kon men in Frankrijk en te Landana reeds de voorbereidselen treffen voor de nieuwe missie, dank zij een speciale toelage van 40.000 fr. vanwege het Genootschap voor de Voortplanting van het geloof. ⁽²⁾

Er kwamen verwickelingen in de toestand.

De BaTeke verzetten zich tegen de doortocht van de blanken van Franceville naar de Lefini en Mfa, en commandant Mizon besloot de Pool in de steek te laten. Hij stuurde er Guiral heen met de opdracht Malamine terug te halen en aan de inboorlingen te verklaren dat Frankrijk er van afzag de Kongo te bezetten. Zo werd Mfa den 1 Mei 1882 geëvacueerd. ⁽³⁾

Dan begon een strijd in Europa. de Brazza en Stanley, beiden teruggekeerd, betwistten elkaar het recht op de Pool. De ratificatie van het Makoko-verdrag door de Franse Regering hing immers in de lucht. de Brazza werd krachtig ondersteund door de publieke opinie in Frankrijk, en het Parlement keurde de officiële erkenning goed door een wet van 21 November 1882. Bovendien

⁽¹⁾ « Il a bien voulu aussi me donner l'autorisation de prendre dans ses stations les étoffes et autres objets dont je pourrai avoir besoin : ce qui simplifiera considérablement les dépenses et les difficultés du voyage ». *Ib.*, p. 278 (16 Juli) ; MC XV (1883), pp. 37-38.

⁽²⁾ *Lettres I*, p. 282 (12 September 1882).

⁽³⁾ In een brief van Malamine aan de Brazza lezen we : « Après M. Gérard (Guiral) est venu me dire de venir avec lui, que M. Mizon ne peut pas venir au poste et de laisser le poste là. Nous sommes partis et le restant des marchandises, nous l'avons donné aux chefs. M^r a passé par la rivière pour aller chez Makoko, et nous avons pris le chemin de terre pour nous y rendre. M. Gérard (Guiral) a été dire à M. Stanley qu'il en peut faire ce qu'il veut et nous sommes rendus à Franceville, et nous avons trouvé M. Mizon... » NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. XVI, n. 1. Zie ook : DE CHAVANNES, *CH.*, *o. c.*, pp. 39-40.

werd een krediet van 1.275.000 fr. gestemd voor de « Mission de l'Ouest Africain », die onder de leiding werd geplaatst van de Brazza zelf met de titel van Algemeen Commissaris van de Republiek. Ditmaal zou de explorator naar West-Equatoriaal-Afrika trekken, belast met een officiële zending, geholpen door een sterke staf en voorzien van krachtige actie-middelen. (1)

Leopold II was op zijn hoede. Hij zag het beslissend oogenblik nakend. Daar hij in de onmogelijkheid verkeerde te concurreren tegen de politieke actie van Frankrijk — het « studiecomité » was immers een louter commerciële instelling zonder politieke rechten — liet hij behendig en zonder er ruchtbaarheid aan te geven dit « studiecomité » omvormen tot de « Internationale vereniging van Kongo », waaraan een uitgesproken politiek doel werd vastgehecht. De I. V. K. beoogde immers de stichting van een vrije negerstaat in Kongo, door de aansluiting van de chefs onder de vlag van de I. A. V. Daartoe moest Stanley met zijn helpers, bij zijn terugkeer in Kongo, verdragen sluiten met de hoofdmannen die de soevereiniteit van de I. V. K. wilden erkennen. Alles moest in het grootste geheim gebeuren.

Het ging eerst en vooral om een uitweg naar de kust. En daar Leopold II vreesde dat de monding van de Kongo-stroom en de Beneden-Kongo het voorwerp zouden worden van een hevige strijd en hij zijn eigen kansen daarbij zeer gering achtte, gaf hij aan Stanley bij zijn vertrek in November 1882 de opdracht zich meester te maken van het binnenland en een kuststrook tussen Gabon en Kongo. (2)

Den 14 December te Banana aangekomen, zetten de leden van de I. V. K. zich dadelijk koortsachtig aan het werk. Stanley zelf vertrok naar de Opper-Kongo, ter-

(1) NEUVILLE-BRÉARD, *o. c.*, p. XX; NEY, N., *o. c.*, p. 209. n. 1 en p. 444.

(2) STANLEY, H., *o. c.*, p. 326.

wijl Lt. Vandevelde, Kt. Eliott en Hanssens verdragen gingen sluiten met de chefs in het gebied van de Kwilu-Niari, tussen de Kwilu-monding en de Kongo, en zelfs overgingen tot de stichting van enkele posten : Rudolfstad, Stefaniestad en Francktown. ⁽¹⁾

Er heerste een immer stijgende drukte rond de Kongo-monding. Het was een onophoudende beweging van Franse, Engelse en Portugese oorlogsschepen, ⁽²⁾ en van alle zijden werd het Kongo-gebied bestookt door expedities en karavanen. ⁽³⁾ P. Augouard was de ongeduldige getuige van deze groeiende activiteit, — « want het kruis mocht niet achterblijven. » ⁽⁴⁾ Doch, daar P. Carrie den 1 Maart 1883 naar Frankrijk afgereisd was om er de brandende missie-kwestie van Kongo te bespreken en te regelen, moest P. Augouard wachten op het sein.

Toch kon hij niet ledig toezien. Daar was hij te vurig missionaris voor, en te warm patriot. Met vreugde vernam hij van Kt. Cordier, die als voorbode van de Brazza in Maart 1883 met de « Sagittaire » was aangekomen, al de plannen nopens de nieuwe expeditie. ⁽⁵⁾ Het kwam er op aan de plannen van Leopold II te verijdelen.

Den 12 Maart 1883 stond de chef van Loango zijn grondgebied af aan Frankrijk : dit was een zeer belangrijk punt, daar het door de Brazza uitgekozen was als terminus van « zijn grote baan naar binnen-Afrika ». P. Augouard dacht derhalve reeds aan de stichting van een missie te Loango. ⁽⁶⁾

⁽¹⁾ RENIER, L'œuvre civilisatrice au Congo. Héroïsme et Patriotisme des Belges, Gand 1913, pp. 97-100.

⁽²⁾ « Depuis quelque temps nous avons continuellement ici des navires de guerre français, anglais et portugais ». AUGOUARD, Mgr, Lettres I, p. 303 (6 April 1883).

⁽³⁾ « Les expéditions et les caravanes se multiplient ici pour attaquer le Congo de tous côtés ». Ib., p. 300 (19 Maart 1883).

⁽⁴⁾ Ib.

⁽⁵⁾ « Cordier qui garde le plus grand secret sur son expédition, m'a tout confié ». Ib.

⁽⁶⁾ Ib., p. 301 (6 April, 1883).

Voor de moeilijke bezetting van Pointe-Noire deed Commandant Cordier beroep op de missionaris en P. Augouard slaagde er waarlijk in de opgehitste gemoederen der inboorlingen tot bedaren te brengen en ze te overhalen tot het sluiten van een contract. ⁽¹⁾ Zijn ijver ging echter nog verder en samen met M. Dolisie, overste van de post te Loango, bracht hij de chefs van Landana, Malembe en Kabinda er toe, door een verdrag het protectoraat van Frankrijk te aanvaarden, terwijl M. Sarthou, directeur van de factorij te Banana, hetzelfde kon bekomen van de chef te Banana. Aldus zou bijna de hele kust van Gabon tot aan de Kongo-monding aan Frankrijk toebehoord hebben, indien M. Cordier in naam van Frankrijk deze contracten had willen bekrachtigen. Hij deed het echter niet, onder voorwendsel dat hij de grens van de Portugese rechten, de 5° 12' graad Z. B. niet mocht overschrijden, in feite echter omdat hij de verdragen, die door een missionaris waren aangegaan, niet wenste te ratificeren. ⁽²⁾

P. Carrie verhaastte zijn terugkeer naar Afrika « omwille van de politieke gebeurtenissen, die een ernstige wending begonnen aan te nemen ».

Te Landana werd hij ongeduldig opgewacht door P. Augouard die onmiddellijk naar Stanley-Pool wilde

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 301-303.

⁽²⁾ Zie: DE WITTE, J., *o. c.*, pp. 23-24. Deze feiten zijn het voorwerp geweest van polemieken over het « nationalisme » van P. Augouard en van de Franse missionarissen in 't algemeen. Zie: SCHMIDLIN, J., Zum « Imperialismus » der französischen Missionare, in *ZM XIX* (1929), pp. 247-250, en SCHWAGER, F., *Ib.* 1916, pp. 109-134. De verdediging nam P. Perbal op zich. Zie PERBAL, A., *Les Missionnaires français et le Nationalisme*, Paris 1939 (het geval van P. Augouard pp. 58-59) en uitvoeriger over P. Augouard in een artikel: *Le Nationalisme de Mgr Augouard*, *RHM XV* (1938), pp. 385-407. Het ware beslist interessant te weten wat P. Augouard persoonlijk daarover dacht. « Nous avons eu une longue discussion sur ce qu'est le véritable patriotisme », schrijft de Chavannes (*o. c.* p. 247) en voegt er enkel aan toe: « j'ai compris que la controverse et la combativité ne doivent pas être étrangères au tempérament du Supérieur de Linzolo », zonder over de inhoud zelf van de discussie uit te weiden.

gaan. ⁽¹⁾ Want de Brazza had bij hem aangedrongen opdat hij de verlaten post te Mfa zo haast mogelijk weer onder de Franse vlag zou gaan brengen. ⁽²⁾ de Brazza zelf zou langs een andere weg naar de Pool trekken en ongeveer terzelfder tijd als P. Augouard daar aankomen. Misschien zelfs vóór hem. ⁽³⁾

Half Juli 1883 was P. Carrie te Landana en veertien dagen later stond P. Augouard klaar om met twee gezellen, P. Krafft en Br. Savinianus en een honderdtal dragers de tocht te beginnen voor de stichting van een missie bij de Stanley-Pool.

Den 7 Augustus bracht de « Sagittaire » de karavaan van Landana naar Vivi. Te Vivi werd P. Augouard weer met de meeste gulhartigheid onthaald door de leden van de Belgische expeditie en den 11 Augustus kon men de marsch aanvangen. M. Dolisie, lid van de « de Brazza-missie », vergezelde als particulier de karavaan naar Brazzaville. ⁽⁴⁾

De aankomst bij de Pool bracht weer een zware ontgoocheling. Immers, den 18 September staken P. Augouard, P. Krafft en M. Dolisie de Gordon Bennett (Djue) over om de chef te Mfa te bezoeken en hem de groeten van de Brazza te brengen met diens geschenken. Het onthaal was uiterst koud. En wanneer 's anderendaags de hele karavaan te Mfa kwam kamperen, werd het een kordaat verbod. De naam van de Brazza en de tussenkomst van M. Dolisie brachten niets bij. De chef antwoordde « dat

⁽¹⁾ « Il faut que j'aile tout de suite au Stanley-Pool ». Lettres I, p. 305 (26 Juni 1883).

⁽²⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, p. 25.

⁽³⁾ « J'arriverai au Stanley-Pool vers la fin d'août et j'espère que Brazza y sera aussi à cette époque ». Lettres I, p. 308 (31 Juli). « Brazza y arrivera peu de temps après moi et par une autre voie, et j'espère que nos efforts combinés aplaniront toutes les difficultés ». *Ib.*, p. 306 (26 Juni).

⁽⁴⁾ « A titre de simple particulier », DE CHAVANNES, CH., *o. c.*, p. 70. Zie: BRUEL, G., L'Oluho, aviso de flottille. Un épisode de la Mission de l'Ouest-Africain. Congo 1937, II, pp. 76-77.

hij enige meester was van de streek en dat hij hen met geweld zou verjagen. »

De toestand was derhalve allesbehalve rooskleurig en P. Augouard kon niet nalaten uiting te geven aan zijne desillusie. « Wat betreft dat fameuze Frans gebied waarover in de dagbladen zoveel kabaal werd gemaakt, « schreef hij », het is een grote klucht. Makoko is niets meer dan een eenvoudige hoofdman, zoals men er overal in Afrika ontmoet. In ieder geval, de chefs van Mfa hebben me uitgelachen, wanneer ik mij beriep op het gezag van Makoko en van de Brazza ». ⁽¹⁾ « De zwarten van de Pool weten niet eens dat ze door Frankrijk geannexeerd zijn. De chefs dulden niet dat een blanke zich op hun grondgebied kome vestigen en ze hebben verklaard dat ze mij gewapenderhand zullen verjagen. Ik vrees dat ze hetzelfde ook met de Brazza zullen doen. Hij had me prachtige geschenken mee gegeven om ze in zijn naam uit te delen ; maar de chefs hebben alles geweigerd en beweerden de Brazza niet te kennen ». ⁽²⁾

Om echter de plannen van de Brazza niet in de war te sturen en de toestand niet te vertroebelen door het scheppen van nieuwe moeilijkheden, ⁽³⁾ trok P. Augouard zijn karavaan terug met het inzicht zich te gaan vestigen aan de overzijde van de Djue, bij de bevriende chef

⁽¹⁾ « Quant à ce fameux territoire français dont on a fait tant de bruit dans les journaux c'est simplement une plaisanterie, et avant le vote on aurait dû envoyer tous les députés et sénateurs manger des racines de manioc et boire de l'eau pendant un mois au Stanley-Pool. — Makoko est un petit roitelet comme on en rencontre à chaque pas en Afrique et je n'ai pu savoir au juste ce qu'il était devenu ; dans tous les cas, les chefs de Omfoa (Brazzaville) ont ri de moi lorsque j'ai invoqué l'autorité de Makoko et de Brazza ». Lettres I, pp. 336-337; (18 December 1883).

⁽²⁾ « Les noirs du Pool ne savent nullement qu'ils sont annexés à la France. Les chefs ne veulent qu'aucun blanc s'établisse sur leur territoire, et ils m'ont menacé de me faire partir par la force des armes : ils en feront autant, j'en ai peur, à l'égard de Brazza. J'avais de splendides cadeaux que Brazza m'avait prié de distribuer en son nom ; mais les chefs ont tout refusé, disant qu'ils ne connaissent pas Brazza ». Ib. pp. 323-324 (14 October 1883).

⁽³⁾ Ib., p. 324 (15 Oct. 1883) ; p. 337 (18 Dec.).

Bwamu, buiten het Frans protectoraatsgebied. Maar ook Bwamu's vriendschap was verre van echt. Vooreerst liet hij zich de overtocht over de stroom met rijke geschenken betalen en dan nog verzette hij zich tegen elk akkoord omtrent de oprichting van een missie in zijn gebied. Hij wilde geen blanke, zei hij, en hij zou zich met geweld verzetten tegen hun verblijf op zijn grondgebied. Er was geen overreden aan en den 21 September brak P. Augouard weer op om achteruit te trekken tot op een plaats waar het volk vredelievend scheen en de chef ook geen tegenstand bood tegen en nederzetting.

Daar, op een 25-tal kilometer van Mfa of Brazzaville, ontstond de missie van Sint-Jozef te Linzolo. Daags na de aankomst begonnen reeds de werkzaamheden voor de constructie van de gebouwen en het aanleggen van een tuin « op een mooie helling bewaterd door twee kleine riviertjes ». De plaats domineerde de grote karavaanweg. ⁽¹⁾

Deze stichting beschouwde P. Augouard echter niet als het eindpunt, maar enkel als een hulppost voor de komende missie te Brazzaville. ⁽²⁾ Nu wachtte hij alleen nog op de komst van de Brazza. Hij alleen was nog in staat de toestand in 't reine te trekken en ook voor de missie te Mfa was zijn tegenwoordigheid van het allergrootste belang. ⁽³⁾ Hij kwam echter niet en liet ook niet van zich horen. ⁽⁴⁾

P. Krafft was weer naar Landana gereisd om nieuwe voorraden te halen, en meer dan drie maanden lang werkte P. Augouard met Br. Savinianus en enkele jongelingen van de Landana-missie aan de stichting van Linzolo.

⁽¹⁾ Zie de reisnota's van P. Augouard in de WITTE, J., *o. c.*, pp. 166-193.

⁽²⁾ « Un pied-à-terre pour Brazzaville, d'où les missionnaires pourront la surveiller facilement et où ils pourront trouver les vivres qui manquent totalement au Stanley-Pool ». Lettres I, pp. 319-320 (15 Oct. 1883).

⁽³⁾ « Je l'attends avec impatience, car il pourra nous être extrêmement utile pour le succès de notre mission ». *Ib.* p. 327 (12 November).

⁽⁴⁾ Reisnota's : DE WITTE, J., *o. c.*, p. 181.

Vermoeidheid en koorts ondermijnden zijn gestel en hij smeekte P. Carrie om een opvolger.

Wanneer dan op 20 Januari 1884 P. Krafft met een nieuwe karavaan de missie kwam bevoorraden, en de gevraagde opvolger, P. Paris, in aantocht was, ⁽¹⁾ regelde P. Augouard met de plaatselijke chefs definitief de missieaangelegenheden door een geschreven contract ⁽²⁾ en reisde den 28 Januari naar de kust om vandaar in Europa nieuwe krachten te gaan opdoen.

Intussen opereerde de Franse West-Afrika-zending in het gebied van de Ogowe. De expeditie van de Brazza was in April 1883 te Libreville aangekomen en de voorbereidselen werden getroffen voor de grote tocht naar Franceville en verder naar de Kongostroom waarheen men enkele gedemonteerde steamers moest overbrengen.

De Apostolische Vicaris van Gabon, Mgr Le Berre, wilde van de gelegenheid gebruik maken om zijn penetratie-plannen uit te voeren. De West-Afrika-zending bood hem immers een enige kans. Zo gelastte hij de Paters Davezac en Bichet met de expeditie mee op te rukken naar de binnenlanden om er de mogelijkheden van missie-stichtingen en van evangelisatie te onderzoeken en de uitvoering er van voor te bereiden. ⁽³⁾

De missionarissen vertrokken den 7 Juni 1883 uit Lambarene in gezelschap van de Brazza. In de streek der Aduma, op de plaats waar de Brazza Lastours achterliet om er de post Madiville (Lastoursville) op te richten, kozen de Paters eveneens een terrein uit voor de stichting van een missie. ⁽⁴⁾ Dan ging het verder naar Franceville waar enkele dagen halt gehouden werd.

Ballay was reeds vooruitgetrokken naar de Alima en bevond zich reeds te Diele, waar hij wegens defect aan

⁽¹⁾ MC XVI (1884) p. 245.

⁽²⁾ Tekst in DE WITTE, J., *o. c.*, pp. 183-184.

⁽³⁾ DE CHAVANNES, Ch., *o. c.*, p. 73.

⁽⁴⁾ *Ib.*, pp. 81-82; MC XVI (1884) p. 152.

zijn boot verplicht was te wachten op hulp. Hierheen vergezelden de beide missionarissen de Chavannes. De streek was echter weinig bevolkt en ook weinig vruchtbaar, zodat een missie-stichting er niet gewent was. Beiden waren echter van oordeel dat ze moesten zien door te dringen tot aan de Kongo. Ballay zou er binnenkort heengaan en den 27 Augustus drukten de Paters hem hun wens uit om hem op deze reis te vergezellen. Daar Ballay echter nog geen bepaalde beslissing had genomen omtrent het tijdstip van zijn expeditie, zagen de Paters Davezac en Bichet zich dan ook verplicht van hun voornemen af te zien en den 3 September keerden ze terug naar Franceville en vandaar naar hun basis Lambarene. ⁽¹⁾

Ballay bereikte de Kongo-stroom in November 1883. Hij stichtte de post Ngantshu, op de rechter oever, en begaf zich den 1 December naar Makoko. ⁽²⁾

Hij vernam ook het wedervaren van P. Augouard en M. Dolisie, die er niet in geslaagd waren, spijs de Franse vlag, zich te Mfa te vestigen. ⁽³⁾ In het begin van 1884 zette hij zich op weg naar Linzolo. P. Augouard was reeds naar de kust afgereisd op weg naar Europa, maar hij had een brief achtergelaten voor de Brazza. Ballay nam deze mee, samen met tal van nuttige inlichtingen, die door de missionarissen en Dolisie verzameld waren, o. a. enkele kopieën van verdragen welke Stanley met sommige chefs had afgesloten. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ Zie : BICHET, P., A la suite de M. de Brazza (Journal de voyage) MC XVI (1884) pp. 130-132, 143-144, 152-155, 165-166, 178-180. Met kaarten p. 131 en p. 154.

⁽²⁾ DE CHAVANNES, Ch., o. c., p. 125.

⁽³⁾ « ... se sont présentés à M'Fa avec le pavillon tricolore, mais n'ont pu s'y installer, le chef du village ayant ajourné son autorisation à l'arrivée du Commandant ». Ib. p. 130.

⁽⁴⁾ « ... Outre les lettres adressées à M. de Brazza par Dolisie et par le P. Augouard (ce dernier parti pour la France et Dolisie retourné à Loango), une foule de renseignements utiles et notamment des copies de traités passés par Stanley lesquels sont simplement ridicules au point de vue du droit international ». Ib., p. 148.

Ten slotte kwam ook de Brazza te Ngantshu, den 27 Maart 1884. En den 10 April werd hij te Mbey plechtig ontvangen door Makoko. In het begin van Mei werd Mfa weer in bezit genomen. Brazzaville werd nu definitief gesticht. ⁽¹⁾ de Brazza vertrouwde het bestuur en de organisatie er van toe aan de Chavannes en vertrok weer naar Franceville om de bereikte resultaten in het binnenland te verstevigen en nog verder uit te breiden.

Stanley had echter een belangrijke voorsprong geboekt. Hij had reeds drie steamers op de Kongo-Stroom : de « Royal », de « En-Avant » en de « A. I. A. » ; langs de oevers wapperde de vlag van de A. I. V. : te Mswata, Kwamouth, Bolobo, Lukolela, Equateur en sinds December ook bij de Stanley-vallen.

§ 5. NOORD- EN ZUID-KONGO.

Wanneer P. Augouard in 1881 zijn eerste tocht naar Stanley-Pool ondernam, had hij van P. Carrie opdracht gekregen ook de Kongo-stroom over te steken en zo mogelijk door te dringen naar de vallei van de Kasayi, er een geschikt terrein te kopen voor de missie, daar ten teken van inbezitneming een kruis te planten en er een kleine bidplaats op te richten. ⁽²⁾

Het doel van deze opdracht was een basis te vormen voor de latere penetratie in de verdere binnenlanden, vooral langs de Kasayi, in zuidelijke richting, en aldus te trachten in contact te komen met de missionarissen van Cimbebasie. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Ib., pp. 158 sq.

⁽²⁾ Zie hierboven, Mc XIII (1881) p. 435 (brief 11 Juli 1881).

⁽³⁾ « essayer de communiquer avec nos confrères de la Cimbébasie ». MC XVIII (1886) p. 105 (brief Augouard 17 April 1885).

Den 3 Juli 1879 was de Ap. Pref. van Cimbebasie opgericht geworden : tussen Kunene en Oranje-rivier. (DCi pp. 31-32). De Apostolische Prefekt was P. Schwindenhammer die als Vice-Prefect P. Duparquet aanduidde.

Hier kwam echter de jurisdictie van Mgr Lavigerie in het gedrang. In 1880 immers had de Propaganda, op wens en aanvraag van Mgr Lavigerie, twee nieuwe missiegebieden in Equatoriaal-Afrika aan de Witte Paters toevertrouwd: Noord- en Zuid-Kongo. Beide circumscriptions waren van elkaar gescheiden door de loop van de Kongo-stroom tussen Stanley-Pool en de Stanley-Falls. Daar echter de Westergrens van Noord-Kongo bepaald werd door de scheiding der stroomgebieden van de Atlantische Oceaan en van de Kongo, vanaf de Benue-bronnen tot aan de Stanley-Pool, en deze van Zuid-Kongo door de loop van de Kwango vanaf de Pool, ⁽¹⁾ zouden we moeten besluiten dat door deze grensbepaling aan de Paters van den H. Geest de pas werd afgesneden zoniet naar Stanley-Pool, dan toch naar de verdere binnenlanden zowel in Noordelijke richting langs de Kongo-stroom, als in Westelijke langs de Kwa en de Kasayi.

Waarschijnlijk heeft de Propaganda in 1880 niet eens de kwestie van de begrenzing nauwkeurig kunnen overwegen — in zover het zou mogelijk geweest zijn — en zich enigszins laten overrompelen door de geestdrift en de welsprekendheid van Mgr Lavigerie, zodat den 27 September 1880 de beslissing viel welke den 30 werd medegedeeld aan Mgr Lavigerie. ⁽²⁾

Deze brief van 30 September 1880 werd niet gepubliceerd. Zodat de Paters van den H. Geest niets afwisten van de grensbepaling die er in werd aangegeven. Men wist alleen dat de Propaganda twee nieuwe missiegebieden had opgericht: Noord- en Zuid-Kongo. Dit bericht verscheen immers in « Les Missions catholiques ». Er werd aan toegevoegd dat de Missie van Noord-Kongo de stroom als centrum had en vanuit het Westen zou ondernomen worden; deze van Zuid-Kongo integendeel, met

⁽¹⁾ Zie Nos MISSIONS; Atlas historique, Maison-Carrée 1931, pl. 11.

⁽²⁾ Ib.

Kabebe als centrale post, vanuit het Oosten nl. Tanganyka (1). P. Carrie zag waarschijnlijk het gevaar in : zoals het met de Zanzibar-missie gebeurd was, zouden zijn penetratie-plannen door Mgr Lavigerie kunnen uitgeschakeld worden. Daarom wellicht gaf hij aan P. Augouard opdracht — vóór het te laat zou zijn — de Kongo-stroom over de steken en een plaats op te bezoeken in de Kasayivallei om te dienen als evangelisatiecentrum voor deze gebieden tot aan de Kasayi.

De missionarissen van Kongo waren er trouwens van overtuigd dat de vallei van de Kasayi door haar natuurlijke ligging tot de westelijke Kongo-Missie moest behoren.

Reeds in 1879, in een brief van 11 Januari aan zijn algemeen Overste, had P. Duparquet de onredelijkheid willen aantonen van Mgr Lavigerie's plan om een Apostolisch Vicariaat van Kabebe te vormen en deze missie op die van Tanganyka te doen aanleunen. De natuurlijke grenzen van de westelijke Kongo-prefectuur moesten zich immers, naar zijn mening, minstens tot aan de Kasayi uitstrekken. Zodat de evangelisatie van deze gebieden niet vanuit Tanganyka maar vanuit het Westen moest ondernomen worden. (2)

Den 2 October 1880 stelden de Paters van den H. Geest bij de Propaganda zelfs een bepaalde delimitatie voor : de Kongo-Prefectuur zou zich ten N. uitstrekken tot 2° 30' Z.B. en ten O. tot aan de Oostgrens van het Kasayistroomgebied — ze noemden deze bovendien de werkelijke, historische en onbetwistbare grens van de Portugese bezittingen. (3)

(1) MC XII (1880) p. 584.

(2) VALENTE, A., Angola e Congo quatrocentos annos depois. Historia antica e moderna. A Questão do Zaire. Lisboa 1887, I, pp. 404-405.

(3) « La mission du Congo conserverait pour limites au Nord 2° 30' L. S. Elles remonteraient au N. E. en suivant la ligne de partage des eaux de l'Ogowe et du Zaire ou Congo, puis le thalweg de ce fleuve. A l'Est : elles descendraient la ligne de partage du versant oriental du Cassai, frontière réelle, historique et indiscutable des possessions portugaises. Elles se prolongeraient jusqu'au Lac Dilolo par le moyen duquel le Cassai communique avec le Liba ». Ib. pp. 405-406.

Misschien liet P. Carrie zich ook leiden door motieven van praktische aard. Het was immers al te klaar dat de missionarissen van Algiers, die van plan waren de penetratie in Zuid-Kongo aan te vangen vanuit de reeds bestaande missie van Tanganyka, jaren zouden nodig hebben om door het gebied van Mwata-Yamvo heen, het Westelijk deel van Kongo te bereiken. Intussen zouden deze mooi gelegen streken tussen Kongo en Kasayi onbezet blijven door de katholieke missionarissen, ten prooi aan de protestantse propaganda. Bovendien leed het geen twijfel dat de Propaganda eensdaags een preciese delimitatie zou aanduiden en dat ze zich hierbij bepaald zou laten leiden door de reeds bekomen resultaten en de effectieve bezetting.

Daarom moest P. Augouard doordringen tot in de vallei van de Kasayi.

Mgr Lavigerie had dus besloten enkele missionarissen van Tanganyka de penetratie-poging naar het rijk van Mwata-Yamvo te laten ondernemen. Ze zouden, na Victoria en Tanganyka, het derde centrum gaan stichten te Kabebe. Na de oprichting van de missie van Zuid- en Noord-Kongo, gaf hij derhalve zijn instructies door aan P. Deniaud, die de leiding van de expeditie op zich moest nemen. ⁽¹⁾ Ook zijn gezellen werden aangeduid.

Reeds waren de meeste voorbereidselen getroffen en de provisies bijeengebracht, toen P. Deniaud, den 4 Mei 1881 bij de schermutseling te Rumonge, met P. Augier en Felix D'Hoop door de inboorlingen werd vermoord. Alles wat voor de tocht was opgestapeld, werd geplunderd of in brand gestoken. ⁽²⁾

⁽¹⁾ « P. Deniaud destiné à présider aux fondations encore plus lointaines ». MC XIV (1882) p. 222.

⁽²⁾ « Nous avions désigné ses compagnons de route et d'apostolat et nous avons fait tous les approvisionnements nécessaires pour la caravane qui devait les conduire dans les États de Muata Yamwo. Tout cela a été pillé ou livré aux flammes ».

Het was een onherstelbaar verlies ; de drie vermoorde missionarissen waren allen bestemd voor de Kabebe-missie en konden niet aanstonds vervangen worden. (1)

De Tanganyka-missie had bovendien zelf te kampen tegen zovele moeilijkheden vooral vanwege de slavenhandelaars in de geteisterde streek, dat er van een verdere doorbraak, juist doorheen Manyema, het paradijs van de slavenjagers, geen spraak meer kon zijn.

Te Parijs, bij de Overste van de Paters van den H. Geest, verwekten de geruchten omtrent de gebieden, welke Rome aan Mgr Lavigerie had toevertrouwd, enige onrust. Het scheen dat de Kongo-Prefectuur haar grenzen merkelyk Westwaarts zou beperkt zien. De bekommernis was des te groter, daar ook in het Oosten Mgr Lavigerie de missionarissen van den H. Geest de pas had afgesneden en de Provicariaten Nyanza en Tanganyka de grenzen der Prefectuur van Zanzibar gevoelig hadden achteruitgeschoven.

Wanneer Mgr Le Berre en P. Duparquet gedurende hun verblijf in Frankrijk in 1881 vernamen dat Mgr Lavigerie te Parijs was, maakten ze, met instemming van de nieuwe overste, P. Levasseur, van de gelegenheid gebruik om met hem de kwestie van de delimitatie te bespreken. Het was in het begin van de maand Augustus.

Mgr Lavigerie toonde zich zeer inschikkelyk. Gezien de grote moeilijkheden en de benarde toestand, vooral na de ramp van Rumonge, was hij niet in staat om aanstonds de immense gebieden van Equatoriaal-Afrika, hem door Rome toevertrouwd, te bezetten. Hij verklaarde derhalve dat hij de Paters alle vrijheid liet om hun actie uit te breiden in de binnenlanden, zo ver het hun beliefdde en helemaal onafhankelyk, op voorwaarde dat ze

(1) Zie MC XIII (1881) pp. 234 en 520.

op een afstand van minstens 20 mijl zouden verwijderd blijven van de centra der missionarissen van Algiers.

Enkele dagen later, den 16 Augustus, bracht hij zelfs een officieel geschreven document, ten einde alle gebeurlijke moeilijkheden in de toekomst te voorkomen.

Dit stuk, dat de datum van 8 Augustus 1881 droeg, verleende de missionarissen van Kongo in 't bijzonder het recht zich te vestigen langs de Kongo-stroom tot voorbij de Stanley-Pool en in de vallei van de Kasayi⁽¹⁾.

Dit akkoord werd ter goedkeuring voorgelegd aan de Propaganda, die er vanzelfsprekend mee instemde. Er was dus van deze zijde geen beletsel meer voor de Paters van den H. Geest om door te dringen naar de Opper-Kongo en de Kasayi-vallei, vermits de missionarissen van Algiers geen enkele missie hadden tussen het Victoria- en Tanganyka-meer en de Westkust.⁽²⁾

Dezelfde dag waarop het document van Mg Lavigerie geschreven werd, den 8 Augustus 1881, was P. Augouard, bij zijn eerste tocht naar Stanley-Pool, waar hij allesbehalve een vriendelijk onthaal had genoten, van de Djue afgereisd om naar Landana terug te keren. Hij was van plan zo gauw mogelijk weer te gaan, maar pas in Augustus 1883 zou hij die tweede tocht kunnen aan vangen.⁽³⁾

Intussen had Mgr Lavigerie besloten ook een actie in te zetten in het Westen van zijn Equatoriaal-Afrika. De grote successen van de Franse en Belgische expedities waren te schoon om er geen gebruik van te maken

(1) « en particulier... le droit de s'établir sur le cours du Congo jusqu'au delà de Stanley-Pool et d'occuper la vallée qui se trouve sur la rive gauche du Kasai ». Zie *BM* n. 6 (Juli 1887), pp. 183-184; BAUNARD, *Mgr, o. c.*, II, pp. 368-369.

(2) *BM* *ib.*, p. 184. Merken we op dat men toen algemeen veronderstelde dat de Kasayi onder de naam Ruki, bij de evenaar, in de Kongo-stroom uitmondde. De Kasayi-vallei betekende derhalve ook voor Mgr Lavigerie en de Paters van den H. Geest het gebied ten Oosten van de Kongo-stroom tussen de evenaar en de Kasayi-bronnen. Zie later.

(3) Zie hierboven.

voor de missie-penetratie. Er was bovendien haast bij, want de gebeurtenissen liepen naar de ontknóping.

Den 9 Februari 1883 vertrokken uit Algiers twee priesters van de seculiere clerus van het aartsbisdom : Abbé Guyot, die zich sinds 1879 ten dienste had gesteld van de Equatoriaal-Afrika-missies en reeds uiterst verdienstelijk werk had geleverd in de procures te Zanzibar en Tabora, ⁽¹⁾ en Abbé Baudonnet.

Hun taak bestond er in een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden tot missie-stichtingen in de gebieden tussen de Stanley-Pool en Nyangwe en alvast reeds de oprichting van twee posten langs de Kongo-stroom voor te bereiden. ⁽²⁾

Mgr Lavigerie had zich in verbinding gesteld met Brussel en gezorgd voor de aanbevelingsbrieven van wege de I. V. K. -leiding zodat Abbé Guyot ⁽³⁾ in de posten van Stanley goed onthaald werd. Te Mswata vond hij Lt. Janssen, die hem begin Juli met een 20-tal roeiers vergezeldde naar de monding van de Kwa, waar de I. V. K. een post wenste op te richten. Onderweg sloot Guyot een akkoord met de hoofdman van Ngantshu op de Westelijke oever. Vervolgens voer men naar het Noorden. Doch een spoedbericht, meldend dat Stanley in aantocht was naar Mswata, verplichtte Lt Janssen rechtsomkeer te maken. Er woei een hevige Westerwind die de vaart gevaarlijk maakte. En tegen den avond, den 12 Juli, kantelden de prauwen, zodat Abbé Guyot met Lt Janssen en het grootste deel van de zwarte roeiers om het leven kwam. ⁽⁴⁾

Mgr Lavigerie schijnt niet meer aangedrongen te hebben in het Westen. Hij begon wellicht in te zien dat

⁽¹⁾ BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II, pp. 67 en 312.

⁽²⁾ Zie SCHYNSE, A., *Zwei Jahre am Congo. Erlebnisse und Schilderungen*, Köln 1889, p. VII; *MC XV* (1883) pp. 153-160.

⁽³⁾ Geen spoor meer van Baudonnet.

⁽⁴⁾ Zie *BKB I*, 468-470 (GUYOT), 543-549 (JANSSEN). STANLEY, H., *o. c.*, pp. 395, 398, 540.

gans Equatoriaal-Afrika ten slotte toch te veel was voor zijn Societeit. De missie was immens en uiterst moeilijk en de recruterings van priesters, alsmede de inzameling van steun, kon onmogelijk gelijke tred houden met de verliezen, de noden en de nieuwe eisen van de reeds bestaande missies in Tanganyka en Uganda.

Misschien wachtte hij ook de afloop van de politieke gebeurtenissen af. Er ontspon zich immers onder verscheidene concurrenten een politieke strijd om de Kongo en de rijke gebieden van Equatoriaal-Afrika. En er werden toestanden geschapen die eerst een oplossing vergden, vooraleer iets definitiefs kon ondernomen worden.

Het jaar 1883 bracht voor de B. M. S. - missie van Leopoldstad een blijde gebeurtenis, de aankomst van een eigen steamer de « Peace ». Den 20 Juni bereikten de eerste stukken er van de Pool, en na 4 maanden was alles ter plaatse. Er moest echter gewacht worden op de twee ingenieurs die in aantocht waren en die de steamer zouden ineenschroeven.

Intussen trok Grenfell, den 28 Januari 1884, met een kleinere boot op verkenning uit. Hij kwam voorbij de posten van de I. V. K., Mswata, Kwamouth, Bolobo, Lukolela, tot Equateur, en was op 4 Maart terug te Leopoldstad. Er werd bericht dat de aangekondigde ingenieurs onderweg bezweken waren en Grenfell nam zonder aarzelen de taak op zich om met enkele inlandse werkers, de « Peace » te monteren. Hij bracht het werk tot een goed einde en half Juni lag de steamer klaar voor de vaart « into the very heart of the Continent Mystérieux ». (1)

Op zijn tocht naar de evenaar had Grenfell te Lukolela een terrein uitgekozen voor de stichting van een missie. Bij zijn terugkeer te Leopoldstad richtte hij dan een

(1) BENTLEY, W. H., *o. c.*, II, pp. 29 sq.

schrijven naar M. Baynes, Algemeen Secretaris van de B. M. S., opdat te Brussel stappen zouden gedaan worden voor het bekomen van een concessie te Lukolela. Een onderhoud met de Koning en de onderhandelingen met de I. V. K. leidden tot twee akkoorden : een voor Lukolela en een voor de missie van de Pool. ⁽¹⁾

Sinds enkelen tijd overwoog het Comité van de B. M. S. plannen voor de uitbreiding van de missie langs de Opper-Kongo. En na lang en zorgvuldig overleg werd in de vergadering van 16 Juli 1884 beslist dat de missionarissen van Kongo eerst de openliggende weg voorbij de Stanley-Pool zouden verkennen en dat vervolgens zou overgegaan worden tot de stichting van tien posten tussen de Pool en de Stanley-Falls, met ieder twee zendelingen. Binnen het jaar moest Lukolela aangevangen worden, alsook twee andere posten langs de Opper-Kongo. Er zouden ook onmiddellijk 6 nieuwe predikers naar Kongo afreizen en nog meerdere zouden volgen naar gelang de kandidaten zich zouden aanbieden en de fondsen het zouden toelaten ⁽²⁾.

Het was weerom dezelfde Sir R. Arthington die deze beslissing had uitgelokt en de uitvoering er van met een milde bijdrage hielp bekostigen. ⁽³⁾

Eens de « Peace » reisvaardig, vertrok Grenfell opnieuw, den 7 Juli, voor een exploratietocht langs de stroom. Hij waagde zich eerst op de Kwa en voer zelfs enkele mijlen ver langs de Kwango, om vandaar terug te keren naar Kwamouth en de Noordelijke richting in te slaan. De monding van de Ruki voorbij, kwam hij tot even over Iboko, waar de I.V.K. reeds gevestigd was, om daarna naar de Pool terug te varen.

In 1884 steeg de spanning om de Kongo-kwestie ten

⁽¹⁾ Ib., II, p. 75.

⁽²⁾ Ib., p. 77.

⁽³⁾ Ib.

top. En angstig volgden de missionarissen het verloop van de gebeurtenissen, want voor de evangelisatie was het van groot belang wie de toon zou aangeven in Midden-Afrika : een anti-clericale Franse regering ? het Protestantse Engeland ? het exclusivisme van Portugal ? of... Leopold II ?

HOOFDSTUK II.

Het Apostolisch Vicariaat van de Onafhankelijke Kongo-Staat.

§ 1. DE PORTUGESE AANSPRAKEN.

Langen tijd was alles wat zich rond de Kongo afspeelde, haast onopgemerkt voorbijgegaan aan de Portugese regering. En zelfs de eerste verschijnselen en ambities had Portugal, in zijn onachtzaamheid en verwaarlozing, niet eens doorzien. ⁽¹⁾ Trouwens boezemde Kongo Lissabon ook niet veel belang meer in : de handel was er omzeggens helemaal in handen geraakt van de Engelse, Hollandse en Franse Compagnieën. En zelfs in Angola, dat nog als een kolonie van Portugal doorging, zag de toestand er erg miserabel uit, zowel op commercieel als op godsdienstig gebied. ⁽²⁾

Doch de actie van Stanley en de Brazza sloegen wijde horizonten open voor een uitgebreide handel met de binnenlanden van Equatoriaal-Afrika, die heel wat schatten schenen te bergen. Het liet zich voorzien dat de Kongo-stroom de slagader zou worden van deze handel, zodat de waardeloze en verwaarloosde monding van de Zaire met den slag een allerbelangrijkst punt kwam te worden : de in- en uitgangspoort van binnen-Afrika.

⁽¹⁾ « A incuria des auctoridades portugueses e tamanha, e tão immensamente criminosa, que na metropole não se tem noticias de que nas colonias se está passando, ha muito tempo ». Uit het blad *Espectro de Granja*, 15 Oct. 1882 (n. 616).

⁽²⁾ Zie MAYO, (the Earl of), *De Rebus Africanis. The Claims of Portugal to the Congo and Adjacent Littoral, with remarks on the French annexation*, London 1883, pp. 2-27 ; DELCOMMUNE, A., *Vingt années de Vie Africaine. Récits de Voyages, d'Aventures et d'Exploration au Congo Belge, 1874-1893*, 2 t. Bruxelles 1922, Chap. III : Commerce (pp. 35 sq.). Zie hierboven.

Terwijl echter de Regering naar onverschilligheid bleef bewaren zette het Aardrijkskundig Genootschap van Lissabon zich schrap. In 1880 richtte de Secretaris van het Genootschap, Luciano Cordeiro, ⁽¹⁾ een memorandum tot de Regering om haar aandacht te vestigen op sommige plaatsen in Afrika, welke jammerlijk door Portugal waren opgegeven. Het ging bepaald over de Kongo. De Sociëteit stelde dan ook voor de fout weer goed te maken door het uitsuren van expedities en het oprichten van posten naar het voorbeeld van de I. A. V. Er moesten ook godsdienstige missies ingericht en het bleek eveneens nodig de administratie van de kolonie in West-Afrika te reformeren. De Regering moest toch inzien dat het zo niet kon blijven duren : « de geschiedenis van onze koloniale administratie, schreef Cordeiro, is de geschiedenis van onze schade en schande en de bron van het gevaar dat onze bezittingen thans bedreigt. ⁽²⁾

De Regering wenste echter niet in te grijpen. De koloniale administratie werd niet hervormd en er werden geen ernstige initiatieven genomen.

Toch gaf ze een uiting van goede wil : de missie van San Salvador werd weer opgenomen, ⁽³⁾ de controle rond de Kongo-monding verscherpte, en P. Duparquet vond ook meer bereidwilligheid bij de evangelisatie van de Apostolische Prefectuur van Cimbebasie, met de Portugese priesters van het « Collegio do Espirito Santo », dat van Santarem naar Braga overgebracht was ⁽⁴⁾.

Het Aardrijkskundig Genootschap hield echter niet op te pleiten voor de Afrikaanse bezittingen die gevaar liepen voor Portugal verloren te gaan ; vooral Cordeiro

⁽¹⁾ *BKB* I, 261-264 (Cordeiro de Sousa).

⁽²⁾ CORDEIRO, L., *Obras, Questões coloniais*. Coimbra 1934, pp. 86-99 (memorandum van het Aardr. Gen. Liss.). — Zie : de LICHTERVELDE, L., *Contribution à l'histoire des origines du Congo belge* — *Note sur les écrits de Luciano Cordeiro, publiciste portugais* — . *KBB I Bull.* VII (1936 III) pp. 468-487.

⁽³⁾ Zie hierboven.

⁽⁴⁾ Zie : *DCi*, pp. 5-29.

voerde een rusteloze propaganda voor de « historische rechten » van Portugal over West-Equatoriaal-Afrika, niet alleen de kust, maar ook de binnenlanden met de Stanley-Pool en door het continent heen, tot aan de Portugese bezittingen in Oost-Afrika.

Er werd zelfs geijverd voor het uitrusten van expedities die bedoelde gebieden zouden exploreren en, door het stichten van posten, ook bezetten. Doch alles beperkte zich tot private initiatieven, hoewel Cordeiro, tot volksvertegenwoordiger gekozen, niet ophield de bureau's en de Ministers lastig te vallen met zijn herhaalde koloniale voorstellen. ⁽¹⁾

Ten slotte werd de Portugese Regering toch wakker. Het was naar aanleiding van de strijd Brazza-Stanley en de ratificatie van het verdrag met Makoko. Nu was het immers duidelijk dat er politieke bestrevingen in het spel waren en dat de rechten van Portugal met de voeten werden getreden. Trouwens, ook de publieke opinie hekelde de onverschilligheid van de Regering.

Den 13 October 1882 in een brief aan Kol. Strauch, gaf Cordeiro, in naam van het Aardrijkskundig Genootschap, uiting aan zijn ongerustheid omtrent de actie van Stanley en de Brazza. Hij vroeg derhalve nadere uitleg daarover. Het antwoord van 25 October scheen hem te bevallen wat Stanley betref: Stanley was immers naar Kongo gestuurd door de I. A. V. die een louter wetenschappelijke en philanthropische organisatie heette te zijn. Bovendien, zo schreef Strauch, « België als Staat is er geenszins op uit om in Afrika noch een provincie, noch een duim gronds in te palmen ». ⁽²⁾ de

⁽¹⁾ CORDEIRO, L., *o. c.*, p. 513 (Rede in de Kamer der Volksvertegenwoordigers, Juni 1885); *BKB* I, 262.

⁽²⁾ « La Belgique, comme État ne désire en Afrique, ni une province, ni un pouce de territoire » (« não quer em Africa nem uma provincia, nem uma pollegada de territorio »). Zie: CORDEIRO, L., *o. c.*, pp. 451-454 (correspondentie met de I. A. V.); *Valente, A.*, *o. c.*, I, pp. 487-489; *BUCHLER, M.*, *Der Kongostaat Leopolds II*, 2 t. Zürich-Leipzig, 1912. *o. c.*, I, pp. 131-133.

Brazza, integendeel, en Frankrijk met hem, had klaarblijkelijk bepaald andere inzichten. De positieve politieke houding en uitlatingen lieten daarover trouwens geen twijfel. Zulks druiste regelrecht in tegen de soevereine rechten van Portugal, en daar konden de Portugezen geen vrede mee nemen.

Zo kwam het dat men in Portugal het werk van Leopold II en Stanley ophemelde omwille van de wettige bedoelingen die er aan ten grondslag lagen : beschaving, vooruitgang en internationaal belang. In de hoop wellicht zelf eens de vruchten te kunnen plukken van de kapitalen en de inspanningen van de « verdienstelijke Koning der Belgen ». (1)

Een aanval in regel werd echter gericht aan het adres van de Brazza en Frankrijk. Het verdrag met Makoko noemde men « fantastisch », « denkbeeldig », « ongeldig naar vorm en inhoud », een belediging en een schending van de wettige en erkende rechten van Portugal over de Stanley-Pool en het gebied van Makoko. (2)

Maar Frankrijk dreef door, ratificeerde het Makokoverdrag en organiseerde zelfs de « West-Afrika-zending », onder leiding van de Brazza zelf.

De Portugese Regering begreep de hachelijkheid van de toestand. Nu pas begon ze de gevolgen aan te voelen van haar koloniale politiek.

In November 1882 werden diplomatieke onderhandelingen ingezet met Engeland. Portugal hoopte zijn aanspraken internationaal bekrachtigd en erkend te zien, door Engeland het voorbeeld te doen geven. Het ging om de gebieden tussen 5° 12' en 8° Z. B., zowel de kust als de binnenlanden.

Weldra werd door een « Afrika-Comité », te Lissabon

(1) « projecta a fins mais progridores, leaes, civilisadores e de interesse internacional ». — « o benemerito rei dos Belgas ». Zie : VALENTE, A., o. c., I, p. 386.

(2) « phantastico e ficticio » — « nulla na forma e no fondo », etc. Ib., p. 383.

opgericht, in verschillende talen een Memorandum gepubliceerd om de « historische » rechten van Portugal te bewijzen. ⁽¹⁾

Dan kwamen de Engelse handelslui, en vooral de « Manchester Chamber of Commerce », zich in de strijd werpen. Het regende protesten : het Kongo-gebied was « in werkelijkheid onafhankelijk », beweerden ze, vermits de Portugese rechten, door prioriteit van ontdekking verworven op het einde van de 15^e eeuw, reeds lang vervallen waren bij gebrek aan effectieve bezetting. ⁽²⁾

De Engelsen waren vooral bezorgd om de vrijheid van handel langs de Beneden-Kongo en aan de monding van de stroom waar ze hun factorijen gevestigd hadden, en men mocht er zeker van te zijn — zo werd beweerd — dat een Portugese heerschappij in Kongo niet alleen de dood van deze vrijheid en de teloorgang van de handel, maar ook de versterking van de vrede en het stopzetten van de betrekkingen met het binnenland met zich zou meebrengen. ⁽³⁾

In het Lagerhuis ontstond een hevige oppositie tegen Earl Granville, de Minister van Buitenlandse zaken, die reeds voor het verdrag met Portugal gewonnen was, ⁽⁴⁾ terwijl tal van pamfletten de publieke opinie opstookten tegen de erkenning van de zogenaamde Portugese historische rechten.

De strijd werd in Portugal ook naar het terrein van de godsdienst en de missies overgeheveld.

Sinds lang verwaarloosde de Portugese regering de

⁽¹⁾ CORDEIRO, L., Portugal and the Congo : a statement. (Prepared by the African Committee of the Lisbon Geographical Society), London 1883.

⁽²⁾ « the right acquired by Portugal from priority of discovery at the end of the 15th century has for a long time been suffered to lapse, owing to the Portuguese Government not having occupied the country she discovered » ? — MAYO, *o. c.*, pp. 32-44.

⁽³⁾ *Ib.*

⁽⁴⁾ *Ib.* pp. 44-48.

plichten die krachtens het Patronaatsrecht op haar rustten. Alleen de privileges van dit Patroado werden halsstarrig verdedigd. Het Missie-Comité dreef de onbeschaamheid zo ver dat het te Rome durfde te protesteren tegen de oprichting van nieuwe missiegebieden in Equatoriaal-Afrika en meer bepaald in Kongo. Het bisdom Angola en Kongo was immers zonder enige beperking in het binnenland, zei men, en omvatte derhalve gans Midden-Afrika. Daar had nu de Propaganda nieuwe missies opgericht, en dit zonder de Portugese Regering te raadplegen, zonder enig akkoord of al was het maar een eenvoudige communicatie. De jurisdictie van Portugal en van de respectievelijke prelaten was genegeerd geworden, zodat de beslissing van de Propaganda een inbreuk was op de rechten, de grenzen en de jurisdictie van het bisdom Angola en Kongo. ⁽¹⁾

Er was echter bij de katholieken een andere reactie. Ten overstaan van het gevaar, dat de Regering meende te kunnen afweren door een verdrag met Engeland, werd in de kranten een drukke propaganda gevoerd voor het uitrusten van expedities ter exploratie, bezetting en beschaving van Afrika. Zo tenminste zou de Portugese vlag in de door anderen begeerde en betwiste gebieden gevestigd zijn en zou men in waarheid mogen verklaren dat Portugal civilisatie-werk leverde en dat de Portugese bezitsrechten reëel waren. ⁽²⁾

De katholieken maakten er gretig gebruik van om de regering en het volk er op te wijzen dat het verval van Portugal en van de kolonies vooral het gevolg was van de

⁽¹⁾ « Sem audiencia, communicaçã, ou accordo do mesmo governo, e independemente da qua jurisdicçã e da dos respectivos prelados »... « come offensivo dos direitos, limites e jurisdicçã da diocese de Angola e Congo ». VALENTE, A., *o. c.*, I, pp. 389. sq.

⁽²⁾ « para que se firme de uma vez para sempre a nossa bandiera em todo aquello territorio e para que possamos responder altamente que civilisamos, que desenvolvemos e que, portanto, temos direitos adquiridos o sagrados a sua posse ». *O Espectro de Granja*, 5 Oct. 1883.

religieuze achteruitgang — « decadencia de Portugal, filha de decadencia religiosa » — en om te ijveren voor het herstel van de religieuze Congregaties. Vooral de missie-orden moesten weerom in 't leven geroepen worden ten einde de evangelisatie van de Afrikaanse gebieden weer op te nemen en aldus de rechten van Portugal kracht bij te zetten. ⁽¹⁾

De feiten hadden voldoende bewezen dat de nationale seculiere clerus — die trouwens ook niet afgericht was op missiewerk — niet opgewassen was tegen zijn zware taak in de overzeese gebieden. En niet alleen de evangelisatie leed er onder, maar de hele Portugese invloed. Waarom dan niet de afgeschafte religieuze Orden weer oprichten en hun taak in Afrika laten hervatten? ⁽²⁾

Hier echter botste men op het reeds ingewortelde anti-clericalisme en de regering had de moed niet noch de wil om tot deze radikale oplossing over te gaan. In hun koppige bekrompenheid stelden hoogstaande heren — o. a. L. Cordeiro — zelfs voor vreemde priesters en kloosterlingen in Afrika binnen te laten onder Portugese jurisdictie, liever dan de religieuze Congregaties weer bestaansrecht te verlenen in Portugal. De katholieken stelden deze gewilde blindheid aan de kaak en wezen op het gevaar en het ineffectieve van dergelijke uitvluchten: met vreemde zendelingen was het immers onmogelijk bij de inlanders de nodige liefde en verknochtheid aan het moederland in te prenten, en liepen de kolonies gevaar vroeg of laat voor Portugal verloren te gaan, terwijl integendeel eigen missionarissen de beste

(1) « E necessario, absolutamente indispensavel, que nos enviemos para o ultramar, quanto antes, missionarios convenientemente educados para civilisar as populaçoẽs indigenas, polir as excrescencias de seu barbarismo, affeiçoar-nos estos neophitos da civilisaçaõ e concorrer, d'este modo, para a conservaçaõ e civilisaçaõ das nossas colonias que poderaõ correr o risco de nos serem arrebatados, mais cedo ou mais tarde, por outras naçoẽs mais diligentes, que nos n'esta cruzada da instrucçaõ e da civilisaçaõ christa ». PEREIRA, Egydio- de Oliviera e Azevedo, Estudo sobre as Missoẽs no ultramar, Porto 1882, p. 15.

(2) Dit was de thesis van PEREIRA, o. c..

waarborg zouden bieden en tevens een « uitstekend instrument zouden uitmaken voor de politieke assimilatie ». Overigens bevatte dit voorstel een onzinnige inconsequentie, want herhaalde malen waren vreemde missionarissen uit Portugees Afrika geweerd geworden, alleen omdat ze van een andere nationaliteit waren — « porque essa orden religiosa era estrangeira ». (1)

Al deze bewijsvoeringen konden de Regering niet overtuigen. Ze achtte het overbodig zich in Afrika zelf actief en intensief in de exploratie en bezettingswedloop te gaan inschakelen, omdat ze meende langs diplomatieke weg, door een verdrag met Engeland dat de rechten van Portugal zou erkennen, alle mededingers te kunnen de pas afsnijden.

Trouwens, de juridische gronden van de Portugese historische rechten kwamen haar als onweerlegbaar voor. Het memorandum van het « Afrika-Comité » maakte deze voldoende bekend : Prioriteit van ontdekking, van verovering en bezit, alsmede de volkenrechtelijke erkenning waren de fundamente van Portugal's rechtstitel, niet alleen over de kustgebieden van 5° 12' tot 8° Z. B., maar ook over de binnenlanden van Makoko, Opper-Kongo, Lualaba, Kazembe, Nwata-Yamvo, enz. In één woord : Portugal maakte aanspraak op gans Equatoriaal-Afrika, van de éne Oceaan tot aan de andere. (2)

Het spreekt vanzelf dat deze aanmatigende eisen niet in de smaak vielen van hen die enig belang hadden in deze gebieden.

De Portugezen werden dan ook vinnig van antwoord gediend door Franse, Engelse, en Belgische publicisten. (3)

(1) *Ib.*, p. 89.

(2) Zie CORDEIRO, L., *o. c.*

(3) Vooral : BANNING, E., *Mémoire sur les droits et les prétentions du Portugal à la souveraineté de certains territoires de la côte occidentale de l'Afrique*, Paris 1883.

Dit alles om een verdrag tussen Portugal en Engeland te voorkomen.

Ze wezen op de overdreven pretentie van Portugal, dat ongetwijfeld de eer had de Kongo-stroom en het koninkrijk Kongo ontdekt te hebben, maar dat deze gebieden nooit beschouwd had als onderworpen aan de Portugese heerschappij. Portugal had immer de onafhankelijkheid van Kongo erkend en de Koning van dit rijk steeds behandeld als een gelijke. Door geregelde betrekkingen en vooral door het religieus Patroado had het weliswaar een zekere titel verworven en een monopolie dat door niemand betwist was geworden, doch dit betekende geenszins bezit of soevereiniteit. Overigens, sinds lang reeds hadden de Portugezen Kongo helemaal laten varen, om zich te beperken tot Angola, het enige gebied in West-Afrika dat nog een Portugese kolonie kon genoemd worden. ⁽¹⁾

Ook de Engelse Minister van Buitenlandse zaken gaf toe dat het niet ging om de erkenning van de rechten waarop Portugal aanspraak maakte, maar om een opportune oplossing van de Kongo-kwestie, en liet derhalve aan Portugal weten dat een gebeurlijk verdrag zonder kracht zou blijven, indien de andere mogendheden niet wilden toetreden. Nog poogde Portugal tot een overeenkomst te geraken met Frankrijk, doch de onderhandelingen van Juli-Augustus 1883 liepen dood op de onverbiddelijke eisen van de Portugese regering omtrent de Kongo-monding. ⁽²⁾

Ten slotte werd, op 26 Februari 1884, het Engels-Portugese akkoord ondertekend: Engeland zou de soevereiniteit van Portugal erkennen over de kusten en de binnenlanden van West-Afrika tussen 5° 12' en 8° Z. B. en over de Beneden-Kongo tot Noki, mits garan-

⁽¹⁾ HILDEBRAND, P., Les droits historiques du Portugal sur le Congo. In Congo 1938 I, pp. 46-54.

⁽²⁾ BÜCHLER, M., *o. c.*, I, p. 140.

ties inzake vrijheid van handel en verkeer, vrijheid van godsdienst en evangelisatie (art. 7), bescherming der inboorlingen, onderdrukking van slavenhandel en slaverij, en enkele voorrechten voor Engeland.

De weerslag van dit verdrag was vrij levendig en algemeen ongunstig. Frankrijk (13 Maart 1884) en Duitsland (18 en 19 April) lieten weten dat ze zich niet gebonden achtten door deze overeenkomst. En in Engeland zelf ontstond een verscherpt protest vanwege de Handelskamers van Manchester, Liverpool en Glasgow. Zodanig dat Earl Granville er zou van afzien het verdrag ter goedkeuring aan het Parlement voor te leggen. ⁽¹⁾

Het was te midden van deze beroering dan P. Augouard op 17 April 1884, bij zijn terugkeer naar Europa, te Lissabon aankwam. De Kongo-kwestie was er aan de orde van de dag en werd er overal druk besproken.

Er dreigden zelfs verwikkelingen te zullen ontstaan voor de missionarissen want Portugal maakte ook aanspraak op de kerkelijke jurisdictie over Equatoriaal-Afrika en meer bepaald over Kongo. Dit vernam P. Augouard van Mgr Castro, de nieuwe bisschop van Angola, met wien hij in betrekking kwam bij een receptie in het huis van de patriarch van Lissabon. P. Augouard had een langdurig onderhoud met Mgr Castro die beweerde dat de oprichting van de vier missies van Equatoriaal-Afrika een schending was van het Portugese patronaatsrecht, en dat zowel de Paters van den H. Geest in Kongo en Gabon, als de missionarissen van Mgr. Lavigerie op onwettige wijze zijn jurisdictie-gebied kwamen betreden.

Mgr Castro weigerde derhalve de beslissing van Rome te aanvaarden en verklaarde onomwonden dat heel Midden-Afrika onder zijn rechtsmacht viel, deels langs

⁽¹⁾ Zie ook : FÖRSTER, Die Ansprüche Portugals auf den Kongo. Das Ausland 1884, n. 5, pp. 91-93.

Angola, deels langs Mozambique. De Portugese regering had hem overigens expliciet opdracht gegeven missionarissen te sturen naar Stanley-Pool.

Wanneer P. Augouard de prelaat de opmerking maakte dat Angola en bijgevolg zijn jurisdictie-gebied zich beslist niet zo ver kon uitstrekken, klonk het antwoord : « Dan sta ik tussen twee vuren : Rome, dat me geen jurisdictie verleent, en mijn Regering die me bevel geeft er missionarissen heen te sturen. Deze toestand moet absoluut opgelost worden ». Hij zegde de kwestie te Rome en bij de Portugese regering te zullen voorleggen, om klaarheid en waarheid te bekomen in deze netelige zaak.

Portugal scheen dus vast besloten zijn stelling te handhaven en tot de actie over te gaan. Ook de missionarissen zouden in de politieke strijd ingezet worden.

Zelfs P. Augouard werd gepolst en men verlangde dat hij zijn invloed en ervaring zou ten dienste stellen van de Portugese politiek, hetgeen hem, na een onderhoud met de Secretaris van het Aardrijkskundig Genootschap de ironische opmerking uitlokte : « Heus, die man zou ons de Portugese wagen willen zien trekken ! »

Daar was P. Augouard vanzelfsprekend niet voor te vinden. Integendeel. Als welmenend vaderlander koos hij partij voor Frankrijk, omdat naar zijn mening aldus het best de belangen van de missie zouden gediend zijn. De Franse gezant te Lissabon, M. de Laboulaye, gaf hem aanbevelingsbrieven mee voor de Minister-president J. Ferry, en drong aan opdat hij dien zou gaan opzoeken te Parijs. Hij raadde hem ook aan naar Rome te reizen en de Propaganda aan te zetten tot de spoedige oprichting van een Apostolisch Vicariaat in Kongo. Rome scheen trouwens reeds gereed te zijn voor deze beslissing, want de Pauselijke Nuntius te Lissabon, Mgr Vannutelli, dien P. Augouard den 18

April een bezoek bracht, deelde hem vrankweg mede dat de Propaganda de Apostolische Prefectuur van Kongo tot Vicariaat wenste te verheffen, om aldus het gebied volledig te onttrekken aan de Portugese priesters « die er niets uitrichtten ». Ook de Nuntius gaf hem de raad naar Rome te reizen om nauwkeurige inlichtingen te bezorgen aan de Propaganda, die immers — naar hij zei — steeds maar eenzijdige en valse berichten ontving van Portugese zijde. ⁽¹⁾

Dan reisde P. Augouard naar Frankrijk. Hij kwam te Parijs in de Ministeries en sprak ook met J. Ferry die hem zijn steun toezegde. Te Brussel werd hij ontvangen door Leopold II, die hem eveneens bescherming en hulp beloofde. Te Rome diende hij een aanvraag in tot oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Kongo. En met de beste vooruitzichten voor de toekomst mocht hij in November 1884 de terugreis naar Afrika aanvatten. ⁽²⁾

§ 2. HET CONGRES VAN BERLIJN.

Nog vóór de ondertekening van het Engels-Portugees verdrag — wellicht was het een manoeuvre om Engeland's sympathie tot zich te trekken en het tot nadenken te stemmen — had Leopold II op het einde van 1883 beroep gedaan op Generaal Gordon.

Naar Brussel ontboden ging Gordon aanstonds in op het voorstel van de Koning om zich ter beschikking te stellen van de I. V. K. (Januari 1884). Gordon maakte zich reeds gereed voor de afreis, toen plots de Engelse

⁽¹⁾ Zie het dagboek van P. AUGOUARD in de WITTE, J., *o. c.*, pp. 190-192; en de brieven II, pp. 481-482.

⁽²⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, pp. 30-31.

regering zijn diensten opvorderde voor Soedan, waar de Mahdisten alles in rep en roer hadden gezet. ⁽¹⁾

In Maart 1884 werd Gordon vervangen door een Engelse Kolonel, Francis de Winton, die de leiding van de I. V. K. overnam van Stanley, wiens dienstterm verstreken was.

Intussen was het Engels-Portugees verdrag ondertekend geworden. Leopold II maakte van de algemene ontevredenheid gebruik om zijn slag voor te bereiden. Het kwam er immers op aan de I. V. K ook politiek te doen erkennen door de leidende mogendheden, ten einde bij de komende verdeling van Equatoriaal-Afrika een woord te kunnen meespreken.

Reeds in November 1883 had hij de Amerikaanse Generaal Henry Sanford, oud-gezant van de Verenigde Staten in België (1861-1870), zijn persoonlijke vriend en sinds de Conferentie van Brussel ook een van de bijzonderste medewerkers van de I. A. V., naar Amerika gezonden om er met de U. S. A. een overeenkomst te bewerken. De actie van Sanford kende succes, want den 10 April keurde de Amerikaanse Senaat een akkoord goed, waarbij de vlag van de I. V. K. erkend werd als de vlag van een « bevriende natie ». Dit werd slechts den 22 April gepubliceerd. ⁽²⁾

Intussen waren ook met Frankrijk onderhandelingen begonnen. Hier ging het echter niet om de politieke erkenning van de I. V. K., maar om de oplossing van territoriale geschillen. Immers, sinds de stichting van Brazzaville begon de Brazza, en met hem ook Frankrijk, aanspraak te maken op de beide oevers van Stan-

⁽¹⁾ Zie : THOMPSON, R., *A. c.*, p. 193 ; DE JONGHE, E., Gordon Pacha au service de Léopold II. Congo 1937 II, pp. 556-563, en KBK I, *Bull.* VIII (1937 II) pp. 332-346. SIMAR, Th., Léopold II et le Soudan, Congo 1924 II, pp. 506 en 509.

⁽²⁾ Zie : THOMPSON, R., Léopold II et Henry S. Sanford. Papiers inédits concernant le rôle joué par un diplomate américain dans la création de l'État Indépendant du Congo. — Congo 1930 II, pp. 295-331.

ley-Pool. Zich daarbij neerleggen betekende voor Leopold II en zijn I. V. K. het sluiten van de in- en uitgangspoort van de Boven-Kongo. Frankrijk eiste bovendien het hele Kwilu-Niari-bekken op.

Doch den 23 April 1884 kwam het tot een vergelijk : Frankrijk verbond er zich toe de posten en territoriën van de I. V. K. te eerbiedigen en ontving in ruil de eerste kans in geval de I. V. K. zich ooit, wegens onvoorziene omstandigheden, zou verplicht zien haar bezittingen te verkopen. (1)

Met deze concessie aan Frankrijk hoopte Leopold II wellicht de steun te krijgen van Engeland, omdat hij wist dat de Britse Regering deze overname door Frankrijk beslist niet in de hand zou werken.

De kwestie van Kongo werd actueel. En immer groeide de algemene reactie tegen het Engels-Portugese verdrag, zodat de Britse Minister van Buitenlandse Zaken er van afzag het verdrag ter ratificatie aan het Parlement voor te leggen.

Men zocht naar een oplossing en de diplomaten hadden het druk. Bismarck overhaalde Frankrijk tot het idee van een internationaal congres dat de weg zou banen naar een akkoord omtrent verscheidene kwesties van internationaal recht in Equatoriaal-Afrika. Zo werden belanghebbende mogenheden den 6 October 1884 naar Berlijn uitgenodigd. Veertien naties beantwoordden de oproep, zodat den 15 November het Congres van Berlijn werd ingezet met de vertegenwoordigers van Duitsland, Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland, Italië, de Verenigde Staten, Spanje, Portugal, Nederland, Denemarken, Zweden, Noorwegen en België.

Het Congres van Berlijn werkte een ruimer programma uit dan aanvankelijk was bedoeld geworden. De uit-

(1) Zie : BANNING, E., *Le Partage politique de l'Afrique d'après les transactions internationales les plus récentes (1885-1888)*, Bruxelles, 1888.

nodiging van 6 October had enkel gewag gemaakt van drie te regelen kwesties : de handelsvrijheid in het bekken en aan de monding van de Kongo, de vrijheid van de scheepvaart langs de Niger en de Kongo, en ten slotte de bepaling van de vereisten opdat nieuwe occupaties van grondgebied in Midden-Afrika als effectief zouden beschouwd worden en erkend. ⁽¹⁾

Doch, daar de samengekomen diplomaten allen bezielde waren met de idealen die Leopold II in 1876 had vooruitgezet bij de Conferentie van Brussel en welke hij was blijven beklemtonen : de uitroeijing van de slavenhandel en de beschaving van Midden-Afrika, namen ze gezamenlijk de taak op zich ook deze internationaal te sanctionneren. Het ging om de beschaving van Midden-Afrika, zowel op materieel als op geestelijk en moreel gebied.

Reeds in zijn openingsrede vestigde Bismarck de aandacht op het belang van de civilisatie van Midden-Afrika en maakte hij het plan bekend volgens hetwelk de Conferentie daartoe wenste bij te dragen.

Een van de resultaten daarvan was het merkwaardig art. 6 van het eerste hoofdstuk der algemene acte.

Hierin werd aan de missionarissen van gelijk welke nationaliteit of cultus bescherming en hulp toegezegd. De zendelingen van de kristelijke godsdiensten zouden bovendien op een bijzondere wijze van deze protectie genieten. Een volledige vrijheid werd ook aan allen verzekerd. ⁽²⁾

⁽¹⁾ BÜCHLER, M., *o. c.*, I, p. 165.

⁽²⁾ « Toutes les Puissances exerçant des droits de souveraineté ou une influence dans lesdits territoires... protégeront et favoriseront sans distinction de nationalités ni de cultes, toutes les institutions religieuses, scientifiques ou charitables créées et organisées à ces fins ou tendant à instruire les indigènes et à leur faire comprendre et apprécier les avantages de la civilisation.

Les missionnaires chrétiens, les savants, les explorateurs, leurs escortes, avoir et collections seront également l'objet d'une protection spéciale. La liberté de conscience et la tolérance religieuse sont expressément garanties aux indigènes comme aux nationaux et aux étrangers. Le libre et public exercice de tous les

Deze tekst heeft wellicht sommigen ontgoocheld of althans verwonderd doen opzien. Was dat nu het standpunt van de kristelijke naties? Volstreekte gelijkschakeling van alle godsdiensten. En was de « speciale bescherming » die aan de kristelijke missionarissen werd beloofd, ten slotte wel iets meer dan een welwillende neutraliteit en wat sympathie?

In feite hadden de vertegenwoordigers van de kristenlanden op voorstel van Duitsland, de term « *speciale steun* » willen stipuleren, zodat alléén de kristelijke missionarissen actief en direct zouden geholpen worden door de contracterende mogendheden. Men wist immers maar al te goed dat de verspreiding van de Islam niet alleen, door de legalisatie van de slavernij en de daaruit voortvloeiende slavenhandel, de voornaamste hinderpaal betekende voor de beschaving van Afrika, maar zelfs, door het nauw verband tussen zijn godsdienstige en politieke macht, wel eens een gevaar zou zijn voor de vrede en de politieke stabiliteit.

Doch daar was de vertegenwoordiger van Turkije, de vizier Said Pacha, die zich krachtig te weer stelde tegen de rechtstreekse en exclusieve steun en bevordering van de kristelijke evangelisatie en voor de Islam dezelfde garanties eiste. Zodat de Conferentie, ten einde de oppositie van Said Pacha te neutraliseren, vrede nam met meer algemene en brede termen. « Speciale steun » werd vervangen door « speciale bescherming », « kerken en kapellen », door godsdienstige gebouwen, en men stelde Turkije gerust met de verzekering dat het enkel ging om een bestaande toestand en dat de Mohamedaanse zendelingen dezelfde bescherming zouden genieten. ⁽¹⁾

cultes, le droit d'ériger des édifices religieux et d'organiser des missions appartenant à tous les cultes ne seront soumis à aucune restriction ni entrave ». BANNING, E., Mémoires politiques et diplomatiques. Comment fut fondé le Congo Belge. Paris-Bruxelles, 1927, p. 388 ; Zie MC XVI (1884) p. 617.

⁽¹⁾ Zie BANNING, E., *o. c.*, pp. 22-24. ARENDT, L., Les Origines de l'État Indépendant du Congo. RG 1889, I, pp. 304-305.

Door het verdrag dat de I. V. K. had gesloten met de U. S. A. was reeds vóór de Conferentie van Berlijn een gunstige atmosfeer geschapen ten voordele van de politieke inzichten van Leopold II, en van de officiële erkenning van een onafhankelijke staat in Kongo.

Een week vóór de opening van de Conferentie, den 8 November 1884, volgde Duitsland het voorbeeld van de U. S. A. en erkende eveneens de I. V. K. als een bevriende natie.

De Conferentie zelf was niet van plan zich in te laten met zuiver politieke en territoriale kwesties, maar gedurende de vier maanden die ze in beslag nam voor het vervullen van haar eigen taak, heeft ze gelegenheid geboden tot actieve en volgehouden onderhandelingen. Deze gebeurden achter de schermen, want hoewel ze in nauw verband stonden met het object van haar besprekingen, toch hadden ze met de eigenlijke conferentie niets te maken. Zo werkten de agenten van Leopold II om de politieke erkenning van de I. V. K. te generaliseren en door verdragen de grenzen van haar grondgebied te bepalen : daartoe beijverden zich de Belgische afgevaardigden, Baron de Lambermont en van der Straten-Ponthoz, samen met Banning en de bijgevoegde gezant van U. S. A. Sanford. ⁽¹⁾

En wanneer de Conferentie aan het einde van haar werkzaamheden gekomen was, hadden bijna alle aanwezige vertegenwoordigers de I. V. K. als onafhankelijke Staat erkend.

Er was echter nog geen akkoord bereikt met de twee voornaamste concurrenten van Leopold II : Frankrijk en Portugal. Hier ging het immers om de betwiste gebieden van de Stanley-Pool en de Kongo-monding. Frankrijk maakte aanspraak op de beide oevers van

⁽¹⁾ Zie : BANNING, E., *o. c.* ; BÜCHLER, M., *o. c.*, I, pp. 150 sq. ; THOMPSON, R., Léopold II et la Conférence de Berlin. Documents inédits provenant de la correspondance particulière de l'Hon. Henry S. Sanford. Congo 1931, II, pp. 325-352.

de Pool en Portugal op de hele Beneden-Kongo. In beide gevallen zou toegeven voor Leopold II de wurging van zijn werk betekenen.

De onderhandelingen waren uiterst moeilijk en namen dan ook geruimen tijd in beslag. Intussen, in afwachting van de afloop en de oplossing, stelde de Conferentie, die reeds haar werkzaamheden beëindigd had, haar slotzitting uit.

Frankrijk gaf het eerst toe, den 5 Februari 1885, en ontving het gebied van Kwilu-Niari in ruil voor de linkerhelft van de Pool. ⁽¹⁾ En ten slotte op 14 Februari ook Portugal, dat zich tevreden stelde met de linkeroever van de Beneden-Kongo tot Noki en het Cabinda-enclave.

Nog drie naties bleven achterwege : Denemarken, Turkije en België, dat zich onthouden had omwille van zijn politieke neutraliteit. Terwijl Turkije slechts later zich met de wordende Kongo-Staat zou verzoenen, traden den 23 Februari de eerste twee landen bij. Denselven dag nog deelde Kol. Strauch, President van de I. V. K., de geboekte resultaten mee aan Bismarck ; de Conferentie kwam aanstonds bijeen en de vertegenwoordigers begroetten met geestdrift en heilwensen de nieuwe staat en de grondlegger er van, Leopold II.

Drie dagen later, den 26 Februari 1885, verklaarde Kol. Strauch dat ook de Kongo-staat zich aansloot bij de besluiten van de Berlijnse Conferentie en in de slotzitting sprak Bismarck zijn beste gelukwensen uit over de toekomst van de Onafhankelijke Kongo-staat.

Gedurende de besprekingen te Berlijn werd er in Afrika vanzelfsprekend een grote activiteit aan den dag gelegd rond de betwiste gebieden. Iedere mogendheid wilde

⁽¹⁾ Zie : HEYSE, Th., *Le Congrès de Berlin (1884-1885) d'après les Documents diplomatiques français.* — KBK *I Bull.* IV (1933 III), pp. 694-723 ; THOMPSON, R., *a. c.*

haar vastberadenheid tonen en door een machtsvertoon zoveel mogelijk voordeel afdwingen bij de onderhandelingen.

Portugal trachtte te redden wat nog te redden was. Het zette zich vast rond de Tshiloango en, om te tonen dat het ook zijn « historische rechten » over Kongo zou doen eerbiedigen, kwam het de Kongo-monding bewaken en Banana bezetten. ⁽¹⁾ Daar was het dat alles zich scheen te concentreren, want tijdens de samenkomst te Berlijn zag men er « een grote beweging van oorlogsschepen van alle nationaliteiten ». ⁽²⁾

Frankrijk was eerder bezorgd om de Stanley-Pool en de Opper-Kongo. In December 1884 kwam de Brazza, na een nieuwe exploratiereis langs de Ogowe, te Gabon aan. P. Augouard was juist een paar dagen te voren, terug uit Europa, uit Gabon vertrokken naar Landana. Hij had echter belangrijke geheime boodschappen mee voor de Brazza, vanwege de Minister van Buitenlandse Zaken, zodat de explorator, die hem kost wat kost wilde achterhalen, met de Franse kruiser « Mésange » de achtervolging inzette.

Te Banana maakte P. Augouard zich juist gereed om met P. Sand en Br. Filomeen en een dragerskaraavan van 165 man naar Stanley-Pool te vertrekken, toen de « Mésange » er aankwam. De Pater werd uitgenodigd aan boord te komen en vond er, tot zijn grote verrassing, de Brazza in hoogsteigen persoon. De beide pioniers hadden met mekaar een langdurig en ernstig onderhoud over de Kongo-kwestie, en beiden waren bezielde met een vaste wil om de Franse belangen in Midden-Afrika te paren aan die van de kristelijke beschaving. « Ik heb me er van kunnen vergewissen », schreef de missionaris, « dat we in hem een machtige

⁽¹⁾ BÜCHLER, M., *o. c.*, I, p. 157.

⁽²⁾ MC XVII (1885) pp. 229-232.

beschermers hebben... Hij is volkomen bereid ons te helpen in ons kristelijk beschavingswerk ». (1) En op hun beurt waren de Franse zendelingen, en vooral P. Augouard, bezielde met een verheven vaderlandse ijver « om de Franse invloed te helpen verspreiden » (2) en de Brazza bij te staan « in zijn vaderlandslievend beschavingswerk ». (3)

Zo zou de onderlinge samenwerking tussen de missionarissen en de Commissaris van de Franse Republiek leiden tot de kristelijke uitbloei van de nieuwe Franse Kolonie in Kongo.

Op aanvraag van de Brazza nam P. Augouard het op zich een veertigtal lasten mee te nemen om de Franse post te Brazzaville te bevoorraden (4) en op 4 Januari 1885 werd hij met zijn hele karavaan door de « Mé-sange » van Banana naar Noki gebracht.

Vandaar ging het naar Vivi, waar de marsch naar Linzolo aanving. (5) Den 29 Januari zag hij zijn geliefde missie terug : ze had onder de leiding van P. Paris reeds merkelijke vorderingen gemaakt. Hij werd er ook verwelkomd door de post-overste van Brazzaville, de Chavannes, aan wien hij belangrijke boodschappen van de Brazza overmaakte alsmede een cijfertelegram van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. (6)

Intussen werd te Berlijn en in de diplomatieke salons

(1) « Je pus me convaincre que nous avions en lui un protecteur puissant et dévoué... qu'il était tout disposé à nous seconder dans notre œuvre éminemment civilisatrice et chrétienne ». Ib.

(2) « à seconder et à répandre l'influence française ». Lettres I p. 347 (16 Dec. 1884).

(3) « dans son œuvre patriotique et civilisatrice ». Ib.

(4) « A la suite d'arrangements avec le Commissaire du Gouvernement, la caravane du R. P. Augouard apporte une quarantaine de charges destinées à Brazzaville ».

DE CHAVANNES, Ch., o. c. p. 246 ; den 16 April 1885 schrijft ook P. Augouard : « Mes relations avec M. de Brazza sont excellentes, je dirai même intimes, depuis surtout que j'ai ravitaillé son poste de Brazzaville ». Lettres I, p. 351.

(5) Lettres I, p. 348, pp. 361-365 ; MC XVII (1885) pp. 229-332.

(6) DE CHAVANNES, Ch., o. c., p. 246.

van West-Europa de Kongo-kwestie opgelost. Akkoorden werden getekend en grenzen afgebakend. Frankrijk en de I. V. K. verdeelden onder elkaar de Stanley-Pool. Het nieuws was den 13 April reeds te Leopoldstad gekend ⁽¹⁾. Zodat P. Augouard den 16 April met een zeker gevoelen van ontlasting kon schrijven: « Er zijn nu geen conflicten meer te vrezen... we zullen hier in vrede kunnen leven... Dit zal ons in de mogelijkheid stellen ons nog verder uit te breiden ». ⁽²⁾

§ 3. KASAYI.

De missie te Linzolo werd op dezelfde manier georganiseerd als de overige Afrikaanse modelposten van de Paters van den H. Geest in Zanzibar, Senegambië en Gabon. De ervaring had immers geleerd dat de eerste vereiste voor de intellectuële en zedelijke beschaving van Afrika er in bestond het grootste gebrek van de zwarten uit te roeien: de luiheid. Zonder liefde — of minstens eerbied — voor de arbeid zou de Afrikaanse bevolking nooit vatbaar zijn voor het kristendom noch voor de beschaving door handel en industrie.

P. Augouard schreef het treffend neer in den vorm van een kritiek op het oppervlakkige van de civilisatiepogingen, welke van deze factor geen rekening schenen te houden. ⁽³⁾

Bovendien hadden de missionarissen ook reeds genoegzaam ondervonden dat er met de volwassenen

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 276.

⁽²⁾ « Donc plus de conflit possible... Nous serons en paix ici... Cette situation va nous permettre de nous développer davantage ». *Lettres I*, p. 351.

⁽³⁾ « Peu importe d'avoir de nombreuses embarcations pour sillonner le fleuve, des postes pour donner des cadeaux aux Noirs, qui signeront tous les traités possibles pourvu qu'on leur offre des présents; peu importe qu'on possède d'immenses territoires avec les richesses qu'on y suppose: tout cela ne servira à rien, si à l'éducation intellectuelle et morale, on ne joint l'enseignement pratique de ce qu'on peut développer et favoriser le commerce et l'industrie. » *MC XVIII* (1886) p. 94, (31 Juli 1885).

bijna niets aan te vangen was : ze hadden nooit gewerkt en zouden zich wel wachten het ooit te doen. Werken was immers de taak van de slaven en van de vrouwen. Daarom moest de jonge generatie aangepakt worden. De jeugd moest leren dat de arbeid geen slaavernij is, maar een eer. En daarom werden kinderen opgenomen, wier vorming zowel op praktisch gebied, door vak- en landarbeid, als op intellectueel en moreel gebied, door onderwijs en godsdienstonderricht verzorgd werd.

Zo was de evangelisatie-methode aangepast aan de toestanden, en ging de praktische vorming gepaard met de morele en intellectuele opvoeding.

Naast deze werking in de diepte, dachten de missionarissen ook nog aan uitbreiding en verdere penetratie in Kongo. Te meer daar de Protestanten alles in het werk stelden om door een grootscheepse ontplooiing de katholieke zendelingen de loef af te steken.

De « American Baptist Missionary Union », die in 1883 haar actie in Kongo had ingezet en in het begin van 1885 de posten van de kapitulerende « Livingstone Inland mission » overnam, kwam zo juist een missie op te richten aan den evenaar, te Bolengi. Ook de Zweedse Lutheranen waren in 1881 naar Kongo gekomen. Ze waren aangesloten bij de L. I. M., doch na de liquidatie van deze laatste, beperkten ze zich tot de Beneden-Kongo en de streek der cataracten. ⁽¹⁾

De belangrijkste en meest actieve secte was nog steeds de Engelse B. M. S. In de lijn van het programma dat het Comité te Londen in het begin van 1884 had opgemaakt ⁽²⁾, ondernam Grenfell in October met de

⁽¹⁾ La Belgique Coloniale II, p. 79 ; BERLIN, E., Tagesanbruch am Kongo. Die fünfundzwanzigjährige Missionsarbeit des « Schwedischen Missionsbundes » in Niederkongo. Berlin 1912, pp. 9 en 22.

⁽²⁾ Zie hierboven.

steamer van de missie, de « Peace », een nieuwe tocht langs de Kongo-stroom en reisde door tot aan de Stanley-Falls. Hij bezocht onderweg de posten van de I. V. K. en verscheidene andere plaatsen langs de oevers van de stroom. Het voornaamste resultaat van deze reis was de concessie te Bolobo en de uitverkiezing van Lukolela. ⁽¹⁾

Er zouden alvast drie van de tien geplande posten opgericht worden en het materiaal werd met ongeduld verwacht.

Het zou pas in Juni 1886 te Leopoldstad aankomen, maar door een brand op de missie vernield worden. ⁽²⁾ Het was een ramp voor de B. M. S. en de penetratie langs de Kongo zou er gedurende een paar jaren sterk door belemmerd worden. Zonder dan nog rekening te houden met de veelvuldige aftochten en sterfgevallen.

« De dwaling treedt aan met haar bijbels en haar goud », stelde P. Augouard met een zekere ongerustheid vast. ⁽³⁾

Hij had trouwens reden om bekommerd te zijn. Want de protestanten beschikten over grote sommen, hadden reeds eigen steamers en prachtige zeilboten op de Kongo-stroom. In zes posten van de I. V. K. hadden ze reeds een concessie bekomen.

Ze schenen echter kieskeurig te zijn, want tot nog toe hadden ze alleen Leopoldstad en de evenarspost behouden, omdat de rest te ongezond was en te lastig. ⁽⁴⁾

Anderzijds vreesde P. Augouard de concurrentie van de Protestantse zendelingen niet erg, want, op gebied van intellectuele, morele en praktische vorming van de

⁽¹⁾ BENTLEY, W., *o. c.*, II, pp. 84-104.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 130; MC XIX (1887) p. 63.

⁽³⁾ *Lettres I*, p. 384 (Juni 1885).

⁽⁴⁾ « A part l'Équateur et Léopoldville, qui leur sert de pied-à-terre, le reste a été abandonné comme trop difficile et trop insalubre ». MC XVIII (1886) p. 94.

zwarten; waren hun methodes en resultaten noodzakelijkerwijze onbeduidend en zonder diepgang. Uiterlijk vertoon, luxe, materieel comfort en verregaande vrijheid waren hun propagandamiddelen. Bovendien waren vele van deze Protestantse ministers — mischien de ijverigsten en de bekwaamsten — meer begaan met exploratie en wetenschappelijk werk, dan met ware evangelisatie - arbeid. Van de overigen bleken de meesten zelf ook zonder enige vorming en weinig onderlegd in hun taak. Het waren mensen met geloof en met een ideaal beziel, maar « hoe wilt ge dat gewezen machinisten of schoenmakers een geloof komen verkondigen dat ze zelf niet verstaan? » vroeg de Professor-explorator Baron von Schwerin, enigszins ontgoocheld om het gehalte en de resultaten van de Protestantse zendelingen welke hij in Kongo aan 't werk had gezien. ⁽¹⁾

Baron von Schwerin was zelf Protestant, maar hij schrikte er niet voor terug te verklaren dat de Protestantse missionarissen het terrein aan 't voorbereiden waren voor afvalligen; terwijl hij anderzijds vol lof was over het beschavingswerk van de Paters van den H. Geest. Een missionaris moest niet alleen een man van geloof zijn, zei hij, maar ook een elite-mens. ⁽²⁾

Voor al de agenten van de I. V. K. konden het verschil opmerken en M. Sparhawk die eveneens protestant was, durfde het aan, Grenfell onomwonden zijn onbezonnenheid en die van zijn confraters te verwijten. « Wat hebt ge van al die reizen die ge onderneemt? » vroeg hij hem « Ge zoudt veel beter doen gelijk de katholieke missionarissen, U ergens op de kust vestigen en de

⁽¹⁾ « Comment voulez-vous que d'anciens graisseurs de machine, des cordonniers, viennent prêcher une foi qu'ils ne comprennent pas ». Zie MC XIX (1887) p. 388.

⁽²⁾ « Il ne faut pas seulement qu'un missionnaire soit un homme de foi, mais aussi un homme de choix, un homme d'élite ». Ib.

zwarten trachten te beschaven. Zie naar de Paters van den H. Geest : ze hebben dorpen gevormd ; hun ambachtsscholen vormen allerhande bekwame vaklieden ; en hun leerlingen kunnen reeds naar de binnenlanden gaan om er hun broeders te onderrichten. Gij echter doet niets dan heen en weer lopen en nutteloos geld verkwisten, en in Amerika gaat ge de goedgegelovige mensen bedriegen met uw gepraat over zelfverloochening, lijdens en goed doen. » (1)

Het was een troost en een stimulus voor de katholieke missionarissen te zien dat hun werk gewaardeerd werd, ook door andersdenkenden. Toch ontging hun het gevaar niet. Want ook al boekten de protestanten weinig of geen succes, ze konden toch steeds de actie van de katholieke missionarissen enigszins ontzenuwen, door de zwarten te verbluffen met hun luxe en hun oogverblindende. Hun leerlingen gingen keurig en kleurig gekleed en genoten de ruimste vrijheid. Bij hen was geen spraak van ontterende handenarbeid, hetgeen natuurlijk in de smaak viel van hen die liever lui waren dan moe. En dat waren de zwarten ongetwijfeld. (2)

Den 16 April 1885 meldde P. Augouard dat hij binnen weinige dagen in gezelschap van een confrater de Kongo-stroom zou opvaren om de missie van de

(1) « Que vous restera-t-il après vos courses ? C'est une véritable folie qui vous prend. Vous n'avez encore rien créé dans les endroits où vous avez passé. Vous feriez mille fois mieux de vous établir comme les missionnaires catholiques et de chercher à civiliser les noirs de la côte. Voyez les résultats obtenus par les PP. du Saint-Esprit au Zanzibar et au Congo. Ils ont formé des villages, dans leurs ateliers on trouve des ouvriers en tous genres : leurs élèves peuvent aller à l'intérieur pour y instruire leurs frères. Mais vous, vous ne faites que courir, dépenser de l'argent inutilement, et en retournant en Amérique, vous parlez de votre abnégation, de vos souffrances et du bien que vous avez fait, pour tromper les pauvres crédules ». GANOT, A., *A. c.*, in MMCC XXIII (1911) p. 16 ; zie MC XIX (1887) pp. 125, 281 en 388.

(2) « Ils peuvent du moins paralyser nos efforts, en éblouissant, par leur luxe, les indigènes qui ne sont que trop portés à se laisser prendre par l'extérieur ». MC XVIII (1886) p. 94.

Kasayi te stichten. Vervolgens zou hij naar Linzolo de uit Europa beloofde versterking komen halen om dan terug te vertrekken voor de definitieve stichting op de uiterste grens van de Kongo-Prefectuur. ⁽¹⁾

Het raadsel van de Kasayi was nog steeds niet opgehelderd en men meende te mogen veronderstellen dat deze stroom onder de naam Ruki, in de nabijheid van den evenaar, in de Kongo uitmondde. De Paters van den H. Geest die deze Kasayi aanzagen als de grens van de Kongo-Prefectuur, zouden dus daar hun nieuwe Kasayi- of evenaarsmissie oprichten : « juist op de plaats waar de evenaar de Kongo-stroom raakt » ⁽²⁾, « juist onder de evenaar, in het centrum zelf van Afrika », ⁽³⁾ « op de linkeroever van de Kongo, bij de evenaar », ⁽⁴⁾ « op de uiterste grens van onze Apostolische Prefectuur ». ⁽⁵⁾

Er waren nu zes missionarissen te Linzolo, zodat deze uitbreiding en penetratie naar de evenaar mogelijk was. De omstandigheden drongen ze zelfs op. Nu de territoriale geschillen geregeld waren en Midden-Afrika, door de opgedreven kolonisatie- en beschavingswil van de Europese mogendheden, een ongemene ontwikkeling scheen te moeten gaan, mochten de katholieke zendelingen Kongo niet laten overrompelen door de protestanten. En dit was de beslissende tijd.

P. Augouard's ijver kende geen grenzen meer. En nog was de evenaarsmissie niet ingezet of hij maakte reeds plannen voor een andere stichting waartoe hij,

⁽¹⁾ « Dans quelques jours je partirai pour le haut fleuve avec un confrère et nous irons fonder la station du Kasai ; puis je reviendrai ici chercher le renfort qui nous est annoncé d'Europe et nous irons planter définitivement la Croix à l'extrémité de notre belle et vaste mission ». *Lettres I*, pp. 350-351 (16 April 1885).

⁽²⁾ « Juste à l'endroit où l'Équateur coupe le fleuve Congo ». *Ib.*, p. 354 (1 Mei 1885).

⁽³⁾ « Juste sous l'Équateur, au centre même de l'Afrique ». *Ib.*, p. 358 (15 Mei).

⁽⁴⁾ « Sur la rive gauche du Congo à l'Équateur ». *Ib.*, p. 359 (14 Mei).

⁽⁵⁾ « A l'extrémité de notre préfecture apostolique ». *Ib.*, p. 354 (1 Mei).

op de reis naar de evenaar, zich reeds een terrein zou aanschaffen, eveneens op de linkeroever, op het grondgebied van de Onafhankelijke Kongostaat, « recht over de Franse post Ngantshu, dichtbij de fameuze Makoko ». ⁽¹⁾

Aldus zou de Ruki-Kasayi-missie de penetratiebasis worden voor het noordelijk gedeelte van de Kasayi-vallei, terwijl de laatste post, tegenover Ngantshu, dezelfde taak zou vervullen voor de penetratie in het zuidelijk gedeelte.

Den 10 Juni 1885 voeren P. Augouard en P. Paris mee met de Belgische expeditie naar den evenaar. ⁽²⁾ Het was juist in die periode dat de administratie van de Onafhankelijke Kongo staat besloten had enkele posten langs de stroom op te geven, ten einde de uitgaven te beperken en de fondsen te besteden aan de meer dringende werkzaamheden van de organisatie, de exploratie en bezetting van de diepere binnenlanden. ⁽³⁾

Er werd halt gemaakt aan deze posten: Mswata, Kwamouth, Bolobo, Lukolela. Het viel P. Augouard aanstonds op dat deze plaatsen uiterst goed uitgekozen waren en dat vooral Mswata ⁽⁴⁾, Kwamouth ⁽⁵⁾, en Lukolela ⁽⁶⁾ best geschikt konden zijn voor een missie: dichte en vredelievende bevolking, vruchtbare grond en wildrijke omgeving.

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 359 (14 Mei 1885).

⁽²⁾ Zie reisdagboek in de WITTE, J., *o. c.*, pp. 194-226; en relaas in Lettres I, pp. 368-390 (brief aan P. Carrie 30 Juni 1885); ook: *MC XIX* (1886) pp. 10 sq. De Brazzaville à l'Équateur).

⁽³⁾ Zo geschiedde ook de overname van Mpala en Karema, bij het Tanganykameer, door de missionarissen van Algiers. Zie hierboven.

⁽⁴⁾ Lettres I p. 378: « J'ai jeté les yeux sur cet endroit pour y établir une station qui nous servirait de pied-à-terre pour nos Missions du haut fleuve; des pourparlers sont entamés à ce sujet... » *Ib. Id.* in DE WITTE, J., *o. c.*, p. 199.

⁽⁵⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, p. 205: « La position de la rivière Koua me paraît assez favorable, et je crois que nous pourrions avoir là plus tard une Mission, d'autant plus qu'on suppose que le fameux Kasai débouche dans le lac Léopold II... »

⁽⁶⁾ *Ib.*, *o. c.*, pp. 211-212: « Ce pays conviendrait parfaitement à une Mission... »

Hij overwoog weer grootse plannen: de Kongo-stroom te bezetten, de gedroomde weg naar het hart van Afrika.

Hij schreef naar Kolonel de Winton, de algemene Administrateur van Kongo te Leopoldstad, om hem te vragen dat men een paar van deze te evacueren posten aan de missie zou afstaan ⁽¹⁾, en meteen bestelde hij in Engeland een stalen boot voor de Kongovaart. ⁽²⁾

Na meer dan anderhalve maand reizen werd op 29 Juli de staatspost aan de evenaar bereikt. P. Augouard was van zin 5 à 10 km. verder, bij de monding van de Kasayi (Ruki), een terrein te gaan opzoeken. Hij wilde de nabije concurrentie van de Protestanten vermijden, die reeds bij de Belgische post een missie hadden gevestigd en die door hun laksheid tegenover hun adepten en door hun luxe-uitstalling gewis meer uiterlijk succes zouden boeken bij de « van-nature-luie » en op geschenken beluste zwarten. ⁽³⁾ Het werd hem echter door M. Pagels, bestuurder van de post, en door de andere blanken sterk afgeraden, omwille van de vechtlust en de onvriendelijke gesteltenissen van het volk uit de omgeving. Zodat hij ten slotte een stuk grond kocht in de nabijheid van de Belgische post en er aanstonds een kruis plantte ten teken van inbezitneming. ⁽⁴⁾

Op de terugreis naar Linzolo, te Kwamouth, wachtte P. Augouard een grote verrassing. Nog was onderweg zijn aandacht getrokken geweest naar een prachtig heuveltje tussen « Mubimu en Tshumbiri » dat hem heel geschikt voorkwam voor de stichting van een missie. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 199 ; *Lettres I*, p. 378.

⁽²⁾ « Une embarcation en tôle d'acier mesurant 11 m. × 2 m. 10 × 0 m. 90, avec tente en acier mesurant 2 m. 50 à l'arrière, de forme ronde pour gagner de la place ». DE WITTE, J., *o. c.*, p. 212.

⁽³⁾ *Ib.*, p. 216 ; *MC XVIII* (1886) p. 94.

⁽⁴⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, pp. 216-218.

⁽⁵⁾ « Une jolie petite colline qui conviendrait parfaitement pour l'établissement

Nu echter werden zijn plannen helemaal onderste boven gekeerd.

De Duitse explorator Wissmann, die reeds van begin 1881 tot einde 1882 vanuit Loanda, in gezelschap van Dr Pogge tot Nyangwe, en vandaar alleen tot Zanzibar, de tocht dwars door Afrika had gemaakt, was in het begin van 1884 opnieuw uit Loanda afgereisd om het probleem van de Kasayi op te helderen.

Hij had zich ten dienste gesteld van Leopold II en was vergezeld van enkele landgenoten o. a. Wolf. Den 9 Juli 1885 was hij te Kwamouth op de Kongo-stroom uitgekomen. ⁽¹⁾

Dit nieuws vernam P. Augouard bij zijn terugkeer. « De Kasayi mondt in de Kongo uit op slechts 160 km. van Stanley-Pool, «schreef hij», terwijl iedereen deze monding 200 mijlen hoger meende ». ⁽²⁾ En vermits de Kasayi als grens van de Apostolische Prefectuur van Kongo werd beschouwd, viel meteen ook het plan van de stichting aan den evenaar, die buiten het missiegebied kwam te liggen.

Doch anderzijds openden zich gans nieuwe horizons: de evangelisatie van de ware Kasayi-vallei. Aan de monding van de Kwa-Kasayi zou men gemakkelijk een missie kunnen oprichten, om langs de Kasayi vooruit te dringen in het binnenland. ⁽³⁾ Hij wilde onmiddellijk beginnen te Kwamouth ⁽⁴⁾ en pas te Leopoldstad terug, begaf hij zich bij Kol. de Winton

d'une mission et que l'Association avait déjà voulu prendre autrefois ». *Ib.*, o. c., p. 229.

⁽¹⁾ Zie *BKB I* 762 sq. (Pogge), 974-992. (Wissmann).

⁽²⁾ « Le fleuve Kasai s'est amusé à déboucher à 160 km. seulement du Stanley-Pool, pendant que tout le monde le cherchait à 200 lieues plus haut ». *Lettres I*, p. 393 (5 Dec. 1885).

⁽³⁾ « s'avancer dans le fleuve, dont le lieutenant Wissmann vient de reconnaître le cours », DE WITTE, J., o. c., p. 221.

⁽⁴⁾ « La rivière Koua devient donc le Kasai et c'est à son embouchure que nous allons fonder immédiatement notre poste le plus avancé ». *Lettres I* p. 387 (20 Oct. 1885).

om de cessie van de staatspost te Kwamouth te vragen, en er Wissmann te spreken over zijn reis langs de Kasayi. ⁽¹⁾

Daar wachtte hem een nieuwe verrassing. De Kolonel verklaarde zich weliswaar bereid Mswata en Kwamouth af te staan, doch de kwestie moest eerst geregeld worden met « de Belgische Paters », die zojuist in Kongo aangekomen waren. ⁽²⁾

P. Augouard maakte zich ongerust en wist niet wat er gaande was, ⁽³⁾ daar voor hem bestemde correspondentie door M. de Chavannes, van Brazzaville, naar het Noorden was meegenomen om deze bij de ontmoeting te overhandigen. En ze hadden elkaar niet gezien. ⁽⁴⁾

Met Wissman en Wolf had hij een langdurig gesprek en de exploratoren verstrekten hem onschatbare inlichtingen over de streek en de bevolking van het Kasayi - en Lulua-gebied, een nieuw en uitgestrekt arbeidsveld. ⁽⁵⁾ Wissmann kwam zelfs de missiepost te Linzolo bezoeken en zich met de Franse missionarissen onderhouden over zijn exploratietocht. ⁽⁶⁾

Het was een gewichtige verandering. De perspectieven waren ineens omgeslagen. P. Augouard wilde absoluut P. Carrie spreken over de wijzigingen in de plannen en den 31 Augustus 1885 begaf hij zich op weg naar Lan-

⁽¹⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, p. 221.

⁽²⁾ « Après nous être entendus avec les Pères Belges qui viennent d'arriver ». *Ib.* (Hier worden bedoeld de drie missionarissen van Algiers, waaronder één Belg : P. Merlon. Zie later. Elders echter schrijft P. Augouard : « J'obtins de lui la cession de la station de Kwamouth, qui devient ainsi Mission de Saint-Paul de Kasai ». *Lettres I*, p. 387 (20 Oct. 1885).

⁽³⁾ « Sans doute, ces bons Pères ont dû s'entendre à Rome et à Paris avant de venir ici, et je ne suis pas sans inquiétude au sujet de leur arrivée ». DE WITTE, J., *o. c.*, p. 221. Zie later.

⁽⁴⁾ *Ib.*, p. 221.

⁽⁵⁾ *Ib.*, p. 222 ; *Lettres I* p. 387 : « Je causai longuement avec l'illustre explorateur, qui me donna les détails les plus circonstanciés sur son beau voyage qui nous ouvre un vaste champ à évangéliser et à gagner à Jésus-Christ ».

⁽⁶⁾ DE WITTE, J., *o. c.*, p. 222 (29 Aug. 1885).

dana. Te Vivi ontmoette hij P. Merlon en te Banana P. Dupont, beiden missionarissen van Mgr Lavigerie, bestemd voor de Opper-Kongo. ⁽¹⁾ En eindelijk te Landana, den 25 September, vernam hij van P. Carrie dat er met Rome onderhandelingen aan gang waren voor een definitieve regeling van de missies van Kongo. ⁽²⁾

Een maand later was P. Augouard — « de wandelende Jood van de goede God », noemde hij zichzelf — weer op weg naar Linzolo, waar hij den 24 November aankwam. En het stond reeds vast dat hij rond de maand Maart of April 1886, misschien zelfs nog vroeger, de Kasayi-missie zou gaan stichten. De penetratie-voorzichten lokten hem aan, want de Kasayi, met zijn 800 km lange loop, bood een uitgestrekt arbeidsveld voor de apostolische ijver van de missionarissen. ⁽³⁾

§ 4. HET AFRIKAANS SEMINARIE.

De aanwezigheid en de activiteit van de Franse missionarissen in Kongo was Leopold II sinds lang een doorn in 't oog. Hij kende maar al te goed de intieme verhouding van de Paters van den H. Geest met de Brazza, hun onverdoken nationalistische aspiraties en hun werkelijke collaboratie met de agenten van de Franse « West-Afrika missie ». Toch liet hij ze begaan en begunstigde ze zelfs; in de hoop wellicht dat ze zich niet actief zouden mengen in de politieke strijd die reeds ontbrand was omtrent de Kongo-gebieden.

Trouwens hij wenste katholieke missionarissen.

⁽¹⁾ *Ib.*, pp. 224-225.

⁽²⁾ « A Landana, j'ai longuement parlé avec le P. Préfet apostolique sur l'avenir de nos Missions qui, par suite de la division des territoires du Congo à la Conférence de Berlin, se trouvent placées dans une situation spéciale. On est en instance à Rome pour établir les choses d'une manière définitive ». Lettres I, p. 388.

⁽³⁾ « Vers le mois de mars ou d'avril, ou peut-être avant, si je trouve une occasion favorable, j'irai fonder la Mission du Kasai, dont le cours de plus de 800 km offre un vaste champ à notre zèle apostolique ». Lettres I, p. 389. (20 Oct. 1885).

Zij alleen waren immers in staat Afrika te beschaven, schreef Kolonel de Winton.⁽¹⁾ En de Koning zal zich beslist ook de woorden van Gordon herinnerd hebben. Toen deze de leiding van de Kongo-onderneming aanvaard had, had de Koning gemeend hem te kunnen genoegen doen met de verzekering dat hij anglikaanse zendelingen zou uitnodigen naar Kongo. Maar Gordon had hem kordaat geantwoord dat hij de voorkeur gaf aan katholieke missionarissen, want « om Afrika te beschaven, zei hij, hebben we apostels nodig, mensen die alles vaarwel zeggen ; ik zeg juist, alles ; mensen die gestorven zijn voor de wereld »⁽²⁾.

Doch de actie van de Franse missionarissen in de gebieden die tot de werkkring van de I. V. K. behoorden, verontrustte de Koning. Hij vond slechts één oplossing : Belgische missionarissen aanwerven voor de posten van de I. V. K., hun omgeving en voor de verdere penetratie in de binnenlanden welke hij wenste te bezetten. Nu waren de omstandigheden enigszins veranderd. De verkiezingen van Juni 1884 hadden de katholieken weer aan het bewind gebracht en bij dezen vond hij stilaan ook meer sympathie voor zijn Kongo-plannen. De clerus begon belang te stellen in Afrika. Enkele priesters waren werkelijk in de Sociëteit der Missionarissen van Algiers binnen getreden en sommigen van hen waren reeds werkzaam in de missies van de Grote Meren.⁽³⁾

In het begin van 1884 had een hoogstaand priester van Antwerpen, Mgr Van den Bergh, zelfs een comité opge-

⁽¹⁾ « Il n'y a que les missionnaires catholiques pour civiliser et coloniser ces contrées ». Zie : AUGOUARD, Mgr, *Lettres* I, p. 387 ; *MC* XVIII (1886) p. 104.

⁽²⁾ DE WITTE, J., *Les deux Congo*, Paris (2e éd.) 1913, p. 188, n. 1 ; *MC* XIX (1887) p. 281 ; LECHARTRAIN, A., *Les Missions au Congo Belge*. *RHM* VIII (1931) p. 186.

⁽³⁾ A. VYNCKE, deed er zijn intrede in 1881 en vóór hem waren reeds 6 Vlamingen in de Sociëteit getreden : CRAEYNST, M., *Amaat Vyncke, Vlaanderens geloofsgezant in Midden-Afrika*, Antwerpen, *z. d.*, p. 74.

richt van katholieke dames, die zich opofferden om steun in te zamelen voor de missies van Equatoriaal-Afrika. ⁽¹⁾ Een zekere Abbé Schmitz had zich zelfs voorgenomen in België te werken voor de oprichting van een missie-instituut voor Kongo, maar het plan was reeds opgegeven. ⁽²⁾

In 1884 ook, zette Leopold II zelf onderhandelingen in met Cardinaal Petrus-Lambertus Goossens, Aartsbisschop van Mechelen, met het doel priesters te bekomen voor Kongo. Zijn plan was seculiere priesters te plaatsen in de posten van de I. V. K. alsmede een missie te organiseren die uitsluitend Belgisch zou zijn of tenminste onder Belgische leiding zou staan. ⁽³⁾

Het is wellicht uit deze onderhandelingen dat het concreet plan ontstond, hetwelk de Koning, door tussenkomst van de aalmoezenier van het Hof, Mgr van Weddigen, te Rome liet voorstellen. Het ging om de oprichting van een Afrikaans Seminarie te Leuven voor de vorming van Belgische priesters, die naar Kongo wensten te vertrekken om er godsdienstig ministerie uit te oefenen onder het blanke en zwarte personeel van de I. V. K. - posten. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ « Cette œuvre existe déjà à Anvers ou je l'ai établie il y a plus d'un an ». Brief van Mgr Van den Bergh aan Card. Goossens 17 Maart 1885. *AM Go X Sém. Afr.*

⁽²⁾ Uit een brief van Card. Lavigerie aan Card. Goossens, 25 Februari 1885 : « j'ai eu dans ces derniers jours, l'occasion de voir à Alger, M. l'abbé Schmitz qui avait eu le dessein, abandonné aujourd'hui, de travailler en Belgique à la fondation d'un établissement destiné au Congo ». *AM Ib.*

⁽³⁾ « Pour obtenir des prêtres belges pour le Congo », « pour une mission exclusivement belge au moins quant à la direction ». GUELUY, A., Exposé, *AS. Zie MC XIX* (1886) p. 614 ; GANOT, A., *A. C., MMCC XXIII* (1911) pp. 57-58.

Volgens VERMEERSCH, A., *La question congolaise*, Bruxelles 1906 p. 78 n. 2, zou Leopold II ook in 1884 opnieuw aangedrongen hebben bij de Congregatie van Scheut. We hebben nergens enige aanwijzing gevonden om zulks te bevestigen.

⁽⁴⁾ Den 20 Mei 1885 schrijft Card. Simeoni aan Mgr Gautier : « Cum litteras R. D. Aloysii Van Weddingson (sic), Aulæ Regiæ Belgicæ Eleemosynarii, *saepius* ad me de novo Lovaniensi Seminario pro Africanis Missionibus scriptas iterum perlegerim » *AM Go X. Sém. Afr.*

Card. Goossens zelf was het plan van Leopold genegen en bij zijn bezoek aan Rome rond Nieuwjaar 1885 ⁽¹⁾ sprak hij er over met de Cardinaal-Prefect van de Propaganda.

Intussen had Card. Lavigerie ⁽²⁾ die de verlangens van Leopold II kende, besloten in België een stichting aan te gaan om Belgische jongens aan te werven voor de missies van Equatoriaal-Afrika. En met toestemming van de Propaganda en deze van Card. Goossens, richtte hij op het einde van 1884 een Apostolische School op in het kasteel de Crainhem te Sint-Lambrechts-Woluwe bij Brussel. Daar zouden de jonge kandidaten-priesters en de oudere kandidaten-lekebroeders een proeftijd doormaken van 1 tot 2 jaar, om vervolgens in Noord-Afrika, in een van de vormingshuizen van de Sociëteit, de klassieke studies, het noviciaat en het scholastikaat te gaan doen. ⁽³⁾

Het instituut te Woluwe was in zekere zin bedoeld om de recruterende over te nemen van de Apostolische school te Turnhout. De ervaring had immers aangetoond dat de gevolgde methode niet de juiste was. P. Boeteman, bestuurder van Turnhout, had reeds enkele jonge kandidaten naar Algiers gestuurd, maar het was gebleken dat een jaar proeftijd te Turnhout absoluut onvoldoende was. De jongens hielden het niet vol.

P. Boeteman had derhalve besloten geen enkele aspirant meer te laten vertrekken vooraleer deze daadwerkelijke bewijzen zou geleverd hebben van

⁽¹⁾ Den 16 Maart 1885 schrijft Card. Goossens aan Card. Simeoni: « il y a quelques mois, lors de mon voyage à Rome, j'ai eu l'honneur de l'entretenir du projet du Roi des Belges de fonder une œuvre de mission pour le Congo (Afrique Centrale) », en beveelt Mgr Gautier aan (zie later). *AM Ib.*

⁽²⁾ In 1882 tot Cardinaal verheven.

⁽³⁾ Brief Lavigerie aan Goossens 7 Nov. 1884. *AM Ib.* Alsook Prospectus: Institut Apostolique Belge pour les Missions d'Afrique (Afrique Équatoriale-Sahara, Congo). Château de Crainhem, par Auderghem (Brabant).

zijn roeping voor Afrika, door buitengewone karaktersterkte, deugd en volharding. ⁽¹⁾

Card. Lavigerie wenste nu deze zo goed als afgebroken recrutering zelf te organiseren door middel van een eigen Postulantenschool te Woluwe. Om bovendien de wensen van de Koning tegemoet te komen, besloot hij de leiding van het Instituut, in zover het hem mogelijk was, aan Belgische handen toe te vertrouwen. Zo zou het werk een Belgisch karakter dragen en den Koning aangenaam zijn. Daarom benoemde hij P. Vyncke tot directeur van de school. Daar deze echter in Equatoriaal-Afrika vertoefde, te Kibanga bij het Tanganyka-meer, werd hij voorlopig vervangen door een Franse Pater, Bresson, Algemeen procurator van de Sociëteit. ⁽²⁾

P. Bresson kwam in November 1884 naar Woluwe, met drie Belgische leden van de Sociëteit, P. Vander Straeten, P. Roelens, P. Merlon, en een Hollandse lekebroeder. P. Merlon was reeds benoemd voor Equatoriaal-Afrika en zou slechts enkele weken te Woluwe verblijven. ⁽³⁾

In het begin van 1885 waren de huisvestings- en installatie-werken zo goed als beëindigd en tegen Pasen zou alles gereed zijn om 10 of 12 leerlingen in het Instituut onder te brengen. Reeds waren twee jonge apostolieken en twee Novicen lekenbroeders aangenomen.

⁽¹⁾ De Apostolische School van Belgenland. Tienjarig overzicht. Aalst 1883, p. 68.

⁽²⁾ Brief Lavigerie aan Goossens 7 Nov. 1884, AM *Go X Sém.* Afr. : « Mais ce Père se trouvant actuellement dans l'Afrique équatoriale, au delà du lac Tanganyka, et le temps nécessaire pour le faire revenir devant être fort long on a désigné pour le remplacer temporairement le Procureur Général de la Société, le R. P. Bresson qui se chargera de tous les détails de la première installation ».

We weten niet of Vyncke werkelijk teruggeroepen werd. In zijn brieven wordt geen allusie gemaakt op een mogelijke terugkeer naar België. Zie : VYNCKE, A., Brieven van een Vlaamschen Missionaris in Midden-Afrika, 3 dl, Roeselaere 1898 (2e uitg.).

⁽³⁾ Card. Lavigerie aan Card. Goossens, 7 Nov. 1884, AM. Ib.

men. (1) En weldra liep de School van stapel met een kleine kern.

Cardinaal Lavigerie was ook op de hoogte van het plan van Leopold II omtrent het zenden van seculiere aalmoezeniers naar Kongo. In zijn brief van 7 November 1884 aan Card. Goossens verklaarde hij alles te zullen doen wat mogelijk was om de Belgische bisschoppen daarin te helpen en hun taak te vergemakkelijken. « Immers, zo schreef hij, de kerkelijke jurisdictie over de gebieden waarheen deze priesters moeten gezonden worden, behoort op dit ogenblik aan mij ». (2) Hij zou trouwens aan de Koning zelf over deze kwestie schrijven en zich volledig ter zijner beschikking stellen voor de uitvoering van zijn plannen. (3)

Doch ingelicht omtrent de ernstige bestrevingen van Leopold II en van de Aartsbisschop van Mechelen, tot het oprichten van een eigen Afrikaans Seminarie voor de vorming van deze priesters, maakte hij zich ongerust. Hij liet den 25 Februari 1885 aan Card. Goossens weten dat hij ten zeerste belang stelde in deze kwestie, « vermits de geestelijke jurisdictie over Equatoriaal-Afrika hem van in den beginne door Rome was toevertrouwd » (4). Hij vatte heel goed de inzichten van de Koning : exclusiviteit voor Belgische missionarissen en een Belgisch korps zendelingen onder een Belgisch

(1) P. Bresson aan Card. Goossens, 7 Febr. 1885, AM. Ib.

(2) « Quant à l'œuvre des Missions Africaines en général, aux questions qui s'y rattachent, comme celle de la création d'aumôniers séculiers ou autres, dans l'Afrique Équatoriale, V. Gr. et ses vénérés Collègues les Évêques de la Belgique me trouveront toujours désireux de leur être agréable et de faciliter leur tâche, puisque la juridiction ecclésiastique m'appartient à ce moment dans les pays où ces Prêtres doivent être envoyés. » AM. Ib.

(3) « J'en écrirai du reste à Sa Majesté et je me mettrai complètement à sa disposition pour l'accomplissement des desseins qu'elle a conçus et que je trouve très heureux au point de vue de la propagation de la Foi... » Ib.

(4) « Je ne puis que m'y intéresser moi-même grandement puisque la juridiction spirituelle m'a été confiée dès l'origine sur ces régions par le Saint-Siège... » AM. Ib. (25 Febr. 1885).

bestuur. Daarom steunde hij er op dat zijn Missie-Sociëteit essentieel katholiek was en leden van alle nationaliteiten telde. ⁽¹⁾ Hij had immers een voorstel te doen.

Na een uiteenzetting van de moeilijkheden en de gevaren welke alleenstaande seculiere priesters in Afrika zouden te wachten staan, besloot hij dat het onontbeerlijk was dezen, zoals het bij de Franse koloniale clerus het geval was, samen te brengen in een korps, waarvan de leiding en de vorming moest toevertrouwd worden aan een communiteit van religieuze missionarissen. ⁽²⁾ Meer nog, niet iedere religieuze Congregatie zou daartoe geschikt zijn, maar alleen een Congregatie die zelf in Equatoriaal-Afrika werkzaam was. ⁽³⁾

Card. Lavigerie bood derhalve zijn Sociëteit aan, die met genoegen deze taak op zich zou nemen. Hij begreep dat er in België veroordelen konden bestaan tegen de inmenging van een Franse Missie-Sociëteit. Maar zijn Congregatie telde leden uit alle landen, ook Belgen. En hier juist lag de oplossing meende hij; men zou aan het ontworpen Afrikaans Seminarie Belgische missionarissen van Algiers geven als Professoren of tenminste als Directeuren. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ « ... et que la Société de nos missionnaires est essentiellement catholique, c.-à-d. composée de membres appartenant à toutes les nationalités ». Ib.

⁽²⁾ « ... combien surtout il est important de placer les prêtres séculiers, si on en envoie, dans une sorte de cadre formé par des missionnaires religieux vivant en communauté et où les Aumôniers puissent venir se retremper, se fortifier et se relever au besoin ». Ib.

⁽³⁾ « Un Séminaire d'Aumôniers prêtres dirigé par des prêtres séculiers ne connaissant point l'Afrique ne vous donnera que des résultats imparfaits, pour ne pas dire lamentables. Il vous faut, si vous voulez bien la recevoir, pour diriger ce Séminaire, une Congrégation Africaine qui aurait elle-même des établissements dans l'Afrique Équatoriale et qui continuerait ainsi à donner son appui, plus tard, à l'inexpérience et, peut-être, aux défaillances de ces Aumôniers ». Ib.

⁽⁴⁾ « Maintenant, et au point de vue pratique, je comprends les préjugés qui peuvent exister contre une congrégation française en Belgique; aussi, si nous n'avions point de Pères de toutes les nations, et par conséquent, des Pères Belges dans la nôtre, ne vous offrirais-je pas son concours. Mais je pense que tout pourrait être concilié à ce point de vue, si on donnait au Séminaire en projet pour les Aumôniers, sinon des Professeurs, au moins des Directeurs Belges de notre Société ». Ib.

Deze brief schreef Cardinaal Lavigerie den 25 Februari 1885. Toen was de Onafhankelijke Kongostaat reeds internationaal erkend. 's Anderendaags, den 26 Februari, zou deze erkenning nogmaals plechtig bekrachtigd worden met de beste wensen van voorspoed door de Conferentie van Berlijn, die dien dag uiteenging.

Dit groot succes was voor Leopold II een spoorslag en een aanmoediging. De Onafhankelijke Kongostaat waarvan hij, na de instemming van het Belgisch Parlement, persoonlijk Soeverein was, moest nu georganiseerd worden.

De inrichting van de Kongo-missie vergde ook meer dan ooit zijn aandacht. Hij wilde de zaak doordrijven. Het Afrikaans Seminarie te Leuven moest zonder uitstel gesticht worden. ⁽¹⁾

Den 16 Maart 1885 waren de onderhandelingen tussen de Koning en Card. Goossens reeds tot een praktische beslissing gekomen. Dien dag immers schreef de Aartsbisschop drie veelbetekenende brieven.

De eerste was een antwoord aan Cardinaal Lavigerie. Hierin meldde hij dat de Koning, nu Kongo-Vrijstaat door de naties was erkend, immer sterker aandrang op de organisatie van de missionering: hij zou zelf instaan voor de bekostiging. ⁽²⁾

De tweede brief was het ontwerp van een gezamenlijk schrijven van de Belgische bisschoppen aan de Koning. Ze wensten hem geluk om het schitterend succes, waarmee zijn volgehouden pogingen en zijn edelmoedige toewijding waren bekroond geworden en drukten de

⁽¹⁾ Ten onrechte wordt soms beweerd dat Leopold II pas na de Conferentie van Berlijn begon te ijveren voor de oprichting van het Afrikaans Seminarie. Hij begon reeds in 1884.

⁽²⁾ « En présence de la reconnaissance de l'État libre du Congo par les Gouvernements, le Roi se montre empressé à fonder l'œuvre de la mission africaine. Il en supportera tous les frais. Puisse le Ciel bénir ses généreux et persévérants efforts ». Card. Goossens aan Card. Lavigerie, 16 Maart 1885, AM Ib. (brouillon).

wens uit dat deze pacifieke verovering mocht tot voordeel strekken én voor de bevolking van Kongo én voor die volkeren die zich schaarden om de vlag van de I. A. V. Ze smeekten Gods zegen af over het werk waaraan de Koning zijn naam en die van België had verbonden, en in 't bijzonder « voor de missionarissen die hij er heen zou leiden ». (1)

De derde brief was de meest belangrijke. Deze was gericht tot Cardinaal Simeoni, Prefect van de Propaganda te Rome. De Aartsbisschop herinnerde de Cardinaal-Prefect aan het onderhoud dat hij rond Nieuwjaar met hem had gehad omtrent het plan van de Koning tot het stichten van een Missie-Seminarie voor Kongo. Nu was de Onafhankelijke Kongostaat politiek erkend en de Koning wenste derhalve zo vlug mogelijk tot deze stichting over te gaan. Met dit doel had hij beroep gedaan op een erekanunnik van het aartsbisdom, Mgr Gautier, een zeer hoogstaand priester, Doctor in de Godgeleerdheid en geheime Kamerheer van Z. H. de Paus. (2)

Mgr Gautier had van de Koning opdracht gekregen zijn verlangens en voorstellen omtrent de stichting

(1) « En répondant avec tant de fidélité aux vues miséricordieuses de la Providence, Votre Majesté n'a eu d'autre dessein que de suivre la vocation royale dont le propre est, au témoignage de Bossuet, de faire du bien au reste des hommes. — Puisse l'œuvre à laquelle Votre Majesté a attaché son nom et le nom de la Belgique, recevoir toutes les bénédictions d'en-haut. Puissent en particulier ces bénédictions s'étendre sur les missionnaires que Votre Majesté va conduire là-bas... » AM Ib. (brouillon).

(2) « Votre Éminence voudra bien se rappeler qu'il y a quelques mois, lors de mon voyage à Rome, j'ai eu l'honneur de l'entretenir du projet du Roi des Belges de fonder une œuvre de mission pour le Congo (Afrique centrale). L'État Indépendant du Congo est aujourd'hui reconnu par les Gouvernements, et en présence de cet important événement, Sa Majesté n'a d'autre désir que de voir se réaliser le plus promptement possible les espérances qu'il avait conçues depuis longtemps déjà. C'est à cette fin qu'il a fait appel au dévouement d'un des prêtres les plus instruits et les plus distingués de mon diocèse, Mgr Gautier, docteur en théologie, chanoine honoraire de l'église métropolitaine, camérier secret de Sa Sainteté ». AM. Ib. (brouillon).

van een Afrikaans Seminarie te Leuven aan de Propaganda-Prefect kenbaar te maken. ⁽¹⁾

De aartsbisschop wist dat Cardinaal Simeoni belang stelde in deze kwestie en durfde dan ook met vertrouwen Mgr Gautier, drager van deze brief, bij hem aanbevelen. ⁽²⁾

Mgr Gautier reisde naar Rome en sprak er met Cardinaal Simeoni over de plannen van de Koning.

Wat daar juist behandeld werd, weten we uit een brief die de Cardinaal-Prefect den 20 Mei 1885, tot Mgr Gautier richtte als antwoord op de voorstellen die zowel door de Hofaalmoezenier Mgr van Weddingen, als door Mgr Gautier, in opdracht van de Koning, aan de Propaganda gedaan waren. ⁽³⁾

Die brief bevatte enkele beschouwingen betreffende de oprichting van het Seminarie te Leuven en de organisatie van de missies in Kongo. ⁽⁴⁾

De oprichting zelf van het Afrikaans Seminarie scheen geen moeilijkheden mee te brengen, vermits de Cardinaal-Prefect er niet eens over spreekt en enkel een paar bijkomende zaken aanraakt. Zo had Leopold II voorgesteld te Rome een « Delegatus Collegii » te benoemen, die als tussenpersoon zou optreden tussen Rome enerzijds, de Koning en de Aartsbisschop anderzijds.

⁽¹⁾ « Mgr Gautier, porteur de cette lettre est chargé par le Roi de faire connaître ses dispositions à V. E. relativement à la fondation d'un séminaire Africain à Louvain, siège de l'Université catholique, et dont le but serait de former des missionnaires pour le nouvel État du Congo ». Ib.

⁽²⁾ « Connaissant tout l'intérêt que V. E. porte à cette œuvre, j'ai la confiance qu'Elle daignera réserver bon accueil à Mgr Gautier, et je lui en exprime d'avance toute ma gratitude ». Ib.

⁽³⁾ « Cum litteras R. D. Aloysii van Weddington (sic)... iterum perlegerim (Zie hierboven) ac tecum etiam quando Romam venisti, collocutus de eodem negotio fuerim, nunc breviter... » Card. Simeoni aan Mgr Gautier : 20 Mei 1885, AM Ib. (Kopie).

⁽⁴⁾ « ... nunc breviter nonnulla cum de erigendo Collegio, tum de ipsis Missionibus in territorio societatis internationalis incipiendis innuere aggrediar, ut Sanctum hoc opus ea prudentia ac discretione decernatur, qua finis a Rege Belgarum, et maxime a S. Sede intentus obtineri tuto queat ». Ib.

Card. Simeoni zag er het nut niet van in, aangezien de Propaganda haar correspondentie met de Koning langs de Nuntius om voerde, en die met Mechelen rechtstreeks.⁽¹⁾ Bij een ander voorstel nl. dat de leden van het Afrikaans Seminarie zich door een belofte zouden verplichten tot dienst in de Missie-posten in Kongo, merkte de Cardinaal op dat de missionarissen zich niet door een belofte maar door een eed moesten verbinden. Zo zouden ze ook « ad titulum Missionis » priester gewijd worden.⁽²⁾

De voornaamste kwestie liep echter over de organisatie van de missionering in Kongo. De Koning had de wens uitgedrukt dat de leerlingen van het Afrikaans Seminarie in de vaste staatsposten zouden geplaatst worden om er de geestelijke belangen te behartigen van de Europeanen en de inlanders, terwijl daarnaast de evangelisatie van de uitgestrekte gewesten van Kongo aan een religieuze Orde of Instituut zou toevertrouwd worden.⁽³⁾

Voor dit eerste, meende de Cardinaal-Prefect, was het

(1) « In primis vero accedit ut considerationi tuae subjiciam, non admodum perspicuam mihi videri missionem quae Delegato Collegii assignatur. De illo enim dicitur, debere apud sacrum hoc consilium pro rege et pro Archiepiscopo Mechliniensi fungi ministerio intermediarii, qui res Seminarii ejusdem deferre teneatur. Jamvero compertum est, S. Congr. si quid ad Regem deferre velit, quo missiones opus habeant, uti ministerio Apostolici Nuntii, si quid vero Archiepiscopo Mechl. significandum habeat, directe ad illum scribere solere, ut proinde Delegati vix demum appareat necessitas vel utilitas; imo potius supervacaneum hujusmodi officium videri possit, et tale quod aliquando valeat confusionem ingerere ». Ib.

(2) « Quod vero spectat ad promissionem inserviendi stationibus Missionum ab alumnis edendam, recolendum est eos qui Missionibus sese dedunt nedum promissionem sed juramentum emittere debere operam dandi servitio talis Praefecturae vel Vicariatus. Itaque ordinarie loquendo hujusmodi alumni et ad titulum Missionis ordinandi sunt, ac jurejurando, ut supra dictum est, praecise pro missione memorata sese obstringere debent ». Ib.

(3) « Succedit animavertedum quod spectat ad desiderium Majestatis Suae ut nimirum Seminarii alumnis stationes Commerciis addictae assignentur in quibus et erga europeos et erga indigenas ministerium exercent, contra vero missiones pro universis iis plagis alicui Ordini vel Instituto religioso tribuantur ». Ib.

nog te vroeg : eerst moesten de leerlingen van het Seminarie gereed zijn en ook het terrein in Kongo moest voorbereid worden. Daarom moest om te beginnen gezorgd worden voor een religieuze Congregatie die het hele gebied op zich zou nemen, ook de posten langs de Kongo-stroom welke dan te gelegener tijd aan de aalmoezeniers of kapelaans van het Afrikaans Seminarie zouden overgedragen worden. ⁽¹⁾

Vermoedelijk had Mgr Gautier voor de evangelisatie van Kongo de Minderbroeders voorgesteld, vermits Cardinaal Simeoni antwoordde dat hij, vooraleer met de Minderbroeders te onderhandelen, eerst de Jezuïeten wenste te raadplegen. Dit had hij inderdaad reeds gedaan en wachtte nu op het antwoord, dat hij, na ontvangst, aanstonds aan Mgr Gautier zou meedelen. ⁽²⁾ Doch, schreef hij, het nieuwe missiegebied was zo uitgestrekt dat het gemakkelijk plaats en ruimte bood voor meerdere religieuze Instituten. ⁽³⁾

Ten slotte moest nog een zaak geregeld worden, want wat moest er met de missionarissen van Algiers gebeuren ? Dezen waren reeds sinds lang gevestigd in de gebieden van de Onafhankelijke Kongostaat, nl. in de streek van het Tanganyka-meer. Cardinaal Simeoni schreef zelfs dat ze ook in het Westen werkzaam waren, in de nabijheid van Stanley-Pool. ⁽⁴⁾ Zo stelde zich voor hem het

⁽¹⁾ « Id quidem cum alumni praeparati fuerint potest obtineri, non autem primis temporibus quibus capellani habere nequeant. Hoc itaque tempore per viros religiosos necessitati missionum providendum certe foret. Prima itaque cura erit, ut religiosi isti quaerantur, quibus ab initio rerum summa credenda est, ipsaeque stationes secus flumen Congo, quae suo tempore sacellanis Seminarii Lovianiensis tribuendae essent ». Ib.

⁽²⁾ « Porro antequam cum Recollectis de hoc agatur, Patres Societatis Jesu consulere volui, quos sciebam primum Regi placuisse. Ad illos igitur dedi litteras, ad quas ubi responsum accepero, statim significabo ». Ib.

⁽³⁾ « En porro novarum missionum latitudo est, ut facile non uni tantum religioso instituto, sed et pluribus locus esse in iis potest (sic) » Ib.

⁽⁴⁾ « Cum vero jam in territoriis Societatis internationalis, tum apud lacum Tanganica, tum in regione occidentali quae a Statione Stanley Pool non procul abest, missionarii ab Em. Lavigerie designati jussu Sacrae Congregationis jamdiu

probleem wat er met deze missionarissen moest gebeuren. Mochten ze daar blijven zonder enige beperking? Of ware het misschien best hun een bepaald territorium aan te wijzen, opdat ze de aalmoezeniers der posten of de andere religieuze missionarissen niet in de weg zouden lopen? (1)

Daar moest zeker aanstonds een oplossing voor gevonden worden ten einde mogelijke betwistingen en conflicten te voorkomen. Wellicht had Mgr Gautier een voorstel. Cardinaal Simeoni nodigde hem uit daarover te schrijven opdat hij de kwestie zou kunnen in der minne regelen met Cardinaal Lavigerie, die te Rome verwacht werd. Hij hoopte de gebeurlijke moeilijkheden te kunnen verwijderen, hoewel hij toch vreesde dat hij er niet zou in slagen hem zijn missionarissen te doen terugroepen. (2)

Deze onderhandelingen, hoe ernstig ze ook opgenomen werden, bleven zonder rechtstreeks resultaat.

De Jezuiten gingen niet in op het voorstel van de Propaganda (3) en de Minderbroeders evenmin. (4)

degant... ». Ib. Na het ongeluk met Abbé Guyot waren echter geen missionarissen van Card. Lavigerie meer naar West-Afrika gekomen.

(1) « hoc examinandum est an scilicet illi praesertim in secunda regione remanere debeant, aut siquidem id lubeat, an pars determinata territorii ipsis assignanda sit, ne forte si abs lege vagentur, sacerdotibus religiosis sive stationum sive missionum novarum, quas forte alicubi instituere contingat impedimento sint ». Ib.

(2) « Hoc super re oportet vel ab initio perspicue res disponere, ne forte in posterum disceptationibus aut jurgiis ansa praebatur. Qua de re si statim scribas, erit mihi acceptissimum quod adveniente brevi in Urbe praedicto Em. viro, possim pacate cum eo de his agere ac difficultates, si forte occurrant, remove, si tamen valeam illum inducere ad missionarios suos revocandos ». Ib.

(3) « En 1885 il revient à la charge par l'entremise de la Propagande. Le manque de personnel et de ressources fit remettre à plus tard le concours sollicité », schrijft DENIS, L., o. c., pp. 51-52; Zie VERMEERSCH, A., o. c., p. 78 n. 2; GUELUY, A., Exposé, AS.

(4) GUELUY, A., Ib.

§ 5. DE STRIJD OM KONGO.

1. *Kwamouth.*

Toen kwam, in het begin van Juni 1885, Cardinaal Lavigerie naar Rome. ⁽¹⁾ Vermits de Cardinaal-Prefect zich voorgenomen had met hem de Kongo-kwestie te bespreken, zal zulks ook wel gebeurd zijn.

Vermoedelijk kwam het echter niet tot bepaalde voorstellen. Door de weigering vanwege de Jezüieten en de Minderbroeders, was wellicht de grootste hoop nog een religieuze Congregatie te kunnen winnen voor de evangelisatie van Kongo, te loor gegaan. En het zou ten zeerste onvoorzichtig geweest zijn de actie van de missionarissen van Algiers te belemmeren, zonder enig vooruitzicht op een Instituut dat hun plaats in Kongo zou komen innemen.

Immers, Cardinaal Lavigerie kwam zojuist een nieuw initiatief te nemen in West-Equatoriaal-Afrika, langs de Kongo-stroom. Hij wist dat het hoog tijd was: de Paters van den H. Geest togen ter penetratie langs de stroom om weldra de sleutelposities te bezetten, en Leopold II wilde nu ook kost wat kost zijn evangelisatieplan doordrijven. De missionarissen van Algiers moesten dus iets ondernemen, indien ze zich deze veelbelovende gebieden niet wilden laten ontglippen.

Reeds had Cardinaal Lavigerie drie missionarissen aangeduid: twee Fransen, P. Dupont, overste, en P. Schynse, met een Belg, P. Merlon, om de mislukking van Abbé Guyot te herstellen en de missie langs de Kongostroom te beproeven.

De drie priesters vertrokken reeds den 22 Juli 1885 uit Le Havre en den 6 Juli uit Lissabon om den 27 te

(1) BAUNARD, Mgr, *o. c.*, II, p. 289.

Banana aan te komen. ⁽¹⁾ Ze hadden als opdracht de midden-en bovenloop van de Kongo te verkennen met het oog op de stichting van meerdere missieposten. ⁽²⁾

P. Augouard vernam het nieuws van hun aankomst, bij de terugkeer van zijn reis naar den evenaar, waar hij een plaats was gaan uitkiezen voor een nieuwe Kasayi-Missie. Hij maakte zich enigszins ongerust over het doel van deze « Belgische Paters ». ⁽³⁾

Hij wist echter dadelijk een oplossing die elk conflict kon vermijden. Door de jongste ontdekking van Wissman en Wolf was de grens van de Kongo-Prefectuur, de Kasayi, merkelijk achteruitgeschoven naar het Zuiden. De missionarissen van Algiers konden derhalve gerust het noordelijk gedeelte tussen de Kwa en de Ruki op zich nemen en de evenaarsmissie stichten; hijzelf zou de vallei van de Kasayi, ten Zuiden van Kwa, tot arbeidsveld nemen. ⁽⁴⁾

De missionarissen van Cardinaal Lavigerie werden langen tijd langs de Beneden-Kongo opgehouden en zouden slechts den 17 Februari 1886 te Leopoldstad aankomen. ⁽⁵⁾

Intussen was P. Augouard reeds den 24 November 1885 terug te Linzolo, met het nodige materiaal voor de oprichting van de Kwamouth-missie. ⁽⁶⁾ Hij was ten zeerste verheugd om de gunstige penetratie-voorzichten en den 5 December schreef hij vol geest-

⁽¹⁾ Ib., p. 330.

⁽²⁾ « den mittleren und obern Congo erforschen, um einer nachfolgender Karavane die Wege zu bereiten und geeignete Stellen zur Anlage mehrerer Missionsstationen zu sehen ». SCHYNSE, *Zwei Jahre am Congo. Erlebnisse und Schilderungen*. Köln 1889, p. VII.

⁽³⁾ Zie hierboven.

⁽⁴⁾ MC XVIII (1886) p. 105.

⁽⁵⁾ LESOURD, P., *Aperçus historiques sur les missions des Pères Blancs du Cardinal Lavigerie*, RHM XII (1935) pp. 538-539, schrijft dat de vertraging bij de missionarissen van Lavigerie te wijten is aan « un conflit de juridiction avec les Pères du Saint-Esprit ». We zijn er niet in geslaagd iets meer bepaald daarover te vernemen.

⁽⁶⁾ *Lettres I*, p. 391.

drift : « het Kruis gaat zegevierend naar het hart van Afrika dat 10 jaar geleden nog helemaal ongekend was ; het is waar dat we slechts stap voor stap kunnen vooruitgaan om den duivel zijn eeuwenlange heerschappij te ontrukken ; hij wijkt, langzaam maar zeker ! » (1)

Met ongeduld wachtte P. Augouard op de stalen boot die hij besteld had. Deze zou in staat zijn de gevaarlijke draaikolken en de grillige nijlpaarden van de Kwa te trotseren (2). De missie van Kwamouth was immers voor P. Augouard geen einddoel maar het begin van een penetratie-onderneming in de binnenlanden ten Oosten van de Kongo-stroom: de Kasayi-vallei. (3)

Terwijl P. Augouard wachtte om tot de stichting van de Kwamouth-missie te kunnen overgaan, kwamen de Paters Dupont, Schynse en Merlon den 17 Februari 1886 te Leopoldstad aan. Aanstonds vertrok P. Dupont met P. Merlon naar de monding van de Kwa om er een geschikte plaats te zoeken voor hun missie. Daar de staatspost te Kwamouth reeds aan de Paters van de H. Geest was afgestaan, richtten ze zich naar de noordelijke hoek van de monding, waar ze een terrein uitkozen in de nabijheid van het dorp Bonganda (Bungana) bij de Bayanzi-stam. Op het einde van de maand April werd de bagage daarheen gebracht en de missie O. L. V. van Bungana kwam tot stand. (4) Na korten tijd voer P. Merlon reeds op verkenning uit langs de Kwa om een plaats op te zoeken voor een tweede Presidentie. (5)

(1) « La Croix s'avance victorieusement vers le centre de l'Afrique, il y a dix ans absolument inconnu ; il est vrai que c'est pied à pied qu'il faut arracher au démon son empire séculier ; mais enfin il recule... » Ib. p. 392.

(2) Ib., p. 393.

(3) « d'où nous partirons plus tard pour aller encore plus loin dans l'intérieur ». Ib., p. 400 (14 Maart 1886) : « Pour servir de base à la future évangélisation du vaste bassin du Kasai, avant que nous y fussions devancés par les protestants ». (MC XIX (1887) p. 62 (20 Juni 1886).

(4) SCHYNSE, P., *l. c.*, ; de SCHAETZEN, A., *Origine des Missions Belges au Congo*, Brasschaet 1937, p. 10.

(5) GUELUY, A., *Exposé*. AS.

Voor P. Augouard brak intussen het gunstig seizoen en de vastgestelde tijd aan. Maar nog steeds liet de bestelde boot op zich wachten. Ten slotte kwam de post-overste van Leopoldstad, Baron von Nimptsch, hem uit de nood redden. Met de meeste bereidwilligheid stelde hij hem de steamer « A. I. A. » met een grote boot ter beschikking voor het vervoer van de vrachten en van werklieden. Zo kon de expeditie zich den 12 Mei 1886 op weg begeven, in gezelschap van Baron von Reichlin die in naam van de Onafhankelijke Kongostaat de post Kwamouth aan de missionarissen van den H. Geest moest overdragen. ⁽¹⁾

Aanstands vingen de werkzaamheden aan. Een oppervlakte van 45 Ha. broesse, die de zuidelijke hoek vormde van de Kwa-monding in de Kongo, moest omgeschapen worden in een modelmissie met alle nodige gebouwen en plantages.

En nog was de missie Sint-Paul-van-de-Kasayi niet voltooid of reeds gewaagde P. Augouard van een nieuwe stichting bij de samenvloeiing van de Kwango en de Kasayi. ⁽²⁾ Ook bezielde hem allerlei plannen voor de uitbreiding in de richting van Frans-Kongo aan de monding van de Lefini en langs de Alima. ⁽³⁾

Na de reis van Mgr Gautier naar Rome, en ingevolge de brief van Card. Simeoni was men er te Brussel van overtuigd dat de Propaganda zou ingaan op de wensen van Leopold II. Er werd zelfs gesproken over de oprichting van een bisdom van Beneden-Kongo voor de gebieden tussen de Oceaan en de Stanley-Pool, terwijl

⁽¹⁾ MC XIX (1887) p. 62 (20 Juni 1886).

⁽²⁾ « Dès que nous aurons des ressources et du personnel, il nous faudra établir une autre mission à l'embouchure du Koango, sur le Kasai. C'est un point important à occuper si nous ne voulons pas être devancés par les protestants qui vont vite avec leurs magnifiques vapeurs ». Ib.

⁽³⁾ Ib., p. 63.

de verdere binnenlanden aan eigenlijke missionarissen zouden toevertrouwd worden. ⁽¹⁾

Het is vermoedelijk naar aanleiding van dergelijke geruchten dat Portugal zich weer eens in de zaak kwam mengen en krachtens het aloude Padroado — « *che crede illimitato* », had de Nuntius van Lissabon eens geschreven aan de Propaganda ⁽²⁾ — de geestelijke jurisdictie over Kongo opeiste en zelfs aandrang op de benoeming van een Portugese bisschop. ⁽³⁾

Leopold II zou zich kordaat verzetten tegen deze gevaarlijke aanspraken. ⁽⁴⁾ Rome was er trouwens ook niet voor te vinden het patronaatschap, dat door de misbruiken van Portugal ontaard geworden was tot de grootste handicap voor de evangelisatie, te sanctionneren over de betwiste gebieden of het zelfs uit te breiden over de streken die door de internationale verdragen aan andere Europese naties waren toegekend.

Den 6 Januari 1886 schreef Leo XIII derhalve een brief aan de Koning van Portugal en verklaarde zich bereid het Padroado te erkennen in de Afrikaanse gewesten die, na de Conferentie van Berlijn, Portugees gebleven waren, onder dit beding echter dat de Portugese regering zich ditmaal zou gewaardigen de verplichtingen er van na te komen en alvast haar goede wil zou bewijzen door de weder-oprichting van de missie-instituten. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Den 11 Juli 1885 antwoordde de dienst van Buitenlandse Zaken aan Dom Gerardus van Caloen (Maredsous): « Il y a déjà des pourparlers avec Rome pour l'organisation ecclésiastique du Congo. Le Bas-Congo de la mer au Stanley-Pool, sera érigé en diocèse. L'immense région qui s'étend au delà sera laissée aux missionnaires. Il reste encore à régler le mode d'évangélisation... ». *Bull. Miss.* 1935 num. spéc. p. 46; DE SCHAEZTEN, A. o. c., p. 12.

⁽²⁾ DCo. Note des Archives.

⁽³⁾ BÉTHUNE, L., o. c., pp. 283-285; JANSSENS, E.-CATEAUX, A., *Les Belges au Congo. Notices biographiques.* 3 t. Anvers 1908-1911, III, p. 1009.

⁽⁴⁾ DE JONGHE, E., *La Question des subsides scolaires au Congo Belge, Zaïre* 1947 p. 39.

⁽⁵⁾ Zie de tekst in BÉTHUNE, L., o. c., p. 237.

De 22 Januari 1886 werd dan de kwestie van de evangelisatie van de Onafhankelijke Kongostaat in de Propaganda besproken. Er werd een nieuwe regeling getroffen ⁽¹⁾ waarvan we enkel een echo vinden in het tijdschrift « Missions Catholiques » van 24 Maart 1886. Een kort bericht meldde immers dat « een breve van Z. H. Leo XIII de jurisdictie over de nieuwe Onafhankelijke Kongo-Staat kwam toe te vertrouwen aan de Aartsbisschop van Mechelen ». ⁽²⁾

Hetzelfde nieuws was reeds in sommige kranten verschenen met nog meer bijzonderheden zelfs. Zo werd gemeld dat de missionarissen van Cardinaal Lavigerie hun taak in Kongo mochten voortzetten. Een Afrikaans Seminarie te Leuven zou missionarissen vormen en de toekomstige pastoors van de negerdorpen.

En de Paus had de eis van de Portugese Regering, een Portugese bisschop te benoemen, verworpen. ⁽³⁾

Ondanks deze berichten, tasten we nog steeds in het duister omtrent de juiste beslissingen van Rome.

Dat de jurisdictie over de Kongostaat aan de Aarts-

⁽¹⁾ « delibero... diede un nuovo ordinamento... » Le Missioni catoliche dipendenti della S.C.R.F. Cenni geografici e storici. Dati statistici. Roma 1946, p. 224. Het is echter niet waarschijnlijk dat hier een vergissing in het spel is; vermits de Guida delle Missioni Cattoliche (Roma, 1935) p. 265 eveneens gewaagt van een « nuovo ordinamento », doch op 22 Nov. 1886. Dan zou het hier gaan over deze laatste (zie p. 745) Werd 22-11-1886 soms 22-1-1886 ?

⁽²⁾ « Un bref de S.S. Léon XIII vient de conférer à l'archevêque de Malines la juridiction sur le nouvel État libre du Congo ». MC XVIII (1886), p. 148.

⁽³⁾ « Nous lisons dans la Gazette de Cologne : « Le pape vient de régler la position de l'Église vis-à-vis de l'État du Congo. Sur le désir du roi Léopold II, Léon XIII a décidé que l'État du Congo soit soumis ecclésiastiquement à l'Archevêque de Malines, qui y exercera la juridiction ecclésiastique et sera le chef et primat de l'Église catholique dans le pays du Congo. — Les Missions du Cardinal Lavigerie continueront leurs travaux sur les bords du Congo. — Un collège africain institué à l'Université de Louvain, préparera des missionnaires africains et les futurs curés des villages nègres. — Les prélats portugais résidant dans les possessions du Portugal sur le Congo (?), sont soumis également à l'archevêque de Malines, le Pape ayant rejeté la demande de leur gouvernement de nommer un évêque portugais comme primat (?) ». Le Patriote (Brussel), 18 Maart 1886. (Knipsel in AM Go X. Vic. Ap.).

bisschop van Mechelen werd toevertrouwd, is ten zeerste twijfelachtig. Er is in het archief van het Aartsbisdom inderdaad geen spoor van de breve van « Leo XIII » waarover het bericht in « Les Missions Catholiques » spreekt. Er is ook geen enkele aanduiding van werkelijke uitoefening van deze geestelijke rechtsmacht door de Cardinaal. De Paters van den H. Geest en de missionarissen van Algiers werkten voort zoals vroeger, zonder af te hangen van Mechelen. Ook de volgende schikkingen van de Propaganda naar aanleiding van het geschil tussen Cardinaal Lavigerie en de Paters van den H. Geest omtrent Frans-Kongo schijnen het bestaan van deze breve en jurisdictie volledig uit te sluiten.

Alles wijst er op dat het hier slechts een belofte gold: Rome beloofde te zullen ingaan op de vurige wens van Leopold II en de Kongo-missie toe te vertrouwen aan de Belgische missionarissen van het ontworpen Afrikaans Seminarie, onder jurisdictie van de Aartsbisschop van Mechelen. ⁽¹⁾

2. *Het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo.*

Rond dien tijd bracht P. Emonet, Algemeen Overste van de Congregatie van den H. Geest de kwestie van Frans Kongo op het tapijt. Na lang aarzelen diende hij den 16 April 1886 bij de Propaganda een voorstel in tot oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo. Wat buiten de grenzen van deze nieuwe Franse Kolonie lag, zou tot de Apostolische Prefectuur blijven behoren. ⁽²⁾

Deze beslissing drong zich op, schreef hij, omwille van de ontwikkeling van de missie, het prestige en de invloed van de missionarissen, voor wie de beslissing bovendien een zoete troost en een krachtige aanmoediging zou zijn.

⁽¹⁾ Zie later.

⁽²⁾ Brief van P. Emonet, 16 April 1886, in BM n. 6 (Juli 1887) pp. 180-182.

P. Emonet was van oordeel dat de kwestie van de grensbepaling geen moeilijkheid kon bieden : men had slechts de begrenzing van Frans-Kongo over te nemen, zoals ze door de internationale akkoorden was vastgelegd. Zo was er beslist niets te vrezen vanwege de andere Europese mogendheden. En wat de Franse Regering betrof, deze zou niet alleen geen enkel bezwaar inbrengen, maar ze was zelfs het plan genegen en verlangde de oprichting van het Vicariaat. Dit wist P. Emonet uit goede bron : de Apostolische Nuntius te Parijs en ook de Brazza hadden het hem verzekerd. Een belangrijk feit was bovendien dat de Brazza zelf aan 't hoofd van de kolonie zou geplaatst worden ; hij had reeds zijn medewerking toegezegd en zelfs vanwege de Regering subsidies laten verhoplen voor de ontwikkeling van de missiewerken.

Deze erkende grenzen waren : ten N. de Sette-Kamaliën die tevens de Zuidergrens zou worden van het Apostolisch Vicariaat der beide Guinea's ; ten O., de Kongo-stroom en het missiegebied van Cardinaal Lavigerie ; en ten Z. de lijn van Massabe tot Manyanga, die dan ook de Noordergrens zou vormen van de Kongo-Prefectuur. Door deze regeling zouden de posten van Loango en van Linzolo tot het nieuwe Vicariaat behoren, terwijl deze van Landana, Nemlao, Boma en Kwamouth in het gebied van de Apostolische Prefectuur van Kongo zouden gelegen zijn.

Meteen stelde P. Emonet voor P. Antoon Carrie te benoemen tot Apostolisch Vicaris van Frans-Kongo, en P. Gustaaf Jauny tot Apostolisch Prefect van Kongo. ⁽¹⁾

P. Duparquet, die naar Frankrijk was teruggekeerd, werd naar Rome gestuurd om de zaak te bepleiten en te bespoedigen. Hij vond er de meeste sympathie voor het

(1) Ib.

voorstel van P. Emonet. En na een eerste bespreking in het « Congresso » van 30 April, kwam de kwestie voor in de Congregatio Generalis van 17 Mei. De uitslag was gunstig en werd den 23 door de Paus bekrachtigd. Vijf dagen later, den 28 Mei, werd dan het decreet ondertekend. ⁽¹⁾

Het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo was opgericht. Meteen werden de grenzen bepaald van de Kongo-Prefectuur : ten N. : Frans-Kongo, of de lijn van Massabe naar Manyanga ; ten O., de Kasayi, vanaf de monding te Kwamouth tot aan zijn bronnen. ⁽²⁾

P. Augouard had dit alles met de meeste belangstelling gevolgd. Wanneer P. Emonet hem het nieuws had medegedeeld dat de evangelisatie van de Kongo-staat zou toevertrouwd worden aan Belgische missionarissen, had hij er weliswaar spijt van dat hij de jonge Kwamouth-missie zou moeten verlaten en meteen ook zou moeten verzaken aan de penetratie naar de vallei van de Kasayi ; doch anderzijds verheugde hij zich omdat hij zich nu op de andere oever van de Kongo zou kunnen vestigen, op Frans grondgebied, tot vreugde van zijn landgenoten, die niet graag zagen dat hij zich ophield in het gebied van de Onafhankelijke Kongostaat. Een belangrijk gedeelte zou van de Prefectuur afgescheurd worden, maar de sympathie van de Brazza zou des te groter zijn, schreef hij. ⁽³⁾

Dan vernam hij nadere inlichtingen omtrent de voorstellen van P. Emonet en de inschikkelijkheid van de Propaganda : de missies van Boma, Nemlao (Banana)

⁽¹⁾ BM Ib., pp. 184-185 ; MC XVIII (1886), p. 268 (4 Juni 1886).

⁽²⁾ MC Ib.

⁽³⁾ « Dans ce cas, nous abandonnerions la rive gauche du fleuve pour nous installer plus haut sur la rive française, au grand contentement de nos compatriotes qui voyaient d'un mauvais œil notre passage sur la rive de l'État concurrent. Cela nous enlèvera une belle partie de notre Mission ; mais d'un autre côté, cela nous rendra plus favorables à M. de Brazza ». Lettres I, p. 409 (9 Juni 1886).

en Kwamouth zouden blijven behoren tot de Apostolische Prefectuur van Kongo en toevertrouwd blijven aan de Paters van den H. Geest. Hij wachtte derhalve vol spanning op de berichten die de grote veranderingen zouden bekend maken. ⁽¹⁾

Zo gebeurde het. Het decreet van 28 Mei 1886 liet de Franse missionarissen het Belgisch gebied van Beneden-Kongo alsook de Catarakten, Leopoldstad, Kwamouth en de vallei van de Kasayi behouden. ⁽²⁾

P. Carrie werd naar Frankrijk geroepen voor de bisschopswijding. Hij was toen juist te Nemlao, waar hij gedurende een viertal maanden de definitieve oprichting van de missiepost had geleid, ⁽³⁾ en vertrok den 16 Juli vanuit Landana naar Europa. ⁽⁴⁾ Na eerst aan P. Augouard opdracht gegeven te hebben een exploratiereis te ondernemen naar de streek van Ubangi, « de uiterste grens van de Franse bezittingen langs de Kongo », om er de mogelijkheden na te gaan en alvast een geschikt terrein op te zoeken voor een spoedige penetratie- en evangelisatie-actie bij de terugkeer van de Apostolische Vicaris. ⁽⁵⁾

P. Augouard was tevens van plan op terugtocht van deze reis, vanuit Kwamouth de Kasayi op te varen op zoek naar een vreedzame volksstam die ginder ergens woonde en waar hij zich wenste te installeren. ⁽⁶⁾

Vermits de Missie weldra zou beschikken over een eigen boot, de « Léon XIII », waren nu alle waterwegen van het uitgebreide net der Kongokom ter penetratie

⁽¹⁾ « Deux autres Missions au Bas-Congo (Mboma et Saint-Antoine) seraient rattachées à celle du Kasai, selon les désirs de la propagande ». *Ib.*, p. 411 (29 Juli 1886). P. Augouard schrijft Saint-Antoine. Deze missie was in Februari van 1886 naar Nemlao overgeplaatst geworden. *BM n. 15* (April 1888), p. 516.

⁽²⁾ *Ib.*, p. 497 (drukfout: 20 Mei); *MC XVIII* (1886), p. 268.

⁽³⁾ *BM Ib.*, p. 517.

⁽⁴⁾ *Ib.*, p. 506.

⁽⁵⁾ *Lettres I*, pp. 411-412 (15 Sept. 1886).

⁽⁶⁾ « Pour y chercher une peuplade paisible qu'on me dit exister et au milieu de laquelle je voudrais bien planter ma tente ». *Ib.*

open. Er daagden echter onverwachte moeilijkheden op, die de zaak een heel andere wending zouden geven.

Want pas was het nieuws van de oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo en van de grensbepaling van de Kongo-Prefectuur bekendgemaakt, of Cardinaal Lavigerie, die de rechten van zijn Apostolische Delegatie gekrenkt voelde, stuurde naar Rome een protesttelegram. Vervolgens schreef hij, den 8 Juni, een brief aan de Propaganda met een vernieuwd en uitvoerig protest tegen de beslissing ten nadele van de missionarissen van Algiers en een vraag om vernietiging en herziening van het decreet. ⁽¹⁾

Haastig stelde hij ook een Memorandum op, dat hij liet drukken en uitdelen aan de Cardinalen en andere personaliteiten, die belang stelden in de kwestie, of er in betrokken waren.

Het ging hier, zo schreef hij, om een kwestie van eer, van loyauteit en rechtvaardigheid, vermits de jurisdictie over Equatoriaal-Afrika aan hem was toevertrouwd geworden. Was dit dan de beloning voor de gebrachte offers, de prachtige resultaten en het bloed van zijn zendelingen, dat hun nu het belangrijkste deel van de missies van Noord- en Zuid-Kongo werd afgenomen ? ⁽²⁾

⁽¹⁾ BAUNARD, Mgr., *o. c.*, II, pp. 370-371 ; BM n. 6 (Juli 1887), p. 185.

⁽²⁾ « Qu'il me suffise de rappeler que, dans l'origine les Congrégations établies sur le littoral traitaient notre entreprise d'imprudence complète, et annoncèrent que pas un seul de nos missionnaires n'arriverait vivant à sa destination. (Vermoedelijk bedoelt Lavigerie hier de reactie van Mgr Comboni bij de penetratie-poging door de Sahara naar Tombuktu ?)... Et maintenant que les routes sont ouvertes et connues, et que nous avons pénétré dans cette Afrique ténébreuse, on dit que nous avons tenté l'impossible, mais on vient de dire qu'un champ si vaste ne nous était pas nécessaire, et que les congrégations établies avant nous sur le littoral avaient le droit d'y pénétrer... Il est impossible d'admettre qu'il ne soit tenu aucun compte ni du sang versé par nos missionnaires aux sources mêmes de ce Congo, ni des sacrifices énormes qu'ils ont faits jusqu'ici, ni enfin de leur

Hij protesteerde derhalve tegen deze « onrechtvaardige wijze van handelen ». Maar van den anderen kant verklaarde hij zich bereid, op een wenk van de Paus en om het groter goed van de evangelisatie van Afrika, in onderhandeling te treden met de Paters van den H. Geest. ⁽¹⁾

Hij kwam zelf naar Rome, doch, als protest of om de uitspraak van de Propaganda niet te beïnvloeden, verkoos hij geen bezoek te brengen aan de Cardinaal-Prefect.

P. Emonet verontschuldigde zich bij Cardinaal Lavigerie. Hij verklaarde dat hij niet op de hoogte was van de inhoud van de brief, waarin de Propaganda den 30 September 1880 de grenzen van de Noord- en Zuid-Kongo-missies had vastgelegd. ⁽²⁾

Hij was steeds in de overtuiging geweest dat Lavigerie door het akkoord van 7 Augustus 1881 aan de Paters van den H. Geest het volledige recht had verleend hun missies uit te breiden tot aan de Bangala-rivier, ⁽³⁾ bij de evenaar. Anders zou hij beslist eerst Lavigerie op de hoogte gebracht hebben, alvorens met Rome te handelen. ⁽⁴⁾

Het was echter geen capitulatie vanwege P. Emonet ; want den 10 Juli 1886 antwoordde hij op het Memorandum van Cardinaal Lavigerie met een eigen Memorandum waar hij een uitgebreide documentatie aan

présence même sur les lieux où ils organisent nos stations futures. Il y a là une question d'honneur, de loyauté et justice, sur laquelle le Saint-Siège ne voudra pas passer ». BAUNARD Mgr., *l. c.*

⁽¹⁾ *Ib.*, p. 371.

⁽²⁾ Zie hierboven.

⁽³⁾ Zie hierboven, Ondere Bangala verstaat P. Emonet de Ubangi.

⁽⁴⁾ « Je le déclare sincèrement : je ne connaissais en aucune façon la lettre de la S. C. de la Propagande, relative aux limites des deux missions du Haut-Congo confiées aux pères d'Alger, et j'étais véritablement persuadé que vous nous aviez véritablement accordé toute faculté d'étendre les bornes de nos propres missions, au-dessous du fleuve Congo, jusqu'à la rivière Kasai, et au-dessus jusqu'à la rivière Bangala. Si j'avais pensé qu'il n'en fût pas ainsi je me serais certainement fait un devoir de vous en écrire avant de faire à Rome aucune démarche ». *Ib.*, p. 369.

toevoegde. Ook de Paters van den H. Geest mochten hun rechten doen gelden en de gebrachte offers in de weegschaal werpen. P. Emonet steunde op de prioriteit van jurisdictie, bezetting en evangelisatie der betwiste gebieden, door de oprichting van het Apostolisch Vicariaat der beide Guinea's en van de Kongo-prefectuur. Hij legde vooral de nadruk op de concessie van Lavigerie in 1881, die door de Propaganda was goedgekeurd en waarvan het decreet van 28 Mei enkel een definitieve bevestiging was.

Ten slotte eindigde ook P. Emonet met een verklaring van volledige onderwerping aan de wil en de beslissing van Rome. ⁽¹⁾

Daar ook Leopold II geprotesteerd had tegen de jongste besluiten, die in strijd waren met vroeger gedane beloften, had de Paus de decreten opgeschorst, een nieuw onderzoek bevolen en de beslissing aan zichzelf voorbehouden. ⁽²⁾

Hierop werd P. Duparquet door de Propaganda naar Rome ontboden om nadere inlichtingen te verstrekken over het standpunt van de Paters van den H. Geest. P. Emonet gaf opdracht aan P. Eschbach hem te vervangen.

Cardinaal Lavigerie kon het akkoord van 8 Augustus 1881 niet loochenen, doch hij beweerde dat het nooit zijn bedoeling was geweest afstand te doen van zijn territoriale jurisdictie. De Paters van den H. Geest hadden het echter niet zo opgevat. Het zou trouwens een soort hogere jurisdictie geweest zijn die door de Propaganda moeilijk kon goedgekeurd worden.

Ten slotte gaf Lavigerie enigszins toe, want den 18 Juli 1886 schreef hij aan P. Eschbach, dat hij «eens de kwestie van recht en eer opgelost, bereid was besprekin-

⁽¹⁾ Ib., pp. 371-372; BM n. 6 (Juli 1887) p. 185.

⁽²⁾ BM n. 15 (April 1888), p. 497. Zie later.

gen aan te gaan met de Congregatie van den H. Geest, ten einde voldoening te schenken aan de gemeenschappelijke verlangens : Gods glorie en het heil der zielen. ⁽¹⁾

's Anderendaags reeds werd op bevel van de Paus in de Propaganda een buitengewone vergadering gehouden, om de zaak te bespreken. Cardinaal Lavigerie was er aanwezig en herhaalde zijn protest, doch met de verklaring dat hij bereid zou zijn, op aanvraag van de Paters van den H. Geest, de betwiste gebieden af te staan. Waarop de Raad besliste dat de beide partijen de zaak in der minne zouden regelen en hun voorstellen aan de Propaganda overmaken. Iedere missie, zo werd bepaald, moest echter autonoom zijn. Hetgeen den volgenden dag door Leo XIII werd goedgekeurd. ⁽²⁾

De inschikkelijkheid van Cardinaal Lavigerie liet derhalve een spoedige oplossing verhoplen ten gunste van de Paters van den H. Geest. En nadat P. Emonet, op raad van Cardinaal Simeoni, den 30 Juli naar Lavigerie had geschreven om hem tot de beloofde renuntiatie uit te nodigen, en enkele dagen later de gelegenheid had te Parijs den Prelaat zelf te spreken, werd het geschil zonder moeilijkheden bijgelegd : den 12 Augustus stuurde Lavigerie hem een geschreven verklaring, welke aanstonds aan de Propaganda werd overgemaakt. ⁽³⁾

Rome nam echter geen vrede met het document want, vermits het geschil hoofdzakelijk Frans-Kongo tot voorwerp had, deed Cardinaal Lavigerie afstand van deze gebieden ten voordele van de Paters van den H. Geest, doch uitdrukkelijk voorbehoud makend voor de gebieden van de Onafhankelijke Kongostaat. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ BM n. 6 (Juli 1887) p. 186.

⁽²⁾ « Attentis noviter deductis, fiat inter partes nova compositio, id est Em. Cardinalis Lavigerie et Superior Gen. Congr^{is} S. Sp. concorditer proponant approbationi S. Congr^{is} novos limites, tum Vicariatus tum praefecturae, ita tamen ut utrique integra servetur propria autonomia ». Ib., p. 186. Zie BAUNARD, Mgr. o. c., II, p. 372.

⁽³⁾ BM Ib.

⁽⁴⁾ BM n. 15 (April 1888), p. 498.

Daar deze nu ook het voorwerp waren van betwisting en van drukke onderhandelingen, werd de beslissing ook voor het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo heel wat vertraagd.

3. *De Onafhankelijke Kongostaat.*

In België waren nog de voorbereidingen aan gang voor de oprichting van een Afrikaans Seminarie te Leuven, wanneer de beslissing van Rome tot oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Frans-Kongo werd bekendgemaakt. Daar was echter een ander punt dat Leopold II rechtstreeks aanbelangde nl. de bepaling waarbij de Belgische gebieden van Beneden-Kongo, Stanley-Pool en Kasayi voor de Apostolische Prefectuur van Kongo en voor de Franse missionarissen behouden bleven.

De Prefectuur van Kongo kreeg inderdaad nieuwe grenzen en omvatte niet alleen de Portugese bezittingen ten Noorden en ten Zuiden van de Kongo-stroom, maar ook de gebieden van de Beneden-Kongo, die tot de Onafhankelijke Kongostaat behoorden, alsmede het hele gebied dat zich uitstreckte tussen de Kongo en de Kwa-Kasayi, waarvan het noordelijk gedeelte aan Leopold II toekwam, terwijl het Zuiden, vanaf de 6^e graad Z. B. nog onafhankelijk was. ⁽¹⁾

Het ontstemde de Koning, vooral daar Rome hem reeds beloofd had de evangelisatie van zijn Kongo-vrijstaat te zullen toevertrouwen aan Belgische missionarissen. ⁽²⁾ Nu werd dit deel, en vrijwel het meest belangrijke, officieel gegeven aan de Franse Paters van den H. Geest.

Hij herinnerde derhalve de Propaganda aan haar

⁽¹⁾ BM n. 15 (April 1888) p. 498.

⁽²⁾ Een brief van P. Gueluy aan P. Van Aertselaer (16 Sept. 1886) zegt : « La Propagande ayant perdu de vue une promesse faite autrefois, le Pape a lui-même déclaré suspendu le décret ». AS G VI 1.

vroegere belofte en drong zelfs aan op de onmiddellijke verwijdering van de Franse missionarissen. ⁽¹⁾ Zodat deze tussenkomst, samen met het protest van Cardinaal Lavigerie, de Paus het besluit deed nemen het decreet 28 Mei 1886 op te schorsen en de beslissing van de zaak aan zich zelf voor te behouden. ⁽²⁾

Leopold II toonde zich ten zeerste geërgerd naar aanleiding van een bericht uit Kongo, als zou P. Augouard, bij zijn reis naar de Pool, naast zijn eigen bagage, ook wapens en munitie overgebracht hebben naar Brazzaville. En dit terwijl de I. V. K. in onderhandeling was met Frankrijk omtrent de onderlinge grensbepalingen, gedurende de Conferentie van Berlijn. ⁽³⁾

⁽¹⁾ GUELUY, A., Exposé, AS ; Historique, AS, (DIEU, L., *o. c.*, p. 21) ; BM n. 15 (April 1888), p. 498.

⁽²⁾ Zie hierboven.

⁽³⁾ GUELUY, A., *Ib.*

Het gaat hier ongetwijfeld over de ravitaillering van Brazzaville in Januari 1885. Zie hierboven.

P. Gueluy schrijft in zijn Historique, AS I, 1, A p. 139, (DIEU, L., *o. c.*, p. 21) : « si l'on examine la carte du Congo on peut remarquer qu'à l'embouchure du fleuve sur la rive droite, il n'y a qu'une petite langue de terre d'une largeur d'environ 9 lieues à franchir pour se rendre à la mer du Congo belge, entre le Congo français et les possessions portugaises, de San Salvador, qui sont sur la rive gauche. Or, c'est sur ce territoire indépendant que les missionnaires du Saint-Esprit avaient pris, outre leurs colis, des caisses de munitions et d'armes pour la suite de Mr de Brazza. La chose fut communiquée au roi, qui demanda à Rome le retrait immédiat des missionnaires français et la réserve du territoire à une mission belge ». En in zijn Exposé (AS G VI 1) : « Pendant que l'association était à examiner certaine difficulté de délimitation entre le territoire français et le Congo Indépendant, un père du Saint-Esprit, Français d'origine, mais établi sur la rive gauche du Congo, fut convaincu d'avoir prêté à Mr de Brazza une assistance où le but politique n'existait sans doute pas, mais, pouvait au moins se soupçonner. L'État des rapports avec la France poussa le roi à une interprétation rigoureuse ; il demanda à la propagande et au Saint Père lui-même, le renvoi immédiat des Pères du Saint-Esprit et la permission de réserver son territoire pour une mission exclusivement belge au moins quant à la direction ».

Op deze beschuldiging antwoordend, zou Mgr Augouard later een verklaring afleggen in dezer voege : « On prétendit plus tard qu'à la place de mes colis, j'avais fait transporter des charges de fusils et de cartouches pour M. de Brazza. C'était absolument faux, mais la calomnie avait fait son chemin et l'on m'en voulait en haut-lieu ». DELLICOUR, F., Mgr Augouard et le Congo Belge. KBKI Bull.

Dit incident gebruikte de Koning als argument te Rome. ⁽¹⁾ Het ging echter niet alleen om de Paters van den H. Geest maar ook om de missionarissen van Algiers. Weliswaar waren de betrekkingen tussen Leopold II en Cardinaal Lavigerie uitstekend, maar toch vreesde de Koning de « Franse invloed » waarvan de missionarissen van Algiers zich eens de voorlopers en verspreiders hadden genoemd. Het is ook waar dat de Cardinaal zich beijverde om zijn Sociëteit in de ogen van de Aartsbisschop van Mechelen en van de Koning als internationaal te doen doorgaan ⁽²⁾, en dat de bestuurders van de Postulantenschool te Woluwe hun propaganda in België voerden onder de naam van « Belgische Katholieke Missie in Kongo ». ⁽³⁾ Doch ten slotte hield de Sociëteit der missionarissen van Algiers niet op Frans te zijn in haar leiding en in haar strekking. ⁽⁴⁾ En verre van een Belgische afdeling te vormen, was het Instituut te Woluwe, dat bestuurd werd door een Franse Pater, niets meer dan een basis voor de propagandisten en een verzamelaarsplaats voor jongens, die na enkele maanden verblijf aldaar naar Algiers gebracht werden voor hun vorming en hun studies.

XV (1944 I) p. 19. We weten alleen dat « à la suite d'arrangements avec le Commissaire du gouvernement, la caravane du R. P. Augouard apporte une quarantaine de charges destinées à Brazzaville ». (DE CHAVANNES, Ch., *o. c.*, p. 246).

⁽¹⁾ Volgens GUELUY A., Exposé AS, haalde de Koning dit argument reeds aan bij de zending van Mgr Gautier, in Maart 1885, wat niet onmogelijk is, vermits toen reeds de verwijdering der Franse missionarissen ter sprake kwam. De chronologie van P. Gueluy laat echter in sommige gevallen veel te wensen over. Volgens zijn Historique (AS en DIEU, L., *o. c.*, p. 21), zou zulks immers geschied zijn in 1886. Wellicht heeft de koning én in 1885 én in 1886 het geval te Rome aangehaald ten einde zijn wens en voorstel kracht bij te zetten ?

⁽²⁾ Zie hierboven.

⁽³⁾ In Maart 1885 werd, onder het impuls van P. Merlon, die er ook de Algemene Bestuurder van werd, een « Comité catholique des Dames chrétiennes de Belgique en faveur de la Mission Catholique belge au Congo » opgericht. De Statuten ervan werden den 15 Maart aan Card. Goossens medegedeeld. (AM Go X Sém. Afr.) Het doel was : Belgische jongens, leerlingen te Woluwe, studiebeurzen verschaffen, in Afrika slaven vrijkopen, en het werk van de frank, « la plus importante du Comité », nl. een jaarlijkse bijdrage van minstens 1 frank.

⁽⁴⁾ BÉTHUNE, L., *o. c.*, p. 285.

De Koning wenste echter een ware Belgische missie. ⁽¹⁾

Tegen het einde van Juli 1886 waren reeds alle schikkingen getroffen voor de oprichting van een Afrikaans Seminarie te Leuven. Het zou in October geopend worden onder de leiding van Dr J. Forget, professor in de Arabische taal aan de Universiteit, en zou, volgens het plan van de Koning, dienen om priesters te vormen voor de bediening der Belgische posten in Onafhankelijk Kongo. ⁽²⁾

Doch een dergelijke stichting kon slechts weinig garanties bieden voor een opzet, dat groots was en duurzaam moest zijn. Daarom had Cardinaal Simeoni reeds van in den beginne de nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van een missie-Congregatie om de evangelisatie van Kongo en vooral van de immense binnengewesten op te nemen.

Met de hulp van zijn invloedrijke medewerkers zou de Koning nu de beslissende stap doen bij de Belgische Congregatie van Scheut.

Te Scheut waren intussen grote veranderingen ingetreden. Na de eerste jaren ervaring in de missie, nam de Congregatie nu een definitieve vorm aan. In 1884 was P. Gueluy en in 1885 P. Van Aertselaer uit Mongolië teruggeroepen geworden om de Algemene Overste, P. Vranckx, in het bestuur van de Congregatie bij te staan. ⁽³⁾ Scheut maakte een beslissende periode door. Er moest gezocht naar de middelen om de Congregatie tot ontwikkeling en bloei te brengen en gezorgd voor de herziening en aanvulling van de experiëntie van twintig jaren missiewerk in Mongolië.

Den 19 April 1886 werd deze kwestie in de Propaganda besproken. Vermits er in de Constituties heel

⁽¹⁾ GUELUY, A., Historique, AS. (DIEU, L., *o. c.*, p. 20).

⁽²⁾ Card. Goossens aan de Belg. Bisschoppen, 2 Aug. 1886 AM Go X Sémi, Afr.

⁽³⁾ RUTEN, J., *o. c.*, p. 213.

wat aan te merken viel, vooral wat betref de wijze waarop het Algemeen Kapittel moest gehouden worden, besloot men na raadpleging en instemming van Scheut en Mechelen, dat aan de Aartsbisschop, Cardinaal Goossens, de leiding van de Congregatie zou overgedragen worden « ad interim usque ad beneplacitum Ap. Sedis ». Dit werd door Leo XIII goedgekeurd en den 15 Mei 1886 aan Scheut en Mechelen medegedeeld. (1)

Cardinaal Goossens ontving derhalve uit de handen van M. Vranckx het bestuur van de Congregatie van Scheut, met het oog op de herziening der Statuten. Als assistenten behield hij de Paters Gueluy en Van Aertselaar. (2) Zodra de nieuwe Constituties afgewerkt zouden zijn en door Rome goedgekeurd, zou, volgens de instructie van de Propaganda, overgegaan worden tot de verkiezing van een eigen Algemeen overste « juxta eadem Statuta ». (3)

Rond Pasen 1886 had P. Gueluy een onderhoud met Gravin de Grunne, erehofdame van de koningin. Ze herinnerde hem aan zijn verklaring van tien jaar terug (4) en zijn onverholen sympathieën voor Kongo. « Toen waren de omstandigheden niet gunstig, zei ze; misschien zijn ze het nu, en wellicht zoudt gijzelf, Eerwaarde... » (5)

P. Gueluy maakte de opmerking dat hij zich onmogelijk persoonlijk ten dienste kon stellen van de Koning voor de missie van Kongo, aangezien hij professor was in het studiehuis te Scheut waar het onderwijzend

(1) Brieven van de Prop. 13 April en 15 Mei 1886. AS G/II/a.

(2) Daarop verliet M. Vranckx de Congregatie om terug zijn plaats in te nemen in de rangen van de seculiere clerus van het bisdom Mechelen. Hij had geen eeuwige geloften; deze waren toen ook nog niet verplichtend in Scheut. RUTTEN, J., *o. c.*, p. 211.

(3) Brief van de Prop., 15 Mei 1886, AS G II a.

(4) Zie hierboven.

(5) « Les circonstances n'étaient pas favorables alors pour votre Congrégation; peut-être le seraient-elles maintenant; et peut être vous-même, M. l'abbé... » GUELUY, A., Exposé, AS.

personeel verre van toereikend was, en aangezien er binnenkort ook sprake zou zijn van de oprichting van een studiehuis te Leuven.

Doch de Gravin sprak daarover met Baron de Lambermont, een van 's Koning bijzonderste medewerkers voor de Kongo-onderneming. Het gevolg was dat P. Gueluy een maand later, na het Paasverlof, van haar een brief ontving met het bericht dat de Baron hem gaarne zou spreken en de uren waarop hij hem kon ontvangen. ⁽¹⁾

De Gravin had de moeilijkheid van P. Gueluy handig omgezet in een concreet voorstel. In een klein landje als België, zei ze, moesten de krachten samengebundeld worden en niet versnipperd. Woluwe en het Afrikaans Seminarie moesten zich aansluiten bij Scheut, dat reeds genoegzaam missie-ervaring bezat en gunstig bekend stond. ⁽²⁾

Drie initiatieven moesten zich verenigen tot één gezamenlijk opzet in een gemeenschappelijk studiehuis. Baron de Lambermont vond dit idee uitstekend, doch zo sprak hij tot P. Gueluy, wat de Koning vóór alles en aanstonds verlangde was drie of vier missionarissen die onmiddellijk twee of drie posten in Kongo zouden gaan bezetten.

Dit was immers de voorwaarde welke de Propaganda had gesteld voor de terugtrekking van de Franse Paters van den H. Geest waarop de Koning steeds bleef aandringen. ⁽³⁾

Baron de Lambermont vroeg derhalve, in naam van de Koning, of de Congregatie van Scheut niet in staat

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ « Précisément, voilà ce qu'il faudrait : une maison commune et une œuvre commune... Dans un petit pays comme le nôtre j'aime tant l'unification des œuvres ». Ib.

⁽³⁾ « Le Baron comprenait l'utilité d'une maison d'études commune : mais ce que le Roi aurait voulu de suite, c'était 3 ou 4 missionnaires pour occuper immédiatement deux ou trois stations, condition requise par la Propagande avant le retrait des Pères du Saint-Esprit, que le Roi pressait de plus en plus ». Ib.

zou zijn om enkele missionarissen naar Kongo te sturen. P. Guely antwoordde dat hij niet gemachtigd was een zo gewichtige kwestie te behandelen en op de vraag te antwoorden, vooral gezien de toestand waarin de Congregatie zich bevond: men werkte aan de herziening van de statuten en aan de definitieve organisatie van de Congregatie. Wellicht, zo insinueerde hij nog, kon de Aartsbisschop van Mechelen, die tijdelijk Overste was, een contactmogelijkheid vinden tussen de beide werken: Scheut en de Kongo-missie. ⁽¹⁾

Wat hemzelf betrof, hij stelde zich volledig ter beschikking van zijn Oversten en van de Propaganda. Hij verklaarde zelfs dat hij sympathiek stond tegenover de missie-onderneming in Kongo. Hij was er bovendien van overtuigd dat zijn confraters deze sympathie deelden, en vooral zijn mede-assistent, P. Van Aertselaer, met wien hij over de zaak gesproken had. ⁽²⁾

Ten slotte beloofde P. Gueluy op de aanstaande Algemene vergadering van de Congregatie de kwestie te zullen voorleggen in naam van de Koning en van de administratie van Kongo. ⁽³⁾

De Koning, door Baron de Lambermont op de hoogte gebracht van deze verklaringen van P. Gueluy aarzelde

⁽¹⁾ « Ma réponse était facile : nous n'avions pas les hommes sous la main et je n'avais ni mission, ni pouvoir pour traiter une question de cette importance. On était à organiser notre Congrégation ; l'archevêque de Malines, notre supérieur ad interim, pourrait voir si un point de contact serait possible entre les deux œuvres ». Ib.

⁽²⁾ « Pour moi, je m'en remettait à mes Supérieurs immédiats et à la Propagande ; d'ailleurs M. Van Aertselaer et moi, nous éprouvions des sympathies pour l'œuvre du Congo et nous ferions des efforts pour les faire partager (à la Congrégation) dans la mesure de nos forces ; mais notre personnel était restreint, nos missions déjà nombreuses, etc... » GUELUY, A., Exposé AS. « Je répondis : j'ai des sympathies pour cette œuvre religieuse et patriotique, et ces sympathies je suis sûr de les trouver chez mes confrères ; mon co-assistant, M. Van Aertselaer, entre autres à qui j'ai parlé de la chose, les partage entièrement ».

GUELUY, A., Historique, AS, (DIEU, L., o. c., p. 22).

⁽³⁾ « ... mais que je ne me refusais pas de faire une demande au nom de l'Association, dans la Réunion générale qui devait avoir lieu prochainement ». Ib.

niet bij de Propaganda voor te stellen dat voor de leiding van de Kongo-missie een keuze zou gedaan worden tussen P. Van Aertselaer en P. Gueluy. ⁽¹⁾ En in de kranten werd zelfs geschreven dat twee missionarissen van Mongolië de missie van Kongo zouden inzetten. De journalisten hadden echter hun eigen conclusies getrokken uit de geruchten die ze opgevangen hadden. ⁽²⁾

Nadat te Scheut de werkzaamheden van de herziening der Statuten beëindigd waren, werd P. Van Aertselaer door Cardinaal Goossens gelast naar Rome te gaan om er de kwestie van de nieuwe constituties, deze van de bijeen te roepen Algemene Vergadering, alsmede de algemene belangen van de Congregatie bij de Propaganda te bespreken. Hij reisde den 9 September 1886 uit Brussel af.

Officieus werd in de Propaganda wellicht ook de Kongo-kwestie aangeroerd, doch officieel werd niets daarover bepaald, vermits P. Van Aertselaer in een brief aan Cardinaal Goossens, den 18 September, na afloop der onderhandelingen, bij de opsomming van de in de Vergadering te behandelen punten, geen melding maakte van de Kongo-plannen. ⁽³⁾

Doch terwijl P. Van Aertselaer te Rome was, werden in België drukke besprekingen gevoerd. Er was te Brussel een nota toegekomen uit Rome, vanwege Graaf de Lichtervelde, zaakgelastigde van de Belgische gezant Baron de Pitteurs, gedurende diens afwezigheid. De nota meldde dat Cardinaal Simeoni verklaard had

⁽¹⁾ « Le Roi s'autorisant sans doute plus de notre dépendance de la Propagande que de la protestation de sympathie contenue dans ma réponse, proposa à Rome de faire un choix entre M. Van Aertselaer et moi pour diriger la mission du Congo ». GUELUY, A., Exposé, AS.

⁽²⁾ « Toujours en quête de nouvelles sur une question toute d'actualité, les journaux tirèrent de là des conclusions à leur manière, et ils annoncèrent que deux missionnaires de la Mongolie allaient entreprendre la mission Belge du Congo » GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., *o. c.*, p. 32).

⁽³⁾ Brief Van Aertselaer aan Card. Goossens, 18 Sept. 1886. AM Scheut.

reeds mondeling de overste van de Paters van de H. Geest te Rome bevel te hebben gegeven de Onafhankelijke Kongostaat te verlaten. Hij zou echter « morgen » dit bevel schriftelijk hernieuwen, maar verlangde uit Brussel ook een schriftelijke officiële aanvraag. Er was ook gesproken geweest over de overname van de missieposten der Franse Paters en over de onmiddellijke opvolging door Belgische missionarissen. Er moest een te benoemen Prefect voorgesteld worden, die echter volledig zou afhangen van de Propaganda.

Ten slotte meldde Graaf de Lichtervelde dat hij nogmaals aangedrongen had op 's Konings verlangen de Paters van den H. Geest spoedig uit zijn gebied te zien vertrekken, en zijn hoop dit jaar nog Belgische priesters te kunnen sturen. ⁽¹⁾

De Propaganda verwittigde inderdaad P. Emonet, Algemeen Overste der Paters van den H. Geest. Op aanraden van Cardinaal Simeoni besloot hij naar Brussel te reizen om te zien of er nog mogelijkheid zou zijn de posten in Onafhankelijk Kongo : Nemlao, Boma en Kwamouth, te behouden en onder welke voorwaarden. ⁽²⁾

Eerst kwam Mgr Carrie, die benoemd was tot Apostolisch Vicaris van Frans-Congo, — het decreet van oprichting van het Vicariaat was nog steeds opgeschorst —

(1) « Le Cardinal Simeoni, Préfet de la Propagande m'a dit que l'ordre verbal d'évacuer le Congo indépendant avait déjà été donné au Supérieur des Pères du Saint-Esprit à Rome, que *demain* cet ordre serait renouvelé par écrit au Supérieur de cet ordre à Paris, qu'il désirait néanmoins être saisi d'une demande officielle écrite (apparemment pour sauvegarder sa responsabilité). Il a parlé de la reprise des établissements et de la succession immédiate de nos missionnaires aux Pères du Saint-Esprit. Quant au Préfet à nommer il trouve tout naturel qu'on le lui propose. Il désire qu'il dépende directement de la Propagande. J'ai insisté sur le désir du Roi de voir partir les Pères du Saint-Esprit à bref délai et sur son espoir d'envoyer des prêtres belges au Congo avant la fin de l'année ». Kopie van een Postscriptum gedateerd : 7bre 1886 en ondertekend : de Lichtervelde (vermoedelijk in het begin van September). AM Go X, Vic. Ap.

(2) BM n. 15 (April 1888), p. 498.

het terrein verkennen. Rond 10 September 1886 ⁽¹⁾ was hij te Brussel waar de administrateurs van Kongo hem veel sympathie betoonden.

Mgr Carrie zocht het incident met de coli's van de Brazza naar zijn ware verhoudingen te herleiden, door er op te wijzen dat, zo er een schuldige was, daarvoor toch niet de hele Congregatie mocht aansprakelijk gemaakt worden. Maar de Koning bleef bij zijn besluit en eiste voort de terugtrekking van de Franse missionarissen. ⁽²⁾

Dan merkte Mgr Carrie op dat, zo de Paters van den H. Geest onmiddellijk Kongo moesten verlaten, het toch billijk en rechtvaardig zou zijn ze schadeloos te stellen voor de gebrachte offers en de uitgevoerde werken. Waarop de Koning antwoordde : « Ik zal de vergoeding betalen, al was het 100.000 fr. , maar de Franse missionarissen moeten zich terugtrekken. » ⁽³⁾

Misschien was er nog een vredelievende oplossing mogelijk. Ze werd gesuggereerd door Mgr Carrie, die meende te kunnen de verzekering geven dat de Paters van de H. Geest zouden bereid zijn in Kongo te blijven werken onder het gezag van een Belgische overste, die door Rome zou benoemd worden. ⁽⁴⁾

Er was inderdaad reeds spraak van de aanduiding van een Overste voor de Kongo-missie. Cardinaal Simeoni verlangde dat hem een kandidaat zou voorgesteld worden.

De keuze van de Koning viel op P. Gueluy. Deze werd daarvan op de hoogte gebracht door M. Van Eetvelde,

⁽¹⁾ P. Gueluy schrijft aan P. Van Aertselaer den 16 September 1886 ; « Mgr Carrie est venu la semaine passée ». AS G/II/1.

⁽²⁾ GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., o. c., p. 23).

⁽³⁾ « Je paierai l'indemnité fut-elle de 100.000 fr. mais que les missionnaires français se retirent ». Ib.

⁽⁴⁾ GUELUY aan Van Aertselaer, 16 Sept. 1886. AS G VI 1. « Il croit pouvoir assurer que ses missionnaires resteraient au Congo sous l'autorité d'un chef belge que le Pape y placerait ».

administrateur van Kongo voor Buitenlandse Zaken, den 15 September. ⁽¹⁾ P. Gueluy opperde een bezwaar; de aanstaande Algemene Vergadering van de Congregatie: «Ik ben daar wel niet nodig», schreef hij vertrouwelijk aan P. Van Aertselaer, «maar ik was van plan met U de Kongo-kwestie aan het kapittel voor te leggen... ik laat hem in de waan dat ik er niet kan gemist worden.» ⁽²⁾

Maar de Koning wilde doordrijven. Hij was ongeduldig. M. Van Eetvelde was het niet minder en verklaarde dat hij administrateur zou blijven op één voorwaarde: dat er een missie kwam. Hij was derhalve van plan te Rome te vragen dat men P. Gueluy door iemand anders zou laten vervangen op de Algemene Vergadering, ofwel dat men hem zou aanduiden voor Kongo, mits hem enkele maanden vrij te laten voor de reis naar China, waar het Kapittel moest gehouden worden. ⁽³⁾

Dit gaf aanleiding tot een reeks drukke onderhandelingen tussen de Koning, Cardinaal Goossens, de Apostolische Nuntius Mgr Ferrata, M. Van Eetvelde, baron de Pitteurs, die in België was, Mgr Gautier en P. Gueluy. Allen drongen er op aan dat Scheut enkele missionarissen naar Kongo zou sturen. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ « Dimanche passé arrivait ici à mon adresse une lettre de Mr Van Eetvelde m'appelant pour une communication urgente; hier je me rendis chez lui. Voici l'état de la question: le Pape aurait donné l'assurance verbale que les missionnaires du Saint-Esprit établis au Congo, se retireraient aussitôt qu'on lui aura présenté un administrateur belge de la mission à créer... le Roi voudrait me proposer à Rome, il en a fait parler à Mgr de Malines qui lui a répondu: s'il le demande, il sera reçu ». Ib.

⁽²⁾ « J'ai objecté notre prochaine réunion; je n'y suis pas nécessaire, il est vrai, mais je comptais avec vous, placer la question du Congo, au nombre de celles à examiner par le chapitre... je lui laisse l'illusion que j'y suis indispensable ». Ib.

⁽³⁾ « Le roi est on ne peut plus pressé. M. Van Eetvelde va jusqu'à dire: je reste administrateur à condition qu'il y ait une Mission... Son plan serait ou de demander à Rome de me remplacer au chapitre ou de me désigner, en me laissant quelques mois pour mon voyage en Chine ». Ib.

⁽⁴⁾ « Il (M. Van Eetvelde) verra Mgr Gautier ce matin, et l'enverra à Scheut tout à l'heure... Après l'entrevue avec Mgr Gautier j'irai voir le Nonce, qui seul

Leopold II was uiterst tevreden om het gunstig verloop van de besprekingen en de goede gesteltenissen van P. Gueluy en P. Van Aertselaer. ⁽¹⁾ P. Gueluy was reeds volledig gewonnen voor Kongo ; hij wenste zich echter niet persoonlijk te engageren want hij verlangde meer : de Congregatie voor de Kongo-missie winnen. ⁽²⁾

Er werd derhalve besloten de zaak te Rome aanhangig te maken. Zo wenste het Cardinaal Goossens, de interimaire Overste, die het principe « nil innovetur » wilde toepassen. Zo wenste het ook P. Gueluy, die voor de Paters van den H. Geest de toelating wilde bekomen voorlopig in Kongo te blijven, totdat ze zouden vervangen worden. ⁽³⁾

P. Gueluy twijfelde niet aan de gunstige afloop van deze kwestie. Rome zou gewis ingaan op de wensen van Leopold II, van de Nuntius Mgr Ferrata, van Cardinaal Goossens, van de administrateur van de Onafhankelijke Kongostaat, en van de Congregatie van

peut me donner un avis ». Ib. 's Anderendaags (vendredi matin) schrijft P. Gueluy zijn brief verder : « Mgr Gautier, retourné de suite pour parler à l'archevêque, a promis de m'écrire ; il voudrait me faire appeler à Malines. — Le Nonce regrette de ne pas vous avoir vu avant votre départ ; il me prie de vous écrire de suite pour vous donner tous les renseignements à fournir à la Propagande en faveur de l'acceptation par notre Congrégation de la Mission du Congo (vous les connaissez d'avance). Le Nonce est pleinement de l'avis du Roi, qu'il faut des Belges ; mais il faut pouvoir assurer la constitution d'une mission. La solution ne saurait se donner d'un jour à l'autre ; mais il voit avec plaisir que nous fassions un pas... Je viens de trouver chez M. Van Eetvelde le Baron Pitteurs, ministre Belge à Rome... Le Baron insista fortement au nom du Roi pour avoir immédiatement quelqu'un de nous... » GUELUY, A, Historique, AS (DIEU, L., o. c., p. 23).

⁽¹⁾ « Léopold II a beaucoup causé du Congo avec le Nonce, avec Mr Pitteurs et avec Mr Van Eetvelde ; il est très satisfait de nos dispositions et de la tournure des affaires qui menaçaient de s'embrouiller ». Gueluy aan Van Aertselaer, 16 Sept. 1888. AS.

⁽²⁾ « Je ne veux pas arriver au Congo en transfuge, mais je suis prêt à lui donner tout ce que je puis et tout ce que Rome me permettra... aller en Chine pour plaider la cause de l'Afrique ». Ib.

⁽³⁾ Pour obtenir aux missionnaires du Saint-Esprit la permission de rester provisoirement, afin de ne pas trouver plus tard une mission évacuée ». GUELUY, A., Historique, AS, (DIEU, L., o. c., p. 23).

Scheut. Want ook Scheut wenste naar Kongo te gaan : P. Van Aertselaer en P. Gueluy, de twee Assistenten, zouden alles doen wat in hun macht was om de Algemene Vergadering er toe te bewegen de Kongo-missie voor Scheut te aanvaarden of althans medewerking te verlenen.

Hij bracht P. Van Aertselaer te Rome op de hoogte van de toestand. Baron de Pitteurs had zijn adres gevraagd en zou hem vragen nog wat te Rome te blijven voor de besprekingen met de Propaganda. ⁽¹⁾

Aan kandidaten voor Kongo zou het niet ontbreken, schreef hij. En de missies van China zouden er niet onder lijden. Want meerdere priesters wachtten reeds op het sein en daar was ook nog de Goddelijke Voorzienigheid. ⁽²⁾

Reeds was de taak van P. Van Aertselaer te Rome ten einde en hij maakte zich gereed om terug naar België te reizen, wanneer een telegram van Van Eetvelde hem verzocht een bezoek te brengen aan Baron de Pitteurs, den 26 September, in het paleis Odescalchi. ⁽³⁾

Hij begreep aanstonds wat er gaande was : men wilde van zijn aanwezigheid te Rome gebruik maken om de kwestie van de Kongo-missie op te lossen. ⁽⁴⁾ Kort daarop bereikte hem ook de brief van P. Gueluy, die hem de nodige uitleg verstrekke.

Den 25 September kwam P. Gueluy zelf te Rome aan.

⁽¹⁾ Brief 16 September 1886-AS.

⁽²⁾ « Un prêtre du diocèse de Tournai va se présenter ici... un autre viendra aussitôt qu'il pourra. Dans le diocèse de Malines, 5 ou 6 prêtres, dit le Nonce, ont du goût pour le Congo. Si Dieu nous veut en Afrique, les hommes ne nous manqueront pas et la Chine n'en souffrira pas. Une demande de Rome et une de Bruxelles au Chapitre général, et la cause est gagnée. Le quand de l'exécution n'est rien : Dieu y pourvoira ». Ib.

⁽³⁾ Brief Van Aertselaer, 24 Nov. 1886. AS I/I/A. pp. 144-145.

⁽⁴⁾ « Le Roi des Belges qui tient beaucoup à avoir des missionnaires pour son État du Congo, voulait profiter de ma présence à Rome pour pousser son affaire ». Ib., p. 145.

Hij had de reis ondernomen op aanraden van de Nuntius en op kosten van de Kongostaat. Gedurende de drie volgende dagen werden dan onderhandelingen gevoerd met Cardinaal Simeoni, Mgr Jacobini, secretaris van de Propaganda, en Baron de Pitteurs. (1)

Vooraf, den 26 September, werd met Baron de Pitteurs overeengekomen dat de terugtrekking van de Paters van den H. Geest in principe zou aanvaard worden, doch, op het verlangen van de PP. Gueluy en Van Aertselaer, zouden deze Franse priesters mogen blijven totdat ze eventueel door de missionarissen van Scheut zouden vervangen worden. (2)

Dan grepen de samenkomsten plaats met de Cardinaal-Prefect en de Secretaris van de Propaganda.

Baron de Pitteurs legde er de nadruk op dat missionarissen van een zuiver-Belgische Congregatie, waartegen het publiek geen vooroordelen kon hebben, naar Kongo zouden gestuurd worden en Card. Simeoni was van oordeel dat Scheut in staat was de Kongo-onderneming aan te gaan. De PP. Van Aertselaer en Gueluy brachten de moeilijkheid in van de uitgestrektheid der missiegebieden in Mongolië en van het gering aantal missionarissen, doch de Cardinaal drukte de hoop uit dat de roeping zou aangroeien, eens dat Scheut stevig georganiseerd zou zijn. Hij vond het zelfs wenselijk, om de Koning genoeg te doen, zo nodig een deel van de missies in Azië te laten varen om de evangelisatie van Kongo te kunnen opnemen. (3)

Er werd dan besloten de volgende punten aan de goedkeuring van de Paus voor te leggen; 1. de Paters

(1) Ib.

(2) « De se contenter pour les Pères du Saint-Esprit que leur retraite soit admise en principe, en ajoutant notre désir, si notre Congrégation consentait à accepter une coopération, de ne pas voir le terrain évacué dès avant l'arrivée de l'un ou l'autre missionnaire que nous pourrions y envoyer ». GUELUY, A., Exposé, AS.

(3) GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., o. c., pp. 24-25).

van den H. Geest zouden in Belgisch-Kongo blijven, totdat andere missionarissen, van Belgische nationaliteit, hen zouden komen vervangen. De PP. van Aertselaer en Gueluy namen het op zich in het Kapittel van de Congregatie van Scheut een voorstel te doen om de missie te aanvaarden ofwel enkele missionarissen af te staan voor de organisatie en de leiding er van ; 2. P. Van Aertselaer zou naar Mongolië reizen om er het Kapittel voor te bereiden, terwijl P. Gueluy pas enkele maanden later zou afreizen en intussen in België ijveren voor de recrutering van priesters voor de bediening der posten in Kongo, in afwachting van de eventuele overname door Scheut. Aldus zou de Congregatie nog geen verplichtingen aangegaan hebben, en toch de Koning in zekere mate genoegdoening verschaffen.

Deze beslissing werd door de Paus goedgekeurd. ⁽¹⁾ Den 1 October waren PP. Gueluy en Van Aertselaer terug te Scheut en de week daarop vertrok P. Van Aertselaer naar Marseille om er in te schepen voor China.

Nu kwam in het begin van October 1886 P. Emonet, Algemeen Overste van de Congregatie van den H. Geest, naar Brussel om te zien of er nog kans bestond om de posten van Nemlao, Boma en Kwamouth te behouden. Hij slaagde er niet in persoonlijk bij de Koning te geraken, maar had een lang onderhoud met Van Eetvelde, die zijn wens te kennen gaf dat de PP. van den H. Geest in Belgisch Kongo zouden blijven, doch tevens meedeelde dat de Koning uitsluitend Belgische missionarissen verlangde. ⁽²⁾

P. Emonet bracht daarover verslag uit in een brief van 6 October 1886 aan de Card. Prefect van de Propaganda. ⁽³⁾

⁽¹⁾ GUELUY, A., Exposé AS ; Id., Historique, AS (DIEU, L., *o. c.*, p. 25) ; Brief van Aertselaer, 24 Nov. 1886, AS, I I, A, p. 145.

⁽²⁾ BM n. 15 (April 1888), pp. 498-499.

⁽³⁾ *Ib.*, p. 499.

Nog steeds bleef de kwestie van het Apostolisch Vicariaat onopgelost. De Propaganda had immers geen vrede genomen met het document van Cardinaal Lavigerie (12 Augustus 1886) waarbij deze weliswaar afstand deed van de gebieden die tot dit Vicariaat moesten behoren, maar ook voorbehoud maakte voor Onafhankelijk Kongo. Ze had de Prelaat derhalve uitgenodigd expliciet ook te verzaken aan zijn jurisdictie over deze laatste territoria.

Na het Kapittel geraadpleegd te hebben, willigde Cardinaal Lavigerie deze wens van de Propaganda in, den 7 October 1886; doch als compensatie vroeg hij een nieuwe indeling van zijn missies in Oost-Equatoriaal-Afrika, in dien zin dat er vier Vicariaten of Provicariaten zouden toevertrouwd blijven aan de missionarissen van Algiers, nl. deze van Victoria-Nyanza en Tanganyka, met nieuwe grenzen, en twee nieuwe nog te vormen missies in het oude Provicariaat Tanganyka: Unyanyembe en Opper-Kongo. ⁽¹⁾

De kwestie kwam ter studie in de Propaganda. Reeds den 7 November liet Card. Simeoni aan P. Emonet weten dat het de bedoeling van de Paus was in principe de Kongo-missie aan Belgische zendelingen toe te vertrouwen, doch dat de PP. van den H. Geest op hun post zouden blijven totdat de priesters van het Afrikaans Seminarie hen zouden komen vervangen. ⁽²⁾

De Congregatio Generalis van 22 November ⁽³⁾ en de Audiëntie van den 28 brachten ten slotte de beslissing, die werd vastgelegd in de breve van 21 December 1886 en in decreet van 30 December.

De breve van 21 December 1886 verving het Decreet van 28 Mei en richtte definitief het Apostolisch Vica-

(1) BM n. 6 (Juli 1887), p. 187.

(2) BM n. 15 (April 1888), p. 499.

(3) Guida delle Missioni Cattoliche, Roma 1935, p. 265. Zie p. 716 nota 2.

riaat van Frans-Kongo op. ⁽¹⁾ En het decreet van 30 December was een antwoord op het voorstel van Cardinaal Lavigerie betreffende zijn missies rond de Grote Meren van Oost-Equatoriaal-Afrika; de missies van Noord-en Zuid-Kongo werden gesupprimeerd en deze van Victoria-Nyanza en Tanganyka ontvingen een nieuwe begrenzing, om voortaan vier Apostolische Vicariaten te vormen. ⁽²⁾

In hetzelfde decreet werd bepaald dat de gebieden van de Onafhankelijke Kongostaat — of « Belgisch-Kongo », zoals de Propaganda het reeds noemde — voorbehouden bleven « voor de straks op te richten missie van Belgisch-Kongo ». ⁽³⁾ Met uitzondering nochtans van de uiterste Zuid-Oost-hoek die behoorde tot het Apostolisch Vicariaat van de Opper-Kongo.

Wat ten Noorden van Belgisch-Kongo gelegen was, werd weer bij het Vicariaat van Centraal-Afrika of Soedan gevoegd, waaraan het vroeger onttrokken was geworden. ⁽⁴⁾ Terwijl de gewesten ten Zuiden van Onafhankelijk Kongo, nl. het Onafhankelijk Kwango-Kasayi-gebied overgingen naar de Apostolische Prefectuur van Kongo, bediend door de Paters van den H. Geest. ⁽⁵⁾

Om nu de missie van Belgisch-Kongo op te richten, wachtte de Propaganda alleen nog op Belgische missionarissen. Deze waren van twee zijden beloofd: het Afrikaans Seminarie te Leuven en de Congregatie van Scheut. Er schijnt in de Propaganda geen twijfel bestaan te hebben omtrent de toetreding van de missionarissen van Scheut, vermits een bericht dat uitging van de

⁽¹⁾ Breve in BM n. 6 (Juli 1887), pp. 177-178.

⁽²⁾ Kopie in AS G II /a : BM n. 15 (April 1888), pp. 500-503 (met enkele geringe afwijkingen en storende drukfeilen). Zie ook MV XVIII (1886), p. 614.

⁽³⁾ « Missioni ipsius Congi Belgici mox erigendae reserventur ». Ib.

⁽⁴⁾ « Redeant ad vicariatum Africae Centralis seu Soudanensem, a quo fuerunt sejunctae ». Ib.

⁽⁵⁾ Ib.

Propaganda-bureau's zelf ⁽¹⁾ en gepubliceerd werd in « Missions Catholiques » van 24 December 1886 uitdrukkelijk meldde dat « de Congregatie van de Belgische Missionarissen van Scheut-bij-Brussel zou belast worden met de evangelisatie van de Belgische Beneden-en-Midden Kongo. » ⁽²⁾

6. De Congregatie van Scheut.

a. Het Afrikaans Seminarie.

Het was bepaald dat het Afrikaans Seminarie te Leuven zou geopend worden met de aanvang van het schooljaar, in October 1886, onder de leiding van M. Forget. ⁽³⁾

M. Forget zette zich vol ijver aan het werk. Den 14 September verscheen van zijn hand een prospectus. ⁽⁴⁾ Het Seminarie had tot doel, schreef hij, missionarissen te vormen zowel voor de Europese posten als voor de inlandse volkeren van Midden-Afrika. Het zou helemaal geschoeid worden op de leest van het Amerikaans Seminarie te Leuven, en zowel studenten in filosofie en theologie als priesters zouden er in opgenomen worden. Het studieprogramma behelsde een aangepaste voorbereiding op de komende taak, studie van de Kongolese taal, lessen in tropicale geneeskunde en hygiëne zouden een speciale aandacht genieten.

Het Seminarie stond onder de jurisdictie van de Aartsbisschop van Mechelen. De missionarissen zouden seculiere priesters blijven en in Kongo rechtstreeks van de Propaganda afhangen.

In het begin van October kon in de Naamse straat,

⁽¹⁾ BM n. 15 (April 1888), p. 499.

⁽²⁾ MC XVIII (1886), p. 614 : « que la Congrégation des missionnaires belges de Scheut-lez-Bruxelles serait chargée des missions du Moyen et du Bas Congo Belge ».

⁽³⁾ Zie hierboven.

⁽⁴⁾ « Séminaire Africain pour les Stations et les Missions de l'État Indépendant du Congo, érigé sous le vocable de Saint-Albert de Louvain ». Louvain, fête de l'Exaltation de la Sainte Croix, 1886, 4 pp.

tegenover de St-Kwintenskerk, een huis gehuurd worden. Hier zou het Seminarie voorlopig ondergebracht worden. Want er was slechts plaats om, naast de President en een subregent, 7 of 8 leerlingen een benepen logement te verschaffen. Er kon zelfs niet eens aan een kapel gedacht worden. Zodat M. Forget zou uitzien naar een beter en ruimer lokaal. ⁽¹⁾

Steeds vooruitziende, begon Leopold II reeds voor de toekomst te zorgen. Hij wilde in Kongo een drietal kerken en pastorijen laten bouwen. Met dit doel richtte abbé Charles Loyer, een Frans priester, gehecht aan de Kerk van Sint-Jaak-ten-Caudenberg, op 's Konings aandringen en met een aanbeveling van Cardinaal Goossens, zich onder de titel van « afgevaardigde van het Afrikaans Seminarie » tot enkele begoede families in het land om de nodige 90.000 fr. bijeen te zamelen. ⁽²⁾

Welhaast bleek het Afrikaans Seminarie niet aan de hoge verwachtingen te beantwoorden. Weliswaar werd in de kranten gewag gemaakt van een groot getal kandidaten ⁽³⁾, doch in feite werd het een ontgoocheling. Den 4 October 1886, schreef Forget aan Cardinaal Goossens dat hij tot nog toe één enkele ernstige aanvraag had ontvangen, en dan nog ontbrak hiervoor een essentiële voorwaarde: de toestemming van de bisschop. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ « Mais cette installation sera, sauf meilleur avis, tout à fait provisoire. Il n'y aura place dans notre bâtiment que pour loger à l'étroit outre le président et un sous-régent sept ou huit élèves. Il ne nous est pas permis de songer, pour le moment à une chapelle ». Forget aan Card. Goossens, 5 Oct. 1886, AM Go X, Sém. Afr.

⁽²⁾ Card. Goossens aan de Belgische bisschoppen, 25 Sept. 1886 (brouillon); twee ontwerpen van aanbevelingsbrieven voor Abbé Loyer, 2 Oct. 1886 (brouillon); Forget aan Card. Goossens, 4 Oct. 1886; antwoord, 4 Oct. 1886 (brouillon) AM Ib.

⁽³⁾ GUELUY, A., Historique AS (DIEU, L., o. c., p. 20).

⁽⁴⁾ « Je n'ai jusqu'à présent qu'une demande sérieuse d'admission: elle émane d'un jeune prêtre, et il ne nous manque, pour pouvoir y donner suite, qu'une seule condition, mais essentielle et peut-être la plus indispensable de toutes: le consentement de l'évêque du postulant ». Forget aan Card. Goossens, 5 Oct. 1886, AM Go, X, Sém. Afr.

M. Forget bleef alleen in het Afrikaans Seminarie. De recruteringsvlotte niet. In November 1886 kwam Leopold II persoonlijk tusschen. Op zijn bevel richtte de Hofaalmoezenier, Mgr van Weddingen, zich tot Cardinaal Goossens ten einde enige wijziging te bekomen in de houding van de Belgische bisschoppen ten opzichte van het Afrikaans Seminarie.

De Koning had inderdaad vernomen dat de bisschoppen in hun wijze voorzichtigheid, een proefjaar eisten van de kandidaten alvorens dezen in een missie-seminarie hun intrede te laten doen, en dat in 't bijzonder de bisschop van Doornik zich in dien zin had uitgesproken betreffende het Afrikaans Seminarie. Hij zou Hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden zeer erkentelijk zijn indien het hun believen mocht toe te laten dat dit proefjaar in het Seminarie te Leuven zelf zou geschieden, onder de leiding van M. Forget. Aldus zou hun roeping, volgens het verlangen van de bisschoppen, op voldoende wijze kunnen op de proef gesteld worden en meteen zou dit jaar nuttig kunnen besteed worden aan de onmiddellijke en rechtstreekse voorbereiding op hun taak in de Kongo-posten. ⁽¹⁾

Hij had ook vernomen dat de bisschop van Brugge verordend had dat de priesters van zijn bisdom, die als aalmoezenier naar Kongo trokken, niet meer tot zijn clerus zouden behoren.

De Koning was van oordeel dat de Kongo-missie niet mocht achteruit gesteld worden bij de andere vreemde missies welke door het Belgisch Episcopaat gepatroneerd werden. ⁽²⁾

De Aartsbisschop richtte zich derhalve, den 12 November 1886, tot de Belgische bisschoppen. Hij deelde hun de verlangens van de Koning mede en stelde twee

⁽¹⁾ Mgr van Weddingen aan Card. Goossens Allerzielen, (1886), AM Ib.

⁽²⁾ Ib.

maatregelen voor : de twee punten waarop Leopold II de nadruk had gelegd en waarvan een gunstige regeling beslist de roepingen voor Kongo zou in de hand werken. Vooreerst zou iedere priester die zich aanbood aanstonds de toelating bekomen, op voorwaarde natuurlijk dat hij te Leuven zijn proefjaar zou doormaken. Vervolgens zou elke missionaris die na enkele jaren missie-arbeid om gezondheidsredenen moest terugkeren, weer opgenomen worden in de rangen van de diocesane clerus, waartoe hij vóór zijn afreis behoorde. Hij voegde er aan toe dat hij tegen het eerste verlangen van de Koning geen bezwaar kon inbrengen ; wat het tweede punt betrof, dit was in het Aartsbisdom steeds toegepast geworden met de missionarissen van Scheut : meerdere priesters, die uitgeput van Mongolië waren teruggekomen, hadden van zijn voorganger en hemzelf een passende plaats gekregen in het aartsbisdom. ⁽¹⁾

Het spreekt vanzelf dat alle bisschoppen het voorstel van de Cardinaal-Aartsbisschop bijtraden. ⁽²⁾

Bijna tegelijkertijd had Leopold II langs Baron de Pitteurs om, ook Cardinaal Simeoni tot een rechtstreekse tussenkomst kunnen bewegen. Het ging er om het wantrouwen en de vrees van de priesters in België weg te nemen. ⁽³⁾ De Cardinaal-Prefect deelde derhalve den 10 November 1886 aan Cardinaal Goossens zijn wens mede dat Hij samen met de Belgische bisschoppen een omzendbrief zou richten tot de clerus van het land, ten einde diegenen die zich geroepen voelden voor de missie van Kongo, aan te zetten hun intrede te doen

⁽¹⁾ Card. Goossens aan de Belgische bisschoppen, 12 Nov. 1886, AM Ib.

⁽²⁾ De antwoorden in AM Ib.

⁽³⁾ « Le Baron Pitteurs exposa au Cardinal Simeoni la défiance qu'inspirait à plusieurs membres du clergé le bruit qui avait couru que l'entreprise du Congo était aux mains des francs-maçons, et il insista auprès du Cardinal afin d'obtenir que l'Archevêque de Malines et les évêques de Belgique adressassent une lettre au clergé afin de dissiper cette défiance ». GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., o. c.).

in het Afrikaanse Seminarie. Het moest onmiddellijk gebeuren en er mocht in vermeld staan dat de Kongomissies, met instemming van de Koning, in alles rechtstreeks van de Propaganda zouden afhankelijk zijn. ⁽¹⁾

Cardinaal Goossens stelde aanstonds de tekst op van de omzendbrief, welke den 16 November ter goedkeuring en ondertekening aan de bisschoppen werd voorgelegd en den 18 reeds aan de clerus bekendgemaakt. ⁽²⁾

Nog was de Koning niet tevreden en hij hield niet op de geestelijke autoriteiten lastig te vallen. Nu was het de staats - secretaris, Cardinaal Jacobini, die bij de Apostolische Nuntius te Brussel het werk van Leopold II en vooral de evangelisatie van Kongo kwam aanbevelen. ⁽³⁾ Niet alleen was de eensgezinde medewerking van de bisschoppen vereist, schreef hij, maar

⁽¹⁾ « Novit profecto Ampl. Tua quam vehementer Summus Pontifex et haec S. Congr. necnon Belgii Rex, exoptent ut quamprimum Apostolici Missionarii ad amplas regiones quae statum Independentem Congi seu Congum Belgicum constituunt, evangelizandas mittantur. Jamvero ut huic desiderio satisfiat et saluti spirituali simulque civili profectui tot incolarum in iis regionibus dependentium provideatur, Amplitudo Tua tuique suffraganei Episcopi in Belgio haud modicum curare poterunt, si exhortationem ad clerum istius regni dirigere satagant, ad hoc ut qui presbyteri seu clerici ad sacras expeditiones a Deo se vocatos sentiant, Seminarium pro Missionibus Congi istic nuper erectum ingrediantur. Quare Ampl. tuam et per te etiam suffraganeos tuos enixe rogo ut praedictam exhortationem absque mora perficere velint in qua quidem significare poterunt missiones Congi in omnibus dependentes fore ab hoc S. Consilio christiano Nomini Propagando, idque de consensu ipsius Regis Belgici ». Card. Simeoni aan Card. Goossens, 10 Nov. 1886, AM Go X, Sém. Afr.

⁽²⁾ Antwoord aan Card. Simeoni, 13 Nov. 1886 (brouillon) ; brief aan de bisschoppen, 16 Nov. 1886 (brouillon) met proeve van omzendbrief. AM Ib.

De tekst van de circulaire in DIEU, L., *o. c.*, pp. 26-27. (uit GUELUY, A., Historique, AS) ; DE SCHAEZTEN, A., *o. c.*, pp. 16-17.

⁽³⁾ « Son Éminence me dit ce qui suit : Sa Majesté désire que l'évangélisation du nouvel État du Congo soit confiée à des missionnaires de nationalité belge et le Saint Père en plusieurs occasions s'est montré bien disposé à seconder les désirs du Roi. Il est facile cependant de comprendre que pour réaliser les dispositions bienveillantes de sa Sainteté il faut avant tout que la Belgique puisse fournir un nombre de missionnaires suffisant aux besoins de la nouvelle mission et que l'on fasse tous les efforts possibles pour donner le plus grand développement au Séminaire africain déjà fondé à Louvain ». Mgr Ferrata aan Card. Goossens, 27 Nov. 1886, AM Ib.

ook de Belgische geestelijkheid en de gelovigen moesten er toe aangespoord worden bij te dragen tot het welslagen van de onderneming. ⁽¹⁾

Dit kon best gebeuren door tussenkomst van de Cardinaal-Aartsbisschop, meende hij. Daarvan bracht de Nuntius hem dan ook op de hoogte in een brief van 27 November en liet hem de keuze van de middelen. ⁽²⁾

Hierop haastte de Aartsbisschop zich de omzendbrief aan de clerus in de beide landstalen in de katholieke pers te doen publiceren, samen met een artikel over de « Beschaving van Kongo ». ⁽³⁾

De Belgische bisschoppen betoonden werkelijk hun ijver voor de evangelisatie van Kongo. ⁽⁴⁾ De oproep tot de clerus bleef ook niet onbeantwoord en in December 1886 deed de eerste kandidaat, Ferdinand Huberlant, zijn intrede in het Afrikaans Seminarie te Leuven : hij was priester sinds 1878 en sedert verscheidene jaren reeds onderpastoor te Binche. Een andere priester meldde zich aan in Januari 1887 : Kamiel Van Ronslé. Onmiddellijk na hem volgde Albert De Backer, die, in 1878 priester gewijd, de diocesane clerus had verlaten om over te gaan naar de Sociëteit der missio-

⁽¹⁾ « ... A cet effet est nécessaire le concours unanime de l'Épiscopat belge, auquel il appartient d'exhorter les ecclésiastiques du pays à se dévouer à une œuvre, qui est parmi les plus nobles du sacré ministère et qui fait honneur en même temps à la Belgique. — Son Éminence m'engage à porter à la connaissance de l'Épiscopat belge ce qui précède. Elle veut que le public soit informé de ces désirs du Saint-Siège ». Ib.

⁽²⁾ « Elle ajoute que cela pourrait se faire par l'intermédiaire de V. Gr. — Je vous laisse donc, Mgr, le soin de choisir les moyens les plus adaptés pour répondre aux intentions du Saint Père ». Ib.

⁽³⁾ Antwoord aan de Ap. Nuntius, 27 Nov. 1886 (brouillon) ; Card. Goossens aan Card. Simeoni, 29 Nov. 1886 (brouillon) ; antwoord van Card. Simeoni, 14 déc. 1886 : « Epistolam ipsam libenter perlegi, ac firmiter confido ex ea stimulus additum iri clero belgico ad opus tam sanctum suscipiendum ». AM Ib.

⁽⁴⁾ « Je prie V. Em. d'être persuadé qu'Elle peut compter sur le concours de tous mes VV. collègues ; ils n'ont, comme moi, rien tant à cœur que de seconder, de tous leurs moyens, les intentions de Sa Sainteté, de la S. Congr. de la Prop. et de S. M. le Roi des Belges ». Card. Goossens aan Card. Simeoni, 13 Nov. 1886. AM, Ib.

narissen van Algiers; te Maison-Carrée vernam hij de stichting van het Afrikaanse Seminarie en aarzelde niet naar België weer te keren om zich daar aan te geven.

In de loop van 1887 zouden nog een drietal kandidaten dit groepje komen aanvullen. ⁽¹⁾

b. Eul che san hao.

Na de besprekingen te Rome, waren de PP. Gueluy en Van Aertselaer ⁽²⁾ den 1 October 1886 terug te Scheut.

Ze hadden beloofd de kwestie voor te leggen op de Algemene Vergadering. Toch waren ze ook niet blind voor de moeilijkheden welke het aanvaarden van deze geweldige onderneming in de weg stonden: de toestand van de Congregatie en haar uitgestrekte missiegebieden in Mongolie. « Indien een andere Congregatie de Kongo-missie wilde aanvaarden, schreef P. Gueluy, zou deze gewis beter in staat zijn om onmiddellijk de taak op te nemen en uit te voeren. » Maar geen enkele was er voor te vinden. De Jezuïeten en de Minderbroeders waren niet ingegaan op de voorstellen van de Propaganda in 1885. ⁽³⁾

Zo pleegden de PP. Gueluy en Van Aertselaer overleg omtrent de mogelijkheden en de verschillende wijzen waarop Scheut zou kunnen medewerken aan de evangelisatie van Kongo. P. Gueluy bracht M. Van Eetvelde dan ook op de hoogte van hun mening. Volledig en eenvoudig aanvaarden was uitgesloten, schreef hij, omdat de Algemene Vergadering beslist niet zou te vinden zijn voor een dergelijke radicale maatregel. De Congregatie beschikte immers niet over de nodige manschappen, verkeerde zelf in een moeilijke periode van

⁽¹⁾ Zie DE SCHAEZTEN, A., *o. c.*, pp. 18-19; DIEU, L., *o. c.*, pp. 45-46.

⁽²⁾ Biografische nota in BKB I, 458-462 (Gueluy); 13-15 (Aertselaer, Van).

⁽³⁾ GUELUY, A., Exposé, AS; Historique AS (DIEU, L., *o. c.*, p. 24).

overgang en organisatie, en wilde voor een zo uitgestrekt gebied als Kongo ook plaats laten voor de ijver van anderen.

Wat de Congregatie kon doen, zo ging hij verder, was in haar schoot een speciale afdeling vormen voor de Kongo-missie. Ofwel, en dit leek hem de meest praktische oplossing, enkele missionarissen afstaan voor de vorming van de seculiere priesters in het Afrikaans Seminarie en voor de leiding van de missie. ⁽¹⁾

De brief van P. Gueluy, werd door M. Van Eetvelde overgemaakt aan de Koning, die antwoordde dat hij er mee instemde. ⁽²⁾

Krachtens een decreet van Leo XIII, den 19 September 1886, nodigde Cardinaal Goossens den 4 October 1886 de afgevaardigden der missionarissen van Scheut uit bijeen te komen op een Algemene Vergadering die zou gehouden worden op een plaats en datum door de Assistenten Gueluy en Van Aertselaer te bepalen. ⁽³⁾ Den 8 October reisde P. Van Aertselaer reeds af naar Marseille waar hij zou scheep gaan naar China, om daar de Algemene Vergadering voor te bereiden en bijeen te roepen.

Zoals te Rome bepaald was, bleef P. Gueluy nog enkele maanden in België om er te zorgen voor de recrutering van priesters voor Kongo. Hij vond een vijftal kandidaten ⁽⁴⁾ en reisde in Januari 1887 naar China af.

Den 24 November 1886 bracht P. Van Aertselaer de missionarissen van Mongolië op de hoogte van de problemen die in de Algemene Vergadering te Eul che san hao moesten behandeld worden.

⁽¹⁾ GUELUY, A., Exposé AS.

⁽²⁾ GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., o. c., p. 29).

⁽³⁾ « Convocamus vos omnes ad Coetum generalem habendum in loco et die a commissariis RR. DD. Gueluy et Van Aertselaer assignandis et eo modo celebrandum qui definitus fuit a SS. PP. nostro Domino Leone Papa XIII in decreto dato sub die XIX Sept., anni MDCCCLXXXVI ». 4 Oct. 1886, AM Scheut.

⁽⁴⁾ GUELUY, A., Historique, AS (DIEU, L., o. c., p. 26).

Meteen leidde hij de Kongo-kwestie in. « De Koning verlangt dat onze Congregatie de evangelisatie van Kongo op zich neemt, schreef hij, of dat ze tenminste twee of drie missionarissen zou afstaan voor de stichting van de eerste posten. Hij heeft voorgesteld dat een van ons beiden P. Gueluy of ikzelf, de leiding van deze onderneming zou aanvaarden. Ziehier de voorwaarden: kosteloze reis, kosteloze installatie in Kongo en een jaarlijkse subsidie voor iedere missionaris, die daarom echter niet van de regering zal afhangen, maar van de Propaganda. Er zijn geen of bijna geen missionarissen in de streek, en het Goevernement is besloten de nederzetting van Arabieren of Mohammedaanse stammen te verhinderen. Niet alleen de Koning, maar ook de Administrateurs vragen dringend katholieke missionarissen. » (1)

P. Van Aertselaer vestigde de aandacht op het gewichtige van deze kwestie. Hij was van oordeel dat het Scheut onmogelijk zou zijn hetzij vlakaf te weigeren, hetzij zonder meer te aanvaarden. Daarom stelde hij drie mogelijke oplossingen in het vooruitzicht, waaronder de Algemene Vergadering zou kunnen kiezen. Men kon aanvankelijk een of twee missionarissen afstaan voor de eerste organisatie van de Kongo-missie, waarna dezen zouden terugkeren en de missie van Kongo volledig overlaten aan de priesters van het Afrikaans Seminarie.

Dit had zijn voor- en nadelen, meende hij.

— Een andere vorm van medewerking zou wellicht

(1) « Le roi désire que notre Congrégation accepte d'évangéliser le Congo, ou du moins, si elle ne veut pas se charger de cette entreprise, qu'elle détache 2 ou 3 de ses missionnaires pour fonder les premières stations. Il nous a proposés, M. Gueluy et moi, pour mettre l'un de nous deux à la tête de cette fondation. Voici quelles sont les conditions: le voyage gratis, l'établissement au Congo gratis, et un traitement annuel pour chaque missionnaire, qui cependant ne dépendra pas du Gouvernement mais de la Propagande... Non seulement le roi, mais aussi les administrateurs demandent des missionnaires catholiques à grands cris ». Brief 24 Nov. 1886, AS I / I / A, p. 146. (DIEU, L., *o. c.*, p. 31).

ook de Koning kunnen bevredigen : het afstaan van een ervaren missionaris om de leiding van het Afrikaans Seminarie over te nemen. De vorming der kandidaten zou dan geschieden volgens de regel en de geest van Scheut. Zonder evenwel een fusie van beide instituten na te streven. Tenzij gebeurlijk later.

Een radicale oplossing zou zijn : de vereniging van het Afrikaans Seminarie met de Congregatie van Scheut, met de oprichting van een Kongo-afdeling in de Congregatie.

Dit waren slechts enkele suggesties, schreef P. Van Aertselaer. Er zouden ongetwijfeld nog andere voorstellen opdagen wanneer de beslissing moest genomen worden. Het ging om een zeer belangrijke zaak, want voor Scheut was het een moeilijke tijd om zich nu te laten meeslepen in nieuwe ondernemingen. Maar hij besloot met een opwekking tot vertrouwen : « moeten we niet rekenen op de Goddelijke Voorzienigheid ? » ⁽¹⁾

Den 20 Mei 1857 zetten de missie-oversten en de afgevaardigden der missionarissen te Eul che san hao de Algemene Vergadering in.

Den 28 ving de behandeling der Kongo-kwestie aan.

Men begon met de voorlezing van de omzendbrief van P. Van Aertselaer en van een historisch overzicht opgesteld door P. Gueluy. De gedachtenwisselingen die nu volgden duurden lang en waren soms vrij geanimeerd. De meeste aanwezigen immers, sinds ettelijke jaren in een haast volledige afzondering van de buitenwereld in Mongolië verblijvend, wisten weinig of niets af omtrent de in België ontstane en groeiende beweging voor de beschaving en de evangelisatie van Midden-Afrika. En bovendien waren er niet weinigen die de vrees uitten dat de nieuwe onderneming grotelijks zou kunnen schaden aan de reeds bestaande missies in Mongolië. ⁽²⁾ Het leek

⁽¹⁾ AS Ib., pp. 146-147 (DIEU, L., o. c., p.p 31-33).

⁽²⁾ AS I, I, A, p. 135.

hun een roekeloos waagstuk, dat veel mensenlevens zou vergen en enorme onkosten. Meer nog, indien Congregaties, die veel sterker waren dan het jonge en kleine Scheut het voorstel van de Koning hadden afgewezen omwille van gebrek aan manschappen, waarom zouden wij dan zo vermetel zijn te aanvaarden? Zo wierpen zij op. Overigens, was daar onlangs niet een Seminarie opgericht voor Kongo? Men had dus Scheut niet nodig. ⁽¹⁾

Dit waren de argumenten van hen die partij kozen voor volledige onthouding.

Er waren ook andere opinies ten voordele van de Kongo-missie. Sommigen zelfs wilden zich hals over kop, zonder enige berekening, in het avontuur werpen. Voor de financiële zijde, rekenden zij op de beloften vanwege de Kongo-administrateurs en op de sympathieke steun van het Belgisch episcopaat. Wij zijn een Congregatie die uitsluitend bestaat voor de missies bij de ongelovigen, zeiden ze, en we kunnen, om het aanbod te weigeren, niet dezelfde redenen of excuses aanhalen die anderen mogen doen gelden. En ten slotte, vermits de Koning, ondanks het Afrikaans Seminarie, zich nog tot ons richt, moeten we daaruit alleen besluiten, dat het Seminarie van Leuven, in de bedoeling van de Stichters, een eerste middel is om ons de nodige elementen aan de hand te doen op het ogenblik van de uitvoering. ⁽²⁾

Dit waren de twee tegenovergestelde extrême opinies. Den 30 Mei werd de zitting ingeleid met de voorlezing van een schrijven van M. Van Eetvelde, Administrateur van Kongo. Het was een rechtstreekse uitnodiging in naam van de Koning en van de administratie van Kongo. Indien Scheut besloot een Kongo-afdeling te vormen in de Congregatie, dan zou deze

⁽¹⁾ Rapport Van Aertselaer aan Card. Goossens, 7 Febr. 1888, AS G II. a..

⁽²⁾ Ib.

kunnen ofwel het Afrikaans Seminarie in haar schoot opnemen en er mee fusionneren, ofwel met de aalmoezeniers samenwerken in Kongo en er het arbeidsveld delen. M. Van Eetvelde voegde er aan toe dat Leopold II en zijn medewerkers de oprichting van de eerste missieposten in Kongo zouden bekostigen. ⁽¹⁾

Zo naderde de beslissing. De besprekingen leidden tot de vereniging van het goede en het gegronde uit de beide opinies, en den 1 Juni werd het volgende besluit eenparig goedgekeurd :

« Indien geen enkel Instituut of Congregatie belast is met de evangelisatie van Kongo, kunnen wij onze medewerking niet weigeren aan de Koning, voor de uitvoering van zijn godsdienstige en vaderlandse plannen. Nochtans de bezorgdheid om haar eigen ontwikkeling en de toekomst van haar werken in Azië, verplichten onze Congregatie er voor te zorgen dat de hulp bij de Afrikaanse missie-onderneming, haar eigen organisatie niet schaden zou en ook niets zou afnemen van de middelen die bestemd zijn voor de missies in China en Mongolië en die nu reeds ontoereikend zijn. » ⁽²⁾

⁽¹⁾ « Le Roi qui connaît le zèle de Votre Congrégation, serait heureux qu'elle voulût aussi entreprendre l'évangélisation de ses nouveaux territoires. Vous savez qu'un séminaire a déjà été fondé à Louvain pour former des jeunes prêtres pour le Congo. Si votre Congrégation décidait de s'annexer une branche chargée de propager la foi au Congo, les deux œuvres pourraient soit fusionner, soit se partager le champ de leurs travaux. Je crois devoir ajouter que les promoteurs de l'entreprise du Congo comptent faire face aux dépenses que nécessitera l'établissement des premières missions religieuses ». VAN EETVELDE, 5 Febr. 1887. (DIEU, L., o. c., pp. 36-37).

⁽²⁾ « Si aucune autre œuvre ou Congrégation n'a été chargée de l'Évangélisation du Congo, nous ne pouvons refuser notre coopération au projet religieux et patriotique du Roi. Toutefois, le souci de son propre progrès et l'avenir de ses entreprises en Asie, commande à notre congrégation de soigner que le concours prêté aux missions d'Afrique ne nuise pas à sa propre organisation, ni n'enlève à sa destination les ressources déjà trop minimes de ses missions de Chine et de Mongolie ». Rapport Van Aertselaer aan Card. Goossens, 7 Febr. 1888, AS G II, a.

Het was de verzoening van de twee uitersten ; geen weigering maar ook geen onvoorwaardelijk aanvaarden. ⁽¹⁾ De oplossing lag derhalve in een zekere vorm van medewerking. Ook dit vormde het voorwerp van veel overwegingen en discussies over voor- en nadelen van de verschillende mogelijkheden.

De beslissingen werden ten slotte eenparig aangenomen. ⁽²⁾ Vooreerst zou de Congregatie, ingaande op het verlangen van de Koning, twee ervaren missionarissen afstaan, voor de Kongo-missie en haar begin-organisatie. Vervolgens zou de Congregatie van Scheut, ten einde het nodige personeel te vormen voor de voortzetting van Kongo, zonder te schaden aan de missies in Azië, een Afrikaanse sectie in het leven roepen, uitsluitend bestemd voor de evangelisatie van Kongo ; de leden van deze afdeling zouden in de Congregatie opgenomen worden juist gelijk die welke voor China bestemd waren : onder dezelfde voorwaarden met dezelfde Oversten, dezelfde regel, dezelfde studies, dezelfde vorming, geloften, voordelen en privileges. De postulanten van Scheut zouden dan ook bij hun intrede moeten kiezen tussen de missieën van Kongo of China ; met deze voorkeur zou rekening gehouden worden door de oversten, die trouwens de kandidaten, die zelf geen keuze deden, zouden kunnen aanduiden voor een van beide, naargelang de noden van de missies en de geschiktheden van de personen. Vóór alles moest echter gezorgd worden voor financiële waarborgen en voor de instemming van de Propaganda. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Il y a de trop sérieuses difficultés pour permettre que dès maintenant la Congrégation s'engage à fournir tous les éléments nécessaires à l'organisation de cette mission. C'est pourquoi les membres de la Réunion Générale ont préalablement éloigné l'idée de l'acceptation pure et simple du Congo ». AS Annales (I/I/A), p. 157.

⁽²⁾ « Il est à remarquer que dans cette grave délibération, toutes les décisions ont été admises à l'unanimité par les membres présents ». AS. Ib.

⁽³⁾ Van Aertselaer aan Card. Goossens, 7 Febr. 1888, AS, G/II/a.

Dit gunstig resultaat werd dadelijk medegedeeld aan M. Van Eetvelde. ⁽¹⁾

Ten slotte betuigde de Algemene Vergadering haar volle vertrouwen in de Paters Van Aertselaer en Gueluy, die het leeuwenaandeel van dit succes op hun actief hadden, door ze respectievelijk te verkiezen tot Algemene Overste en Eerste Assistent van de Congregatie. Dit gebeurde den 27 Juni 1887. ⁽²⁾

c. De fusie.

Den 2 Juni 1887, daags na de aanvaarding van medewerking in de evangelisatie van Kongo, werd in de Vergadering een beslissing genomen omtrent de oprichting van een Theologicum. Men zou te Scheut enkel het Noviciaat behouden en een studiehuis vestigen te Leuven, waar men gemakkelijk professoren kon vinden, hetgeen een niet te onderschatten vermindering van personeel in het moederland zou betekenen, ten voordele van de missiën.

Hoewel sommigen wellicht dachten aan een mogelijke fusie met het Afrikaans Seminarie, en dit punt inderdaad in de brief van M. Van Eetvelde was aangeraakt geworden, toch was het de bedoeling van de Vergadering dat de Congregatie haar eigen studiehuis zou bezitten en dat de studenten die zich tot de Kongo-missie voorbeschikten, in het huis van de Congregatie zouden opgeleid worden. ⁽³⁾

⁽¹⁾ « Aujourd'hui malgré les nombreux besoins constatés par notre travail actuel d'organisation, la Réunion est unanime à accepter pour l'œuvre religieuse et patriotique du Roi tous les sacrifices que comporte notre situation, etc. ». Zie AS I/I/A., pp. 149-150 (DIEU, L., o. c.).

⁽²⁾ AS G, VI, 1. Over de Algemene Vergadering berust in AS : Relation de la Réunion Générale à Eul che san hao, alsook een : Relatio authentica Coetus Generalis anni 1887. G. VI, 1, pp. 15-16.

⁽³⁾ « On désire pourtant que la Congrégation ait sa maison d'étude à elle, et y reçoive les étudiants pour la mission congolaise, plutôt que de demeurer dans les maisons de l'Association, pour ne pas être sous la main des administrateurs ». AS Relation de la Réunion Générale.

P. Van Aertselaer was klaarblijkelijk vast besloten een afzonderlijk studiehuis op te richten en voerde derhalve, na zijn terugkeer uit China, in October 1887 onderhandelingen omtrent de aankoop van het Redemptoristinnenklooster te Leuven. Daar echter Mgr Abbe-loos, Rector van de Universiteit, ditzelfde klooster voor de Hogeschool wenste aan te werven, en anderzijds het Afrikaans Seminarie niet de gewenste successen bleek te boeken, werd P. Van Aertselaer een andere richting ingedreven : de overname van dit Seminarie en de fusie met de Congregatie van Scheut. ⁽¹⁾

De onderhandelingen gingen hoofdzakelijk tussen P. Van Aertselaer en de Aartsbisschop van Mechelen.

Cardinaal Goossens maakte zich immers bezorgd om het Afrikaans Seminarie dat in financiële moeilijkheden verkeerde en waarvan de recruterings ook niet al te best vlotte. In Juli 1887 telde men te Leuven slechts 5 leerlingen, waarvan er 3 priester waren. Wel had men, dank zij de edelmoedigheid van de Koning en de Koningin en van Graaf de Hemptinne, een huis met een terrein kunnen kopen voor de definitieve installatie van het Seminarie, met ruime uitbreidingsmogelijkheid, maar de kandidaten lieten op zich wachten. Graaf de Hemptinne achtte het zelfs « wenselijk en bijna noodzakelijk » een Apostolische School op te richten om de recruterings te verzekeren. ⁽²⁾

De Aartsbisschop zocht derhalve naar een oplossing : de vereniging van het Afrikaans Seminarie met de Congregatie van Scheut. Hij verzocht P. Van Aertselaer de zaak te bespreken met M. Van Eetvelde. De Algemeen Overste bevond zich in een delicate positie, want on-

⁽¹⁾ Zie (CALBRECHT, J.,) Bij het 50-jarig bestaan van ons huis te Leuven. *Chronica Congregationis I.C.M.*, n. 88 (Mei 1938).

⁽²⁾ Procès-verbal de la Première Séance du Comité Protecteur des Missions Belges du Congo, 19 Juli 1887, Go X Sém., Afr.

langs nog had hij de administrateur van Kongo aangeraden met het Afrikaans Seminarie door te gaan. ⁽¹⁾

Doch in het begin van November vond hij de gelegenheid M. Van Eetvelde te spreken, in de tegenwoordigheid van Baron de Pitteurs. Na dit onderhoud noteerde hij enkele bevindingen welke hij den 8 November aan Cardinaal Goossens mededeelde :

1. Het bleek dat de administratie van de Onafhankelijke Kongostaat alles wilde vermijden, wat maar enigszins de schijn kon geven van gebrek aan vertrouwen jegens Abbé Forget, die zich trouwens met onvermoeibare ijver had ingespannen voor de oprichting en de gunstige ontwikkeling van het Afrikaanse Seminarie, ondanks de grote moeilijkheden.

2. Men scheen er van overtuigd te zijn dat de Aartsbisschop en de Belgische bisschoppen het behoud van het Seminarie ten zeerste op prijs stelden, zodat men geen aanvraag durfde te doen voor de inlijving bij de Congregatie van Scheut.

3. Men beweerde dat de Koning niet beter wenste dan dat de fusie zou verwezenlijkt worden, op voorwaarde dat zulks met de minst mogelijke opspraak zou geschieden.

Men was ten slotte uiteengegaan met de vaststelling dat er niets kon beslist worden vooraleer de Koning zijn mening en zijn bevelen had gegeven. ⁽²⁾

Reeds deden allerlei geruchten de ronde in de geïnteresseerde kringen. Den 1 October had Graaf de Hempinne bij de Cardinaal-Aartsbisschop zijn ongerustheid daarover geuit. M. Forget was helemaal ontmoedigd, schreef hij, omdat er verteld werd dat het Afrikaans

⁽¹⁾ « Après avoir engagé Mons. l'Administrateur à pousser l'œuvre de Louvain, nous ne pouvions de notre propre autorité aller demander de nouveaux renseignements, sans paraître vouloir renverser l'organisation actuelle de cette œuvre ». Van Aertselaer aan Card. Goossens, 8 Nov. 1887. AM Ib.

⁽²⁾ Ib.

Seminarie zou gesupprimeerd worden en dat de Kongo-missie door Scheut zou opgenomen worden. Hoopte men dat het dan vlugger zou gaan ? (1)

In een brief van 29 November 1887 maakte M. Forget zelf zijn angstige onzekerheid bekend aan de Aartsbisschop.

Hij wenste klaarheid en vroeg derhalve om een audiëntie. (2) Uit een volgenden brief van 6 December kunnen we opmaken dat M. Forget reeds volledig werd ingelicht omtrent de plannen van de Cardinaal. Hij sprak voor zijn Seminaristen ten beste en vroeg dat men, bij hun overgang naar de Congregatie van Scheut, zou rekening houden met het te Leuven begonnen of voleindigd Noviciaat en dat men door gelijk welke maatregel hun deze overgang zou gemakkelijk maken. (3) Drie dagen later drong hij zelfs aan tot spoed omwille van de financiële moeilijkheden waarin het Seminarie verkeerde en om een einde te stellen aan de onzekerheid en het ongeduld van de leerlingen alsmede om deze nieuwe moeilijkheid voor de aanwerving van aspiranten uit den weg te ruimen. (4)

De Kongo-missie was aan de orde van de dag. De beslissing hing in de lucht en weldra zou men de eerste afreis mogen beleven.

Er werd zelfs een plan overwogen voor de stichting van een Belgische vrouwelijke Congregatie voor Kongo. Het voorstel kwam van M. Temmerman, die de moraaltheologie doceerde aan het Afrikaans Seminarie. Hij sprak er over met P. Van Aertselaer, die hem aanmoedigde. Ook Mgr Gautier achtte deze stichting noodzakelijk. M. Temmerman bracht ook de Aartsbisschop daarvan op de hoogte en bood reeds een lokaal aan : de vroegere

(1) DE HEMPTINNE aan Card. Goossens, 1 Oct. 1887, AM. Ib.

(2) Forget aan Card. Goossens ; 29 Nov. 1887. AM Ib.

(3) Id., 6 Dec. 1887, AM Ib.

(4) Id., 9 Dec, 1887, AM Ib.

staatsnormaalschool te Leuven, die hij had overgenomen om er een huishoudschool en een wezenhuis in te richten. ⁽¹⁾

De Aartsbisschop oordeelde dat het voorstel de aandacht en een onderzoek waard was, ⁽²⁾ doch het was nog te vroeg voor de verwezenlijking er van.

Op het einde van December 1887 reisde Cardinaal Goossens naar Rome. Op de laatste dag van het jaar had hij een onderhoud met de Cardinaal-Prefect van de Propaganda over de kwestie van de Kongo-missie.

Hij drong aan op de onmiddellijke oprichting van de Missie van Kongo, vermits « drie priesters van het Afrikaans Seminarie en een missionaris van Scheut met Pasen gereed zouden zijn voor de afreis. » ⁽³⁾

Cardinaal Simeoni gaf hem enkele instructies mee omtrent de te vervullen voorwaarden voor de oprichting van een Apostolische Prefectuur in Kongo. ⁽⁴⁾ In

⁽¹⁾ « ... créer une congrégation de religieuses missionnaires pour le Congo. Voici que Mgr Lavigerie nous enserre de nouveau et va prendre à la Belgique nos meilleures sujettes... J'ai eu l'occasion d'en parler à M. Van Aertselaer, de Scheut, qui partage ma manière de voir. — J'en ai écrit à Mgr Gautier qui croit aussi à la nécessité d'une création pareille... Une bonne idée d'utiliser à cet effet l'ancienne école normale de l'État à Louvain, laquelle, comme vous savez peut-être, j'ai reprise pour y établir une école ménagère et orphelinat ». M. Temmerman aan Card. Goossens, 6 Dec. 1887, AM Ib.

⁽²⁾ Cardinaal Goossens noteerde naast de brief: « à examiner ».

⁽³⁾ In AM Ib. bevindt zich een los blad met aantekeningen van Cardinaal Goossens. Ze moeten geschreven zijn vóór zijn reis naar Rome, want daar staat o. a. « Dire à Rome que 3 prêtres de Louvain et 1 de Scheut seront prêts à Pâques ».

⁽⁴⁾ De aantekeningen van Card. Goossens op de brief van P. Van Aertselaer, 8 November 1887 (AM Ib.) zijn niets anders dan deze instructies van Card. Simeoni. — De Aartsbisschop schrijft: « Dire au Roi: 1) Il est nécessaire de créer une préfecture apostolique au Congo; 2) les limites bien déterminées du traité (Berlin). Les faire connaître au Card. Simeoni. Cela est nécessaire pour la création de la préfecture. — Avant tout, approbation des statuts et de la nomination du Supérieur. — Mais dès à présent le Sup. de Scheut devrait écrire en Mongolie pour dire que le Roi désire la fusion etc. et arriver ainsi à l'assentiment quasi unanime — faire connaître les détails du projet V. Aertselaer. Envoyer au Card. Simeoni le plan, détail V. Aertselaer relatif à la fusion — mise en pratique ». Zie later.

de audiëntie van 16 Januari 1887 overhandigde de Aartsbisschop aan Leo XIII een nota betreffende het Afrikaans Seminarie en de missie van Kongo.

«Dit Seminarie», zo luidde de nota, «werd in October 1886 geopend. Het telt thans 6 leerlingen, waarvan er vier in de maand September zullen gereed zijn om te vertrekken naar Kongo. — Daar de Protestanten reeds in Kongo werkzaam zijn, oordeelt Z. M. de Koning dat er dringend katholieke missionarissen moeten heengezonden worden, en dat het meest doeltreffende middel hiervoor zou zijn de evangelisatie van deze gebieden toe te vertrouwen aan de Belgische missionarissen van Mongolië, die hun centraal huis hebben te Scheut bij Brussel. Het is een zeer bloeiende Congregatie en met reden mogen we hopen dat deze met succes de nieuwe Kongo-missie zou kunnen ondernemen. De verwezenlijking van dit plan zou voor gevolg hebben: de opslorping van het Afrikaans Seminarie door de Congregatie der missionarissen van Mongolië». (1)

Terug in België, nam Cardinaal Goossens zich de zaak ter harte. De instructies van de Cardinaal-Prefect werden nauwkeurig uitgevoerd. Aan P. Van Aertselaer vroeg hij een rapport over de houding van de missionarissen van China ten opzichte van de Kongo-missie, alsmede de details van zijn plan betreffende de fusie met het Afrikaans seminarie en de inrichting der studies.

De Aartsbisschop ging de Koning persoonlijk op de

(1) « Note remise par moi au Saint Père le 16 janvier 1888. Sém. Afr. de Louvain. Cet établ. a été ouvert en octobre 1886. Il compte aujourd'hui 6 élèves dont 4 seront suffisamment préparés pour les missions, au mois de Septembre prochain. Sa Majesté le Roi, considérant qu'il est urgent d'envoyer des miss. cath. au Congo belge, les protestants s'y trouvant déjà, estime que ce but serait plus efficacement atteint si l'évangélisation de ces contrées était confiée aux missionnaires belges de la Mongolie, dont la maison-mère est à Scheut, près Bruxelles. — Cette Congrégation est très florissante, et il est permis d'espérer qu'elle pourrait entreprendre avec succès la nouvelle mission du Congo. — La réalisation de ce projet aurait pour conséquences l'absorption du Sém. africain par la Congrégation des missionnaires de la Mongolie ». AM Go X Vic. Ap.

hoogte brengen van de resultaten van zijn Rome-reis. Leopold II drong nogmaals aan op spoed ⁽¹⁾ en liet de gevraagde delimitatie van de Kongo-staat met een geografische kaart te Mechelen bezorgen.

P. Van Aertselaer stuurde den 9 en den 20 Februari de gevraagde rapporten. ⁽²⁾

In een bijgevoegde brief, den 9 Februari, gaf de Overste van Scheut uiting aan zijn bezorgdheid om de uitvoering van een beslissing van de Algemene Vergadering. Vóór de oprichting van de Afrikaanse sectie in de Congregatie, moest gezorgd worden voor de middelen die de organisatie en het bestaan van de Kongo-missie konden waarborgen. Ook moesten sommige bepaalde moeilijkheden die de recruterings van missionarissen belemmerden, uit de weg geruimd worden. ⁽³⁾ Daarom zouden de administratie van de Onafhankelijke Kongo-staat, de Belgische Regering en het Belgisch Episcopaat hun goede wil hoeven te tonen.

Aldus moest Scheut vrij kunnen beschikken over het huis te Leuven, voor het onderhoud der leerlingen moest een kapitaal vastgelegd worden ; voor bekostiging der Kongo-missie moest de administratie van de Onafhankelijke Staat bepaalde gegevens verstrekken ; de kandidaten voor de missies zouden van de militaire autoriteiten onbepaald uitstel van militaire conscriptie moeten bekomen, mits een jaarlijks getuigschrift van volharding vanwege hun Overste, zoals het trouwens ook het geval

⁽¹⁾ « S. M. le Roi des Belges que j'ai eu l'honneur de voir à mon retour de Rome, serait heureux que la solution dans ce sens pût être obtenue, le plus promptement possible ». Card. Goossens aux Card. Simeoni, 21 Febr. 1888, AM Ib.

⁽²⁾ AS G II a. Het eerste rapport van 7 Febr. werd den 9e verzonden samen met de brief waarover hieronder.

⁽³⁾ « Avant de décréter la création de cette section africaine les supérieurs s'assureront de l'existence de ressources matérielles suffisantes pour son organisation et pour l'entretien des missions qui lui seraient confiées. Ils tâcheront aussi d'obtenir que le Gouvernement veuille enlever les obstacles qui empêchent souvent le recrutement du personnel des missions ». P. Van Aertselaer aan Card. Goossens, 9 Febr. 1888, AM Ib.

was met de leerlingen van de diocesane seminaries ; en wellicht zouden de Belgische bisschoppen een jaarlijkse omhaling in de kerken kunnen organiseren ten bate van de Kongo-missie. ⁽¹⁾

In dien zin werd aan M. Van Eetvelde gevraagd dat hij duidelijk zou bepalen welke subsidies en voordelen hij zowel aan het Afrikaans Seminarie als aan het Apostolisch Vicariaat van Kongo wenste te verlenen. ⁽²⁾ M. Van Eetvelde antwoordde den 25 Februari 1888 en stelde zeer gunstige voorwaarden. ⁽³⁾ Ook de Koning zelf zou zijn edelmoedigheid laten blijken. ⁽⁴⁾

Gezien de instanties van de Koning en van de Aartsbisschop had P. Van Aertselaer reeds besloten de kwestie te Rome te gaan bespreken, met het oog op een onmiddellijke oplossing. De Koning was er zeer tevreden om. ⁽⁵⁾

Cardinaal Goossens gaf hem de door de Propaganda gevraagde documenten mee ⁽⁶⁾ met een brief van 21

⁽¹⁾ Ib.

⁽²⁾ AS Annales I/I/A., p. 184.

⁽³⁾ Ib., pp. 184-185 (DIEU, L., o. c., pp. 37-38, onvolledig).

⁽⁴⁾ « J'ai déjà eu l'occasion de vous dire que le Roi qui a déjà donné plus d'un gage de son désir d'établir l'œuvre religieuse du Congo sur les bases solides, serait disposé à pourvoir de la manière la plus généreuse à l'installation des premiers missionnaires ». Ib. In de aantekeningen van Card. Goossens vinden we : « Le Roi, absorption par Scheut... assurance de fondation de bourses par le Roi : en cas de réussite de l'emprunt 10.000 fr. pour 10 élèves... » Op de brief van P. Van Aertselaer, 8 Nov. 1887, AMG X Sémin. Afr. Deze nota's werden vermoedelijk neergeschreven na de audiëntie bij de Koning en na het rapport van P. Van Aertselaer van 20 Februari 1880, vermits de Cardinaal er ook de korte inhoud van het absorptieplan op neerschreef. — Een losse nota meldt nog : « 25.000 fr. pour frais de la 1e installation ». AM Ib.

⁽⁵⁾ « Sa Majesté à laquelle j'ai exposé l'objet de la démarche que vous allez entreprendre à Rome, attache le plus grand prix à ce que votre Congrégation puisse commencer à bref délai l'évangélisation de ses nombreux territoires... Elle compte sur votre zèle et votre dévouement pour mener cette entreprise à bonne fin ». Brief van Van Eetvelde, 25 Febr. 1887, AS Ib. (DIEU, L., ib.).

⁽⁶⁾ « Déférant au désir que votre Em. a daigné m'exprimer lorsqu'Elle a eu la bonté de me recevoir le 31 décembre, j'ai l'honneur de lui faire parvenir sous ce pli :

1° une lettre-rapport du 7 Février 1888. V. Aertselaer...

Februari : een nieuwe aansporing tot spoed en een aanbeveling voor P. Van Aertselaer. ⁽¹⁾

De Overste vertrok den 4 Maart en kwam twee dagen later te Rome aan.

Na de brieven ontvangen te hebben, verklaarde Cardinaal Simeoni dat hij de kwestie zo spoedig mogelijk en in den kortst mogelijken tijd wenste af te handelen. ⁽²⁾ Ook Graaf de Lichtervelde hield zich actief met de zaak bezig.

Den 13 Maart kwam men bijeen voor het voorbereidend « Congresso » met de Secretaris van de Propaganda. ⁽³⁾

Er werd vooraf overeengekomen, ten einde de zaak niet te vertroebelen en te vertragen, dat de missionarissen van Algiers zouden blijven in de uiterste Zuid-Oosthoek, die onlangs tot Apostolisch Vicariaat was opgericht. ⁽⁴⁾ Het overige gedeelte van Onafhankelijk Congo zou één nieuw Vicariaat vormen. Het was tegen de gewoonte in van de Propaganda, die doorgaans begon met de oprichting van een eenvoudige missie of een Prefectuur. ⁽⁵⁾

²o une lettre-rapport du 20 juin 1888 du même supérieur.

³o la délimitation exacte de l'État Indépendant du Congo avec une carte... » Card. Goossens aan Card. Simeoni, 21 Februari 1888, AM Go X Vic. Ap. (brouillon).

⁽¹⁾ « ... je nourris l'espoir qu'en présence des explications données il plaira à la Sacrée Congrégation de proposer au Saint Père de décréter la fusion, aujourd'hui si ardemment désirée. Cette fusion, ou plutôt l'absorption du Séminaire africain actuel par la Congrégation de Scheut, ne portera aucun préjudice à celle-ci et promet un sérieux développement à la mission du Congo... Il y a une réelle urgence à envoyer des missionnaires au Congo. D'autre part, il est indispensable de faire cesser la situation actuelle en raison de l'incertitude où l'on est relativement à l'avenir de la mission du Congo... Que Votre Em. me permette d'exprimer personnellement le vœu de voir s'accomplir bientôt cette heureuse transformation... » Ib.

⁽²⁾ « Tout d'abord à la réception de la note élaborée par V. Gr. S. Em. le Card. Simeoni a manifesté sa volonté de terminer l'affaire dans le plus bref délai possible ». P. Gueluy aan Card. Goossens, 19 Maart 1888, AM Scheut.

⁽³⁾ Ib.

⁽⁴⁾ AS Annales, p. 189.

⁽⁵⁾ « Il paraît certain que, en considération du désir exprimé par le roi, on

Ook zou men geen rekening houden met de Portugese patronaatsaanspraken, vermits deze, naar de bewering van de Cardinaal-Prefect, op geen enkele ernstige basis berustten. ⁽¹⁾ Ten slotte zouden de Paters van den H. Geest, in het belang van de missie en de missionarissen, in Beneden-Kongo op hun post blijven totdat ze geleidelijk zouden vervangen worden door de Belgische Paters van Scheut. Zij zouden bovendien vergoed worden. ⁽²⁾

Aanstonds werden de stukken van de « Ponzona » gedrukt en nog vóór Palmenzondag zouden ze klaar zijn en uitgedeeld aan de Cardinalen. Doch omwille van de Goede Week en het Paasverlof was de eerstvolgende Congregatio Generalis slechts voorzien voor Maandag 9 April. ⁽³⁾

Op dien dag kwam de kwestie inderdaad voor op de Algemene Vergadering van de Cardinalen der Propaganda. Cardinaal Vannutelli, die vroeger Apostolisch Nuntius geweest was te Brussel, was de Cardinaal-« ponente ». Deze verklaarde dat hij buitengewoon veel verwachtte van het werk van Leopold II en van de missies die in Kongo zouden gesticht worden. Hij hoopte ook dat de publieke erkenning en hulde welke de Paus aan dit werk zou geven door de oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Onafhankelijk Kongo, de Belgen uit hun wantrouwige afzijdigheid zou losrukken en ze aanzetten tot een edelmoedige medewerking. ⁽⁴⁾

De Propaganda besloot dan tot de oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Onafhankelijk Kongo, de

se décidera à faire exception à la règle générale, en érigeant le Congo en Vicariat ». Gueluy aan Card. Goossens 19 Maart 1888, AM Scheut. Ook AS Ib.

⁽¹⁾ « La Prop. ne serait nullement disposée à admettre des prétentions à un patronat quelconque de la part du Portugal, prétentions qui ne semblent pas pouvoir reposer sur une base sérieuse ». Id.

⁽²⁾ AS Annales, p. 189.

⁽³⁾ AS Annales pp. 188-189; Gueluy aan Card. Goossens, 19 Maart 1888, AM Scheut.

⁽⁴⁾ AS Annales p. 190.

toekomstige benoeming van een Overste zonder bisschoppelijk karakter ⁽¹⁾ en de fusie van het Afrikaans Seminarie met de Congregatie van Scheut volgens het gedetailleerd plan van P. Van Aertselaer. ⁽²⁾ Meteen werd ook de benoeming van P. Van Aertselaer als Overste van Scheut bekrachtigd. ⁽³⁾

In de audiëntie van 26 April 1888, keurde Leo XIII deze beslissingen goed, en den 11 Mei verscheen de Pauselijke Breve die het Apostolisch Vicariaat van Onafhankelijk of Belgisch-Kongo oprichtte. ⁽⁴⁾

Diezelfde dag, 2^e Sinksen, waren de leden van het Afrikaans Seminarie te Scheut uitgenodigd. Het Seminarie was intussen, in het begin van 1888, verhuisd naar het nieuw aangekocht lokaal en terrein in de Vlamingenstraat. Nu werd de fusie bezegeld in een broederlijk feest: vijf leden werden in de Congregatie van Scheut opgenomen: drie priesters, De Backer, Huberlant en Van Ronslé, een scholastiek met mindere orden en een student. ⁽⁵⁾

Twee van de priesters werden aangeduid om de interimaire missie-overste, P. Gueluy, bij de eerste afreis naar Kongo te vergezellen: De Backer en Huberlant, samen met een missionaris van Scheut, P. Cambier, die zijn bestemming voor Kongo had aangevraagd en verkregen. ⁽⁶⁾

In Afrika hadden de missionarissen zich reeds geschikt naar de beslissingen van December 1886.

⁽¹⁾ Zo had P. Van Aertselaer het gevraagd, omdat P. Gueluy, 1^e Assistent, tijdelijk de leiding op zich zou nemen voor de begin-organisatie van de missie.

⁽²⁾ Gueluy aan een Kanunnik van het Aartsbisdom, 13 April 1888, AM Go X Vic. Ap. OOK AS Annales, pp. 191-192 (DIEU, L., *o. c.*, p. 41).

⁽³⁾ Card. Simeoni aan Card. Goossens 20 April 1888. AM Ib. Decreet van 23 Mei 1888, AS G II a.

⁽⁴⁾ Decreet S.C.P.F., 2 Mei 1888 AS G II a. De Breve werd gepubliceerd in MSN en MSF I (1889), pp. IV-V. Zie MC XX (1888), p. 233.

⁽⁵⁾ AS Annales, p. 195 (DIEU, L., pp. 43-44).

⁽⁶⁾ Ib.

In Maart 1887 ontving P. Dupont, overste van de missie O. L. V. van Bungana (Bonganda), bevel de post te evacueren en de missionarissen van Algiers haastten zich terug te keren naar Maison-Carrée. ⁽¹⁾

De Paters van den H. Geest gaven gehoor aan de wens van Rome en Scheut : ze bleven te Nemlao en te Boma in Beneden-Kongo en zouden pas na de overname van deze posten door Belgische missionarissen het gebied verlaten. St Paul-van-de-Kasayi werd echter in 1887 opgegeven voor de definitieve stichting van de Missie te Brazzaville. ⁽²⁾

Den 26 Augustus 1888 vertrok dan uit Antwerpen, met de « Afrika », de eerste groep missionarissen van Scheut naar Kongo : de Overste ad interim, P. Gueluy, die de missie moest in gang zetten, en de Paters Huberlant, De Backer en Cambier. Te Nemlao en Boma werden ze hartelijk onthaald door de Franse missionarissen. De beide posten werden echter nog niet overgenomen, want het eerste doel van P. Gueluy lag aan de monding van de Kwa-Kasayi, die een uiterst goed gelegen basis moest bieden voor de penetratie en de evangelisatie in noordelijke richting, naar den evenaar en de Stanley-Falls, en in oostelijke richting, naar de vallei van de Kasayi en heel binnen-Kongo.

De Paters Cambier en Huberlant kwamen den 24 November 1888 ter bestemming en den 19 Januari van het volgend jaar sloten de Paters Gueluy en De Backer zich bij hen aan. Op de plaats, die de missionarissen anderhalf jaar geleden verlaten hadden, ontstond nu de missie van St. Maria-Berghe. Dank zij de broederlijke hulp van de veteranen van de Kongo-missie, P. Augouard en P. Paris slaagde de stichting, de kiem van de huidige bloeiende Kongo-missies. ⁽³⁾

⁽¹⁾ DE SCHAEZTEN, *o. c.*, p. 10.

⁽²⁾ *Ib.*, pp. 8-9.

⁽³⁾ Deze missie zou later uitsterven wegens de slaapziekte.

Andere missionarissen van Scheut kwamen naar Kongo. In 1889 werd de Beneden-Kongo overgenomen van de Franse Paters van den H. Geest. Op het einde van hetzelfde jaar gingen de Paters Cambier en Van Ronslé een nieuwe post stichten bij de Bangala, voorbij de evenaar : Nieuw-Antwerpen. Terzelfder tijd werd ook besloten tot de oprichting van een missie te Luluaburg, in het centrum van Zuid-Kongo, wat pas in 1891 zou gebeuren. ⁽¹⁾

Vier belangrijke punten waren bezet : Boma, St-Maria-Berghe, Nieuw-Antwerpen en Luluaburg.

De penetratie was geslaagd. Een nieuwe periode was reeds in volle gang : de occupatie van Equatoriaal-Afrika's binnenlanden. Aan deze bezetting zouden nu ook, de ene na de andere, de meeste Belgische Congregaties en Orde-provincies komen deelnemen.

⁽¹⁾ Zie de jaargangen van MSN en MSF vanaf I (1889). DIEU, L., Dans la Brousse Congolaise. Les origines des Missions de Scheut au Congo, Liège 1946 ; DE SCHAETZEN. A., Origine des Missions Belges au Congo, Brasschaet 1937.

BESLUIT.

Latere historici zullen wellicht de geschiedenis van de moderne Afrika-missies indelen in drie hoofdperioden, die weliswaar op bepaalde punten ineenlopen, doch logisch althans en in hun grote lijnen ook historisch van elkaar te onderscheiden zijn :

1. Het tijdperk van de penetratie in de binnenlanden van Afrika ;
2. dit van de bestendinging der bekomen resultaten, de versteviging der ingenomen stellingen en de verdere uitbreiding : de occupatie ;
3. en de periode van adaptatie en groei, die haar normale uitbloei zal vinden in de vorming van de inheemse Afrikaanse Kerk.

Het is ons werk geweest een schets te geven van de eerste dezer drie perioden nl. van de diverse missieplannen en pogingen om binnen te dringen en zich te vestigen in Midden-Afrika. We mogen aannemen dat met het einde van de 19^e eeuw deze periode definitief is afgesloten: de missionarissen zijn er in geslaagd door te dringen tot in het hart van Equatoriaal-Afrika. Meteen vangt een nieuw tijdperk aan: het komt er immers op aan de bereikte resultaten te bestendigen, te verstevigen en nog verder uit te breiden. Dat de missionarissen ook daarin geslaagd zijn bewijst genoegzaam de huidige periode van adaptatie en bloei, waaruit, we mogen het hopen, binnen afzienbare tijd, door de talrijke moeilijkheden heen, de inlandse Kerk van Afrika groeien zal en gedijen.

Zo hebben we onze taak beëindigd : we zijn beland in het grensgebied van de eerste twee perioden. Ons rest alleen nog enkele besluiten te trekken uit de lange en lastige geschiedenis die we hebben geschetst en enkele korte beschouwingen daarover naar voor te brengen.

Het jaar 1888 met de oprichting van het Apostolisch Vicariaat van Onafhankelijk Kongo, zal beslist in de geschiedenis der Afrikaanse missies als een belangrijke mijlpaal getekend staan. Deze oprichting beduidt immers het officiële einde van de penetratie-pogingen en het begin van een nieuwe phase : de bezetting van Midden-Afrika door de missionarissen.

Er is een nieuw element komen opdagen, dat met de evangelisatie rechtstreeks niets te maken heeft, maar dat er de gunstige ontwikkeling van bevordert : de kolonisatie. Het is te danken aan de kolonisatie-actie van de Europese landen, dat de missionarissen de stellingen, die ze ten koste van ontelbare en heldhaftige inspanningen en offers in het binnenland verwierven, hebben kunnen behouden, versterken, en uitbreiden. We durven zelfs beweren dat juist de Kolonisatie de missie-penetratie in Midden-Afrika en het behoud van de ingenomen posities heeft vergemakkelijkt en mogelijk gemaakt.

Immers, de afwezigheid van orde en vrede bij de barbaarse volkeren van Afrika, het grillig despotisme en de onverzadigbare hebzucht van de zwarte chefs, de machtige invloed van de Islam, de slavenhandel, het klimaat waartegen men haast geen verweer kende, — de uiterst moeilijke verbinding met Europa, — dit alles en meerdere andere hinderpalen hebben steeds de penetratie-pogingen verijdeld en de schijnbaar schoonste successen te niet gedaan. De kolonisatie der Europese naties bracht vrede en orde, stelde een einde aan de buitensporige grillen van de chefs en de mateloze terreur van de mensenjagers, versperde de weg aan de

invasie der muzelmannen, vergemakkelijkte de communicaties en het vervoer en bracht de onschatbare welvaart van de tropische geneeskunde.

De missionarissen hebben van dit alles gretig kunnen gebruik maken. En eens deze hindernissen, die zij alleen niet bij machte waren te overmeesteren, uit de weg geruimd of geneutraliseerd, slaagden ze er in het terrein te bezetten en er te blijven om, gesteund en beschermd door een sterk koloniaal gezag, de Afrikaanse binnenlanden te beschaven en te evangeliseren.

De kolonisatie bepaalt derhalve de gelukkige overgang van de periode der penetratie naar het tijdperk der occupatie. Ze bekrachtigt ook de verdeling van de Afrikaanse missiegeschiedenis in twee historische perioden, die zich in twee verschillende delen van het continent afspelen.

In het begin ging de aandacht van de ontdekkingsreizigers bijna uitsluitend naar de binnenlanden van Centraal-Afrika of Soedan. In deze tijd beleven we de inspanningen van de Paters van den H. Geest en de missionarissen van Lyon langs de West-Kust, gericht op het binnenland van Guinea. Met deze vallen ook samen de penetratieplannen en pogingen van Casolani, P. Venantius, en Mgr Lavigerie, doorheen de Sahara naar West-Soedan, alsmede de rampzalige mislukking van de onstuimige Ryllo, de ijzersterke Knoblecher, en de Franciskanen in de Nijlmissie van het Centraal-Afrika-Vicariaat.

Doch ook al slaagde men er in zich op sommige plaatsen in het binnenland te vestigen; door de afwezigheid van de voordelen der kolonisatie zagen de missionarissen zich alleen op zich zelf aangewezen in de strijd tegen de overmachtige moeilijkheden en hindernissen.

De meeste dromen, verlangens en plannen bleven steken; vele pogingen werden in de kiem gesmoord, en

waar het tot enig resultaat kwam, was het succes slechts van korten duur.

De tijd was nog niet gekomen voor Centraal-Afrika.

Intussen was, naar aanleiding van de opzienbarende ontdekkingen in de streek van de Grote Meren in de zuidelijke helft van Afrika, het brandpunt van de belangstelling verplaatst geworden naar Equatoriaal-Afrika. De Zanzibar-missie bestond reeds en de missionarissen namen zich voor de verkenners te volgen om geleidelijk dieper door te dringen in het binnenland, naar de meren en het centrum van Equatoriaal-Afrika. Mgr Comboni volgde met aandacht de Egyptische veroveringen in de richting van de Nijlbronnen en voelde zich reeds aangetrokken naar deze gebieden die, van bij den aanvang van de missie van Centraal-Afrika, het voornaamste mikpunt waren geweest. Ook P. Planque overwoog de mogelijkheid van een missie in Equatoriaal-Afrika. En Mgr Lavigerie duidde in 1872 reeds de gebieden rond de evenaarsmeren aan als eindterminus van zijn penetratie-poging naar West-Soedan.

De Conferentie van Brussel, de stichting van de I. A. V. en de actie van Leopold II waren een spoorslag voor de missionarissen, die droomden van Afrika's binnenlanden. De penetratie-beweging groeide. De kolonisatie was in aantocht. Meteen gingen de poorten open, eerst in het Oosten; vervolgens in het Westen. De Paters van den H. Geest op de Zanzibar-kust, bij de Kongo-monding en te Gabon werden ongeduldig. Mgr Comboni en P. Planque beraamden plannen.

Maar Mgr Lavigerie slurpte alle vroegere en nog bestaande penetratie-plannen en pogingen op in zijn immense Apostolische Delegatie van Equatoriaal-Afrika.

Zijn missionarissen vertrokken vanuit de Oostkust en drongen door naar het Victoria-meer en Tanganyka. Maar in het Westen konden de Paters van den H. Geest niet rusteloos toezien: ze namen deel aan de wedloop

naar Stanley-Pool en de Midden-Kongo, en wilden naar de evenaar en de Kasayi-vallei.

De gebeurtenissen gingen een beslissende wending nemen. Reeds kwamen de koloniale bestrevingen openlijk naar voren. Er ontstond wedijver en rivaliteit tussen de Europese naties. De missionarissen werden er bij betrokken. Akkoorden werden gesloten die leidden tot een vreedzame ontknoping en de verdeling van Equatoriaal-Afrika. En eindelijk brachten ook de beslissingen van de Propaganda in 1886 en 1888 een gelukkige en definitieve oplossing van de conflicten tussen de concurrerende Missie-Instituten. Gans Equatoriaal-Afrika werd verdeeld onder de Paters van den H. Geest (Frans Kongo en de Ap. Prefectuur van Kongo), de missionarissen van Algiers (de grote meren), en de door Leopold II aangeworven Congregatie van Scheut (Onafhankelijk Kongo).

De kerkelijke indeling vormde zich en zou zich in de volgende jaren voort modeleren op de politieke verdeling van Afrika.

Doch intussen was ook Centraal-Afrika niet uit het oog verloren geworden. Soedan zou het voorbeeld volgen van Equatoriaal-Afrika : ook daar vestigden de Europese mogendheden hun gezag en hun macht, en de missionarissen zouden op hun beurt gebruik makend van de mogelijkheden die hun hierdoor geboden werden, binnendringen, zich vestigen en zich uitbreiden in de binnenlanden van Centraal-Afrika.

Naast de scheiding van die twee fasen uit de geschiedenis van de penetratie in Afrika's binnenlanden, bestaat er een verband. De missiegeschiedenis van Equatoriaal-Afrika is inderdaad nauw verbonden met deze van Centraal-Afrika.

Het waren immers juist de grote moeilijkheden en de ongelukkige ervaringen in Soedan, die de hoop en de

pogingen van de missionarissen afleidden naar Equatoriaal-Afrika. Mgr Comboni, de Paters van den H. Geest, P. Planque, Mgr Lavigerie, zij allen die in Soedan haast niets dan moeilijkheden en mislukkingen hadden gekend, en die ook Equatoriaal-Afrika als einddoel van hun penetratie in Soedan de onverkende gebieden beneden den evenaar hadden aangegeven, stelden nu al hun verwachtingen in een rechtstreekse en onmiddellijke doorbraak vanuit Zanzibar, Kongo en Gabon of langs de Nijl.

Er is een eenheid in de geschiedenis der missie-penetratie van Afrika, niet alleen omwille van dit verband tussen het Centraal en het Equatoriaal gedeelte, maar ook omwille van de onderlinge band die bestaat tussen de meeste plannen en pogingen. Weliswaar hebben deze allen hun eigen particuliere geschiedenis, doch ze vormen geen afzonderlijk gesloten geheel. Soms ontstaan ze uit éézelfde bron, ze groeien uit elkaar, de ene beïnvloedt de andere, ze groeien naar mekaar of in elkander, en ze haken zich allen vast aan de draad die ze samenbindt en die door heel hun geschiedenis loopt: de exploratie van Afrika. Alleen vanuit dit oogpunt beschouwd, in het licht van hun onderlinge samenhang en hun wederkerige relaties, in hun verband met de gemeenschappelijke lijn waaraan de XIXe eeuwse missie-penetratie in Afrika zich heeft vastgehecht, krijgen ze hun volledige en ware betekenis.

De geschiedenis van Afrika's missiepenetratie bestaat hoegenaamd niet in een opsomming van zagezegd alleenstaande ondernemingen in de diverse thans door politieke grenzen van elkaar gescheiden gebieden. En nog minder in een naast elkaar plaatsen van locale eindsuccessen. Want ook bij een dergelijke voorstelling mogen we niet vergeten dat men steeds de volledigheid en de objectiviteit tekort zal doen, zolang de wegberei-

ding, de mislukkingen en de interdependentie niet tot hun recht komen.

Het gaat zekerlijk niet op alle verdiensten toe te kennen aan die missionarissen of Instituten, wier poging uiteindelijk met succes werd bekroond: laten we eraan denken dat ook zij die geen geluk kenden — het was vaak alleen omwille van de minder gunstige omstandigheden — of die de kans niet hebben gehad hun plannen tot het einde toe door te voeren, hebben bijgedragen tot het welslagen van hen die hun taak hebben overgenomen en voortgezet: zij hebben de weg gewezen en geëffend, en het succes van hun opvolgers helpen voorbereiden, zij het dan in sommige gevallen alleen door de experiëntie en de kostbare les van hun mislukking.

Doch het is nu eenmaal zo: de lauweren worden steeds geplukt alleen door diegenen die zegevierend uit de strijd komen, terwijl toch zij die in de voorste gelederen oprukkend, de eerste en sterkste linies der verdediging doorboorden, achteruit geslagen werden en sneuvelden, maar de vijand nog zwaardere verliezen deden ondergaan, ten grondslag liggen aan de zegepraal.

De missie-stormloop tegen Afrika's binnenlanden was een dergelijke aanval en heeft ook geen ander verloop gekend. De successen zijn gebouwd op vele mislukkingen. En laten we vooral niet vergeten dat zelfs nog in deze successen vaak mislukkingen schuilen: want de plannen waren steeds veel groter en ruimer dan de bereikte resultaten en soms ook helemaal anders. Maar zulks wordt doorgaans verdoezeld achter juichkreten om de gedeeltelijke of toevallige successen.

Willen we dus een volledig waarheidsgetrouw beeld vormen van elke penetratiepoging en van hun resultaten, dan moeten we deze plaatsen in het kader van geheel Afrika. Zo zal recht geschieden aan allen die

hun ijver en hun krachten hebben ten dienste gesteld van de gemeenschappelijke zaak.

En de geschiedenis van de missie-penetratie van Afrika zal steeds een van de schoonste epepeën blijven in de hele missie-geschiedenis.

AANHANGSEL I

Alfabetische Naamlijst der Personen.

- Abbeloos (Mgr), 675.
Abdel Latif Pacha, 198, 205.
Abuna Soliman, 215.
Allen (Br.), 369, 371, 372.
Alvarez, 512.
Amance (Br.), 478.
Antinori, 282.
Arlabosse (P.), 112, 114, 115.
Arnot, 371, 372.
Arthington, 428, 531, 532, 534, 566, 585.
Assise, 518.
Audebert (P.), 83, 85.
Augier (P.), 490, 580.
Augouard (Mgr), 557-577, 579, 580, 582, 596, 597, 598, 605, 606, 607, 609, 611-617, 631-633, 638, 639, 645, 685.
Aymes, 540.
Baikie, 319.
Baker, 283, 284, 301, 305, 388, 414, 541.
Ballay, 543, 550, 575, 576.
Banning, 398, 403, 432, 436, 438, 444, 446, 603.
Baradère (A.), 53-55.
Barbosa, 515.
Barbot (P.), 481.
Barnabo (Card.), 120, 125, 130, 188, 190, 248, 260, 265, 270, 273, 275-278, 285, 390.
Barron (Mgr), 67, 68, 70, 71, 75, 76, 78-82, 85-87, 90, 91, 93.
Barth, 318, 319, 539.
Bartle-Frère, 392-394.
Bartorelli, 205.
Baudin, 112, 540.
Baudonnet (A.), 583.
Baur (P.), 381, 383, 385, 393, 430.
Baynes, 585.
Becker, 501.
Beckx (P.), 363, 496.
Bellefonde, 396.
Beltrame (A.), 239-243, 251, 253, 255, 257, 260.
Bentley, 533, 534, 550, 551, 558, 559, 565, 566.
Berghegge (P.), 369-371.
Bernardinus a Montefranco, 248, 256.
Besi (Mgr), 240.
Bessieux (Mgr), 86, 94, 95, 96, 104, 105-110, 111, 114, 119, 124, 136, 137, 542.
Bichet (P.), 575, 576.
Bikari, 485.
Billon (Br.), 511, 513.
Bismarck, 600, 601, 604.
Boeteman (P.), 478, 488, 556, 620.
Bonaventura van Kartoem (P.), 267.
Bonomi (P.), 299.
Booms (P.), 370.
Borghero (P.), 130-132.
Bouchand (P.), 323.
Bouchet (P.), 86.
Bouët-Willaumez, 124, 540.
Braconnier, 559, 565.
Brazza, 137, 539-550, 556, 559, 560, 562, 563, 567-570, 572-577, 587, 589, 590, 599, 605, 606, 617, 637, 638, 653.
Brehm, 291.

- Bresson (P.), 129, 621.
 Brown, 300.
 Brownwell, 283.
 Bruce, 539.
 Brunelli (Mgr), 152.
 Brun-Rollet, 179, 198, 200, 205, 206.
 Burton, 354, 386, 387, 539.
 Bwamu, 574.

 Cadolini (Mgr), 72.
 Caillié, 77.
 Cambier (P.), 684, 685, 686.
 Camvier, 414, 490, 501.
 Cameron, 389, 390, 392, 396, 401, 408, 525, 532.
 Campbell, 334.
 Capello, 555.
 Carcereri (P.), 219, 280, 293-295, 296, 298, 299.
 Carnarvon, 525.
 Carrie (Mgr), 516-518, 521, 522, 528, 529, 530, 536, 537-539, 548, 550, 556, 557, 559, 560, 563, 566, 570, 571, 572, 575, 577, 579, 580, 616, 617, 627, 639, 652, 653.
 Casolani (Mgr), 99, 140, 141, 142, 149, 150-164, 165-168, 169, 170, 171, 173, 174, 198, 208, 213, 313, 326, 689.
 Casoria (da), cfr. Ludovico da Casoria.
 Castagnaro (A.), 239, 241, 242.
 Castro (Mgr), 596.
 Charmetant (P.), 321, 322, 476, 479, 486, 487, 493.
 Ciurcia (Mgr), 294.
 Chabrol, 57.
 Clapperton, 77, 318.
 Clermont-Tonnerre, 56.
 Comber, 532, 534, 535, 550, 558, 565.
 Comboni (Mgr), 269-290, 414-418, 463-475, 139, 250, 251, 259-261, 267, 268, 291, 292-296, 298-305, 323, 324, 331-333, 422, 424, 433, 434, 443, 449-453, 459, 482-484, 491, 492, 494-497, 551, 555, 690, 692.
 Cordeiro, 588, 589, 593.
 Cordier, 570, 571.
 Craven, 535.
 Crepel, 414, 417, 432, 433, 476.
 Crétin (P.), 514.
 Crowther, 317, 319.
 Crudgington, 532, 534, 550-552, 559.
 Cust, 477.
 Cyracus (Br.), 538.

 d'Abbadie, 204.
 Dal Bosco (A.), 245, 251, 255, 257, 258, 260, 279, 290.
 Davezac (P.), 575, 576.
 Dawson, 355.
 Daumas, 521.
 De Backer (P.), 666, 684, 685.
 de Bonald (Mgr), 274.
 Debono, 254, 282.
 de Chavannes, 576, 577, 606, 616.
 de Compiègne, 541, 542, 544.
 de Grunne, 407, 648.
 Deguerry (P.), 492.
 de Hemptinne, 675, 676.
 de Laboulaye, 597.
 de Lambermont, 357, 602, 649, 650.
 Delaunay (P.), 490.
 de la Roncière, 403.
 de Lichtervelde, 651, 652, 682.
 Delorme (P.), 549, 550, 562.
 de Marion-Brésillac, 120-127.
 de Medici (Card.), 265.
 de Montaignac, 543.
 Denham, 77.
 Deniaud (P.), 477, 484, 490, 580.
 Denis, 111.
 d'Enrico (P.), 510.
 Depelchin (P.), 363-373.
 de Pitteurs, 651, 654, 656, 657, 664, 676.
 de Sadeleer (Br.), 373.
 de Semenow, 401.

- Desgenettes (A.), 75.
 Devaux, 433.
 Devereux (Mgr), 359, 363.
 Devos (Mgr), 407.
 De Vylder (Br.), 369, 370.
 de Winton, 599, 614, 615, 618.
 Dhanis, 502.
 Dhoop, 490, 580.
 Dhyèvre (P.), 516.
 di Canossa (Card.), 279, 285, 286, 290.
 Dionisius d'Afragola, 186, 188.
 Disraëli, 525.
 Dolisie, 571, 572, 576.
 d'Oliveira (Mgr), 512.
 D'Ottavio (Br.), 173, 174, 177, 184, 191, 192.
 Dournaux, 317.
 Dovjak (A.), 209, 216.
 Dromaux (P.), 484, 490.
 Duboin (Mgr), 135.
 Du Chaillu, 540.
 Du Mesnil, 540.
 Duparquet (P.), 385, 514-516, 518-522, 528, 530, 579, 581, 588, 637, 642.
 Dupont (P.), 617, 630, 632, 685.
 Dupuch (Mgr), 311-313.
 Duret (Mgr), 134.
 Dutalis, 501.
 Dutrieux, 476.
 Duveyrier, 316.
 Edde (P.), 130.
 Edwards, 337.
 El Hadi Omar, 118.
 Elliott, 570.
 Emin Bey (Pacha), 472, 481, 482, 491, 494.
 Emonet (P.), 636, 637, 641-643, 652, 658, 659.
 Engel (Br.), 518.
 Engels (P.), 370, 371.
 England (Mgr), 66, 67, 68.
 Erhardt, 375, 386.
 Escayrac de Lauture, 291.
 Eschbach (P.), 642.
 Espitallié (P.), 511, 513, 516.
 Eugene (Br.), 129.
 Evangelista, 283.
 Faid'herbe, 118, 134.
 Fava (Mgr), 378-381, 384.
 Felkin, 473, 479.
 Fernandez (P.), 130.
 Ferrata (Mgr), 654, 655.
 Ferry, 546, 597, 598.
 Fessler (Mgr), 286.
 Filomeen (Br.), 605.
 Flatters, 328.
 Forget, 647, 661-663, 676, 677.
 Fourdinier (A.), 75, 92, 93.
 Franceschini (P.), 280, 293, 296, 298.
 Franchi (Card.), 416, 419, 432, 462.
 Frans-Jozef, I., 194.
 Fransoni (Card.), 71, 80, 141, 149, 152, 157, 188, 189, 228, 229, 240.
 Frère-Orban, 397.
 Gabriel da Rivalta, 377, 378.
 Garibaldi (Mgr), 67, 73.
 Gautier (Mgr), 625, 626, 628, 629, 633, 654, 677.
 Gessi, 396, 470.
 Girault (P.), 481, 498.
 Giulianelli (A.), 496.
 Glegle, 131.
 Goossens (Card.), 619, 620, 622, 624, 648, 651, 654, 655, 662-665, 668, 675, 676, 678, 679, 681.
 Gordon, 305, 396, 414, 415, 425, 427, 452, 466, 469, 470, 473, 479, 493, 497, 598, 599, 618.
 Gostner (A.), 226, 246, 250.
 Granollers, 80.
 Grant, 282, 283, 305, 354, 386, 387.
 Granville, 551, 566, 584, 585, 591, 596.
 Gratianus (P.), 129.
 Gravière (P.), 97.

- Gray, 348.
 Grégoire (Br.), 86, 94.
 Gregorius XVI, 142, 150.
 Greindl, 486, 524, 526.
 Grenfell, 532, 533, 550, 558, 608, 610.
 Griffon du Bellay, 540.
 Gueluy (P.), 407, 647, 649-658, 667-670, 674, 684, 685.
 Guezo, 124, 131.
 Guillet (P.), 327, 500.
 Guiral, 568.
 Guyot (A.), 583, 630.

 Haller (A.), 220.
 Hamon, 543.
 Haneberg, 313, 314.
 Hannington, 499.
 Hansal, 218.
 Hanssens, 570.
 Harou, 559.
 Hartland, 533-535, 550-552.
 Helmore, 360, 362.
 Hendrik II, 509.
 Holroyd, 291.
 Horner (P.), 381, 383-386, 393, 395, 396, 429-431, 477, 518.
 Houbert, 317.
 Huberlant (P.), 666, 684, 685.

 Ibrahim (Mah. ben), 327.
 Idda-ag-Gemmoen, 323.
 Ismaïl Ayub Pacha, 300, 414.
 Ismaïl Pacha, 213, 284.
 Ivens, 555.

 Jacobini (Mgr), 657.
 Jacobini (Card.), 665.
 Jacques, 502.
 Jan (Br.), 86.
 Janson, 357, 358.
 Janssen, 562, 583.
 Janssens, 559.
 Jauny (P.), 637.
 Javouhey, 49, 52-56, 58, 70, 87, 88.
 Jégo (A.), 380.

 Jeran (A.), 218, 225, 490.
 Jeremias van Livorno (P.), 239.
 Jeroom (Br.), 490.
 Johnson, 357, 358.
 Johnson, 535.
 Joubert, 493, 502.
 Jozef-Maria da Granollers, 80.

 Kaufmann (A.), 233, 253, 257.
 Kelly (A.), 67, 78, 84.
 Kermabon (P.), 326, 327.
 Kher, 254.
 Kingaru, 385.
 Kirchner (A.), 226, 247-257, 265.
 Kissling, 65.
 Knoblecher (A.), 172-183, 151, 152, 156, 158, 159, 161, 167, 168, 169, 172, 184, 188-197, 204-208, 209, 216, 218-230, 232-234, 241, 242, 243-246, 248, 250, 265, 313, 689.
 Kobes (Mgr), 106-109, 111-114, 116, 118, 119, 130, 134.
 Kocijancic (A.), 209, 218.
 Kodjur Kakum, 298.
 Kofler (A.), 254.
 Kohl (A.), 218, 220.
 Kotschy, 291.
 Krafft (P.), 572, 574, 575.
 Krapf, 374, 375, 376, 386.
 Kroot (P.), 370, 371.
 Krüger, 337.

 Laing, 77.
 Laird, 77, 319.
 Lander, 77.
 Lanz (A.), 233, 245, 251, 253.
 Lapeyre (P.), 516.
 Lavigerie (Card.), 305-313, 433-462, 286, 295, 320-322, 324, 325, 327-331, 333, 466, 467, 471, 472, 475-478, 483-487, 491, 494-496, 507, 556, 578-583, 596, 617, 620-624, 629-631, 635, 636, 637, 640-643, 645, 646, 659, 660, 689, 690, 692.

- Le Berre (Mgr), 137, 542, 549, 575, 581.
 Lebushi, 369, 371, 372.
 Lecoupé, 53.
 Lejean, 282.
 Lenz, 543.
 Leo XIII, 462, 497, 634, 635, 636, 639, 643, 648, 668, 679, 684.
 Léon des Avanchères, 346, 347, 348, 378, 379.
 Léopold II, 396-400, 404, 406-410, 412, 417, 418, 431, 432, 434, 437, 439, 441-444, 447, 449, 451, 475, 486-488, 502, 504, 523-528, 536, 539, 545, 552, 553, 555, 556, 562, 567, 569, 570, 586, 590, 598-601, 603, 604, 615, 617, 619, 620, 622, 624, 626, 630, 633, 634, 636, 642, 644-646, 655, 662, 665, 672, 680, 683, 690, 691.
 Le Vasseur (P.), 72, 73, 581.
 Libermann (P.), 60, 61, 71-83, 86-98, 103-106, 108, 114, 118, 124.
 Lightfield, 473, 479.
 Linant de Bellefonds, 396, 425, 427.
 Livingstone, 334-344, 308, 346, 348-354, 356, 358-360, 362, 368, 374, 388-391, 422, 423, 425, 428, 523, 525, 535, 540, 541, 563.
 Livinhac (Mgr.), 462, 478, 498.
 Lobengula, 362, 364.
 Long, 396, 415, 424.
 Lossedat (P.), 110.
 Louis-Philippe I, 56.
 Lourdel (P.), 478, 480, 494, 498, 499.
 Loyer (A.), 662.
 Ludovico da Casoria, 260-267, 249, 259, 270, 276, 278.
 Mac Carthy, 55.
 Mackay, 427, 428, 479.
 Mackenzie, 350-352, 356.
 Mac Mahon, 309.
 Maes, 414, 433, 476.
 Mahdi, 497, 599.
 Makoko, 546-548, 551, 553, 559, 561, 563, 568, 573, 576, 577, 589, 590, 594, 613.
 Malamine, 546, 547, 551, 560, 568.
 Marche, 541, 543, 544.
 Marchetti (A. p.), 85.
 Marno, 414.
 Martini (A.), 299.
 Massaja (Card.), 162, 163, 189-194, 204-206, 208, 209, 219, 274, 275, 346, 347, 376, 378.
 Maupoint (Mgr), 378-380, 382, 386.
 Maximiliaan II, 313.
 Mazza (A.), 233, 234-256, 257, 259, 260, 263, 265, 269, 270, 273, 275, 276, 279.
 Melotto (A.), 250, 251.
 Ménoret (P.), 323.
 Merlon (P.), 617, 621, 630, 632.
 Meurin (Mgr), 281.
 Miani, 282, 389.
 Milharcic (A.), 209, 218.
 Mirambo, 498.
 Mitterutzner (A.), 244, 246, 273, 286.
 Mizon, 550, 562, 563, 568.
 Moffat, 335, 337, 338, 346, 360, 362.
 Moffat J., 362.
 Mohammed Aly, 153, 154, 414.
 Moncet (P.), 490.
 Monnet (Mgr.), 105.
 Montuori (A.), 153, 154.
 Morat (P.), 327, 329.
 Morlang (A.), 227, 233, 252-254, 257.
 Mosgan (A.), 209, 216, 218, 219, 221, 223, 225, 226, 245.
 Mosilikatsi, 362.
 Moussa (A.), 87.
 Mpala, 501.
 Mtesa, 387, 415, 423-427, 465, 469, 479-482, 491, 493, 494, 498.
 Mungo Park, 539.
 Munza, 388, 389.
 Murie, 283.

- Murphy, 389, 390.
 Mwanga, 498, 499.
 Mwemba, 366.
- Nachtigal, 540.
 Napoléon III, 309.
 Nardi (Mgr), 247.
 Ngaliema, 561.
 Nigg (Br.), 365, 367, 370, 371.
 Nigila, 182, 183, 197, 200, 201.
 Noguez, 546.
- O'Flearty, 494.
 Oliboni (A.), 246, 278.
 Olivier (P.), 321.
 Olivieri (A.), 236, 261, 263.
 O'Neil, 427, 428, 478.
 Oscar (Br.), 430.
 Oswell, 338, 360.
 Oudney, 77.
 Overweg, 318.
- Pagels, 614.
 Pallme, 141, 145, 149, 291.
 Paravicini (Br.), 370.
 Paris (P.), 575, 606, 613, 685.
 Pascal (P.), 462, 478, 484.
 Paulmier (P.), 323.
 Pavy (Mgr), 309-311, 314.
 Pearson, 473, 479.
 Pedemonte (P.), 166, 167, 177, 180,
 182, 183, 198, 200, 205, 206, 208,
 214, 225.
 Pedro V, 512, 534, 554.
 Peney, 282.
 Pereira da Silva Sardinha (A.),
 509.
 Peterson, 535.
 Petherick, 282, 291.
 Pfeifer (P.), 259.
 Piaggia, 282.
 Pietro da Taggia (P.), 280.
 Pindar, 67, 70, 78.
 Pircher (A.), 227, 233.
 Pius IX, 177, 196, 248, 273, 289,
 462, 509.
- Planque (P.), 419-422, 125, 128-
 130, 133, 273, 274, 434-436,
 443, 463, 690, 692.
 Pogge, 615.
 Poncet, 282.
 Popelin, 501.
 Pouplard (P.), 329.
 Poussot (P.), 511-513, 517.
 Price, 360, 362, 429.
 Proest (Br.), 370.
- Rainer (A.), 220.
 Ramaeckers, 501.
 Rawlinson, 401.
 Rebmann, 375, 376, 386.
 Régis, 97, 123, 124, 518.
 Reinthaler (P.), 256-259, 254, 260,
 266.
 Reiz, 205.
 Repetti (P.), 173, 174, 177, 188,
 192, 193.
 Reymond (P.), 128, 129.
 Ricards (Mgr), 363.
 Richard (P.), 323, 326-329, 535.
 Richards, 535.
 Richardson, 317, 318.
 Riehl (Mgr), 135.
 Riocreux (P.), 128, 129.
 Rocher (P.), 321.
 Roelens (Mgr), 621.
 Roger, 501.
 Rohlfs, 316, 320.
 Roothaan (P.), 66, 147, 156, 165-
 167, 173.
 Rosalie, 53.
 Rumonge, 485.
 Rüppell, 391.
 Rüssegger, 291.
 Ryllo (P.), 165-171, 99, 139, 140,
 147, 148, 150, 152, 156, 158-
 160, 162, 163, 173, 175, 177,
 181, 184, 185, 689.
- Said Aga, 297, 298.
 Said Bargash, 392, 394.
 Said Pacha, 221, 602.

- Salama, 377.
 Sand (P.), 605.
 Sanford, 524, 599, 603.
 Sarthou, 571.
 Savinianus (Br.), 572, 574.
 Schimpf (P.), 383.
 Schmalz, 52, 53.
 Schmitt (P.), 538, 548, 566.
 Schmitz (A.), 619.
 Schön, 318.
 Schweinfurth, 284, 388, 389, 539.
 Schwindenhammer (P.), 91, 126,
 130, 381, 386, 510, 511, 528.
 Schynse (P.), 630, 632.
 Scioba, 182.
 Sebituane, 338.
 Sekeletu, 360.
 Selous, 366.
 Sémanne, 379.
 Serao (A.), 154, 155.
 Serval, 540.
 Sesehele, 337.
 Simeoni (Card.), 625-629, 633, 643,
 647, 651-653, 657, 659, 664, 678,
 682.
 Simonis (Br.), 365, 370.
 Smith, 427-428, 478.
 Smythies, 358.
 Sogaro (Mgr), 497.
 Soleillet, 317.
 Solvyns, 525.
 Sparhawk, 354, 610.
 Speke, 282, 283, 305, 386, 387,
 423, 424, 539, 541.
 Squaranti (A.), 304.
 Stanley, 423-426, 523-530, 305, 306,
 322, 355, 389, 390, 408, 417,
 427, 430, 453, 465, 504, 522,
 531, 532, 535, 536, 537, 539,
 541, 545-547, 550-554, 556, 559-
 563, 565, 567-569, 576, 577, 583,
 587, 590, 599.
 Sterre, 356, 357, 358, 422.
 Stewart, 352, 358.
 Storms, 501, 502.
 Strähuber (P.), 314.
 Strauch, 526, 567, 589, 604.
 Sykes, 362.
 Taggia, 280.
 Telford, 535.
 Temmerman (A.), 677.
 Teodoro, 377.
 Terörde (P.), 365-367.
 Thomas, 362.
 Thomson, 429.
 Tinne, 283.
 Tisserant (P.), 72, 73, 97.
 Tomba (A.), 276, 278, 279.
 Tozer, 351, 352, 356, 383.
 Trabant (A.), 209, 216.
 Trotter, 77, 78, 317, 319.
 Truffet (Mgr), 99, 101, 102, 103,
 111.
 Tuckey, 504.
 Ueberbacher (A.), 221, 224, 225,
 226.
 Valcke, 559.
 Van Aertselaer (Mgr), 647, 648,
 650, 651, 654-658, 667-670, 674,
 675, 677, 679-682, 684.
 Van den Berghe (Mgr.), 618.
 Van den Heuvel, 501.
 Van der Straeten (P.), 621.
 van der Straten-Ponthoz, 603.
 Vandevelde, 570.
 van Eetvelde, 653, 654, 656, 658,
 667, 668, 671, 672, 674-676, 681.
 Vannutelli (Card.), 597, 683.
 Van Ronslé (Mgr), 666, 684, 686.
 van Schendel, 537.
 van Weddingen (Mgr), 619, 626,
 663.
 Venantius a S. Venantio, 143, 144,
 148, 185-188, 313, 689.
 Verbist (P.), 405.
 Vervenne (Br.), 365, 366, 367, 370,
 371.
 Viehwaider (A.), 251, 253.
 Vinco (A.), 197-208, 151, 152, 157-

- 159, 161, 167-169, 171, 178-180, 182, 190, 214-216, 219, 237, 239.
- Visseq (P.), 538.
- Vogel, 318, 319.
- von der Decken, 380.
- von Müller, 291.
- von Nimchto, 633.
- von Reichlin, 633.
- von Schwerin, 610.
- Vranckx (Mgr), 405, 406, 407, 487-489, 555, 647, 648.
- Vyncke (P.), 621.
- Walker, 540, 542.
- Wautier, 476.
- Weisskopf (P.), 365, 367, 370.
- Weld (P.), 363, 373.
- Wilson, 427, 428, 469, 479.
- Wiseman (Card.), 275.
- Wisnewsky, 298.
- Wissmann, 615, 616, 631.
- Wolf, 615, 616, 631.
- Young, 354.
- Zanoni (P.), 280.
- Zara (P.), 174, 177, 200, 205, 208, 214, 225.
- Zilli, 250.

AANHANGSEL II

Alfabetische lijst der geögrafische namen.

- Abagasa, 364.
Abeokuta, 69, 132, 319.
Abialang, 251.
Abome, 78, 101, 131.
Abyssinië, 41, 148, 153, 154, 163,
190, 191, 193, 204, 209, 276,
293, 296, 330, 376, 378.
Adamawa, 318, 319.
Aden, 259, 346, 377.
Adi, 375.
Aduma, 575.
Agades, 186, 318.
Akka, 388, 465.
Akra, 68, 109.
Akropong, 69.
Albert-meer, 203, 284, 388, 415,
468, 470, 481, 483, 492, 523.
Albert-Nyanza, 283, 423, 495.
Albreda, 112.
Alexandrië, 159, 162, 165, 167,
191, 196, 204, 218, 236, 239,
256, 267, 309, 419.
Algerië, 117, 309, 311, 312, 314,
321, 324, 326, 330, 332.
Algiers, 41, 142, 295, 306, 307,
312, 314, 316, 325, 328, 329,
434, 459, 463, 467, 471, 473-477,
482, 486, 488, 492, 494, 501,
502, 580, 582, 620, 623, 628,
630, 631, 640, 646, 659, 667,
682, 685.
Alima, 544, 545, 552, 575, 633.
Ambriz, 511, 513, 514, 516, 552.
Amerika, 397, 398, 599, 600, 603,
611.
Amiens, 75.
Angola, 35, 99, 110, 434, 463, 508,
509-511, 514, 516, 517, 521, 555,
592, 595-597.
Antwerpen, 618, 685.
Arawan, 77.
Arol, 222, 293.
Asdjer, 327, 328.
Ashango, 540.
Ashanti, 69, 78, 101.
Ashikuya, 546, 548.
Assinie, 82, 85, 86, 103, 109.
Asuan, 234, 244, 248, 450.
Australië, 399.
Azande, 388.
Azië, 315, 397, 657, 673.
Baboma, 546, 548.
Badagri, 69.
Bafuru, 544.
Bagamoyo, 355, 357, 380, 383-387,
389, 393, 394, 401, 402, 413,
423, 427, 430, 443, 455, 467,
477, 501, 518, 523.
Baganda, 493.
Bagirmi, 318.
Bahr-el-Abiad, 388.
Bahr-el-Areb, 492, 494, 495.
Bahr-el-Gazel, 282, 283, 388.
Bailleul, 57, 59.
Bailundo, 390.
Bakel, 115.
Bakwena, 336, 337, 340.
Bamangwato, 336.
Bambuk, 114.
Banana, 513, 521, 528, 529, 535-537,
569, 571, 605, 606, 617, 631, 638.

- Bandawe, 359.
 Bangala, 529, 641, 686.
 Bangweolo, 355, 363, 367, 368, 374, 389.
 Baol, 81, 118.
 Bapingi, 540.
 Bari, 175, 180, 182, 192, 196, 197, 200, 203, 214, 215, 217, 224, 252, 427.
 Barotse, 366, 368-372.
 Basa, 65.
 Bateke, 544, 545, 548, 563, 568.
 Bath, 353.
 Bathurst, 48, 55, 104, 112.
 Batoka, 344.
 Batonga, 366-367.
 Bautshi, 318.
 Bayanzi, 632.
 Bayneston, 564-565.
 Beiroet, 159, 167.
 Belenia, 183, 201, 203.
 België, 279, 397, 399, 409, 410, 416, 450, 486, 526, 556, 589, 599, 600, 604, 619, 620, 625, 644, 649, 658, 667, 668.
 Bemba, 535, 551, 563.
 Bembe, 513.
 Benguela, 421.
 Benue, 318, 320, 578.
 Berber, 218, 258, 298, 299, 314, 473, 492.
 Beresof, 316.
 Beri, 170, 175, 176, 180, 202, 203, 282.
 Berlijn, 598-607, 389, 502, 624, 634, 645.
 Betchuana, 364.
 Bihe, 390.
 Bikari, 485.
 Bilma, 318.
 Binda, 517.
 Bir-el-Garama, 328.
 Bisa, 356.
 Biskra, 316.
 Blantyre, 359.
 Boeren, 337-341, 362.
 Bogwe, 387.
 Bolengi, 608.
 Bolobo, 577, 584, 609, 613.
 Boma, 534-539, 504, 513, 517, 518, 521, 523, 528, 530, 531, 532, 558, 566, 567, 637, 638, 652, 658, 685, 686.
 Bomokandi, 388.
 Bondu, 48, 114.
 Bonganda, 632, 685.
 Bornu, 186, 297, 318, 320, 326-329.
 Bourbon, 73, 75, 378.
 Braga, 588.
 Brazzaville, 562, 572, 574, 577, 599, 606, 616, 645, 685.
 Brixen, 273.
 Brussel, 396-413, 417, 419, 420, 434, 436, 439, 440, 442, 444, 454, 460, 487, 522, 524-526, 545, 583, 585, 598, 599, 601, 620, 633, 651, 652, 653, 658, 665, 679, 683, 690.
 Bue, 542.
 Bulawayo, 362, 364, 365.
 Bungana, 632, 685.
 Bussa, 77.
 Caïro, 278-285, 167, 173, 175, 179, 191, 197, 209, 213, 244, 253, 267, 292, 293, 295, 332, 419-450, 452, 453, 472, 479, 497.
 Cambridge, 344, 348.
 Cap Maclear, 358, 421.
 Catumbella, 390.
 Chari, 388.
 Chia, 358.
 China, 334, 397, 405, 469, 654, 656, 658, 668, 672, 675, 679.
 Chonuane, 337.
 Christiansborg, 69, 109.
 Cimbebasië, 530, 577, 589.
 Ciocco, 203.
 Coast Castle, 69.
 Constantinopel, 195, 213.
 Dagana, 55.

- Dahomey, 69, 78, 97, 110, 123-126, 127, 129-133.
 Dakar, 97, 98-104, 118, 126, 135, 543.
 Darfur, 141, 142, 145, 149, 151, 152, 153, 160, 281, 291, 294, 297, 300, 301.
 Delen, 297-299, 300, 302-304.
 Denemarken, 500, 604.
 Diele, 575.
 Dilolo, 369.
 Dinka, 251, 293-294.
 Djange, 293-294.
 Djebel Nuba, 169, 304, 472.
 Djebel Tantana, 318.
 Djedda, 492.
 Djue, 559-561, 572, 573.
 Djur, 222, 282, 283, 294, 388.
 Dongola, 149, 168, 299.
 Dublin, 348.
 Dufile, 470.
 Duitsland, 261, 280, 376, 399, 416, 441, 450, 526, 596, 600, 602, 603.
 Durham, 348.
 Egypte, 41, 140, 148, 151, 153, 155, 158, 161, 181, 182, 194, 243, 259, 267, 269, 276, 279, 285, 302, 404, 309, 414, 419, 420, 440, 453, 466, 480.
 El Biar, 321.
 El Fascher, 300-301.
 El Gafgaf, 317.
 El Golea, 316-317, 325.
 Elmina, 109.
 El Obeid, 291, 293-298, 300-304, 332.
 El Wed, 316.
 Engeland, 37, 46, 62, 279, 342, 344, 354, 356, 399, 431, 441, 444, 450, 498, 524, 525, 535, 553, 564, 565, 586, 590, 592, 594-596, 598, 600, 614.
 Équateur, 577, 584.
 Esterias, 110.
 Ethiopië, 414.
 Eul che san hao, 667-673.
 Faloro, 282.
 Famaka, 294.
 Fashoda, 470.
 Fatiko, 415, 481, 486, 492.
 Fernando Po, 110.
 Fezzan, 186, 187, 309, 320.
 Fidji, 397.
 Filippijnen, 397.
 Formosa, 397.
 Foveira, 505.
 Franceville, 546, 549, 553, 562-563, 568, 575-577.
 Francktown, 570.
 Frankrijk, 36, 110, 125, 261, 279, 280, 311, 321, 385, 399, 416, 450, 455, 477, 478, 480, 486, 517, 526, 530, 539, 545, 561, 568-571, 573, 590, 595-600, 603-605, 607, 637.
 Freetown, 46, 101, 128-130.
 Fuera, 492.
 Fula, 48.
 Futa Djallon, 145.
 Gabon, 82, 85, 86, 93-97, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 109-111, 134, 136, 137, 517, 518, 539, 540-542, 545, 549, 567, 569, 571, 575, 607, 690, 692.
 Gadamis, 77, 144, 148, 151, 156, 163, 185-187, 313, 316, 317, 320, 326, 327-329.
 Gaëta, 177.
 Galam, 112, 115.
 Galla, 41, 157, 162, 189, 190, 205, 274, 276, 293, 296, 346, 374, 376, 377, 378.
 Galuffi, 282.
 Gambië, 36, 48, 77, 112.
 Gardaia, 316.
 Garraway, 82, 85.
 Gazir, 152, 158, 159, 161.
 Glasgow, 334, 596.

- Gok, 222, 293.
 Gondokoro, 183, 214-220, 221, 223-225, 226, 233, 234, 241, 248, 251, 252, 254, 283, 295, 301, 388, 415, 427, 465, 482, 495.
 Gora, 320.
 Gorée, 36, 49, 52, 81, 86, 92, 93, 97, 109, 117, 118, 135.
 Gordon-Bennett, 559, 572.
 Goruwa, 319.
 Grahamstown, 359, 363, 364.
 Grand-Bassam, 85, 86, 103, 109.
 Guinea, 41, 62-137, 142, 143, 145, 146, 309, 312, 320, 321, 330, 419, 457, 518, 637, 642, 689.
 Gumbi, 540.

 Haussa, 131, 142, 326.
 Helle Kaka, 251, 258.
 Hogar, 320.
 Holland, 526.
 Hongarije, 399.
 Hoefontain, 362.
 Huilla, 514.

 Ibiu, 550.
 Iboko, 585.
 Ikelemba, 534.
 Imeur'assaten, 327.
 Indië, 281, 314, 352.
 Insala, 77, 317.
 Inyati, 362.
 Isangila, 536, 547, 550, 559, 563, 564, 566.
 Ismailia, 301.
 Italië, 213, 258, 261, 280, 399, 450, 600.
 Ivindo, 53.

 Jakuba, 319.
 Jal, 247.
 Joal, 85, 104, 111, 112, 117.
 Jola, 319.

 Kaapkolonie, 340, 342.
 Kaapstad, 335, 339, 340, 348.
 Kaap Verde, 36, 54, 99.
 Kaarta, 114.
 Kabebe, 455, 457, 459, 491, 579, 580, 581.
 Kabinda, 571, 604.
 Kabylië, 321.
 Kaffa, 492.
 Kageji, 423.
 Kalahari, 338, 340, 360.
 Kameroen, 107, 532, 533.
 Kamoga, 497.
 Kanem, 318, 320.
 Kano, 186, 326.
 Kansoe, 406.
 Kanyenye, 487.
 Kapakwe, 502.
 Kapangombe, 514.
 Karagwe, 387, 423, 426.
 Karema, 500, 501, 527.
 Kartoem, 208-213, 152, 153, 155, 168, 169, 170-174, 175, 179, 180, 183, 184, 185, 188, 190, 191, 193, 194, 196, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 214, 216, 217, 218-221, 224, 226-230, 233, 234, 239, 241, 242, 243, 245, 246, 250, 251, 252, 253, 258, 259, 272, 282, 283, 293, 295, 296, 301, 302, 304, 313, 332, 377, 388, 389, 453, 485, 467, 468, 469, 470, 472, 491, 492, 496, 497, 532.
 Kasali, 390.
 Kasayi, 507-517, 557, 560, 577-580, 582, 631-633, 638, 639, 642, 660, 685, 691.
 Kaseh, 387.
 Katsena, 186.
 Kavally, 63, 101, 128.
 Kayeye, 494.
 Kayor, 81, 117, 118.
 Kazembe, 33, 467, 468, 471, 594.
 Kebrabasa, 349, 352.
 Keffi, 320.
 Kene, 276.

- Kenya, 375, 376, 492.
 Keren Dafle, 492.
 Keruma, 388.
 Keulen, 275, 279, 281, 295.
 Kibanga, 500, 501, 621.
 Kietsch, 215, 220, 221, 283.
 Kilemba, 390.
 Kilimandjaro, 375.
 Kikondja, 390.
 Kinjabo, 109.
 Kinguvu, 551.
 Kintamo, 561, 562.
 Kipalapala, 498.
 Kisembo, 552.
 Kitui, 375.
 Kivu, 503.
 Kodero, 149.
 Kolobeng, 337, 338, 341.
 Kongo, 508, 523, 577-586, 587-686,
 36, 97, 99, 101, 136, 330, 333,
 354, 388, 408, 417, 423, 453,
 462, 488, 491, 492, 497, 504,
 507, 529-534, 536-538, 540, 545,
 546, 550, 552-557, 563, 565, 566,
 568-570, 575, 576, 688, 691, 692.
 Kongo da Lemba, 564.
 Koniquet, 104, 107.
 Kordofan, 291-304, 141, 142, 145,
 149, 151, 152, 153, 169, 184,
 301, 419, 467, 468, 472, 497.
 Korosko, 209, 241, 293.
 Kredji, 293.
 Kuba, 326.
 Kuenda, 203.
 Kulla, 149.
 Kumasi, 69, 78.
 Kunene, 520, 528.
 Kuruman, 335, 360.
 Kutanu, 132.
 Kwa, 534, 562, 565, 578, 583,
 585, 615, 631, 632, 633, 644,
 685.
 Kwamouth, 630-636, 577, 584,
 585, 613, 614, 615, 616, 637,
 638, 639, 652, 658.
 Kwango, 555, 578, 585, 660.
 Kwilu, 570.
 Kwilu-Niari, 563, 570, 600, 604.
 Labore, 415.
 Lado, 415, 465, 468, 470, 481.
 Laghouat, 316, 321.
 Lagos, 132, 320.
 Laibach, 182.
 Lambarene, 549, 575, 576.
 Lammou, 377.
 Landana, 136, 517-522, 528, 536,
 538, 539, 548, 558, 559, 561,
 563, 568, 571, 572, 574, 582,
 605, 617, 637, 639.
 La Neuville, 75.
 Lastoursville, 575.
 Latuke, 203, 283.
 Lefini, 546, 552, 568, 633.
 Le Havre, 630.
 Leopold II-meer, 565.
 Leopoldstad, 562, 564, 565, 584,
 607, 609, 614, 615, 631, 632, 633,
 639.
 Lepelole, 336.
 Leuven, 619, 624, 626, 635, 644,
 647, 649, 660, 661, 663, 664,
 666, 674, 675, 677, 678, 680.
 Liberia, 62-71, 116.
 Libreville, 539, 543, 545, 546, 575.
 Likoma, 358, 544.
 Limoux, 58-59.
 Limpopo, 363.
 Linianti, 339, 341, 360, 362.
 Linzolo, 566-577, 606, 607, 612,
 614, 616, 617, 631, 637.
 Liria, 282, 283.
 Lissabon, 353, 509, 511, 516, 587,
 588, 590, 596, 597, 630, 634.
 Liverpool, 346, 596.
 Loanda, 401, 402, 408, 421, 512,
 513, 516, 525, 554, 615.
 Loango, 517, 521, 565, 570, 571,
 637.
 Logwek, 183.
 Lokodja, 320.
 Londen, 83, 160, 283, 335, 336.

- 353, 354, 358, 375, 387, 431, 516, 608.
 Lope, 542.
 Lopez, 110.
 Lovedale, 358.
 Lowale, 390.
 Lualaba, 355, 389, 417, 423, 502, 523, 540, 594.
 Lugufi, 203.
 Lukolela, 577, 584, 585, 609, 613.
 Lukuga, 500.
 Lulua, 616.
 Luluaburg, 686.
 Lyon, 120-133, 71, 106, 125, 128, 129, 132, 133, 195, 268, 273, 274, 295, 330, 331, 333, 359, 419, 421, 463, 468, 495, 689.
 Maanbergen, 38, 142, 145, 147, 153, 295, 422, 464.
 Mabotsa, 336.
 Mac Carthy, 48, 135.
 Madagascar, 73, 75, 260.
 Madi, 203, 497.
 Madiville, 575.
 Magila, 356.
 Magomero, 351.
 Maison-Carrée, 667, 685.
 Majungo, 492.
 Makedo, 282.
 Makololo, 338-342, 344, 349, 360, 362.
 Makrakra, 252.
 Makuta, 534, 551.
 Malembe, 571.
 Malta, 140, 146, 147, 154, 158, 159-162, 174, 187.
 Manchester, 596.
 Mandingo, 48.
 Mangara, 283.
 Mano, 58, 60.
 Manteka, 535.
 Manyanga, 536, 559, 561, 564-566, 637, 638.
 Manyema, 500, 503, 581.
 Margiù, 200, 204.
 Marico, 362.
 Marocco, 309.
 Marseille, 280, 292, 298, 462, 477, 493, 524, 658, 668.
 Marungu, 501.
 Maryland, 63, 67.
 Masasi, 357.
 Mashona, 364.
 Massabe, 637, 638.
 Massawa, 190.
 Matabele, 344, 360, 362, 364, 365.
 Matadi, 535, 558.
 Matopo, 362.
 Mauritius, 41, 75, 346.
 Mbey, 547, 577.
 Mbour, 104, 112, 117.
 Mdaburu, 500.
 Mechelen, 619, 622, 627, 635, 636, 646, 648, 650, 651, 675.
 Mendif, 318.
 Meri, 282.
 Mesurado, 63.
 Metlili, 316, 317, 323, 324, 325.
 Mfa, 547, 560, 567, 568, 572, 573, 574, 576, 577.
 Milaan, 290.
 Mirambola, 351.
 Mombasa, 374, 426.
 Mombuttu, 388, 389, 465.
 Mompapa, 501.
 Monda, 430.
 Mongolië, 406, 647, 651, 657, 658, 664, 667, 668, 670, 672, 679.
 Monomotapa, 347.
 Monrovia, 63, 65, 68, 69.
 Monte, 63, 103.
 Mossamedes, 514, 516, 517.
 Mozambique, 33, 346, 347, 373, 378, 421, 597.
 Mpala, 500-503.
 Mruli, 283, 466, 468, 482, 492.
 Mswata, 562, 577, 583, 584, 613, 614.
 Mtowa, 500.
 Mubimu, 614.
 Mukimbungu, 664.

- Mukimvuku, 535.
 Mulweba, 490, 500, 501.
 München, 289, 313.
 Muni, 540.
 Murchison, 349.
 Murzuk, 187, 188, 316, 318.
 Musuku, 532, 550-552, 564.
 Mvuta Nzige, 283, 388, 415, 492.
 Mwanza, 387.
 Mwata Yamvo, 33, 368, 466, 467,
 468, 471, 580, 594.
 Mwemba, 367, 368, 369, 370, 371.
 Mzab, 321.

 Naganzizi, 388.
 Nancy, 309.
 Napels, 167, 177, 245, 246, 249,
 257, 259, 261, 263, 265, 268,
 270, 419, 510.
 Nariële, 341.
 Ndambi-Bongo, 547.
 Nederland, 600.
 Ndiangol, 112, 117.
 Negade, 276.
 Nemlao, 521, 637, 638, 639, 652,
 658, 685.
 Newala, 357.
 Ngambo, 544.
 Ngantshu, 576, 577, 583, 613.
 Ngami, 338, 359, 360, 364, 515,
 520.
 Ngazobil, 111, 112, 117, 134, 135,
 136, 518.
 Ngunie, 540.
 Nguru, 430.
 Niambara, 282.
 Niam-Niam, 252, 282, 293, 388.
 Niari, 570, 600, 603.
 Nieuw-Antwerpen, 686.
 Niffe, 142.
 Niger, 38, 77, 78, 101, 301, 318-320,
 601.
 Nigritië, 239, 261, 272, 274, 290,
 297, 495.
 Nijl, 99, 138, 152, 153-155, 157,
 159, 162, 168, 169, 170, 175, 179,
 183, 184, 193, 203, 204, 219, 221,
 222, 230, 233, 242, 248, 251, 252,
 276, 281-285, 288, 291-294, 304,
 313, 331, 354, 387, 388, 389, 401,
 414, 425, 465, 466, 472, 479-481,
 492, 493, 692.
 Nkutu, 534.
 Noki, 519, 526, 550, 554, 564, 595,
 604, 606.
 Noorwegen, 600.
 Nuba, 149, 293, 297-300, 303, 468,
 497.
 Nuer, 293.
 Nunez, 128.
 Nyangwe, 390, 401, 402, 408, 413,
 455, 523, 531, 534, 583, 615.
 Nyanza, 493-500, 283, 304, 305,
 334, 417, 418, 424, 452, 457,
 458, 461, 462, 465-468, 471, 472,
 474, 478, 479, 482, 484, 489, 491,
 492, 581, 659, 660.
 Nyassa, 346-358, 334, 374, 383,
 421, 422, 429.

 Ogowe, 137, 540, 541, 542, 544,
 545, 549, 550, 552, 562, 575,
 605.
 Oostenrijk, 182, 194, 210, 241, 257,
 261, 267, 289, 399, 416, 450,
 600.
 Oranje, 360, 514, 520, 528.
 Ortos, 406.
 Ovampo, 515.
 Oxford, 344, 348, 356.

 Palaballa, 535.
 Palmas, 67, 68, 70, 78, 81, 83, 84,
 85, 86, 103, 107.
 Palmenkaap, 63, 82.
 Pandamatenka, 365-371, 373.
 Parijs, 75, 158, 204, 273, 274, 279,
 294, 462, 581, 597, 598, 637,
 643.
 Passa, 544, 546.
 Paul de Loanda (S.), 341, 401.
 Pointe-Noire, 571.

- Pongo, 48.
 Pool (Stanley), 333, 524, 526, 533,
 535, 551, 553, 557, 560, 561,
 562, 565-568, 572, 573, 584, 585,
 604, 645.
 Port Elisabeth, 370.
 Port Natal, 378.
 Porto da Legna, 513.
 Porto Farina, 314.
 Porto Novo, 132.
 Porto Seguro, 132.
 Portugal, 35, 36, 350, 353, 508,
 512, 515, 516, 522, 524, 525,
 554, 586, 587-598, 600, 603-605,
 644.
 Principe, 110.

 Quelimane, 341, 369.

 Rabai, 64, 65, 374, 376.
 Rabba, 320.
 Rat, 316, 318, 326, 328, 329.
 Redjaf, 415.
 Rek, 283.
 Remboë, 110.
 Reunion, 379.
 Ripon, 387.
 Rome, 35, 68, 72, 80, 91, 123, 124,
 125, 141, 150, 155, 156, 158,
 159, 162, 173, 184, 185, 186,
 190, 191, 192, 194, 205, 206, 212,
 234, 228, 244, 245, 246, 256,
 268, 276, 285, 286, 289, 294,
 295, 303, 309, 369, 372, 406,
 407, 416, 433, 435, 441, 448,
 453, 455, 460, 463, 467, 471, 473,
 483, 484, 495, 509, 510, 556,
 581, 596, 597, 598, 617, 619,
 620, 622, 625, 626, 629, 630,
 633, 635, 637, 640-644, 646,
 648, 651-653, 656, 667, 668,
 678, 680-682, 685.
 Rosères, 242.
 Rovuma, 350, 354, 357.
 Rubaga, 475-484, 493, 494, 498.
 Rudolfstad, 570.

 Ruki, 585, 612-614, 631.
 Rumonge, 485, 489, 490, 500, 580.
 Runga, 149.
 Rusland, 399, 600.
 Rwoma, 493.

 Sadani, 413, 428.
 Sahara, 305-323, 42, 77, 116, 138,
 143, 146, 148, 152, 186, 286,
 294, 330, 414, 434, 689.
 Saloem, 118.
 Salomon-eil, 397.
 San Antonio, 513, 522, 528, 530,
 566.
 Sankuru, 390.
 San Salvador, 512, 513, 521, 532-
 534, 551-555, 588.
 Santarem, 509, 516, 588.
 San Thome, 110.
 Schellal, 252-255, 248, 257-259,
 266-268, 272, 278, 295, 296.
 Scheut, 661-686, 406, 410, 443, 487,
 488, 555, 647, 648-651, 654, 656-
 658, 660, 691.
 Scheutveld, 405.
 Schire, 349-351, 358, 359.
 Schirwa, 349, 351.
 Schotland, 352, 358.
 Senegal, 49-61, 77, 87-89, 92, 99,
 112-115, 117, 118, 309, 312,
 329.
 Senegambië, 111-119, 81, 89, 93,
 97, 99, 101, 106, 134, 330, 518,
 607.
 Sennaar, 149, 169, 175, 191, 242.
 Sesheke, 339, 369, 370, 371.
 Sette Kama, 637.
 Seychellen, 346, 347.
 Shilluk, 149, 154, 176, 294.
 Shoshong, 364.
 Sierra Leone, 41, 44-58, 55, 62,
 64, 65, 69, 71, 77, 85, 101, 103,
 116, 126, 127, 130, 145.
 Sin, 81, 117, 118.
 Sinder, 318, 319.
 Sint Kruis, 220-224, 226, 233, 234,

- 244-246, 248-251, 253, 254, 258, 272, 278, 295, 367, 495.
- St. Lambr. Woluwe, 620.
- St. Louis, 36, 49, 52, 53, 92, 115, 117.
- St^e Maria Berghe, 685, 686.
- Sobat, 242, 251, 492, 494, 495.
- Soedan, 305-329, 42, 99, 112, 116, 138, 149, 152, 213, 284, 286, 294, 302, 303, 330-332, 402, 404, 414, 415, 434, 453, 469, 497, 599, 660, 689-692.
- Sofala, 363.
- Sokoto, 326-329, 318-320.
- Somerset, 283, 388.
- Sorombo, 387.
- Spanje, 600.
- Stanley-Falls, 492, 523, 529, 577, 578, 585, 685.
- Stanley-Pool, 508-586, 417, 492, 507, 603, 607, 609, 615, 629, 633, 644, 691.
- Stefaniestad, 570.
- Suez, 492.
- Susu, 48.
- Syrië, 139, 152, 173.
- Tabora, 387, 389, 478, 489, 498, 500, 501, 583.
- Taka, 299.
- Tana, 376.
- Tanganyka, 484-490, 322, 334, 355, 374, 387, 389, 413, 422, 428, 429, 459, 461, 462, 464, 466, 467, 474, 477, 478, 491, 492, 498-501, 502, 507, 523, 527, 530, 534, 579-580, 584, 621, 628, 659, 660, 690.
- Tangasi, 388, 389.
- Tanger, 77.
- Tati, 365, 366, 368, 370.
- Tchad, 76, 77, 79, 131, 143, 146, 149, 150, 281, 295, 311, 318, 320, 388.
- Tchintchoua, 110.
- Tchobe, 339.
- Tefafan, 251.
- Temassinin, 317, 327.
- Tendelti, 300, 301.
- Tete, 347.
- Tidikelt, 317.
- Tintellust, 318.
- Tira, 283.
- Tombuktu, 320-325, 77, 114, 131, 144, 316, 317, 320, 323, 325, 326, 329, 430, 467.
- Touareg, 316, 323, 325, 328.
- Transvaal, 369.
- Trieste, 191, 192, 259, 267, 295.
- Tripoli, 142-144, 150, 185, 186, 309, 313, 316, 317, 318, 320.
- Tripolitanië, 310, 326.
- Tshibisa, 351.
- Tshiloango, 518.
- Tshitambo, 353.
- Tshumbiri, 614.
- Tuat, 316, 329.
- Tuggurt, 316.
- Tungwa, 533.
- Tunis, 142, 309, 314.
- Tunisië, 314.
- Tura el Kadra, 293.
- Turkije, 142, 602, 604.
- Ubangi, 639.
- Ubwari, 500.
- Uele, 388, 389.
- Uganda, 387, 414, 415, 423, 425-427, 428, 430, 472, 479, 482, 483, 492, 493, 494, 498, 499, 584.
- Ugogo, 484, 487, 500.
- Ujiji, 355, 387, 401, 402, 429, 455, 457, 459, 484, 485, 489, 502.
- Ukami, 384, 385.
- Ukerewe, 283, 385, 387, 423.
- Ukumbi, 497.
- Ukune, 498.
- Ukwere, 385.
- Ulibari, 215, 216.
- Ulunda, 390.

- Umzila, 364, 365.
 Underhill, 564, 565.
 Unyamwezi, 375, 380, 384, 387,
 413, 430, 489.
 Unyanyembe, 353, 387, 389, 659.
 Unyoro, 388, 415, 420, 426, 472,
 483.
 Urua, 390, 503.
 Urundi, 484, 485, 490.
 Usagara, 387, 429.
 Usambara, 356.
 Usambi, 390.
 Usindja, 387.
 Usui, 387.
 Usumbura, 490.
 Uwinza, 387.
 Uzaramo, 356.
 Uzige, 490.
 Uzigua, 356, 429, 430.

 Vaal, 370.
 Vai, 65.
 Venetië, 239,
 Verona, 151, 233, 234-255, 258-
 260, 270, 272, 275, 278, 279,
 290, 294, 295, 299, 304, 418,
 419, 497.
 Victoria-Falls, 341, 363.
 Victoria-meer, 463-483, 493-500,
 388, 414, 422, 423, 427-429,
 434, 466, 468, 469, 477, 478,
 482, 483, 492, 507, 523, 580,
 582, 659, 660, 690.
 Vivi, 530, 537, 547, 550, 558, 559,
 572, 617.
 Volta, 101.

 Wadai, 319.
 Wakamba, 374.

 Walwich-Bay, 514.
 Wanga-Wanga, 564.
 Wandala, 320.
 Wanginda, 356.
 Wanika, 374, 375.
 Wanki, 368.
 Waea, 319.
 Wargla, 322, 328-329.
 Wateita, 375.
 Wathen, 564, 565.
 Waya, 482, 493.
 Weida, 97, 103, 110, 123, 124, 130.
 Wenen, 160, 182, 192, 217, 232,
 243, 256, 279, 295.
 Woi, 375.
 Woluwe, 620, 621, 646, 649.

 Yaga, 375.
 Yao, 351, 356, 357.
 Yelala, 33, 504.
 Yoruba, 69, 131, 319, 320.
 Younghall, 71.

 Zaïre, 363, 504, 513, 517, 518, 521,
 587.
 Zambesi, 359-373, 334, 339, 341,
 343, 346-350, 352, 354, 388, 401,
 402, 404, 421, 434, 463, 487,
 520, 555.
 Zanzibar, 374-385, 296, 301, 334,
 343, 351, 352, 356, 357, 392,
 393, 401, 413, 417, 421, 426,
 427, 429-431, 433, 434, 440,
 453, 455, 460, 463, 465, 468,
 476, 477, 489, 501, 529, 579,
 581, 583, 607, 615, 690, 692.
 Zawo, 375.
 Zweden 600.
 Zulu, 340, 351, 362.

